

**МАРТИРОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ
У ЧОТИРЬОХ ТОМАХ**

Том II

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА

**Документи, матеріали,
християнський самвидав України**

**MARTYROLOGY
OF THE UKRAINIAN CHURCHES**

IN FOUR VOLUMES

VOLUME II

**THE UKRAINIAN CATHOLIC
CHURCH**

**Documents, Materials, Christian Samvydav
from Ukraine**

**Compiled and Edited by
Osyp Zinkewych and Rev. Taras R. Lonchyna**

**Published by V. Symonenko Smoloskyp Publishers,
Smoloskyp, Inc.
Toronto — 1985 — Baltimore**

МАРТИРОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ

У ЧОТИРЬОХ ТОМАХ

ТОМ II

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА

**Документи, матеріали, християнський
самвидав України**

**Упорядкували і зредагували
Осип Зінкевич і Священик Тарас Р. Лончина**

Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка

Торонто

1985

Балтимор

Українське Видавництво «Смолоскип»
ім. В. Симоненка

МАРТИРОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ

У чотирьох томах

Том II

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА

Упорядкували і зредагували

Осип Зінкевич і священник Тарас Р. Лончина

Бібліотека «Смолоскипа» ч. 51

Обгортка роботи Лесі

A MARTYROLOGY OF THE UKRAINIAN CHURCHES

Vol. II

THE UKRAINIAN CATHOLIC CHURCH

Compiled and Edited

by

Osyp Zinkevych and Rev. Taras R. Lonchyna

Cover designed by Lesya

Copyright © 1985 by Smoloskyp, Inc.

ISBN: 0-914834-36-3

Library of Congress Catalog Card Number:

85-50592

Published by V. Symonenko Smoloskyp Publishers,
Smoloskyp, Inc.

A non-profit organization

SMOLOSKYP
P.O. Box 561
Ellicott City, Md. 21043
U.S.A.

SMOLOSKYP TRUST
P.O. Box 430, Sta. "E"
Toronto, Ont. M6H 4E3
CANADA

Typesetting by Ukraprint, Inc.

Printed and bound in the United States of America

У ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ, В СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ УВ'ЯЗНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ІЄРАРХІВ ТА ДУХОВЕНСТВА ПРИСВЯЧУЄМО ЦЕЙ ЗБІРНИК ПАТРІАРХОВІ ЙОСИФОВІ СЛІПОМУ, УКРАЇНСЬКИМ ВЛАДИКАМ, СВЯЩЕНИКАМ І ВІРУЮЧИМ, ЩО ВПАЛИ ЖЕРТВОЮ БЕЗБОЖНОЇ ВЛАДИ В СРСР І В СХІДНЬО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ КОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ.

УПОРЯДНИКИ І ВИДАВНИЦТВО «СМОЛОСКИП»

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Чотиритомний збірник *«Мартирологія українських Церков»* видає Видавництво «Смолоскип» з нагоди тисячоліття хрещення України. Це перше такого роду видання, яке нам удалося здійснити при допомозі багатьох співробітників. Ми зібрали велику кількість документів, матеріалів, фотографій і вперше підготували реєстр замордованих і ув'язнених українських владик і духовенства, які відмовилися перейти на російське православ'я чи прийняти латинський обряд, за що заплатили своїм життям, довгими роками ув'язнення чи заслання. Вперше підготовлено і в цьому Збірнику публікується хронологія ліквідації і діяльності Української Католицької Церкви в СРСР і Східньо-Європейських комуністичних країнах.

Видавництво запланувало, щороку, почавши від 1985 аж до тисячної річниці хрещення України, видавати один том. Чотири томи розподілено так:

І том *«Українська Православна Церква»* — появиться у 1986 році.

II том «Українська Католицька Церква» — появляється 1985 року.

III том «Протестантські віровизнання на Україні» — появиться 1987 року.

IV том «Зруйновані українські церкви й монастирі» — появиться 1988 року.

У IV томі заплановано подати список усіх українських православних і католицьких церков на Україні, список церков і монастирів зруйнованих і переміненних на різні об'єкти, додатки й доповнення до перших трьох томів та багатий ілюстраційний матеріал.

У кожному томі подається список замордованих, розстріляних і ув'язнених безбожною владою СРСР владик і духовенства, хронологію ліквідації, переслідувань і діяльності Церков та віровизнань, як рівнож доступні самвидавні матеріали, уривки зі спогадів, окремі документи й матеріали.

II том, присвячений Українській Католицькій Церкві, появляється першою книжкою. Це зумовлене тим, що зібрати документи і матеріали про Українську Православну Церкву, зокрема в період між двома останніми світовими війнами, значно важче і співробітникам Видавництва для цього треба більше часу. Поява II тому першою книгою зумовлена й тим, що 1985 року припадає сорокова річниця насильної ліквідації УКЦ на землях України, ув'язнення всіх українських владик і масові арешти українського католицького духовенства.

На підставі нових самвидавних документів ми хотіли показати, що не зважаючи на свої величезні жертви, УКЦ далі живе й діє, хоч загнана репресивними органами СРСР у катакомби.

Як уведення до цього II тому ми подаємо передмову архимандрита Студитів о. д-ра Любомира (Гузара), надзвичайно важливий документ нашої доби — завіщання кардинала Йосифа Сліпого, патріярха Української Католицької Церкви та Слово його наслідника Верховного Архієпископа і митрополита Мирослава Любачівського.

Чимало статей написано від 1940-их років до тепер про ліквідацію УКЦ у Західній і Карпатській Україні, на Пряшівщині, на українських землях, які опинилися під Польщею. Появилось кілька книжок, які навітлюють деякі

періоди ліквідації УКЦ на окремих землях та деякі статті, які стосуються специфічного часу, події чи земель. По різних збірниках, журналах, газетах порозкидані поодинокі інформації, дані до біографій замучених і переслідуваних владик і духовенства.

Видавництво «Смолоскип» зробило спробу зібрати й опублікувати всі ці матеріали й інформації за відповідною системою, поділивши їх на одинадцять розділів і багато підрозділів.

Біографії владик і духовенства підготовлено за енциклопедичною системою, подаючи найважливіші дані, які нам вдалося зібрати з багатьох прерізних видань. Дані кожної особи перевірено з Шематизмами, які були видані у передвоєнних роках і під час Другої світової війни. В деяких випадках було відоме лише ім'я замордованого чи ув'язненого священика. Якщо в наступних трьох роках удасться зібрати докладніші дані про цих осіб, то вони будуть опубліковані у IV томі.

У зв'язку з браком багатьох біографічних даних, даних про осіб, які не включені до цього Збірника, фотографій, спогадів прохаємо всіх читачів цього Збірника й наступних пересилати до нашого Видавництва такі дані, для використання їх у останньому томі.

Після ліквідації Української Автокефальної Православної Церкви в 1920-их і 1930-их роках російський комуністичний режим СРСР вирішив ліквідувати Українську Католицьку Церкву, яка була, як і Українська Православна Церква — українською національною християнською Церквою. Наступ почався 1939 року після Другої світової війни, коли майже всі українські землі опинилися під владою СРСР. Ліквідація УКЦ почалася з двох боків: на землях під владою СРСР українських владик і духовенство за допомогою каральних органів примушували переходити на російське православ'я; на землях під Польщею вбивали або ув'язнювали тих священиків, які відмовлялися прийняти латинський обряд. Не зважаючи на випробовані методи фізичних тортур і психологічного терору, ані один український владика не підпорядкувався Російській Православній Церкві і режимній Московській патріархії. Всі владика, як і приблизно півтори тисячі священиків, воліли вмерти, піти на довгі роки ув'язнення чи заслання, ніж прийняти російське православ'я.

У зударі з російським безбожництвом і їхньою комуністичною ідеологією переможцями вийшли українські владика й духовенство. Кожний розділ цього II тому — це

свідомство цього, це частина історії нашого народу і Української Католицької Церкви в новітніх часах.

Зібрані тут документи й матеріали мають певні властиві їм особливості. Аналіза цих матеріалів і документів показує, що наступ на УКЦ був запланований заздалегідь і з властивою традиційною російською жорстокістю проводжувався в життя радянськими поліційними й каральними органами всюди, де тільки жили українці і де діяла українська Церква (не важно чи вона була православною чи католицькою; якщо вона була українською — вона була призначена на знищення). Всюди, де були українські віруючі і де була українська Церква — чи це буде Західня чи Карпатська Україна, Перемищина, Лемківщина чи Пряшівщина, українські поселення в Румунії, — там послідовно за наказом безбожної Москви проводилася в життя політика ліквідації і знищення. З прикриття треба ствердити, що активним чинником у цій боротьбі з українськими Церквами, — спочатку з Православною, а пізніше з Католицькою, — була режимна Російська Православна Церква, яка стала знаряддям у руках режиму, засвідчуючи цим, що влада СРСР у боротьбі з українськими Церквами не керувалася марксистською ідеологією, а звичайними російськими великодержавними інтересами. У ліквідації УКЦ можна додати страх росіян перед українською духовністю і перед українською пов'язаністю із Заходом, його духовністю, культурою, цивілізацією.

Щоб дати дослідникові, студентові богослов'я чи історії Церкви і кожному читачеві в доступній формі документи, матеріали й інформації, які йому в даний момент потрібні, цілий Збірник поділено на одинадцять розділів.

I розділ — «*Мартирологія УКЦ, 1939-1985*». У ньому зібрані дані про українських владик і близько 500 священників, монахів і монахинь, які були замордовані або перебували в ув'язненні в СРСР чи у Східньо-європейських комуністичних країнах. У цьому списку є ім'я митр. А. Шептицького й кількох священників, які були ув'язнені російськими властями під час Першої світової війни, і тих, які залишилися на Наддніпрянщині і були там ув'язнені в 1930-их роках. У цьому розділі подано хронологію діяльності, переслідувань і ліквідації УКЦ владою СРСР і комуністичними режимами Польщі, Чехо-Словаччини й Румунії. Перший розділ включає кілька десятків фотографій владик і духовенства. Багато з них опубліковано вперше.

II розділ «*УКЦ під час першої більшовицької окупації, 1939-41*» починається надісланою з УКУ в Римі вступною

статтею, яка навітлює цей період. Далі опубліковано найважливіші документи цього періоду.

III розділ *«Ліквідація Української Католицької Церкви»* поділений на п'ять підрозділів, у яких зібрано найважливіші документи і свідчення про ліквідацію УКЦ в Західній і Карпатській Україні, на українських землях під Польщею, в ЧССР і в Румунії.

У IV розділі *«Українські католицькі владика, священники, монахи й монахині в ув'язненні і на засланні»* зібрані документи й спогади з українських і чужомовних видань про українських владик і духовенство в ув'язненні й на засланні. Розділ розпочинається спогадом про заслання митр. А. Шептицького царськими російськими властями і в ньому подано фрагменти з ув'язнення його наслідника митр. Й. Сліпого, інших владик та декілька найхарактеристичніших спогадів про українських священників.

У розділі *«Листи і звернення митр. Й. Сліпого з ув'язнення»* з огляду на важливість і унікальність цих кількох листів і послань, які були поширені в українському самвидаві, виділено в окремий розділ.

VI розділ *«Українські католицькі діячі в УРСР (1958-84)»* поділено на чотири підрозділи. Він охоплює поліквідаційний період УКЦ і стосується до діяльності суто катакомбної УКЦ і її діячів. У підрозділи влучено листи і звернення о. Г. Будзінського, Й. Терелі, матеріали про суди над священниками катакомбної УКЦ, а також листи і скарги окремих осіб.

У VII розділі *«Нищення українських церков і релігійних пам'ятників»* публікується кілька документів-протестів проти нищення українських церков, цвинтарів і пам'ятників на землях України. До цього розділу включено кілька фотографій.

У VIII розділі *«Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви»* подано кілька документів, звернень і листів Групи до різних Установ УРСР, СРСР як і до закордонних на захист УКЦ.

IX розділ *«Поляки-католики в Україні й українські католики в Польщі»* виділено в окремий і в ньому опубліковано всього кілька документів, які стосуються віруючих обох народів в Україні й Польщі.

У X розділі *«Становище Української Католицької Церкви і віруючих в УРСР»* подано три документи, які харак-

теризують стан УКЦ в Україні в останні роки, і лист віруючих до журн. «Наука и религия» (публікується вперше), який свідчить про те, як українські віруючі в умовах катакомбної дійсності можуть успішно боротися з атеїстичною пропагандою.

У XI розділі «Виступи на захист Української Католицької Церкви і її віруючих» опубліковано виступи в обороні УКЦ Папи Пія XII, а згодом патріарха й кардинала Й. Сліпого на різних форумах і з різних нагод.

У Додатках подано пояснення релігійних термінів і назв, бібліографію й іменний покажчик.

Підготовляючи цей Збірник Видавництво мало неабиякі редакційні труднощі з різними документами і матеріалами, які писані в різний час і в яких дотримувано різних мовних і правописних норм. Ми старалися уніфікувати правопис релігійних назв і термінів, виправили очевидні помилки, впровадили в більшості випадків правопис Г. Голоскевича з 1928-29 років, затримуючи мовну специфіку в документах, написаних в різних регіонах України, як і в самвидавних документах і матеріалах писаних українською мовою. Переклади з російської мови є майже дослівні, а будова речень є дуже близька до будови речень російськомовних оригіналів.

У цілому томі упорядники і Видавництво «Смолоскип» намагалися зібрати інформації, документи, матеріали і фотографії про різні періоди й аспекти мартирології і живучості Української Католицької Церкви на Україні і поза її кордонами, де живуть українські віруючі в країнах з комуністичним режимом.

У цьому томі велика частина матеріалів — це твори українського самвидаву. Самвидавом слід уважати також повідомлення Митрополичого Ординаріату в 1939-41 роках, які на доручення митрополита А. Щептицького були переписувані священниками рукою і передавані з рук до рук. Це був, мабуть, перший справжній український самвидав у новітніх часах.

Цілий цей том документів, матеріалів та інформацій є наочним доказом того, що віра в Бога й вірність своїм національним традиціям сильніші за всякі ідеології і політичні системи.

Чотиритомником «*Мартирологія українських Церков*»

Видавництво «Смолоскип» хотіло зробити свій скромний вклад у відзначення тисячоліття хрещення України.

Видання це було б неможливе без моральної і практичної допомоги цілої низки духовних і світських осіб.

Видавництво «Смолоскип» і упорядники цього тому висловлюють глибоку подяку за моральну підтримку й заохоту у праці над цим виданням Верховному Архiepіскопові і митр. Мирославо́ві Любачі́вському, архiep. Мирославо́ві Маруси́нові, митр. Макси́мові Германю́кові, митр. Стефанові Сули́кові, ep. Михайло́ві Гринчи́шинові, ЧНІ, ep. Васи́леві Лостено́ві, ep. Іванові Прашкowi, ep. Робертowi Моска́леві.

Щира подяка за поради, зауваження або випозичення деяких документів, матеріалів і фотографій о. д-р Атанасові Пекарові, ЧСВВ, архимандр. о. д-р Любомирові Гузарові, о. д-р Дмитрові Блажейовському, проф. Богданові Боцюркову, mgr. Григорієві Панчукові, ред. Михайло́ві Бажанському, ред. Андріє́ві Гарасовському, д-р Васи́леві Ленци́кові, Петро́ві Войтовиче́ві, інж. Володимирові Сушкові, д-р Романі Навроцькій, д-р Миколі Климишинові й багатьом іншим особам. Щира подяка Науковому Товариству ім. Т. Шевченка (Нью Йорк), Українському Католицькому Університетові (Рим), Товариству св. Софія, Українському Музеєві й Бібліотеці (Стемфорд), редакції газ. «Поступ» (Вінніпег), редакціям регіональних збірників, які передали Видавництву ряд книжок і публікацій для використання у цьому Збірнику.

За поради відносно правопису релігійних термінів і назвництва щиро дякуємо о. Олександрові Биковцеві, о. д-р Родіонові Головацькому, ЧСВВ з Ватиканського радіо й інж. Анатолієві Вовкові.

За практичну допомогу в підготовці цього Збірника належить подяка mgr. Лідії Лемішці, Надії Зінкевич, Маркові Левицькому і працівникам «Украпринту».

За фінансову допомогу на подолання хоч деяких видатків, пов'язаних з цим томом щира подяка митр. М. Германю́кові, ep. М. Гринчи́шинові, ЧНІ, ep. І. Прашкowi, ep. П. Корни́лякові, ep. В. Лостено́ві і д-р Дарії Кузик.

Ця багатостороння допомога, поради, заохота переборювати труднощі допомогли нам зібрати ці матеріали, упорядкувати їх, зредагувати і видати цією унікальною книгою.

*Видавництво «Смолоскип»
ім. В. Симоненка*

ПЕРЕДМОВА

Ласкавий читач держить у руках книжку, яку дуже важко склясифікувати. Чи це тільки збірка документів, чи це історія, чи це «тренос» — голосіння наших часів, чи це акт оскарження? Зміст книжки дуже особливий, так як і її власний предмет — переслідувана Українська Католицька Церква. По прочитанні цієї книжки в читача можуть зродитися різні почування: жаль, подив, співчуття, пошана, обурення, а то й ненависть. Котре з цих почувань хочуть викликати ці сторінки? Зібраний матеріал документує те, про що ми всі загально знаємо, що може й самі пережили напевно разом зі своєю родиною. Ми всі в якійсь мірі були і є обсерватори здалеку і учасники в самому осередку подій, хоч фізично далекі від сцени, де відбувається дія, ми духом заглиблені в саме їхнє серце, бо йдеться про Церкву, якої ми є діти.

Збірка різних документів, які творять цю книжку, не містить усього того, що впродовж минулих сорока років було написано і опубліковане, але вона настільки схоплює сутність і зміст справ і подій, що читач зможе виробити собі поняття не тільки про факти, але й про певні процеси, які розпочалися понад сорок років тому і продовжуватимуться, мабуть, довгі десятки літ. Власне, це останнє найбільше проймає нас у цю хвилину. Не тому, наче б минуле не було важливе. Воно переважливе як пам'ять пережитого лихоліття, яке наш народ переніс на своєму живому тілі, а ще більше на своїй душі. Минуле це треба пізнати, вивчити, щоб розуміти те, що діється сьогодні, і його розцінити. Та ще важливіше минуле як основа, на якій будуватиметься майбутність. Те, що розпочалося сорок років тому, має свою довгу праісторію минулих сторіч, хід цієї історії ще не завершений і він тепер чи не в своїй повній

насназі. Беручи за наших провідників факти минулого, розумні прогнози і нашу святу віру, ми можемо відважитися дивитись у майбутність, а може і впливати на напрями її розвитку.

I

Ключовий акт історії останніх п'яти десятиліть — це насильне втілення Української Католицької Церкви на Україні в Російську Православну Церкву. Свідомо вживаємо сильного поняття «втілення», бо таким хотіли бачити своє діло ті, що продумували і активно організували впродовж ряду років так зване «возз'єднання» українців-католиків з російським патріархатом, головно тих, які жили в західних областях України. Помимо їхнього довголітнього вивчення ситуації, помимо старанної підготовки, пляноване «возз'єднання» втіленням не стало. Навчені досвідом окупації братніх східних областей України протягом двох десятиліть і пригадуючи страхіття окупації з 1939–41 рр., галичани з великим острахом приглядалися, як радянський режим заводив наново свої порядки. Політика комуністичної партії і радянського уряду щодо Української Католицької Церкви виразно проявилася в квітні 1945 року, коли ув'язнено всіх католицьких владик. Не могло бути сумніву, що віщований нападами на Українську Католицьку Церкву в пресі «останній акт» ось-ось відкриється. І так воно сталося всього за десять місяців. Немає тут потреби повторювати перебіг відомого «синоду» з 1946 року. Про його неправність і фіктивність останнє слово вже було сказане. Щодо його насильства над долею Української Католицької Церкви навіть при найбільш уміркованій інтерпретації фактів немає сумніву. Тим більше, що режимова православна Церква при різних нагодах, особливо в друкованих матеріалах, намагалася навести свідчення (у формі вражень) ще живих свідків ганебної події, нібито їхнє рішення було цілковито самостійне і добровільне, ніким не наказане і не накинене. В цьому справджується давня приказка: хто забагато переконає, той доводить до протилежного висновку.

Для католицького віруючого населення Галичини «возз'єднання» було подвійною травмою. Поперше, їм наки-

нено зміну віровизнання. Остаточо, найбільш інтимним, найбільш особистим у нас, людей, є наше власне релігійне переконання. Вдарити по ньому — це добиратися до самого осередку нашого ества. Бувають у житті людей зміни віровизнання з різних причин, але щоб бути оправданими, а в індивідуальних випадках навіть обов'язковими, вони мусять походити з цілком добровільного повного переконання, переосмислення і пережиття Богом об'явленої істини та під впливом Божої благодаті. Тільки так можна зрозуміти такі ґрунтовні зміни як вповні розумний і вільний акт совісної людини. По-богословськи називаємо їх наверненнями. В західній Україні, в 1946 році, «возз'єднання» було доконане на живій душі народу, не питаючись його, чи він собі того бажає чи ні. Не питався ніхто і в молитвах, чи це воля Христова «щоб усі були одно». Возз'єднання було довершене значно раніше — рішенням відповідних радянських партійних і поліційних інстанцій, а подане до відома в екзекутивний спосіб в один день для всіх віруючих і, як таке, — узаконене. Одного дня раптом перестала існувати Українська Католицька Церква, силою невідомих людей, що з Христом і Його Церквою — окрім ворожости й ненависти — нічого спільного не мали. Одним розмахом грізного пера народ змінив віру. Довершено державний акт, про будь-який релігійний чи церковний акт тут не могло бути мови, хоча все роблено з маскою релігійности чи й дивовижної православної московської церковщини.

Подруге, травма, яку пережили українці-католики в Радянському Союзі в 1946 році, не закінчилася на насильному переведенні їх у режимове православ'я. Бо, навіть якщо б вони задумали переходити і до того спонукувала б їх їхня совість і фактично це було б можливе, природно цей перехід був би відбувся до Української Православної Церкви, а не до російської. Невже ж Російська Православна Церква є тою матір'ю, до якої мусіли б повертатися (якщо взагалі мова про якийсь поворот, що є безглуздя) українці-католики? Тут видно подвійну мету тих, які організовували «возз'єднання». Це не тільки було потоптанням релігійних прав людини, але й національних, бо що мають українці шукати в московській Церкві? Замість звільнення від «католицизму, який панував над невинними українськими ду-

шами» (як це твердять режимові пропагандисти) прийшло справжнє підкорення цілком чужій церкві. Як стоять справи, — щоб не було ніякого сумніву в читачів, — візьмемо за приклад маленьку книжечку англійською мовою, яку роздають туристам до Радянського Союзу. Назва її говорить багато: «Східня Православна Церква на Україні».* Як виразно сказано у вступному слові Екзарха України Філарета (підпис по-російському), вона, тая Церква, не українська, але Російська Православна Церква на Україні. Вірним Української Католицької Церкви зроблено подвійну кривду: в них відібрано право свobodно рішати про своє віровизнання згідно з сумлінням — одне з основних прав людини взагалі — та офіційно унеможливлено їм належати до рідної, власної Церкви, до якої належали сторіччями.

Перші роки «возз'єднання» позначалися насиллям, навіть кривавим. На вірних думали навести такий страх (відома партійна й державна метода в СРСР), щоб їм відхотілося навіть і думати про українське католицитво. Непокірне режимній політиці духовенство запроторювано поголовно в тюрми і на заслання. Все роблено в надії, що плян вдасться і що Українська Католицька Церква зникне. Це мав бути останній факт її знищення на українських землях, бо в попередніх століттях щось подібне роблено на тих же землях відразу, коли там наставала російська царська займанщина. Одначе плян цей сповнився тільки зовнішньо, офіційно, казенно. Втілення не відбулося. Українці-католики затихли, але не перестали жити й вірувати згідно зі своїм релігійним переконанням. Із зібраних у книжці документів, спогадів, скарг до прерізних урядових інстанцій можна пізнати, як ті вірні після перших ударів і нанесеної ними травми продовжували своє християнське буття в нових обставинах.

II

Від ганебного «синоду» з 1946 року минає майже сорок років. Це одне нове покоління. І після сорока років пере-

---

* The Eastern Orthodox Church in the Ukraine. Kiev, Ukraina Society, 1980.

бування в підземеллі Українська Католицька Церква живе. Ми не маємо статистичних відомостей про неї. Розцінювати її стан категоріями вільного світу дуже важко, навіть небезпечно, бо це категорії зовнішні і можуть не завжди точно віддзеркалювати духовну дійсність. Але з відомостей і листів, які до нас доходять, — а з них деякі дуже важливі включені в цій збірці, — незаперечно можна зробити висновки, що в нових, дуже змінених обставинах українські католики не перевелися, а навпаки дають багато доказів свого бажання залишитися тими, якими вони здавен-давня були. Якщо дехто може сподівався, що попри терор головним розкладачем Церкви буде час, то прорахувався. Старше покоління, яке добре пам'ятало кращі часи для існування і життя Церкви, вже майже на вимиранні, але на його місце прийшло нове покоління, яке тепер несе тягар відповідальності за існування своєї Церкви. І помимо довгих років безбожницького виховання, помимо всіх напастей на віруючих, фізичних прикростей і моральних утисків, відстрашування від святої віри, на Україні знаходиться і живе немале число віруючих і вірних українців-католиків.

Немає і не може бути сумніву, що те нове покоління, яке виросло під комуністичним пануванням у обставинах гоніння, не є цілком таке саме, як попереднє. Здається, що народжені й виховані під безбожницьким режимом українські християни вміють більш відважно і промовисто представляти постуляти своєї релігії. Занадто важко було б згадати, чому це так. Ми обмежуємося до ствердження стану, не хочемо встрявати в оцінку, яку можна буде зробити колись пізніше, краще пізнавши також причини й каталізатори змін.

Одним з проявів зміненого наставлення і настрою є домагання урядового визнання їхнього існування як окремого церковного тіла. Вірні домагаються своїх прав. Шлють до різних установ прохання, вимагають визнання своїх спільнот і організовується відповідна група на чолі з Й. Терелею. Вони не домагаються ніяких привілеїв, ані особливих пільг, але підставових прав людини. Їхня аргументація спокійна, речева, основана на державних законах, згідна з засадами Конституції. Коли в перших роках після війни вірні старалися жити скрито, тепер, хоч свідомі можливих прикрих наслідків і приймаючи їх, вірні явно

домагаються своїх прав. Цих людей намагаються настрашити застосуванням різних засобів, грошових чи навіть фізичних кар. Їх обдурюють, умовляють, залякують, звільняють з праці, відбирають громадянські права. Гама можливостей у руках уряду велика. Але страх часів сталінського терору вже не діє. Люди свідомі своїх прав і готові обстоювати їх. Сильне відчуття несправедливості, яка діється супроти віруючих, напевно буде мати свої наслідки в майбутньому творенні суспільного й політичного ладу на Україні. Свідомість своїх прав з боку вірних є виразним кроком вперед, бо це є і розуміння Церкви в її суспільному аспекті.

III

Таке змагання за визнання людських прав віруючим обґрунтоване на сильній філософській і богословській основі. Воно має і різні аспекти. Поняття своєї людської гідності — заперечуваної і обмежуваної, але не менш самосвідомленої — домагається не тільки свого правного визнання і признання, але й рівновартісного становища в розмовах. Урядові чинники всілякими способами ведуть боротьбу проти релігії. Віруючих принижують, ними погорджують, їх упосліджують. На них виговорюють і виписують викривлені історії або прямо несотворенні небилиці, нерідко дуже кривдячі. З авторами таких наклепів вірні хотіли б вести розмови, спростовувати неправду, пояснювати своє становище, — одним словом, говорити як рівний з рівним, як людина з людиною. Їм не залежить, бо це б принижувало їх, розмовляти зі звичайними наклепниками, але вести розмову — діалог з тими, які в наукових журналах претендують на звання представників дійсної науки.

Безконечні напади на християнську віру як таку примусили вірних Української Католицької Церкви застановлятися над своєю вірою. Вони, бажаючи вступити в діалог, роблять це не для того, щоб блаженко твердити, що їм діється кривда, але щоб пояснювати своє становище і в діалектиці дійсно наукової дискусії доходити до висновків. Це вказує на зрілість віруючої людини. Ми, українці, народ релігійний, але наша релігійність часто була доволі чуттева. Горнило терпіння і переслідувань примусило вірних

осмислити свою віру, щоб, як навчає святий Апостол Петро: «вміти пояснити підставу своєї віри» (пор. 1 Пт, 3:15). Коли читаєш такі документи, як «Лист до редакції журналу „Наука и религия”», мило вражає його спокій, речевість, свідомість сили встояти у рівному діалозі. Віра тих християн передумана, переболіла, випробована в різних ситуаціях, вона вже ніяк виключно чи переважно чуттєва, зі сантиментальним прив'язанням до старовини. Оте поглиблення і розуміння своєї віри, яке зароджувалося вже і в першій половині нашого століття, тепер дістало поважний поштовх. Воно окуплене високою ціною терпіння багатьох поодиноких людей, але для народу як цілоти, для Церкви як тіла воно становить величезну вартість. І якщо такий вдумливий напрям у ставленні до правд нашої віри буде продовжуватися не з західноєвропейським раціоналізмом і скептицизмом, але з питомою східним християнам серйозністю і містикою, то невдовзі наша Церква буде видавати не абияких богословів.

Порівнюючи своє серйозне наставлення до крикливого і примітивного атеїзму, вірні приходять до висновку, що атеїсти в радянській дійсності цілком не зацікавлені в пошукуванні правди. Остаточно їхній атеїзм є не філософського, а політичного характеру, це агітація, а не діалог у пошукуванні правди. В писаннях вірних відчувається наче жаль не з-за втрати нагоди вести діалог, пояснити свою віру, але немов докір, що їхні співрозмовники такі бездумні пропагандисти, яким вистачає відробити тільки свою норму, в них немає бажання шукати правди. Цей жаль проявляється навіть супроти тих, які морально чи фізично переслідують віруючих. У прерізних листах, звернених до переслідувачів, немає ні сліду бажання помсти. Це також багатообіцяюча прикмета. Вона робить наш народ сильним і шляхетним.

На підставі документів, які до нас дійшли, можна б сьогодні сказати, що вірні вміли поставити чоло атеїзмові, не бояться вступати в діалог, вони ставлять виклик. Тут, розуміється, говоримо тільки про людей, які свідомі своєї віри. Хто хитається, для такого атеїстична пропаганда небезпечна.

Читаючи зібрані в цій книжці документи, знаходимо собі головну потіху в тому, що наш народ на Україні

вірує. Не проклинають своїх переслідувачів, не тікають від терпіння і кар. Вони вірують у Живого Бога. Їхні листи, їхні вчинки свідчать про віру, спасенню їхню віру. Ми читаємо, відчуваємо з їхніх слів і поведінки, що вони спокійні, зрівноважені, люди, які доросли до свого християнського покликання. Свою віру вони засвідчують тисячею різних способів. На тій вірі виростає наша відроджена Церква.

IV

Велика наша дяка належить видавцям цієї книжки — збірки таких важливих і багатомовних документів. Документи прерізні своєю формою, але всі незаперечно свідчать про живучість нашої Української Католицької Церкви, з одного боку, а з другого — вони вказують на дійсність таку, якою вона є: прикра і болюча, але не без оправданої надії на майбутнє.

Архимандрит Любомир (Гузар)

ЗАВІЩАННЯ БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

ЙОСИФ
ПАТРІЯРХ КИСВО-ГАЛИЦЬКИЙ І ВСІЄЇ РУСИ

**МОЇМ ДУХОВНИМ ДІТЯМ, ВЛАДИКАМ, СВЯЩЕНИКАМ,
МОНАХАМ І МОНАХИНЯМ
І ВСІМ ВІРНИМ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
МИР У ГОСПОДІ І АРХИЄРЕЙСЬКЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ!**

«Ще трохи, і світ мене вже не побачить» (Йо. 14, 19), «Ще трохи, і ви не побачите мене більше...» (Йо. 16, 16), бо «надходить година, коли вже і притчами не промовлятиму до вас...» (Йо. 16, 25). Залишаючи цей світ і «сидячи на снях», як говорили наші предки, після 90-тикілїкалітнього життя, молюся за вас, моє Духовне стадо, і за весь Український народ, якого я сином і якому я старався весь свій вік служити, словами прощальної Архїерейської молитви Господа нашого Ісуса Христа. Він бо для нас усіх і для всього світу є «путь, істина і живот» (Йо. 14, 6).

І тому, переставляючися у світ вічності, благаю Отця Небесного, щоб Він прославив Сина свого у вас, щоб ви спїзнали Його, «Єдиного, Істинного Бога» і Ним «посланого — Ісуса Христа» (Йо. 17, 3), і щоб Він дав вам «Утішителя, який буде з вами по віки, Духа Істини, якого світ не може сприйняти, бо не бачить Його і не знає. Ви ж Його знаєте, бо перебуває Він з вами і буде в вас» (Йо. 14, 16-17).

Разом з цією молитвою, прощаючися зо світом і всіма вами, Дорогі мої духовні діти, так, як велить нам наша

свята прадідівська християнська віра, залишаю вам свій Батьківський і Пастирський Заповіт!

«...Щоб ви не зневірилися...» (Йо. 16, 1) і «Хай не тривожиться серце ваше. Віруйте в Бога!...» (Йо. 14, 1).

І основне заповітую вам: «Щоб ви любили один одного...» (Йо. 15, 12, 17) любов'ю, над яку більшої немає, що й готова життя своє віддати за друзів своїх... (пор. Йо. 15, 13).

* * *

Оця любов до Христа, любов до Святої Церкви, що є Його Таїнственным Тілом, любов до рідної Української Церкви, що є повноцінною частиною вселенської християнської Родини, любов до рідного Українського народу, з його духовними і матеріальними скарбами вселюдського значення, визначували мій життєвий трудолюбивий шлях, моє думання і мою працю, на волі і в неволі.

Впродовж цілого свого життя був я, і таким відходжу з цього світу, в'язнем Христа!

Насамперед, в юних роках, був я добровільним Його в'язнем! Бо народився я і був вихований в українській християнській, хліборобській, глибоковіруючій родині. Вона передала мені і защепила в мені віру в Христа і любов до Нього! Тому, сьогодні, здоганяючи їх у потойбічному світі, «ідіже ність болізни, ні печалі, по жизнь безконечная», з синівською вдячністю молюся за них! Батьки, християнська родина — це основа здорового суспільства, народу, нації. Це запурука їх росту і сили! І тому заповітую вам: Збережіть, а де її розхитано, оновіть в Українському народі справжню християнську родину як невгасяче вогнище життя і здоров'я Церкви і Народу!

Добровільним в'язнем Христа був я і тоді, коли любов до Нього штовхнула мене на шлях здобувати знання і посвятитися науковій праці. Божому Промислові я вдячний за те, що запалив у мені цю іскру вже в моєму дитинстві, а старшому братові, Романові, за те, що став знаряддям цього Промислу, бо він навчав мене, п'ятилітнього хлопця, і завдяки цьому, ще заки почав я шкільне навчання, вмів я вже читати і писати, а рідна Школа розпалила цю іскру любови до науки. З любови до науки залишався я і далі

добровільним в'язнем Христа, коли, відчувши покликання до духовного стану, рішився служити Христові.

Християнська Родина і Рідна Українська Школа — це передумови здорового виховання прийдешніх поколінь!

Отож, заповітую вам: Відроджуйте їх і рятуйте їх в Україні і в усіх країнах поселення нашого Українського народу!

В покликанні — служити Христові в духовному стані — виразно бачу Божу руку. Відчувши в ньому Господній Голос і підтримування Господньою десницею, радів я, що міг, упродовж кількох десятків найкращих років життя, працювати як добровільний в'язень Христа, будши Його служителем, як науковець, богословський дослідник найбільшого об'явленого Таїнства, Троїчного Божого Життя й, зокрема, Третьої Божої Особи у Пресвятій Тройці, Духа Святого, Духа Істини, Утішителя і Житні Подателя, що все сповнює, що в нас і в Христовій Церкві невидимо перебуває (пор. молитва «Царю Небесний»).

Надхненний Його благодаттю служив я своїй рідній Церкві на тих постах, які поручав мені Глава і Батько нашої Церкви, Слуга Божий Митрополит Андрей, як професор та ректор Духовної Семінарії і Богословської Академії чи вкінці як основник Українського Католицького Університету тут в Римі...

Як той, що став добровільним в'язнем Христа, служив я українській богословській, колись так світлій, науці, стараючися воздвигнути її з руїни, оновити її, у свідомості, що Наука — це один з наріжних каменів-стовпів відродження і сили народу, а богословська наука — це євангельський заповіт Христа — «Ідіть і навчайте всі народи...» (Мт. 28, 19). Наука є «остоею для Церкви в нашій народі», вона через свої наукові й виховні установи є «виховницею народу», бо через неї «одиниця стає тим багатіша, чим сильніше опановує її ідея, що обнімає небо і землю, час і вічність, історію і сучасність, серце і ум...» (Пор. моє Слово на відкритті Богословської Академії — 6 жовтня 1929 р.).

Рефлектуючи отак над значенням і цінністю науки, в обличчі вічності, яка невідхильно зближається до мене, заповітую вам:

Полюбіть науку, плекайте і збагачуйте її своєю працею і своїм знанням, будьте її служителями! Здвигайте храми

науки, вогнища духовної сили Церкви і Народу, пам'ятаючи, що немислиме повне життя Церкви і Народу без рідної науки. Наука — це їхнє дихання життя!

* * *

Коли в 1939-му році почався новий «хресний ход» нашої Церкви і великий Святець та Геній-Мислитель, Сл. Б. Митрополит Андрей покликав мене до архиєпископського служіння, іменуючи мене Екзархом Великої України в жовтні 1939 р., а в грудні цього ж самого року, враз із єпископською хіротонією, призначаючи мене своїм наступником, сприйняв я ці покликання як поклик таємного Голосу Божого, що словами Христа кликав — «Гряди по мні...» (Йо. 1, 44).

Зрозумів я також у цих тяжких хвилинах і бурях, що навістили нашу Церкву, що значило «йти за Христом». Він бо сказав: «Іже хоцет по мні іти, да отвержется себе, і возмет крест свой, і по мні грядет» (Мр. 8, 34). Покликання до пастирської служби — це відректися себе самого, взяти хрест на свої плечі і йти слідом за Христом з любови до Христа, який також прорік, що «іже отвержется мене пред чоловіки, отвержуся його і аз пред Отцем моім, іже на небесіх...» (Мт. 10, 33).

Ось так ступив я на тернистий шлях мого дальшого життя. Почало бути дійсністю те, що вмістив я у своєму пастирському гербі — «Пер аспера ад астра». Передо мною, наступником Сл. Б. Андрея і переємцем його духовної спадщини і його заповітів, простелився довгий шлях відречення, несення хреста і свідчення йому «перед чоловіки», «в роді сем прелюбодійнім і грішнім» (Мр. 8, 38). На цьому шляху могутня Божа Десниця помагала мені, В'язневі Христа ради, давати свідчення Христові, як це він прорік своїм учням-послідовникам: «І будете мені свідками в Єрусалимі і в усій Юдеї та Самарії, і аж до краю землі...» (Ді. 1, 8). Але на придорожніх стовпах мого шляху видніли інші написи: не Єрусалим, Юдея, Самарія, а Львів, Київ, Сибір, Красноярський Край, Єнісейськ, Полярія, Мордовія..., і так дослівно «аж до краю землі».

Ув'язнення ніччю, тайні судилища, безконечні допити і підглядання, моральні і фізичні знущання й упокорення, катування, морення голодом; нечестиві слідчі і судді, а

перед ними я, безборонний в'язень-каторжник, «німий свідок Церкви», що знеможений, фізично і психічно вичерпаний, дає свідчення своїй рідній мовчазній і на смерть приреченій Церкві... І в'язень-каторжник бачив, що і його шлях «на краю землі» кінчався приреченням на смерть!

Силу на оцьому моєму хресному шляху В'язня Христа ради давала мені свідомість, що цим шляхом іде також зо мною моє духовне стадо, мій рідний Український народ, всі владыки, священники, вірні, батьки і матері, малолітні діти, жертвенна молодь і безпомічні старці. Я не самотній!

Надлюдську витривалість та якусь таємничу силу давали мені записані в моїй душі євангельські слова Христа: «Се аз посилаю вас яко овци посереді волков: Будите убо мудрі яко змیا, і цілі яко голубіє, внемліте же от человек, предадут бо ви на сонми, і на соборищах їх біють вас. І пред владыки і царі ведені будете мене ради, во свидѣтельство їм і языком. Егда же предают ви, не печѣтесь, како іли что возглаголете: дасть бо ся вам в той час, что возглаголете. Не бо ви будете глаголющїи, но Дух Отца вашего, глаголяй в вас. Предасть же брат брата на смерть, і отец чадо: і востанут чада на родителей, і убіють їх. І будете ненавидимі всіми імене моего ради: Претерпївий же до конца, той спасен будет...» (Мт. 10, 16-22).

Як ніколи передше, розкрилася мені таємниця слів Христа: «І будете мені свідками...» (Ді. 1, 8). Свідчити Христові — ісповідувати Його перед людьми (пор. Лк. 12, 8), не відрікатися Його, нести хрест свій, страждати за Христа і з Христом, бути готовим на муки і навіть життя своє віддати за друзів своїх, не лякаючись тих, що «тіло вбивають» (Лк. 12, 4), пам'ятаючи, що «хто хоче душу свою спасти, той погубить її, а хто погубить душу свою мене ради та Євангелїї, той спасе її. Бо яка користь людині, здобути увесь світ, а занепастити душу свою...» (Мр. 8, 35-36).

Сьогодні я дякую Господу Богу, що дав мені ласку бути свідком і ісповідником Христа так, як це велять Його заповітні слова! З глибини душі дякую Господу Богу за те, що з Його поміччю я не посоромив землі своєї, ні доброго імени своєї рідної Церкви, ні себе, її смиренного служителя і пастиря...

* * *

А ось нині, «сидячи на санях, подумавши в душі своїй і віддавши хвалу Богові, який допровадив мене до цих днів..., сидячи на санях на дорозі в далечінь, знеможеним голосом молитву мовлю» (Поуч. Володимира Мономаха дітям) і вам, моїм Духовним чадам заповітую:

«Будьте свідками» Христа і в Україні і на землях вашого вільного і невільного поселення, в усіх країнах вашого поселення, у в'язницях, в тюрмах і лагерьх, аж до краю землі і до краю вашого земного життя! Будьте свідками на всіх континентах нашої бідної плянети! Не посороміть землі української, землі ваших предків! Збережіть у своїх душах чисте-безпорочне ім'я своєї Святої Церкви! Не посороміть також свого власного українського імени, не забуваючи слів Христових: «Приклад бо дав я вам, щоб і ви так робили... Амінь, амінь глаголю вам: Не є раб більший господа свого...; щасливі будете, коли так чинитимете» (Йо. 13, 15-16).

* * *

Євангельськими словами й образами, неначе в притчах, змалював я свій життєвий шлях, шлях свідка, в'язня, ісповідника, який опинився «на краю землі» і на краю свого власного життя, віч-на-віч смерти, в Мордовії, в невиносимих кліматичних умовах, в найстрашнішому лагері смерти, де кончина мого життя була близька.

Та милосердному і Всемогучому Божому Провидінню сподобалося інакше! Ненадійно проголошено мені звільнення! Хто і як до цього причинився, про це напишуть колись дослідники мученицького життя нашої Церкви. Чи це був II Ватиканський Собор з голосом на ньому нашого Єпископату, чи це були заходи українського і чужого співчуваючого наукового світу, що станув у моїй обороні, чи це було хвилеве опам'ятання тодішніх властедержителів, — Бог вість! Всі вони були тільки орудниками Незбагненого Божого Промислу! Між ними найбільше заважили клопотання бл. п. Папи Йоана XXIII, цього уосіблення доброти, людяности, смиренности і християнської любови. У синівській вдячності заношу свою молитву до Господа за Його прославу!

Звільнено мене, та не привернено волі моїй рідній Церкві! Тому моя внутрішня постанова була залишитися на рідній Землі і даліше спільно зі своєю Церквою нести наш важкий хрест так, як я писав в Ізоляторі Київської тюрми: «Я навіть у душі не думаю виходити з Радянської України, але хочу тільки добитись права Греко-католицької Церкви, яке вона вже мала в Радянському Союзі до 1946 р. і яке право належить їй на основі Конституції, а нині воно потоптане!.. скажу одверто, що зовсім не збираюся виходити, хіба під конвоем, як німий свідок Церкви, що мовчить» (Письмо в Ізоляторі, Київ, Короленка 33: 14.ІІ.1961).

Та голос бл. п. Папи Йоана ХХІІІ кликав мене на Ватиканський Собор. Його голос був для мене наказом, бо і в ньому вбачав я незбагнений задум Божого Промислу. Чи не був це поклик дати живе свідчення нашої Церкві? Чи не був це поклик завершувати те, чого не міг довершити як в'язень? І так почався новий і дальший шлях мого життя, яким паломничаю вже ось-ось упродовж двох десятиліть. І цей шлях, як скоро виявилось, не був шляхом, на якому світили «астра» — ясні зорі. Він і далі був шляхом В'язня Христа ради, тим разом в'язня на химерній волі...

Надіючися на скорий поворот після закінчення Ватиканського Собору, на поворот до свого духовного стада, і вчинивши все, що вимагав від мене архипастирський обов'язок, для забезпечення безперервного апостольського наступства в Українській Церкві, прибув я, фізично зморений, душевно незламаний, до Петрової Столиці... Моє прибуття до Риму, як і моє ненадійне звільнення, перші тижні і місяці мого перебування в ньому, насамперед в мурах старого Василіянського грецького монастиря в Гроттаферрата, потім у Ватикані, були супроводжені нерозгаданими знаками. Найкраще змальював це у своїй промові, виголошеній з нагоди посвячення Собору Святої Софії, дня 28.9.1969 р., Президент італійської посольської Палати, Юлій Андреотті:

«Якщо зорі мали б бути пропорційні до терня, що визначували Ваше життя священика, Верховного Архiepіскопа, тоді ми з певністю повинні б предсказати емпіричні зони, дотепер ще незнані, ні неописані. Мудрість, про яку

нащадки скажуть, чи вона справді є мудрістю, ця мудрість хотіла, щоб усе те, коли Ви прибули до Риму, відбулося тут перед нами, католиками-римлянами, під своєрідною заслоною мовчанки. Дивний цей наш світ! Бо це світ, в якому стільки разів мається страх віддати пошану переслідуваному, керуючися бажанням перешкодити в тому, щоб, бува, переслідувач не взяв цього як виклик, чинити ще більше зло від того, яке він творив аж до цього моменту. Ми були б привітали Вас з такою радістю, з якою християни Риму вітали св. Петра тоді, як його звільнено. Як св. Петра, який мав оту таку різну наявність Божої руки, наявність ангелів, і який пізніше встановив також, як тривалий знак, Вашу присутність тут в Римі...»

І далі продовжував Юлій Андреотті: «В 1948 р., Емінінціє, вийшла книжка... про стан християнства в Советському Союзі. В цій книжці на ст. 282-ій сказано: «Одинадцятого квітня 1945 р. деяких єпископів заарештовано: Митрополит Сліпий, про якого загально говорилось, що він помер, на підставі найновіших вісток мав би ще знаходитися між живими». Оцей теперішній світ, який відважився робити закиди Пієві XII-ому за те, що він вчасно не довідався про те все, що потайки діялося в концентраційних таборах, цей самий світ після закінчення війни і після того, як наступив мир, в 1948 р. все ще не міг знати, Емінінціє, чи Ви може вже вмерлі, а чи може ще живі. На превелике щастя, Ви є «вмерлий», що говорить, і не тільки той, хто говорить, але такий, що творить...»

* * *

Вже в дорозі через Відень до Риму душевний біль не давав мені спокою, коли я думав про нашу Церкву і наш Народ. Всі її досягнення і тисячолітня праця поколінь лежали в руїні. Сприймав я це як Божу волю у глибокій вірі, що всі історичні надбання, в тому числі також терпіння, не даремні: Я вірив, що з руїн востане наша Церква і Народ! Всіми силами старався я шукати виходу з цього, майже безвихідного становища, щоб двигнути Церкву і Народ з руїни, щоб їх відродити. Треба було знову починати працю відродження в самому корені, від самих основ. А основи я бачив у науці, молитві, праці і християнському праведному житті.

Як мовчазний і тим разом знову добровільний В'язень Христа ради радів я, що при допомозі Божій, завдяки жертвам цілого українського Божого люду, зокрема його мирянства, і моїм смиренным трудом здвигнувся Український Католицький Університет — вогнище науки, Собор Святої Софії — знак і символ незнищимости Божого храму на землі, місця молитви, Монастир Студитів — вічно горючий острівець християнської праведности і східнохристиянського монашества і благочестя!

Тому, глянувши на ці вогнища, знаки-символи, ще раз заповітую вам:

З уваги на те, що атеїзм є тепер офіційною доктриною в Україні і в усіх країнах комуністичного світу, рятуйте Український Католицький Університет, бо це кузня, в якій мають школитися і виховуватися нові покоління священників і мірських апостолів, борців за вільну від насилля правду і науку!

Нехай Український Католицький Університет із своїми галузями в країнах вашого поселення буде для вас зразком і поштовхом до нових шукань і до науково-виховної праці! Пам'ятайте, що народ, який не знає або загубив знання свого минулого з його духовними скарбами, вмирає і зникає з лиця землі. Рідна наука окрилює народ до лету на вершини зрілого серед народів світу народу!

А коли глядітимете на Собор Святої Софії, і будете паломничати до нього як до рідної Святині, і молитву приноситьимете в ньому, пам'ятайте, що цей Собор оставляю вам як знак і символ знищених і обезчещених українських храмів Божих, між ними наших найважливіших свідків соборів, свідків нашого прадіднього християнства, Святої Софії в Києві і Святого Юра у Львові! Нехай же цей отут Собор Святої Софії буде для вас знаком відродження й побудови нових храмів на Рідній Землі і заохотою до здвигання храмів Божих в місцях вашого перебування! А над усе, нехай Собор Святої Софії буде для вас провідним знаком і свідком Собору Живих Українських Душ, святим місцем молитви й літургійної Жертви за вмерлих, живих і ненароджених! Благаю Бога, щоб Він охороняв Собор Душ Прийдешніх Українських Поколінь!

У своєму задумі оновити східнохристиянське благочестя Слуга Божий Андрей поклав основи для відродження і росту монашого життя за Уставом св. Теодора Студита. Невтомно трудився на цьому полі його рідний брат, бл. п. Ігумен Климентій, страдний і смиренний ісповідник віри. Від них обох, боговгодних Братів, перебрав я їхню спадщину і їхні, в передчутті смерті висловлені, прохання: Рятувати монаший Чин Братів Студитів. Господь Бог поміг мені сповняти їхню волю: в Україні, мимо ударів, росло Студитське братство, а серед Альбанських гір родилася Студитська Лавра з Архимандритом на чолі. І в далеких країнах вже миготять вогнища студитських острівців.

Студитська Лавра і її дочки-монастирі будуть збирати тих, що, покидаючи життя в світі з-за любови до Христа і до Його Святої Церкви, йдуть служити світові у відреченні від нього, в посвяті і молитві. Йдуть йому служити не як себелюбні чи слабодушні втікачі зо світу, але як невтомні працівники і молитвеники за нього, за весь світ, за свою Церкву, за свій Народ... На островах монашого життя всі ті, що там собираються, стаються зберігачами і різьбярями рідної української християнської духовости, що виявляє себе у Святій Літургії, обрядовій чистоті, в східнохристиянській богословській мислі і монашому житті за взором древнього східнохристиянського благочестя. Вони також сострадають з тими, що стоять у боротьбі з лукавим світом, вони своїм життям стаються надхненниками для духовних покликань до служіння своїй Церкві!

Бажанням Сл. Б. Андрея і благанням моїм, переємця Його заповітів, є, щоб усі наші монаші Чини і Згромадження, яких значення і праці для добра душ ніхто не применшує, змагались між собою не за впливи і владу і не за те, щоб приподобатися людям, але щоб суперничали між собою за ріст в особистій святості і за ревне і чесне служіння Христові і рідній Українській Церкві. Тому благаю всіх монахів і монахинь: Не стидайтесь свого рідного, дорожть своєю духовною спадщиною! Яка ж вона, ця наша духовна спадщина, цінна і багата! Вона ніяк не заслугує на те, щоб погорджувати нею! «Не давайте свя-

ценне собакам, ані не кидайте перел ваших перед свиньми, щоб не топтали їх ногами і, обернувшись, вас не роздерли» (Мт. 7, 6). Нехай наша духовна спадщина проникне ваші душі, запалить вогонь у вашому серці, щоб її зберігати плекати! На цій спадщині освячуйте свої душі благодаттю і дарами Святого Духа!

* * *

В час мого прибуття до Риму відбувався II Ватиканський Собор. Як у минулих століттях, починаючи від Першого Апостольського Собору в Єрусалимі, Собор являється збором верховних пастирів Христової Церкви, які дають свідчення віри і життя повірених їхньому учительському і пастирському служінню Церков. Отці Собору свідчать перед Церквою і перед цілим світом.

Свідомий вагомості такого свідчення, у своєму Слові до Отців Собору, дня 11 жовтня 1963-го року заговорив я не про свідчення своє, — воно ж було відоме, — але про Свідчення нашої Української Церкви: про свідчення її віри в Христа і Його Єдину, Святу, Соборну й Апостольську Церкву, свідчення, підтверджене кривавою печаттю безстрашного ісповідництва, терпіння, мучеництва і горами наших жертв. Щоб висловити перед усім світом вдячність, признання й особливо щоб заявити сострадання зі страдаючими і дати їм моральну підтримку, вніс я прохання-пропозицію: піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї Руси до патріархальної гідності.

Це перший раз в цілій історії нашої Церкви Ідея її Патріархату була поставлена прилюдно, ясно і на такому всесвітньому форумі, як Вселенський Собор, хоч сама ідея не нова: Київські митрополити, хоч не носили патріаршого титулу, управляли Церквою наче патріархи, користуючись патріаршими правами по взору інших Східніх Церков. Вони були свідомі, що Патріархат Церкви — це видимий знак зрілості і самобутності помісної Церкви та могутній чинник в церковному і народньому житті.

Не диво, що такі світлі постаті в нашій історії, як Митрополит Петро Могила та Митрополит Йосиф Венямин Рутський, в найбільш трагічних часах нашого церковного занепаду і роз'єднання, робили всі можливі заходи, щоб привернути єдність Церкви і рятувати її перед заги-

беллю об'єднавши всіх на твердій основі Патріярхату Київського і всієї Руси.

Важливість Патріярхату розуміли також правителі відродженої молодого української держави в революційних роках 1917-1920, коли висловлювали своє бажання бачити в Митрополиті Андрєї Шептицьким, щойно звільненого В'язня царської Росії, першого Патріярха Києво-Галицького та всієї Руси. Наявний вислів цьому бажанню дає затверджена і проголошена Конституція Української Народньої Республіки в 1920 р., правда Конституція, яку здавлено, та мимо того вона свідчить про невмирущу Ідею Патріярхату нашої Церкви.

Як показує історія Христової Церкви на просторі Східної Європи, Київський Патріярхат мав бути, і з певністю стався б ним, рятунок церковної єдності у Вселенській Христовій Церкві і рятунок нашої української, церковної і національної, єдності.

Історичною короткозорістю, вагомою у своїх наслідках аж до наших часів, треба вважати злегковаження великого задуму митрополитів Могили і Рутського тодішніми правлячими колами Римської Апостольської Столиці, які — кола — хоч не заперечили самої ідеї, Патріярхату нашої Церкви, ідеї угрунтованої історією й вимогами церковного життя, які однак свою відмову — дати формальну згоду на її завершення — оправдували мотивами політичної «кон'юнктури». І хоч такі мотиви не Божі, а людські, їх повторюється, ними оправдується і їх застосовується у відношенні до наших змагань за завершення повноти прав нашої Церкви у Патріярхаті до наших днів. Давньому поняттю Української Правди, в якому сплітаються Істина і Справедливість, такі людські мотиви чужі!

* * *

Як вірний Син Католицької Церкви, покликуючися на ясні рішення Ватиканського Собору в питанні творення чи виникнення патріярхатів і користуючись тим, що належу до т. зв. Папської Родини завдяки тому, що вже бл. п. Папа Йоан ХХІІІ іменував мене кардиналом «ін пекторе» і на смертній постелі хотів це проголосити, — що пізніше зробив це 25 січня 1965 р. Папа Павло VI, повторюю, як вірний Син Католицької Церкви, неодноразово, в листах і

розмовах, просив я його [Папу] про формальну згоду піти назустріч моєму проханню-пропозиції, яку без заперечення прийняли до відома Отці Ватиканського Собору. Доводив я бл. п. Папі Павлові VI, що в Східній Церкві ні Папи, ні навіть Вселенські Собори не встановляли патріархатів окремих помісних Церков. Завершення тих Церков патріяршим вінцем було завжди овочем дозрілої християнської свідомості у Божому люді, у всіх його складових частинах, в свідомості духівництва і пастирів, при чому свідомість мирян, — отого духовного стада, довіреного їхньому пастирському служінню, — зіграла не абияку ролю. Бо тільки дозріла свідомість своїх власних церковних і національних скарбів, своїх культурних і історичних надбань і цінностей, своїх трудів і жертв, що входили в скарбницю цілої Вселенської Христової Церкви, створювали тверду основу для Патріярхату! Церква Києво-Галицької Митрополії — доводив я завжди — дала подостатньо доказів цієї свідомості впродовж цілої своєї історії. Чому ж не признати патріяршої гідности Києву, Колищі Християнства на цілому Европейському Сході?

З синівським смиренням, з терпеливістю, але з ясністю заявив я бл. п. Папі Павлові VI: «Не схвалите Ви, схвалить Ваш Наступник... Бо вже тому, що ми, наша Українська Церква, існуємо, ніколи не можемо відказатися від Патріярхату...!»

* * *

І вас, мої Возлюблені діти, благаю: Ніколи не відкажіться від Патріярхату своєї Страдної Церкви, ви ж живі, існуючі її діти! Своє благання до вас скріплюю на оцьому місці власною рукою в 1975 р. написаною «Торжественною Заявою», яку щераз повторюю:

«Бог створив людину і родину, Він є Творець також роду, племені і нації. Любов і прив'язання, якими зв'язана кожна чесна людська істота з своєю родиною, належиться також її народові і нації. Патріотизм і дбання про добро своєї нації вважались все за Богом дані обов'язки. Добро нації треба деколи боронити перед ворогами чи внутрішніми чинниками, які в противному разі довели б до занедбання основних потреб народу. Та сама засада відноситься і до Церкви, а саме, що існує Богом даний обов'язок пози-

тивно дбати про її добро, обов'язок і право боронити її проти будь-кого, що спричинив би їй шкоду. Наші предки старалися впродовж тисячі років держати зв'язок з Апостольським Римським Престолом, а в тисяча п'ятсот дев'ятдесят п'ятому і шостому році закріпили єдність із Католицькою Римською Церквою, під деякими умовами, що їх дотримання пообіцяли торжественно римські папи. Впродовж чотирьох століть ця єдність була посвідчена великим числом мучеників між українцями, і наші дні записані теж славно в аналах Церкви про цю оборону Святої Єдності нашими братами.

Апостольський Римський Престіл під впливом і властю урядовців Римської Курії, може і в доброму намірі, взяв у 1970-их роках політичний курс, який спричинив болючий удар для нашої Церкви в Україні, а ще більше для тієї частини нашої Церкви і Народу, що найшлась у вільному світі. Увесь християнський світ є свідком, що наші постійні перестороги і покірні аргументи, які ми предкладали Папі Павлові VI, не brano до уваги».

* * *

Тому й сьогодні, коли стали відомими таємні документи про контакти між Апостольською Римською Столицею і Московською Патріархією, документи, що мають характер присуду смерті для Української Церкви, а разом з тим упокорююче вдаряють в саму Вселенську Христову Церкву, оглавлену Наступником св. Апостола Петра, ще раз благаю, наказую і заповітую тобі, моє Духовне стадо:

«Браття, як діти світла ходіть... І не беріть участі в безплідних ділах тьми, але радше осуджуйте їх, бо що вони творять, соромно є їм говорити...» (Еф. 5:8, 11). До байдужих і незрячих кличу: «Встань, ти, що спиш, і воскресни з мертвих, і освітить тебе Христос...» (Еф. 5, 14). Ще і ще благаю вас усіх: «Будьте печаттю мого апостольства» (I Кор. 9, 2), «...бодріться, стійте в вірі, будьте мужні...» (I Кор. 16, 13), бо хоч ми «у всьому скорбні, та не здавлені, безнадійні, та не розпачливі, гонені, та не покинута, повалені, та не загиблі» (II Кор. 4, 5-9).

«Ми стоїмо безповоротно на патріархальному устрої нашої Церкви» — сказав я у своєму Слові на закінчення нашого Синоду в 1969 р. (гл. «Благовісник», кн. 1-4, р. 1969, ст. 120).

Ви, Дорогі мої Брати і Сестри, зрозуміли мої слова і як добрі діти своєї Церкви почали молитись за свого Патріярха, наєдині і спільно на Святій Літургії. Молитвою виявили ви свою зрілу християнську свідомість, бо молитва це насамперед вислів повного довір'я до Божої помочі і непохитної віри в те, що Могутній Господь здійснить те, про що Його неустанно просимо. Чи не наказав нам Христос просити і молитися? Чи не обіцяв нам сповнити наші довірливі прохання? Він же сказав: «Просіть, і дасться вам, шукайте, і знайдете, стукайте, і відчиниться вам...» (Мт. 8, 7).

Та важливість молитви, зокрема літургійної, є ще й у тому, що в ній віруюча людина висловлює свою віру в об'явлені таїнства віри і своє глибоке розуміння самої істоти цілої Христової Церкви, а в ній і своєї рідної Церкви як невід'ємної, повноцінної і в обряді, Літургії, церковному управлінні, традицією освяченої духовній спадщині самотньої її частини. Літургійна молитва стає передвісником формулювань основних правд віри в «Символах-ісповідях віри» в минулих століттях. Літургійна молитва творить основу для таких же правно-канонічних формулювань, що стосуються самої Церкви. Тому я вдячний вам, що ви виявили свою зрілу християнську віру, коли молилися і молитесь «за Блаженнішого Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі» у своїх Божих храмах, коли молилися так за нього на гробі св. Апостола Петра в 1975 р. в часі Святого Року. Свою молитовну віру в завершення Повноти своєї Церкви маніфестували ви також співом, молитвою за Патріярха так само, як наш народ молиться співом-молитвою і маніфестує свою вірність в єдність — «Боже, нам єдність подай», чи віру в завершення своїх змагань за Повноту волі, коли благає — «люд у кайданах, край у неволі, навіть молитись ворог не дасть... Боже Великий, дай йому волю, дай йому долю, дай йому щастя, силу і владсть...» Патріярхат, видіння вашої віруючої душі, стався для вас живою

дійсністю! Таким він для вас залишиться в майбутньому! Бо ще трохи, і Патріарх, за якого молитесь, переступить поріг туземного життя, і не стане видимого символу й уособлення Патріархату в його особі. Та в вашій свідомості і вашому видінні остається жива і дійсна Українська Церква, увінчана патріяршим вінцем!

Тому заповітую вам: Моліться, як дотепер, за Патріярха Києво-Галицького і всієї Русі, безіменного і ще невідомого! Прийде час, коли Всемогучий Господь пошле його нашій Церкві й об'явить його ім'я! Але наш патріярхат ми вже маємо!

* * *

Разом зі змаганнями за Повноту життя нашої Церкви на началах патріярхального устрою тісно в'яжеться змагання за церковне з'єдинення українського народу. Душевно радію, коли бачу, що хоч ще церковно нез'єдинені в одній Церкві сини і дочки Українського народу, з хрестами на своїх плечах вже з'єдинені в Христі і в Його терпіннях зближуються до себе, щоб привітати себе поцілунком миру й обнятись у братній любові! Висловлюючи цю радість, благаю вас усіх, а моє благання нехай буде моїм Заповітом: «...Друг друга обіймім! Промовмо — Браття!» Ідіть слідами Св. Б. Андрея, який ціле своє життя посвятив великій ідеї з'єдинення християн, ставши благовісником єдності Христової Церкви! Ставайте всі в обороні прав Української Католицької Церкви, але бороніть права Української Православної Церкви, так само жорстоко знищеної чужим насиллям! Бороніть також інші християнські і релігійні громади на українській землі, всі бо вони позбавлені основної свободи сумління і віровизнання та всі терплять за свою віру в Єдиного Бога!

Найближчими нам по вірі і крові є наші православні брати. Нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і народні звичаї, спільна двотисячолітня культура! Нас єднає спільне змагання за самобутність рідної Церкви, за її Повноту, якої видимим знаком буде єдиний Патріярхат Української Церкви!

Всі ми, католики і православні, боремося за востання нашої Церкви і за її духовну силу в Україні і в країнах поселення наших вірних. І всі ми несемо важкий Господній

хрест, ісповідуючи Христа! (Пор. Постанови Синоду — «Благовісник», кн. 1-4, р. 1969, ст. 127).

Отож заповітую вам усім: Моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і за весь Український народ і просіть Всемогучого Бога, щоб Він допоміг нам завершити нашу тугу за єдністю і наші змагання за церковне з'єдинення у здвигненні Патріярхату Української Церкви!

* * *

Передчуваючи свою кончину, не можу не висловити свого гіркого душевного болю, що супроводжав мене впродовж мого перебування поза рідною землею. Це біль задля браку єдності в нашому Єпископському зборі поза межами України. Брак єдності, неначе первородний гріх, який закрився до душ тих, що повинні бути світильниками. Він, цей гріх, неначе злодій, проліз звідсіль і в нашу Страдну Церкву на рідній землі.

Брак почуття і розуміння єдності в основних питаннях життя Церкви і Народу — це наше нещастя, це наш споконвічний гріх!

Застановлявся я над причинами цього невідрадного явища: це насамперед недостатня богословська освіта, виховання в чужих школах, впливи чужого оточення, незнання минулого своєї Церкви, якій покликані вони на вершинах служити... Гнилими овочами отого всього є легковаження всього, що наші діди і прадіди здобували і своїм трудом і жертвами, зневажування свого рідного, супроводжені погонею за почеснями, жадобою влади, що так нагадує боротьбу за удільні князівства в час занепаду Київської держави, і вкінці хиткість характерів, виявом якої стається вислужництво перед чужими і приземні поклони чужим богам!

Як Глава і Батько нашої Церкви старався я навчати й упоминати. Нераз як Батько закликав я до єдності благальними словами і як Глава нашої Церкви напоумлював рішучим твердим словом, коли треба було збудити приспане сумління і вказати на пастирську відповідальність за духовне стадо перед Богом і Церквою. Бож Єпископат повинен бути зразком однозгідності у правлінні Церкви і прикладом єдності в усіх ділянках церковного і народ-

нього життя! Всі мої переживання з того приводу — зневаги, душевні рани, словом всі оці «стріли лукавого» — вам відомі. Вони не були легші, ніж у в'язницях і на засланнях. І переживав я їх так само болюче, як переживав передше в'язничні тортури. Та сьогодні я дякую Всевишньому за те, що мене били в тюрмах і били на волі! Дякую Йому за те, що мене били, а не величали раби!

Прощаю їм усім, бо й вони — тільки знаряддя в руках Всевишнього, що покликав мене і дав мені свою Благодать, *бути в неволі і на волі в'язнем Христа ради!*

Наш світлий попередник, Сл. Б. Йосиф Венямин Рутський у своєму завіщанні натякає на цей самий гріх, брак єдності в єпископаті, згадує про спори, погоню за наживою, пастирську недбалість, у висліді чого взиває всіх до духовної згоди і ревної праці, благаючи їх: «Про єдину тільки річ прошу моїх Високопреосвящених Отців, руських Єпископів, то єсть, щоби любов'ю Христа лучилися зі собою і зі своїм Митрополитом. Нехай словами і ділами potwierджують, що узнають його за отця...»

Висловивши отут свій гіркий жаль і біль, яким сповнене моє серце, не бажав би нікому докоряти. Тому, Достойні і Дорогі Брати в Єпископському служінні, простіть мені, як і я Вам прощаю! Коли висловлюю свій гіркий біль, то цим бажаю Вас востаннє по-батьківськи і по-пастирськи напам'ятувати і закликати: В єдності рятуйте нашу Церкву від загибелі і руїни! Нехай Ваша єдність, єдність всього єпископату Української Католицької Церкви, буде стимулом і надхненням для всіх тих Пастирів, духовників і мирян, батьків і прадідів яких родила Церква-Мати, Київська Митрополія. На історичному шляху вони розгубились у різних країнах, серед різних народів і забули про матір, яка їх родила. Поможіть їм віднайти цю Матір!

«Сидячи на саянх...», лечу думками до всіх моїх братів і сестер в Україні і на просторах цілого Радянського Союзу, до тих, що страждуть на волі, і до тих, що караються у в'язницях, тюрмах, в таборах непідсильної праці і в лагерьх смерті... Між ними бачу нових борців, науковців, письменників, мистців, селян, робітників. Бачу між ними іскателів істини й оборонців справедливості. Чую їхній голос в обороні основних прав людини і людської спільноти. З подивом гляджу на них, як вони боронять

своє українське слово, збагачують свою українську культуру, як усіма силами свого ума і серця рятують українську душу. І сострадаю з ними всіма, бо їх за те переслідують, як злочинців.

Молюся за вас, мої Браття, і прошу Бога, щоб дав вам силу боронити природних і Божих прав кожної людської істоти і спільноти. Благословляю вас як Глава Української Церкви, як Син Українського народу, як Ваш брат, Ваш Союзник і Сострадалець!

* * *

«Сидячи на санях...», отут на горбі Ватиканському, неначе на скелях острова Патмосу, на яких св. Йоан Богослов, невільний виходець із рідної землі, задивився в своє видіння-одкровення...

Прислуховуюся до Голосу Господнього, що мовить: «Я — Альфа і Омега, початок і кінець, хто єсть і хто був і хто приходить, Вседержитель» (Одкр. 1, 8). І я, як колись Йоан, «брат наш і спільник у скорботі й у царстві і в терпінні в Ісусі» (Одкр. 1, 9), провіщаваю вам таємницю того, що бачу і що має наступити.

Бачу Церкви-дочки, нашої Української Церкви, на різних континентах землі. Раз сяють вони, як зорі, то знову блискотять, як блукаючі вогники... Тому до них моє Слово.

До Церкви-дочки, найближчої до морозної Полярії, кличу: «Знаю твої діла, що ні зимний ти, ні гарячий. Якби ти зимний був, або гарячий!.. Бо кажеш: Багатий я, і розбагатівся, і в нічому потреби не маю... Тож *будь ревний і покайся*» (Одкр. 3, 15-17, 19).

Перед моїм зором виникає сусідня Церква-дочка в країні, що вітає пришельця монументом, символом свободи і місто-колиску свого родження і росту назвала «Братньою любов'ю». В ньому також колиска, де родилась і росла перша дочка Української Церкви-Матері за морями. Благаю тебе гласом Господнім: Христос дав тобі «ключ Давидів, символ сили і влади (пор. Іс. 22, 22-25: Одкр. 3, 7), ключі смерті й аду» (Одкр. 1, 18), «знаю твої діла...» І всі пізнають, що я полюбив тебе; якщо ти збережеш «слово терпіння мого, то і я тебе збережу від години спокуси, що має прийти на вселенну...» (Пор. Одкр. 3, 8-10). Не спокуйшайся, отже, а будь оборонцем невільних і терплячих

Твої Церкви-Матері! Будь живим свідком братолюбія!

На півдні бачу очима своєї душі молоду ще Церкву-дочку, на континенті, що його благословляє з приморської гори Спаситель-Христос. Благословляю і я тебе, смиренна, як твій праобраз, Церкво-дочко! Слухай Голосу Господнього, що несеться до тебе: «Знаю твоє горе і твою вбогість, а втім ти багата... Будь вірна до смерті і дам тобі вінець життя» (пор. Одрк. 2, 9-10).

З вдячністю мислю про Церкву-дочку на землі антиподів і в молитві передаю їй Голос Господній: «Знаю діла твої і любов, і віру і службу, і терпеливість твою...» (Одрк. 2, 19).

Ти хоч за морями така далека, та вузлами духа і серця така близька до Церкви-Матері! Благословляю тебе і молю: Витривай у вірі батьків, в любові до братів своїх, у служінні Церкві-Матері своїй! І нагородою для тебе нехай буде «зірка досвітня» (Одрк. 2, 28), яку дасть тобі Господь.

З болістю у серці споглядаю на Церкву-дочку в Альбіоні. Не говоритиму вже до тебе більше, бо бачу свою кончину. Та коли голос мій, голос Глави Української Церкви не доходив до твоїх верхів і не зворушував їхнього сумління, тоді послухай голосу Того, «хто має меч двосічний гострий: Знаю де живеш — там, де трон сатани: І держиш ім'я моє, і не зрікся віри моєї... Але маю проти тебе трохи, бо там є у тебе ті, що держаться учення Варлаама, який навчив Валака кинути камінь спотикання перед синами Ізраїля... Покайся, отже...» (Одрк. 2, 12-14; 16).

Зі свого горба, неначе зі скелі Патмосу, гляджу на Церкву-дочку в країнах доокола мене, на старому континенті. Молюся за неї, яку розорюють кордони і розділюють заслони, а Голос Господній мовить до неї: «Знаю твої діла... Ніби жива, а мертва ти. Будь чуйною і укріплюй решту, що їй скоро померти, бо я не знайшов твої діла завершеними перед Богом моїм... Згадай, отже, як прийняв і слухав, збережи і слухай, збережи і покайся...» (Одрк. 3, 1-3).

* * *

І серед отих видінь, що виникають перед моїми очима, бачу престольний град Київ на моїй рідній землі. На про-

щання мовлю до нього словами Одкровення: «Знаю діла твої і труд твій і терпеливість твою, і що не можеш переносити злих; і ти випробував тих, що зуть себе апостолами, а не є ними, і знайшов їх ложними: І терпеливість маєш, і страдав ради імени мого, і не знемігся...» (Одкр. 2, 2-3). Тож Голос Господній звістує тобі: «Здвигну світильник твій...» (Одкр. 2, 5). А я, твій Син, прощаю тебе: «Світися, світися», наш Єрусалиме, і востанеш у древній славі твоїй!

Оце моє видіння, Дороге моє Духовне стадо, переповідаю вам і передаю вам як Напуття у вашому паломничанні!

* * *

Не був би я люблячим батьком і добрим пастирем, якщо б призабув своїх найближчих трудівників. Це ті духовні отці, монахи і сестри-монахині, які впродовж мого перебування на оцьому римському острові творили мою духовну родину. Вони слухали мене, як батька, вони трудилися разом зо мною, вони служили мені, їхньому Пастиреві, своїм знанням, своєю невтомною працею, вони молилися за мене і разом зо мною, вони огортали мене своєю любов'ю; вони помагали мені і клопоталися за мене, коли я знемігся на старості літ. Вони ділили зі мною мою радість і мій біль, вони помагали мені нести важкий хрест В'язня Христа ради! Зі щирого батьківського серця дякую вам і благословляю вас своєю немічною десницею! І молю Всемогучого Бога, в Тройці Святій єдиного, щоб Дух Святий вас освячував і просвічував, зберігав і окрилював у вірному служінні своїй рідній Українській Церкві!

* * *

Поховайте мене в нашому Патріяршому Соборі Святої Софії, а як воплотиться наше видіння і встане на волі наша Свята Церква і наш Український Народ, занесіть мою домовину, в якій спочину, на рідну Українську Землю і покладіть її у храмі Святого Юра у Львові, біля гробниці Слуги Божого Андрея. Вмираю і відходжу з цього світу, як той, кого він, Сл. Б. Митрополит Андрей, Глава нашої Церкви, властю своєю покликав на Екзарха Великої України. Якщо такою буде воля Божа і бажання Українського Божого люду, складіть мою домовину в підземеллях онов-

леного Собору Святої Софії. В підземеллях Київської тюрми мене довгими роками мучили, коли я був живим, в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно опочив би я, бувши плоттю вмерлим!

* * *

Поховайте, Браття і Діти мої, та «кріпіться в Господі і в силі кріпости Його. Зодягніться в усе оружжя Боже, щоб ви могли стати супроти хитрощів диявольських. Бо наша боротьба не є проти крові і плоті, але проти начальств і властей, проти правителів тьми віку цього, проти піднебесних духів злоби. Ради цього прийміть усе оружжя Боже, щоб ви змогли противитися в день лютий і, все довершивши, встояти. Станьте, отже, опоясавши бедра ваші істиною і зодягнувшись в броню правди, й обувши ноги в готовість благовістування миру. А над усе, прийнявши щит віри, в яким зможете вгасити всі стріли лукавого. І прийміть шолом спасіння, і меч духовний, що є Глагол Божий!» (Еф. 6, 10-17).

* * *

«Сидячи на санях на дорозі в далечинь...», молитву мовлю до нашої Небесної Заступниці і Владичиці, Богородиці — Приснодіві: Прийми під свій Могутній Покров нашу Українську Церкву і наш Український Народ!

Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога і Отця, і причастя Святого Духа нехай буде з усіма вами! Амінь!

+ Смирений *Йосиф*
Патріарх

СЛОВО ВЕРХОВНОГО АРХИЄПИСКОПА І МИТРОПОЛИТА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Поява Збірника «Мартирологія українських Церков — Українська Католицька Церква», зібрані в ньому документи, матеріали й інформації про мартирологію Української Католицької Церкви в окупованій російськими більшовиками Україні, є доказом живучости й нездоланности нашої Церкви.

Благословляємо цей Збірник і поручаємо його українському духовенству, студентам богослов'я та віруючим, як книгу, яка утверджуватиме нашу віру, вірність нашим традиціям, за що віддали своє життя наші Владики, сотні священників і тисячі віруючих.

В час неволі, лихоліття та небезпеки наш віруючий народ звертався з проханням про поміч до Пречистої Діви Марії. І тепер ми віддаємо нашу Українську Церкву й наш народ під її опіку.

В нашого українського народу вороги відібрали не лише його землю й свободу, але забирають і віру в Бога — єдину потіху й підтримку в його неволі. Ворог підкорив нашу Церкву Російській Православній Церкві, яка стала знаряддям більшовицької безбожної влади — ворога Бога, релігії й Церкви.

Слуга Божий Митрополит Андрій 1905 року, ще перед Першою світовою війною, присвятив Пречистій Діви Марії весь наш народ такими словами:

«Я, Андрей Митрополит, разом з цілим клиром єпархій, а особливо з тут присутніми учасниками Собору, хоч я негідний зватися Твоїм слугою, бажаючи однак Тобі, Пречиста Діво, Непорочно Зачата, віддати по змозі якнай-

більшу честь і славу, вибираю Тебе за особлившу Покровительку повіреній мені Єпархії і всіх вірних у ній. В присутності святого обручника Йосифа й Ангелів-хоронителів присвячую Тобі всі міста й села нашого краю й усіх людей, що в них живуть, присвячую Тобі їх родини і доми з добутком і майном. Задля крови Твого Сина, яку Він за нас пролив, прийми нас за своїх дітей, будь нам Матір'ю, Заступницею, Опікункою, Володаркою і випроси, Милостива, нам усім ласку в Бога, щоб ми вистерігалися в учинках, словах та думках всього, що могло б не подобатися Богові й Тобі, Мати наша. Благослови наш народ, виеднай йому в Твого Сина ласку несхитно триматися католицької віри, вірно додержувати Божий закон, щиро й витривало величати Твоє Пренепорочне Зачаття».

Вже 1940-го року, в час воєнного лихоліття, Синод, що відбувався під проводом Митрополита Андрея, на 24-ій сесії знову віддає під покров Пренепорочно Зачатої Диви Марії Львівську Архиепархію, усі парафії, церкви, християнські родини та християнські душі, благаючи Пресвяту Богородицю, щоб Вона у Всевишнього випросила милосердя для страждаючого народу, в отих лютих часах війни.

2-го серпня 1970 р. Блаженніший Верх. Архиепископ і Кардинал Йосиф Сліпий під час прощі в Люрді звертається до Пречистої такими словами:

«Наша переслідувана й страждаюча Церква не може нині на рідних землях громадно й прилюдно заносити свої молитви, тому тим гарячіші тут наші мольби й наші благання. Які зболілі й переповнені перенесеними терпіннями й стражданнями в останніх десятиліттях душі й серця нас усіх! Ще дзвенять у наших вухах стогони й голоси борців, що клали голови за волю України в чотирикутнику смерті. Залишені без усякої помочі, серед болів і мук кликали до рідної матері за рятунком і полегшою. Там далі конали ті, з яких живцем з тіла паси шкіри здирали, і вони кликали в розпуці: „Мамо, чи бачиш і чуєш ти мене?“ А так ті, що зі словами болю на устах падали від гітлерівських кулеметів і на чужих фронтах. На каторжних роботах, у голоді й холоді шукали полегші в рідної матері... Ген далеко на півночі, в Потьмі, скільки ж то гинуло на засланні, а в усіх тих страждаючих, що гинули в копальнях, у таборах за

кільчастими дротами, у всіх, що гинули на полях бою, на рідних і чужих полях, — у всіх їх на устах ті самі слова: „Мамо, чи бачиш і чуєш ти мене?“ Рідна мати знеможена, збідніла й безпомічна, лягла в сиру могилу.

Ти ж Пречиста наша Мати була там і бачила кожную сльозу та кожную краплину невинно пролитої крові та їх збирала. Ти чула кожен стогін, кожний найтихший шепіт молитви, і заносила те все перед престол Твого Божого Сина.

Тому ми тепер, і самі струджені та обездолені, принесли ті плачі, болі, горе й біду до Тебе, ось тут, бо рідна наша земна мати неспроможна їм зарадити. Ти, небесна Ненько, допомагаєш незліченим мільйонам, що прибігають ось тут до Тебе, а відходять вислухані й оздоровлені на душі й на тілі. Не відкажи й нам Твоєї всемогутньої помочі. Коли всяка людська рука не дописує чи відказує, то хто ж нам допоможе як не Ти, Пречиста Владичице, Богородице? Прийми мольби рабів Твоїх і визволи нас від усякої скорби й печалі, щоб і ми відійшли потішені, скріплені й піднесені на душі, з новими силами на нашу дальшу важку й хресну дорогу життя, здатні для дальших подвигів і геройств».

Тому що наша хресна дорога ще не закінчена, а лютий ворог, зайнявши наші землі, не тільки відібрав у нас волю, наше майно, церкви, а тепер ще відбирає і віру в Бога, нашу рідну мову, історію й життя народу, бажаючи нас живцем переробити на советський народ. Тому я, наступник цих двох стовпів Церкви й народу — слуги Божого Андрія, і Блаженнішого Йосифа, підношу мої очі й серце до Тебе, нашої найкращої Матері, і кличу:

«Мати Божа, Всенепорочна Маріє, змилосярдися над нашим нещасним, поневоленим народом! Не дай нам загинати, але вимоли нам поміч у Твого всемогутнього Сина! Бо ми не маємо до кого звернутися, і всю нашу надію покладаємо тільки на Тебе, наша предобра Мати! Ми також Твої діти, може найнещасливіші з усіх, бо вже 400 літ караємось під московською займанщиною, а за цих останніх сорок літ дослівно гинемо серед несказаних мук і страждань як народ, а передусім як Церква. Ворог лютий забрав у нас усе, а тепер і молитись забороняє, щоб ми за її допомогою не знайшли потіхи, опіки й оборони у всемогутнього Творця.

Ми всі, з нашим переслідуваним народом, Діво над Дівами й Мати, до Тебе прибігаємо і з тремтінням стаємо перед Тобою і просимо: **Вибави нас, Твоїх слуг, від усяких нещасть. В нас немає іншої надії чи іншої помочі, крім Тебе, Пречиста Діво! Ти нам допоможи, ми на Тебе надіємось і Тобою хвалимося, бо ми Твої слуги, тож не відкидай нас, але ласкаво вислухай і допоможи».**

Рим, січень 1985 року

Мирослав Іван Любачівський
Верховний Архієпископ і Митрополит

РОЗДІЛ I

*МАРТИРОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
1939 — 1984*

ВТРАТИ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Після ліквідації Української Католицької Церкви в Україні і насильного прилучення її до Російської Православної Церкви, у Ватикані під керівництвом архієпископа Івана Бучка виготовлено підсумок втрат Української Католицької Церкви. Дані ці були опубліковані в 1953 р. італійською мовою, а в 1956 р. — українською.

1. ПІДСУМОК ВТРАТ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ЕТНІЧНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

1939 рік:	1947 рік:
Єпархій 5	Всі єпархії зліквідовані комуністами.
Апостольські Адміністрації і Візитатури 2	Зліквідовані комуністами.
Єпископів 10	Всі заслані, засуджені, померли в ув'язненні або повбивані.
Священики 2.950	50% ув'язнені, 20% живуть нелегально або емігрували на Захід, 30% примушені перейти на режимне російське православ'я.
Монахи 520	Розігнані, ув'язнені враз із трьома протоігуменами.

Богослови	540	Розігнані або виїхали на Захід.
Монахині	1090	Розігнані.
Вірні	4.283.000	Багато ув'язнено або заслано за віру; більшість ставить пасивний опір.
Парафії	3.040	Зліквідовані або зайняті представниками Російської Православної Церкви.
Церкви	4.440	Позакривані або зайняті Російською Православною Церквою.
Монастирі	195	Поконфісковані, закриті або зайняті Російською Православною Церквою.
Інші католицькі заклади		Всі зліквідовані.
Католицькі школи:		
народні	9.900	
середні	380	Всі закриті.
вищі	56	
Католицькі організації	41	
Католицька преса	38	Всі закриті.
Католицькі видавництва	35	

2. ЗМІНА ПРАВНОГО ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦТВА

1937 рік

Держава визнає:

1. Існування Української Католицької Церкви (Конкорд. 15. VII. 1929, арт. 1; Конкорд. 2. VII. 1925, арт. 1; «Модус вивенді» 1. III. 1928, 1).

2. Свобідне заряджування згідно з законами Божи-ми й церковними (Конкордат, 15. VII. 1929, арт. 1; Конкордат, 2. VII. 1925, арт. 1; «Модус вивенді» 1928, 1, Конст. 121).

3. Свободу віровизнання, а теж прилюдних релігійних маніфестацій (там же).

4. Ієрархії і вірним свободу зносити з Апостольською Столицею (Конкорд. 1925, арт. 1; Конкорд. 1929, арт. 4; «Модус вивенді» 1928, 1).

1947 рік

Держава:

1. Проголошує відділення Церкви від держави (Конституція УРСР, пар. 123).

2. Перевіряє всю діяльність Церкви згідно з законодавством для громадських організацій (Збірка законів, пар. 10; Інстр. НКВС 16. 1. 1931, ч. 328 (там же, пар. 6).

3. Забороняє, зупиняє або утруднює: а) законно практикувати богочитання, б) належати до культу державним працівникам, в) організувати маніфестації культу, г) збирати датки на богочитання, д) поширювати віровизнання, е) розгортати добродійну діяльність, є) оснoвувати кружки, бібліотеки, тощо (Конст. УРСР, пар. 123; Збірка законів, пар. 11; Інстр. НКВС, 3).

4. Поборює престиж Апостольської Столиці та забороняє зносити з нею.

5. За громадянами всі громадянські права без огляду на віровизнання (Конк. 1925, арт. 1; Конст. 128, ч. 1).

6. Привілеї духовенству: а) звільнення від військової служби, б) звільнення від секвестрацій, в) звільнення від публічних праць (Конкордат 1925, арт. 2; 1929, арт. 5; 1929, арт. 8).

7. Право Святій Столиці назначувати єпископів (Конкордат 1925, арт. 2; 1929, арт. 5; «Модус вівенді» 1928, 4).

8. Свободу Церкви та її слуг: а) слова (проповідування), б) друку (листи, тощо), в) зборів, г) процесій, д) організацій, е) шкіл (семінарій і т.д.), є) бібліотек, ж) сиротинців, з) лікарень (Конкорд. 1925, арт. 2; 1929, арт. 8; Конституція 125).

9. Право на душпастирську обслугу: а) для військових, б) для хворих (Конкорд. 1925, арт. 7; 1929, арт. 18; «Модус вівенді» 1928, 4; Конституція 128 ч. 2).

10. Свободу навчання релігії в прилюдних школах і право ієрархії інтервенювати в справах назначування викладачів релігії (Конкорд. 1925, арт. 13; 1929, арт. 20; Конст. пар. 130).

5. Застосовує марксистську теорію класової боротьби до членів Церкви (фактично й теоретично).

6. Уважає духовенство негідним: а) боронити батьківщину, б) мати привілей компетенції, в) бути працівниками державних установ.

7. Ув'язнює католицьких єпископів.

8. Визнає за всіма громадянами право на антирелігійну пропаганду: а) словом, б) друком, в) на зборах, г) у походах, д) на демонстраціях.

З тією метою забезпечує: а) папір і друк, б) приміщення, в) зв'язок (засоби пересування і пропаганди) (Конст. УРСР, пар. 123).

9. Забороняє душпастирську обслугу: а) для військових, б) для хворих, і т.д.

10. Здійснює повне відокремлення школи від церкви з заборонаю: а) навчати релігію в прилюдних і приватних школах, б) навчати релігію одному вчителю більше, як трьох дітей, дозво-

11. Цивільні права церковного подружжя та забезпечення його єдності й нероздільності.

12. Свободу церковної влади вільно завідувати своїми добрами (Конкордат 1925, артикул 14, 15; 1929, арт. 13, 14; «Модус вівенді» — 2, Конституція пар. 123, ч. 1).

13. Звільнення церков, каплиць, семінарій, ітд. від оподаткування (Конкордат 1925, артикул 15).

14. Пожертви й допомоги для: а) єпископів, б) парохів, в) капітул, г) викладачів релігії в прилюдних школах, д) професорів єпархіяльних семінарій (Конкорд. 1925, артикул 11), е) на будову церков і т.д. (Конкорд. 1925, арт. 24; 1925, арт. 11).

ляючи (в теорії) навчати релігію тільки власних дітей (Конституція УРСР, пар. 123; Декр. для релігійних товариств, 8. IV. 1929, пар. 84).

11. Визнає всі права лише за тими подружжями, які мають цивільний шлюб; охороняє розводи.

12. Конфіскує церковні добра (націоналізація), дозволяючи тільки на обмежене вживання будинків і предметів культу (Збір. Зак. УРСР, пар. 13).

13. З усією суворістю закону стягає оподаткування за вживання будинків і предметів культу (Декр. для релігійних товар., 8 квітня 1929, пар. 39).

14. Проголошує відокремлення Церкви від держави (Декрет про відокремлення церкви від держави, 23 січня 1918).

Опубл.: Перші заковані, біла книга про переслідування віри в Україні. Буенос-Айрес, 1956, стор. 46-49. Переклад з італійської.

ДЕТАЛЬНИЙ ПІДСУМОК ВТРАТ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ЕТНІЧНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА 1943-1979 РОКИ

1. СПАРХІЇ

- 1944* рік: 1. Львівська (архиепархія), 2. Станиславівська,
3. Перемиська, 4. Мукачівська, 5. Пряшівська.
1950 рік: Всі єпархії зліквідовані.
1968 рік: Відновлена Пряшівська єпархія.

2. АПОСТОЛЬСЬКІ АДМІНІСТРАТУРИ:

- 1944 рік: 1. Лемківська, 2. Волині, Підляшша і Полісся.
1950 рік: Обидві Апостольські Адміністрації зліквідовані.

*Стан перед окупацією всіх українських земель арміями СРСР і встановлення комуністичного режиму в Польщі, а згодом в ЧССР.

3. МИТРОПОЛИТ І ЄПИСКОПИ:

1944 рік:	1950 рік:	1960 рік:
1. Митр. Й. Сліпий	Ув'язнений	Ув'язнений
2. Єп. М. Будка	Загинув в ув'язненні	
3. Єп. П. Гойдич	Ув'язнений	Загинув в ув'язненні
4. Єп. Г. Лакота	Загинув в ув'язненні	
5. Єп. І. Лятишевський	Ув'язнений	Звільнений
6. Єп. Й. Коциловський	Загинув в ув'язненні	
7. Єп. Т. Ромжа	Отруєний	
8. Єп. Г. Хомишин	Загинув в ув'язненні	
9. Єп. М. Чарнецький	Ув'язнений	Загинув в ув'язненні
10. Єп. П. Гопко*	Ув'язнений	Загинув в ув'язненні
11. Єп. Й. Федорик*	Ув'язнений	Не відомо
12. Єп. О. Хіра*	Ув'язнений	Ув'язнений

* Висвячені на єпископів після 1944 року.

4. КІЛЬКІСТЬ СВЯЩЕНИКІВ У ЄПАРХІЯХ

	1943 рік:	1950 рік:	1979 рік:
У Львівській	1061		
У Станиславівській	482		
У Перемиській	700		
У Мукачівській	352		
У Пряшівській	257	341	241
На Лемківщині	135		
Разом	2987	341	241

Замордовані, ув'язнені, вивезені на Сибір, емігрували, перейшли в катакомби, примушені перейти на російське православ'я .....

2646

5. ПАРАФІЇ

	1943 рік:	1950 рік:	1979 рік:
Львівська архієпархія	1267		0
Станиславівська єпархія.....	465		0
Перемиська єпархія	620		0
Мукачівська єпархія	283		0
Пряшівська єпархія	149	241	203
Лемківська Ап. адм.	129	0	
Разом	2913	241	203

Зліквідовано або насильно підпорядковано Російській Православній Церкві.....

2672

6. ЦЕРКВИ

	1943-44 рік:	1974 рік:
Львівська архієпархія	1261	0
Станіславівська єпархія	886	0
Перемишська єпархія	1268	0
Мукачівська єпархія	459	0
Пряшівська єпархія.....	416	389
Лемківська Ап. адміністрація..	198	0
Разом	4488	389
Зруйновано, переімінено в різні об'єкти, насильно передано Росій- ській Православній Церкві		4099

7. МОНАСТИРІ

	1943-44 рік:	1950 рік:
Львівська архієпархія	53	0
Станіславівська єпархія	68	0
Перемишська єпархія	66	0
Мукачівська єпархія	8	0
Пряшівська єпархія.....	8	15
Лемківська Ап. адміністрація..	0	0
Разом	203	15
Зруйновано, переімінено в музеї й інші об'єкти, насильно передано Російській Православній Церкві.....		188

Детальні дані про втрати Української Католицької Церкви опрацьовано на підставі *Annuario Pontificio* 1943-79 і *Oriente Cattolico, Cenni Storici e Statistiche* 1962 і 1974 за книжкою: Dmytro Blazejovskyj. *Byzantine Kyivan Rite; Metropolitans, Eparchies and Exarchates; Nomenclature and Statistics*. Рим, В-во Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи, 1980, 171 стор., а також на підставі архіву «Смолоскипа».

ХРОНОЛОГІЯ ЛІКВІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

УВ'ЯЗНЕННЯ ВЛАДИК, СВЯЩЕНИКІВ, МОНАХІНЬ
І МОНАХІВ; ДІЯЛЬНІСТЬ КАТАКОМБНОЇ УКЦ;
НИЩЕННЯ ЦЕРКОВ І МОНАСТІРІВ; РЕПРЕСІЇ; БОРОТЬБА
ВІРУЮЧИХ ЗА РЕЛІГІЙНІ ПРАВА

18 вересня 1914 р. Після окупації Західньої України царські власті заарештували митрополита Греко-католицької Церкви Андрія Шептицького і вивезли в Росію.

Травень 1917 р. Митр. А. Шептицький у поворотній дорозі з заслання до Львова, зупинився у столиці України Києві, де zorganizував першу українську католицьку парафію.

Грудень 1917 р. Першим парохом української католицької парафії у Києві назначено о. Щепанюка.

1934 рік. Більшовики зруйнували у Києві першу українську католицьку церкву, збудовану 1917 р. за проектом інж. Івана Левинського.

1 вересня 1939 р. У висліді німецько-польської війни армії СРСР окупували землі Західньої України, а в 1940 р. також Буковину. В цей час починається наступ радянської влади на Українську Католицьку Церкву і всі її установи. Подібну боротьбу вела ця влада, почавши від 1920-их років, з Українською Автокефальною Православною Церквою на Східній Україні, знищивши її, а згодом підпорядкувавши рештки її режимній Російській Православній Церкві.

15 вересня 1939 р. Під час бомбардування Львова знищено церкву та будинок Духовної семінарії, де зберігалася

бібліотека, архів і матеріали Богословського Наукового Товариства.

9 жовтня 1939 р. Митр. А. Шептицький встановив Екзархати, які охоплювали територію СРСР: перший на чолі з еп. М. Чарнецьким охоплював Волинь, Підляшша, Полісся і Холмщину; другий на чолі з о. А. Немцановичем — Білорусію; третій на чолі з о. К. Шептицьким — Росію і Сибір; четвертий на чолі з архиеп. Й. Сліпим — Велику Україну. Протосом екзархів вибрано еп. М. Чарнецького.

10 жовтня 1939 р. Митр. А. Шептицький написав тайно перший лист до Апостольської Столиці з-під більшовицької окупації. Він просив делегувати його на смерть і дозволу висвятити о. д-ра Й. Сліпого на коад'ютора.

Осінь 1939 р. Радянська влада забороняє у всіх школах Зах. України проводити молитву, навчати релігії, заборонено релігійні богослужіння, усунуено з шкільних клас розп'яття Христа.

- Протестуючи проти цих заборон, митр. А. Шептицький вислав листа до голови НКО Львівської обл. Жарченка. З цієї нагоди звернувся окремим посланням до молоді, закликаючи її бути вірною Богові, Церкві і своєму народові.

- Радянська влада закрила єпархіяльні Духовні Семінарії у Львові, Перемишлі і Станиславові. Заборонено всі монаші Чини і релігійні установи.

- Радянські власті закрили всі українські католицькі друкарні й сконфіскували всі типографічні машини. У Львові закрито Богословську Академію. У католицькій друкарні Бібл'ос знищено випуск 2-3 журн. «Богословіє», газету «Нива» й інші приготовані до друку видання.

22 грудня 1939 р. Митрополит А. Шептицький висвятит тайно в митрополичій каплиці у Львові о. д-ра Йосифа Сліпого, ректора Богословської Академії, на свого коад'ютора з правом наслідства. У свяченнях взяли участь еп. М. Будка, еп. М. Чарнецький і крилошани Митрополичої Капітули.

26 грудня 1939 р. Митр. А. Шептицький вислав тайно листа до Апостольської Столиці, в якому інформував про більшовицькі репресії в Західній Україні.

Грудень 1939 р. Митрополит А. Шептицький проголосив Пастирський лист, в якому закликав священників своєї

архиепархії (нараховувала 1276 парафій) повинуватися новій владі й дотримуватися її розпорядків, якщо вони не є противні Божому закону, стояти осторонь політики та світських справ і не переставати працювати для Христа й українського народу.

1939 рік. Більшовики замордували брата митр. А. Шептицького графа Льва Шептицького і його дружину.

Січень 1940 р. Орган Львівської архиепархії «Архиепархіяльні відомості» розпочато поширювати самвидавним способом. Кожен священник був зобов'язаний переписувати їх ручно і передавати своєму найближчому сусідові-священникові. Повідомлення Української Католицької Церкви поширювано самвидавним шляхом після того, як органи радянської влади сконфіскували всі друкарські машинки й цикльостили у митрополичій палаті.

Лютий 1940 р. Митр. А. Шептицький розписав конкурс на обсадження українських католицьких парафій в Києві, Одесі, Вінниці, Харкові і Полтаві. У заклику з цієї нагоди писалося: «Вимагається готовости вдень і вночі на всякі жертви, які були б потрібні».

- Після закриття всіх українських католицьких шкіл, семінарій і Богословської Академії Митрополичий ординаріат проголосив набір хлопців від 14 року життя на богословське навчання. Всі кандидати мали бути «готові на всякі прикрощі, труднощі та жертви, щоб дійти до священства». Навчання відбувалося у домі Митрополита.

- Митр. А. Шептицький проголосив скликання Архиепархіяльного Синоду, на якому мали бути обговорені найважливіші проблеми праці Церкви у нових радянських умовах.

- Митр. А. Шептицький звернувся до уряду СРСР з проханням дозволити йому і десятиєм священникам виїхати до українських засланих в Сибір і інші частини СРСР у душпастирських цілях.

1 квітня 1940 р. Митр. А. Шептицький видав пастирське послання у справі безбожників (атеїстів). Про них він писав: «Їхне горло — отвертий гріб. Мови своєї вживають на зраду. Під їхніми губами — їдь гадина. На їхніх дорогах руїна і смерть».

11 квітня 1940 р. В російському журналі «Безбожник» (ч. 11) появилася стаття проти митр. А. Шептицького «Глава униатов».

19 квітня 1940 р. У Львові розпочався Архиепархіяльний Синод. Він відбувався у катедрі св. Юра. Митр. А. Шептицький найменував секретарями Собору — о. Миколу Галянта (перший секретар), о. Івана Новосада і о. Василя Белея, а суддями о. Ю. Дзеровича, о. В. Лициняка і о. Олександровича.

Квітень 1940 р. Митр. А. Шептицький закликав усіх священників готуватися до місійної праці на Наддніпрянській Україні і на території корінної Росії.

Весна 1940 р. Митрополичий ординаріат дав кілька розпоряджень, які відносилися до справ виховання молоді. Мова була про навчання молоді катехизму, про те, що радянська шкільна опіка «стається шкідлива і небезпечна», про потребу рятувати дітей від загрози «фанатичної пропаганди безбожництва у школі». Дітям доручалося носити на грудях хрестик або релігійний медалик.

- У відповідь на вимогу радянських властей, щоб на церквах були вивішені більшовицькі червоні прапори, Митрополичий ординаріат дав розпорядження, що на церквах можна толерувати червоні прапори, якщо вони насильно вивішені представниками влади.

- Органи радянської влади почали залякувати священників погрозами ув'язнення і заслання, якщо вони будуть читати у церквах «Архиепархіяльні відомості».

30 травня 1940 р. Державний секретар Апостольської Столиці А. Малльоне вислав тайно листа митр. А. Шептицькому, в якому повідомляв, що Папа Пій XII відкликав повноваження, дані йому в 1907 р. Згідно з цими повноваженнями, митр. А. Шептицький мав право іменувати екзархів на цілій території Росії.

30 серпня 1940 р. (ст. ст.). У Львові закінчився Архиепархіяльний Синод. У ньому взяло участь 80 священників і на ньому було обговорено методи діяльності Української Католицької Церкви у новій радянській дійсності. Після закінчення Синоду 14 його учасників заарештовано.

18-19 вересня 1940 р. У Львові відбувся тайно Собор екзархів для території СРСР. На Соборі заплановано працю екзархів у радянській дійсності та прийнято десять постанов.

26 вересня 1940 р. Митр. А. Шептицький одержав висланий тайно лист Держ. секретаря Апостольської Столиці А. Малльоне з 30 травня відносно права на встановлення нових екзархатів.

12 жовтня 1940 р. Митр. А. Шептицький відбув наради екзархів, на якому повідомив їх про рішення Папа Пія XII відносно встановлених ним екзархатів.

31 жовтня 1940 р. Митр. А. Шептицький у зверненні до духовенства і вірних закликав молодь: «Будьте вірні вірі батьків, будьте вірні святим переданням, в яких виховують вас родичі, не наражайте батьків на більші терпіння, як ті, які приносить воєнне положення світу, не наражайте цілого народу на небезпеку і на болючий смуток! Хрести життя, які маємо з Божої волі терпеливо похристиянськи зносити, освячують наше життя і не лишаються без обильного благословенства і нагороди в небі».

• Митр. А. Шептицький звернувся до всіх священників з закликком не вмішуватися до політики.

9 грудня 1940 р. Напередодні виборів до Верховної Ради УРСР (які відбулись 15 грудня) митр. А. Шептицький звернув увагу всім священникам і всьому населенню Західної України на небезпеку, в якій опинився український народ і українська молодь, серед якої ведеться посилена «пропаганда безбожників».

1940 рік. Влада пробує підірвати авторитет митр. А. Шептицького.

• Митр. А. Шептицький доручив священникам уділяти православним українцям, які прибули в Західню Україну, св. Причастя.

• Митр. А. Шептицький зложив протест проти заборони священникам відвідувати хворих у шпиталях. Він писав: «У радянських лікарнях гірше поведуться з умираючими, як з засудженими на смерть по європейських в'язницях, де, в загальному, не відкидають останнього бажання». Він доручив священникам відвідувати хворих у лікарнях в цивільному одязі та «потайки приносити хворим св. Причастя і подавати його так, щоб і найближчий сусід хворого не спостеріг цього».

24 січня 1941 р. Всі чотири екзархи — єп. М. Чарнецький, о. архим. К. Шептицький, о. А. Немцанович і архиеп. Й. Сліпий написали обширного листа до Апостольської

Столиці, в якому пояснювали потребу встановлення екзархатів. Лист висланий тайно дійшов до Ап. Столиці 30 жовтня.

Червень 1941 р. Під час відвороту військ СРСР зі Львова, відділ радянських каральних органів оточив катедру св. Юра. Всіх мешканців катедри витягнули з катедри і поставили під мур, наставивши на них скоростріли. Серед священників був єп. Й. Сліпий, якому енкаведисти роздерли рясу. Згодом всіх відпустили.

16 серпня 1941 р. Митр. А. Шептицький повідомляв Апостольську Столицю, що лише з Львівської Архиепархії більшовики вивезли біля 250 тис. українців на Сибір, а біля 6 тис. осіб знайдено помордованими в тюрмах після їхнього відступу.

7 листопада 1941 р. Митр. А. Шептицький переслав Апостольській Столиці звіт про нищення більшовиками УКЦ. Він повідомляв, що в 1939-1941 роках в Західній Україні ув'язнено або замордовано 32-ох священників, а 33-ох вивезено на Сибір.

Листопад 1941 р. Папа Пій XII змінив своє рішення з 30 травня 1940 р. і затвердив найменованих митр. А. Шептицьким чотирьох екзархів для території СРСР.

22 грудня 1941 р. Кард. Тіссеран написав листа до митр. А. Шептицького, в якому повідомляв, що Папа Пій XII затвердив найменованих Митрополитом екзархів. Лист висланий тайно дійшов 12 лютого 1942 р. до митр. А. Шептицького.

1939-41 роки. Під час першої більшовицької окупації на Волині, Холмщині, Підляшші і Поліссі чотири священники і шість парафій перейшли на православ'я.

• Монастир ЧСВВ у Лаврові зруйновано внутрі, знищено релігійні речі, а згодом переіменовано у середню школу-інтернат.

1941 рік. Представники радянської влади роблять перші заходи, щоб намовити о. д-ра Гавриїла Костельника очолити акцію проти унії з Римом. Коли він рішуче відмовився, НКВС заарештувало його сина Богдана (нар. 1924 р.), якого згодом замордували.

9-15 червня 1942 р. У Львові відбувся II Собор екзархів, на якому прийнято ряд декретів відносно діяльності Греко-католицької Церкви на території окупованій німцями.

1942 рік. До Києва дійшли о. д-р Григорій Процюк і о. д-р Йосиф Кладочний, які відновили в столиці України українську католицьку парафію, зліквідовану більшовиками у 1934 р.

1941-43 роки. Митр. А. Шептицький виступав багато разів проти політики гітлерівської Німеччини на Україні. Він протестував проти вбивств євреїв. У цій справі вислав листа-протест до Г. Гімmlера. У катедрі св. Юра переховувалося кілька десятків євреїв, а в тому 15 дітей. На доручення Митрополита в українських жіночих і чоловічих монастирях переховувалося понад 150 євреїв.

Літо 1944 р. Армії СРСР вдруге окунують цілу Західню Україну. 27 липня вони зайняли Львів, а 27 жовтня Ужгород. У висліді цієї окупації під більшовицькою владою опинилися Львівська Архiepархія Української Католицької Церкви, Перемиська, Станиславівська і Мукачівська єпархії, Апостольська Адміністрація на Лемківщині й Апостольська Візитатура на Волині. Ціла Лемківщина і частина Перемищини у висліді встановлення нових кордонів між Польщею і СРСР опинилися під комуністичною владою Польщі, а Пряшівщина під комуністичною владою Чехo-Словаччини.

24 вересня 1944 р. В Карпатській Україні висвячено о. Т. Ромжу на Ужгородсько-Мукачівського єпископа.

1 листопада 1944 р. Помер митр. А. Шептицький. В останніх хвиликах його життя біля нього були присутні його брат о. Климентій Шептицький, монахині-доглядачі та ближча родина.

2 листопада 1944 р. Тлінні останки митр. А. Шептицького перенесено до катедрі св. Юра. Тисячі людей різних національностей і різних віровизнань перейшли попри домовину Митрополита.

5 листопада 1944 р. У соборі св. Юра у Львові почався похорон митр. А. Шептицького. Похоронне богослужіння правив митр. Й. Сліпий у сослуженні владик єп. Й. Коциловського, єп. М. Будки, єп. М. Чарнецького, єп. Г. Лакоти, протоігумена оо. Василян о. Градюка, протоігум. оо. Редемптористів о. де Вохта, ігумена оо. Студитів о. К. Шептицького та багатьох священників. Святу літургію у латинському обряді служив архiep. Б. Твардовський, а у

вірменському обряді кап. Вікарій о. Д. Кастанович. У похоронах брали участь 150 священників, 70 питомців, 130 семінаристів і тисячі народу. Похоронний похід пройшов багатьма вулицями Львова і повернувся до собору св. Юра, де в крипті були зложені тлінні останки Митрополита.

12 листопада 1944 р. Митрополитом Української Католицької Церкви в Західній Україні став Йосиф Сліпий.

• Архимандритом Чину Студитів став о. Климентій Шептицький.

19 листопада 1944 р. Митр. Й. Сліпий вислав тайно лист до Апостольської Столиці, в якому повідомляв про смерть і похорони митр. А. Шептицького.

26 листопада 1944 р. На зборах Народних Рад в Ужгороді проголошено «возз'єднання» Карпатської України з УРСР. Представники рад. влади домагалися, щоб єп. Т. Ромжа зложив прилюдну заяву про «свободу релігії в СРСР», що він відмовився зробити.

• Єп. Т. Ромжу викликали на розмову представники окупаційної влади командант 4-го Українського фронту ген. І.Ю. Петров і політичний комісар ген. Мехліс. Вони домагалися, щоб Єпископ зірвав з Апостольською столицею і перейшов на російське православ'я.

Листопад 1944 р. Після смерти митр. А. Шептицького влада почала складати списки церковних і монаших дібр та вимагати, щоб відправлялися молебні за перемогу СРСР над Німеччиною.

• Розпочинається кампанія проти УКЦ у Карпатській Україні. До кінця 1944 року представники Російської Православної Церкви насильно перебрали 15 парафіяльних і дочерних церков та прогнали українських католицьких священників разом з їхніми родинами. Проти такого свавілля гостро протестував перед представниками радянської влади єп. Т. Ромжа.

Листопад-грудень 1944 р. Після окупації Карпатської України радянськими військами пограбовано і спалено церковні книги в Ужгороді-Цегельні, Плоскові, Радванці й інших місцевостях.

7-14 грудня 1944 р. В Москві побувала православна делегація, яку очолював москвофіл монах Т. Сабов з Карпатської України. Делегати «прохали» прийняти всіх християн Закарпаття «під опіку» московського патріарха.

- У пресі Карпатської України починається кампанія проти УКЦ. Щоб дискредитувати священників, їм закидають співпрацю з німцями.

- Згідно з рішенням уряду СРСР, в Карпатській Україні почали насильно відбирати українські католицькі церкви та передавати їх представникам Російської Православної Церкви. Активно сприяло у цьому єпархіяльне управління Православної Церкви в Мукачеві, яке після приходу Червоної армії на Закарпаття прийняло зверхність РПЦ. Операцією ліквідації УКЦ в Карпатській Україні керував полк Тюльпанов.

Грудень 1944 р. У Карпатській Україні при допомозі комуністичних комітетів, червоноармійців і міліції насильно перебирають «православні» українські католицькі церкви в селах Нижні Селища, Липчі, Нанків, Лисичі, Вучків, Шандорів, Кошелів, Кушниця, Крайників, Теремля, Вульхівці. У наступних місяцях насильно перебрано церкви у селах Вишні Ясиння-Струків, Горінчово-Монастирець, Завидів, Червеньово, Канора, Крива при Тересові, Чумальово, Луково, Нижня Бистра, Широкий Луг, Калина, Бедевля, Горонда, Горінчово, Задне, Руське, Синевір, Кричево.

- Делегація УКЦ у складі: о. д-р Г. Костельник, о. К. Шептицький, о. Г. Будзінський та о. І. Котів з доручення митр. Й. Сліпого відвідала уряд СРСР в Москві і пожертвувала 100 тис. рубл. на допомогу раненим у війні. Це був вияв бажання співіснувати в новій дійсності з радянською владою. Представники уряду СРСР домагалися, щоб УКЦ активно включилася в боротьбу з УПА.

- На Лемківщині і в Перемищині діють т.зв. «Батальони Хлопске» (БХ), створення яких інспірували більшовики і комуністи Польщі. Їхнім завданням було вбивати національно свідомих українських католицьких священників, руйнувати українські церкви та тероризувати українське населення. Вони примушували українців переходити на латинський обряд або виїздити до УРСР і переходити на російське православ'я.

- Приблизно за рік до закінчення Другої світової війни всі засоби масової комунікації (радіо, газети «Правда», «Известия» й інші) розпочали неперемінливу кампанію проти Ватикану, закидаючи Апостольській Столиці співпрацю з фашистами і нацистами. Вкортці розпочалася подібна кампанія проти Української Католицької Церкви.

11 січня 1945 р. Єп. Т. Ромжа відвідав представників рад. влади на Закарпатті, щоб запротестувати проти переслідувань УКЦ.

Січень 1945 р. Московський патріарх Олексій звернувся повторно до всіх українських католицьких владик, у Західній Україні щоб вони відірвалися від Ватикану і підпорядкувалися Російській Православній Церкві.

• У Карпатській Україні проголошено ряд законів, які дозволяли міняти віровизнання і узаконювали насильне перебирання українських католицьких церков і їхніх дібр представниками РПЦ.

2 лютого 1945 р. Собор Російської Православної Церкви засудив Апостольську Столицю і цілу Католицьку Церкву. Рівночасно розпочато кампанію проти Української Католицької Церкви.

3 березня 1945 р. У с. Скопові на Лемківщині комуністичні партизани замордували о. С. Конкольовського, о. І. Дем'янчука, п'ять членів його родини і 82 парафіян села.

24 березня 1945 р. Народна Рада в Карпатській Україні створена окупаційною владою, видала декрет, згідно з яким греко-католицькі священники, їхні вдови та діти-сироти позбавлені всякої допомоги. Вона проголосила передавання Рос. Православній Церкві або націоналізацію всіх дібр УКЦ. Цей декрет викликав криваві сутички між віруючими і міліцією.

Березень 1945 р. У с. Павлокома на Лемківщині комуністичні партизани замордували місцевого українського пароха, о. Ленця, його родину і 300 до 400 українців-католиків.

• У с. Вільшанах на Перемищині комуністичні партизани замордували дружину і двох доньок місцевого пароха о. Степана Копистянського і сім українських віруючих-католиків.

Березень-квітень 1945 р. Єп. Т. Ромжа відвідав ряд сіл, де виступив з проповідями, в яких закликав триматися своєї віри та бути стійкими у нових обставинах. Єпископа оваційно вітали тисячі віруючих.

• Згідно з декретом Народної Ради, в Карпатській Україні в усіх селах, де українського католицького населення є лише одна третя — їхню церкву і все майно мали перебрати православні, а де греко-католики становлять

більшість — церковне майно мало бути пропорційно розділене між католиками і православними. У селах Білках, Старому Давидкові, Буштині, Тячові, Волівцях, Негроті, Новоселиці під час насильного перебрання церков дійшло до кривавих побоїв віруючих і масових арештів.

6 квітня 1945 р. У львівській газеті «Вільна Україна» появилася стаття Володимира Росовича (псевдонім Ярослава Галана) проти митр. А. Шептицького і УКЦ п.з. «З хрестом, чи з мечем».

11 квітня 1945 р. У Західній Україні заарештовано п'ять українських католицьких владик — митр. Йосифа Сліпого (Львівський архієпископ), єп. Микиту Будку (ген. Вікарій Львівської митрополії), єп. Миколу Чарнецького (Апостольський Візитатор Волині), єп. Григорія Хомишина (Станиславівський єпископ) і єп. Івана Лятишевського (Станиславівський єпископ-помічник). Арешт відбувся після того, як всі вони відмовилися перейти на російське православ'я. Їх фальшиво звинувачено у співпраці з німецькими окупантами. В той самий час в Західній Україні заарештовано також понад 500 українських католицьких священиків.

Квітень 1945 р. Патріарх РПЦ Олексій призначив єп. Макарія єпископом Львівським і Тернопільським, який прибув до Львова на початку року.

- У с. Берізки на Лемківщині комуністичні партизани замордували місцевого пароха о. О. Білика, його дружину і коло 250 віруючих українських католиків.

- У с. Малковичах на Лемківщині комуністичні партизани замордували дружину місцевого пароха о. І. Дмитраша і 107 українських віруючих.

- Радянська влада створила у Львові «Ініціативну групу для возз'єднання Греко-католицької Церкви з Православною Церквою». До Групи призначено о. д-ра Гавриїла Костельника (Львів), о. д-ра Михайла Мельника (Дрогобич), о. А. Пельвецького (Станиславів). Рада Народних Комісарів УРСР уповноважила Групу бути адміністратором УКЦ на землях Західньої України і полагоджувати всі юридичні питання відносно «возз'єднання» УКЦ з РПЦ. «Ініціативна група» була зобов'язана складати для уповноваженого РПЦ при РНК УРСР списки всіх деканів, священиків і настоятелів монастирів, які відмовлялися юридично підпорядкуватися цій Групі.

• У Карпатській Україні знаціоналізовано всі церковні школи, а учителям заборонено брати участь у богослужіннях. Єп. Т. Ромжа дає розпорядження, щоб священники вчили молодь катехизму в церквах.

• Радянська влада сконфіскувала друкарню оо. Василянів. Всім іншим друкарням заборонено друкувати будь-яку релігійну літературу.

Весна 1945 р. У відповідь на безперервні репресії українських католиків і їхньої Церкви в Карпатській Україні велика кількість православних українців переходить до Греко-католицької Церкви. Постають нові українські католицькі парафії в селах Жнятино, Яблоново, Бенедиковці, Клячаново, Горяни, Оріховиця, Бачава, Гайдаш, Шішловці, Баянгаза, Старе Давидково, Чома, Гетеня, Факовбаки, Хемлевц, Суха Бронька, Вишній Синевір і Шаркад.

4 травня 1945 р. У Львові заарештовано керівників вірменської католицької Архідієцезії — капітулярного вікарія о. Діонісія Каєтановича, о. кап. Віктора Квапінського, о. кап. Казимира Ромоскано, о. дяк. Станіслава Добрита і всіх вірменських священників міста.

21 травня 1945 р. У Празі заарештовано о. д-ра А. Волошина, Президента Карпатської України й вивезено до СРСР.

25-26 травня 1945 р. У Західній Україні заарештовано всіх видатних діячів УКЦ.

28 травня 1945 р. «Ініціативна група» звернулася до РНК УРСР і до Й. Сталіна з «проханням» «вивести Церкву [УКЦ] зі стану анархії і об'єднати її з [Російською] Православною Церквою».

Травень 1945 р. У Західній Україні опубліковано «пастирські листи» московського Патріярха Олексія, львівського і тернопільського єпископа Російської Православної Церкви Макарія і «Ініціативної групи» о. Г. Костельника. У листі «Ініціативної групи» повідомлялося, що радянська влада не визнає поза цією Групою жодної іншої адміністрації УКЦ.

18 червня 1945 р. Уповноважений Ради в справах Російської Православної Церкви при РНК УРСР П. Ходченко повідомив «Ініціативну групу», що вона є визнана як єдиний правний церковно-адміністративний орган Греко-католицької Церкви в Західній Україні, який має довести до «возз'єднання» УКЦ з РПЦ.

29 червня 1945 р. Карпатську Україну офіційно прилучено до УРСР.

1 липня 1945 р. 300 українських католицьких священиків написали лист-протест до заступника Голови РНК СРСР В. Молотова, протестуючи проти незаконності дій «Ініціативної групи» та переслідувань УКЦ, її священиків і віруючих.

- Уряд УРСР формально визнав «Ініціативну групу» як адміністративне тіло УКЦ в Західній Україні.

11 липня 1945 р. У тюрмі Лефортово в Москві замучено о. д-ра А. Волошина, першого Президента Карпатської України.

Липень 1945 р. Від всіх українських греко-католицьких священиків радянські органи вимагають стати членами «Ініціативної групи» або співпрацювати з нею. Хто не погоджувався, був згодом заарештований.

- Єп. Т. Ромжа тайно висвятив в Ужгороді на єпископа о. прелата Олександра Хіру.

- У с. Залісся Тернопільської обл. більшовики зруйнували каплицю з написом «На пам'ятку Берестейській унії».

- В органі Московської Патріархії «Журнал Московской Патриархии» опубліковано протикатолицькі статті рос. Митрополита Веніяміна «Римокатолицька Церква» і Єп. Миколая «Воюючий католицизм» (проти УКЦ).

16 серпня 1945 р. Уряди СРСР і Польщі підписали угоду про переселення українців з Польщі до УРСР, а поляків з СРСР до Польщі.

Серпень-вересень 1945 р. Уповноважена у справах релігій Тернопільської обл. Деремашко вела обласну кампанію підпорядкування священиків російському православію. Вона скликала у монастирі оо. Василіян деканальні збори, які розпочиналися богослужінням, після якого відбувалася дискусія і переконування «добровільно» підписати заяву про перехід на російське православ'я. Подібні деканальні збори відбувалися по всіх містах Західньої України.

Літо-осінь 1945 р. Арештовано членів крилошанського збору і визначних українських католицьких діячів. Питомців духовних семінарій Львівської і Станіславівської єпархій мобілізовано до Червоної армії. У катедрі св. Юра у Львові і в єпископській палаті у Станіславові проведено багатоденні обшуки. Під час обшуків вилучувано архіви і церковні речі.

Вересень 1945 р. Розпочався наступ комуністичного уряду Польщі на УКЦ на Лемківщині і Перемищині. Проведено багаторазові обшуки в єпископській палаті в Перемишлі і в монастирі оо. Василян.

19 вересня 1945 р. У Перемишлі заарештовано одного священника і 17 визначних українських католицьких діячів.

21 вересня 1945 р. У Перемишлі заарештовано єп. Йосафата Коциловського.

Осінь 1945 р. Більшовики націоналізували монастир ЧСВВ св. Онуфрія у Лаврові, перемінили будівлю в приміщення для глухонімих, церкву закрили, а всіх монахів розігнали.

- Церкву монастиря ЧСВВ у Жовкві перебрали насильно представники РПЦ.

- У Перемишлі закрито Велику і Малу Духовні семінарії.

- З Львівської обл. вивезено на Сибір понад 500 священників, а з Тернопільської обл. — понад 150 за відмову перейти на російське православ'я. Їхні церкви закрито.

- Єпископську палату при пл. Чацького, 6 у Перемишлі перемінено на музей; капітульний дім при вул. Т. Шевченка, 1 насильно зайняли оо. Кармеліти латинського обряду; будинок Духовної семінарії при вул. Баштовій, 13 зайняло польське військо; монастир ЧСВВ разом з церквою при вул. Салезіянській на Засянні насильно зайняли сестри Йосифітки латинського обряду; монастир сестер Василянок насильно перебрали сестри Маркіянки латинського обряду.

- Заарештовано майже всіх членів єпископських консисторій Львова, Станиславова і Перемишля; всіх викладачів Духовних семінарій Львова, Станиславова і Перемишля; велику кількість монахів і монахинь всіх монаших чинів.

23 грудня 1945 р. Папа Пій XII видав Енцикліку з нагоди 350-ліття Берестейської унії, у якій він виступив на захист заарештованих в Україні українських владик, священників і віруючих.

1945 рік. Поширюється пляновий і організований радянською владою наступ на УКЦ в цілій Західній Україні, на Закарпатті, на землях, які попали під володіння комуністичної Польщі.

- У цілій Зах. Україні представники рад. влади організують районні соборчики священників з виступами проти Апостольського Престолу і Унії 1596 року.

- Виселено укр. священників з сіл Кошелів, Кушниця, Крайник, Теремля, Горонда, Руське, Крячево під Польщею.

- Єп. Т. Ромжа безнастанно протестував проти беззаконня і переслідування УКЦ в Карпатській Україні перед найвищими представниками окупаційної радянської влади. У цій справі він протестував перед командуючим 4-тим Українським фронтом ген. І.Ю. Петровим, ген. Л.З. Мехлісом, кілька разів у військового комісара полк. Тюльпанова, у голови Народної Ради І. Туряниці, уповноваженого у справах релігій П. Лінтура, писав протестні листи до Верховної Ради СРСР.

- У Перемишлі пограбовано бібліотеку і архів української католицької катедри. Всі матеріали передано бібліотекам Варшавського і Краківського університетів, як рівнож бібліотеці католицького університету в Люблині. Всі акти єпископської Консistorії знищено.

- У Любачеві насильно відібрано будинок сестер Йосифіток і передано монахням польського латинського обряду.

- Католики латинського обряду насильно забрали українські католицькі церкви в селах Лемківщини — Полнятичі, Розбір Округлий, Ванівці, Висоцьк, Бушковичі, Болестрашичі, Дрогоєв, Малковичі, Негрибці, Вірк і ін.

- У Львові закрито українську греко-католицьку Богословську Академію. Велику частину питомців покликано до Червоної армії.

- У Карпатській Україні сконфісковано всі українські католицькі заклади, заборонено учителям брати участь в богослужіннях, навчання катехизму в школах.

Лютий 1946 р. Делегація «Ініціативної групи» в складі 13 священників була вислана зі Львова до Митрополита РПЦ у Києві Йоана у справі «добровільного возз'єднання» УКЦ з РПЦ.

24-25 лютого 1946 р. Митрополит РПЦ Йоан потайки висвятив у Києві українських католицьких священників о. А. Пельвецького на єпископа Російської Православної Церкви Станиславова, а о. М. Мельника на єпископа РПЦ

Дрогобича і Самбора та для тієї частини перемиської єпархії, яка увійшла у склад УРСР.

8-10 березня 1946 р. У Львові у катедрі св. Юра відбувся незаконний т.зв. «Львівський собор», в якому не взяв участі ані митрополит УКЦ ані один єпископ. Згідно з офіційними повідомленнями, в «соборі» взяло участь 216 священників (на приблизно 2950 священників на землях Західної України) і 19 світських «делегатів». «Собор» «уневажлив» Унію з 1596 р. і підпорядкував Українську Католицьку Церкву Російській Православній Церкві. Керівниками «собору» були о. д-р Г. Костельник, єп. М. Мельник і єп. А. Пельвецький. На закінчення «собору» відбулася «урочиста відправа», в якій взяли участь представники Російської Православної Церкви митр. Йоан (Київ), єп. Маркарій (Львів), єп. Нестор (Мукачево). Вислано вітальні телеграми московському Патріярхові Олексієві, Вселенському Патріярхові Константинополя, Й. Сталінові, голові РМ УРСР, як рівнож «послання» до віруючих і духовенства Західної України. «Собор» узаконив нелегальний статус УКЦ в СРСР. Згідно з «Вісником» московської Патріярхії, на російське православ'я перейшло в 1945 і 1946 роках 1111 українських католицьких священників, у тому 532 з львівської єпархії, 203 з перемиської, 277 зі станиславівської і 99 інших. В той самий час приблизно 1600 священників були ув'язнені і кілька сот перейшли на нелегальний статус життя.

Березень 1946 р. В радянській пресі опубліковано повідомлення прокуратури УРСР про обвинувачення українських католицьких владик. Вкоротці після цього їх засуджено на довгі роки ув'язнення.

5 квітня 1946 р. Делегацію Російської Православної Церкви в Західній Україні прийняв московський Патріярх Олексій, а згодом голова Ради для справ Православної Церкви при РМ СРСР Карпов. У склад делегації входили о. д-р Г. Костельник, єп. М. Мельник, єп. А. Пельвецький та інші.

9 квітня 1946 р. Колишні члени «Ініціативної групи» повернулися з Москви до Львова. Своєю поїздкою вони завершили офіційну ліквідацію Української Католицької Церкви на землях України. УКЦ розпочинає свою діяльність як катакомбна Церква, виконуючи всі релігійні функції підпільно.

Весна 1946 р. Як вияв протесту проти радянських переслідувань тисячі людей у Карпатській Україні збираються на різні відпусти, куди прибував єп. Т. Ромжа. На свято св. пророка Іллі біля монастирської церкви оо. Василян зібралось біля 20 тис. віруючих; на празник Успення Божої Матері біля монастиря оо. Василян на Чернечій Горі біля Мукачева зібралось 50 тис. віруючих. Єп. Т. Ромжа їм говорив: «Якщо нам треба вмирати за нашу віру, то вмираймо, як мученики, аби прийняти нев'янучий вінець слави». На заклик Єпископа віруючі зложили присягу вірності своїй вірі.

- Під час боротьби за церкву св. Михаїла у с. Негровець на Закарпатті дійшло до зудару між віруючими і радянською міліцією. Було багато поранених. Згодом більше як половину мешканців села вивезено на Сибір.

- У с. Мохначки Мушинського деканату (Лемківщина) ксьондз латинського обряду при допомозі місцевих властей насильно зайняв місцеву церкву, де парохом був о. Омелян Венгринович.

- Від березня до червня в Західній Україні лише 42 священники перейшли на російське православ'я.

9 червня 1946 р. У Перемишлі поляки заарештували єпископа-помічника Григорія Лакоту і видали більшовикам. Згодом його перевезли до слідчої тюрми в Києві.

7-10 червня 1946 р. Після повторного арешту єп. Йосафата Коциловського натовп місцевих поляків, розагітований більшовицькими агентами, три дні грабував єпископську палату в Перемишлі.

25-26 червня 1946 р. Єп. Й. Коциловського і всіх заарештованих в перемиській єпархії священників вивезено до УРСР.

Весна 1946 р. Радянська влада оприлюднила розпорядження, згідно з яким в українських католицьких церквах могли відправляти богослужіння лише зареєстровані священники. В кожній парафії встановлено церковний комітет, зложений з двадцяти осіб (т.зв. «двадцятка»), який мав розпоряджатися добром і покликувати «служителя культу» для обслуговування потреб віруючих.

- Єп. Т. Ромжу постійно викликає на розмови уповноважений Ради для справ релігії, який прибув з Києва на Закарпаття. На Єпископа роблять посиленний тиск, щоб він перейшов на російське православ'я.

22 жовтня 1946 р. В Карпатську Україну прибув уповноважений РПЦ єп. Нестор, завданням якого було довести до ліквідації УКЦ на Закарпатті. Московський патр. Олексій призначив його єпископом Ужгородсько-мукачівським.

Грудень 1946 р. Апостольська Столиця найменувала польського кардинала Гльонда Апостольським Делегатом для (українців) греко-католиків у Польщі.

17 січня 1947 р. У Київській тюрмі замучено Станіславівського єпископа Г. Хомишина.

26 січня 1947 р. Польський комуністичний уряд офіційно зліквідував Перемиську Капітулу Греко-католицької Церкви.

1 березня 1947 р. В українській церкві св. Климента в Празі агенти НКВС і чеської жандармерії влаштували обшук. Вилучено багато матеріалів і особистих листів пароха церкви о. П. Гучка, якого заарештовано. На другий день обшуку «знайдено» підкинені матеріали УПА. Заарештовано його брата Івана Гучка.

22 березня 1947 р. НКДБ викликало «на розмову» настоятеля ЧСВВ в Карпатській Україні о. Антонія Мондика і настоятеля монастиря оо. Василян на Чернечій Горі о. Івана Сатмарія. Від них безуспішно вимагали перейти на російське православ'я.

24 березня 1947 р. Війська НКВС оточили монастир оо. Василян на Чернечій Горі біля Мукачева, насильно його перебрали, а настоятеля оо. Василян на Закарпатті о. Антонія Мондика, ігумена монастиря о. Івана Сатмарія та 28 монахів перевезли до невеличкого монастиря в Імстичеві, а згодом заслали на Сибір. Монастир передали представникам РПЦ. Проти цього насилля єп. Т. Ромжа вислав протестного листа до ВР СРСР.

1 квітня 1947 р. Священики УКЦ о. В. Гриник і о. Денько відвідали Апостольського Делегата для греко-католиків у Польщі кард. Гльонда, поінформували його про стан УКЦ в Польщі та пред'явили йому ряд вимог, які мали започаткувати нормальну діяльність УКЦ на землях, які опинилися під Польщею. Кард. Гльонд найменував о. В. Гриника Генеральним Вікарієм греко-католиків у Перемиській єпархії.

11-13 квітня 1947 р. Єп. Т. Ромжа виголосив у катедрі в Ужгороді Великодні проповіді, в яких засудив насилля

радянської влади та закликав віруючих витривати у час важкого лихоліття. З подібними проповідями він відвідав багато сіл Закарпаття в наступних тижнях.

Квітень 1947 р. Єп. Т. Ромжа вислав протест до уряду СРСР проти заслання монахів з Чернечої Гори на Сибір.

Весна 1947 р. В Перемишлі на Великодні свята заарештовано п'ятох останніх українських католицьких священиків, яких зразу передали більшовикам.

- П'ять монахинь ПДМНЗ насильно вивезено з Перемишля до СРСР.

- На свято Успення радянська окупаційна влада рішила зліквідувати УКЦ в Карпатській Україні. З нагоди традиційного свята, коли тисячі людей збиралися на Чернечій Горі біля Мукачева, мало бути проголошене «торжественне возз'єднання» Греко-католицької Церкви з Російською Православною Церквою. На Чернечу Гору прибули представники РПЦ на Україні Архиеп. Макарій і о. д-р Г. Костельник (Львів), єп. А. Пельвецький (Станиславів), єп. Сергій (Одеса), єп. Варлаам (Волинь). Біля 80 тис. віруючих міліція і військо спрямовували на Чернечу Гору. На заклик дзвонів тисячі людей перейшли до парафіяльної церкви в Мукачеві. Єп. Т. Ромжу поставлено під домашній арешт. На Чернечій Горі залишилося біля 3 тис. осіб, в присутності яких організатори не могли доконати акту «возз'єднання». Вкоротці розпочалися масові арешти священиків і віруючих.

- Букарешт відвідав московський Патріарх Олексій. З його приїздом почалося плянове переслідування ГКЦ в Румунії. Українських священиків румунська комуністична преса таврувала «ворогами румунського народу». Поліція викликала багатьох священиків і примушувала їх перейти на румунське православ'я.

11 травня 1947 р. У Пряшеві відбулася величава хіротонія свячення о. монс. Василя Гопка на єпископа-помічника Пряшева.

Травень 1947 р. Єп. Т. Ромжа тайно вислав свого секретаря о. Олександра Пунька до Ради у справах релігій при РМ СРСР в Москві. Він в імені Єпископа гостро протестував проти переслідування УКЦ в Карпатській Україні.

Літо 1947 р. Радянські власті поставили під домашній арешт єп. Т. Ромжу.

27 жовтня 1947 р. На дорозі з Мукачева до Ужгороду військова вантажна автомашина пляново наїхала на віз єп. Т. Ромжі, яким він повертався до Ужгороду разом зі своїми двома помічниками. Коли червоноармійці побачили, що Єпископ не загинув в аварії, вони його до неприємності побили.

31 жовтня 1947 р. Після триденного перебування в мукачівській лікарні єп. Т. Ромжа настільки виздоровів, що міг ходити і говорити.

1 листопада 1947 р. Єп. Т. Ромжу отруїли в Мукачівській лікарні.

3 листопада 1947 р. В Ужгороді похоронено єп. Т. Ромжу. В похоронах взяло участь понад 20 тис. віруючих.

17 листопада 1947 р. На засланні в Сибірі загинув єп. Йосафат Коциловський.

1947 рік. На Пряшівщину прибув архієп. Єлевтерії, уповноважений РПЦ. На початку року він заявив у Празі, що всі слов'яни будуть з'єдинені «під керівництвом московського Патріярха».

- Серед віруючих в Україні і на засланні поширено шляхом самвидаву різдвяний лист митр. Й. Сліпого, який у той час перебував в ув'язненні.

- В Карпатській Україні заборонено монаший чин оо. Василян, у 1948 р. — у Румунії, 1949-50 — у ЧССР, 1951 — в Угорщині.

Лютий 1948 р. Після комуністичного перевороту в Чехо-Словаччині розпочалася плянова кампанія проти УКЦ. Комуністична преса називала українських католицьких священників «зрадниками народу», «коляборантами фашизму», протиставляючи їм православних священників, підпорядкованих московській Патріярхії, як «правдивих патріотів». Новий комуністичний уряд відмовився зареєструвати Греко-католицьку Церкву і вона опинилася поза чехо-словацьким комуністичним законом.

Березень 1948 р. Рішенням уряду ЧССР конфісковано всі церковні добра, а католицька преса мала зменшити тираж своїх видань до одної третьої.

21 квітня 1948 р. В ЧССР переіменовано всі церковні школи на державні, закрито всі духовні семінарії. Пастирські листи, обіжники і зарядження єпископів мали бути одобрені державним урядом для церковних справ.

Літо 1948 р. У Карлових Варах відбулася нарада представників уряду ЧССР і СРСР. На вимогу міністра закордонних справ СРСР А. Вишинського прийнято рішення про ліквідацію Української Католицької Церкви в Чехо-Словаччині. Акцією ліквідації зі сторони ЧССР керували д-р Честір Цісарж, д-р Густав Гусак, проф. Зденек Фірлінгер і д-р Ладіслав Голдош, зі сторони СРСР — представник РПЦ архієп. Єлевтерій Воронцов.

Серпень 1948 р. У Пряшеві заарештовано сестер Службиць і сестер Василянок, які походили з Західньої України. В Угорському Градищі заарештовано 16 сестер, які працювали медсестрами, а у Лібейовицях — 5, які працювали в інтернаті оо. Редемптористів. Після допитів у Пряшеві їх перевезли до тюрми в Ілаві в Зах. Словаччині, де вже перебувало 14 українських католицьких священників. Згодом всіх перевезли до тюрми в Чеському Тешині. 18-ох передали комуністичному урядові Польщі. Після перебування 15 місяців у польській тюрмі в Сосновці їх звільнили і вони були розміщені в польських монастирях латинського обряду. Священників родом з Зах. України без суду ув'язнили в концтаборі біля м. Новаки.

Серпень-вересень 1948 р. Відбулися обшуки в усіх українських католицьких монастирях в ЧССР.

21 вересня 1948 р. У Львові вбито о. д-ра Гавриїла Костельника, голову «Ініціативної групи для возз'єднання Греко-католицької Церкви з Православною Церквою». Другого члена Групи о. д-ра М. Мельника, який був висвячений у 1946 р. на єпископа РПЦ, отруєно в поїзді, коли він повертався з Москви до Львова.

1 жовтня 1948 р. Комуністичний уряд Румунії скликав з'їзд греко-католицьких священників (а в тому і українських), в якому взяло участь 37 священників-«делегатів». У висліді погроз, вони під примусом підписали приготовану урядом заяву про уневажнення Унії з Ватиканом з 1700 р. та про своє «возз'єднання» з Румунською Православною Церквою. У висліді цього рішення понад 20 тис. українців-католиків підпали під юрисдикцію Румунської ПЦ.

27-29 жовтня 1948 р. У Румунії заарештовано всіх греко-католицьких єпископів, членів єпархіяльних капітул та багатьох священників. Серед 1940 заарештованих священників були й українці, які відмовилися перейти на румунське православ'я.

Осінь 1948 р. Чеська і словацька комуністична преса почала гістеричний наступ на УКЦ в ЧССР, пов'язуючи її з рейдуючими в той час відділами УПА, які пробували дістатися на Захід. З УПА і ОУН пов'язано єп. П. Гойдича, о. П. Гучка, о. С. Сабола, хорватського римо-католицького священика о. Т. Колаковича, словака М. Дюришина та інших.

13-18 грудня 1948 р. У Празі відбувся перший суд над українськими католицькими священиками в ЧССР — о. П. Гучком і позаочно над о. С. Саболом, який в той час втік до Австрії.

Грудень 1948 р. У Братиславі засуджено чотирьох вояків УПА на кару смерті. Під час допитів і на суді від них вимагали, щоб вони обвинуватили єп. П. Гойдича у зв'язках з УПА, що вони до самої смерті заперечували.

Січень 1949 р. У Пряшеві створено т.зв. «Комітет для повороту греко-католиків на православ'я».

16 лютого 1949 р. Міліція насильно зайняла єпископську резиденцію в Ужгороді і передала її та католицьку катедру представникові РПЦ архиєп. Макарієві. У той час колишній угорський співробітник о. Іриней Кондратович очолив режимний рух за ліквідацію УКЦ в Карпатській Україні. Всі українські католицькі церкви закрито, а священикам заборонено виконувати душпастирські обов'язки. НКВС почало ночами викликати священиків на допити та домагатися, щоб вони переходили на російське православ'я. У Карпатській Україні заарештовано всіх членів єпископської Капітули та багатьох активних та національно свідомих священиків.

• У Пряшеві висвячено на єпископа РПЦ колишнього російського білогвардійського офіцера Олексія Дехтерева.

17 лютого 1949 р. Міністер справедливості ЧССР д-р Чепічка назвав УКЦ в Чехо-Словаччині «злочинною і протидержавною», чим офіційно і відкрито започаткував ліквідацію цієї Церкви.

22 лютого 1949 р. Комуністичний уряд ЧССР закрив монастир оо. Василян у Пряшеві. Заарештовано 11 монахів і новіціантів. У жіночому монастирі сестер Василянок заарештовано сім монахинь.

28 серпня 1949 р. Ген. Вікарій Іриней Кондратович, який очолював прорежимну групу священиків за перехід

на російське православ'я, проголосив уневажнення Ужгородської Унії з 1646 р. та «возз'єднання» Греко-католицької Церкви на Закарпатті з Російською Православною Церквою. У церемонії проголошення взяли участь архієп. РПЦ Макарій та о. Пап і о. Беца. 35 священників перейшли згодом на російське православ'я. Радянський уряд проголосив УКЦ поза законом у Карпатській Україні. Усі греко-католицькі церкви і 283 парафії передано РПЦ.

1 жовтня 1949 р. У Караганді Казахської РСР помер колишній єпископ українців-католиків у Канаді Микита Будка. Його засудили у 1946 р. до 8 р. ув'язнення.

1949 рік. В Карпатській Україні під час допитів померло 18 українських католицьких священників, а 147 вивезено на Сибір, 40 з них загинули в концтаборах. Всі вони відмовлялися перейти на російське православ'я.

• У с. Білках на Закарпатті закрито українську католицьку церкву, парохом якої був о. П. Орос.

Березень 1950 р. В Ружбах на Словаччині відбулася тайна нарада представників т.зв. «Комітету за поворот на православ'я», РПЦ і комуністичних української і словацької Народних Рад. На нараді розпрацьовано плян ліквідації Греко-католицької Церкви в ЧССР.

28 квітня 1950 р. До Пряшева скликано т. зв. «Конгрес миру». Кожне село було зобов'язане виделегувати на «конгрес» свого пароха і делегацію з церковними хоругвами і образами. Хто відмовлявся, його клеймили «агітатором війни» і арештовано. В залі Чорного орла під посиленою охороною чехо-словацької комуністичної жандармерії «делегатів» вітали групи комуністичної молоді вигуками «Православна віра — запорука миру!». «Конгрес миру» перемінено в «Собор греко-католицького духовенства й мирян», який аклямаційно проголосив знесення Ужгородської Унії 1646 р., зрвання зносин з Ватиканом та підпорядкування Греко-католицької Церкви Патріярхові Російської Православної Церкви Олексієві. Спеціальна делегація «собору» подалася до єп. ГКЦ П. Гойдича й домагалася, щоб він передав катедральний храм і єпископську резиденцію «законній» Російській Православній Церкві. Коли Єпископ відмовився, його заарештувала чехо-словацька жандармерія, а юрба «віруючих» розбила браму і увірвалася до катедри на чолі з російськими єпископами Єлвтерієм (Воронцо-

вим) і Олексієм (Дехтерєвим), які на знак «перемоги» відправили «благодарственный молебень». В той самий день заарештовано також єпископа-помічника Василя Гопка. Згодом обох єпископів було звільнено.

27 травня 1950 р. Уряд ЧССР оголосив декрет, згідно з яким у Чехо-Словаччині була зліквідована Греко-католицька Церква (українська і словацька), а всі її церкви, монастирі й посідання передано Російській Православній Церкві. Окружні управління при допомозі комуністичних агітаторів і поліції посилили акцію за «повернення» католицького духовенства і віруючих на російське православ'я. 80 священників, які відмовилися, ув'язнено в концтаборах в Глоговцях, Подолінцях і Бенедікові. Біля 200 священників з їхніми родинами переселено на примусові роботи у чеській частині ЧССР.

8 червня 1950 р. Єп. П. Гойдич останній раз брав участь у публічному богослужінні.

9 червня 1950 р. Чехо-словацька комуністична жандармерія вдруге заарештувала єп. П. Гойдича.

18 жовтня 1950 р. Чехо-словацька комуністична жандармерія вдруге заарештувала єпископа-помічника Греко-католицької Церкви в ЧССР Василя Гопка.

12 листопада 1950 р. У концтабірному шпиталі у сел. Абезь біля Воркути помер Перемиський єпископ-помічник Григорій Лакота. У 1946 році його засуджено до 10 р. ув'язнення.

1950-ті роки. На Івано-Франківщині спалено або зруйновано церкви — Пресвятої Богородиці у с. Молодьків, у с. Гуті, у с. Рибно. У с. Павелче церкву переіменовано в магазин.

11 січня 1951 р. У Братиславі (ЧССР) розпочався суд над українським католицьким єпископом П. Гойдичем. На суді державний прокурор домагався кари смерти для Єпископа. Єп. П. Гойдича засуджено на досмертне ув'язнення.

1951 рік. У концтаборі Кадикчан на Колімі перебували в ув'язненні 38 українських священників, у тому 4 православні і 34 католицькі.

15 грудня 1952 р. Папа Пій XII видав чергову Енцикліку, в якій став на захист ув'язнених в СРСР українських католицьких владик, священників і віруючих.

Січень 1954 р. Митр. Й. Сліпий, що перебував в ув'язненні, написав Різдвяне послання, яке згодом поширено серед віруючих в Україні і на засланні.

28 березня 1954 р. Митр. Й. Сліпий написав з ув'язнення Великопосне послання, яке згодом поширено серед віруючих в Україні і на засланні.

20 грудня 1954 р. У с. Середне Ів.-Франківської обл. появилася Мати Божа у великому світлі. Багато людей бігли в сторону заграви, думаючи, що десь горить село. Свідком появи Матері Божої була дівчинка Ганнуся, яка запам'ятала такі слова Божої Матері: «За часів Ноя був потоп водою, а тепер світ, відчужений від Творця і Небесного Батька, біжить назустріч потопові вогнем. Від того вогню спасенні будуть ті вірні, що терплять найбільше від утисків більшовицько-московського режиму». Багато людей повірило в появу Божої Матері, а місце, де вона появилася, стало місцем прощ. Після відвідин того місця багато людей виздоровлювали. Появ Матері Божої біля с. Середне мало бути кілька, а свідками — багато віруючих. Багатьох прочан, які з'їздилися до с. Середнього, розганяла міліція, деяких арештовували і ув'язнювали.

1954 рік. Українські закарпатські дівчата, які відбували ув'язнення в Донецькій обл., передали лист до Папи Пія XII через італійського капеляна о. Бреві, в якому писали, що до смерті залишаться греко-католичками.

1956 рік. З ув'язнення повернулися з забороною єпископської діяльності єп. М. Чарнецький (до Львова) і єп. І. Лятишевський (до Станиславова).

27 листопада 1957 р. У Івано-Франківську помер Станиславівський єпископ-помічник Іван Лятишевський. Після 10 р. ув'язнення він повернувся в 1956 р. до рідного міста.

1956-57 рік. З ув'язнення і заслання повернулося ряд священників УКЦ в Західню і Карпатську Україну. Їх звільнено у висліді післясталінської амністії.

1957 рік. Загони КДБ оточили Зарваницю, окупували місцеву церкву Пресвятої Тройці, збудовану 1754 р., обезчестили чудотворну ікону Божої Матері, а згодом вивезли її, не зважаючи на масовий протест віруючих.

15 листопада 1958 р. Священик катакомбної УКЦ о. Г. Будзінський звернувся до Прокурора СРСР з протестом

проти переслідування його як українця-католика. Це перший лист о. Г. Будзінського, який шляхами самвидаву дійшов на Захід.

2 квітня 1959 р. У Львові помер Апостольський Візитатор Волині, Підляшша і Полісся єп. М. Чарнецький, куди він повернувся після 6 р. ув'язнення і 5 р. заслання.

Весна 1960 р. У Львові виявлено три катакомбні жіночі монастирі — сестер Службниць Непорочної Діви Марії на вул. Мучній (настоятелька сестра Валерія, Марія С. Дубик), чину св. Вікентія на вул. Куйбишева і сестер Василіянок на вул. Чернишевського. Майже всі монахині працювали медсестрами, але жили згідно з монашими законами.

17 липня 1960 р. В ув'язненні в Леопольдові, Словаччина, помер єпископ Греко-католицької Церкви в Чехо-Словаччині Павло Гойдич засуджений 1951 р. на досмертне ув'язнення.

1960 рік. На Україні діяли 132 римо-католицькі парафії, які обслуговували у більшості випадків поляків-католиків і католиків інших національних меншин.

1953-60 роки. У Тернопільській обл. 32 українські греко-католицькі священники прийняли російське православ'я. Деякі з них відбули ув'язнення або були на засланні.

17 лютого 1961 р. Митр. Й. Сліпий, який перебував на засланні, написав лист-послання до віруючих у день свого народження. Лист той поширено серед українських віруючих в Україні і на засланні.

1961 рік. На Львівщині було 528 діючих церков. 672 церкви закрито, зруйновано або перемінено на склади чи музеї атеїзму.

Спалено церкву в с. Кобаках на Покутті.

25 серпня 1962 р. Зруйновано каплицю і дзвіницю при Святоуспенській церкві в Тернополі.

18 жовтня — 18 листопада 1962 р. Зруйновано Святоуспенську церкву в Тернополі. Церкву збудовано в 1932 р. у 200-річчя оснування Чину Найсвятішого Ізбавителя.

1962 рік. У Польщі прийнято закон про збереження історичних пам'яток. Згідно з цим законом підпали під охорону, було збережено і реставровано багато українських церков, які врятувалися від знищення.

27 січня 1963 р. Митр. Й. Сліпий звільнений після 18 років ув'язнення і заслання. Кілька днів пізніше в супроводі монс. Віллебрандса виїхав до Відня, звідки переїхав до Риму.

• У день виїзду до Риму митр. Й. Сліпий висвятив на єпископа катакомбної УКЦ колишнього ігумена монастиря оо. Василіян у Тернополі о. Василя Величковського.

13 вересня 1963 р. Радянські власті закрили церкви у селах Гнила, Комарники, Матків, Нижнє Висоцьке, Турка Львівської обл. Всі вони перетворені на музеї, як пам'ятки дерев'яної архітектури.

1966 рік. У закритій Вірменській католицькій катедрі у Львові зібрано велику кількість творів українського ікононого живопису і різби XIV- XVIII ст. Без належної опіки всі ці ікони призначено на повільне знищення.

29 січня 1967 р. На Лемківщині збереглося 180 українських католицьких церков. Серед них 80 цілком опущені і без ніякого догляду. На тій самій території напередодні Другої світової війни було 514 українських церков. Між 1939 і 1956 роком знищено 164 церкви.

1967 рік. У 20-річчя насильної ліквідації Української Католицької Церкви в Україні українські католицькі владики Західного світу звернулися спеціальним посланням до всіх ієрархів Католицької Церкви, протестуючи проти насилля над Українською Церквою та заперечуючи правосильність т.зв. «Львівського собору» 1946 року.

Літо 1968 р. Священик о. д-р Микола Бобак розпочав акцію у справі перевезення тлінних останків єп. П. Гойдича до крипти під катедральним храмом св. Івана Хрестителя у Пряшеві.

19 березня 1968 р. Єпископ В. Гопко звернувся до Верховної Народної Ради (Парляменту) ЧССР з проханням привернути Греко-католицькій Церкві право на існування. Просьбу підтримали католицькі єпископи ЧССР. Під петицією у цій справі зібрано 40 тисяч підписів.

5 квітня 1968 р. Єп. В. Гопко відбув розмови з представниками РПЦ у ЧССР і Чехо-словацького уряду у справі відновлення і легалізації Греко-католицької Церкви.

9 квітня 1968 р. У Празі відбулася нарада представ-

ників уряду ЧССР (д-р Густав Гусак) і Апостольської Адміністрації (еп. Франціс Томашек) у справі відновлення Греко-католицької Церкви у Чехо-Словаччині.

10 квітня 1968 р. У Кошицях (ЧССР) зібралось 113 українських і словацьких греко-католицьких священників. Створено діючий комітет Греко-католицької Церкви на чолі з еп. В. Гопком та прийнято ряд резолюцій у справі повернення прав Греко-католицькій Церкві в Чехо-Словаччині.

29 квітня 1968 р. В імені Діючого Комітету ГКЦ еп. В. Гопко представив спеціальний меморандум урядові ЧССР у Празі і Словацькій Національній Раді в Братиславі у справі відновлення Греко-католицької Церкви у Чехо-Словаччині.

13 червня 1968 р. Уряд О. Дубчека офіційно легалізував Греко-католицьку Церкву у ЧССР та дав дозвіл на відновлення Пряшівської єпархії. В той час розпочалася боротьба словацьких шовіністів проти русинів-українців і повернення еп. В. Гопка до Пряшівської єпархії.

Весна-літо 1968 р. У висліді плебісциту 205 парафій, які були насильно підпорядковані РПЦ, повернулися до Греко-католицької Церкви в ЧССР. У зв'язку з інвазією Чехо-Словаччини військами СРСР у 30 парафіях плебісцит не відбувся.

7 липня 1968 р. Катедральний храм св. Івана Хрестителя у Пряшеві повернено Греко-католицькій Церкві.

24-25 вересня 1968 р. Обороняючи церкву перед закриттям у с. Милятині, селяни три дні штрайкували.

18 жовтня 1968 р. У Львові вчинено обшук у українських католицьких священників о. М. Дейнеки, о. Й. Вороновського, о. Ф. Курчаби, о. В. Величковського, о. І. Цегельського, о. В. Матковського, о. П. Василюшина, о. І. Лопадчака, о. П. Городецького, о. М. Волосянка, о. В. Стернюка. В інші дні зроблено обшук в о. М. Грициляка і о. Пиріжка. Вилучувано всі релігійні речі.

30 жовтня 1968 р. Тлінні останки еп. П. Гойдича, який був похоронений на тюремному цвинтарі у словацькому місті Леопольдові під номером 681, перевезено до катедрального храму св. Івана Хрестителя. На похороні до віруючих промовляв його наступник еп. В. Гопко.

31 жовтня 1968 р. Рада в справах релігії при Раді

Міністрів СРСР видала інструкцію «Про облік релігійних об'єднань, молитовних будинків і будівель, а також про порядок реєстрації виконавчих органів релігійних об'єднань і служителів культу». Облік став зобов'язуючий для всіх релігій і віровизнань в СРСР.

Жовтень 1968 р. Верховний Суд у Братиславі реабілітував єп. В. Гопка.

Осінь 1968 р. У Городоцькому р-ні у багатьох закритих церквах зложено зерно, штучні добрива, різний інвентар. З деяких церков віруючі повикидали всі ті речі.

1968 рік. Каральні органи посилюють переслідування катакомбних українських католицьких священників. Багато священників побито, оштрафовано або ув'язнено на короткі строки. Побито о. Р. Чоля в с. Березець Городоцького р-ну, о. П. Городецького в с. Хишевичі, о. Пелеха у с. Крехові Нестерівського р-ну, переслідувано о. П. Пиріжка у с. Градівці Городоцького р-ну.

- У с. Тисьмениці Івано-Франківської обл. всі селяни села виступили на захист церкви, яку хотіли закрити. Заарештовано і засуджено до 7 р. ув'язнення колгоспного коваля, віруючого Володимира Василика.

- У Коломі заарештовано о. Р. Бахталовського.

- В Яремчі на Гуцульщині віруючі-селяни влаштували штрайк, протестуючи проти закриття церкви.

- У Сколю Льв. обл. дерев'яну церкву св. Пантелеймона з XVII ст. переіменовано у музей атеїзму. Закрито церкву у с. Верхні Рожанці зб. 1801 р., Лавочне зб. 1827 р., Опорка зб. 1844 р., Тухолець зб. 1845 р. і Нижня Рожанка. Всі їх переіменовано в музеї, як пам'ятники дерев'яної архітектури.

- У Городенці тепер Ів.-Фр. обл. Миколинську церкву переіменовано у сільсько-господарський магазин.

Січень 1969 р. У Львові заарештовано єпископа катакомбної УКЦ В. Величковського.

2 квітня 1969 р. Усунено єп. В. Гопка з адміністрації Пряшівської єпархії. Апостольська Столиця призначила на його місце адміністратором єпархії словацького священника о. Івана Гірку. Новий адміністратор від самого початку вів політику словакізації місцевого українського населення, використовуючи для цього Церкву. Незадоволені таким поступуванням нового адміністратора, багато віруючих почали прилучуватися до православних парафій, де

богослужіння відбувалося церковно-слов'янською мовою.

3 червня 1969 р. Уряд ЧССР на чолі з О. Дубчеком видав декрет, яким легалізував Греко-католицьку Церкву в Чехо-Словаччині й визнав її законною релігійною організацією.

Листопад 1969 р. Міліціонери влаштували напад на церкву св. Успення у Львові. Вони насильно забрали старовинні книги і спалили їх.

Грудень 1969 р. У Львові видруковано самвидавним способом 1000 примірників католицького «Молитовника для українського народу».

1969 рік. У багатьох священників катакомбної УКЦ зроблено обшуки і вилучено багато релігійної літератури, старих видань, релігійні речі. Обшуки зроблено у священників о. Стернюка, о. І. Цегельського, о. Третяка, о. Смаля, о. Оришкевича, о. Чолія. Зроблено обшуки в помешканнях, де жили монахині Йосифітки, Василянки й інші.

• Засуджено єп. В. Величковського, о. П. Городецького, о. Р. Бахталовського на різні терміни ув'язнення.

• У Жидачеві Львівської обл. знищено пропам'ятний хрест з XV ст.

1970 рік. Загони каральних органів робили напади на церкви і віруючих у Самборі, у с. Пиняни Самбірського р-ну, влаштовували облави священників. У пресі появилися статті проти українських католицьких священників. Розпочато кампанію проти настоятеля Преображенської церкви у Львові, колишнього в'язня сумління, а перед Другою світовою війною редактора католицької газети «Мета» о. П. Козицького, який перейшов на російське православ'я.

30 травня — 2 червня 1971 р. В Загорську (РРФСР) відбувся синод Російської Православної Церкви, на якому було «канонічно» уневажнено Берестейську і Ужгородську унії та схвалено насильне підпорядкування Української Католицької Церкви Російській Православній Церкві. На синоді був присутній у ролі обсерватора папський представник кард. Віллебрандс.

16 серпня 1971 р. Вячеслав Чорновіл зложив заяву, протестуючи проти нищення могил воєнків українських армій на Янівському цвинтарі у Львові.

6 грудня 1971 р. Владики візантійсько-руської митрополії у США зложили заяву проти ухвали синоду РПЦ у

справі «канонічного» уневажнення Берестейської і Ужгородської уній.

1971 р. У с. Підліски Нестерівського р-ну зруйновано церкву Спасопреображення, а на її місці збудовано ресторан.

Лютий 1972 р. Єпископа катакомбної УКЦ В. Величковського виселено з СРСР до Югославії, звідки він переїхав до Риму, а згодом до Канади.

Літо 1972 р. В українському самвидаві появилася лист українських віруючих до редакції російського атеїстичного журналу «Наука и религия», в якому сильними аргументами віруючі розбивають атеїстичну пропаганду в СРСР.

1972 рік. У с. Забужжя Сокальського р-ну каральні органи після знищення церкви внутрі, закрили її.

- У с. Межириччя Сокальського р-ну місцеву церкву перемінено на склад.

- У с. Волсвин Сокальського р-ну пограбовано місцеву церкву, а багато церковних речей знищено.

- У с. Смільна на Стрийщині перемінено місцеву церкву на склад.

- Напередодні Зелених свят на Янівському цвинтарі у Львові остаточно знищено всі надмогильні хрести на гробах вояків українських армій.

- Знищено хрести на гробах українських вояків на цвинтарях в Івано-Франківську, Тернополі, Золочеві, Городку.

- 180 українців-католиків Стрия вислали скаргу до Верховної Ради СРСР, домагаючись відкриття української католицької церкви та протестуючи проти постійних переслідувань віруючих.

- У Львові знову видруковано самвидавним способом 1500 примірників католицького «Молитовника для українського народу».

- У Львові зруйновано церкву Введення у храм Пресвятої Богородиці при вул. Артема.

30 червня 1973 р. У Канаді помер єпископ катакомбної УКЦ В. Величковський. Був засуджений на кару смерті, що замінено на 10 р. ув.; 1945-55, 1969-72 перебував в ув'язненні.

15 липня 1973 р. КДБ виявило в Західній Україні самвидавну друкарню української католицької літератури. Мало бути видруковано протягом двох років 500 примірників

«Молитовників для вірних — Благодарім Господа», 150 прим. «Коляди або пісні набожні на Рождество Христове», 100 прим. требників «Чин тайни святого хрещення і миропомазання», 300 прим. книг релігійного змісту для віруючих Закарпаття.

19 грудня 1973 р. На дорогах сіл Бабухів, Вербилівці і Залужжя в Івано-Франківській обл. знищено всі придорожні хрести. Деякі були поставлені на знак знесення панщини в 1848 р.

1973 рік. ЦК Комуністичної Партії України розглядав питання діяльності катакомбної УКЦ на Україні.

• В Ів.-Франківську заарештовано палітурника Романа Василю з Львова, причетного до друкування самвидавної української католицької літератури. Згодом у цій самій справі заарештовано М. Синишина, Г. Гавриляка та священників о. І. Кривого (Львів), о. А. Соколяна, о. М. Федорака (Ів.-Франківськ) і о. Горадчука (Коломия).

• У 1962 році на території кол. Львівської єпархії була 1261 церква. Всі вони були українськими католицькими церквами, що їх згодом підпорядкували РПЦ. Протягом десяти років 974 церкви закрито, зруйновано, спалено, перемінено в музеї атеїзму або магазини.

• Український католицький священник о. Володимир Прокопів, який жив в Литві, їздив з делегацією українських католиків до Москви. Делегація везла петицію у справі легалізації Української Католицької Церкви, під якою поставили свої підписи 12 тисяч віруючих Західної України.

3 жовтня 1974 р. На синоді Вселенської Церкви в Римі виступив кард. Й. Сліпий на захист УКЦ і її віруючих в Україні. Він сказав, що Церква принесла в жертву «гори трупів і ріки крові».

Травень 1975 р. У Львівській обл. пограбовано п'ять церков.

12 серпня 1975 р. Біля с. Любешки Львівської обл. зруйновано каплицю, яку поставлено з нагоди знесення панщини в 1848 р. Представники каральних органів забрали дві дорогоцінні ікони і розп'яття Христа.

Серпень 1975 р. У селі Любеля Львівської обл. зруйновано каплицю з XIX ст.

• У м. Долині Ів.-Франківської обл. зруйновано церкву з XVI ст.

1975 рік. Завдяки довгорічним клопотанням о. митр. Василя Гриника, в Польщі висвячено перших священників після Другої світової війни у греко-католицькому обряді.

22 травня 1976 р. Митрополит Львівський і Тернопільський Миколай заявив, що у Львівсько-Тернопільській єпархії Російській Православній Церкві підпорядковано біля тисячу українських католицьких церков. Їх обслуговує біля 700 священників, які підпорядковані Московському патріярхові.

Травень 1976 р. На Львівщині пограбовано п'ять церков. Грабіжники забрали церковні дорогоцінності й ікони та знищили багато церковних речей.

22 червня 1976 р. Василь Кобрин написав заяву до ген. прокурора СРСР, протестуючи проти грабування і руйнування церков у Львівській обл.

23 липня 1976 р. У ЧССР помер Пряшівський єпископ-помічник В. Гопко. 1950 р. був засуджений до 15 р. ув'язнення.

29 липня 1976 р. Тлінні останки єп. В. Гопка зложено у крипті катедрального собору св. Івана Хрестителя у Пряшеві.

1976 рік. У Тернополі на цвинтарі знищено могили вояків українських армій. Співробітники «Смолоскипа» вивезли на Захід кілька кісток з розритих стрілецьких могил, які згодом вмуровано в пам'ятник борцям за волю України на українському цвинтарі у Філядельфії.

• Протягом кількох років в Івано-Франківській обл. закрито 18 церков.

28 квітня 1977 р. На Закарпатті заарештовано провідного українського правозахисного і релігійного діяча Йосифа Терелю. Вкоротці після арешту його ув'язнили на 3 роки у Дніпропетровській психіатричній тюрмі.

3 червня 1977 р. Український католицький і правозахисний діяч Йосиф Тереля звернувся листом до Папи Павла VI, в якому розповідає про переслідування його радянськими органами та просить допомогти йому виїхати з СРСР.

27 листопада 1977 р. Патр. і кард. Й. Сліпий виступив

на Трибуналі ім. А. Сахарова в Римі на захист Української Католицької Церкви в Україні.

8 грудня 1977 р. У с. Мшани Львівської обл. на місцеву церкву, де богослужіння відбувалося в українському греко-католицькому обряді, напала міліція і агенти КДБ, розігнали віруючих, а церкву внутрі зруйновано — знищено іконостас, образи, хоругви. З церкви вивезено багато церковних речей, і її закрито.

1977 рік. Олена Т. Тереля, дружина Йосифа Терелі, звернулася до Міжнародної Асоціації Психіатрів на захист свого чоловіка, якого заарештували в квітні 1977 р., а у вересні того ж року запроторили до психіатричної тюрми в Дніпропетровську.

6 і 13 серпня 1978 року. У Червонограді (кол. Кристинопіль) на Львівщині віруючі влаштували зібрання біля церкви, яку переіменовано в музей атеїзму, і домагалися її відкриття для богослужінь.

20 серпня 1978 р. Патр. і кард. Й. Сліпий розіслав всім кардиналам, визначним релігійним діячам і акредитованим при Апостольській Столиці представникам звернення про стан УКЦ в Україні, просячи їх стати на захист українських католиків під більшовиками.

1978 рік. В Івано-Франківську зрівняно з землею могили УССів на місцевому українському цвинтарі. З багатьох гробів усунено написи. Викинено тлінні останки зі збірної могили помордованих більшовиками в 1941 р. українських в'язнів.

• Українську католицьку церкву у с. Мшани Львівської обл. переіменовано у магазин телевізорів, а згодом паперу.

2 січня 1979 р. Українську католицьку церкву у с. Градівка (Гошани) Львівської обл. охороняли озброєні відділи каральних органів, щоб не допустити віруючих до участі у Різдвяних богослужіннях.

6-7 січня 1979 р. Під час Різдва Христового церкву у с. Надорожному Івано-Франківської обл. оточила міліція і нікого до неї не пропускала.

15 січня 1979 р. На похорони о. М. Муранія, адміністратора катакомбної УКЦ на Закарпатті, прибув зі заслання в Казахстані Ужгородський єпископ Української

Католицької катакомбної Церкви О. Хіра. Над могилою померлого священника він сказав: «Завдяки йому наша Мукачівська єпархія не вмерла. Вона ще живе і далі буде жити».

19-24 квітня 1979 р. У с. Градівка (Гошани) Львівської обл. церкву, яку обслуговував священник катакомбної УКЦ о. Р. Єсип, представники каральних органів держали під охороною, щоб унеможливити віруючим взяти участь в богослужіннях.

20-24 квітня 1979 р. У с. Надорожному Івано-Франківської обл. озброєні відділи каральних органів не допускали віруючих до місцевої католицької церкви, яку обслуговував єпископ катакомбної УКЦ Василик. У віруючих відбирали паски, і нищили їх, а церкву закрили.

21 квітня 1979 р. У Страсну Суботу міліція оточила стару василіянську церкву в с. Вільшаниці Львівської обл. і влаштували облогу на священника катакомбної УКЦ о. Й. Каваціва.

Осінь 1979 р. Преса, радіо і телевізія повели посилену кампанію проти УКЦ у зв'язку з прибуттям на Україну італійського священника о. Бернардо Вінченцо. Йому закидали, що він приїхав до католицького єпископа УКЦ Й. Федорика з «підривною ціллю» та пов'язали його з патр. і кард. Й. Сліпим. Після зложення «покаянної» заяви на спеціально влаштованій пресконференції о. Б. Вінченцо виселено з СРСР.

28 грудня 1979 р. На Україні передчасно помер єпископ катакомбної УКЦ Йосафат Федорик.

1979 рік. Біля української католицької церкви у с. Мшани Львівської обл. міліція брутально побила багатьох віруючих, які протестували проти переімення її на магазин.

- У с. Колодинці Львівської обл. зруйновано українську церкву.

- У катедрі св. Юра у Львові заборонено на один місяць відправляти богослужіння, як покарання за те, що деякі священники давали духовну опіку українцям-католикам.

- Українську католицьку церкву у с. Верхній Гай Львівської обл. постійно охороняли віруючі, зберігаючи її від переімення на атеїстичний музей.

- В багатьох містечках і селах Західної України міліція

і агенти КДБ влаштовували облави на священників і єпископів катакомбної Української Католицької Церкви.

• У с. Голуботів Львівської обл. під час Воскресної Утрени влаштовано облаву на священника, якому вдалося втекти.

• Віруючі сіл Мшани і Завадів Львівської обл. продовжували посилені клопотання у справі легалізації українських католицьких парафій у їхніх селах.

2 січня 1980 р. Озброєна міліція зробила напад на українську католицьку церкву у с. Верхній Гай Львівської обл.

Січень 1980 р. В українському самвидаві появилася обширний документ «З життя Української Католицької Церкви», в якому подано інформації про стан УКЦ в Україні в 1977-1979 роках.

20 лютого 1980 р. В Одесі заарештовано українську правозахисницю католицького віровизнання Ганну Михайленко. Згодом її засудили на примусове ув'язнення в психіатричній тюрмі на неозначений термін.

26-27 лютого 1980 р. У с. Томашівці Калуського р-ну спалено українського католицького священника о. Анатолія Гургулу з його дружиною.

Весна 1980 р. У с. Россош Свалявського р-ну Закарпатської обл. спалено дерев'яну церкву.

20 червня 1980 р. Мешканці с. Россош на Закарпатті на знак протесту проти заборони відбудувати спалену в селі церкву відмовилися взяти участь у виборах.

28 липня 1980 р. На Міжнародньому Конгресі організації «Церква в потребі» в Кенігштайні (Західня Німеччина) доповідь патр. і кард. Й. Сліпого про стан УКЦ в Україні «Церква мучеників» прочитав о. архим. Л. Гузар.

2 грудня 1980 р. Синод владик УКЦ, який відбувся в Римі, осудив т.зв. «Львівський собор» з 1946 р., на якому зліквідовано Українську Католицьку Церкву в Україні і підпорядковано її Російській Православній Церкві. Того ж місяця Московська патріархія вислала протест до Папи Івана Павла II.

1980 рік. Віруючі с. Мшани Городокського р-ну Львівської обл. в 1977 р. розпочали заходи у справі реєстрації місцевої української католицької парафії. Написано біля сто листів і просьб, делегації віруючих одинадцять разів

відвідували Раду у справах релігій. Всі клопотання були безуспішні.

- Церкву Успення ПДМ в с. Крилос Ів.-Франківської обл. переіменовано в історичний музей.

- У с. Райське на Лемківщині з доручення комуністичної влади в Польщі зруйновано динамітом українську католицьку церкву.

- Українську католицьку церкву у с. Підгайчиках Самбірського р-ну пограбовано і переіменовано її в атеїстичний музей.

- Закрито церкву в с. Хлопчиці Самбірського р-ну і переіменовано її в магазин.

- Закрито церкву в с. Довголуки Стрийського р-ну. Під час нападу на церкву дійшло до сутички між віруючими і представниками каральних органів.

- У с. Мшани напередодні Великодня віруючі зібралися на цвинтарі коло закритої церкви. На них напала міліція. Багато віруючих стали жертвами жорстоких побиттів.

- Представники влади вчинили напади на церкви у селах Каменоброді й Мужилівцях Яворівського р-ну, Волкові й Перещевці Перемишлянського р-ну.

- У деяких священників зроблено обшук, деяких викликали на «розмови», інших побито.

21 січня 1981 р. Заарештовано голову українських католиків-покутників о. Ігнатія Солтиса, який відбув передше 7 р. ув'язнення (1958-1965) і 7 р. заслання (1965-1972) за свої релігійні переконання.

Березень 1981 р. Представники віруючих с. Завадова повезли до Ради у справах релігій в Москві клопотання у справі легалізації української католицької парафії в їхньому селі. Їм обіцяли, що справа буде позитивно полагоджена. Після повороту з Москви всіх членів делегації репресували.

- Закрито церкву в с. Завадів, переіменивши її в атеїстичний музей. Всі релігійні речі пограбовано.

- Закрито церкву у с. Верхні Гаї. Її переіменили в атеїстичний музей.

- У Львові заарештовано священників катакомбної УКЦ о. Р. Єсипа і о. В. Каваціва, які обслуговували українських католиків у селах Завадів і Верхні Гаї.

Квітень 1981 р. Напередодні Великодня у Страсний Четвер, Страсну П'ятницю і Суботу загопи каральних органів нападали на ще не закриті українські католицькі церкви і зібраних у них віруючих у селах Підгайчики, Сусолів і Хлопчиці Самбірського р-ну, а також в селах Тучапи, Путятичі, Мшани й Дроздовичі Городокського р-ну.

12 липня 1981 р. Голову українських католиків-покутників о. І. Солтиса засуджено до 5 р. ув'язнення і 5 р. заслання.

8 вересня 1981 р. У самвидавній «Хроніці Литовської Католицької Церкви», ч. 49 появилася стаття «Церква в радянських республіках: Україна».

1981 рік. На кордонах України вилучено радянськими прикордонниками біля 60 тис. примірників релігійної літератури.

Січень 1982 р. З нагоди Різдва Христового кард. Юзеф Глемп видав Пастирський Лист до українців-католиків у Польщі.

28-30 червня 1982 р. У Ризі відбулася Всесоюзна конференція н.т. «Розвиток національних відносин в умовах зрілого соціалізму. Досвід і проблеми патріотичного й інтернаціонального виховання». Доповідь, в якій говориться про посилену активність УКЦ в Західній Україні виголосив Л. М. Кравчук, завідуючий відділом пропаганди і агітації ЦК КПУ. Тема його доповіді — «Атеїстичне виховання трудящих і завдання контрпропаганди».

Червень 1982 р. У Варшаві постав «Гурток охорони пам'яток церковного мистецтва та дерев'яного будівництва у південносхідній Польщі». До гуртка належало 27 членів.

9 вересня 1982 р. В Україні створено «Ініціативну групу захисту прав віруючих і Церкви». До складу Групи увійшли: Йосиф Тереля — голова, о. Григорій Будзінський — секретар, о. Діонісій, о. Ігнатій, Стефанія Петраш-Січко — члени.

1 листопада 1982 р. Самвидавна «Хроніка Литовської Католицької Церкви» опублікувала обширну інформацію про суд над двома священиками катакомбної УКЦ о. В. Кавацівим і о. Р. Єсіпом.

16 листопада 1982 р. Російська правозахисна діячка Олена Саннікова написала нарис «В день жалоби» про переслідування українського католицького діяча Й. Терелі.

24 грудня 1982 р. Заарештовано голову «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви» Й. Терелю.

1982 рік. Голова Комітету українських католиків в Україні Й. Тереля написав листа голові Центрального Комітету німецьких католиків Г. Майєрові, в якому інформував про стан УКЦ та постійні репресії віруючих в Україні.

• «Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви» вислала меморандум до уряду УРСР, в якому поставлено дев'ять вимог відносно легалізації УКЦ та порушено ряд справ щодо її стану та діяльності на Україні.

10 лютого 1983 р. Російська правозахисна діячка Олена Саннікова звернулася до Папи Павла II, прохаючи його стати на захист Й. Терелі.

12 липня 1983 р. Комітет захисту католицької віри в Україні, який очолював після ув'язнення Й. Терелі Василь Кобрин, звернувся до міністра внутрішніх справ УРСР з проханням легалізувати УКЦ та протестував проти переслідувань українських католиків.

26 травня 1983 р. У Караганді Казахської РСР помер єпископ катакомбної УКЦ Олександр Хіра. 1949 р. засуджений до 25 р. ув'язнення. 1956 р. звільнений, а 1957 засланий в Казахстан без права повороту на Україну.

Весна 1983 р. У газ. «Вільна Україна» (Львів) опубліковано погромницьку статтю проти о. Г. Будзінського і УКЦ Ю. Палявського п.заг. «Комівояжер духовного краму».

• У львівських газетах «Вільна Україна» і «Львовская правда» появилось ряд статей, спрямованих проти УКЦ та її владик і священників. Газета «Львовская правда» постійно мала рубрику «Час і релігія», в якій містила статті різних «спеціалістів» від релігії.

26 грудня 1983 р. Йосифа Терелю, голову «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви» звільнено з ув'язнення. Він відбув один рік покарання.

Грудень 1983 р. На квартиру секретаря «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви» о. Г. Будзінського відбувся напад. Невідомі напасники пограбували його помешкання.

• У Львівській обл. веденням атеїстичної пропаганди займалося 3 тис. лекторів і 7 тис. агітаторів. У області існувало 450 атеїстичних клубів ім. Я. Галана.

• Священик Григорій Будзінський вислав до ряду українських радянських газет листи, спростовуючи неправдиві твердження різних авторів про т.зв. «Львівський собор» в 1946 р., на якому насильно підпорядкували УКЦ Російській Православній Церкві. Листи о. Г. Будзінський вислав газетам «Вільна Україна» (Львів) 1 і 23 лютого, а газ. «Радянська Україна» (Київ) 2 липня.

1983 рік. У Янівському концтаборі у Львові (ВЛ-315/30) відбувало ув'язнення біля 300 українців-католиків. Їх звинувачували за різними статтями КК УРСР і засудили на різні терміни.

12 січня 1984 р. У Межигірському р-ні Закарпатської обл. відбулася нарада Центрального Комітету українських католиків. Після деякої перерви головою став знов Йосиф Тереля.

Січень 1984 р. У с. Лисичево Закарпатської обл. міліція пробувала розігнати колядників. Молодь побила міліціонерів, а їхні автомашини зіпхнула у рів.

1 лютого 1984 р. У польській газеті «Жице пшемиске» («Перемиське життя») опубліковано статтю невідомого автора Й. М., який стверджує, що неоціненні скарби, які зберігалися в палаті еп. Й. Коциловського, після його вивезення до СРСР у 1946 р. цілком пропали. Не зважаючи на багаторічні розшуки, не вдалося встановити, що з тими скарбами сталося.

1 березня 1984 р. Головою «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви» став Василь Кобрин.

6 березня 1984 р. Українці-католики Польщі звернулися листом до Єпископської конференції Польщі, в якому домагаються своїх законних прав.

17 березня 1984 р. У с. Коросне Льв. обл. діючу українську католицьку церкву переіменовано на музей.

Березень 1984 р. У с. Келечин Закарпатської обл. відправлено молебень в пам'ять о. д-ра Августина Волошина, першого президента Карпатської України.

3 травня 1984 р. Йосиф Тереля зрікся громадянства СРСР і звернувся до президента Ізраїлю з проханням надати йому ізраїльське громадянство.

21 червня 1984 р. У с. Пнятин Львівської обл. зруйновано українську католицьку церкву у відплату за те, що

віруючі не хотіли прийняти російського православного священника.

Літо 1984 р. Священик катакомбної УКЦ о. Г. Будзінський написав листа до газ. «Вільна Україна», протестуючи проти насильної ліквідації УКЦ і доказуючи незаконність т.зв. «Львівського собору» з 1946 р.

7 вересня 1984 р. У Римі помер кард. Йосиф Сліпий патріарх Української Католицької Церкви. Після відбуття 18 р. ув'язнення і заслання в СРСР (1945-63) виїхав до Риму, де був піднесений до гідности кардинала. Активно виступав на захист УКЦ в Україні. Докладав багато зусиль, щоб ієрархію УКЦ на поселеннях і віруючих об'єднати у Патріархаті УКЦ.

УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ ВЛАДИКИ, СВЯЩЕНИКИ, МОНАХИ І МОНАХІНІ

ЗАМОРДОВАНІ, РОЗСТРІЛЯНІ, УВ'ЯЗНЕНІ, ЗАСЛАНІ
В СРСР І СХІДНЬО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ
1939*-1984

УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ ВЛАДИКИ

Митрополит ШЕПТИЦЬКИЙ РОМАН АНДРЕЙ (29. VII. 1865 — 1. XI. 1944), ЧСВВ, ркп. 22. VIII. 1892; митрополит Галицький, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський; почесний член БНТ; нар. у с. Прилбичі Льв. обл., після закінчення середньої освіти 1883 служив в австрійському війську; 1884-87 студював право у Бреславі і Кракові; 29. VI. 1888 вступив до чину оо. Василян у Добромилі, 13. IX. 1889 склав чернечі обіти, 11. VIII. 1892 склав вічні чернечі обіти у мон. ЧСВВ у Кристинополі, того ж року здобув ступінь доктора філософії і теології; з 1896 ігумен мон. ЧСВВ св. Онуфрія у Львові; з 1898 проф. богослов'я у Дух. семінарії у Кристинополі; 2. II. 1899 назн. Станиславівським єпископом, 17. IX. того ж року висв. на єпископа, а 20. IX. інтронізований у Станиславові;

Пояснення скорочень: БНТ — Боголовське Наукове Товариство, ж. — жонатий, заар. — заарештований, зав. — завідуючий, зас. — засуджений, засл. — засланий, кап. — капелян, мон. — монах, монахиня, наст. — настоятель, параф. — парафія, позб. — позбавлений, ркп. — рукоположений, висвячений на священника, сем. — семінарія, сотр. — сотрудник, помічник, сумл. — сумління, ув. — ув'язнений.

* У цей список включено й тих кількох духовних осіб, які були ув'язнені владою царської Росії і владою СРСР перед 1939-им роком.

21. X. 1900 назн. Львівським архієпископом і Галицьким митрополитом; 7. I. 1901 вступив на митрополичий престіл при храмі св. Юра у Львові; 1901-02 відновляє мон. Чин Студитів; 1907 одержує широкі повновласті від Папи Пія Х для унійної праці на Великій Україні, в Білорусії і Росії; організує Перший унійний з'їзд богословів у Велеграді на Моравії; завдяки його старанням у США створено укр. католицьке єпископство; 1910 відбув поїздки до Канади і США; 18. IX. 1914 заар. російською поліцією у Львові; вивезений в Росію; перебував у Суздалі, Курську і Ярославлі; III. 1917 звільнений з заслання; відвідав Москву, Петроград і Київ; у Петрограді скликав Синод росіян-католиків і назначив католицьким екзархом росіян о. Леоніда Федорова; у Києві зарядив будову укр. кат. церкви і назначив вікарієм о. Михайла Цегельського; 10. IX. 1917 повернувся до Львова; 3. XI. 1918 заар. поляками; 1921 відвідав ряд міст Європи, США і Півд. Америки; 1930 дістав параліж ніг; заснував журн. «Богословіє», ряд католицьких газет, установ, організацій; постійно виступав на захист українських християнських Церков перед урядами Польщі, згодом СРСР і Німеччини; автор багатьох наукових праць і статей; помер у Львові.

Патріярх і кардинал СЛІПІЙ (КОБЕРНИЦЬКИЙ-ДИЧКОВСЬКИЙ) ЙОСИФ (17. II. 1892 — 7. IX. 1984), ркп. 30. IX. 1917; кардинал; патріярх Української Католицької Церкви; нар. у с. Заздрість Терн. обл., теологічну освіту здобув у Духовній семінарії у Львові, 1912-14 навчався в Інсбруку, де здобув докторат богослов'я; 1920-22 продовжував студії в Римі, де одержав ступінь мігістра агрегатус; з 1922 проф. догматики у Дух. семінарії у Львові, а з 1929 її ректор, тодіж заснував на доручення митр. А. Шептицького Богословську Академію у Льв.; створив Богословське Наукове Товариство (БНТ), започаткував видання журн. «Богословіє»; 1935 найм. соборним крилошанином-архидіяконом, згодом — митратом; 1930 найм. дійсним членом НТШ; 25. XI. 1939 назн. архієпископом Серрейським з правом наступства на Галицький митрополичий Престол, 22. XII. 1939 тайно висвячений на архієпископа Галицького і коад'ютора митр. А. Шептицького; 1. XI. 1944 став Галицьким митрополитом; 11. IV. 1945 заар.; III. 1946 зас. до 8 р. ув.; перебував у різних концт. в Сибірі,

Заполярї, Мордовії; 1953 зас. на необмежений термін за-
слання; 1957 знову зас. до 8 р. ув.; 1962 зас. на додатковий
термін ув'язнення; перебував у Мордовії; 9. II. 1963 після
заходів Апостольської Столиці і Папи Івана XXIII звіль-
нений, виїхав до Риму; X. 1963 на II Ватиканському Соборі
висунув домагання створення Патріярхату Української Ка-
толицької Церкви; XII. 1963 назначений Верховним архи-
єпископом УКЦ, став членом Священної Конгрегації для
Східної Церкви; 22. II. 1965 найм. кардиналом, 25. II. 1965
інстальований на кард.; 1975 проголошений патріярхом
УКЦ; 1976 відвідав Канаду і США, прийнятий през. Дж.
Фордом у Білому Домі; відзначений почесним докторатом
Лойоля університету (Чикаго), Католицького університету
Америци (Вашінгтон), унів. св. Павла (Оттава), УВУ й
інш.; 1963-1984 збудував у Римі Український Католицький
Університет з філіями у різних країнах, відновив журн.
«Богословіє», видав ряд наукових збірників і книг; автор
багатьох наукових праць і статей; помер у Римі.

Єпископ БУДКА МИКИТА (7. VI. 1877 — 1. X. 1949),
рпк. 14.X.1905; єпископ українців-католиків у Канаді; нар.
у с. Добромірка Збаразького р-ну Тернопільської обл., сер.
освіту здобув у Тернополі; з 1897 в австрійському війську;
студ. право на Льв. унів., 1902-05 студював богослов'я у
Інсбруку, 1907-09 у Відні, де здобув ступінь доктора бого-
слов'я; префект Дух. сем. у Львові і референт справ емі-
грації; з 1910 редактор міс. журн. «Емігрант», 1912-28
єпископ укр.-католиків у Канаді, жив у Вінніпезі, 1918
прийняв канадське громадянство; з 1927 у Римі; з 1929 у
Львові, де назн. ген. вікарієм Львівської архієпархії та
крилошанином митрополичої Капітули; заарешт. 11. IV.
1945; засудж. до 8 р. ув.; помер у Караганді Казахської
РСР.

Єпископ ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ ВАСИЛЬ ВСЕВОЛОД
(1. VI. 1903 — 30. VI. 1973), ЧНІ, рпк. 9. X. 1925; нар. у
Станиславові, закінчив Богословську академію у Львові,
29. VIII. 1925 зложив монаші обіти; викладач у Малій
семінарії у Збоїськах; 1929-35 місіонар на Волині; з 1935
ігумен мон. оо. Редемптористів у Станиславові, 1941-42 у
Кам'янець-Подільському, з 1942 ігумен Тернопільського
мон.; заар. 11. IV. 1945; 1945-48 у Київській слідчій тюрмі;

засудж. на кару смерти, три місяці перебував у камері смертників; 1949 смертний вирок замінено на 10 р. ув.; перебував у концл. у Воркуті; 1955 повернувся до Львова, де проводив душпастирську працю; 1959 тайно назначений єпископом катакомбної УКЦ; 1963 митр. Й. Сліпий тайно висвятив його на єпископа, знову заар. 2. I. 1969, зас. до 3 р. ув.; перебував у тюрмі в Комунарську на Донбасі; 1972 виселений до родини в Югославії, звідки почерез Рим виїхав до Канади, де згодом помер.

Єпископ ГОПКО ВАСИЛЬ (21. IV. 1904 — 23. VII. 1976), ркп. 3. II. 1929; Пряшівський єпископ-помічник; нар. у с. Грабське на Пряшівщині, тепер ЧССР; теологічну освіту здобув у Духовній семінарії у Пряшеві; був на душпастирській праці у різних містах ЧСР; 1934 зорганізував укр. греко-кат. парафію у Празі; навчався на Карловому унів. у Празі, де здобув ступінь доктора богослов'я; 1936 назн. духовником у Дух. семінарії, викладачем релігії у єпарх. гімназії та на учительських курсах у Пряшеві; 1936 найм. Папським шамбеляном; секретар єп. П. Гойдича; 1945 назн. проф. морального і пасторального богослов'я і редактором «Благовісника»; 11. V. 1947 висвячений на єпископа-помічника Пряшівської єпархії; 28. IV. 1950 заар.; позаочно зас. до 15 р. ув.; ув'язнення відбував у Леопольдові, Ілаві, Валдинцях, Мирові й Рузині; 1964 звільнений; перебував під поліційним наглядом в Осеку; 1968 звільнений і реабілітований; розпочав заходи про легалізацію Греко-католицької Церкви у ЧССР і відновлення Пряшівської єпархії; IX. 1969 відвідав Рим і взяв участь у посвяченні Собору св. Софії; 2. IV. 1969 усунений з адміністрації єпархії, помер у Пряшеві.

Єпископ ГОЙДИЧ ПАВЛО ПЕТРО (17. VII. 1888 — 17. VII. 1960), ЧСВВ, ркп. 27. VIII. 1911; Пряшівський єпископ греко-католиків (українців і словаків) в ЧССР; нар. у с. Руські Пекляни на Пряшівщині; 1909-11 студіював богослов'я у Будапешті, 22 липня 1922 вступив до Чину оо. Василіян у Мукачеві; 25. III. 1927 висвячений на єпископа в Римі; 1927-40 адміністратор Пряшівської єпархії, з 1940 Пряшівський єпископ; 28. IV. 1950 заар. у Пряшеві; 15. I. 1951 засуджений у Братиславі на досмертне ув'язнення; перебував у тюрмі в Леопольдові, де й помер; 29. X. 1968

Його тлінні останки перевезено до катедрального собору св. Івана Хрестителя у Пряшеві.

Єпископ КОЦИЛОВСЬКИЙ ЙОСИФ ЙОСАФАТ (3. III. 1876 — 17. XI. 1947), ЧСВВ, ркп. 6. X. 1907, Перемиський єпископ; нар. у с. Пакошівка на Лемківщині; син посла до Галицького Союму; 1895 вступив до австрійського війська, де закінчив офіцерську школу; 1901-07 студював філософію і богослав'я у Римі, 1903 здобув ступінь доктора філософії, а 1907 богослав'я; віцеректор і проф. богослов'я у Духовній семінарії у Станиславові; 2. X. 1911 вступив до чину оо. Василян; 16. V. 1913 став ієромонахом, викладав богослов'я у мон. ЧСВВ у Лаврові; 1914 виїхав до Моравії, де був тимчасовим ректором Богословської семінарії; 1916 повернувся назад у Зах. Україну; 23. IX. 1917 назн. єпископом Перемисько-Самбірської єпархії; активно боронив священників перед звинуваченням у русофільстві; активний учасник проголошення державности 1. XI. 1918 у Зах. Україні; 1921 оснував Духовну семінарію в Перемишлі; заар. 21. IX. 1945 і перевезений до польської комуністичної тюрми у Ряшеві, де перебував до 17. I. 1946; 18. I. 1946 переданий більшовикам, перебував у тюрмі НКДБ до 24. I. 1946, коли був звільнений і відтранспортований назад до Перемишля; 25. VI. 1946 заар. вдруге і виданий більшовикам; перебував у тюрмі у Львові, а згодом у Києві, вивезений на Сибір, де й помер.

Єпископ ЛАКОТА ГРИГОРІЙ (31. I. 1883 — 12. XI. 1950), ркп. 1908, Перемиський єпископ-помічник; дійсний член БНТ; нар. у с. Голодівка на Лемківщині, теологію студював у Львові, 1910-13 у Відні, де 1911 здобув ступінь доктора богослав'я, 1912-13 продовжував біблійні студії у Відні; з 1913 проф. гомілектики і катехитики, а з 1916 історії церкви і канонічного права у Духовній семінарії у Перемишлі, 1918-1926 ректор Пер. сем.; 1924 назн. крилошанином і головою Перемиської Капітули, а згодом генеральним вікарієм, 16. V. 1926 — Перемиським єпископом-помічником, а пізніше — головою єпархіяльного суду в Перемишлі; 1939-41 в Ярославі під німецькою окупацією; 1941 повернувся до Перемишля; 9. VI. 1946 заар. польською комуністичною владою і виданий більшовикам; зас. до 10 р. ув.; перебував у концт. біля Воркути, де важко хворів; помер у сел. Абезь біля Воркути.

Єпископ ЛЯТИШЕВСЬКИЙ ІВАН (17. X. 1879 — 27. XI. 1957), ркп. 20. X. 1907, Станиславівський єпископ-помічник; дійсний член БНТ; нар. у с. Богородичани тепер Ів.-Франківської обл., теологію студював у Львові, 1901-05 у Відні, де здобув ступінь доктора богослав'я, 1905-06 продовжував студії в Інсбруку, а 1907 біблійні студії у Відні; катехит у гімназіях Станиславова; викладав історію церкви у місцевій Духовній семінарії, брав активну участь в укр. культурному житті; 1918 керівник відділу церковно-релігійних справ в уряді ЗУНР; 1927 назн. крилошанином Станисл. катедральної Капітули; 26. I. 1930 висв. на єпископа Акадейського і назн. єпископом-помічником Станисл. єпархії, очолював Рух Католицької Акції, під час першої більшовицької окупації часто допитуваний; заар. 11. IV. 1945 і перевезений до Лук'янівської тюрми у Києві, півтора року перебував під слідством; зас. до 10 р. ув.; перебував у концт. в Мерке, Чулак-тау і інш.; 3. VI. 1955 повернувся до Станиславова, де й помер.

Єпископ ТЕОДОР РОМЖА (14. IV. 1911 — 1. XI. 1947), ркп. 25. XII. 1936, Мукачівський єпископ; нар. у Великому Бичкові на Закарпатті, 1930-33 студював філософію, 1933-37 богослав'я у Римі, де одержав звання ліценціата богослав'я; з 1938 адм. параф. у с. Березово; 1939 назн. проф. філософії в Духовній семінарії в Ужгороді; 1942 найм. шамбеляном, 24. IX. 1944 висв. на єпископа Мукачівської єпархії; після окупації Червоною армією Карпатської України, активно боронив прав УКЦ на Закарпатті; 27. X. 1947 більшовицькі власті зробили спробу вбивства Єпископа; важко пораненого перевезено до лікарні в Мукачеві, де був отруєний і помер.

Єпископ ФЕДОРИК ЙОСАФАТ ЙОСИФ (20. XII. 1897 — 28. XII. 1979), ЧСВВ, ркп. 1. I. 1928; єпископ катакомбної УКЦ в Україні; нар. у м. Ярослав на Перемищині, 1924-28 студював у Римі теологію, де здобув ступінь доктора богослав'я; перед Другою св. війною сотр. у с. Острів на Перемищині, ігумен мон. ЧСВВ у Перемишлі — Засянні; заар. 1945 і 1952; перебував в ув. у Львові, на Донбасі й інших концт.; помер у Стрию.

Єпископ ХІРА ОЛЕКСАНДЕР (17. I. 1897 — 26. V. 1893), ркп. 1920, єпископ катакомбної УКЦ; нар. у с. Вуль-

хівці на Закарпатті, теологічну освіту здобув у Духовній семінарії в Ужгороді і у Центральній Дух. семінарії в Будапешті (1912-16); з 1924 духовник і проф. канонічного права, історії Церкви, згодом також морального і пасторального богослов'я у Духовній семінарії в Ужгороді; засновник Апостоляту Терпіння; 1934 найм. папським шамбеляном і радником еп. Консисторії; 1931-33 виконуючий обов'язки ректора Дух. семінарії в Ужгороді; виїжджав на місійні подорожі до українців у Франції і Бельгії; 1943 найм. крилошанином еп. Катедри, і ректором Дух. семінарії в Ужг.; згодом — папським прелатом; 1944 назн. ген. вікарієм Мукачівської єпархії; 1945 р. тайно висвячений на єпископа; 10. II. 1949 заар. і перевезений до тюрми в Києві; зас. до 25 р. ув.; перебував у концт. біля Іркутська, Кемерова, Омська, працюючи у копальнях вугілля і на інш. важких роботах; 6. IX. 1956 звільнений і реабілітований; повернувся на Закарпаття, де підпільно продовжував душпастирську роботу у с. Вульхівець; 17. I. 1957 насильно вивезений на примусові роботи в Казахстан; після реєстрації католицької громади в Караганді, виконував відкрито обов'язки душпастиря; побудував нову католицьку церкву в Караганді Казахської РСР, де й помер.

Єпископ **ХОМИШИН ГРИГОРІЙ** (25. III. 1867 — 17. I. 1947), ркп. 18. XI. 1893; Станиславівський єпископ; нар. у с. Гадинківці Терн. обл., теологічну освіту здобув у Львові; 1894-99 — на богословських студіях у Відні, де здобув ступінь доктора богослов'я; назн. другим сотрудником при катедральній церкві у Станиславові; з осені 1902 ректор Духовної семінарії у Львові; 23. IV. 1904 назн. єпископом Станиславівським, 19. VI. 1904 висв. на єпископа; 11. IV. 1945 заар. у Станиславові; перебував у тюрмі у Львові, згодом у Києві, де був замучений.

Єпископ **ЧАРНЕЦЬКИЙ МИКОЛА** (14. XII. 1884 — 2. IV. 1959), ЧНІ, ркп. 2. X. 1909; Апостольський Візитатор на Волині, Підляшші й Поліссі; нар. у с. Семаківці тепер Ів.-Фр. обл., теологію студював у Станиславові, 1904-09 у Римі, де здобув ступінь доктора богослов'я; 1919 вступив до Чину оо. Редемптористів у Збоїськах, 16. IX. 1920 склав чернечі обіти; проф. у Малій семінарії у Збоїськах; 1926-31 на місійній роботі на Волині; стає настоятелем новостворе-

ного мон. у Костополі тепер Ров. обл., 1931 найм. Апост. Візитатором слов'ян візнатійського обр. в Польщі; 2. II. 1931 висв. у Римі на єпископа; 1939 назн. митр. А. Шептицьким екзархом Волині, Підляшшя і Полісся; підчас Другої св. війни не маючи дозволу повернутися на Волинь, жив у Львові; брав активну участь в Єпархіяльному Синоді; викладав філософію, психологію і мораль у Богословській Академії; 11. IV. 1945 заар. у Львові; зас. до 6 р. ув. і 5 р. засл.; перебував у концт. в Інті і інш.; 1956 повернувся до Львова, де й помер.

УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ СВЯЩЕНИКИ, МОНАХИ І МОНАХІНІ

о. АБРАГАМОВИЧ АНДРІЙ, (1879 —), студит; парох у с. Фльоринки, на Лемківщині; ув. в червні 1947 в Явожні, Польща.

о. АНДРЕЙЧУК ПЕТРО (1880 — 1945), ркп. 1906; парох у с. Залуж на Лемківщині; замордований комуністами.

о. АНТОНОВИЧ ЄВГЕН (— 1973), парох у с. Бурканів від 1934; заар. 1945, вивезений на Сибір, повернувся в Долину тепер Ів. Фр. обл., де й помер.

о. БАБІЙ ВОЛОДИМИР (1888 —), ж., ркп. 1913; інст. 1925; парох у с. Лдзіне Льв. обл.; заар. 1940, вивезений на Сибір.

о. БАЛАГУРАК ВОЛОДИМИР ГРИГОРІЙ (5. VII. 1909 — X. 1965), ЧСВВ, ркп. 21. V. 1936; нар. у Станиславові, склав мон. обіти 1. V. 1927 в Крехові; з 1941 вікарій мон. у Кристинополі, з 1945 ігумен мон. у Станиславові, коли й був заарештований; відбував ув. в Челябінську, повернувся в Зах. Україну, 1957 знову заар. і висланий на доживотне засл. в Челябінськ, де й помер, похов. у Ів.-Франківську.

о. БАНДЕРА АНДРІЙ (1882 — 1941), ркп. 1906; польовий духовник УГА, активний учасник боротьби за укр.

державність в Зах. Україні; був у «Чотрикутнику смерти»; нар. у Стрию; парох у с. Угринів Старий, а згодом у Тростянці тепер Ів.-Фр. обл.; 1939 вивезений разом з родиною на Сибір, де й загинув.

о. БАРАНИК СЕВЕРІАН (1889 — 26. VI. 1941), ЧСВВ, ркп. 1915; ієромонах; учасник Унійної конференції у Пинську 1931; парох церкви св. Трійці й ігумен мон. ЧСВВ у Дрогобичі; заар. 19. VI 1946; замордований більшовиками у тюрмі в Дрогобичі.

о. БАТЬО ПОЛАНЯ, покутник, з с. Довге на Закарпатті; заар. 1982.

о. БАЧИНСЬКИЙ ДАНИЇЛ (— 1950), парох у с. Дубрівка на Закарп.; заар. в Ужгороді, закатований в тюрмі.

о. БАЧИНСЬКИЙ ДАНИЇЛ ДАНИЇЛОВИЧ (1910 — 1968), ркп. 1936; парох у с. Підполозя, кап. в Мукачеві, катехит у Мукачівській укр. гімназії, з 1945 тит. крилошанин і парох в Ужгороді-Цегольня; заар. 1948, засуд. до 10 р. ув., перебував у Куйбишеві 6 р., поверн. 1954 до Ужгороду, де й помер.

о. БАЧИНСЬКИЙ Д., парох у с. Ясиння на Закарп.; заар. 1949, помер в ув'язненні.

о. БАХТАЛОВСЬКИЙ КОРНЕЛЬ (1892 — 1945), ж., ркп. 1918; парох у с. Стопчатів Ів.-Франківської обл.; закатований в тюрмі в Коломиї.

о. БАХТАЛОВСЬКИЙ РОМАН (1897 —), проф. богослов'я, наст. мон. в Ів.-Франківську; кол. в'язень сумл. (1946 — 1956), 1969 зас. до 3 р. ув. і 5 р. заслання, яке відбував в Іркутській обл.

о. БЕЛЕЙ ВАСИЛЬ (1896 — 16. I. 1964), ркп. 1929; нар. на Рогатинщині; сотр. при кафедрі св. Юра у Львові; співробітник п'ятох томів «Праць Богословської Академії»; заар. 11. IV. 1945; зас. до 10 р. ув.; повернувся до Львова, де й помер.

о. БЕРЕЗНИЙ АНДРІЙ, секретар еп. Т. Ромжі; побитий підчас спроби вбивства Єпископа; помер у невияснених обставинах.

о. БЕРЕСТ РОМАН МАРІЯН (1897 —), ж., ркп. 1920; з 1934 зав. параф. св. Михаїла у с. Полоничі Льв. обл.; заар. 24. VIII. 1940, вивезений на Сибір.

о. БІЛИК ОЛЕКСІЙ (1892 — IV. 1945), ж., ркп. 1918; з 1926 парох у с. Березка, містодекан Бірчанського деканату на Перемищині; замордований комуністами разом з дружиною Марією.

о. БІЛИК РОМАН ЯРОСЛАВ, нар. 1908, ркп. 1937; капелян сс. Василянок у Підмихайлівцях, душпастир у Підлюте-Осмолода тепер Ів.-Фр. обл.; заар. 11. IV. 1945; вивезений на Сибір.

о. БІЛИНСЬКИЙ ЛЕОНТІЙ СИМЕОН (1888 — 25. X. 1964), ркп. 1911; нар. у с. Чератеві тепер Ів.-Фр. обл., теологічну освіту здобув у Станиславові; 1911-22 катедральний сотрудник у Чернівцях; з 1922 зав. парафії, а згодом пар. у с. Карлів, адмін. параф. у с. Видинів Ів.-Фр. обл.; 1945 вивезений у концт. у Воркуті; 1947 звільнений; 1949-61 парох у Пустомитах Льв. обл., де й помер.

о. БЛОНАРОВИЧ МИХАЙЛО (1895 —), ж., ркп. 1925; сотр. у с. Головецько Горішне Льв. Обл.; виїхав до ЧССР; заар. у 1950-их роках, довгі роки перебував у комуністичних концт. ЧССР.

о. БОБИК МИХАЙЛО, богословські студії закінчив у Софії, Болгарія; кол. православний священник; парох у с. Колочки на Закарпатті; заар. 1949, зас. до 25 р. ув., переб. у конц. у Воркуті, Абезь і інш., повернувся на Закарпаття, де вкоротці пропав без вісті.

о. БОБИТА МИКОЛА (— припл. 1973), парох у с. Залуж на Закарп.; заар. 1949, довгі роки перебував в ув., 1956 повернувся на Закарп., де й помер.

о. БОБРЕЦЬКИЙ ЄВТИМІЙ (1891 — 1947), ЧСВВ, ркп. 1916; склав мон. обіти 1913; секр. Галицької пров. ЧСВВ, помер в ув'язненні в Красноярському краю.

о. БОГАЧЕВСЬКИЙ ТЕОДОР (18.II.1863 — 1948), ж., ркп. 1887; нар. у с. Полюхів на Львівщині, теологічну освіту здобув у Відні; з 1906 парох у с. Голинь тепер Ів.-Фр. обл., радник Львівської митрополичої Консисторії; помер в ув'язненні.

о. БОЖЕЙКО РОМАН (1908 — 1939), ркп. 1934; з 1935 парох у с. Ставчани Льв. обл.; помер в ув'язненні.

о. д-р БОЙЧУК АВКСЕНТІЙ (26.II.1888 — 1. VIII, 1971), ркп. 1913; нар. у с. Іване Пусте на Поділлі, 1916 здобув ступінь доктора богослов'я у Відні; референт Станислав. єпископської Консисторії, ректор і проф. Духовної семінарії у Станиславові, 1937 найменованій Папським прелатом і архидияконом крилошанської Капітули у Станисл.; заар. 24. X. 1945, до II. 1947 — в тюрмі у Києві; зас. до 10 р. ув., перебував у Воркуті, звільнений 1956, повернувся у с. Іване Пусте Ів.-Фр. обл., де й помер.

о. БОКОТЕЙ СТЕПАН, парох у м. Іршава на Закарпатті; заар. у 1950-их роках, зас. до 25 р. ув., помер в ув'язненні.

о. БОЛІНОВСЬКИЙ ВАСИЛЬ (1892 — 1944), ркп. 1924; вояк УГА; теологічну освіту здобув у Львові; парох у Збаражі і зав. Збараським деканатом; замордований більшовиками.

о. БОРИСЛАВСЬКИЙ МИКОЛА (1887 — 1964), ркп. 1911; 1914 — 1939 парох у с. Пасічна тепер Ів.-Фр. обл., заар. у 1950-их роках; вивезений на Сибір; після 10 р. заслання переїхав до Дрогобича, де й помер.

о. БОРИСЯК ДІОНІСІЙ, студит; розстріляний 1941.

о. БОЯРСЬКИЙ ОМЕЛЯН (1865 — 5. VII. 1941); ж., з 1900 парох у с. Новосілка Костюкова Ів.-Франк. обл.; розстріляний більшовиками.

о. БУЛАТ ІВАН (9. X. 1901 —), ркп. 1930; зав. параф. у с. Бортне на Лемківщині; ув. 1947, перебував у конц. в Явожні, Польща.

о. БУЛИК ПОЛІКАРП ПЕТРО (24. I. 1885 — 21. IX. 1961), ЧСВВ, ркп. 5. I. 1913; реформатор Чину св. Василя на Закарпатті; нар. в с. Острів Льв. обл., зложив мон. обіти 1913; з 1920 в мон. св. Миколая на Чернечій Горі біля Мукачева, з 2. IV. 1932 протоігумен монастирів ЧСВВ Закарпаття, з 1939 на Пряшівщині, з 1948 протоігумен монастирів ЧСВВ Чехо-Словацької провінції, з II. 1949 в Межилабірцях; арештований 14. IV. 1950, ув. відбував у конц. в Бачу біля Братіслави, ЧССР, де й помер.

о. БУДЗІНСЬКИЙ ГЕРМАН ГРИГОРІЙ, нар. 1905, ркп. 9. VII. 1939, студит; ієромонах; 1937-39 студіював у Римі; член делегації УКЦ до Москви XII. 1944; заарешт. 28. V. 1945, зас. 13. III. 1946 до 10 р. ув., зас. повторно 15. V. 1957 до 10 р. ув. і 5 р. позб. громад. прав, з 9. IX. 1982 секретар «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви», автор багатьох листів, протестів і звернень до різних органів рад. влади.

о. БУРНАДЗ МИКОЛА ЛЕВ (1896 — 23. IX. 1947), ркп. 1931; нар. у с. Репужинці тепер Ів.-Фр. обл.; пор. УГА, у 1920-их роках у польському полоні в Тухолі; теологічну освіту здобув у Станиславові; зав. параф. у Городенці; 1945 перейшов на російське православ'я, вкоротці після цього ув'язнений і замордований в тюрмі.

о. БУЧАЦЬКИЙ В., замордований комуністами 1945 на Лемківщині.

о. БУЧИНСЬКИЙ ЙОСИФ (1891 —), ж., ркп. 1917; з 1930 парох церкви св. Іллі у с. Петриків Льв. обл.; заар. 9. IX. 1940 у с. Мишковичах, вивезений на Сибір.

о. ВАЛЬНИЦЬКИЙ ІВАН (1885 — XI. 1961), ж., ркп. 1911; з 1923 парох у м. Озерянах Ів.-Фр. обл., Скальський декан; заар. у 1950-их роках; помер після повернення з заслання.

о. ВАПРОВИЧ СТЕПАН (1899 —), ркп. 1926; місіонар для укр. в Аргентині; з 1935 проф. Духовної сем. у Станиславові, зав. катедральної парафії там же; заар. V. 1945, вивезений на Сибір.

о. ВАСИЛІВ СТЕПАН (15.VII.1888 —), ркп. 1916; крилошанин; нар. у с. Заріччя тепер Ів.-Фр. обл., філософію і богослов'я студіював у Римі; сотрудник ц. Успення пресв. Богородиці у Львові, катехит у «Рідній школі»; ув'язнений у Львові; вивезений на Сибір.

о. ВАСИЛЬКЕВИЧ МОКІЙ (1881 —), ж., ркп. 1905; радник Перемиської єписк. Консисторії; ув'язнений 1945.

о. ВАСЬКО ПЕТРО (1903 — III. 1981), ж., ркп. 1927; парох у с. Горінчеве і у с. Лохове на Закарпатті; заар.

1949, зас. до 15 р. ув.; перебував у концт. у Комі, Воркута, Інта; повернувся на Закарп. 1957, продовжував душпастирювати аж до смерті.

о. ВЕЛИЧКО МИХАЙЛО (1889 — 1943), ж., ркп. 1917; інст. 1935; парох у с. Боську, зав. Риманівського деканату на Лемківщині; замордований комуністами.

о. ВЕНГРИНОВИЧ ВОЛОДИМИР (1867 — 1945), ркп. 1891; інст. 1926; парох у с. Ваньовичі на Перемищині; замордований комуністами.

о. ВЕНГРИНОВИЧ ОРЕСТ (1902 — 1945), ж., ркп. 1926; інст. 1931; парох у с. Синява на Лемківщині; спалений комуністами разом з сином Олесем.

о. ВЕНГРИНОВИЧ СТЕПАН (8. I. 1897 — 1959), ркп. 1921; крилошанин; вояк УПА; катехит у Дрогобичі, а згодом у Сяноці на Лемк.; зарешт. польськ. комуніст. поліцією і виданий 1945 більшовикам, засланий на Сибір, де й загинув.

о. ВЕПРУК-ВЕПРОВИЧ, нар. у с. Іванє Пусте Терн. обл.; заар. 1945; відбув 10 р. засл.; повернувся у рідне село, де й помер.

о. ВЕРБОВЕЦЬКИЙ ВАСИЛЬ (10. X. 1911 — 24. X. 1955), ркп. 1939; нар. у с. Іванівці Льв. обл.; духовник Богословської Академії у Львові; парох у с. Хитар Льв. обл., Мечишів, Дибша Терн. обл.; заар. 27. III. 1950; вивезений у Казахстан, куди згодом заслано його дружину і доньку; помер там же.

о. ВЕРБЯЩУК СТЕПАН (— 1949); парох у с. Великий Раковець на Закарпатті; заар. в Ужгороді 1948, зас. до 25 р. ув.; помер в тюрмі.

о. д-р ВЕРГУН ПЕТРО (18. XI. 1890 — 7. II. 1957), ркп. 30. X. 1927; прелат, Апостольський Візитатор українців-католиків у Німеччині; нар. в Городку на Львівщині, не маючи змоги зак. сер. освіту 1909 вступив до австр. війська, 1914 поранений на війні, вояк УГА, 20 IV. 1920 попав у польський полон, втік до Чехо-Словаччини, де навчався в Духовній семін. і на УВУ, 1926 здобув ступ. доктора філософії, з 1927 на душпастирській роботі в Ні-

меччині, з 23. XI. 1940 Апостольський Візитатор укр.-кат. там же, одержав папське відзначення Домового прелата; 11. VI. 45 заар. у Берліні, VII. 1945 вивезений більшовиками з Берліна до СРСР, засуджений до 8 р. ув., перебував у концт. в Красноярському краю, з 11. VI. 1955 — в повній ізоляції; перебував в Ангарському поселенні Іркутської обл., де й помер.

о. ВЕСЕЛИЙ ВОЛОДИМИР (1908 —), ркп. 1933; парох у с. Поляни і Лютовиський декан на Перемищині, переданий польськими комуністами більшовикам, вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ВІЙТОВИЧ ЯКІВ (— 1960); довгі роки перебував на засланні в Сибірі; повернувся в Зах. Україну, де й помер.

о. ВІННИЦЬКИЙ МИХАЙЛО I., нар. 14. X. 1926, ЧНІ, ркп. 1957; нар. у с. Чайковичі Самбірського р-ну, 1944 вступив до монастиря оо. Редемптористів у Львові, 1950 засуджений до 10 р. ув., 1955 звільнений, 1957 еп. М. Чарнецький ркп. на священика, 1960 зас. до 3 р. ув. і 5 р. засл., 31. VII. 1975 зас. до 5 р. ув. і 3 р. заслання; 1983 повернувся до Львова.

бр. ВЛАСІЙ, монах Студитського Уставу; 1940 застрелений більшовиками.

о. ВОВК ПЕТРО (1906 — 1945), ркп. 1934; зав. параф. у с. Дебеславці Ів.-Фр. обл., згодом зав. параф. у с. Горинка Терн. обл.; замордований комуністами.

о. ВОЗНЯК ЄВГЕН (1885 — 5. IX. 1968), ркп. 1913; інст. 1922; крилошанин; нар. у с. Шкло Льв. обл.; парох у селах Поршна, Роздол і Пустомити на Львівщині; перебував довгі роки в ув'язненні; 1967 повернувся з Сибіру до Ів.-Франківська, де й згодом помер.

о. ВОЙТОВИЧ ПЕТРО (1885 — IV. 1945), ркп. 1912; інст. 1923; нар. у с. Губичах на Перемищині; парох у с. Негрибці, Перемиський містодекан; замордований комуністами разом з дружиною Вірою зі Сливинських і сином Ярославом.

о. ВОЛИНЕЦЬ МИХАЙЛО (1888 — 22. XII. 1969), ж., ркп. 1916; інст. 1922; парох у селах Загірочка і Вовків на

Львівщині; перебував довгі роки в ув'язненні; повернувся зі заслання на Сибірі до Львова, де й помер.

о. д-р ВОЛОШИН АВГУСТИН (17. III. 1874 — 11. VII. 1945), ркп. 1897; президент Карпатської України; нар. у с. Келечин на Закарпатті, 1892 вступив до Богословської сем. в Ужгороді, з 1893 навчався у центральній Богословській семінарії в Будапешті; 1897 назначений сотрудником Цегольнянської параф. в Ужгороді, навчався позаочно, 1900 здобув диплом викладача математики і фізики, 1917-38 директор Учительської сем. в Ужгороді, ціле життя працював над національним усвідомленням закарпатців, видав ряд шкільних підручників і книжок; автор п'єси «Князь Ляборець», драми «Син Срібної Землі» і ряду збірників; 1925-29 посол до Чехо-Словацького парламента, назначений Папським шамбеляном, 15. III. 1939 обраний президентом Карпатської України; після мадярської окупації КУ виїхав до Праги, продовжував педагогічну працю, як декан філософського факультету, а згодом, як ректор УВУ; заарештований більшовиками 21. V. 1945 у Празі, вивезений до тюрми Лефортово в Москві, де був замордований.

о. ВОЛОШИН МИКОЛА (1890 — 1947), ркп. 1930; інст. 1936; парох у с. Явірник Руський на Перемищині; замордований комуністами.

о. ВОЛЯНОВИЧ ПЕТРО (1910 — 1945), ркп. 1936; зав. параф. у с. Хміль і Горинець; Любачівський декан на Перемищині; замордований комуністами.

о. ВОРОБІЙ МИХАЙЛО (1890 — 1960), ж., ркп. 1921; парох у с. Доброчин на Перемищині; перебував довгі роки на засланні в Сибірі, повернувся в Західню Україну, де й помер.

о. ВОРОБКЕВИЧ ЛЕВ (1880 —), ж., ркп. 1903; крилошанин; парох у с. Білобожниця і Чортківський декан; 1944 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ГАВРИШКЕВИЧ ІЛЛЯ (1882 —), ж., ркп. 1907; парох у с. Хищевичі, а згодом зав. параф. у с. Дмитровичі на Перемищині; вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ГАЙДУК ІВАН (— 1945), парох у с. Лубна на Лемківщині; замордований комуністами.

о. ГАЛІЙ ВАСИЛЬ (1908 — 1945), ж., ркп. 1937; сотр. у с. Скоморохах Нових, а згодом у Городку на Львівщині; розстріляний більшовиками.

о. ГАЛЬКЕВИЧ ТАДЕЙ (17. I. 1892 — 1968), ж., ркп. 1919; нар. у с. стрілків Льв. обл., філософію і богослов'я студіював у Римі, а згодом у Відні; парох у с. Ценів Терн. обл. і містодекан Рожнятівського деканату тепер Ів.-Фр. обл.; вивезений на Сибір, помер після повернення з заслання.

о. ГАНИЦЬКИЙ ІВАН (1895 — 9. III. 1950), ж., ркп. 1927; зав. параф. у с. Чаниж Льв. обл., а згодом пар. у с. Фалиша і Солуків тепер Ів.-Фр. обл.; відбував ув'язнення на Сибірі; помер в концтаборі.

о. ГАНУШЕВСЬКИЙ МИХАЙЛО (5. XII. 1880 — 9. II. 1962), ж., ркп. 1906; крилошанин; член Української Парламентарної Репрезентації, посол до польського Сейму; нар. у с. Суховоля Льв. обл., студіював богослов'я у Духовній семінарії у Львові, філософію і право на Льв. унів., а згодом у Відні, брав активну участь у студ. діяльності; парох у різних селах Зах. України, де організував кооперативи, т-ва «Просвіта»; 1913-1927 Надвірнянський декан, радник і референт єпископської Консисторії у Станисл., капелян львівської Архиепархії; двічі в'язнений поляками; 1928 обраний до польського Сейму від УНДО, 1939 виїхав з родиною на Лемківщину, 1941 переїхав до с. Угорники на Львівщині, де був парохом; 1946 засланий на Сибір, де перебував 7 р.; повернувся до Угорник 1957, де й помер.

о. ГАЩАК МИХАЙЛО (1899 —), ркп. 1926; парох у м. Балигород, Дашгородський декан; ув'язнений у Балигороді і Сяноку 1945-47, VI. 1947 повторно ув'язн. у концт. в Явожні, Польща.

ієромон. ГЕРМАН, монах Студитського Уставу; у 1950-их роках замордований більшовиками.

о. ГІРНЯК ЙОСИФ (21. VI. 1902 — 1979), ркп. 18. IV. 1937; проф. філософії у Духовній семінарії у Станиславові, духовник еп. Г. Хомишина; нар. у Коломії, 1933-37 сту-

діював богослов'я і філософію у Римі; відбув 10 р. ув'язнення і заслання на Сибірі; повернувся на Ів.-Франківщину, де тайно душпастирював, там і помер.

о. д-р ГЛИНКА ЛЕВ (1. VIII. 1893 — 1. IV. 1960), ж., ркп. 1928; дійсний член БНТ; нар. у с. Осмолода тепер Ів.-Фр. обл., 1930 здобув ступінь доктора канонічного права у Римі; викл. канонічного права в Богословській Академії у Львові, радник і референт Львівської митрополічної Консисторії; перебував в ув'язненні і на засланні в Сибірі; помер у с. Брошнів Ів.-Фр. обл. після повернення з ув'язнення.

о. ГЛІБОВИЦЬКИЙ ТЕОФІЛЬ (1867 —), ж., ркп. 1892; парох у с. Пядики, згодом у с. Підпечери тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ГОДУНЬКО ЙОСИФ МИХАЙЛО, нар. 1906, ркп. 5. III. 1933; настоятель ремісничої бурси, душпастир санаторії сусп. забезпечення у Львові; ув'язнений 11. IV. 1945.

о. ГОЗА АНДРІЙ (1912 —), ркп. 1935; зав параф. у с. Мервичі на Львівщині, згодом парох у с. Клюковичі на Перемищині; 1947 ув'язнений у Мокотівській тюрмі у Варшаві.

о. ГОЛИНСЬКИЙ АНТІН (1915 — 3. III. 1942), ркп. 1939; нар. у с. Грабовець; теологічну освіту здобув у Станиславові; сотруди́ник при катедральній церкві у Станиславові; заар. 1939, зас. до 5 р. ув'язнення; працював у копальнях в Ухті Комі АРСР, де й помер.

о. ГОЛОВАЧ МИКОЛА (17. XII. 1893 — 1944), ркп. 28. IV. 1918; катехит у Боську на Лемківщині; замордований комуністами.

о. ГОРДИНСЬКИЙ ЮЛІАН (1900 —), ркп. 1928; учасник укр. визвольних змагань; з 1933 парох у с. Колод्रीбка Терн. обл.; 1945 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ГОРОДИСЬКИЙ ІВАН БОГДАН, ЧСВВ; нар. 24. V. 1901; ркп. 14.V.1942; 1941-43 на богословських студіях у Празі; монах у Буківському мон.; ув'язнений у 1950-их роках.

о. ГОРОДЕЦЬКИЙ ПЕТРО, нар. пр. 1930, ж., тайно ркп; 1969 зас. до 3 р. ув'язнення.

о. ГОРІН ЄВСТАХІЙ (1904 —), ркп. 1929; зав. параф. у с. Камінне тепер Ів. Фр. обл.; 1946 перейшов на російське православ'я; заар. і вивезений на Сибір.

о. ГОРНЯТКЕВИЧ ІВАН (1887 — 1941), ж., ркп. 1910; 1918 польовий духовник у шпиталях для укр. вояків у Станиславові; заар. 1941; вивезений до тюрми у Харкові, де був замордований.

о. ГОТРА ІРИНЕЙ (31. VIII. 1890 — 24. XII. 1973), ЧСВВ; ркп. 18. IV. 1920; ієромонах; нар. у с. Руда тепер Ів.-Фр. обл., походив з роду гетьм. П. Дорошенка; X. 1910 зложив монаші обіти, перебував у монастирях у Крехові, Лаврові, Краснопуці; 1915-17 інтернований росіянами; 1920 назначений префектом Духовної семінарії у Львові, 1921-30 префект Місійного інституту оо. Василіян у Бучачі, 1930-34 секретар і прокуратор Галицької провінції ЧСВВ, 1934-39 дир. Місійного інституту в Бучачі, 1939-41 парох у Заліщиках, а згодом у Волківцях, 1941 ігумен мон. у Підгірцях, а згодом у Бучачу; перебував два роки в підпіллі; 1946 заар., зас. до 10 р. ув., перебував у Казахстані, IV. 1955 звільнений, повернувся у с. Виспа тепер Ів.-Фр. обл.; 19. III. 1960 виїхав до Василіянського мон. у Варшаві; 1962 виїхав до родини у США, помер у мон. у Глен Ков, Н. Й.

о. ГОШКО ЮРІЙ (1886 — 1941), ж., ркп. 1912; парох у с. Гординя на Перемищині; розстріляний більшовиками.

о. д-р ГРАБ СТЕПАН (3. I. 1905 — 1962), ркп. 8. X. 1931; нар. у Перемишлі, теологічну освіту здобув у Римі, де одержав ступінь доктора філософії (1928) і теології (1932); до 1939 військовий капелян у Львові, зав. парафії у с. Германовичі на Перемищині, з V. 1946 зав. параф. у Кракові; заар. 12. V. 1947, перебував у Мотківській тюрмі у Варшаві.

о. ГРАБЕЦЬ РОМАН ДМИТРІЙ (1886 — 18. IV. 1954), ркп. 1912; духовник Жуківського дек., парох м. Обертин тепер Ів.-Фр. обл.; загинув у концт. в Сибірі.

о. ГРАДЮК ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИР (1872 — 3. VIII. 1961), ЧСВВ, ркп. 1896; склав мон. обіти 1895; протоігумен

Галицької провінції ЧСВВ; заар. 1945, перебував у тюрмі на Лонцкого у Львові, вивезений у Красноярський край, де й помер.

о. ГРАНКІВСЬКИЙ ЮЛІАН (1887 —), ж., ркп. 1913; душп. у с. Садигора на Буковині; студіював філософію і богослов'я у Римі; з 15. IX. 1929 парох у с. Тучапи тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ГРЕБЕНЯК ЯРОСЛАВ (ок. 1909 —), зав. параф. у с. Явірки, згодом парох у с. Баниця на Лемківщині; заар. 1947; перебував у концт. в Явожні, Польща.

о. ГРЕНЬ МИХАЙЛО, ув'язнений 1974.

о. ГРИГОРОВИЧ СТЕПАН, походить з Мукачева; відбував три рази ув'язнення.

о. ГРИНИК ВАСИЛЬ (27. XII. 1896 — 31. V. 1977), ркп. VII. 1921; митрат, ген. вікарій УКЦ в Польщі; нар. у с. Кошелів Льв. обл.; 1915-1918 в австрійському війську, 1918-1919 вояк УГА, богословську освіту здобув у Духовній семінарії в Перемишлі; 1922 — катедральний сотруди́ник у Пер.; з 1923 викладач обрядів, аскетички, нового завіту, історії Вселенської Церкви, патрології, і духовник у Духовній сем. у Пер.; 1924-25 — душпастир на Підляшші; 1925-45 парох у Перем.; 1945 ув. в Ряшеві, 1954-56 у польській тюрмі; з X. 1956 душпастир серед українських переселенців у Польщі; 8. XI. 1966 найм. Верх. Арх. Й. Сліпим митратом; з 1968 парох у Пер., де й помер.

о. д-р ГРИНИК МИКОЛА, нар. 12. XII. 1913 у с. Кошелів Льв. обл., ркп. 3. IV. 1938; 1939 здобув у Римі ступінь доктора богослов'я; парох у с. Горохівці на Перемищині; заар. 1940, перебував в ув'язненні і на засланні в Казахстані.

о. ГРИЦАЙ ЙОСИФ (1883 —), ж., ркп. 1907; зав. Тернопільського деканату, парох у с. Чернихів; заар. 28. IX. 1940, вивезений на Сибір.

о. ГРИЦЕЛЯК МИКОЛА (1891 —), ж., ркп. 1917; крилошанин, канцлер Перемиської єпископської Консисторії; заар. 22. IX. 1945 в Польщі і виданий разом з дружи-

ною більшовикам, перебував у тюрмі у Львові, вивезений до концт. в Сибірі.

о. ГРИЦИК ПАРТЕНІЙ, студит; розстріляний 1941.

о. ГУЗА ОЛЕКСІЙ, священник катакомбної УКЦ; заар. 1976.

о. ГУК МИХАЙЛО (2. XI. 1889 —), ж., ркп. 1916; нар. у с. Поздич, богословську освіту здобув у Відні; парох у с. Ісканя; заар. 1945, зас. до 10 р. ув'язнення, перебував у тюрмі у м. Вронки, ЧССР.

о. ГУРА ЯРОСЛАВ СТЕПАН (1898 —), ж., ркп. 1925; парох у с. Тяглів на Перемищині; ув. 1945, перебував у тюрмі в м. Щецін, Польща.

о. ГУЧКО ВАСИЛЬ (1882 — 1945), ж., ркп. 1907; парох у с. Радруж; Немирівський декан, шкільний комісар Перемиського ординаріату; 1945 замордований комуністами разом з дружиною і дочкою.

о. ГУЧКО ПАНКРАТІЙ, нар. 1913, ЧСВВ; парох церкви св. Климентія у Празі; заар. 1. III. 1947, зас. XII. 1948 до 15 р. ув'язнення, 1968 реабілітований.

о. ГАЛЯНТ МИКОЛА (1875 — 1945), ж., ркп. 1900; почесний крилошанин; канцлер Львівської митроп. Консисто-рії, гімназійний катехит; замордований більшовиками в тюрмі у Львові.

о. ГОРЧИНСЬКИЙ ОМЕЛЯН (21. XI. 1888 — 27. VII. 1954), ркп. 1911; крилошанин, радник і референт митр. Консисто-рії; звичайний член БНТ; нар. у Тернополі, богословську освіту здобув у Львові і в Інсбруку; учасник третього кат. Конгресу у Велеграді 1911, катехит «Рідної школи», сотр. Успенської церкви у Львові, префект і віце-ректор Духовної семінарії у Льв.; заар. 11. IV. 1945, помер у концтаборі в Потьмі Мордовської АРСР.

о. ГОРЧИНСЬКИЙ РОСТИСЛАВ ІВАН (1903 —), ж., ркп. 1935; вивезений на Сибір 1941, де й загинув.

о. ГУЛЬ ПЕТРО (1897 — 1941), ж., ркп. 1925; парох у с. Шоломиниці на Перемищині; вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ГУНЬОВСЬКИЙ ОЛЕКСА, (1882 —), ж., ркп. 1906; парох у с. Ланівці Терн. обл.; після довгих років заслання на Сибірі, повернувся у Зах. Україну, де і помер.

о. ГУРГУЛА АНАТОЛІЙ (1905 — 27. II. 1980), ж., ркп. 1934; сотрудник у с. Золотники тепер Ів.-Фр. обл., зав. параф. у с. Убині Льв. обл., парох у с. Томашівці на Львівщині; заар. 1946, перебував в ув'язненні і на засланні в Сибірі; повернувся до с. Томашівці тепер Ів.-Фр. обл., де був спалений разом з дружиною.

о. ДАМ'ЯНОВИЧ ПЕТРО (1884 — 1945); парох у с. Рахова на Закарпатті; літом 1945 розстріляний більшовиками в Ужгороді.

о. ДАНИЛОВИЧ СТЕПАН: парох у с. Імшадь на Закарпатті; заар. 1945, згодом звільнений; 1949 заар. вдруге, вивезений на Сибір; 1956 повернувся на Закарпаття.

о. ДАНИЛКІВ ІВАН (1910 — VI. 1941), ркп. 1936; зав. параф. у с. Стрілки Льв. обл., згодом парох у с. Вацевичі тепер Залужани Льв. обл.; замордований більшовиками.

о. ДАЦЬКО КОНСТАНТИН ВСЕВОЛОД (1903 —), ж., ркп. 1926; парох у с. Тенетиська на Перемищині; ув'язн. у червні 1947.

о. ДЕМЧУК ВОЛОДИМИР (1896 —), ж., ркп. 1917; крилошанин; польовий духовник УГА; нар. у Тернополі, богословську освіту здобув у Відні; парох у с. Галичани Льв. обл.; 1945 вивезений у Красноярський край, де й загинув.

о. ДЕМ'ЯНЧУК ІВАН (1865 — 3. III. 1945), ж., ркп. 1890; парох у с. Скопів; Порохницький декан на Перемищині; замордований комуністами.

о. ДЗУРОВЧИК МИХАЙЛО; парох у с. Великі Лазы на Закарпатті; засуджений у 1950-их роках до 15 р. ув'язнення; повернувся до м. Берегове, де й помер.

о. ДЗЮБИНА СТЕПАН, нар. пр. 1914; парох у с. Нова Весь на Перемищині; заар. VI. 1947; перебував у концт. у м. Явожно, Польща.

о. ДІДУХ ІВАН (1908 — 4. VIII. 1961), ж., ркп. 16. XII.

1934; парох у с. Товстолуг Терн. обл.; перебував 10 р. на засланні в Сибірі; повернувся у с. Маківка, де й помер.

бр. ДІОНІСІЙ, монах Студитського Уставу; 1940 замордований більшовиками у Львові.

о. ДМИТРЕНКО СОФРОН; заар. осінню 1973 в Коломиї, перебував у тюрмі в Ів.-Франківську.

о. ДОБРЯНСЬКИЙ МИКОЛА (1890 — 1944), ж., ркп. 1918; парох у с. Креців на Перемищині; 1939–41 перебував у радянському ув'язненні, 1944 знову заар. більшовиками і розстріляний у Самборі.

о. ДОБРЯНСЬКИЙ-НІСЕВИЧ МИКОЛА (1868 — 1944), ж., ркп. 1896; парох у с. Дубровиця на Перемищині; замордований комуністами.

о. ДОРОЦЬКИЙ МИХАЙЛО (1881 —), ж., ркп. 1906; парох у с. Потелич; Рава-Руський декан; 22. V. 1941 вивезений разом з родиною на Сибір; 1944 перевезений до Курська, де й загинув.

о. ДОЧИЛО МИРОН (1909 — 1965), ж., ркп. 1936; сотр. у м. Болехів; у 1950-их роках вивезений на Сибір; помер у м. Долина Ів.-Фр. обл., після повернення з заслання.

о. ДРЕБІТКО ДІОНІСІЙ Д. (1911 — 1979), ЧСВВ, ієромонах; у 1950-их роках зас. на довгі роки ув.; вивезений в Казахстан; 1956 повернувся на Закарпаття, де й помер.

о. ДУЛИШКОВИЧ ВІКТОР (— 1953), ркп. 1941; парох у с. Турї Реметах на Закарпатті; заар. 1949, засуджений до 25 р. ув'язнення; замордований підчас страйку у Воркуті.

о. ДУРДЕЛА ОМЕЛЯН (1909 — VI. 1941), ркп. 1937; зав. параф. у с. Ляцьке Велике, згодом душп. у с. Вишнівчик Льв. обл.; замордований більшовиками.

о. ДУРНЕВИЧ ФЕДІР, парох у с. Жнятів; заар. 1945.

о. ДЯК ВАСИЛЬ, нар. 1902, ркп. 1932; парох у с. Чирна на Лемківщині; перебував у німецькій тюрмі, VIII 1945 — X. 1947 у тюрмі у м. Віснічі, Польща.

о. ЄГРЕШІЯ ІВАН, парох у с. Богданівка Льв. обл.; заар. 1945.

о. ЄЛЕШ КОРНИЛО, парох у с. Тросник на Закарпатті; заар. 1945.

о. ЖДАН ІВАН (1900 — 1941), ркп. 1931; префект Малої семінарії у Львові, катехит гімн. «Рідна школа» і ін. у Льв., заар. 12. IX. 1940; замордований більшовиками у Львові.

о. ЖЕЛТВАЙ ЮЛІАН, ж., богословську освіту здобув у Будапешті; парох у с. Руські Комаровці на Закарпатті; заар. у 1950-их роках; помер в ув'язненні.

о. ЖУК МИХАЙЛО (1878 —), ж., ркп. 1911; парох у с. Михалевичі, Дрогобицький декан; заар. 1946, переб. у тюрмі в Дрогобичі, вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ЖУПАНСЬКИЙ ПАВЛО (1885 — 1947), ЧСВВ, ркп. 1913; сотрудник у Дрогобичі; вивезений на Сибір, помер у Хабаровську.

о. ЗАВАДЯК ЙОСИФ Б. (1911 — 1958), ЧСВВ, ієромонах на Закарпатті; заар. у 1950-их роках; зас. до 25 р. ув.; перебував у концт. Казахстану; 1956 повернувся на Закарпаття, де загинув у загадкових обставинах.

о. ЗАВЕРУХА ІВАН (17. I. 1881 — 1969), ж., ркп. 1909; крилошанин Льв. архиєп.; парох у с. Рибниках Льв. обл.; відбував ув'язнення на Сибірі, звідки повернувся у с. Рибники, де й помер.

о. ЗАВОРОТЮК МИХАЙЛО (1889 — 1941), ж., ркп. 1916; нар. у с. Стаї на Львівщині; теолог. освіту здобув у Львові і у Відні; 9 років парох у с. Явірник Руський Льв. обл., вів культ.-осв. діяльність; 2. II. 1941 заар. у с. Молодичі на Перемищині, перебував у тюрмі в Раві Руській, перевезений до Львова, де був замордований у тюрмі Бригідки.

о. ЗАДВОРНЯК ПЕТРО (15. VI. 1882 — 1958), ркп. 1910; звичайний член БНТ; нар. у с. Деревляни Льв. обл., богословську освіту здобув у Римі й Інсбруку; зав. параф. у с. Деревляни Льв. обл., Кам'янець-Струмиловий містодекан; вивезений на Сибір, помер після повернення з заслання.

о. ЗАРИЦЬКИЙ ОЛЕКСІЙ (1912 — 3. VIII. 1963), ркп. 1936; нар. у с. Заплатин Льв. обл.; 1945 зас. до 10 р. ув'язнення, 1961 знову заарештований в Казахстані, загинув в ув'язненні.

о. ЗАЯЦЬ МИКОЛА, нар. 1907, зав. параф. у с. Чорне, а згодом у с. Мацина на Лемківщині; заар. IV. 1947, перебував у тюрмі в Грубешові, а згодом у концт. у Явожні, Польща.

о. ЗЕМЛИЦЬКИЙ МИКОЛА (1900 — 1962), ж., ркп. 1927; парох у с. Яричів Льв. обл., помер після повернення з ув'язнення у Воркуті.

о. ЗОМБОРІ МИКОЛА, парох у с. Підвиноградів на Закарпатті; помер у концтаборі на Сибірі.

о. ЗЯТИК ІВАН (1909 — 1956), ЧНІ, ркп. 1923; ієромонах монастиря св. Климентія у Львові; помер в ув'язненні на Сибірі.

о. ІВАНЧО ВІКТОР, парох у с. Негровець на Закарпатті; заар. 1946; зас. до 6 р. ув.

о. ІВАНЧО ЮЛІЯН, ж.; голова підпільної орг. «Революційний Сейм Підкарпатської Русі», мадярсько-русофільсько-чеських переконань; заар. 1948; зас. на кару смерти, яку замінено на 25 р. ув.; звільн. передчасно; повернувся на Закарпаття, де й помер.

о. ІВАНЧО ЮЛІЯН (1889 —), ж.; парох у с. Вєряця на Закарпатті; заар. 1949; зас. до 10 р. ув.; перебував у сел. Абезь біля Воркути; повернувся після відбуття ув'язнення на Закарпаття, де й помер.

о. ІВАНЧУК МИКОЛА (14. IV. 1881 —), ж., ркп. 1905; крилошанин; нар. у с. Стусів Терн. обл.; парох у с. Іванці Льв. обл.; заар. 19. VII. 1940; зас. до 6 р. ув.

о. ІВАСЬКЕВИЧ, ЧНІ; монах у мон. оо. Редемптористів у Тернополі; вивезений на Сибір.

о. ІЗДРИК АНДРІЙ (1901 —), ж., ркп. 1928; зав. параф. у с. Підкамінь тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. ІЛЬКІВ МИКОЛА (1890 —), ркп. 1919; 1920

посол до польського Сейму; душпастир у польському війську; 1939 вивезений на Сибір; помер у Старобільську.

о. ІЛЬНИЦЬКИЙ, парох на Перемищині; 1947 ув. у польському концт. у Явожні біля Кракова.

о. д-р ІШАК АНДРІЙ (23. X. 1887 — 26. VI. 1941), ркп. 1914; проф. Богословської Академії у Львові, дійсний член НТШ і БНТ; нар. у Миколаєві Льв. обл., теологічну освіту здобув у Львові, 1914 одержав ступінь доктора богослов'я в Інсбруці, 1930 студював в Орієнтальному інституті в Римі; під час Першої св. війни був військовим душпастирем; 1918 назн. префектом Духовної семінарії у Львові, з 1928 викладач догматики і канонічного права на Богословській Академії у Льв., 23. IX. 1932 найм. надзв. проф. Богосл. Ак.; розстріляний більшовиками.

с. ЙОСИФА, головна настоятелька монастирів Черниць Студитського Уставу; заар. 1946 р. у Львові, зас. до 25 р. ув.

о. ЙОТАШ МАРІЯН, ЧСВВ; 1950 ув. на Пряшівщині.

о. КАВАЦІВ ВАСИЛЬ, нар. 5. I. 1934; ркп. 18. III. 1981; зас. 28. X. 1981 у Львові до 5 р. ув'язнення і 3 р. заслання.

о. КАЗНОВСЬКИЙ АНТІН (1878 — 1959), ж., ркп. 1900; 1919 польовий душп. УГА; звичайний член БНТ; парох у с. Глубічка на Перемищині; 1945 вивезений на Сибір, згодом перевезений над Азовське море, де й помер.

о. КАЛЕНЮК ЗЕНОН А. (20. VII. 1887 — весн. 1979), ркп. 1911; декан катакомбної УКЦ в Україні; теологічні студії здобув у Римі, перед Другою світовою війною був на місійній праці в Пінську, де очолював деканат, активний учасник унійної конференції 1930 в Пінську; духовний опікун жіночого мон. «Діви Марії», душпастир у Гошові, зав. параф. у с. Вериня, а згодом у Болахові і Синевідсько Вижне; заар. 1946, був ув'язнений і на засланні; після повернення з Сибіру душпастирював на Львівщині; речник Блаж. Й. Сліпого в Україні; заар. знову 1974; помер у с. Синевідсько Вижне.

о. КАЛЕНЮК ОМЕЛЯН (1880 —), ж., ркп. 1905; парох у с. Пісочне на Львівщині, а згодом у с. Смільник

на Перемищині; заар. літом 1947, ув'язнений у концт. в Явожні, Польща.

о. КАЛУЖНЯЦЬКИЙ ОРЕСТ (5. XI. 1871 — 1945), ж., ркп. 9. IV. 1899; парох у с. Іздебки, Динівський містодекан, консультор Апостольської Адміністрації Лемківщини; замордований комуністами.

о. КАМІНСЬКИЙ ЙОСАФАТ ЙОСИФ (2. II. 1908 — 14. X. 1970), ЧСВВ, ієромонах, ркп. 1934; нар. у с. Розбір Довгий на Лемківщині; 1925 вступив до Чину оо. Василян у Бучачі, з 1938 духовник Малої семінарії у Станиславові, 1939 — 1946 душпастир у с. Чистогорб на Лемк., звідки переїхав до ЧССР; перебував у мон. ЧСВВ у Межилабірці, парох у с. Видрань на Пряшівщині; 1948 заар. і зас. до 4 р. ув., 1949 повторно зас. у Братиславі, 1952 втретє засудж. до 4 р. ув'язнення, покарання відбував в Ілаві і в Братиславі на Словаччині; 1956 після звільнення переїхав до Праги, де й помер.

о. КАМІНСЬКИЙ ТАДЕЙ (1904 — 1944), ркп. 1935; зав. параф. у с. Кавсько, а згодом парох у с. Міротин на Перемищині; замордований комуністами.

о. КАРОЛЬ ЄВГЕН (1885 —), ркп. 1911; крилошанин; парох у с. Микулинці, Микулинецький декан; заар. 1946, вивезений на Сибір.

о. КАРЦУБ АНДРІЙ (1906 — I. 1955), душп. у Хлівищах на Пряшівщині; ув'язнений у 1950-их роках, виселений в Судети на примусові роботи, де й загадково помер.

о. КАШУБА МАРІЯН (1909 —), ж., ркп. 5. III. 1933; сотр. церкви Різдва Христового у Тернополі; 1940 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. КЕБУЗ ІВАН (1905 — 1941), ркп. 1930; парох у с. Макова на Перемищині; замордований більшовиками.

о. д-р КЕРНИЧНИЙ ПАВЛО ПЕТРО, ЧСВВ; нар. 23. VI. 1914 у с. Петликівці Терн. обл., ркп. 21. XI. 1940; 1941-43 студював філософію і богослов'я у Празі, 1942 здобув ступінь доктора філософії на УВУ; монах у Василянському монастирі у Львові; ув'язнений 1946.

о. КИПРІЯН ІВАН (1856 — 1934), ркп. 1883; польовий духовник УГА; після Першої світової війни залишився на Наддніпрянській Україні для душпастирської праці; заар. у 1930-их роках; загинув на Сибірі.

о. КИСІЛЕВСЬКИЙ ДАНИЇЛ ВАСИЛЬ (1902 —), ркп. 1932; нар. у с. Рошнів тепер Ів.-Фр. обл.; теологічну освіту здобув у Станиславові; душпастир у с. Нижнів, Печеніжин, Олієво Ів.-Фр. обл.; під час першої більшовицької окупації — у с. Лука; під час війни зав. параф. у с. Княже тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір; загинув у концт. на Уралі.

о. КЛИВАК ІЛЛЯ (1880 —), ж., ркп. 1908; 1914, вивезений росіянами до Сімбірська над Волгою; з 1921 парох у с. Мшанець тепер Терн. обл.; заар. 1939, зас. на кару смерти, яку згодом замінено на досмертне ув.; вивезений до Ташкенту, де й загинув.

о. КЛІЦАН КАЗИМИР (— 1941); розстріляний більшовиками у с. Маківці.

о. КЛІШ МИХАЙЛО, священник катакомбної УКЦ; заар. 1974.

о. КЛЮЧИК АНТІН, ЧСВВ; нар. 26. І. 1914 у с. Лисків Льв. обл., ркп. 14. V. 1942; 1941-1943 на богословських студіях у Празі; заар. осінню 1973, перебував у концт. у Львові.

о. КНЕЙЧУК ЯРОСЛАВ (1905 — 1943), ркп. 1934; зав. параф. у с. Белзець на Перемищині; замордований комуністами.

о. КНИШ СТЕПАН (1898 —), ж., ркп. 1927; зав. параф. у с. Висоцьк, а згодом у с. Нивиці на Львівщині; 25. V. 1940 вивезений на Сибір.

о. КОВАЛИК ЗЕНОН (1903 — 1941), ЧНІ; загинув у більшовицькій тюрмі.

о. КОВАЛЮК ТИМОТЕЙ (1880 — 1942), ж., ркп. 1911; крилошанин; парох у с. Скнилові на Львівщині; 1940 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. КОВАЛЬСЬКИЙ ОЛЕКСАНДЕР (1885 —), ркп.

1909; крилошанин, прелат; радник і референт митрополичої Консисторії; заар. 11. IV. 1945, вивезений на Сибір.

о. КОВЕРКО МАКСИМІЛІЯН (26. VIII. 1889 — 26. VI. 1941), ркп. 1917; крилошанин; нар. у с. Острів Льв. обл., теологічну освіту здобув у Львові; сотрудник при кат. св. Юра у Львові, згодом адмін. параф. у селах Лолин і Велдіж тепер Ів.-Фр. обл., парох у с. Бродки на Львівщині; заар. 6. IX. 1940, розстріляний більшовиками у Львівській тюрмі Бригідки.

о. КОВТЮК ТЕОДОР, ж., капелян парафії Ужгород-Цегольня; заар. у 1950-их роках; зас. до 25 р. ув.; загинув у концтаборі в Комі АРСР.

о. КОГУТ МАРКІЯН, ЧСВВ, нар. 1908, ркп. 1933; мон. обіти склав 1926; перебував у мон. Успення Пресв. Богородиці у Варшаві, а згодом у мон. ЧСВВ у Жовкві; ув'язнений у 1950-их роках.

о. КОГУТИЧ ТЕОДОР (1881 — 1953), канонік в Ужгороді; 1948 переб. у Львівській тюрмі; зас. до 25 р. ув.; загинув у концт. в Комі АРСР.

о. КОГУТЯК ЮРІЙ ЮВЕНАЛІЙ (1905 — 1955), ЧСВВ, ркп. 1932; сотр. у с. Милівці тепер Ів.-Фр. обл.; заарешт. 1945 у Станиславові, перебував 8 р. на Сибірі; після повернення з заслання помер в Ів. Франківську.

о. КОЗАК МИХАЙЛО (1885 — 1947), ж., ркп. 1911; парох у с. Ліщини на Львівщині; 1946 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. КОЗЛОВСЬКИЙ ВАСИЛЬ (прибл. 1867 —); заар. у Перемишлі і виданий поляками більшовикам, 26. VI. 1946 вивезений до Львова, перевезений до тюрми в Києві, загинув в ув'язненні.

о. КОЛТОНЮК МИРОН (19. I. 1885 — 28. VII. 1943), ж., ркп. 1912; з 1926 парох у селах Жуків і Горасць; з 1936 Чесанівський декан; замордований комуністами.

о. КОЛЯНКОВСЬКИЙ ОЛЕКСІЙ (1888 —), ж., ркп. 1915; парох у с. Вязівниця, а згодом у с. Диниска на Перемищині; заар. VI. 1947, перебував у концт. в Явожні, Польща.

о. КОМАР СТЕПАН (13. VIII. 1889 — 18. XI. 1964), ж., ркп. 1916; крилошанин; військовий капелян УГА; нар. у с. Долиняни тепер Ів.-Фр. обл.; з 1911 студіював право, а згодом теологію у Відні, 1916 закінчив теол. студії у Львові; сотр. у селах Лисятичі, Завалів, Жирівка, Підсоснів Льв. обл.; 1916 вивезений до таб. полонених у Талергофі; 1922-31 парох у с. Ценів; 1931 зарештований поляками, після звільнення парох у с. Милошевичі Льв. обл.; заар. 1946; вивезений в Караганду; 1955 повернувся до Львова; 1956-58 душпастир у с. Завалів; переїхав до Львова, де й помер.

о. КОМАРИНСЬКИЙ ВАСИЛЬ (1892 — 4. II. 1969), ркп. 1919; нар. у с. Лисець тепер Ів.-Фр. обл.; теологічну освіту здобув у Станиславові; 1925-35 парох у Городенці, з 1935 — у с. Олеша тепер Ів.-Фр. обл.; заар. 1945; зас. до 11 р. ув.; 1956 повернувся до Городенки, де й помер.

о. КОНКОЛЬОВСЬКИЙ СТЕПАН (1898 — 3. III. 1945), ж., ркп. 1926; парох у с. Ліщовате на Перемищині; замордований комуністами.

о. д-р КОНРАД МИКОЛА (16. V. 1876 — 27. VI. 1941), ж., ркп. 1899; радник митрополичої Консисторії; нар. у с. Струсів Терн. обл., 1895 здобув у Римі ступінь доктора філософії, а 1899 богослов'я; катехит гімназії у Тернополі, декан філософічного факультету і проф. філософії у Богословській Академії у Львові; замордований більшовиками у Страдчу біля Львова.

о. КОНЮШКО ВОЛОДИМИР, нар. 1909, ркп. 1934; сотрудник у с. Цвіржа на Перемищині, 1947 вивезений на Сибір.

о. КОПИСТЯНСЬКИЙ СТЕПАН (— 1945), замордований комуністами у с. Вільшани на Закарпатті разом з дружиною і двома доньками.

о. КОРДУБА МИРОН (1894 —), ж., ркп. 1928; парох у с. Ладичин, ректор у с. Грабовець; Микулинецький декан на Перемищині; загинув в ув'язненні.

о. КОРДУБА ПЕТРО ОМЕЛЯН (1870 —), ж., ркп. 1898; крилошанин; парох у с. Містки Льв. обл.; 1940 вивезений на Сибір.

о. КОРОЛЮК СТЕПАН (1901 — 8. X. 1944), ж., ркп. 1927; парох у с. Дев'ятники Льв. обл.; замордований більшовиками на Словаччині.

о. КОРОЛЬ ЄВГЕН ВОЛОДИМИР (1907 — при бл. 1950), ж., ркп. 15. II. 1934; зав. параф. у с. Липовиця тепер Ів.-Фр. обл.; замордований більшовиками.

о. КОСОВИЧ МИКОЛА (1901 —), ж., ркп. 1927; парох у с. Помонята тепер Ів.-Фр. обл., а згодом у с. Бишки Терн. обл.; заар. 20. XII. 1940, вивезений на Сибір.

о. КОСТИШИН ВОЛОДИМИР (17. VIII. 1907 — 21. IV. 1946), ркп. 20. III. 1932; парох у с. Більцарева, а згодом душпастир у с. Воля Нижня на Перемищині; замордований комуністами.

о. КОТИК ЄВГЕН ІВАН (— 1980), священник катакомбної УКЦ; замордований у с. Зимна Вода на Львівщині.

о. КОТИС ОМЕЛЯН (1884 —), ж., ркп. 1907; парох у с. Річиця на Перемищині; заар. VI. 1947, перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. КОТІВ ІВАН (1910 — XII. 1972), ркп. 1938; радник митрополичої Консисторії; парох у с. Лічниця на Львівщині; заар. 1946, перебував у конц. біля Норильська, згодом на засланні у Красноярському краю; повернувшись з заслання, жив у Вильні, де й помер.

о. КРИВИЙ ІВАН М., ж., священник катакомбної УКЦ; заар. 1973, зас. II. 1974 до 4 р. ув. за друкування укр. молитовників і рел. книг; ув'язнення відбував у конц. у Львові.

о. КРИНИЦЬКИЙ ЮЛІАН (1878 —), ж., ркп. 1904; парох у с. Вербиця на Перемищині; заар. VI. 1947, перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. КРИСА ЙОСИФ (16. IV. 1894 — 1945), ж., ркп. 25. II. 1925; парох у с. Кінське на Лемківщині; замордований комуністами.

о. КРУПА СИЛЬВЕСТЕР (1892 —), ж., ркп. 1917; парох у с. Журавиця на Перемищині; заар. V. 1947, перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. КРУЦЬКО АНДРІЙ (1887 —), ж., ркп. 1918; нар. у с. Нове Село; парох у с. Добрівляни на Перемищині; заар. 1945, відбув 10 р. ув.; повернувся до Самбора.

о. КУБАЄВИЧ ДМИТРО (1890 —), ркп. 1919; катехит у нар. школах у м. Хоростків тепер Ів.-Фр. обл.; 1945 вивезений на Сибір; у другій половині 1950-их років повернувся у Зах. Україну.

о. д-р КУЗИЧ ІВАН (1901 —), ркп. 1931; крилошанин; ректор Духовної семінарії у Перемишлі; доктор богослов'я і філософії; заар. 22. IX. 1945, переданий поляками більшовикам; перебував у тюрмі у Львові, а згодом у Києві.

о. КУЛИК ВАСИЛЬ (23. IV. 1886 —), ж., ркп. 1913; нар. у с. Ляховичі тепер Ів. Фр. обл., 1909-12 на богословських студіях в Римі; прелат митрополичої Консистоїї; парох у с. Збоїська на Львівщині; заар. більшовиками 1945 у Відні, вивезений до СРСР, де й загинув.

о. КУНИЦЬКИЙ ЙОСИФ (1908 — 3. VI. 1946), ркп. 9. XII. 1934; сотрудинок, а згодом парох у с. Запитів на Львівщині; замордований більшовиками.

о. д-р КУНИЦЬКИЙ ЛЕОНТІЙ (20. VI. 1876 — 1961), ркп. X. 1901; крилошанин; прелат митр. Консистоїї, посол до польського Сенату від УНДО; учасник Унійного з'їзду у Львові 1936; нар. у с. Оріховець Терн. обл., богослов'я студіював у Львові, Римі, Відні і Інсбруку; 1904 здобув ступінь доктора богослов'я; парох архикатедр. церкви св. Юра у Львові; заар. 11. IV. 1945, вивезений на Сибір; помер у Зах. Україні після повернення з заслання.

о. КУПИНА ІВАН, нар. 1912, ркп. 1938; парох у с. Ляшки на Перемищині; ув'язнений у 1950-их роках.

о. КУШПІТ МИКОЛА (1894 — 1946), ркп. 1925; нар. у Яворові, пор. УГА; сотрудинок у Яворівськiм Малiм, гiмназiйний катехит сс. Василянок у Яворові; замордований у тюрмі у Яворові.

о. ЛАБЕЦЬКИЙ МАРІЯН (1912 — припл. 1950), ркп. 1941; душп. у с. Розточки тепер Ів.-Фр. обл.; замордований більшовиками.

о. ЛАЗАРУК ЯРОСЛАВ; у 1950-их роках вивезений на Сибір, де й помер.

о. ЛЕВИЦЬКИЙ РОМАН (1895 — 30. XI. 1962), ж., ркп. 1925; капелян УСС; богословську освіту здобув у Будапешті; парох у с. Бартківці Льв. обл.; 1954-1962 в ув'язненні і на засланні; помер у Стрию після повернення з Сибіру.

о. ЛЕГЕЗА ЄВГЕН, з Карпатської України; заар. у 1950-их роках, зас. до 25 р. ув.; загинув в ув'язненні.

о. ЛЕГЕЗА ПЕТРО (— I. 1946), парох у с. Імшадське на Закарпатті; замордований більшовиками.

о. ЛЕГЕЗА СТЕПАН, ж., закінчив теологічні студії під час Другої св. війни; заар. у 1950-их роках; загинув в ув'язненні.

о. ЛЕМІЩУК ЙОСИФ, нар. 1912, ркп. 1942; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. ЛЕМЦЬО ВОЛОДИМИР (— III. 1945), парох у с. Павлокома на Лемківщині; замордований комуністами.

о. ЛЕПКИЙ ВИССАРИОН (— 1945), студит; загинув в ув'язненні.

о. д-р ЛИСКО ВОЛОДИМИР (21. IX. 1882 —), ж., ркп. 1910; нар. у с. Лапаївка Льв. обл., теологічну освіту здобув у Львові і Інсбруку, 1908 одержав ступінь доктора богослов'я в Інсбруку; парох у с. Сасів Льв. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. ЛИСКО РОМАН, (1914 — 1946), ркп. 1941; душ-пастир у с. Колтів Льв. обл. і Оліїв Терн. обл., замордований більшовиками у Львові.

с. ЛИСНЯК МАРІЯ МАРТА, ЧСВВ; мати ігуменя мон. сс. Висиліянок у Львові; у 1960-их роках перебула 1 р. у тюрмі, згодом вивезена на 5 р. на Сибір; повернулася до Львова.

о. ЛИСЬКО ЯРОСЛАВ (— 1945); замордований у Львівській тюрмі.

о. ЛІСЬКЕВИЧ МИКОЛА (27. XI. 1904 — 1943), ркп.

14. IV. 1929; зав. параф. у с. Дошниця на Лемківщині; замордований комуністами.

о. ЛІЩИНСЬКИЙ ЙОСИФ (1882 — 1939), ж., ркп. 1907; парах у с. Глиниці, а згодом у с. М'яківці на Перемищині; заар. більшовиками 1939, загинув у ув'язненні.

о. ЛОЗАН ПОЛІКАРП Б. (1908 — 1972), ЧСВВ, ієромонах з Закарпаття; заар. 1947; вивезений в Казахстан; 1956 повернувся на Закарпаття, де й помер.

о. ЛОНЧИНА ВАСИЛЬ (1. II. 1886 — 21. XI. 1946), ж., ркп. 1912; 1915—1945 сотрудник, а згодом парах церкви св. Миколая у Львові; 22. X. 1945 заар. у Львові, 2. V. 1946 вивезений на примусові роботи в Донбасі, де й загинув.

о. ЛУКАСЕВИЧ ДЕНИС, нар. 1904, ж., ркп. 1928; зав. параф. у с. Церковна тепер Ів.-Фр. обл., згодом парах у с. Поршна Льв. обл. і Сороки тепер Ів.-Фр. обл.; 1949 заар.; зас. на довгі роки ув'язнення.

о. ЛУЦИК ПОРФІРІЙ ПЕТРО (5. I. 1896 — 1946), ркп. 31. X. 1924; ЧСВВ, 1921-24 на богословських студіях в Римі; ігумен мон. оо. Василиян у Чорткові, 1945 ув'язнений у Львові.

о. ЛУЦЬКИЙ МИХАЙЛО (— 1975); замордований біля Дрогобича.

о. ЛУЧКІВ ІВАН (1934 — 12. II. 1975), священник катакомбної УКЦ; парах у с. Дрогомишль Льв. обл., замордований у рідному селі.

о. ЛУЧИНСЬКИЙ ЙОСИФ (1888 — 1945), ЧСВВ, ркп. 1916; польовий духовник УГА, у 1920-их роках — у польському полоні в Тухолі; настоятель Духовної семінарії у Львові, 1941—1944 ігумен мон. оо. Василиян у Дрогобичі; заар. 1945, перевезений до тюрми у Львові, де був замордований.

о. ЛЮБОВИЧ ІВАН (1906 — 1941), ркп. 1936; теолог. освіту здобув в Інсбруці, Австрія; розстріляний більшовиками.

о. ЛЮТАК МАРІЯН МИХАЙЛО (1892 — 25. XI. 1965), ЧСВВ, ркп. 1921; монах у мон. Успення ПДМ в

Погоні; відбув 10 р. заслання в Сибірі; повернувся у Зах. Україну; помер у с. Капустинці.

о. ЛЮТИЙ МИКОЛА (1894 — 1941), ж., ркп. 1931; зав. параф. у с. Торговиця Пільна тепер Ів.-Фр. обл.; розстріляний більшовиками.

о. МАЗЯР ПЕТРО (26. VIII. 1890 — 2. XII. 1971), ж., ркп. 26. III. 1916; нар. у с. Грабівці на Перемищині, богословську освіту здобув у Відні; парох у селах і містах Лужок Горішній, Старий Самбір, Ляшки Муровані, Росохи, Ваньків Льв. обл.; з 1930 декан Ліської округи; заар. V. 1947, перебував у концт. в Явожні, Польща до 1953; душпастирював у Зах. Польщі, 1967 переїхав до Пшемкова, де й помер.

о. д-р МАКСИМЕЦЬ ВОЛОДИМИР (2. VII. 1901 — 6. II. 1977), ж., ркп. 1930, проф. логіки на Богословській Академії у Львові; нар. у с. Перегінське тепер Ів.-Фр. обл., теологію студював у Львові й Інсбруку, де 1926 здобув ступінь доктора філософії; у 1950-их роках вивезений на Сибір; помер у Моршині Льв. обл., після повернення з заслання.

о. МАЛИНОВСЬКИЙ АНАТОЛЬ (1881 — 1956), ж., ркп. 1908; парох у с. Чабарівка, Гусятинський декан Терн. обл.; заар. 1945; зас. до 10 р. ув.; 1955 повернувся у с. Мшанець Терн. обл., де й помер.

о. МАЛЯРЧИК ОЛЕКСІЙ (30. III. 1878 — 24. I. 1945), ж., ркп. 6. IX. 1903; парох у с. Карликів на Лемківщині; замордований комуністами разом з дружиною, донькою і внучкою.

о. МАЛЬЧИНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДЕР (1896 —), ж., ркп. 1928; вояк УСС; парох у с. Волчківці тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. МАНДЗИК СТЕПАН (1884 — 14. III. 1957), ж., ркп. 1912; крилошанин; парох у с. Гуменець на Львівщині; 1946 вивезений на Сибір, амнестований; помер після повернення з заслання.

о. МАРГІЧ ХРИСТОФОР М. (1923 — 19. IX. 1983), ЧСВВ, ієромонах на Закарпатті; тайно ркп. 1958; заар.

1959; зас. до 8 р. ув.; вивезений в Узбекистан, а згодом у Казахстан; 1977 важко хворий повернувся на Закарпаття; помер у Іршаві.

о. МАРМАШ ВОЛОДИМИР (1877 — 1949), ркп. 1901; почесний радник Львівської митрополичої Консисторії; парох Зашкова на Львівщині; заар. 1949, помер по дорозі на Сибір.

бр. МАРТИН, монах Студитського Уставу; у 1950-их роках замордований більшовиками.

о. МАТВІЄЙКО ВАСИЛЬ (1883 —), ж., ркп. 1906; парох у с. Гумницька на Львівщині; 1940 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. МАТЕЙКО ІВАН (прибл. 1917 — 1972), походив з Зах. України, студював в Ужгороді; парох у с. Новоселиця на Закарпатті; зас. 1947 до 25 р. ув., після амнестії повернувся 1954 на Закарпаття, де й загинув у загадкових обставинах.

о. МАТЕЙЧА ЮРІЙ, ж., парох у с. Шаланки на Закарпатті; засуджений до 25 р. ув., перебував у концт. біля Ташкенту; був амнестований, помер вкортці після повернення в Карп. Україну.

о. МАТИЧАК МИХАЙЛО, нар. 1908, ркп. 1938; сотрудник у с. Волчуки, а згодом у с. Дорожів на Перемищині; заарешт. 1946, перебував у тюрмі в Дрогобичі.

о. МАЦЮК МИКОЛА (1908 — 28. VII. 1944), ркп. 1934; зав. параф. у с. Стоянка й Волостків на Лемківщині; замордований комуністами у с. Закосцелє.

о. МЕКЕЛИТА ПЕТРО (1868 —), ж., ркп. 1894; парох у Стебнику, Бориславський декан; заарешт. 1946, перебував у тюрмі в Дрогобичі, вивезений на Сибір, де й загинув.

о. МЕЛИМУКА ЮРІЙ (1895 —), ркп. 1925; нар. у с. Глушків тепер Ів.-Фр. обл.; парох у м. Чернелиця тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. МЕЛЬНИЧИН АНДРІЙ (1888 — 1946), ж., ркп. 1919; нар. у Коломиї; парох у с. Гряда Льв. обл.; капелян УПА; вивезений в Хабаровськ, де й загинув.

о. МЕЛЬНИЧИН МИКОЛА (1885 — 1954), ж., ркп. 1912; крилошанин; парох у с. Молотів на Львівщині; загинув в ув'язненні в Іркутську.

о. МЕНЦІНСЬКИЙ ЮРІЙ (1885 —), ж., ркп. 1911; парох у с. Ванів, а згодом зав. параф. у с. Угнів і Угнівський декан на Перемищині; заар. VI. 1947; перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. МИКИТЮК ЛУКА ВОЛОДИМИР (1899 — 1945), ркп. 1922; катехит у Станиславові; секретар Станиславівської дієцезії; в'язень німецьких концтаборів; розстріляний більшовиками у Станиславові.

о. МИКУЛА МИХАЙЛО (1882 — 1945), ж., ркп. 1912; парох у с. Касперівці і зав. параф. у с. Щитівці Терн. обл., згодом душп. у с. Завадів тепер Ів.-Франк. обл.; 1945 замордований більшовиками.

о. МИКУЛОВИЧ ВОЛОДИМИР (1892 —), ж., ркп. 1918; парох у с. Прилбичі на Львівщині; заар. 1946; перебував у тюрмі у Львові.

о. МІШКОЛЬЦІЙ ТЕОДОР (1911 — 1. VI 1976), адм. єпископських дібр. у Карпатській Україні, радник єп. Консistorії, заар. у 1950-их роках, зас. до 25 р. ув.; 1956 повернувся на Закарпаття; помер в Ужгороді.

о. МОКРІВСЬКИЙ МАТВІЙ (1887 —), ж., ркп. 1913; крилошанин; парох і декан м. Яворова на Перемищині; 1946—1948 ув'язнений у Львові, після чого повернувся до Яворова.

о. МОЛОДОВЕЦЬ МИКОЛА (1910 — 27. VIII. 1977), ркп. 1933; нар. у Старій Гуті на Лемківщині; парох у с. Середнє, а згодом у селах Березка, Нижанковичі, Букова, Кальниці на Перемищині; переїхав на Пряшівщину; перебував 3 р. в ув'язненні в Шанброві на Словаччині; помер на Пряшівщині.

о. МОНДИК АНТОНІЙ, ЧСВВ, протоігумен оо. Василян на Закарпатті; заар. 22. III. 1947, засланий на Сибір, перебував у Фрунзе в Кіргізії, 1956 повернувся на Закарпаття.

о. МРИГЛОД ПЕТРО (1897 — 1948), ж., ркп. 1925; парох у с. Красне на Перемищині; помер у тюрмі.

о. МУРАНИЙ МИКОЛА (1. V. 1911 — 12. I. 1979), ген. вікарій Мукачівської єпархії; нар. у с. Березове на Закарпатті у родині письменника-будителя о. І. Сільвая і письменника та мовознавця о. І. Муранія; теологічну освіту здобув у Страсбургу; 17. IX. 1933 назн. єпископським секретарем; 1937 канцлером, 1938 ген. вікарієм, з 1947 адміністратор Мукачівської єпархії; 1949 допитуваний 117 разів органами НКВС; 16. II. 1949 заар., згодом зас. до 25 р. ув.; 1956 у висліді амнестії звільнений, повернувся до Ужгороду; I. 1957 знову заар. і вивезений на заслання в Казахстан; IX. 1957 повернувся на Закарпаття, де був властивим керівником УКЦ; помер в Ужгороді.

о. МУХНАЦЬКИЙ ЯКІВ (1886 — 1956), ж., ркп. 1909; парох у с. Мокротин і Жовківський декан на Перемищині; вивезений на Сибір; помер після повернення з заслання.

о. МЯГКИЙ ЮЛІАН (1887 — 2. IV. 1964), ж., ркп. 1914; член Перемиської Консисторії, катехит у Перемишлі; перебував 10 р. у концт. у Воркуті і на засланні; повернувся до Дрогобича, де й помер.

о. НАБЕРЕЖНИЙ ІВАН (20. IV. 1890 — 6. VIII. 1978), ж., ркп. X. 1916; радник митропол. Консисторії; поч. крилошанин митр. Капітули; нар. у с. Кривня Терн. обл.; сотрудник у с. Дмитрів, парох у с. Оплицьк і Кривня, катехит у польській гімн. у Радехові; автор апології св. віри «Читай і скажи де правда»; 1940 найм. радником митр. Консисторії, а 15. I. 1966 Верх. Архиєп. Й. Сліпим — поч. крилош. митр. Капітули; 1945 зас. до 25 р. ув.; вивезений з дружиною на Сибір, де перебув 14 р., помер після поверн. з заслання.

о. НИЩИЙ ЄВГЕН (1879 — 1946), ЧСВВ, ркп. 1905; замордований у тюрмі в Дрогобичі.

о. НІМИЙ ВАСИЛЬ (1891 —   ), ж., ркп. 1919; парох у с. Скоморохи Старі; вивезений на Сибір разом з родиною, де й помер.

о. НІМИЛОВИЧ ДМИТРО (23. X. 1907 — 1944), ркп. 22. II. 1931; нар. у Дрогобичі; сотр. у с. Яблонця Руська, Динівський декан; парох у с. Грабівниця на Лемківщині; замордований комуністами.

о. НІМИЛОВИЧ ТЕОДОР (1889 —   ), ж., ркп. 1916; парох у с. Унятичі Льв. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. НІСЕВИЧ МИКОЛА (— 1945), парох у с. Добровиця на Лемківщині, замордований комуністами.

о. НОВАК ЙОСИФ, священник катакомбної УКЦ; теологічну освіту здобув перед Друг. св. війною у Духовній семінарії у Перемишлі; заар. 1974, засудж. на ув'язнення в концтаборі.

о. ОЛЕЯР ПОЛІКАРП (1913 — 31. VI. — 1971), ЧСВВ; ігумен мон. оо. Василян у Требішові на Пряшівщині; у 1950-их роках засудж. до 6 р. ув.

о. ОРЕНЧУК ІЛЛЯ (1893 — 11. XI. 1958), ркп. 1920; нар. у с. Коцюбинці тепер Ів.-Фр. обл.; теологічну освіту здобув у Станиславові; 1921-22 віцеректор Духовної семінарії у Станисл.; з 1923 парох у Снятині, з 1938 Снятинський містодекан і ординаріатський комісар шкіл у Снят. окрузі, катехит у школах Снятина; 1946 вивезений на Сибір; помер в Іркутську.

о. ОРИЩУК, ЧНІ; у 1950-их роках вивезений на Сибір з мон. оо. Редемптористів у Тернополі.

о. ОРОС ПЕТРО (14. VII. 1917 — 28 VIII. 1953), ркп. 1942; душп. у Великих Ком'ятах, згодом парох у с. Білки на Закарпатті; з 1949 у підпіллі; замордований біля с. Заріччя.

о. ОРТУТАЙ ЄВГЕН, тит. канонік; богословську освіту здобув у Будапешті; парох у м. Ужгород-Цегольня; заар. 1945, загинув у концтаборі в Комі АРСР.

о. ОРТУТАЙ СТЕПАН, ж., парох у с. Ворочеве на Закарпатті; заар. у 1950-их роках, вивезений на Сибір, 1956 повернувся на Закарпаття, де й помер

о. ОСАДЦА АПОЛІНАРІЙ (1891 —   ), ж., ркп. 1913; нар. у с. Волощина Льв. обл.; парох у с. Литвинів і Рудники; 1940 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ОСАДЦА МИХАЙЛО (1887 — 1952), ж., ркп. 1913; нар. у с. Волощина Льв. обл., парох у с. Ходачків Малий

тепер Терн. обл., 1946 вивезений на Сибір, загинув у сел. Абезь Комі АРСР.

о. ОСИП (ЄСИП) РОМАН, нар. 11. X. 1951, священник катакомбної УКЦ; заар. 11. III. 1981, зас. до 5 р. ув. і 3 р. засл.

о. ОСТАШЕВСЬКИЙ ЙОСИФ (14. VIII. 1890 — 2. X. 1948), ж., ркп. 1916, проф. Богословської Академії у Львові; нар. у м. Лешнів Льв. обл.; 1916-23 парох. у с. Завидовичі, 1923-27 — у с. Курники, 1928-31 — у с. Підберізіці; з 1931 заст. Винницького дек., з 1935 — декан там же, 1943 назн. проф. педагогіки і катехитики у Богословській Академії у Львові; 18. III. 1946 заар. у Львові, зас. до 8 р. ув., восени 1947 перевезений до тюрми в Харкові, де й загинув.

о. ОЩИПКО ВАСИЛЬ (1890 — 25. IX. 1971), ж., ркп. 1918; нар. у с. Серафинці тепер Ів.-Фр. обл.; теологічну освіту здобув у Станиславові; парох у с. Борщовичі Льв. обл.; 1946 вивезений на Сибір; був амнестований; виїхав до Польщі; помер у Кракові.

о. ПАКОШ АНТІН, ркп. 7. IV. 1936; нар. 22. VII 1908 у с. Дубрівка Льв. обл., богословську освіту здобув у Дубні; зав. параф. у с. Росток Великий на Лемківщині, заар. VI. 1945, зас. до 3 р. ув., перебував у тюрмі у Новому Санчі, згодом у Віснічі, Польща.

о. ПАНЧИШИН ПАВЛО ПОЛІКАРП (27. XII. 1894 — 21. IV. 1980), ЧСВВ, ркп. 17. IX. 1922; ієромонах; нар у Жовкві; 5. IX. 1912 вступив до мон. оо. Василян у Крехові, 7. VII. 1920 зложив довічні черн. обіти, перебував у мон. у Кристинополі й Завалові, з 1939 у Лаврові; керував рел. організаціями молоді; душпастирював у Винниках до 1947; заар. 1. I. 1950, вивезений в концт. у Хабаровському краю, де продовжував душп. працю серед в'язнів, 1952 перебував над Охотським морем, 1953 перевезений на засл. в Комсомольськ на Амурі; IV. 1964 повернувся до Жовкви (тепер Нестеров), де й помер.

бр. ПАРТЕНІЙ, монах Студитського Уставу; 1940 замордований більшовиками у Львові.

о. ПАСІКА ІВАН (1891 — 20. XI. 1968), ж., ркп. 1917; поч. крилошанин; нар. у с. Лошнів Терн. обл., теологічну

осв. здобув у Львові; катехит у Тернополі; 1944 виїхав до Відня, де був заарештований більшовиками, перевезений до Тернополя, висланий з дружиною Теодосією Онуферко і дочкою на Сибір, де перебував 10 р.; 1955 повернувся з заслання до Тернополя, 1968 тайно найменований Верх. Архиеп. Й. Сліпим поч. крилош. митрополичої Капітули; помер у Тернополі.

о. ПАСЛАВСЬКИЙ МИХАЙЛО (1886 —), ж., ркп. 1913; парох у с. Попелі на Перемищині; заар. 1945, перебував у концт. у Щеціні, Польща.

о. ПАСТУХ ПЕТРО, нар. 1908, ркп. 1936; зав. параф. у с. Куропатники Льв. обл.; заар. 22. XII. 1940, вивезений на Сибір.

о. ПАСУЛЬКА ЄВГЕН (— 1945), парох у с. Требушани на Перемищині; заар. 1945.

о. ПЕЛЕХ МОДЕСТ МИХАЙЛО (11. XI. 1883 — 27. VI. 1955), ЧСВВ, ркп. 8. XII. 1912; ієромонах; автор рел. праць; нар. у с. Лука Льв. обл.; 3. V. 1908 зложив монаші обіти, проф. і префект Місійного інституту у Бучачі, 1921—26 ігумен мон. ЧСВВ у Бучачі, 1928—35 — у Лаврові, з 1935 — у Жовкві; співр. журн. «Місіонар», започаткував серію видань «Бібліотека релігійної освіти», «Бібліотека рел. драми», «Католицьке читання»; заар. 1945, перебував у тюрмі у Львові, зас. до 10 р. ув.; повернувся до Львова, де й помер.

о. ПЕРХАЧ АНДРІЙ (1893 — 30. IV. 1969), ркп. 1920; проф. догматики і філософії у Духовній семінарії і катехит в Українському інституті для дівчат у Перемишлі; під час Другої світ. війни парох у с. Макова і Пацлавська Кальварія; вивезений на Сибір; повернувся до Львова, де й помер.

о. ПЕТРИК ЄВГЕН (1892 — 1953), тит. канонік; богословську освіту здобув у Будапешті; адміністратор фінансів Мукачівської єпархії; заар. у 1950-их роках на Закарпатті; перебував у концт. в Комі АРСР, а згодом у Воркуті, де був замордований під час страйку політв'язнів.

о. ПЛАХТА МИХАЙЛО (1899 — 1945), ж., ркп. 1931; зав. параф. у с. Милків, згодом у с. Сурахів на Переми-

щині; замордований комуністами разом з дружиною і сином.

о. **ПОПОВИЧ ВАСИЛЬ** (18. X. 1880 — 31. III. 1944), ж., ркп. 1906; нар. у с. Топорівці тепер Ів.-Фр. обл.; 1907-1920 сотруди́ник, а згодом адм. параф. у Коломиї; 1920-1941 парох у с. Городниці; заар. 22. V. 1941, вивезений на Сибір з дочкою і двома синами; загинув на засланні над рікою Тунгуска Нижня біля Норильська.

о. **ПОПОВИЧ ДМИТРО** (7. XI. 1899 — 3. X. 1968), ж., богословську освіту здобув у Будапешті; автор рел. праць, учитель; нар. у с. Великі Ком'яти на Закарпатті, теологічну освіту здобув у м. Калоча на Угорщині, катехит у Хусті, знавець багатьох мов; автор кн. «Вам, молоді браття», «Молодим дівчатам», «Евхаристія і молодь», «Божа Мати», «Апологетика», «Дорога правди», «Світло в темноті»; активний учасник народовецького руху, виступав проти комун. і москофільських впливів на Закарп.; 1939 ув'язнений мадярами; 26. XI. 1944 заар. більшовиками, після кількомісячних допитів звільнений; II. 1949 заар. вдруге, зас. до 25 р. ув.; працював у шахтах в Іркутській обл.; восени 1956 повернувся калікою до Хусту, де й помер.

о. **ПОРОДКО ВОЛОДИМИР** (1899 — 1959), ЧНІ, ркп. 1923; ігумен мон. Успення Пресвятої Богоматері; вивезений на Сибір; помер після повернення з заслання.

о. **ПОТОЧНЯК АНГІН** (1910 — 29. V. 1984), покутник, ркп. 1936; сотр. у с. Вишенька Велика, згодом у с. Винники Льв. обл.; чотири рази ув'язнюваний, X. 1983 зас. до 1 р. ув.; помер у концт. у Львові.

о. **ПОХІЛ ВАСИЛЬ**, парох у с. Великий Бичків на Закарпатті; зас. до 20 р. ув'язнення; загинув в концтаборі.

о. **ПРИЙМА МИРОН**, нар. 1900, ж., ректор церкви св. Андрія і Йосафата у Львові; заар. 25. XI. 1940; вивезений на Сибір.

о. **ПРИТУЛЯК МИКОЛА** (1885 —), ркп. 1911; катехит у Сколю Льв. обл.; заар. 4. XII. 1940; вивезений на Сибір.

о. **ПРОКОПЧУК ІВАН** (1895 —), ж., ркп. 1920;

парох у с. Вербівчик Льв. обл.; заар. 1940; вивезений на Сибір.

о. ПРОЦЬ ЙОСИФ (1878 — 14. V. 1968), ркп. 1902; виховник молоді; нар. у Старих Богородчанах тепер Ів.-Фр. обл., теологічну освіту здобув у Станиславові, філософію студіював у Відні; з 1908 парох у Снятині, катехит і викладач релігії і укр. мови там же, активний учасник укр. культурно-освітн. життя, автор кількох книжок, голова «Рідної школи», член громадської ради м. Снятина; був ув'язнений поляками; 1938 наймен. Радником еп. Консисторії у Станиславові, підчас Другої св. війни голова делегатури УКЦ у Снятині; 1944 виїхав на Лемківщину; у 1950-их роках заарештований, вивезений на Сибір; після 10 р. заслання повернувся до Львова, де й помер.

о. ПУЖАК ВОЛОДИМИР (1910 — 1944), ркп. 1936; нар. у с. Тарновичі Лісні тепер Ів.-Фр. обл.; сотр. у с. Рунбури і Свобода Рунбурська Ів.-Фр. обл.; розстріляний більшовиками.

о. ПУШКАШ ВАСИЛЬ (— 1957), виховник молоді; сотрудник катедри в Ужгороді, катехит; заар. у 1950-их роках, зас. до 25 р. ув., загинув у концтаборі.

о. П'ЯСЕЦЬКИЙ МИКОЛА (1893 — 1955), ркп. 1917; парох у с. Жуків, згодом у с. Хильчиці Льв. обл.; вивезений на Сибір; помер після повернення з заслання.

о. РАЙХ ЙОСИФ (1890 —), ж., ркп. 1919; парох у с. Ілавче Терн. обл.; замордований більшовиками.

о. РАТИЧ СТЕПАН (1890 — 6. VIII. 1968), ркп. 1919; поч. крилошанин митрополичої Капітули; парох Тернополь; заар. вос. 1945, вивезений на Сибір; після 10 р. заслання повернувся у Зах. Україну, де й помер.

о. РАХЛЕЦЬКИЙ МИКОЛА (1896 — 1973), ж., ркп. 1930; нар. у с. Вербове Льв. обл.; поручник УГА, 1918 учасник боїв за Львів; зав. параф. у с. Голубиця Льв. обл.; заар. у 1950-их роках, перебував довгі роки в концт. і на засланні; помер після повернення з Сибіру.

о. д-р РЕШЕТИЛО РОМАН (1. XII. 1881 —), ркп. 1907; крилошанин перемиської Капітули, шамбелян, проф. богослов'я у Духовній семінарії у Перемишлі; нар. у с.

Угніїв на Перемищині; 1908 здобув у Відні ступінь доктора богослов'я; радник і референт перем. еп. Консисто́рії, при- синодальний іспитовник; заар. 27. VI. 1946 і виданий поля- ками більшовикам; перебував у тюрмі у Львові, вивезений до тюрми в Києві, а звідти на Сибір.

о. РИДОШ ВОЛОДИМИР (— 28. VII. 1944); тео- логічну освіту здобув у Духовній семінарії у Перемишлі; парох. у с. Волчишовичі на Перемищині; замордований комуністами у с. Закосцелє.

о. РОГАТИНСЬКИЙ ЙОСАФАТ, ЧСВВ; у 1950-их ро- ках вивезений на примусові роботи в Донбас, де й помер.

о. РОЗУМІЙКО МАКАРІЙ (1903 — 1972), ЧСВВ, ієро- монах; нар. у Жовкві (тепер Нестеров); 1920 вступив до ЧСВВ, ігумен мон. у Добромили; заар. літом 1945, зас. до 10 р. ув., перебував у Воркуті і в Хабаровському краю; повернувся до Нестерова, де й помер.

о. РОМАНОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР (1901 —), ркп. 1934; парох у с. Княже тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. РОМЖА АНТОНІЙ, заар. у 1950-их роках на За- карпатті, перебував в ув. і на засланні; повернувся важко хворий; загинув в загадкових обставинах.

о. РОМЖА НЕСТОР, ж., батько о. Антонія; парох у с. Квасова на Закарпатті; заар. у 1950-их роках, зас. до 25 р. ув.; амнестований; помер в Іршаві.

о. РУДЬ СТЕПАН (1883 — 19. I. 1963), ркп. 1909; крилош. митр. Капітули; духовник у Духовній семінарії у Львові, проф.-помічник літургії і церковного співу там же; у 1950-их роках вивезений на Сибір, після повернення помер у Львові.

о. РУСИНКО МИКОЛА, тит. канонік; парох у Хусті; ув'язнений 1945, вивезений в Абезь Комі АРСР, де й помер.

о. САБО АНДРІЙ, ж., парох у с. Доманинці на Закар- патті; заар. у 1950-их роках; вивезений на Сибір, де й загинув.

о. САБО ЙОСИФ, ж., ркп. 1945; теологічну освіту здобув в Ужгороді; парох у с. Кострина на Закарпатті; заар. у 1950-их роках; зас. до 25 р. ув.; амнестований; повернувся на Закарп. хворий, де й помер на 51 році життя.

о. САВЧИН МАРКІЯН, ЧСВВ; монах у мон. оо. Василян у Жовкві; ув'язнений у 1950-их роках.

о. САДОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР (1908 — 1941), ркп. 1937; зав. параф. у с. Богутин Льв. обл.; замордований більшовиками.

о. д-р САМПАРА СТЕПАН (28. XII. 1897 — 8. V. 1976), ркп. 7. II. 1926; проф. Богословської Академії, префект Духовної семінарії у Львові; нар. у с. Прошова Терн. обл., філософію і богослов'я студював у Римі, де здобув 1927 ступінь доктора богослов'я; з 1. X. 1928 проф. догматики, філософії, космології і теодицеї на Богосл. Академії; заар. 11. IV. 1945 у Львові; вивезений на Сибір; після повернення з засл. жив у с. Прошова Терн. обл., де й помер.

о. д-р САНОЦЬКИЙ ПЕТРО (1911 — 28. VII. 1944), ркп. 1935; сотр. у с. Явори Льв. обл.; замордований комуністами у с. Закосцелє на Перемищині.

о. САС-ЖУРАКОВСЬКИЙ МИРОН, нар. 1934; священник катакомбної УКЦ; 21. V. 1980 зас. до 2 р. ув.

о. СЕМБАЙ ТИМОТЕЙ (1884 — 1965), ж., ркп. 1909; крилошанин; катехит у Тернополі; вивезений на Сибір у 1950-их роках; помер після повернення з заслання.

о. СЕМБРАТОВИЧ АНАТОЛІЙ (1884 — III. 1945), ж., ркп. 1910; парох у с. Бахів на Перемищині; замордований комуністами.

о. СЕМЕНЮК МИКОЛА (1882 — 1956), ж., ркп. 1911; парох у с. Переволока Терн. обл.; заар. у 1950-их роках, вивезений на Сибір, помер після повернення з заслання.

о. СЕМКІВ БОГДАН (— 18. VII. 1944), з с. Дошна на Лемківщині; парох Кречкович; замордований комуністами.

о. СЕМЧИШИН МИХАЙЛО, нар. 1910; ркп. 1936; зав.

параф. у с. Задубрівці тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. СЕНЕТА ІВАН (1895 —), ркп. 1922; зав. параф. у с. Головецько на Перемищині; ув'язнений літом 1947.

о. д-р СЕНЕТА ДІОНІСІЙ (1894 —), ркп. 1930; сотр. у с. Шляхтова на Лемківщині; 1945 ув'язнений у Щеціні.

о. СЕНЬКОВСЬКИЙ ЯКИМ ІВАН (2. VIII. 1896 — 29. VI. 1941), ЧСВВ, ркп. 4. XII. 1921; ієромонах; нар. у Великих Гаях Терн. обл., 1923 вступив до Чину оо. Василіян у Крехові; 1925—27 сотр. у параф. у с. Краснопуца, 1927—31 — проф. гуманістичних наук у мон. у Лаврові, з 1932 у Львові; зорганізував Євхаристійне Лицарство; з 1939 у Дрогобичі, де був заарештований більшовиками і розстріляний.

о. СИВАК ГРИГОРІЙ (1902 — 1944), ж., ркп. 1926; парох у с. Буків на Перемищині; замордований комуністами.

о. СИВАК ПОРФІРІЙ ПЕТРО (1900 — 18. II. 1953), ЧСВВ; ркп. 1933; мон. у монастирі Воздвиження Чесного Хреста в Бучачі; 1940 вивезений на Сибір, де вступив до польського корпусу ген. Андерса, як військовий капелян; 1950 виїхав до США, де й помер.

о. СІДИЙ ІВАН Т., ЧСВВ, у 1950-их роках вивезений на Сибір; 1956 повернувся на Закарпаття.

о. СІЛЬВАЙ КОСТЯНТИН, пар. у с. Іванівці на Закарпатті; заар. у 1950-их роках, зас. до 25 р. ув. і зас.; помер у ув'язненні.

о. СІРЕЦЬКИЙ АНТІН (1881 — 1956), ж., ркп. 1906; пар. у с. Гаврилівка тепер Ів.-Фр. обл.; вивезений на Сибір; помер після повернення з заслання.

о. СІЯК, загинув у концт. на Уралі.

о. СКИБА ТЕОФАН І. (1883 — 1949), місіонар з Мукачівської єпархії, у 1950-их роках замордований більшовиками у слідчій тюрмі в Ужгороді.

о. СКЛЕПКОВИЧ ВАСИЛЬ (1892 —), ж., ркп.

1916; парох у с. Замочок Льв. обл.; заар. у 1950-их роках; вивезений в Казахстан, де й загинув.

о. СКОБЕЛЬСЬКИЙ АНДРІЙ (1889 — 1939), ж., ркп. 1918; парох у с. Усте тепер Ів.-Фр. обл.; замордований більшовиками.

о. СКОРОБОГАТИЙ ІВАН (1881 —), ж., ркп. 1904; нар. у с. Завадка Льв. обл., богословську освітку здобув у Відні; парох у м. Жидачів Льв. обл.; заар. у 1950-их роках; вивезений на Сибір, де й загинув.

о. СКРУТЕНЬ ВОЛОДИМИР (— 1945); замордований комуністами у Льв. обл.

о. СЛОНСЬКИЙ ЮЛІАН (1889 — 1958), ж., ркп. 1914; парох у с. Модрич на Перемищині; вивезений у 1950-их роках в Казахстан, де й загинув.

о. СЛЮЗАР ВОЛОДИМИР ЄВСТАХІЙ (1898 — 1944), ркп. 1932; зав. параф. у с. Сущин і Остальці Терн. обл.; розстріляний більшовиками.

о. д-р СЛЮСАРЧИК АДАМ (24. VIII. 1912 — осінь 1947), ркп. 18. IV. 1937; нар. у с. Дубрівка на Перемищині; богослов'я студіював у Перемишлі, а згодом у Римі (1932-38) де здобув 1938 ступінь доктора богослов'я; капелян УПА; загинув у с. Кривець на Лемківщині.

о. СОВ'ЯК ЯРОСЛАВ (1910 — 1966), ркп. 1935; сотр. у катедрі св. Юра у Львові, парох у с. Брошнів тепер Ів.-Фр. обл.; заар. у 1950-их роках; вивезений в Казахстан; після повернення з заслання помер у Брошневі.

о. СОГОР ЛЕВ КАЗИМИР (1913 — 1944), ркп. 1938; сотр. у с. Кобильниця Руська на Перемищині; замордований комуністами.

о. СОКОЛ ІВАН (1919 — 1957), ж., ркп. 1935; сотр. катедри в Перемишлі, згодом парох у с. Бобовище на Закарпатті; заар. 1948, перебував у тюрмі в Ужгороді; вивезений в концт. у Воркуті; помер після повернення з ув'язнення.

о. СОЛТИС ІГНАТІЙ, з с. Васючин Ів.-Фр. обл., покутник, член «Ініціативної групи захисту прав віруючих і

Церкви»; 1958—1965 — в ув'язненні, 1965-1972 — на засл. і заар. знову 21. I. 1981, зас. до 5 р. ув. і 5 р. зас.

о. СОРОКЕВИЧ ІВАН (1863 — III. 1945), ж., ркп. 1887; парох у с. Уйковичі на Перемищині; замордований комуністами разом з дружиною Константиною.

о. СТАНИМИР ВАСИЛЬ (1912 — при бл. 1950), ркп. 1938; душп. у Льв. обл.; замордований більшовиками.

о. СТАНКАНИНЕЦЬ АНТОН А., ЧСВВ, нар. 21. VI. 1905 в Ужгороді, ркп. 17. VIII. 1930; 1929-31 студював теологію у Римі; ієромонах на Закарпатті; заар. 1947; зас. на кару смерті, що згодом замінено на 15 р. ув.; 1957 перевезений на заслання в Казахстані, де обслуговував місцевих засланців-католиків.

о. СУЛЯТИЦЬКИЙ МИХАЙЛО (1894 —), ркп. 1923; парох у м. Заболотів тепер Ів.-Фр. обл.; у 1950-их роках вивезений на Сибір.

о. СУХИЙ ВОЛОДИМИР (1883 —), ркп. 1908; крил. митр. Капітули; парох у с. Волоському, Болехівський декан тепер Ів.-Фр. обл.; тортурований більшовиками і прибитий цв'яхами до дверей церкви.

о. д-р СЯРОК СТАНИСЛАВ (9. XI. 1908 — 1940), ркп. 29. III. 1936; нар. у с. Отиневичі Льв. обл., богослов'я студював у Львові, а згодом у Римі (1930-37), де здобув ступінь доктора богослов'я; замордований більшовиками.

о. ТАБІНСЬКИЙ ПЕТРО (1888 — 1948), ж., ркп. 1914; митрат; проф. богослов'я; нар. у Берестечку на Волині; богословську освіту здобув у Духовній семінарії у Житомирі і Петрограді; 1913-17 викладач у Дух. сем. у Петрограді; 1918-20 проф. на Богословському фак. Укр. Держ. унів. у Кам'янці Подільському; за відправлення богослужінь укр. мовою позбавлений священничих прав; 1920 інтернований поляками у таборі Шап'юрно; після звільнення православний душп. на Волині; був ректором Дух. сем. у Крем'янці; під тиском росіян звільнений; 1932 перейшов під юрисдикцію УКЦ; під час Другої світової війни проф. Богосл. Акад. у Львові; заар. 1944 і вивезений у Сибірські концт., де й загинув.

о. ТАТАРИНСЬКИЙ ІВАН (1890 —), ркп. 1927; ректор у с. Гаї Дітковецькі Льв. обл.; заар. 30. X. 1940, вивезений на Сибір.

о. ТЕГЗА МИКОЛА, парох у с. Жукове на Закарпатті; заар. у 1950-их роках: зас. на довгі роки ув. і засл.; помер в ув'язненні.

о. ТЕЛЕП МИХАЙЛО (1874 — IX. 1939), ркп. 1898; катехит у Яворові, парох у с. Рогізно Льв. обл.; місто-декан Яворова; політичний діяч, член УНДО; замордований більшовиками.

о. ТЕОДОРОВИЧ ПАВЛО ПЕТРО (23. IV. 1894 — 1946), ЧСВВ; ркп. 1920; 1921-23 на студіях філософії у Римі; ігумен мон. ЧСВВ у Бучачі; заар. 1945; помер в ув'язненні.

о. ТЕРЕШКУН ІВАН (1896 — 1944), ркп. 1916, катехит у Бучачі; душп. у с. Угринів тепер Ів.-Фр. обл.; замордований більшовиками.

о. ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ВОЛОДИМИР (1905 — 18. I. 1973), ркп. 1932; нар. у с. Видинів тепер Ів.-Фр. обл.; плас-тун, теологічну освіту здобув у Львові; парох у с. Бенева, згодом у с. Заздрість Терн. обл.; заар. у 1950-их роках, зас. до 17 р. ув. і засл.; повернувшись з заслання жив нелегально, помер у Зах. Україні.

о. ТИКТОР ГРИГОРІЙ (1910 — 1943), ж., ркп. 1938; зав. параф. у с. Тучне, згодом у с. Глібовичі Свірські Льв. обл., замордований комуністами на Перемищині.

о. ТИМКЕВИЧ ОЛЕКСАНДЕР (1892 — 1961), ркп. 1916; парох у с. Опака Льв. обл.; заар. у 1950-их роках; помер повернувшись з Сибіру.

о. д-р ТИМЧУК ЄРОНІМ ЄВГЕН, нар. 25. XII. 1906 у с. Дуплиська Терн. обл., ркп. 23. VIII. 1931; богослов'я студював в Інсбруку (1930-33), де одержав ступінь доктора; ув'язнений 1976.

о. ТРЕШНЕВСЬКИЙ РОМАН (1895 — 26. VII. 1966), ркп. 1926; вояк УГА, у 1920-их роках у польському полоні в Тухолі; теологічну освіту здобув у Перемишлі; парох у

Немирові Льв. обл.; 1953—63 на Сибірі; з заслання повернувся у с. Низи на Львівщині, де й помер.

о. ТРУШ ЙОСИФ (1911 —), ркп. 1939; катехит у Духовній семінарії у Львові; ув'язнений 11. IV. 1945.

о. ФАРМІГА МАРІЯН (1909 — 1941), ркп. 1937; капелян сс. Василянок у Підлютому-Кам'янці; заар. 17. XII. 1940, розстріляний більшовиками.

о. ФЕДЕВИЧ ІЛЛЯ (1897 — 1945), ркп. 1925; пар. у с. Кречовичі на Перемищині; замордований комуністами.

о. ФЕДЕЛЕШ КИРИЛО (20. VIII. 1881 — 27. III. 1950), ркп. 1908; посол до першого Сойму Карпатської України; нар. у с. Тополя на Закарпатті, теологічну освіту здобув в Ужгороді; парох у с. Велика Розтока, згодом у с. Руське Поле і Липча; організатор «Протиалькогольного товариства» у Карп. Україні; викладач релігії, укр. і нім. мов та латини у гімназіях в Ужгороді, а згодом у Берегові; організатор Української Християнсько-народної Партії в Карп. Україні; 1939 перебував в угорському концт.; заар. 1946, зас. до 7 р. ув.; перебував у концт. у с. Підкамін' Ів.-Фр. обл., згодом біля Дніпродзержинська, де й загинув.

о. ФЕДЕРКЕВИЧ ІГНАТІЙ (1893 — 28. X. 1963), ркп. 1923; парох у с. Ліщавя Гор. на Перемищині; заар. 1947; вивезений на Сибір; повернувшись з заслання помер у Самборі.

о. ФЕДОРИЩАК ГРИГОРІЙ (1901 —), ркп. 1929; перед Другою св. війною зав. параф. у с. Плазів, а згодом Махнів на Перемищині; заар. 1947; перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. ФЕДОРКО СТЕПАН, парох у с. Гребля на Закарпатті; заар. 1949; зас. на довгі роки ув.; повернувся на Закарпаття, де й помер.

о. ФЕДЮК ЯНУАРІЙ (1895 — 1941), монах Студит. Уставу, ркп. 1931; 1928 склав мон. схиму; настоятель Святоїоанської Лаври у Кривчихах Терн. обл., згодом ієромонах у Святоуспенській Лаврі в Уневі; розстріляний більшовиками.

о. д-р ФІГОЛЬ ВОЛОДИМИР СТЕПАН, нар. 3. VIII.

1911 в Колонії; ркп. 22. VII. 1934; студіював теологію у Львові, а згодом у Інсбруку, де 1936 здобув ступінь доктора богослов'я; перед Другою св. війною пар. у с. Збоївська Льв. обл., доцент у Богословській Академії у Львові; 1945 ув'язнений у Львові.

о. ФІЦАЛОВИЧ ЮЛІАН (1889 — 31. X. 1976), ркп. 1917; нар. на Підгаєччині; брав активну участь у боротьбі за укр. державність 1918; парох у с. Віняви Льв. обл.; заар. у 1950-их роках, був 10 р. на Сибірі; після повернення з заслання виїхав до Канади, де й помер.

о. ХАРИНА ВОЛОДИМИР, нар. 1906, ркп. 1930; зав. церквою Вознесіння Господнього у Львові; 1940 вивезений на Сибір.

о. ХАРХАЛІС ЄВСТАХІЙ (1898 —), ркп. 1926; парох у с. Тісна та Тіснянський декан на Перемищині; заар. VI. 1947; перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. ХМІЛЬОВСЬКИЙ МИКОЛА (18. V. 1880 —), ркп. 1907; нар. у с. Покропивна Терн. обл., богословську освіту здобув у Відні; польовий духовник УГА; парох у с. Мшани Льв. обл., радник митр. Консисторії, директор гімназії малої Духовної семінарії у Львові; 1945 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ХОМА ВІКТОР (1891 — 1953), канонік, член єпископської Капітули в Мукачеві; парох у с. Білки, а згодом катедри в Ужгороді на Закарпатті; заар. 10. II. 1949, зас. до 25 р. ув.; перебував у концт. біля Мінська, де й помер.

о. ХОМИН РОМАН РАФАЇЛ (1907 — 1944), монах Студит. Уставу, ркп. 1931; 1936-38 студіював у Римі богослов'я; 1937 склав мон. схиму; ієромонах у Святойоанській Лаврі в Уневі, згодом у Кривчиках; капелян УПА; 1944 замордований більшовиками.

о. ЦЕБРОВСЬКИЙ ВІКТОР, нар. 1904, ркп. 9. IV. 1934; сотр. у с. Кути Льв. обл.; 27. X. 1940 вивезений на Сибір.

о. д-р ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ ІГНАТІЙ КЛИМЕНТ (13. VII. 1886 — 6. XI. 1970), ркп. 1912; нар. у м. Кам'янка Струмилова Льв. обл., богослов'я студіював в Інсбруку, де 1910 здобув ступінь доктора, 1913 продовжував біблійні студії у

Відні; зав. параф. у с. Любинь Вел., Городокський містодекан, сотр. у Кам'яній Струмилівській Льв. обл.; катехит у середніх і народніх школах; у 1950-их роках вивезений на Сибір, після 10 р. заслання повернувся в Зах. Україну, де й помер.

о. ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ МИКОЛА САВА (1896 — 1947), ркп. 1925; ректор у с. Сороки, Грималівський містодекан на Львівщині; заар. 1945, загинув у концт. у Мордовії.

о. ЧАЙКОВСЬКИЙ ТЕОФІЛЬ (20. II. 1883 — 1947), ркп. 1907; польовий духовник УГА; нар. у с. Волостків Льв. обл., богословську освіту здобув у Відні; у 1920-их роках — у польському полоні в Тухолі; парох у с. Сілець на Львівщині; 1945 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ЧАНИЖ ТЕОДОР (1897 — 1946), ркп. 1926; парох у с. Вибранівка Льв. обл.; 19. X. 1940 заар.; вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ЧЕЙПЕШ ІВАН (1918 — 1953); з 1943 парох у с. Підполоззя, а згодом у с. Волосянка на Закарпатті; I. VIII. 1950 заар.; зас. до 25 р. ув., замордований підчас страйку політв'язнів у Воркуті.

о. д-р ЧЕКАН ІВАН (7. IV. 1908 — 30. I. 1964), ркп. 1935; доктор богослов'я; нар. у с. Лецовиці на Закарпатті, теологічну освіту здобув у Празі; 1935—39 — душпастир у с. Чертіжне, 1940—45 — у с. Убреж, 1945—50 — у с. Клокочів на Пряшівщині; 1950 зас. до 15 р. ув.; працював у шахтах урану в Яхімові, перебував у концт. у Вальдіцах, ЧССР; 17. V. 1960 звільнений; помер на Пряшівщині.

о. ЧЕМЕРИНСЬКИЙ ЯРОСЛАВ (1904 — 1941), ркп. 1926; сотр. церкви св. Петра і Павла у Львові; замордований більшовиками у Львові.

о. д-р ЧЕПІЛЬ ЙОСИФ ІВАН (14. I. 1897 — 29. VII. 1960), ЧСВВ; ркп. 16. X. 1921, ієромонах, доктор богослов'я; нар. у с. Скварява Льв. обл., докторат богослов'я здобув у Римі; 1923—28 — проф. латини і риторики у мон. ЧСВВ у Лаврові, 1927 — заст. ігумена в Лаврові, з 1928 — ігумен мон. ЧСВВ у Перемишлі, директор Апостольства Молитви в Перемишлі, з 1935 консультор Галицької провінції ЧСВВ та ігумен мон. св. Онуфрія у Львові, 1939-41

— парох у Чорткові; заар. 16. VII. 1945, перебував 8 років на засланні; 1953 повернувся у рідне село; 1954 знову заар., вивезений на важкі роботи у Запорізькій обл., де перебував до 1960; після повернення помер у Жовкві (Нестеров).

о. ЧЕПІЛЬ СЕМЕН (1898 —), ркп. 1928; парох у с. Шили, а згодом містодекан у с. Нараїв і Збаразький декан у Терн. обл.; заар. 1945; перебував у тюрмі в Чорткові.

о. ЧЕРВІНЧАК ВАСИЛЬ, нар. 1906; ркп. 1935; сотр. у с. Воля Олещицька, згодом зав. параф. у с. Вільшани на Перемищині, заар. III. 1947 у Перемишлі; зас. до 10 р. ув.; перебував у тюрмі у Віснічу, Польща.

о. ЧЕХУТ ПАВЛО (1875 — 11. VIII. 1953), ркп. 1903; парох у с. Іванівці, згодом Жидачівський містодекан; заар. у 1950-их роках; помер на засланні.

о. ЧИЖМАР СТЕПАН, заар. 1945 у с. Нове Село Льв. обл.

о. д-р ЧОРНЯК ІВАН (17. XII. 1899 — 26. I. 1980), ркп. 1925; нар. у с. Журавиця на Перемищині, богослов'я студював у Львові, а згодом у Інсбруку, де 1931 здобув ступінь доктора; 1931-33 студював біблійні науки в Римі, де 1933 дістав звання ліценціята біблійних наук; проф. Богословської Академії у Львові; у 1950-их роках вивезений на Сибір; помер після повернення з заслання.

о. ЧУБАТИЙ ВОЛОДИМИР (1895 — 7. V. 1949), ркп. 1921; парох у с. Шупарка, згодом у Чорткові Терн. обл.; заар. 1939; перебував у концт. у Воркуті, де й помер.

о. ЧУБАТИЙ ТЕОДОР (1887 — 1941), ркп. 1912; парох у Чорткові Терн. обл.; 1941 замордований більшовиками.

о. ЧУРГОВИЧ ЮРІЙ, проф. і директор Учительської семінарії в Ужгороді, директор кат. інтернату «Конвікт» там же; заар. у 1950-их роках; зас. до 25 р. ув.; перебував у концт. у Караганді; 1956 повернувся на Закарпаття, де й помер.

о. ЧУЧМАН ПЕТРО, священник катакомбної УКЦ, ув'язнений 1972 у Коломії Ів.-Фр. обл.

о. ШАБО АНДРІЙ, парох у с. Доманинці на Закарпатті; у 1950-их роках вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ШАБО ЙОСИФ, ркп. 1945; парох у с. Кострина на Закарпатті; заар. у 1950-их роках; зас. до 25 р. ув.; повернувся інвалідом на Закарпаття; помер у м. Берегове, маючи 51 рік.

о. ШАЛАШ СТЕПАН (17. II. 1890 — 1943), ркп. 1923; парох у с. Мисцова та Дуклянський декан на Лемківщині; замордований комуністами.

с. ШВЕД МАРІЯ (1954 — 30. IX. 1982), монахиня каткомбного монастиря УКЦ; замордована комуністами у Львові.

о. ШЕВЧИК ІВАН (1876 — 1940), ркп. 1901; парох у с. Болохів тепер Ів.-Фр. обл., Дрогобицький декан; 1940 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ШЕВЧУК ВАСИЛЬ (1903 — 1947), ркп. 1930; зав. параф. у с. П'яткова Руська на Перемищині; капелян УПА; 1944 перебирався на Захід з рейдуючими відділами УПА; заар. на Словаччині; виданий до Польщі, де був зас. на кару смерті, вирок виконано в тюрмі у Ряшеві.

о. ШЕПТИЦЬКИЙ КЛИМЕНТІЙ (17. XI. 1869 — 1.V. 1958), студит; екзарх Росії і Сибіру; ркп. 28. VIII. 1915; архимандрит; звичайний член БНТ; нар. у с. Прилбичі Льв. обл., 1913-17 студіював богослов'я в Інсбруку; 1911 вступив до мон. Студитів; член делегації УКЦ, яка їздила XII. 1944 на переговори до Москви; заар. 5. VI. 1947, перебував у різних концтаборах та в тюрмі у Володимирі; помер у ув'язненні.

о. ШЕРЕГІЙ АНДРІЙ, парох у с. Макарове на Закарпатті; заар. у 1950-их роках; замордований у тюрмі в Ужгороді.

о. ШЕРЕМЕТА СТЕПАН (11. I. 1894 —), ркп. 1920; нар. у с. Боляновичі на Перемищині, богослов'я студіював у Відні; катехит в Комарні, зав. параф. у с. Загочеве на Перемищині; заар. 1946; перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. ШИПІТКА МАТЕЙ МАКСИМ (23. II. 1899 — 19 VIII. 1969), ЧСВВ, ркп. 30. VI. 1929, ієромонах; нар. у с. Зазулинці Терн. обл., 1919 — вояк УГА; вступив до мон.

ЧСВВ 14. VII. 1920; склав мон. обіти 29. IX. 1925; з 1937 ігумен мон. у Гошеві, з 1941 ігумен у Погоні, згодом перебував у мон. в Михайлівцях; заар. 1946, зас. до 10 р. ув., перебував у концт. в Мордовії; 1956 повернувся до Львова, де й помер.

о. ШУЛЬМІНСЬКИЙ (ПАЛЛОТИН) СТАНИСЛАВ (10. VII. 1894 — 17. X. 1941), ркп. 8. VII. 1923; нар. в Одесі; 1939 заар. в Новгородку Кіровогр. обл.; помер у концт. в Ухті Комі АРСР.

о. ШУМИЛО РОСТИСЛАВ (1894 — 1945), ркп. 1929; сотр. у Новому Санчі на Лемківщині; замордований комуністами у с. Завадка на Лемківщині.

о. ЩЕПАНЮК МИКОЛА (8. III. 1883 —), ркп. 1907; нар. у с. Цебрів Терн. обл., богослов'я студював у Львові, а згодом в Інсбруку; архикатедральний сотрудник у Львові; 1915 вивезений російським військом на Сибір; перший парох укр. греко-кат. церкви в Києві; заар. у 1930-их роках, вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ЩИРБА ЛЕОНІД БОГДАН (1912 — 23. V. 1946), ркп. 1936; сотр. у с. Демня Терн. обл., згодом у с. Добряні Льв. обл., де був замордований більшовиками.

о. ЩИРБА ЯРОСЛАВ (1902 — 1943), ркп. 1929; сотр. у с. Шкляри на Лемківщині; замордований комуністами.

о. ЩУРОВСЬКИЙ ОРЕСТ (1896 — III. 1970), ркп. 1923; ректор у с. Рахиня тепер Ів.-Фр. обл., парох і містодекан у Креховичах Ів.-Фр. обл.; заар. у 1950-их роках; вивезений на Сибір; помер після повернення з заслання.

о. ЮЗИЧ СТЕПАН (1886 — 26. III. 1959), ркп. 1913; парох у Княгиничах тепер Ів.-Фр. обл.; заар. у 1950-их роках; вивезений на Сибір; помер після повернення з заслання.

о. ЮСТИН РОМАН, ЧСВВ; заар. 17. IV. 1947 у Перемишлі; 21. IV. 1947 виданий поляками більшовикам; перебував у тюрмі у Львові; згодом у Києві.

о. ЯВОРСЬКИЙ ЙОСИФ (1880 —), ркп. 1909; парох у с. Ляшки на Львівщині; 1940 вивезений на Сибір.

о. ЯРЕМА ІВАН, парох у с. Райське на Перемищині; заар. 1947; перебував у концт. у Явожні, Польща.

о. ЯРИМОВИЧ, заар. у 1950-их роках; помер по до-
розі на Сибір.

о. ЯРКА ВОЛИДИМИР МИРОСЛАВ, теологічну осві-
ту здобув у Перемишлі; замордований 1956 в тюрмі.

о. ЯЦІВ НЕСТОР (1895 —), ркп. 1934; зав. параф. в
Бориславі; 1944 вивезений на Сибір, де й загинув.

о. ЯХИМОВИЧ ЙОСИФ (1908 — 1945), ркп. 1935; ка-
техит у м. Судова Вишня, зав. параф. там же, згодом
парох у м. Дубецько на Перемищині; замордований кому-
ністами.

Підготовляючи список замордованих, ув'язнених і засланих
українських католицьких владик і духовенства, упорядники вико-
ристали архів «Смолоскипа», бібліотеку о. Т. Лончини, дані о.
д-р А. Пекара, ЧСВВ, деякі регіональні збірники НТШ, окремі
публікації. Біографічні дані перевірено і узгоджено з даними по-
даними у Шематизмах Львівської архієпархії (1935-36, 1938,
1944), Станиславівської єпархії (1938), злучених Перемиської,
Самбірської і Сяніцької єпархій (1938-39), Апостольської адміні-
страції Лемківщини (1936) і даними поданими у книжці: Dmytro
Blazeyovsky. Byzantine KYIVAN RITE STUDENTS in Pontifical
Colleges, and in Seminaries, Universities and Institutes of Central and
Western Europe (1576-1983), Рим, В-во оо. Василян, 1984, 366
стор.

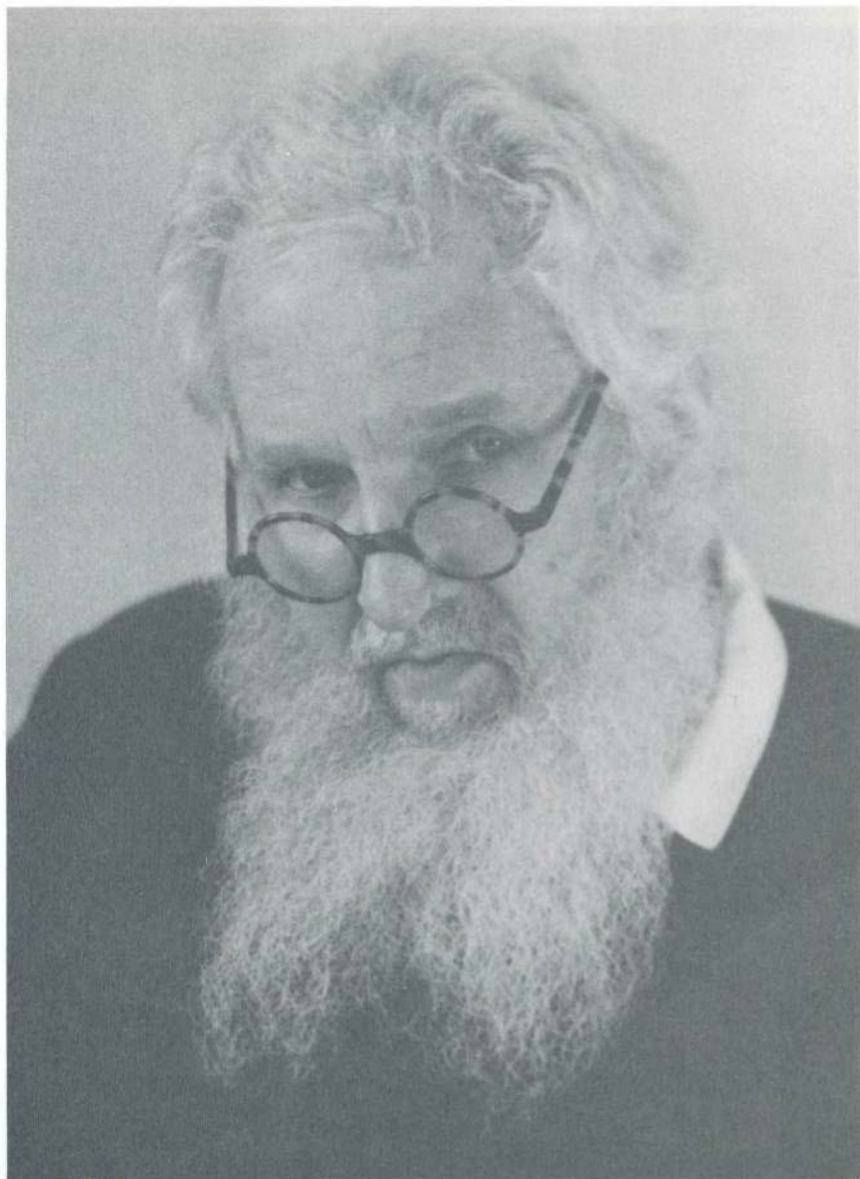

Фото: із зб. о. Т. Лончини

Митрополит Андрій Шептицький
Митрополит Української Католицької Церкви
Митрополит Галицький, архієпископ Львівський,
єпископ Кам'янець-Подільський.

У вересні 1914 р. вивезений царською владою на заслання
в Росії, де перебував до березня 1917 р.

Фото: Архів «Смолоскип»

Митрополит Андрій Шептицький
в доміні в катедрі св. Юра; 2 листопада 1944 р.

Фото: із зб. о. Т. Ломчини

Кардинал Йосиф Сліпий
Патріярх Української Католицької Церкви.
18 років (квітень 1945 — лютий 1963) перебував у концтаборах
СРСР і на засланні.

Фото: Архів
«Смолоскипа»

Митрополит Йосиф Сліпий
на засланні.

Фото: Архів
«Смолоскипа»

Митрополит Йосиф Сліпий
на засланні; 1950-ті роки.

Фото: Архів
УКУ, Рим

Митрополит Йосиф Сліпий
перед виїздом на Захід; перші
дні лютого, 1963 р.

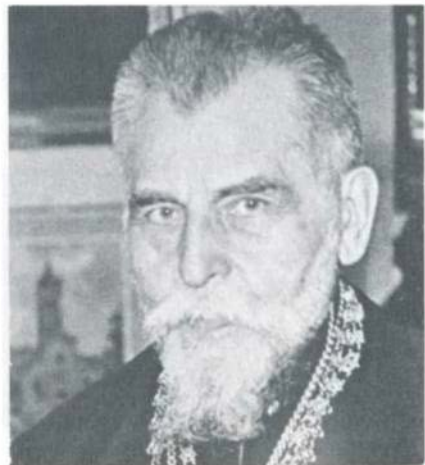

Фото: Архів
УКУ, Рим

Митрополит Йосиф Сліпий
один місяць після звільнення
з рудянського ув'язнення;
5 березня 1963 р.

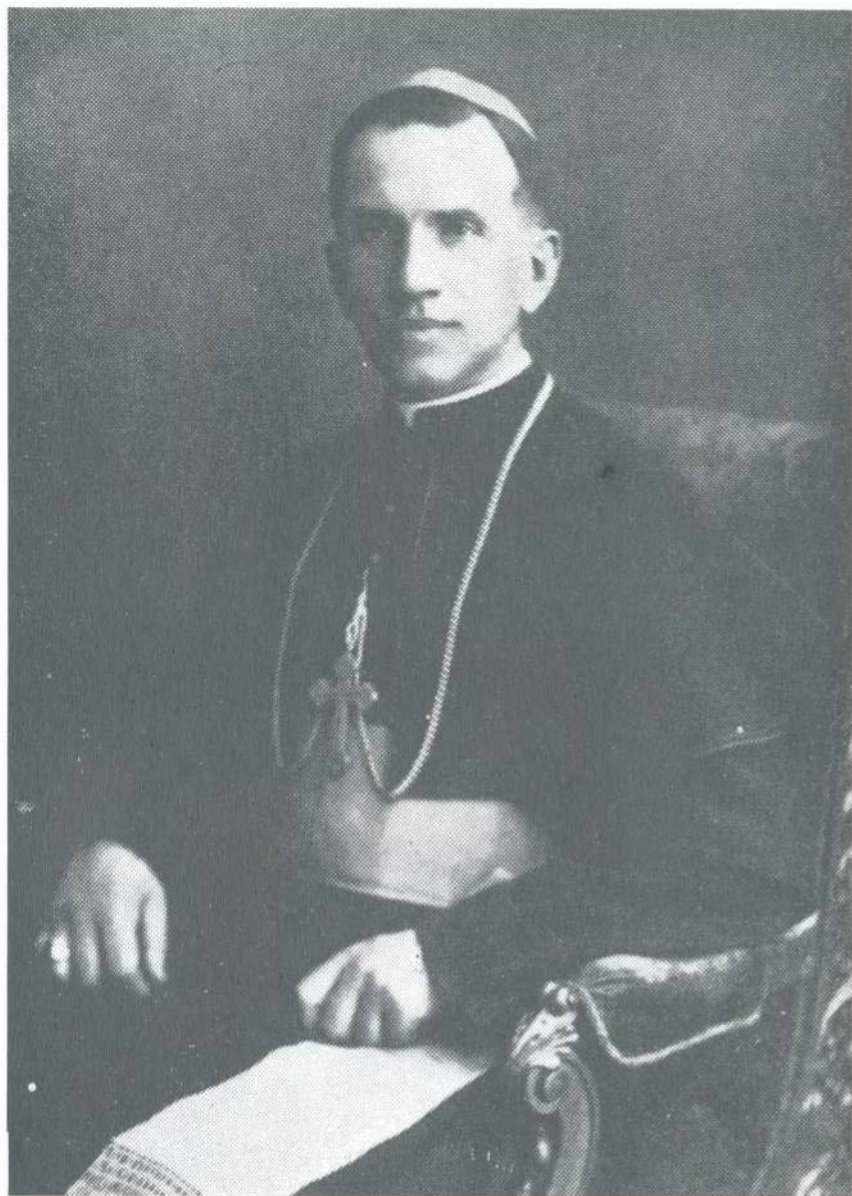

Фото: Архів «Смолоскипа»

Єпископ Микита Будка
Єпископ українців-католиків у Канаді, генеральний вікарій
Львівської Архиепархії.
Заарештований 11 квітня 1945 р., засуджений до 8 р. ув'язнення,
помер 6 жовтня 1949 р. у Караганді Казахської РСР.

Фото: Архів «Смолоскипа»

**Єпископ Василь Всеволод Величковський, ЧНІ
Єпископ катакомбної Української Католицької Церкви
Гумен монастирів у Станиславові і Тернополі.
Заарештований 11 квітня 1945 р., засуджений на кару смерти,
яку замінено на 10 р. ув'язнення, перебував 13 років в ув'язненні.**

Фото: із збірки о. А. Пекара, ЧСВВ

Єпископ Василь Гопко

Єпископ-помічник Пряшівської єпархії.

**У квітні 1950 р. засуджений до 15 р. ув'язнення, перебув 14 років
в ув'язненні і 4 роки під поліційним наглядом в ЧССР.**

Фото: із збірки о. А. Пекара, ЧСВВ
Єпископ Василь Гопко в домовині; липень 1976 р.

Фото: Із збірки о. А. Пекара, ЧСВВ

Єпископ Павло Гойдич
Єпископ Пряшівської єпархії в ЧССР.
Заарештований у квітні 1950 р., засуджений на довічне
ув'язнення, перебував 10 років у тюрмі,
де й помер у липні 1960 р.

Фото: Іззбірки о. А. Пекара, ЧСВВ

Стовп з номером 681 на могилі єп. Павла Гойдича на в'язничному цвинтарі в Леопольдові, ЧССР; у жовтні 1968 р. його тлінні останки перевезено до катедри св. Івана Хрестителя у Пряшеві.

Фото: Архів «Смолоскипа»

Єпископ Йосафат Коцилоаський
Єпископ Перемиської єпархії.

Засновник Духовної семінарії в Перемишлі.

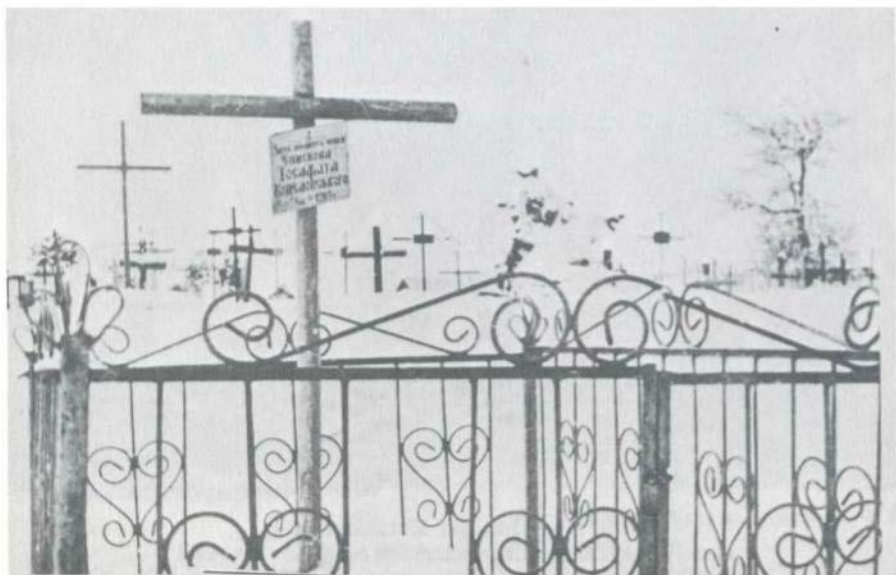
**У червні 1947 р. виданий польським комуністичним урядом
більшовикам, помер 17 листопада 1947 р. на засланні в Сибірі.**

**Єпископ Йосафат
Коциловський
в останніх тижнях
перед смертю;
1947 рік.**

Фото: Архів «Смолоскипа»

Фото: Архів «Смолоскипа»

Могила єп. Йосафата Коциловського на Сибірському цвинтарі.

Фото: Архів «Смолоскипа»

Єпископ Григорій Лакота
Єпископ-помічник Перемиської єпархії.
У квітні 1946 р. виданий польськими комуністами більшовикам,
засуджений до 10 р. ув'язнення; помер 12 листопада 1950 р.
у концтаборі біля Воркути.

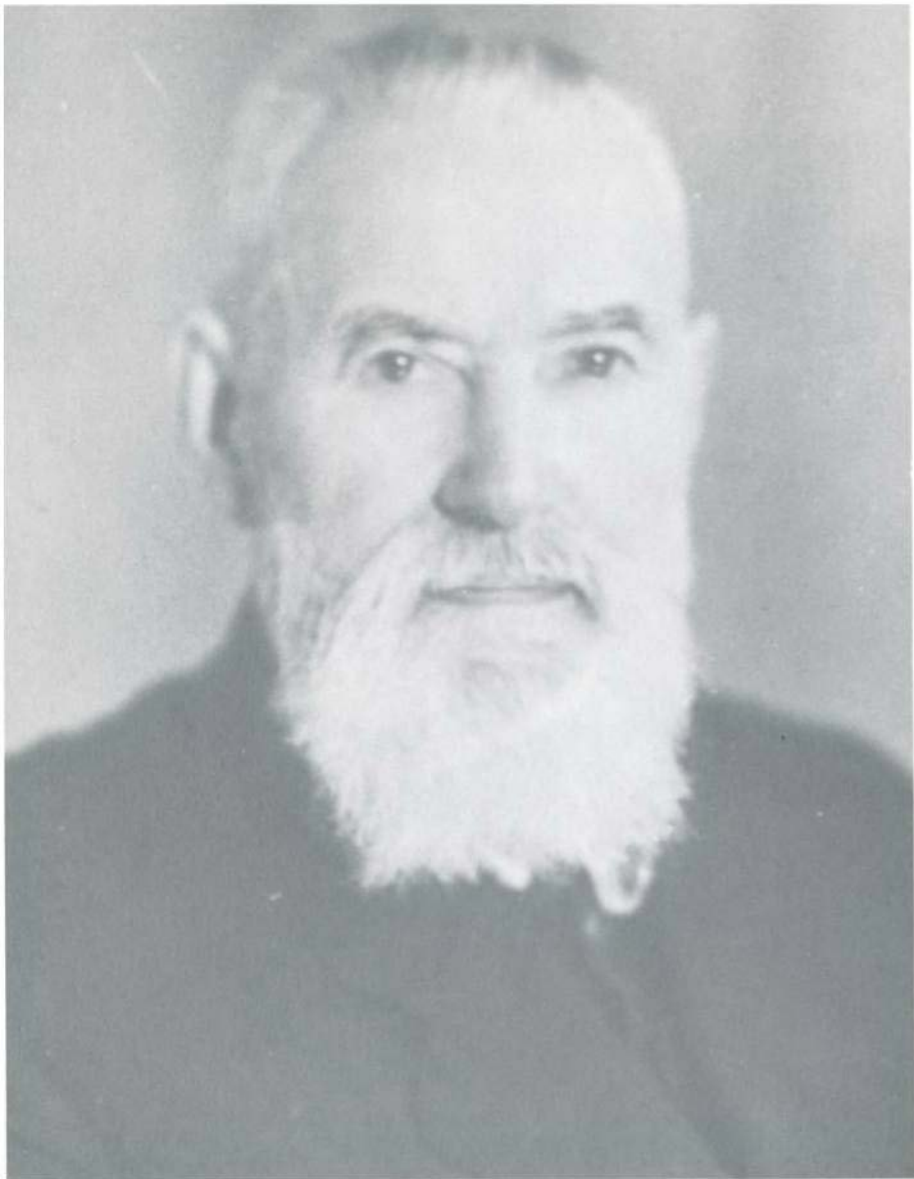

Фото: Збірник «Станиславіщина», т. 2

Єпископ Іван Лятишевський
Єпископ-помічник Станиславівської єпархії.
Керівник відділу церковно-релігійних справ в уряді ЗУНР,
голова Руху Католицької Акції, заарештований 11 квітня 1945 р.,
перебував 10 років в ув'язненні в Казахстані.

Фото: із збірки о. А. Пекара, ЧСВВ

Єпископ Теодор Ромжа
Єпископ Мукачівської єпархії.
Отруєний більшовиками 1 листопада 1947 р.

Фото: Із збірки о. А. Пехара, ЧСВВ

**Єпископ Теодор Ромжа кілька годин після смерті;
на обличчі видно сліди побиття під час спроби вбивства
27 жовтня 1947 р.**

Фото: Із збірки о. А. Пехара, ЧСВВ

**Тлінні останки єп. Т. Ромжі в каплиці Мукачівської лікарні;
2 листопада 1947 р.**

Фото: із збірки о. А. Пехара, ЧСВВ

Єпископ Олександр Хіра
Єпископ катакомбної Української Католицької Церкви,
засновник Апостоляту Терпіння, ректор Духовної семінарії
в Ужгороді, генеральний вікарій Мукачівської єпархії, перебував
33 роки в ув'язненні і на засланні;
помер в Казахстані 26 травня 1983 р.

Фото: Із збірки
о. А. Пекаря, ЧСВВ

Єпископ О. Хіра кілька днів
перед смертю у Карагандській
лікарні Казахської РСР.

Фото: Із збірки
о. А. Пекаря, ЧСВВ

Єпископ О. Хіра в концтаборі
біля Караганди; 1955 рік.

Фото: Із збірки о. А. Пекаря, ЧСВВ

Тіло єп. Олександра Хіра переносять з його помешкання
до церкви в Караганді; травень 1983 року.

Фото: Архів Т-ав св. Софія

Єпископ Григорій Хомишин
Єпископ Станиславівської єпархії.
Ректор Духовної семінарії у Львові (1902-1904), заарештований
11 квітня 1945 р.; помер, замучений у Київській тюрмі
17 січня 1947 р.

Фото: Архів

Єпископ Микола Чарнецький під час заслання в Сибірі.

Фото: Архів «Смолоскипа»

Єпископ Микола Чарнецький
Апостольський Візитатор, а згодом Єкзарх Волині,
Підляшшя і Полісся, професор Богословської Академії у Львові,
заарештований 11 квітня 1945 р., відбув 6 років ув'язнення
в концтаборах СРСР і 5 років заслання на Сибірі.

Фото: Архів УКУ, Рим

**Українські засланці в Казахстані
разом зі своїми священникамн-каторжанами.**

Фото: Архів УКУ, Рим

**Українські каторжани в Красноярському краю, серед яких на
важких роботах є також українські священники-засланці і в'язні.**

Фото: Із зб.
«Дрогобиччина»

о. Северіян Бараник, ЧСВВ
26 червня 1941 р. замордований
більшовиками в Дрогобичі.

Фото: Із збірки
о. А. Пескара, ЧСВВ

о. Полікарп Булик, ЧСВВ
Протоігумен монастирів ЧСВВ
на Закарпатті, а згодом у ЧССР,
перебував 11 р. в ув'язненні;
у лікарні у вересні 1961 р.

Фото: Із збірки о. А. Пескара, ЧСВВ
о. Полікарп Булик, ЧСВВ, на смертному ложі.

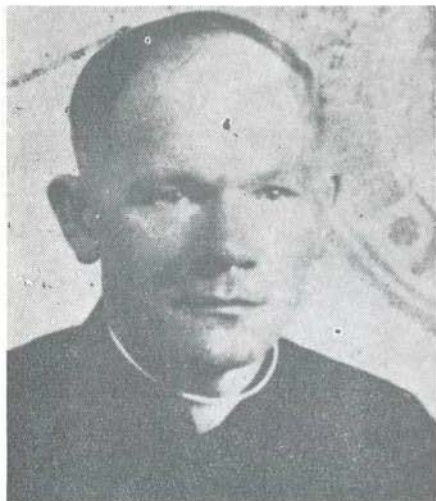

Фото: Із ж. «Світло»

о. Михайло Блонарович
Довголітній в'язень
концтаборів ЧССР.

Фото: Із зб.
«Городенщина»

о. Лев Микола Бурнадз
23 вересня 1947 р. загинув
у Донбаському концтаборі.

Фото: Із зб. «Теребовельська земля»

У труні о. Василь Вербовецький, помер
у Казахстані 24 жовтня 1955 р.; біля
нього з хрестом у руках о. Ярослав Сов'як
вивезений у 1950-их роках на заслання.

Фото: Архів
«Смолоскіпа»

о. д-р Петро Вергун
Апостольський Візитатор
українців у Німеччині; 1946 р.
засуджений до 8 р. ув'язнення;
помер 7 лютого 1957 р.
в Іркутській обл.

Фото: Архів
«Смолоскіпа»

о. д-р Петро Вергун
у Берліні напередодні
Другої світової війни.

Фото: Архів
УКУ, Рим

Пам'ятник на могилі
о. д-р Петра Вергуна
в Іркутській обл.

Фото: Архів Укр.
музею, Стемфорд

о. Йосиф Гірнях
проф. Духовної семінарії
у Станиславові, відбув 10 р.
ув'язнення і заслання на Сибір.

Фото: Архів
Укр. музею, Стемфорд

о. Антін Голинський
Сотрудник при катедральній
церкві у Станиславові;
3 березня 1942 р. помер
у концтаборі в Комі АРСР.

Фото: Архів
Укр. музею, Стемфорд

о. Олекса Гуньовський
Парох у с. Ланівці Терн. обл.;
довгі роки перебував на Сибірі.

Фото: Архів «Смолоскипа»

Українські каторжани біля домовини о. д-р П Вергуна;
Іркутська обл., лютий 1957 р.

Фото: Архів
«Смолоскипа»

о. Михайло Ганушевський
Український релігійний і
політичний діяч, посол до
польського Сейму від УНДО;
в 1946-53 роках
перебував на Сибірі.

Фото: Архів
«Смолоскипа»

о. д-р Августин Волошин
Президент Карпатської України,
визначний релігійний, культурно-
освітній і політичний діяч
Закарпаття; 11 липня 1945 р.
замордований у тюрмі
Лефортово в Москві.

Фото: З «Проп. кн. гімн.
с.с. Василіянок»

о. Іван Ждан
Префект Малої семінарії
у Львові; 1941 р. замордований
більшовиками у Львові.

Фото: Із зб.
о. А. Пеквара, ЧСВВ

о. Віктор Дулишкович
Парох у с. Турї Реметах
на Закарпатті;
1947 р. засуджений до 25 р.
ув'язнення; 1953 р. загинув
у Воркутському концтаборі
під час страйку політв'язнів.

Фото: Архів
Укр. музею, Стемфорд

о. Антін Казновський
Польовий душпастир УГА,
зв. член Богословського
Наукового Товариства; довгі
роки перебував на Сибір.

Фото: З газети
«Поступ»

о. Зенон Ковалик, ЧНІ
1941 р. замордований
більшовиками.

Фото: Із зб.
О. Когутика

о. Юрій Когутик, ЧСВВ
Сотрудник у с. Милівці
на Станіславівщині.

Фото: Із зб.
О. Когутика

о. Юрій Когутик, ЧСВВ
На засланні в Хабаровському
краю; 1957 рік.

Фото: Архів Укр.
музею, Стемфорд

о. д-р Степан Граб
Військовий капелян у Львові,
зав. парафії у Кракові; у травні
1947 р. запроторений до
Мотківської тюрми у Варшаві.

Фото: З кн.
«Мое с. Ценів»

о. Степан Комар
Капелян УГА, парох
у с. Ценів; в 1946-55
роках перебував на засланні
в Казахстані.

Фото: Архів Укр. музею, Стемфорд

Похорон о. д-р Степана Граба в 1962 р. в Дрогобичі.

Фото: З «Прол. ки.
гімн. сс. Васнліянок»

**Мати ігуменя
Марта Лисняк, ЧСВВ
Ігуменя монастиря ЧСВВ
у Львові; в 1960-67 роках
перебула в ув'язненні
і на засланні.**

Фото: Архів
Укр. музею, Стемфорд

**о. Роман Лиско
1946 р. замордований
більшовиками у Львові.**

Фото: Архів
Укр. музею, Стемфорд

**о. Володимир Лиско
Парох у с. Сасів
на Львівщині; перебував
довгі роки на засланні
в Сибірі.**

Фото: Архів
«Смолоскнапа»

**о. Йосиф Лучинський, ЧСВВ
Польовий духовник УГА,
настоятель Духовної семінарії
у Львові, ігумен мон.
оо. Василян у Дрогобичі;
замордований 1954 р.
у Львівській тюрмі.**

Фото: Із зб.
о. Т. Лончини

о. Василь Лончина
Парох церкви св. Миколая
у Львові; 1946 р. загинув на
примусових роботах у Донбасі.

Фото: Із зб.
о. А. Пекара, ЧСВВ

о. Микола Мураній
Ген. вікарій Мукачівської
єпархії; 1949 р. засуджений до
25 р. ув'язнення; відбув 8 р.
ув'язнення і заслання.

Фото: Із
ж. «Світло»

о. Полікарп Олеяр, ЧСВВ
Ігумен Требішівського мон.
оо. Василян на Пряшівщині;
у 1950-их роках перебував 6 р.
у Чехо-словацьких тюрмах.

Фото: Із зб.
М. Бажанського

о. Ілля Оренчук
Віцектор Духовної семінарії
у Станиславові, парох
у Снятині; після 12 р. ув'язнення
і заслання, помер в Іркутську.

Фото: Архів УКУ, Рим

Тіло о. Івана Набережного у капличці сільської хати, в якій служив богослужіння після повернення з заслання.

Фото: Архів УКУ, Рим

**Похорон о. Івана Набережного
у с. Полове на Львівщині 8 серпня 1978 р.**

Фото: Архів УКУ, Рим

о. Іван Набережний
Автор релігійних творів; 1945 р. засуджений до 25 р. ув'язнення; перебував 14 р. в концтаборах і на засланні; в 1966 р. Верх. арх. Й. Сліпий найменував його тайно почесним крилошанином.

Фото: Архів УКУ, Рим

о. Іван Набережний після повернення з ув'язнення перемінив кімнату сільської хати в капличку, де тайно віправляв богослужіння.

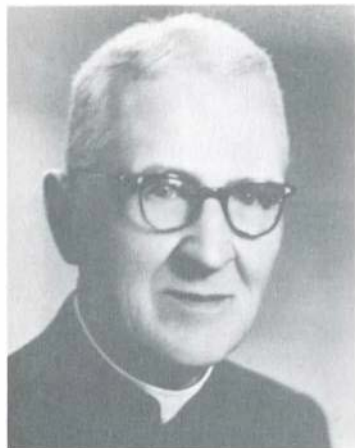

Фото: Архів
Укр. музею, Стемфорд

о. Василь Ощипко
Парох у с. Борщовичі на Львівщині; перебував 10 р. в ув'язненні і на засланні в Сибірі.

Фото: Із зб.
о. А. Пскара, ЧСВВ

о. Петро Орос
Парох у с. Білки на Закарпатті; 1953 р. замордований більшовиками.

Фото: Архів УКУ, Рим

о. Василь Німий

Парох у с. Старі Скоморохи на Станиславівщині разом з своєю сім'єю; 1936 рік; шестеро його дітей загинули в 1941-44 роках.

Фото: Архів УКУ, Рим

Біла домовина о. Василя Німого, який помер на Сибірі, його дружина, дві доньки і зять.

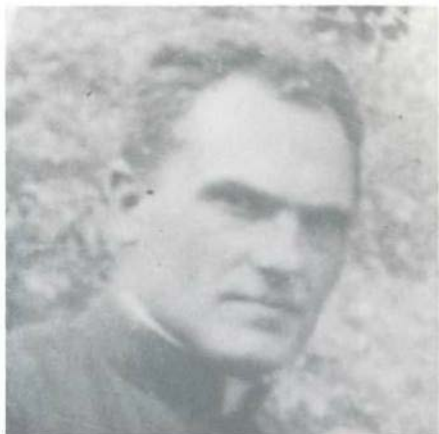

Фото: Архів
УКУ, Рим

о. Василь Попович
Адміністратор Коломийської
парафії; 1941 р. вивезений на
Сибір з двома доньками і сином,
помер на засланні
31 березня 1944 р.

Фото: Із зб.
М. Бажанського

о. Йосиф Проць
Парох у Снятині, виховник
молоді, культурно-освітній діяч;
перебував 10 р. на Сибірі.

Фото: Архів УКУ, Рим

Над домовиною о. Василя Поповича дві його доньки і син;
Ногінсько-графітний Рудник на Сибірі, березень 1944 р.

Фото: Архів УКУ, Рим

о. Микола Семенюк
Парох у с. Переволока на
Тернопільщині, вивезений на
Сибір у 1950-их роках.

Фото: Архів УКУ, Рим

Біля пам'ятника на могилі
о. Миколи Семенюка стоїть
його дружина; Сибір 1957 року.

Фото: Архів УКУ, Рим

о. Микола Семенюк у домовині; Сибір, квітень 1956 р.

Фото: із зб.
«Дрогобиччина»

о. Яким І. Сеньковський,
ЧСВВ. Викладач у мюн.
оо. Василян у Лаврові,
організатор Євхаристійного
Лицарства; у червні 1941 р.
розстріляний більшовиками
у Дрогобичі.

Фото: із зб.
«Піддасцька земля»

о. Микола Рахлецький
Поручник УГА, завідуючий
парафією у с. Голубиця на
Львівщині; перебував довгі роки
в ув'язненні і на засланні
в Сибірі.

Фото: із зб.
«Піддасцька земля»

о. Юліан Фіцалович
Учасник українських визвольних
змагань; парох у с. Віняви на
Львівщині; перебував
10 р. на Сибірі.

Фото: із зб.
о. А. Пекара, ЧСВВ

о. Кирило Феделеш
Посол до першого Союму
Карпатської України, педагог,
організатор Української
Християнсько-народної Партії;
1946 р. засуджений до 7 р.
ув'язнення; загинув 27 березня
1950 р. у концтаборі біля
Дніпродзержинська.

Фото: Із зб.
о. І. Лебедовича

о. Теофіл Чайковський
Польовий душпастир
УГА, парох у с. Сілець на
Львівщині; 1945 р.
вивезений на Сибір,
де загинув 1947 р.

Фото: Із зб.
о. А. Пекара, ЧСВВ

о. Іван Чейпеш
Парох у с. Волосянка на
Закарпатті; 1950 р.
засуджений до 25 р.
ув'язнення; загинув у 1953 р.
під час страйку політ'язнів
у Воркутському концтаборі.

Фото: Архів «Смолоскипа»

Монахи
Студитського Уставу
Перший зліва ієромонах
Януарій замордований
більшовиками в 1941 р.;
перший справа ієромонах
Рафаїл, капелян УПА,
забитий більшовиками
в 1945 р.

Фото: Архів
«Смолоскила»

о. архимандрит Климентій Шептицький, студит, звич. член БНТ, греко-католицький екзарх Росії і Сибіру, член делегації УКЦ на переговори в Москві у грудні 1944 р.; заарештований у 1947 р.; помер у концтаборі на Сибір в 1958 р.

Фото: З газ.
«Поступ»

о. архимандрит Климентій Шептицький у концтаборі з кінцем 1956 р.; рисунок мистця Василя Конашевича.

Фото: З кал.
пар. св. Володимира і Ольги, Чімаго

Похорон у сучасній Україні
Віруючі беруть участь у похоронній процесії, згідно з українським традиційним обрядом, хоч і без священика.

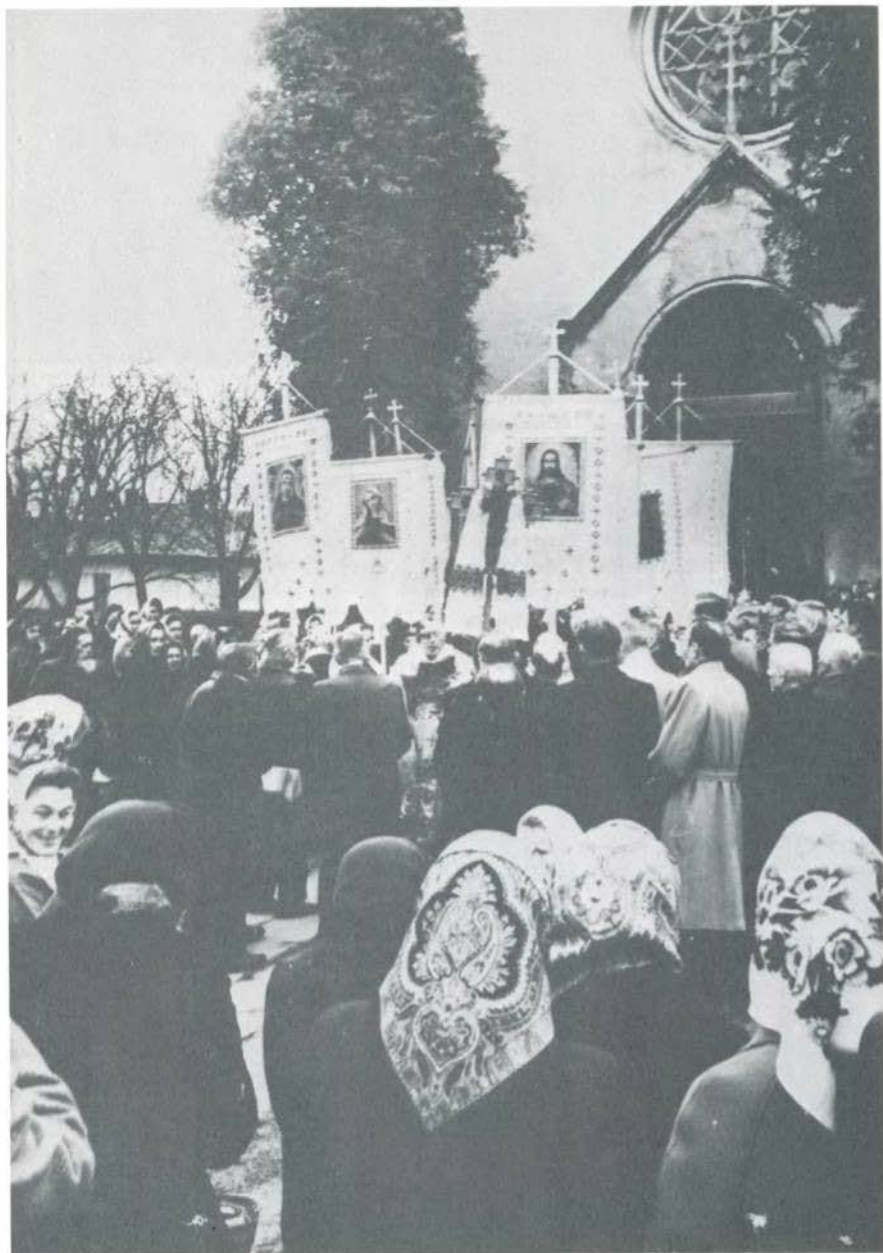

Фото: Із зб. М. Бажанського

Великдень на Україні
Віруючі Снятина святять паски, як і в давніх часах згідно
з українським традиційним обрядом.

РОЗДІЛ II

*УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА
ЦЕРКВА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ
БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ
1939 — 1941*

УКРАЇНЬСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1939 — 1941

Вступ до розділу про Українську Католицьку Церкву під час першої більшовицької окупації. Видавництво одержало з Українського Католицького Університету в Римі.

Перший період переслідування нашої Церкви почався в 1939 році. На підставі договору між урядами СРСР і Німеччини в серпні 1939 року (договір Молотова-Ріббентропа), у вересні 1939 року більшовики зайняли Галичину і Волинь. Українська Церква, Главою і Батьком якої 39 років був Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький, простягалась на три великі єпархії: Львівську, Перемиську і Станиславівську, Апостольську Адміністрацію Лемківщини і Апостольську Візитатуру Волині. Вона мала 4.000.000 вірних, 3.000 священників і 8 єпископів та одного Апостольського Адміністратора. З ними співпрацювали чоловічі й жіночі монаші чини: Василіяни, Студити, Редemptористи, Василіянки, Службениці ПДМН, Йосифітки і ін. Три духовні семінарії були повні молодих левітів, що готувались до священнослужіння.

Після зайняття Західньої України більшовиками 17 вересня 1939 року почались депортації наших священників і вірних на Сибір, Полярію і Казахстан. Митрополит Андрей у посланні до духовенства у вересні-жовтні 1939 року писав з рівновагою духа і з упованням на Бога: «Обернулася картка історії, настала нова епоха. Стрічаймо її покірною молитвою, сильною надією в безконечну доброту й милосердя Ісуса Христа-Бога, який усе веде на Божу славу й наше добро. Вітаю вас християнським привітом — Христос посереді нас! Програма нашої праці така: Будемо пови́нуватися владі, слухати законів, оскільки вони не противні Божому законowi; не будемо мішатись до політики і світських справ, не перестанемо жертвенно працювати для Христової справи в

нашому народі»¹. Ця влада, про яку згадує Митрополит Андрей, була безбожна і вже двадцять років усіма способами поборювала Бога. Про те писалося і в українській пресі, але коли більшовики зайняли Галичину, настала непевність, констернація серед населення.

В перших місяцях більшовицької окупації Митр. Андрей писав короткі послання і поучення: до духовенства, до монахів і монахинь, до дяків, до вірних, до української молоді, до абсолювентів Богословської Академії, до отців-катехитів, до сповідників та ін. і друкував їх на цикльостилі у «Львівських Архиепархіяльних Відомостях» не більше ніж 200 примірників. Водночас доручав своїм священикам, до яких дійде число «Львівських Архиепархіяльних Відомостей», переписувати його для своєї парафії, а по змозі і для кількох сусідніх². До цієї справи він вернувся кілька місяців опісля, коли довідався, що «Львівські Архиепархіяльні Відомості» (числа 9-12) не дійшли до великого числа духовенства. І тоді зобов'язував кожного душпастиря, до котрого дійде, щоб закомунікував відпис тих чисел сусідові³. Яку велику вагу присвячував Митрополит зв'язкові з своїми священиками, видно з зарядження, виданого 30 травня (ст.ст.) 1940 року, в якому він уже під канонічним послухом зобов'язував священиків переписувати поодинокі числа «Львівських Архиепархіяльних Відомостей»⁴.

СТВОРЕННЯ ЕКЗАРХАТІВ І СОБОРИ ЕКЗАРХІВ

Тому що деякі наші священики і численні вірні в наслідок більшовицької окупації Галичини насильно опинились поза Галицькою митрополією, Митрополит Андрей намагався поширити свою апостольську й архипастирську працю і поза межі України і листом з 10 жовтня 1939 року прохав Апостольський Престіл виразного потвердження повновластей на таку працю, зокрема на утворення екзархатів, а водночас прохав і про наслідника на

¹ *Письма-послання Митрополита Андрея з большевицької окупації*. Йорктон, 1961, стор. 1.

² Грудень 1939 р. М.О. ч. 6: «До Духовенства. Не маючи змоги вибвати більше ніж 200 примірників Асп. Від., мушу просити Всеч. ОО., до яких дійде число АСВ., переписати його для своєї парохії, а по змозі і для кількох сусідніх... М.А.» Там же, стор. 5.

³ Там же, стор. 10.

⁴ М.О., ч. 86: «М.О. обов'язує під канонічним послухом, заприсяженим при рукоположенні, всіх священиків, які дістали чи то на цикльостилі відбиті числа «Асп. Відом.» за X, XI і XII 1939, чи то відпис чисел за I, II, III і IV 1940 р., переписати ті документи і передати їх до відома найближчого сусіда. Коли хто зі священиків зробив це, є від того канонічного обов'язку звільнений щодо чисел ним переписаних і переданих». Там же, стор. 67.

Галицький митрополичий престіл. Не знав, коли прийде відповідь з Риму, бо кордони були вже замкнені і зв'язок з Римом був дуже важкий та небезпечний, Митрополит Андрей силою давніх прав киево-галицьких митрополитів, відновлених в 1907 році папою Пієм X, встановив 9 жовтня 1939 року три нові екзархати, які охоплювали територію цілого СРСР, та іменував чотирьох екзархів, щоб дати можливість розвинути майбутній апостольській праці.

До першого екзархату належали: Волинь, Підляшшя, Полісся і Холмщина з екзархом єпископом Миколою Чарнецьким.

До другого належала Білорусія з екзархом отцем Антонієм Неманцевичем.

До третього належали: Росія і Сибір з екзархом отцем Климентом Шептицьким.

Четвертим була Велика Україна з екзархом отцем митратом Йосифом Сліпим — пізніше архієпископом.

Це історичне діло довершив Митрополит Андрей у перші дні більшовицької окупації Західньої України, намагаючись якнайкраще приготувати поле праці для голошення Христового благовістя в нових важких умовах і підготовки та поживлення унійної праці. Щоб забезпечити духовну опіку своїм вірним, що опинились на широких просторах більшовицької імперії, і підготувати унійну працю у важких радянських умовах, Митрополит Андрей у лютому 1940 року писав: «Розписується конкурс на парохії в Києві, Одесі, Вінниці, Харкові і Полтаві. Вимагається готовости вдень і вночі на всякі жертви, які були би потрібні, або хоч би хосенні для справи з'єдинення наших вірних, нез'єдинених православних і безбожників хрещених і нехрещених...»⁵. В наступному місяці березні 1940 року Митрополит Андрей знову звернувся до свого духовенства словами: «Як Бог дасть, прийде нам ласка, — а певно многим з нас Бог дасть ту ласку, — проповідувати в церквах Великої України, право-і-лівобережної, аж по Кубань і Кавказ, Москву і Тобольськ. Треба бути на те приготованим»⁶. А 17 квітня 1940 року писав до свого духовенства, що, бажаючи сповнити свої душпастирські обов'язки супроти тих вірних, «які переселені за східні границі нашого краю, наміряю звернутися до уряду СССР з проханням уможливити мені і десятком священникам душпастирську працю поміж тими переселеними»⁷.

Конкретніше намічував цю працю опісля Собор Екзархів, що його скликав і ним проводив Митрополит Андрей у Львові 18-19 вересня 1940 року. В сто коротких соборових декретах були зі-

⁵ Там же, стор. 12-13.

⁶ Там же, стор. 43.

⁷ Там же, стор. 61.

брані постанови: про екзархати й екзархів (1-21), про Собори (22-39), про культ Бога і святих (40-50), про проповідь Божого слова (51-54), про Тайни (55-61), про збереження обряду (62-68), про світське і чернече духовенство (69-88), про мирян, братства і Католицьку Акцію (89-93), про трибунали (94-97) і про відношення Церкви до держави (98-100).

Треба взяти до уваги, що цей Собор екзархів відбувався по однорічнім болючім досвіді більшовицької окупації Галичини і щораз більшого переслідування нашої Церкви та її чотири екзархи під проводом Митрополита Андрея, своїми постановами, намагалися забезпечити їй дальше існування і працю не тільки на Україні, але також — на випадок ще більшого переслідування — і на цілому Європейському Сході. «Ми вважаємо, — писали екзархи 24 січня 1941 року в листі до секретаря Східної Конгрегації кардинала Євгена Тіссерана (яке він одержав щойно 30 жовтня 1941 року), — що декрети Собору мають обов'язуючу силу до рішення Апостольського Престолу»⁸ і що вони повинні в совісті продовжувати свої обов'язки для з'єдинення Церков і своїх екзархатів, наскільки на це будуть дозволяти умови. До витривалости в цьому намірі спонукувала їх небезпека з боку давнього ворога церковної Унії — Російської Православної Церкви. В другій частині цього листа чотири екзархи коротко подають відомості про втрати нашої Церкви, яких завдав їй найсильніший її ворог — воюючий атеїзм. Впродовж перших 17 місяців більшовицької окупації, яка тривала потім ще півроку, ліквідовано всі духовні семінарії, монастирі, сконфісковано церковне майно, ув'язнено багато священників або засуджено їх на смерть, на інших накладено великі податки, а майже 300 церков у Галичині спрофановано.

Про великі втрати на науковому полі писав Блаженніший Йосиф у «Богословії» (1939-1942)⁹. Найбільших втрат зазнало Богословське Наукове Товариство. При своїх скромних засобах до 1939 року воно видало: 13 томів «Праць Наукового Богословського Товариства», 23 томи «Видань Богословії», 17 томів тримісячника «Богословія», а «Ниву» допровадило до 34 тому. Влаштувало наукові вечори та кількадесят «Академічних вечорів» у Львові й по інших містах. У бібліотеці зібрано біля 12.000 томів (500 рукописів і стародруків), між ними чимало унікатів. Увесь цей дорібок у вересні 1939 року ліг у руїнах. Більшовицьке правління припинило всяку діяльність Товариства. Тоді також зни-

⁸ Хома Іван, *Собори Екзархів у Львові 1940-1941*. «Богословія» 1980, стор. 166.

⁹ Йосиф, архієп., *По дволітній перерві*. «Богословія» 1939-1942, стор. 91-93.

щено в друкарні «Біблос» уже викінчену 2-3 книжку «Богословії», «Ниву» та інші видання. Вже в час відступу в червні 1941 року більшовики замордували о. проф. д-ра Миколу Конрада і о. проф. д-ра Андрія Іщака, професорів Богословської Академії і визначних наукових співробітників «Богословії».

Чотири екзархи у вищезгаданому листі з 24 січня 1941 року писали до кард. Є. Тіссерана: «Позбавляти себе влади і титулу (екзархів), щоб в таких обставинах щось робити, було б проти нашого сумління. Навпаки, встановлена ієрархія (4 екзархи на цілу територію СРСР), при зміні обставин на ліпше, може негайно приступити до праці»¹⁰.

Очікуване нове рішення Апостольського Престолу в справі нових екзархатів, екзархів і їх Собору було зроблене 22 листопада 1941 року під час авдієнції кардинала Є. Тіссерана в папи Пія XII. Тоді Папа потвердив для певности номінації екзархів, яких іменував митрополит Андрей 9 жовтня 1939 року та для певности санкціонував юридичні акти. Друге, іменував згаданих чотирьох екзархів: єпископа Миколу Чарнецького, о. Климента Шептицького, Кир Йосифа Сліпого і о. Антона Неманцевича — Апостольськими екзархами (Апостольськими адміністраторами) для вірних східнього обряду на вищезгаданих територіях СРСР.

Третє, Митрополит Андрей одержав завдання бути делегатом Апостольського Престолу для вищезгаданих Апостольських екзархів, якому вони мали звітувати про найважливіші справи свого екзархату й очікувати від нього напрямних загального характеру. Натомість Митрополит Андрей мав завжди негайно інформувати Апостольський Престіл, наскільки це було можливе, про кожну важливу справу, яка могла виринути на територіях поодиноких Апостольських екзархатів¹¹. Таким чином, Папа Пій XII апробував тоді, 22 листопада 1941 року, всі юридичні акти Митрополита Андрея, зроблені у зв'язку з установами екзархатів і номінацією екзархів та й визнав владу (юрисдикцію) галицького Митрополита Андрея не тільки на цілу Україну, але і на Білорусію, Росію і навіть Сибір.

ВИБІР НАСЛІДНИКА НА МИТРОПОЛИЧИЙ ПРЕСТІЛ

Коли з приходом більшовиків почалися масові арешти, Митрополит Андрей думав, що більшовики його вб'ють, так як убили його брата Лева з дружиною у Прилбичах, тому прохав Папу, щоб поблагословив його на смерть за віру і за єдність

¹⁰ Хома Іван, цит. твір, стор. 170-171.

¹¹ Хома Іван, цит. твір, стор. 172.

Церкви. Крім цього, він вислав одного свого священика до Риму з проханням з дня 10 жовтня 1939 року, щоб Папа Пій XII іменував отця ректора Йосифа Сліпого його коад'ютором з правом наслідства. Хоч як важко було тоді дістатись потайки зі Львова до Риму, то однак висланий священик з великими труднощами вернувся з Риму і привіз Митрополитові листа з 27 листопада 1939 року, в якому кард. Тіссеран пише, вживаючи дещо прикритих висловів, так: «З великим зворушенням я одержав Вашого листа з 10 жовтня 1939 року і дякував Богові, що дійшов до моїх рук. Всі Ваші почування є моїми, всі Ваші журби є моїми, і всі Ваші надії є моїми. Кріпиться думкою, що творимо, хоч і далекі, одне серце і одну душу. Я предложив все те [25 листопада 1939 року], що Ви мені написали, Особі, яку Ви і я почитаємо. Вона прийняла всі відомості з невимовною журбою і дає на них відповідь повну апостольського почуття і своє благословення як свідоцтво незрівнянної любови і завдаток невичерпного життя для Вас і всіх тих, що з Вами моляться і терплять... Радію, що можу повідомити Вас, що можете вважати Вашим коад'ютором і наслідником Вашого улюбленого ученика, про якого Ви багато разів мені говорили і хвалили. Ви можете зробити його таким необхідною дією, що її можете виконати *самі* або делегувати до цього одного з Ваших колег, якщо треба, то й іншого обряду. Вашому учневі дано титул Серре. Документи залишаються в нас»¹².

Митрополит Андрей дав прочитати того листа своєму «улюбленому ученикові, якого багато разів хвалив» — о. ректорові Йосифові Сліпому, а цей, прочитавши, став відмовлятися, кажучи, що це велика відповідальність брати на себе такий важкий обов'язок. На це почув відповідь Митрополита, що «ще більша відповідальність не взяти його під цю пору». «Таж я нічого не зможу зробити в тих умовах», — опирався отець ректор Сліпий. «Що зможете, те зробіте», — відповів Митрополит Андрей і додав: «Коли бажаєте прийняти свячення?». Було це перед святом св. Миколая, але кілька днів опісля припадало свято Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії (22 грудня 1939), і новонаречений архиерей Йосиф Сліпий прохав про хіротонію в це Марійське свято. Оповідав потім, що це сталось, мабуть, по бажанню його покійної мами Анастасії, що мала велику набожність до Непорочного Зачаття ПДМ і в це свято завжди жертвувала на Святу Літургію.

---

¹² Actes et Documents du Saint Siège Relatifs à la Seconde Guerre Mondiale. 3. Le Saint Siège et la situation religieuse en Pologne et dans les Pays Baltes 1939-1945. I Partie. Libreria Editrice Vaticana 1967, стр. 135.

З огляду на недугу Митрополита Андрея, що вже від 9 років був прикований до крісла, хіротонія відбулась у митрополичій молитовниці. Співсвятителями були: єпископ Микита Будка і єпископ Микола Чарнецький, у присутності членів львівського Крилосу. І так потайки, серед малого кола вибраних осіб, відбулась та свята подія, а водночас і велика епохальна подія для нашої Церкви, якою забезпечувався дальший і певний провід цієї Церкви серед страхіть найтяжчого безбожницького переслідування.

Вже по смерті Блаженнішого Патріярха Йосифа той самий священик, який у 1939 році їздив з проханням Митрополита Андрея до Риму в справі номінації наслідника, написав про свою розмову з Митрополитом щодо іменування і хіротонії архієпископа Йосифа Сліпого, що деякі священики висували тоді кандидатуру о. Климентія Шептицького (ігумена Студитів) та ще декого. «Митрополит сам про це оповідав, а на кінці сказав: „*Але я сказав: лішого кандидата від ректора Сліпого нема!*”. І ці слова — це найвища похвала і признання для покійного Кир Йосифа.

Про хіротонію архієпископа Йосифа Сліпого повідомив Митрополит Андрей своє духовенство і вірних листом з 31 грудня (ст.ст.) 1941 року, подаючи дату свячень, святителів і що з огляду на переслідування Церкви під більшовицьким режимом, з волі Апостольського Престолу ця хіротонія мала бути до часу збережена в тайні. «Преосв. Йосиф — писав Митрополит Андрей — знаний вже всьому Духовенству як довголітній Ректор Духовної Семінарії. Його заслугою є оснування та ведення Богословської Академії й велике оживлення науково-богословського руху в нашій АЄпархії. Його теж заслугою є незвичайно цінний музей Семінарії. Серед дуже тяжких відносин відновив Преосв. Йосиф зруйнований будинок Семінарії та зорганізував наново в ньому Духовні Семінарії — велику і малу»¹³. Замітним у цьому листі Митрополита Андрея є і те, що оснування Богословської Академії приписує він Блаженнішому Йосифові.

ЛЬВІВСЬКІ АРХІЄПАРХІЯЛЬНІ СОБОРИ

Коли Митрополит Андрей побачив, що більшовики його покищо не арештують і не ліквідують, рішився розпочати Архiepархіяльний Собор. Посланням «До Духовенства і вірних» з 13 квітня 1940 року запросив усіх священиків Львівської архієпархії на Собор, прохаючи священиків подати свої побажання і пропозиції, і у зв'язку з цим заохочував їх докладно перестудіювати

¹³ *Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ, з часів німецької окупації. Йорктон, 1969, ст. 1.*

рішення Замоївського Синоду з 1720 року і Львівського Синоду з 1891 року, які перейшли майже всі ділянки християнського життя і душпастирської праці духовенства і тому ті синодальні рішення можуть піддати їм думки про можливі й потрібні майбутні рішення Архиепархіяльного Львівського Собору.

Первісний намір Митрополита Андрея був почати Собор під кінець березня 1940 року, але потім з різних причин він мусів відкласти справу аж до 19 квітня 1940 року. Собор тривав майже рік. Усі священники Львівської архиепархії були запрошені на четвергові соборові зібрання. Священники, що жили у Львові, і ті, котрі могли, з провінції радо приїжджали до Львова, щоб у четвер взяти участь у працях Собору.

Собор видав 31 декрет та багато правил, які є виявом однодушної волі та однодушного рішення всього Духовенства і мають теоцентричний характер, тобто Бог найвища мета й осередок усього того, про що може бути мова в християнстві. Поза принципом першенства Божої справи, рішення Собору доторкають тільки обов'язку християнських молитов і нормують так, як це було тоді можливо, життя згідно з євангельськими радами. Про людські потреби і труднощі, про удержання духовенства, згадано тільки двома цитатами з Євангелії: «Шукайте передусім царства Божого» і «Даром прийняли, даром давайте».

Хоч соборові декрети і правила відносяться переважно до внутрішнього, духового священницького життя та душпастирської праці, однак можна знайти в них багато переважливих приписів для душпастирської діяльності: наприклад, правило, яким Собор приписує проповідникам багато й усильно молитися про успіх проповідів і за тих, що їх слухатимуть.

В час цього першого Львівського Собору Митрополит Андрей пригадував, що самотнім титулом удержання священників є совісне і ревне сповнення всіх обов'язків як у парафії, так і в деканаті. Також аж два рази повідомляв, що Собор проголосив загальну засаду — здержуватися від всякої політики, але проповідувати Євангелію і провадити всіх людей до спасіння в повній любові до свого народу і всіх ближніх.

Як видно з його звернення «До Духовенства і вірних» з 31 жовтня 1940 року, Митрополит дуже журився нашою молоддю і просив про молитви за неї. «Військовою службою особливо наражена вона на небезпеку, — писав Митрополит Андрей, — а небезпека, в якій знаходиться наша молодь, болоче відбивається на нас усіх. В теперішніх часах війни молодь від наймолодших літ життя наражена на найбільшу небезпеку, яка лише може впасти на чоловіка. В світлі християнської віри найбільшою небезпекою є втрата віри, через що людська душа відчувається цілком від Христа і Бога. Небезпека, в якій знаходиться наша

молодь, є крайньою небезпекою для цілого нашого народу. Тому ми всі мусимо безнастанними молитвами благати Бога, щоб відвернув від нашої молоді ту велику і грізну небезпеку»¹⁴.

У промові на закінчення першого Собору Митрополит Андрей згадав і про важкі воєнні обставини, серед яких він відбувався, і про смерть двох священників, учасників соборових праць, що впали жертвою тих обставин у Львові, і про арешт чотирьох найближчих співробітників та десятих інших членів Собору. «А до того потрясаючі та в найвищому ступені болючі відомості, — сказав дослівно Митрополит, — то треба вважати це незвичайною ласкою Всевишнього, що ми довершили того важного для життя Єпархії і для нашої праці для народу діла...»¹⁵

Акти, декрети та правила Львівського Архиепархіального Собору 1940 року приготовано до друку окремою книгою, але не видано через брак паперу. В «Правилах» говорилось про католицьку віру, про працю над з'єднанням Церков, про працю в дочерніх церквах, про умови успішного просвічування світлом віри в парафії, про обов'язки супроти Всевишнього, про культ Божої Премудрости, про культ Святого Духа; про утримання духовенства; про тих, що живуть за євангельськими радами; про молитви християнської родини, про культ Христової любови, про культ Христа в його символах і про соборові резервати.

В 1941 році був другий Архиепархіальний Собор, але і його діяння, декрети і правила не вийшли окремою книгою, тільки появились важливіші правила і декрети цього Собору у «Львівських Архиепархіальних Відомостях». А саме: про культ Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці, про Закон, про догматичні основи моралі, про Декалог, про три перші Божі Заповіді, про почитання Святих, про іконографію, про четверту Божу Заповідь, про послух для Церкви, про вислів «поза вселенською Церквою нема спасіння» і про обряди.

22 червня 1941 року прийшов кінець першій більшовицькій окупації Західньої України. Українська Католицька Церква, після тієї окупації, була матеріально пограбована і вбога, з великими ранами на своєму організмі в наслідок арештів, терору, заслань вірних і священників. «Число жертв засланих на Сибір або на береги Білого моря, — писав до Риму Митрополит Андрей, — ув'язнених або вбитих є велике. Без статистичних даних, яких не маємо, вважаємо, що з Львівської архиепархії вивезено 250.000, а з цілої Галичини майже подвійно. В моїй єпархії згинуло 12 священників, а в Перемиській 20. Ув'язнено і вивезено з Львівської

---

¹⁴ Письма-послання Митрополита Андрея з часів большевицької окупації, стор 72.

¹⁵ Цит. твір, стор. 68-71.

архиепархії 50 священників... Підсумовуючи все, сподіваюсь, що цілковита матеріальна руїна винагороджена Безконечним Милосердям Бога. Ми виходимо з цієї тяжкої проби очищені й укріплені у святій вірі. Ми можемо сказати «Амінь» за все те, що Бог нам зробив і «дякую Богові» за все те, що дозволив (допустив)». Отже, з цієї боротьби з атеїстичним більшовизмом Українська Католицька Церква вийшла загартованою і навіть дещо міцнішою¹⁶.

НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЯ

Під час німецької окупації України 1941-1944 релігійна ситуація нашої Церкви не багато поліпшилась. Німецька окупаційна влада з випадкових причин деколи виявлялась толерантною, в дійсності ж не була доброзичливою. 25 ув'язнених священників, з них двоє розстріляних, є доказом ворожого наставлення гітлерівців до українців.

Все ж Митрополит Андрей перевів третій з черги Архиепархіяльний Собор в 1942 році, відбувши 28 соборових сесій, і приготував до друку його «Діяння, декрети і правила», але через брак паперу не мав змоги видати. Цей Архиепархіяльний Синод звернувся до Духовенства в 34 правилах з представленням головних засад християнського виховання і закликом вводити ті засади в життя завжди і всюди, де тільки це можливе. Воно було, конечно після майже дворічної проби атеїстичного режиму.

Той же Собор видав «Правило» до декрету про п'яту заповідь і декрет про «Духове чоловіківбивство себто соблазнь», про ліберальну совість.

В декретах і правилах двох Соборів за більшовицької окупації і одному за німецької окупації є зв'язок, що свідчить про поступенний поступ вперед в поглибленні науки Євангелії, яка є підставою праці і християнського життя.

Перший Собор в 1940 році був виявом основної правди християнства, що Всемогутньому Богові належить не тільки перше, але й виключне місце в житті і праці людини. На Соборі в 1941 році Митрополит Андрей з учасниками Собору перейшли до праці над Божим законом і представили три перші заповіді. На Соборі 1942 року розглянено деякі проблеми з четвертої заповіді. Четвертий Архиепархіяльний Собор в 1943 році зайнявся богословсько-пасторальним опрацюванням п'ятої заповіді. Учасники тих Соборів старалися, в душі християнського покаяння, пізнати й по змозі поправити всі провини християнського життя вірних і вдосконалити свою душпастирську працю.

¹⁶ Actes et Documents... Там же, стор. 438-439.

В 1942 році (від 9 до 15 червня) відбувся, за благословенням Митрополита Андрея як делегата Апостольського Престолу, під проводом єпископа Миколи Чарнецького — Другий Собор Екзархів. Зміст деяких його декретів такий: означення границь екзархатів, хрещення дорослих, тайна Сповіді, нерозривність подружжя, умови прийняття до монастиря, заборона змішування обрядів.

Іменовані Митрополитом Андреем і потверджені Апостольським Престолом екзархи старалися виконувати свою діяльність. Одинокий, що міг відразу користуватись своєю юрисдикцією, був екзарх Білорусії — о. Антоній Неманцевич.

Екзарх Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся — єпископ Микола Чарнецький не міг перейти кордону, який відділював Галичину від Волині. Подібно було і з екзархом Великої Росії — отцем Климентом Шептицьким.

Екзарх Великої України — архієпископ Йосиф Сліпий листом з 12 квітня 1942 року сам повідомив кард. Є. Тіссерана про стан в екзархаті Великої України, згадуючи, що умови на Україні дуже важкі, але mimo цього два священики вже добралися до Києва, і там створено та юридично оформлено парафію візантійського обряду. Важко послати священиків в інші міста України, але приготування вже зроблено. Сам архієпископ Йосиф намагався добратися до Києва¹⁷.

---

¹⁷ Actes et Documents... Там же, стор. 566.

МИТР. А. ШЕПТИЦЬКИЙ ПРО РАДЯНСЬКУ ВЛАДУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Незабаром після приходу армій СРСР в Західню Україну, 26 грудня 1939 р. митр. А. Шептицький вислав тайно до Риму листа, в якому інформував про перші радянські репресії супроти народу і Церкви.

Всі розпорядження, що приходять від радянської влади, є цілеспрямовані тільки на те, щоб нас упокорити, пригнобити та знищити. Наїхала до нас з Києва й Москви ціла гурма урядовців, канцеляристів та уповноважених, які самі не знають, що мають робити й мішаються до всього. Кожен урядовець секвеструє, що тільки може, і всім і всюди грозить карою смерті. Виглядає, що більшовицькі урядовці мають владу вбивати людей без того, щоб їх кликано до відповідальности.

Всі монастирі розпущено, а монастирські добра забрано. Покасовано теж усі церковні школи й сиротинці, релігійні установи й організації разом з їх майном. Вже зачали відбирати маєтки навіть від селян. І нема жодних суддів, адвокатів чи якоїсь правної установи; нема жодної оборони, жодного відклику чи відповідальної влади, а по урядах панує безправ'я, безголов'я й повне замішання. На кожному кроці слідно більшовицьку злобу, ненависть до релігії і священників, і взагалі вороже наставлення... Число арештів з дня на день зростає, навіть по селах, і ніхто не знає про долю в'язнів, яким заборонено нести всяку поміч... Більшовики чваняться, мовляв, прийшли «спасати й визволяти Україну», а на ділі вони всякими способами намагаються її тільки поневолити й руйнувати. Ось так вони грають комедію «визволителів і спасителів»!

Ще раз повторюю мою просьбу, що її я вже давніше представив Святішому Отцеві, щоб Папа своїм апостольським благословенням зволив призначити й делегувати мене на смерть за св. віру та за з'єднання Церков. Необхідно, щоб хтось став жертвою більшовицької окупації. А я, як пастир цього обездоленого народу, що так тяжко страждає, [невже] не мав би права покласти моє життя за кращу його долю?

Опубл.: о. А. Пекар. Ісповідники віри нашої сучасности. Торонто, В-во оо. Василян, 1982, стор. 24-25.

ПРОТЕСТ ПРОТИ НАСИЛЬСТВА НАД СОВІСТЮ ДІТЕЙ

На початку 1940 р. митр. А. Шептицький вислав лист до Відділу Народної Освіти, в якому протестував проти насильства радянської освітньої системи над совістю дітей.

Подаю до відома Всч. Духовенства, що до Обласного Відділу Народної Освіти на руки тов. Жарченка у Львові написав я слідуєче письмо:

ДО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ НА РУКИ ТОВ. ЖАРЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Деякі випадки насильства над совістю дітей при записуванні їх до т. зв. «піонерів», спричинені фанатичною пропагандою безбожництва, є для мене нагодою і принукою звернутися до Обл. В. Народної Освіти з рішучим протестом проти такого насильства над совістю. Імен винних не наводжу, бо не є мою метою оскаржувати їх, ні шкодити їм. Іде мені виключно про засаду. 123 стаття Сталінської Конституції звучить: «З метою забезпечення за громадянами свободи совісти, церкву в УРСР відокремлено від держави і школу від церкви».

Не можна тої статті інакше розуміти, як тільки так, що усім громадянам, отже і дітям, Конституція забезпечує свободу совісти, з чого слідує, що і школа повинна дітям запевнити цю свободу. Не тільки треба лишити, але і запевнити цю свободу виконання релігійних практик віросповідання, до якого належать, в якому дусі виховані батьками і до якого прив'язані.

Ця стаття запевняє так само свободу батькам вихову-

вати дітей у своїй вірі і дає право батькам жадати, щоб школа їх волю, щодо виховання дітей, шанувала, себто щоб школа виховувала їх дітей по їх волі і в їх релігії, або щоб школа бодай не мішалася до справ релігійних і не виступала проти релігії дітей і їх батьків. Бо кожному вільно по Конституції свobodно визнавати свою релігію.

Хоча та свобода совісти загарантована Конституцією, є вона однак у школах Зах. України так інтерпретована, що школа в'яже свободу дітей, які хочуть перед наукою помолитися, караючи за молитву. А це мусить в очах батьків і цілої суспільности Зах. України понижати авторитет Конституції і то могло б доказувати в шкільництві у деяких одиниць проби відхилення від напрямної лінії, визначеної Конституцією. Вже сам факт, що в школах для української християнської молоді шкільна влада назначує директорами і учителями нехристиян, наповнених часом ненавістю до христ. релігії, ставляє школу в суперечність з дуже сильною християнською традицією укр. народу. Те саме може вже в народі викликати недовіря до шкільної влади, а через те й шкодити престижеві радянського устрою в широких народніх масах. Ясна річ, що суспільність буде удержуватися і скріплятися в пошані до Конституції, а також і в довірю до радянського Уряду, коли той Уряд в ніякій ділянці управи краю (отже тут і в шкільництві) не буде толерувати яскраво антиконституційних починів.

Я переконаний, що в Обл. В. Народ. Освіти засідають мужі справедливі і розумні, яким йде про добро школи і молоді. Тому в довірю до них висказую отверто свою гадку. Але і добро і авторитет Обл. В. Народ. Освіти, як рівнож і авторитет вищої освітної влади в Києві, чи Москві, повинні Вас склонити до представлення, де належить, конечности, щоб бодай в шкільництві Зах. України були припинені всякі змагання учительства, які мали б на меті зробити зі школи орудник пропаганди безбожництва. По думці Конституції це зовсім не є ціллю школи. Було б навіть просто побажаним, щоб виробити в Києві, чи в Москві такі умовини для шкільництва Зах. України, щоб батькам був запевнений більший вплив на школу, а головним чином, щоб школа не противилася їх старанням дати релігійне виховання своїм дітям.

Без сумніву аномальне положення у вихованні дітей є болючою раною, яка, на жаль, часто буває роздражнена поступованням деяких учителів. А таке роздражнювання української суспільності в Зах. Україні, і то через школу, не може служити інтересам і авторитетові радянського режиму у нас, тим більше, що воно протриває постановам і напрямом Сталінської Конституції.

Як Митрополит Зах. України, я є опікуном укр. молоді і маю обов'язок і право в її імені і її батьків упоминатися о загарантовані Конституцією їх права, як і права їх батьків.

Крім цього маю право і обов'язок супроти тих дітей, які я законно прийняв як дітей законним усиновленням. Сповняючи той мій обов'язок і виконуючи це моє право, звертаюся тим моїм представленням до Обл. Від. Нар. Освіти з усильним проханням видати, зглядно виведати у своїх вищих властей такі зарядження, які запевнили б Сталінській Конституції виконання її постанов у шкільництві Зах. України.

Маю надію, що Обл. Від. Нар. Освіти у Львові, відносячись прихильно до того письма, звільнить мене від потреби поновлення моєї просьби перед вищою владою.

Опубл.: Письма-послання Митрополита Андрея. Йорктон, Бібліотека Логосу, 1961, М. О. ч. 68, стор. 44-46.

ВИСТУПИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО НА ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ І ВІРНИХ

Листи митр. А. Шептицького до верховних настоятелів чоловічих і жіночих монаших чинів Західньої України є відважним і гідним протестом проти закриття всіх чоловічих і жіночих монастирів та конфіскації їхніх дібр рішенням т. зв. «Народних зборів Західньої України», які відбулися 27 жовтня 1939 р. у Львові. Ці збори, скликані радянською окупаційною владою, рішили про конфіскацію монастирських земель «з усім їхнім живим і мертвим інвентарем та їхніми садибними будівлями» («Комуніст», 29 жовтня 1939 р.). Після цього рішення всі українські католицькі монастирі в Зах. Україні закрито, а монахів і монахинь розіграно.

ЛИСТ ДО ВЕРХОВНИХ НАСТОЯТЕЛІВ МОНАСТИРІВ, ДО ВСЧ. І ВПР. ОО. ВЕРХОВНИХ НАСТОЯТЕЛІВ МОНАШИХ ЧИНІВ:

Єром. Віталія, Протоігумена ЧСВВ, Єром. Йосифа,
Намісника Протоса ЧС. Ізбавителя і Єром. Климентія,
Ігумена Успен. Лаври Студійського Устава в Уневі

У Світлий Четвер ц.р. зачнуться у Львові наради нашого Єпарх. Собору. На цей Собор запрошуюю Ваші Всечесності зі всіма настоятелями і єромонахами Вашого Чина і Устава. Вправді єпарх. законодавство не торкається Ваших монастирів, яких правила є одобрені, зглядно, щодо Студитів, в найближчому часі будуть одобрені Апост. Престолом. З многих одначе причин Єпарх. Влада і Духовенство є у високому ступені заінтересовані в цьому, щоб і Ваші Всечесності не відмовили нам участі в тій нашій законодавній праці в Соборі.

Передусім почуваюся до обов'язку звернутися до Вас, як представників усіх мужеських монастирів. Завдано усім

монастирям тяжку кривду, яка є і тяжкою зневагою Церкви. Вправді справа була рішена серед таких обставин, в яких, побоючися про життя, делегати не здавали собі справи, що стали сліпим оруддям наших ворогів і своїм рішенням хоч, може, мало свідомим і мало добровільним, завдали тяжкий удар нашій Церкві і нашому народові. Не може бути, щоб така яскраво незаконна і така кривдяча ухвала лишилася без ніякого спротиву зі сторони Єпарх. Влади. Для того і Ми, як Галицький Митрополит, торжественно проти того насильства протестуємо, а всім монахам, тим актом переслідуваним, в особах ваших Всч. виражаємо наш глибокий біль і наше обурення за таке кривдяче і незаконне постоування. Те знесення з'їздом, який уважав себе за представників цілого народу, є тим болючішим ударом для Церкви і монастирства, що всі Ваші монастирі і монахи з правдивим христ. пожертвуванням і ревністю працюють завжди для добра Церкви і народу. Ви всі кістю з костей і кров'ю з крові народу Зах. України. Між Вами були люди і іншої національності, які одначе з таким жертвуванням працювали для нашого народу, що стались, в повному значенні того слова, нашими найближчими й найдорожчими співробітниками у винограді Хр. — Безчисленні місії давані народові, духовні вправи, давані духовенству, були могутнім орудником піднесення реліг. життя. Крім того у кожній церкві проповіді, сповіді, велике число Причастей — все це свідки Ваших трудів і жертвенної любови до нашої Церкви і народу.

Накінець, згадуючи на останньому місці справу не останнього значення, мусимо з признанням піднести, що правильне життя у Ваших монастирях було заєдно для народу і духовенства зразком єванг. рад і стремлінням до звершенности християнського життя.

З приводу всіх тих Ваших немалих заслуг для нашої Церкви і народу висказуємо Вам найгарячішу подяку, признання і похвалу. При тій нагоді мушу рішучо піднести, що весь нарід, з дуже нечисленними виїмками зрадників Церкви і народу, уважає Вас усіх за своїх, за рідних; високо цінить Ваші труди для добра Церкви і народу і признає Вам, що Ви всі при кожній нагоді поступали завсіди, як повинні поступати христ. патріоти, любителі народу і Церкви, що Ви були з народом завсіди солідарні у всіх його потребах,

бажаннях і терпіннях. З ним Ви завжди терпіли і серед найтяжчих обставин несли «тяготу дне і вар».

Я певний, що ціле духовенство є тої самої думки. Надіюся, що труднощі теперішніх часів скріплять ще солідарність і братню любов, що лучила Вас зі світським Духовенством.

Просячи Вас сьогодні о участь в працях Синоду, маю на думці і справи такі, в яких Ви більше, ніж інші, можете нам дати правдиву поміч. Йде про єпарх. Законодавство супроти жіночих реліг. конгрегацій, які в останніх десятиліттях повстали в нашій Єпархії і які досі не мають ще ніяких законів, одобрених хоч би тільки Єпарх. Владою. — Але і у всіх інших справах, що відносяться до душ-пастирської праці над вірними, Ваш досвід піддасть нам, надіємось, не одну практичну і добру гадку.

Єпарх. Синод, по моїй думці, є неначе іспитом совісті цілого духовенства, як не менше Єпарх. Влади. Коли Всевишньому подобалось зіслати на наш нарід через ту світову війну тяжкі і болючі хрести і досвіди, ми усі разом і кожний зокрема обов'язані себе самих в душі покори питати, чи ми не стались причиною тих тяжких страждань цілого нашого народу. — Коли приходять нам на гадку, що кожне святокрадське Причастя є повторенням Юдиної зради та гріхом, що кличе о пімсту до неба, не можемо не бути занепокоєні питанням, чи ми самі не спричинили такої тяжкої зневаги Всевишньому. Питання це тим більше мусить нас непокоїти, що навіть без теологічного гріха, як сповідники, через далеко йдучу ліберальність, як і занадто велику строгість, могли статись причиною такого злочину і образи Божої. Бо ж дати розршення недостойному навіть тоді, коли воно спричинене забуттям, несвідомістю, або слабкістю волі, оправдує в очах ложного каянника Причастя в грісі і впихає його в дальші гріхи, які він оправдує нашим авторитетом. Поміж синодальними рішеннями мусів би, по моїй думці, одним з важних предметів, бути обильніше і певніше знання богословії сповідниками. Яким способом так уложити ті рішення, щоб не були надто великим тягарем, а дійсно поміччю в набуванні того знання? Не малу також поміч можете принести нашим працям в Соборі своїми молитвами Ваших монахів і тих, що у

Вас сповідаються. Їм то теж прохаю поручити потреби нашого Собору. Мир Вам!

У Львові, в суботу першого тижня
Чотиродесятниці р. Б. 1940

+ *АНДРЕЙ, Митрополит, вр.*

Опубл.: Письма-послання Митрополита Андрея. М. О. ч. 59-1, стор. 36-38.

ЛИСТ ДО ЖІНОЧИХ МОНАШИХ ЗГРОМАДЖЕНЬ
ДО СЕСТЕР ІКОНИЦЬ І ЗАКОННИЦЬ,
УСІХ МОНАШИХ І ЦЕРКОВНИХ ЗГРОМАДЖЕНЬ
ЧИНА СВ. ВВ. — СТУД. УСТАВУ,
СЕСТЕР СЛУЖЕБНИЦЬ І УСІХ ІНШИХ КОНГРЕГАЦІЙ,
яких правила досі не є дефінітивно одобрені
епархіяльною владою!

Мир Вам і благодать о Господі нашім Ісусі Христі!

Актом яскравої несправедливості і насильства відібрано Вам майже усі ваші монастирі і монахинь змушено покинути монастир та шукати на світі тяжкого заробітку на удержування життя. Ви, розпорошені, позбавлені тепер по більшій часті можности спільного життя, каплиць, усіх захистів, сиротинців, інститутів-шкіл, які Ви досі провадили з великим хісном для Церкви і народу, а з великою заслугою для своїх чинів і для душ, посвячених Богові життям по єванг. радам. Военні обставини змусили нас досі мовчати і не дали нам змоги стати рішучо у Вашій обороні перед насильством, — тим болючішим, що прокривався лжною, висказаною волею народу. Це наше дотеперішне, противне нашій волі мовчання нехай ніхто не толкує в тому дусі, що годимось на насильство. Ми не тільки не годимось, але рішучо протестуємо проти зділаної Вам кривди і тяжкого удару, завданого нашій Церкві і нашому народові. При тому висказуємо Вам наше глибоке спочування і велику надію в Бозі, що та кривда буде Вам наго-

роджена і що вернетесь до своїх монастирів, щоб наново організувати працю для добра Церкви і народу.

Замовкли хори, в яких Ви віддавали славу Всевишньому і поклін Богопочитання Пр. Тройці, і Хр. Спасителя Божій Премудрости, замовкли пісні, але тільки до часу. Відновиться життя по єванг. радам буйніше, святіше, ніж це було в нашій Церкві перед 1939. Ви же, Д. Сестри, жиючи серед світських людей без тої помочі, яку дає спільне життя по монашим правилам, не переставайте бути монахинями-дівицями, посвяченими Всевишньому у виконанні єванг. рад. Кожна на становищі, яке поставить Вам Боже Провидіння, працюйте для піддержання христ. духу в народі, для усвячування христ. родин і устереження перед тяжкою небезпекою, яка до них наближається. Працюйте над навчанням катихизму, виробляйте культ святих передань христ. життя в родині і в кожній парохії, в якій будете жити, помагайте душпастирям в їх тяжкій праці, оскільки вони тої праці будуть домагатися.

А передусім пам'ятайте, що підставою монашого життя, так в монастирі як поза ним, є молитва. Будьте людьми молитви, любіть молитися, давайте приклад молитви і будьте переконані, що Ваші молитви будуть вислухані. Бо від віків не чувано, щоб християнська молитва не була вислухана. Поручайте також усильно Всевишньому бідних безбожників, що живуть в тяжкому грісі невірства. Випрошуйте також для цілого нашого народу, тут у нас і там над Дніпром, і народові у Вел. Росії, ту благодать, щоб ті воєнні події наблизили хвилину приєднання усіх нез'єдинених православних, до єдності у св. кат. Церкві. Моліть і за нас, за духовенство Льв. Архиеп.! З Божою помічю зачинаємо Єпарх. Собор. Не переставайте випрошувати для нас помочі св. Духа для такого важного діла!

У Львові, вівторок другої седмиці Вел. Посту 1940.

+ *АНДРЕЙ, Митрополит, вр.*

Опубл.: Письма-послання Митрополита Андрея. М. О. ч. 64, стор. 39-40.

ПРОМОВА МИТР. А. ШЕПТИЦЬКОГО НА ВІДКРИТТІ ЛЬВІВСЬКОГО АРХИЄПАРХІЯЛЬНОГО СОБОРУ

Промови митр. А. Шептицького на відкритті і на закритті Архiepархiяльного Собору, який відбувся в 1940 р. у Львові під час більшовицької окупації Західної України, є важливим документом-свідченням про стан Української Католицької Церкви, переслідування, та її проблематику в той час.

У важну хвилю життя нашої Єпархії вітаю Вас, Всеч. Отці, як учасників Аеп. Собору. — Здається мені, що не можу ліпше пояснити значення його, як представленням, як до нього прийшло.

Пам'ятаєте, Отці, що ще від початку війни зачав я запрошувати на давніші т. зв. «Консисторські сесії» усіх священників, що були присутні у Львові. Мені треба було ближчого контакту з ними, а для них участь в таких Єпарх. радах могла бути нагодою корисної праці і заняття, що не раз рятує положення серед хвилевих труднощів життя. І так збиралися ми через місяці: жовтень, листопад і грудень. Від хвили, коли через конфіскачу циклостилю неможливо було видавати хоч і як вже коротких «Архiep. Відом.», з 1 січня 1940 р., положення, а через те й наша праця змінилася. Вміру, як зовнішнє положення, спричинене війною, ставало щораз більшою трудністю в праці, треба було нам здобуватися на чимраз більше інтенсивну працю. Через 3 місяці і Отці і я, усі ми переконалися, що такі Єпарх. ради мають добру сторону і можуть нам принести неодну користь. То піддало мені думку, чи не далось би, мимо усіх труднощів, які з природи речі ставались з кожним днем ще більшими, здобутися нам на найбільшу міру інтенсивності праці цілої Єпархії та відбуту у Львові Аеп.

парх. Собор. Хоч і як дивоглядною та гадка могла видаватися, я поділився нею з Вами в день Нового Року, коли Ви були добрі мене відвідати, щоб пожелати нашій Церкві якнайкращого розвою в цьому році. Я заявив, що ношуся з думкою сликати до Львова А[рхи]єпарх. Собор та представив відразу, що це, що в наших часах не до виконання, себто з'їзд усіх священників, можна кількома зарядженнями так змінити, що осягнеться те, що важне, не накладаючи на Духовенство тягару того з'їзду. Водночас ми зачали з 1 січня проголошувати на наших четвергових Єпарх. радах те все, що у нормальних часах бувало проголошоване друком в «Аєпарх. Відомостях». Ми ужили тоді наче легальної якоїсь фікції, щоб заступити щомісячне видання «Аєп. Відом.» Те, що в четвер в приявності перебуваючих у Львові священників було прочитане, уважалось проголошеним. А те, що в тих оголошеннях мало бути законом, постановили ми, старинним звичаєм, крім того ще проголошувати це прибиттям тексту на дверях Архикатедр. Храму. Те, що мало бути читане, доходить мало до відома цілого Духовенства дорогою відписів, передаваних з рук до рук, т. зв. «поштовими шляхами Аєп. Відомостей».

Дорога ця була далека, а спосіб нелегкий, бо обтяжував Отців, хоч і добровільно приймаючих той тягар, кінченістю переписування цілого тексту. Тому й не дивота, що навіть після кількох місяців текст наших Відомостей не дійшов ще до границь Єпархії. Але так певно було за часів наших прапрадідів, коли не було ще ні телеграфів, ні пошти, ні залізних доріг, коли незнаний був друк, а папір рідкістю. Та наша пошта, супроти тих усіх труднощів могла видаватися повільна, а робота її не дуже то справна. Тут треба піднести і ті обставини, що папір дійсно ставався рідкістю, так, як у якому XIII, чи XIV стол. ставав дорогим. За лихий, деревляний папір треба було платити одного рубля за аркуш і тим іще тішитися. А до того треба було той, так дорого куплений папір, ховати, як які скарби. Бо кожної днини були ми наражені на те, що «ри першій-ліпшій нагоді зникнуть всі запаси паперу — так, як зникли машини до писання, бюрка і столи, а в першій мірі цикло-стили, гектографи і друкарські машини. Мимо усіх тих труднощів «Арх. Відомості», проголошовані замість друком на Єпарх. радах, у четвер, доходили і доходять до відома

Духовенства, очевидно не без усильної праці многих Всеч. Отців, яким при тій нагоді мушу висказати найсердечнішу подяку.

Мій проєкт скликати Єпарх. Собор прийняли Ви прихильно, не добачуючи у виконанні того пляну неможливостей. Але до цього треба було приступати поволі і осторожно. Бо ніхто з нас не знав, чи у воєнних часах не прийде якась нова непередбачена перешкода, яка вчинить ціле діло неможливим. Можна і треба було, одначе, до нього приготовлятися. Зі своєї сторони, в ряді декретів, читаних на Єпарх. радах, порушував я деякі питання, які, як здавалось мені, були важним і конечним предметом нарад Собору. А передусім заохочував я Вас до пропозиції завчасу своїх побажань і пропозицій. Щоб помогти вам орієнтуватися в предметах, про які могла бути мова на Соборі, заохочував і радив я докладно перестудіювати рішення наших провін. Синодів: Замойського з 1720 р. і Львівського 1891 р., які перейшли майже усі ділянки християнського життя і душпастирської праці Духовенства — через що своїми рішеннями найліпше можуть піддати Вам думки про можливі й потрібні будучі рішення нашого Собору. Зі своєї сторони підготовлювався і я. І думав я спочатку, що вже під кінець березня буде можна Собор зачати. Однак з обережності та зі страху, щоб не стягнути на себе та Духовенство закиду, про який згадує Євангелист: «Цей чоловік зачав будувати, а не може докінчити» — я зволивав і відкладав справу. Щойно дня 13 квітня (н. ст.) видав я послання «До Духовенства і вірних», яким запросив я усіх священників у Львів. Архиепархії на Собор, що після цього послання мав зачатися в Світлий Четвер ц.р. торжественним Богослуженням. Осібним письмом, підписаним в суботу першого тижня Чотиродесятниці, запросив я на цей Собор верховних настоятелів наших муж. монаших чинів і всіх еромонахів. При тій нагоді протестував я у тому письмі проти знесення монастирів і конфіскації усіх нерухомих і рухомих дібр цих монастирів, як проти тяжкого удару, заданого нашій Церкві і нашому народові.

Наспів Світлий Четвер. Тому, що з огляду на лихе здоров'я не міг я брати участі в торжеств. Богослуженні в церкві, заступив мене Кир Никита, що з Преосв. Кир Николаєм, Впр. о. Мітратом Йосифом, в асисті цілої Капітули

і Духовенства відправив торжественне Богослуження, в наміренні помочі св. Духа для праць Собору.

Передусім мусимо Впреп. і Всеч. Отці, зложити Всевишньому найгарячішу нашу подяку за те, що допровадив нас до хвилі, коли Його св. ласкою, в Його Ім'я і з Його поміччю зачинаємо це важне для Архиепархії діло. Хоч поміч з неба потрібна нам для кожного нашого діла, хоч без Божої благодаті нічого доброго не можемо зробити, Всевишньому подобалося одначе виявити нам в цьому ділі особливішу опіку і поміч. Не звертаючи уваги на многочисленні наші гріхи, все ж дозволив нам Г. Бог зачати сьогодні те трудне діло на Його хвалу. Всевишній Господь, який «серцем сокрушеним і смиренным не гордить», побачив, що нашим наміром не була і не є порожня слава у людей, як і метою нашою не хвилевий успіх. Бо всі ми приступаємо до цього Собору в душі християнського покаяння. Віддаючи Всев. Богові в Тройці єдиному поклін богочитання, ми принесли Йому Євхар. Жертву Хресної смерти Христа-Спасителя в доказ саме нашого поклону, нашої служби, нашого віддання Його пресвятій Справі. В Його Пресв. Ім'я приступаємо сьогодні до діла Собору, як до акту всенародного покаяння. В ньому шукаємо поправи усіх пороків, похибок, гріхів і блудів у христ. житті нашого народу та покаяння і поправи в усіх наших гріхах, пороках і незвершенностях. Тому діло цього Собору — то діло, від якого повинна зачатися нова епоха в історії нашої Церкви і народу. І так буде, як тільки Всевишньому подобається поблагословити нашу працю і довести її до успішного кінця. А Бог нехибно поблагословить її і певно дасть успішно її скінчити, якщо наша праця буде оперта на щирому христ. покаянні. Цього саме христ[иянського] покаяння треба нам перед Богом для вічного нашого спасіння, того нашого покаяння треба й нашому народові для його вічного спасіння. Бо, якщо гріхи людей стягають на весь нарід Божу кару і довги тих гріхів можуть ставати таким тяжким тягарем, що конечними стаються тоді важкі страждання невинних та гіркі сльози і жорстокі діла покаяння винних, то, здається, що терпіння, які стягнула на весь наш нарід ця війна, є бодай в часті карою за гріхи, яких міра переважила.

Всеч. Отці пам'ятають, що довго ще перед війною в кількох числах «Арх. Відомостей» оголошував я свої роздумування під титулом «Хто винен?» Мучила мене думка, що причиною терпінь нашого народу, терпінь, яких вже тоді було чимало, та, які, як здавалось мені, були заповідженням більших іще терпінь у світовій війні, були в великій мірі спричинені нашими гріхами, нас, священників. Як змора, як недобрий сон, вертається до мене ця гадка й тепер, коли страждання невинних стаються з кожним днем більші. Мушу широко поділитися з Вами, Всеч. Отці, моїми думками:

Коли б ми були певні, що Пресв. Таїнства Христової віри, які іменем Христа уділяємо нашим вірним, ніхто з нас не приймає по-святотрадськи, — то могли б ми бути вільні від того страшного питання, «Хто винен!» Але, коли майже напевно знаємо, що з-поміж християн нашої А. Єпархії, не один може прийняв святотрадським способом Пресв. Т. Євхаристії, то кров мусить нам в жилах стинатися і зі жахом мусимо питати себе: «Хто винен?!» Бо до уст святотрадника понесла священника рука Пр. Жертву Христа, Його Тіло і Кров! А що кожне святотрадіство являється історичним повторенням Юдиної зради, — то фактом є, що хтось з наших вірних стався «повинним Христової Крови», себто стався винним убивства Христа! І фактом є, що при цьому страшному злочині стояв недалеко один з нас, священників! На згадку про це аж дроз переходить по цілому тілі! І через те питання: «Хто винен!» стається подібне до Архангельської труби, що кличе нас, священників, на суд.

А що сказати б на те, коли б то не простий християнин, який не досить знає катехизм, такого убивства допустився, (а і в тім чи нема вини священника?) але вже один з нас, священників Христових, учеників чи апостолів, один з них — з тих, яких Він зове братами і приятелями, яких вививив понад всіх людей, — один з нас, яким у руки вложив чашу Своєї Крови, став зрадником і чашу Пресв. Крови віддав демонам на поталу! Якими ж сльозами і яким покаєнням змити цю пляму з історії нашого Духовенства?! Як зірвати тії пекольні в'язи, які нас усіх злучили з демонським ділом Іскаріота?!

Бо, якщо святотрадіство простого християнина, що не знає катехизму, є страшним нещастям для цілої громади і

народу, то якою вагою важить пригнітаючий весь нарід тягар Юдиної зради, сповненої священником?!

Цей злочин тисячі разів страшніший ніж тамтой; то таке нещастя для цілого народу, що його наслідки трудніше усунути, ніж наслідки кривавої війни. А перед небом і землею стид такий, що хіба під землю треба скритися, хіба скали і гори взивати треба, щоб прикрили і заслонили нас перед тим непонятним, страшним соромом, який спливає з того злочину мерзенним, пекольним калом на наші церкви, хати, родини, установи й на наших дітей. Брудом і смородом наповнена земля і її підвалини аж трясуться з обурення на злочинця, що стягає таке нещастя на нас усіх! А може він досі ще не покаявся? І не тільки «може», але таки напевно не покаявся! Бо відкинути від себе Юдину зраду і очистити душу з тої пекольної прокази, це ж річ так шалено трудна, — вона так перевищає усякі сили людства, що навіть всенародна думка від двадцяти віків така, що Юда Іскаріот не кається. А Юдина зрада лишає на душі таке пекольне п'ятно, що затемнилося бо сонце, як би Всевишній у безконечному милосердю не чекав на покаяння проклятої душі нещасного, що вже одною ногою у вічній погібелі!

Будучи ділом покаяння за гріхи людей і Духовенства, мусить наш Собор обдумати орудники поправи і шукати доріг не те, щоб уровень християнської праведности серед народу та христ. зверхности серед священників так піднести, щоб упадок священника у тяжкий гріх був так незвичайно рідким випадком, що святокрадське Причастя його було б неможливе. Певна річ, неможливим воно ніколи не стане, як довго чоловік має свобідну волю, але воно може і мусить статись так морально неможливим, щоб сама думка такого упадку потрясала зі страху душу кожного християнина.

Відвічний звичай, практикований на всіх Єпарх. Соборах катол. Церкви вимагає, щоб усі учасники Собору зложили визнання катол. віри по формулці, приписаній Урбаном VIII. Перед тою торжественною присягою запрошую Вас, Всеч. Отці, відспівати зі мною молебень. Преосв. Кир Никита, як Генер. Вікарій, взяв на себе обов'язок логотета Собору і зволить формулу визнання по дотеперішній практиці відчитати церк. — слов'янською мовою. Передпоследне

речення від слів: «Сію віру» будуть Отці добрі голосно повторяти за Преосвященим всі разом, а останнє речення: «Тако ми Боже поможи...» будуть Отці вимовляти кожний зосібна, приступаючи тут, до св. Євангелія. Отці, які нині не могли бути присутні, а приїдуть на другий четвер, тим самим порядком усі разом робитимуть визнання віри в приявності Кир Никити і після визнання підпишуться.

[Світлий четвер 19. IV., ст. ст., 1940 р.]

Опубл.: Письма-послання Митрополита Андрея, стор. 62-66.

ПРОМОВА МИТР. А. ШЕПТИЦЬКОГО НА ЗАКРИТТІ ЛЬВІВСЬКОГО АРХИЄПАРХІЯЛЬНОГО СОБОРУ

Серед незвичайно важких воєнних обставин, довершили ми за Божою поміччю важного діла: скликали АЄп. Собор. Які важкі були обставини, всі Отці, учасники Собору, знаєте. З найближчих учасників соборових праць двох наших товаришів-священиків померло, як жертви теперішніх обставин у Львові. Чотирьох найближчих співробітників арештовано, як і десятих інших учасників Собору. Коли до того додамо незвичайні труднощі, щодо подорожей і кореспонденції, заборону друкованого слова, брак світла, впродовж довгих нераз годин кожної днини, неможливість уживати наших архівів і бібліотек, отже брак найпотрібніших наукових книжок, а до того потрясаючі та в найвищому ступені болючі відомості, то треба уважати це незвичайною ласкою Всевишнього, що ми довершили того важного для життя Єпархії і для нашої праці, для народу діла.

Праці Собору йшли поволі вперед, викликаючи нераз довгі дискусії. Багато питань, в яких, здавалося, гадки Всеч. Духовенства можуть бути поділені, після дискусії відкладали ми невіршеними на будуче. Ми держалися системи, не досить ще випробованої.

Усі священники А. Єпархії були запрошені на кожну сесію Собору; кожний був обов'язаний бодай раз в році брати участь в нарадах Собору. Все те було причиною, що і декретів Собору і вирішених правил менше було, ніж хто міг би надіятися після таких довгих праць. Але коли, Отці, приглянетесь ближче порушеним питанням і вирішеним правилам, то маю надію, не будете уважати час, вложений

в соборові праці, за страчений. З цих 31 декретів і багатьох правил не одно порушує важні питання і мусить бути зачислене до важних кроків наперед в житті і душпастирській праці Духовенства. І можемо похвалитися, що все, що одобрено Собором, є виявом однодушної волі та однодушного рішення цілого Всеч. Духовенства. Коли та однодушність не була виразна, коли заходили сумніви щодо практичності якогось правила, тоді відкладали ми його заєдно на другий Собор, щоб не накидати обов'язків, що їх загально не визнано конечними. Коли одначе з увагою приглянетесь, Всеч. Отці, довершеному ділу, то й побачите, що правила нашого Собору не є такі теоретичні, щоб не мали важного значення у практиці душпастирської праці та важнішого ще значення для священничого життя і священничих чеснот. Можна, а думаю, що й треба тут розрізнити поміж зовнішньою практичністю, себто практичністю духового життя і чеснот. Через цілий рік старалися ми шукати пердусім Божого царства і Божої правди, щоб рішення того А. Єп. Собору були по змозі ділом покаяння і ділом любови Божої. Ми вправді наміряли обробити всесторонно усі сторони християнського життя, всі Божі заповіді, всі Таїнства і все, що може мати зв'язь зі священничим життям і душпастирською працею. Але при такій всеобіймаючій програмі дбали ми передусім про те, щоб з якнайбільшим, по змозі, рельєфом виявилася засада того, що я назвав би теоцентризмом. І може і без нашої волі рішення А. Єп. Собору з 1940 р. так закінчені, що ту гадку яскраво висказують. Слова «теоцентризм» ми ніде не уживали. Ціла християнська наука і усяке церк. законодавство мусить бути в якомусь загально-християнському значенні теоцентричне, себто мусить Бога уважати найвищою метою й осередком всього того, про що може бути мова в християнстві. Але можна про теоцентризм говорити і в іншому, стислішому значенні, так, як й у христ. житті можна про Бога, Його права, Його справу і Його славу так на першому місці пам'ятати, щоб про все проче майже забути. Безумовно, праця для ближніх, дбайливість про убогих і любов до людей — то чесноти, що ведуть до Бога і свій осередок, та мету усіх своїх змагань знаходять в Бозі. А одначе Христос сказав: «Убогих все маєте поміж собою, а Мене не все будете мати». У тому значенні, в якому служба

для убогих і ближніх не є службою, віддаваною Всевишньому в Трійці єдиному, в тому значенні, в якому Христос у 12 році життя, лишаючися в Єрусалимі, говорив Матері і св. Йосифові про справу Свого Небесного Отця, в якій Йому треба бути. І нам, Божим слугам, треба бодай часом зноситися до того поклону і служби Всевишньому, яка забуває про все на світі. Отже коли з увагою приглянетесь, Отці, рішенням нашого Собору, то спостережете, що може більше, ніж ми самі цього бажали, є ті рішення проявом так понятого теоцентризму. В них пам'ятали ми не тільки передусім, але й виключно про Божу справу, про Боже царство. Ми вправді наміряли переходити усі душпастирські обов'язки і усі душпастирські труднощі, та сталося так, що рішення Собору з 1940 р. мусіли ми закінчити в хвилині, коли ще ми радили і застановлялися над обов'язками, що безпосередньо відносяться до почитання Бога в Трійці єдиного. Поза тою службою поклону, відданого Всевишньому, рішення нашого Собору доторкають тільки обов'язку християнських молитов і нормують, так, як це в наших часах можливе, життя по еванг. радам. Про наші людські потреби і труднощі, про удержання Духовенства, згадали ми тільки, наводячи два уступи Євангелія: «Шукайте передусім царства Божого» і «Даром ми прийняли, даром даємо».

Хоч соборові декрети і правила відносяться переважно до внутрішньої, духової сторони священничого життя та душпаст. праці, й тому з огляду на зовнішню їх сторінку мало, може, практичні, то одначе, знайдете в них, Отці, багато таких приписів, що без сумніву покажуться переважними в душпастирській праці. Пригадую хоч одно лишень привило, яким Собор приписує проповідникам багато й усильно молитися про успіх проповіді за тих, що її слухатимуть. Наколи б Всеч. Духовенство примінилося до тої ради, чи радше усильного припоручення, воно принесло б необчислимий хосен для Церкви. Думаю, що урегулювання проповідництва в дочерних церквах має також велике значення для народу і Церкви. Але важнішою, може, ніж усі позитивні приписи, зформуловані в правилах, є друга сторінка соборових праць. І наколи б обставини були так склалися, що після ухвалення першого правила про переклад на українську мову визнання віри, були би ми мусіли

перервати дальші праці Собору, — зрештою зачинаючи Собор, думали ми, що так і станеться, — то були б ми мусіли признати велике значення самому скликанню Собору. А те значення саме у спільноті праці єпархіяльного Єпископа з Духovenством Єпархії, солідарність поміж ними, безнастанне порозуміння, взаємне довір'я і обостороння свідомість спільної мети і спільних орудників до тої мети. Весь той успіх в правильному і практичному приміненні засади соборовости співпраці Духovenства з Єпископом. Про ту засаду, бодай в теорії, дуже дбають східні Церкви, та вона й в самому ділі переважна для церковного життя, а примінення її саме в законі, що приписує відбувати єпархіяльні собори. У великих єпархіях, на жаль, примінення того закону таке, що мало відповідає думці соборности і добрим її сторонам. При скликанні Собору оправдувався я, здається, з того, що від 1905 р. не здобувся на скликання ні одного Єпархіяльного Собору. Перешкодами цього були труднощі, що їх принесла світова війна і все, що опісля неї наступило. Але мушу признати, до того мого, сміло скажу, занедбання, в великій часті причинилася й та думка, що Єпарх. Собор, відбутий так, як приписує кодекс латинського права, в такій Єпархії, як наша, небагато приносить хісна. Коли учать в Соборі беруть тільки Отці Декани і по одному делегатові з кожного Деканату, і коли соборові декрети приготується наперед в комісіях, то ті декрети завсіди роблять враження, що вони накинені, а загал Духovenства не бере майже ніякої участі в торжественних засіданнях Собору. Може через те й рішення нашого провінціонального Собору з 1891 р. не має того значення, що його могли б мати почасті знаменито ними зкодифіковані принципи душпастирської праці.

Уважаю це дуже великим Божим даром, що я знайшов, або скажу ліпше, що усі ми разом знайшли практичну і корисну форму. Коли всі священники, запрошені, коли кожний з них має право бути приявним, може промовляти, ставляти внесення, боронити своїх внесків, чи своєї думки, тоді, мусить загал Духovenства знаходити в соборових сесіях більше, ніж тоді, коли в них бере участь тільки через вибраного делегата. Можна й надіятися, що при урегулюванні такої системи, буде з кожним днем рости і скріплятися наша солідарність та спільність в праці.

Тим то можемо мати оправдану надію в Бозі, що ціле діло А. Єп. Собору з 1940 р. буде Всевишнім прийняте, як діло покаяння цілого Духовенства, і то покаяння звершеного, яке опирається на Божій любові. Маємо теж й надію, що Всевишній поблагословить і саму гадку Собору і наші рішення, і дасть, що зерно, кинене в рілю душпастирської праці Духовенства, видасть обильні овочі.

Коли кожний з нас, у своїй праці над собою і над вірними, примініть у кожній подробиці до принципу безоглядного першенства Божої справи і того святого теоцентризму, що є любов'ю Бога Всевишнього в Трійці єдиного, тоді праця наша буде приносити обильні овочі і рішення нашого Собору, хоч вони є більше практичні тою внутрішньою практичністю любови Божої, ніж зовнішньою практичністю пастирського благорозум'я; вони матимуть важне значення і в нашому житті і в нашій праці. Бо ніщо не може мати більшого значення в житті священника, як те, що його поправляє і підносить його життя молитви.

Намірені соборові рішення і приготовані, та досі не використані матеріяли лишаються матеріялом будучого А. Єп. Собору в 1941 р. За все, що Бог дав довершити, можемо зложити Йому якнайгарячішу подяку. Запрошуючи Всеч. Отців до спільного відспівання гимну «Тебе Бога хвалим», піддаю думку, щоб ми, дякуючи Всевишньому за той наш А. Єп. Собор і за все, що в ньому нам Бог дав, своєю подякою обняли й все проче, що Бог дав нам в цьому році, без огляду на те, чи воно було нам миле, чи може, тяжким хрестом. Колись, певно, покажеться, що неодно, що сьогодні болюче й прикре, було й є цінною благодаттю з Неба. Так, як св. Йоан Золотоустий останнім словом обнімав ціле своє життя і усі зарядження Всевишнього супроти нього та Богові за все дякував словами: «Докса то Тео пантон генека», так й ми сьогодні, приймаючи усі зарядження Всевишнього супроти нас, дякуймо за все доброму Отцю Небесному.

За все Всевишньому Богові слава і подяка. Амінь.

В ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь.

Опубл.: Письма-послання Митрополита Андрея, стор. 68-71.

МИТР. А. ШЕПТИЦЬКИЙ ПРО БІЛЬШОВИЦЬКІ РЕПРЕСІЇ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Після відступу Червоної армії з Західньої України Митр. А. Шептицький 16 серпня і 7 листопада 1941 р. подав Апостольській Столиці звіт про нищення Української Католицької Церкви.

Протягом цілого того часу Господь Бог у чудесний спосіб хоронив нас, хоч Він дозволив на те, щоб наша Церква й наш нарід принесли Йому свідчення мучеництва багатьох наших священиків і вірних. Нема найменшого сумніву, що головною причиною більшовицького переслідування вірних була їхня ненависть до Христа і Його Церкви. [16 серпня 1941 р.]

Більшовицька займанщина, що тривала майже два роки, спричинила повну руїну нашого бідного й обездоленого народу. Число жертв, що їх вивезено, ув'язнено чи вбито, дуже велике. Тільки в моїй (Львівській) архієпархії їхнє число доходить до 200.000. В моїй єпархії були вбиті або померли у в'язниці 12 священиків, а в Перемиській — біля 20. Крім того з моєї єпархії вивезено в Сибір 33-ьох священиків. Навіть прості селяни, яких не змогли вивезти чи ув'язнити, сильно потерпіли із-за примусових робіт, конфіскації майна, надмірних податків та постійних турбувань поліцією, що на кожному кроці, де тільки могла, знущалася з безборонного народу. В кількох випадках цілі села були переселені з одного місця на інше. Та за всі ці переслідування й жертви Бог винагородив наш народ небувалим відновленням релігійного життя. Тепер церкви й спові-

дальниці завжди переповнені, а навіть між молоддю розбудилось завзяття боронити й зберігати свою віру. Так ото, з цього тяжкого допусту, ми вийшли душевно очищені й підкріплені у св. вірі. І за це все нехай буде дяка Господеві! [7 листопада 1941 р.].

Опубл.: Ісповідники віри нашої сучасности, стор. 26-27.

РОЗДІЛ III

*ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УРСР
І СХІДНЬО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ*

ПРО ЛІКВІДАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ 1944-1946

*Вступ до розділу про ліквідацію Української Католицької Церкви в УРСР і східньо-європейських комуністичних країнах
Видавництво одержало з Українського Католицького Університету в Римі.*

В цьому розділі зібрана велика кількість документів і голосів Української Церкви-Страдниці. Всі її Архипастирі на чолі з Блаженнішим Патріархом Йосифом «переставилися» до вічності, а з ними велике число священників, монахів, монахинь і вірних. Сподіваємось, що багато з них будуть вписані в каталог мучеників Церкви. Каталог мучеників Христової Церкви завжди відкритий, бо Церква продовжує платити кров'ю (кров'ю містичного Христа), тому що як Таїнственне Тіло продовжує діло спасіння, тобто виводить людство з неволі гріха. А гріх зумів у наші часи створити страшну нищівну машину в країнах безбожних, антирелігійних режимів, що вживають усіх сатанських сил, щоб знищити Бога і вкінці Його образ та подібність, яким є людина.

Безбожні режими поборюють Церкву, — спільноту відкуплених людей, дітей Божих, Божий люд, щоб встановити тюрму, в якій людина стає знаряддям каторжних робіт, позбавлена людської гідності, що віддзеркалюється у свободі.

На шляху, встеленому мільйонами жертв і руїнами, новітні тирані (як і всі їхні попередники) повели наступ на Церкву давно випробуваними методами: наклепами, арештами, вивозами, засланням та вбивствами.

Вони вбивали тіла, але душ, сповнених вірою, вони не перемогли. І кров наших новітніх мучеників стає насінням-посівом нових християн, юродивих Христа ради. Церква древньої Київської Руси і древньої Київської Митрополії з її дочерними Церквами в країнах безбожницьких режимів своєю кров'ю і довголітніми терпіннями переслідувань і гонінь засвідчує свою вірність

Христові і збагачує духову скарбницю мучеництва цілої Вселенської Церкви. Наша Церква-Страдниця двигас важкий хрест, але водночас живе повним духовним життям. Вона молиться, вона дає свідчення про вселенськість і єдність, вона морально готується до великого Ювілею 1000-ліття Хрещення України, вона має свою ієрархію-архипастирів, вона має здорове і жертвенне священство, що залишається вірним покликанню проповідувати Боже Слово і служити своїм вірним, вона має глибоковіруючих і християнські родини серед теперішнього моря неморальності. Наша Церква дала і дає мучеників та ісповідників, вона на правду жива частина Містичного Христового Тіла — Вселенської Христової Церкви.

ДРУГИЙ І НАЙВАЖЧИЙ ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Митрополит Андрей у листопаді 1943 року предсказав, що Українську Церкву і народ ждуть ще важчі часи, ніж ті, які вони пережили за останні чотири роки. «Кінчимо, — сказав Митрополит Андрей 11 листопада 1943 року, — цей Архiepархіяльний Собор в таку поважну хвилину нашої історії, що маємо багато причин побоюватися такої катастрофи, якої наш народ ніколи ще не переживав, ані в найлютіших часах татарських наїздів, ані в часах руїни, ані в часах, що наступили після полтавського погрому. Видається, що великими кроками зближаємося до такої катастрофи. А ніхто з нас не знає, що робити, щоб її затримати!.. Зовнішня буря, що шаліє над Наддніпрянською Україною, зближається до нас. В ній пропадає там, може, більша і ліпша частина українського народу, — гине, фізично пропадає».¹

В липні 1944 року радянська армія знову зайняла Львів, і незабаром уповноважений нової влади викликав Митрополита Андрея до себе, а тому, що цей не міг, пішов архієпископ Йосиф. Уповноважений говорив гостро, але, коли опісля прийшов до Митрополита в палату, говорив уже приязно.

Коли приїхав до Львова обласний адміністратор, Архієпископ Йосиф і о. д-р Іван Чорняк пішли до нього прохати, щоб більшовики не займали Духовної семінарії. Він відповів, що всі віровизнання стараються для себе про визнання від держави і те саме повинна зробити й наша Церква, щоб мати забезпечене існування, тому треба з такою метою вислати делегацію до Москви. Це переказано Митрополитові Андрееві. Він негайно згодився і за-

---

¹ Actes et Documents du Saint Siège Relatifs à la Seconde Guerre Mondiale. 3. Le Saint Siège et la situation religieuse en Pologne et dans les Pays Baltes 1939-1945. I Partie. Libreria Editrice Vaticana 1967, стр. 566.

кликав ще на нараду єпископа Будку і єпископа Чарнецького. Після того Митрополит почав думати кого вислати. Не хотів вислати свого наслідника — Архієпископа Йосифа, а о. Климентій Шептицький відмовлявся і радив вислати о. д-ра Костельника, о. Котіва і о. Будзінського. Одначе делегації не вислано, бо стан здоров'я Митрополита Андрея погіршився, і він помер 1 листопада 1944 року.

Після похорону Митрополита Андрея розвинулася майже нормальна праця. Митрополит Йосиф четверговими сесіями продовжував п'ятий Архієпархіальний Собор. Також розпочав відвідини всіх церков у Львові і думав опісля відвідувати всі церкви львівської архієпархії. Незабаром прийшов до Митрополита Йосифа уповноважений від уряду з Києва і домагався, щоб він вислав делегацію до Москви, зазначаючи, що Митрополит Андрей уже призначив о. Костельника членом делегації. Тоді Митрополит Йосиф назначив на провідника делегації о. Климентія Шептицького і ще двох членів делегації: о. Котіва і о. Будзінського. В Москві прийняли делегацію чемно, бо хотіли, щоб Митрополит Йосиф вплинув на Українську Повстанчу Армію щодо припинення воєнних дій проти радянської армії. Отець Климентій Шептицький переказав генералові Романові Шухевичеві (Тарасові Чупринці) пропозиції радянського генерального штабу. Але розмови не мали успіху.

Вже восени й зимою 1944 року радянська влада почала викликати священників до районів на збори й конференції, і доповідачі почали накидатись на минуле нашої Церкви, на Рим, на Папу і на Вселенську Католицьку Церкву. Священники, примушувані вислухувати ті напасти, пояснювали це як «перевиховання». Передбачливіші відразу побоювались удару проти Української Католицької Церкви. І справді, із загальним терором проти населення і духовенства почалась на початку квітня 1945 року широко розгорнена кампанія у пресі й радіо. 6 квітня 1945 року у львівській газеті «Вільна Україна» появилася стаття Володимира Росовича (Ярослава Галана) під наголовком «З хрестом чи мечем», звернена проти Митрополита Андрея і проти Української Католицької Церкви. Цю статтю передруковано в центральному офіційному органі комуністичної партії в Києві «Радянська Україна», передавано по радіо, поширювано окремою брошурою, коментовано на різних зборах, ведучи нечувано брехливу акцію проти Української Католицької Церкви.

Після такої психологічної підготовки всі побоювались найгіршого. І тому Митрополит Йосиф запросив до себе єпископа Будку, єпископа Чарнецького, протоігумена Редemptористів отця Де Вохта і отця архимандрита Климентія Шептицького, заявляючи, що іменує їх, на всякий випадок, адміністраторами.

Удар прийшов у середу 11 квітня 1945 р. Органи більшовицької поліційної влади приступили до фізичного насилля супроти української католицької церковної ієрархії. Вже зараня стійками обставлено церкву св. Юра, наїхало дуже багато авт, а полковник приніс Митрополитові Йосифові рішення прокурора про арешт. Митрополита обшукали і відвезли до тюрми на вул. Лонцького, де в тюремній келії він просидів першу ніч. Ранком, під сильною ескортою, його перевезено до вагону на двірці, і перед полуднем поїзд відїхав до Києва. В окремім переділі стерегло його 3-4 конвоїри, а інші були на коридорі і в сусіднім переділі. В Києві завезли Митрополита до слідчої тюрми при вулиці Короленка 33, де знову відбули прикрі й болючі обшуки та посадили в келію-одиначку. Потім почали виводити на слідство день і ніч, так що він буквально падав з ніг і вмлівав від знесилення, тортур і знущань. Слідство тривало цілий рік.

Того ж 11-го квітня 1945 року були заарештовані також у Львові єп. М. Будка, єп. М. Чарнецький; крилошани: о. Куницький, о. Ковальський; священники: о. Труш, о. Білик, о. Годунько. В Станиславові заарештовано єп. Григорія Хомишина і його помічника єп. Івана Лятишевського.

В квітні 1945 року виарештовано всіх видатніших священників, крилошан, професорів Богословської Академії і семінарій та велику кількість духовенства. Їх заслано на Сибір, і так позбавлено Українську Католицьку Церкву її законної ієрархії, а терором, арештами і депортаціями проріджено ряди духовенства, що довело населення до страху і безнадії.

Позбавленим своєї ієрархії українським католицьким священикам видано наказ реєструватися в адміністративно-партійних органах влади і тільки «реєстрованим» дозволено виконувати далі священницькі обов'язки. На доручення радянської влади творено парафіяльні комітети, які не тільки мали адмініструвати церковним майном, але й мали право наставляти і звільняти парохів.

До того насильного наступу атеїстичного режиму на нашу Церкву прилучився і московський патріарх Олексій своїм новим посланням, про яке згадав і папа Пій XII у своїй енцикліці «Всі Східні Церкви» (з 23 грудня 1945 року). «Бо хто ж не знає, — писав Папа, — що патріарх Олексій, недавно вибраний нез'єдиненими єпископами Росії, в посланні, зверненому до Української Церкви, — що немало причинилося до започаткування цього рода переслідування, — явно захвалював і проповідував відступництво від Католицької Церкви».

Незабаром опісля масово поширювано це послання московського патріарха в Західній Україні, а резиденцію львівських митрополитів-архієпископів окупував єпископ Російської Право-

славної Церкви Макарій, висланик московського патріарха Олексія, з титулом єпископа Львівського і Тернопільського.

В обороні ієрархії Української Католицької Церкви виступили окремих листом 1 липня 1945 року понад триста священників, прохаючи уряд СРСР, щоб «звільнив наш єпископат з Митрополитом на чолі», а водночас вони осудили діяльність «Ініціативної групи»... Це був героїчний крок священників, які були свідомі, що, підписуючи згаданий лист, наражаються на репресії.

Для ліквідації Української Католицької Церкви і завершення діла відступництва влада СРСР й московська патріархія послушлились так званою «Ініціативною групою по воз'єднанню Греко-католицької Церкви з Російською Православною Церквою», яку очолювали о. д-р Г. Костельник, о. д-р М. Мельник і о. А. Пельвецький з трьох наших галицьких єпархій. Ця група, наскрізь самозванча, листом з 28 травня 1945 року звернулася до Ради Народніх Міністрів УРСР з проханням затвердити її на те, щоб перетворити Українську Католицьку Церкву на Православну, «бо наша Церква опинилася, — писали ініціатори тієї групи, — в стані безвластя та дезорганізації...» Три тижні опісля, 18 червня 1945 р., наспів лист-відповідь більшовицького уряду, підписаний П. Ходченком — уповноваженим Ради в справах Руської Православної Церкви при РНК УРСР, що в дійсності був указом-декретом про ліквідацію Української Католицької Церкви. Він відбирав їй право існування і зводив її до нелегальної, забороненої в СРСР установи. Пізніший так званий «Львівський собор» (8-10 березня 1946 року) заявляв про самоліквідацію Унії — це обман і насилля над людською совістю.

Це беззаконня і насилля осудив Синод єпископів Української Католицької Церкви в Римі (28. XI. — 2. XII. 1980), що його скликав Блаженніший Патріарх Йосиф і був його головою, п.н. «Торжественне заперечення канонічності так званого Львівського собору 1946 року».

УВ'ЯЗНЕННЯ ПЕРЕМИСЬКИХ ЄПИСКОПІВ

У квітні 1945 року атеїстичний більшовицький терор не зліквідував нашої найстаршої перемиської єпархії, владичий престіл якої опинився в границях нової Польської республіки. Щойно 21 вересня 1945 року заарештовано перемиського єпископа Йосафата Коциловського, а разом з ним пароха перемиського кафедрального собору — отця митрата Василя Гриника. Вони обидва були ув'язнені п'ять місяців у польській тюрмі в Ряшеві, а 18 січня 1946 року польська комуністична влада передала їх у руки радянської поліції в Мостиськах, де роблено натиск на єпископа Коциловського, щоб спонукати його до відступництва від Като-

лицької Церкви. Коли ж органи НКВС побачили його непохитність у католицькій вірі і готовість радше на тортури і смерть, ніж зрадити свою Церкву, дали йому «час», щоб передумав справу, і 24 січня відпустили його та о. Гриника назад до Перемишля, бо то був час перед виборами і не хотіли зражувати собі населення, бачачи, з якою любов'ю воно відносилось до свого Єпископа. Однак органи НКВС не перестали стежити за єпископом Коциловським і кожного місяця або й частіше приїжджали з Мостиськ до Перемишля відвідати його.

25 червня 1946 року перемиський Уряд Безпеки заарештував єпископа Коциловського і передав представникам СРСР. Єпископа вивезли до львівської, а потім київської тюрми.

26 червня 1946 року насильно переселено з Перемишля до Львова, а опісля на каторгу перемиського єпископа-помічника Григорія Лакоту. Водночас насильно вивезено перемиських крилошан: отця прелата Романа Решетила, о. д-ра Івана Кузича (ректора Духовної семінарії) й о. канцлера Миколу Грицеляка. Їх опісля ув'язнено і заслано на каторгу.

СУД НАД УКРАЇНСЬКОЮ КАТОЛИЦЬКОЮ ІЄРАРХІЄЮ

Майже в той самий час коли знищено перемиську єпархію, тобто влітку 1946 року, після однорічних допитів у великій залі будинку КДБ при вулиці Короленка 33 в Києві, над українськими католицькими ієрархами, ув'язненими 11 квітня 1945 року, почався суд — воєнний трибунал, складений з трьох суддів і двох секретарів. Суд відбувався при замкнених дверях і тягнувся більше двох тижнів, переважно ночами. І кінець-кінцем засуджено Митрополита Йосифа до 8 років, єпископа Микиту Будку до 8 років, єпископа Миколу Чарнецького до 6 років, єпископа Івана Лятишевського також, мабуть, до 10 років, о. прелата Петра Вергуна — Апостольського Візитатора для українців у Німеччині — до 8 років, а єпископ Григорій Хомишин помер у тюрмі ще перед процесом.

ЛІКВІДАЦІЯ УКЦ НА ЗАКАРПАТТІ

Ліквідація більшовиками нашої Церкви на Закарпатті почалася спершу в мукачівській єпархії мученицькою смертю її єпископа Теодора Ромжі 1 листопада 1947 року, а пряхівської єпархії арештом її єпископа Павла Гойдича в 1950 році і його помічника єпископа Василя Гопка.

ПАСТИРСЬКА ПРАЦЯ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА НА ЗАСЛАННІ

З засуджених у 1946 році українських католицьких владик тільки два повернулися із заслання: єпископ М. Чарнецький і єпископ І. Лятишевський.

Одинокого митрополита Йосифа Сліпого більшовики не звільняли, а після закінчення першого засуду його суджено ще три рази в 1953, 1957 і в 1962 роках, так що він пробув у тюрмі й на каторзі та на засланні від 1945 до 1963 року.

Далеко на сибірській каторзі Митрополит Йосиф, як добрий батько, пам'ятав про своїх вірних, а неустанними молитвами, таємними посланнями і особистими листами намагався підбадьорювати їх у терпіннях і кріпити у вірі в час переслідування. З багатьох його послань збереглися два з 1954 року і одне з нагоди різави 1961 і одне з нагоди Великого посту того ж року. Повний текст цих послань опублікований у цьому збірнику.

В ОБОРОНІ КАТАКОМБНОЇ ЦЕРКВИ

Чудом звільнений з більшовицької тюрми папою Іваном ХХІІІ в 1963 році Блаженніший Патріарх Йосиф від хвилі приїзду до Риму в лютому 1963 року робив усі зусилля, щоб допомогти Українській Католицькій Церкві, починаючи від свого першого виступу на другій сесії Ватиканського Вселенського Собору 11 жовтня 1963 р. Потім часто повертався до проблеми жорстокого переслідування на Україні на Папських Синодах Єпископів, писав до голів Єпископських Конференцій у світі, до Об'єднаних Націй у Нью-Йорку (1976) і до різних держав.

Особливо замітним був його виступ 23 жовтня 1971 року на Папському Синоді Єпископів про переслідування Української Церкви і Народу (див. «Твори Патріарха і Кардинала Йосифа», том ХІІІ-й, стор. 122-123) і його доповідь з 28 липня 1980 року в Кенігштайні (Німеччина) на Міжнародному Конгресі «Церква в потребі». Доповідь була написана й виголошена німецькою мовою, а згадана організація «Церква в потребі» переклала її на інші мови, додала знімки й видала окремими публікаціями німецькою, англійською, французькою, українською, еспанською, італійською і голландською мовами.

Песлідуваній Церкві на Україні присвячене майже ціле послання Блаженнішого Патріарха Йосифа з 2-15 лютого 1982 року, з нагоди його 90-річчя, а також велика частина його торжественного Завіщання, яке ми в совісті повинні сповняти.

*ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ*

**СВЯЩЕНИК В. ГРИНИК ПРО ЛІКВІДАЦІЮ
УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
ТА ПРО Т. ЗВ. «ЛЬВІВСЬКИЙ СОБОР»**

Перші інформації про ліквідацію Української Католицької Церкви в Західній Україні та про т. зв. «Львівський собор» зібрав о. Василь Гриник, крилошанин Перемиської катедральної Капітули. Документ цей кілька років пізніше дійшов на Захід. Нижче — уривки з цього звідомлення.

Маємо на меті подати бодай який-такий звіт про нечуваний терор, з яким переводжено відоме возсоединеніє з більшовицько-православним блахманом в радянській частині Галичини.

Хоч оповідання про події маємо тільки з Тернопільщини, і то з найближчого оточення однієї особи, одначе ці події є такі характеристичні для більшовицької тактики, що можна бути певними, що в прочій Галичині змінялись лише особи при незмінних методах. Хто знає більшовицькі відносини і мав до діла з НКВС, сей знає, що всі його функціонарі перейшли той самий вишкіл і ані на волос не відступають від поданих там метод, і тому їхня тактика всюди однакова, як крапля води.

По проголошенні в Галичині возсоединенія Гр.-кат. Церкви з більшовицько-православною і про єдиновладство «Ініціативної групи» призначено референткою церковних справ при районівій управі Тернопільського району, (що по причині зрівняння Тернополя зі землею, мала свій осі-

док у Чорткові) якусь молоду дівчину, українку, Деремашко. Вона зовсім не визнавалась на церковних справах. Однак, маючи наказ апостолювання в користь більшовицького православ'я серед гр.-кат. духовенства, вона в серпні 1945 р. започаткувала свою місію взиванням деканатів до район. управи в Чорткові. На таких зборах деканальних являлись священники, відправивши Службу Божу у оо. Василіян у Чорткові. Зборами проводила панна Деремашко, людина не зла. Вона в своїй інавгураційній мові признавалась, що не визнається в релігійно-церковних справах і «богах ваших». Прохала священників вяснити їй, що то папа, а що патріарх. Визнавала, що їй особисто не залежить на заміні віри, тільки на виконанні наказу Сталіна і на зібранні деклярацій на возсоединеніє від священників греко-католиків. Переконувала, що воля Сталіна мусить бути виконана на 100%. Вона бачить неохоту священників, але не розуміє чому назверх не підписати папірчика, а в душі лишитися тим, що й передше. По такій промові звивала священників до дискусії і виявлення своєї думки, зачинаючи від декана і старших священників, поступаючи до молодших. Але декани і старші священники лявірували, звичайно, і ховались за собор, що вирішить цю справу в тій надії, що до собору не дійде, бо більшовикам не довге панування в Галичині, місяць, два і розваляться під напором Англії та Америки, до яких долучиться УПА і АК (польські партизани). Молодші священники, звичайно, були відважніші і пробували поборювати возсоединеніє і православ'я засадничо, догматичними і канонічними аргументами. Збори кінчались усе повним неуспіхом панни Деремашко. Але НКДБ (Народній Комісаріят Державної Безпеки) в Тернополі з осідком зразу в Чорткові, а по відбудові части Тернополя — в Тернополі, не могло спокійно глядіти на безуспішність трудів панни Деремашко і вже у вересні 1945 р. перебрало місію «православну» у свої руки. Щоб належно оцінити жахливість цього апостола муситься його зарекомендувати. НКДБ є се відділ політичний НКВС. НКДБ се є гестапо німецьке, польський Уряд Безпеки, а НКВС се невинна забавка, звичайна міліція. В 1941 р. НКДБ не було виділене ще від НКВС. А коли більшовики прийшли в Галичину в 1944, привели вже

зі собою виділене НКДБ, яке ще 100% жакливіше як НКВС, бо до НКДБ увійшли вже самі «специ».

Сей новий апостол-жах взявся до наших священників зовсім іншими методами. Передовсім числено на ломання. Тому не скликувано вже священників деканатами, ані групами якими-небудь, а поодинокі. Звісна річ, одиниця заломиться навіть та, що в гурті остойтяться. Отже покликано поодинокі, починаючи від старших — лявірувавших — щоб робити щерби в рядах духовенства. На столі, де приймали такого священника, лежали знаряддя тортур: щипці, ножиці, сокира і т. п. Коли священник не злякався, ставлено його під стіною і міряно револьвером, або і вистрілювано в-ліво, право від голови або понад неї. Але ті пострахи скоропостижної смерті не ламали священників. Вони, звичайно, були готові радше згинути зараз, як виречися віри католицької. Зате многих ламали повільні тортури, правдиво пекельного помислу. Священника, що не злякався щипців, ані револьверу, кидано в темну, холодну пивницю, де була долівка бетонова. Сей бетон був попуканий, а з каналу під бетоном добувались бруди і маса голодних щурів, які не давали в'язневі ані хвильки спокою, а як він перемучений сів або положився, щоб хвилину відпочити, щурі кидались на нього і живого гризли. В такій келії не було ніякого відра уступового для полагодження фізичних потреб. Сі потреби полагоджувано на стіні і на долівку, з чого (разом з каналом під долівкою) воздух у келії був гірший як у самих уступових місцях. Надто, такому священникові-в'язневі, що відмовив підпису заяви на возсоединеніє, не давано по кілька днів за рядом ніякої їди, ні води. Ті і тим подібні тортури зламали деяких священників, і вони підписали заяви, потішаючи себе тим, що тільки назовні згодився на возсоединеніє, а внутрі лишився католиком, що «negatio fidei externa» є вправді гріхом, але не є апостазією і не потягає за собою клятви. Висповідается і знову буде все в порядку. Шукали собі викрутів і оправдання, бо ув'язнення священника за відмову підпису на признання «Ініціативної групи» «ipso facto» потягало за собою конфіскаату його цілого майна і сейчасне розграблення його, як також вивіз його самого (і цілої його родини окремо від нього) на Сибір. А мимо цього 150 священників з Тернопільщини одної тільки ночі вивезено

з Чортківської тюрми на Сибір, як про це оповідав з жалем один залізничник, що заладував цих страдальців до по-тяга.

Деякі священники, поінформовані про такий жадливий терор, різно радили собі. Старі, як напр., 90-літній о. Чубатий ігнорував усі візвання так районової управи, т. є пани Деремашко, як і НКДБ. Він говорив, що йому не багато лишилося до смерти, а як схочуть його убити, то нехай дома се зроблять. Його, бодай до грудня, залишено в спокою. Таких старців-священників, полишених у спокою мимо неявки або і відмови підпису, мало бути більше. Молодшим священникам, що не являлись у НКДБ, заборонювано відправляти богослужіння та інші священнодійства, а когось в селі назначено, щоб наглядав чи священник придержується заборони і про зломання її негайно доносив. Незаховання «запрещенія», хочби потайки, десь у приватному будинку, потягало за собою невідмінне ув'язнення з його тортурами.

Один священник молодий викрутився від підпису заяви бажанням поїхати до о. Костельника, щоб переконав його про правдивість православ'я, думаючи тим зискати на часі. Довший час відкладав поїздку до Львова і далі відправляв священничі чинності. Але НКДБ само вже понаглило його і дало йому «командіровку», т. є перепустку до Львова, без якої не вільно ніде рушитись. Остаточо приневолений поїхав до Львова, але підплатив секретаря о. Костельника, якогось бувшого посла, православного з Волині, і цей виставив йому фальшиву посвідку, нібито він підписав заяву, що піддається судовласті Ініціативної групи, хоч в дійсності такої заяви, яку мав редагувати д-р Ярослав Левицький, не підписав. Зразу сей священник тішився, що вдалося йому перехитрити НКДБ, але потім нагадав собі libellaticos і acta facientes з часів Декія, та що їх старе християнство п'ятнувало апостазією та жадало покути, відправляв тільки богослуження, а до сповіді вірних і вінчань запрошував священника, що відмовив підпису, а через те був «запрещений» і укривався. Але і такий стан не тривав довго, бо о. Костельник, заїхавши до Тернополя, візвав «незапрещених» священників і, перевіривши їхні посвідки про зложення заяви, відкрив обман, бо в його актах не було заяви від сего священника. Очевидно, що посвідку про зложення заяви, що

уповажнювала до дальшого священнодійства (котра, як сей священник говорив нераз, «пече» його), о. Костельник відібрав від нього. Що дальше сталося з тим священником, не знати. Здається, що вкінці підписав заяву підчинення «Ініціативній групі».

Інші священники також старались зискати на часі і викручувались потребою переконання про правдивість православ'я поїхати на диспуту до о. Костельника. Сю думку піддавало упірним священникам само НКДБ. Перше питання, яке ставлено такому священникові, було, чи читав брошуру д-ра Костельника проти первенства Папи і яке вона вражіння на ньому зробила. Священники-лявіранти відповідали, що не зовсім ся брошура їх переконала, що їм конечно треба для усунення деяких сумнівів поговорити з о. Костельником, бож зрештою не ходить про саме первенство Папи. Є ще і інші догматичні різниці між наукою Кат. і Православної Церкви. Таким хитрунам-священникам НКДБ давало досить радо «командіровку» невідступну, але з тим, що священник дасть її до потвердження о. Костельникові, що був там, а не деінде. Впрочім, та вимога посвідки на командіровці від влади, до якої радянський горожанин удається за пропуском, зобов'язує кожного, не тільки священників. Священники, що апелювали до конечности розмови з д-ром Костельником, їхали до Львова. Одні однак, щоб засягнути поради священників Львівських, вірних Кат. Церкві; але побачивши, що у Львові те саме діється, що й у них, чимскорше тікали звідтам. А з посвідкою на перепустці, і щоб не показуватись о. Костельникові, перебирались у цивільне більше убрання і йшли до православного декана у Львові при вул. Францішканській і там, удаючи охочих вступити до православної семінарії, якої тоді у Львові не було, питали того декана чи буде православна семінарія у Львові. Коли дістали потакуючу відповідь, прохали прибити їм печатку свою деканальну на їхній перепустці.

Інші знов бували у о. Костельника. Він старався аргументами з патрольоґії підважити їхні переконання про примат Папи і твердив, що за сю догму не варта ще давати голови. Але священники сі не приїхали по аргументи, а по печатку, і діставши її, вертали з плянами нового якогось зискання на часі. Думали, що НКДБ дозволить їм їздити

ще який час до о. Костельника. Але перечислились. НКДБ скоро кінчало вже справу. На більше поїздок не давало перепустки і не погоджувалось на дальше відволікання підпису. Скоро по повороті такого священника зі Львова його взивано на НКДБ і жадано підпису без всяких викрутів. І тут під страхом нагана (більший револьвер) ломано опір священника; другі годились підписати жадану заяву вже під дверми тих келій, до яких, залежно від тяжкості опору, додавано й інші тортури, як, напр., тяжкі побої, ставлення священника-в'язня на вузькій дощинці, положеній над басейном води холодної. Басейн займав цілу долівку келії так, що не було де поставити ноги поза цею вузькою дощиною. Коли в'язень здримав на хвилиночку, тратив рівновагу і падав у холодну воду. Або ставлено в'язня під суфіт у вузькій холодній комірці донага розібраного, а на голову його все в те саме місце капала щокілька-хвилин зимна, як лід, вода. Або пускано нагло в'язневі в очі сильне, тисячсвічкове електричне світло. Коли остаточно виснажений до крайности священник згодився дати свій підпис, то його звільняли. Бували випадки, що з плачем підписували, а сльози падали і розпускали чорнило підпису. Часто священник, підписуючи, заявляв, що підписує тільки змушений, а нічого з кат. віри не заперечує. Зловивши такий підпис, урядовці НКДБ глумились над жертвою свого насильства, котрого, як пацюка, перегнали з одної віри у другу.

Деякі священники не тільки словами, але й на письмі, при своєму підписі на заяві, додавали застереження щодо ненарушенности своєї катол. віри. Але і такі заяви приймав о. Костельник, говорячи «Давай, аби до рахунку було». За одного священника підписала його жена, а він вдавав, що нічого не знає. У Брідщині багато священників, відказавшись підписати, під грозою ув'язнення втікло до УПА. У Тернопільщині ся організація була сильно перетереблена більшовиками і так ослаблена, що не могла дати ніякого захисту священникам, переслідуваним за католицизм. Але і там більшовики числились з УПА і її ворожим наставленням до «возсоединенія». Священникам, що підписались на підчинення «Ініц. групі», наказувало НКДБ наразі не робити ніяких змін в обряді, а в парафіях,

де є члени УПА, поминати навіть дальше при богослужінні ім'я Папи.

На місце вивезених, ув'язнених за кат. віру, або втікших та укриваючихся священників, назначувано на-скорі викроплених прислужників НКДБ. У Чорткові, по утечі гр.-кат. священників і Василіян, в новоприсланім священнику (не-з'єдиненім?) пізнано бувшого енкаведиста. До якоїсь такої опорожненої парохії наслано священника, таки галичанина, якогось ремісника з недалекого села, що перебув якийсь там короткий курс і запродався більшовикам. Парафіяни, не маючи довший вже час священника і не видячи ніякої зміни в богослужінні, прийняли його. Але не довго загрів там місця. Якась дівчина, тамошня парохіянка, що співпрацювала з УПА, пішла до нього до сповіді. На сповіді призналась до співпраці з УПА, а сей священник не так цікавився її гріхами, як старався витягнути від неї якнайбільше імен осіб, приналежних до УПА. Висповідавши сю дівчину, священник почав Службу Божу. Але коли дійшов до св. Причастя і завважив, що ним висповідана зв'язкова УПА не приступила до св. Причастя, дуже занепокоївся, перервав богослуження і шукав її поміж людьми в церкві, а навіть поза нею. Не знайшовши її, покинув дальшу відправу і пішов додому. Але ще цієї самої ночі його убито в його домі.

Священників, що бажали залишитись католиками, по-тайно обставлено шпигунами. Вони [священники] сходились на пораду в о. Ратича, завідателя Тернополя. А напроти його дому стояв жебрак, який діставав милостиню з приходства; він був воєнним інвалідом, і його ніхто не підозрівав о нічо зле. А його купили собі більшовики. Він, як прошак, знав добре довколишніх священників і, як викрилося потім, списував тих священників, що приходили до о. Ратича, протяг часу, який там перебували, і якою фірткою виходили, передньою чи задньою. А те все послужило, як обтяжуючий матеріал, для оскарження о. Ратича як бунтівника, ув'язнення його і вивезення на Сибір.

Упірні священники не мали де скриватись. До сіл раз-у-раз впадала славна «мітьолка», зложена з 30-40 НКДБівських спеців, головно за членами УПА; перетрясали кожний кутик, навіть навіз перекидали або пхали у нього довгі, залізні пруті. Горе тому, кого зловили без документу. А

власне упірні священники документів відповідних не мали. Один священник якраз відправляв у приватній хаті Службу Божу, коли впала така «мітьолка» до села. Велика ласка від Бога, що сю хату «мітьолка» поминула.

Прибув тут один священник зі Самбірщини. Він на зібранні деканальнім в районській управі в Старім Самборі виступив в обороні Гр.-кат. Церкви. За се його на місці по зборах ув'язнено і наразі поміщено в лихо заосмотреній у замок кімнаті район. Управи і не поставлено при дверях варти. Священникові сему удалось втекти до своєї парафії, де він кілька місяців скривався в хаті парохіянина в уладженій криївці, доки лат[инський] місцевий парох, переселяючись у Польщу, не перевіз його через границю у своїй шафі. Але в Перемишлі лат. вірні з цього села донесли місцевій, перемиській поліції про перевезення гр.-кат. священника. Поліція прибула на місце постою, окружила його, але мимо цього під ослоною вечірнього сумерку сему священникові вдалося змити погоню і облаву за собою.

Щоб забезпечити собі участь духовенства на соборі, більшовики послали самоходи на парохії. Зі самоходу висідали НКДБісти, заарештовували священника і відвозили до Львова до св. Юра, де відбувався синод. Там уже виходив командант НКДБ і грав комедію. Сварив на своїх підчинених, що вони будьтоби його зле зрозуміли. Він не послав їх арештувати священника і під штиками доставляти його на собор, а тільки для вигоди священника, запрошеного на собор, він вислав самохід, а для його безпеки — своїх підчинених. Серед перепрошувань уводив священника на собор, де він був німим статистом і свідком небувалого насилля та неправди.

Вірні уважають навіть підписавшихся священників за католицьких, бо ті священники не говорять нічого про православ'є. А що підпис дали, то назовні, нещиро, в душі лишились такими як були. Підпис, вимушений тяжким терором, уважає нарід за небувший, а заяву за свисток без всякого значіння. Нарід, значить парафіяни, часто самі намовляли свого пароха до підпису, щоб міг дальше лишитись між ними, щоб не надали православного. А де

такого надали, там нарід на богослужіння мало ходить, про око, а до св. Тайн не приступає. Більшовики вірних до церков не наганяють. Ходить хто до церкви, то добре, а як не ходить, то далеко ліпше.

Архів УКУ, Рим. о. Василь Гриник, Церква у рідному краю і в Польщі. Польща, 18 березня 1948 р., машинопис, копія оригіналу, стор. 2-11, 26.

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ ПРО Т. ЗВ. «ЛЬВІВСЬКИЙ СОБОР»

Обширніший опис перебігу «Львівського собору» зробив Ю. Герич на підставі свідчень учасника. Докладніших даних про цього учасника не подано до загального відома.

Після відповідної підготовки в пресі (стаття: «З хрестом чи з мечем?»), арештовано 11 квітня 1945 р. усіх греко-католицьких галицьких єпископів з Митрополитом Йосифом включно. Свій плян на загладу Греко-католицької Церкви, випрацьований ще за часів першої окупації й не реалізований тоді за браком часу, більшовики, певні перемоги на фронтах, рішили перевести за всяку ціну. Два дні після появи згаданої статті наступив арешт цілого єпископату та близько сотні визначних священиків. В тому арештовано майже всіх каноніків архикатедр св. Юра. Був арештований теж і отець Костельник. Акція прийшла так нагло, в тому часі неочікувано, і в такому розмірі, що вона (ця акція) перейшла сподівання навіть найбільших песимістів. В наступних днях арешти продовжувались.

Приблизно через тиждень, на превелике здивування (і, розуміється, теж радість) усіх, появився з в'язниці о. Костельник. Яке ж було розчарування, коли цей знак, був не знаком надії й потіхи, а гробокопательним знаком для нашої Церкви. Вистачило лиш тих пару днів, щоб з Костельника — неустрашимого проповідника часів першої й початку другої окупації — зробити страшливий інструмент для нищівного пляну.

Як це звичайно в такій ситуації буває, в перших днях після його звільнення ходили різні поголоски. Одна з них була правдива.

Історія з Ініціативною групою в загальному відома. Її «місія» тривала майже цілий рік. Треба було рік часу, рік постраху й терору, рік безнастанних арештів і допитів (хто їх не знає!), залякувань й обіцянок, приговорювань до серця й розуму на те, щоб тій потворній діяльності заложити на голову корону. Нею власне й був цей нещасний т. зв. «возсоединительний собор».

Було б тут безцільним зупинятись над його канонічною вартістю. Діло це настільки евідентне, що така потреба відпадає. Цікаве, однак, буде побачити як ціла ця «церемонія» відбулась.

Отож в лютому 1946 р. всі приготування до «собору» були ніби закінчені. Ще то тут, то там борсався якийсь намічений делегат і з нього вимотували останні жили, щоб його зробити відповідно приготованим, щоб його «православ'я» було утверджене. Делегатів назначував райком партії, звичайно, після відповідної препарації. Кожний делегат одержав квиток на проїзд залізницею до Львова й назад у «м'яких вагонах». Місця були резервовані й дбайливо бережені. На місці, у Львові, відпущено делегатам на весь час тривання «собору» готель Брістоль. Вхід до готелю було замкнено для всіх, що не мали ніякого діла з працями «собору». Таке більшовицьке «конкляве». Для делегатів оголошено точні вказівки щодо їхньої поведінки, заборонено приймати відвідини. Рідня якогось священика-делегата могла його вправді відвідати, але розмова відбувалась в привності свідка й тривала лиш декілька мінут. Заборонено було теж отцям-делегатам виходити кудинебудь з готелю, їхній маршрут був визначений заздалегідь: з готелю Брістоль до катедри св. Юра й назад. Ці всі обмеження і «засоби безпеки», — трумачилося делегатам, — були на те, щоб охоронити їх від «ворожої пропаганди й можливого нападу на їхні імунні особи». Удержання в готелі, вибагливі обіди і напитки (вина, лікери і т. п.) — все те було безплатне. Кошти поносила держава!

За офіційними підрахунками делегатів було 216, насправді ж їх було значно менше, приблизно 140. В пізніших повідомленнях, вже по «соборі», подавано між делегатами навіть таких священиків, які вже кілька місяців перед «собором» були небіщиками. Деякі, що попали в список делегатів, під час «собору» сиділи у в'язниці.

На першому зібранні головував Костельник. Воно було власне й найважливішим з цілої програми «собору».

Зібравшись в церкві, делегати не говорили між собою. Малося якесь дике й несамовите враження. Не було це враження «великої історичної хвилі», про що стільки говорилося в доповідях, привітах, актах. Це було враження якогось небувалого похорону. Призвання помочі св. Духа («Царю Небесний» для отців «собору»), прозвучало незвичайно, воно звучало радше як «со святими упокой». Вкінці, по хвилинній тиші, піднісся передсідник «собору» о. Костельник. Його рухи повільні, повільніші як звичайно, голова спущена вниз, потім піднята, очі вперті в даль і сумні. Він ще не зачав говорити. Йому якось тяжко здобути на слово...

А потім, повівши кругом очима по зібраних, підняв клапот паперу зі стола. Правильно чи ні — невідомо, а отці-делегати відчули чомусь у цій поведінці Костельника глибокий докір на їхню адресу: «Чого — мовляв — прийшли?» Про те теж під час і після «собору» [вони] між собою тихцем говорили. Можливо, що це була внутрішня душевна боротьба, тяжкий докір собі й зібраним, але все це прийшло за-пізно.

Піднявши цей кусок паперу, Костельник, непевним голосом почав читати. У ньому стояло приблизно те саме, що за весь час акції Ініціативної групи писалося у пресі. Український народ, мовляв, завжди був проти унії, він завжди спрагнено очікував тої хвилі, коли зможе поєднатися зі своєю «матірною церквою». «Унія, — стояло далі, — розбила український народ надвоє, вона не принесла нам ніякої користі, навпаки, створила ґрунт для взаємного ворогування на протязі чотирьох віків». Тому — продовжував далі читати — висловлюючи волю народу, ставлю перед зібраними духовниками пропозицію уневажнити рішення Берестейського собору, та схвалити прилучення Греко-католицької Церкви до її матірнього кореня — Російської Православної Церкви».

Пропозицію треба було проголосувати. Отці-делегати сиділи непорушно. Мабуть кожний думав, що піднявши руку, поповнює насильство над своєю совістю, стягає на себе прокляття своїх вірних і своєї Церкви. Але, поволі, зачали руки підноситися. Їх піднялось трохи поза сто. Цього вистачало. Тих сто рук відголосувало долю всієї Церкви,

послужило за вияв волі трьох тисяч п'ятсот священників і п'яти мільйонів вірних. Про ієрархію нашу, єдино управлену рішати у справах Церкви, не впало ні слова,

Отець Костельник механічно, безбарвним голосом проголосив, що резолюція прийнята і представив «соборові» «нововисвяченого єпископа» о. Антонія Пельвецького, наступного промовця. Пельвецький теж читав свою доповідь. Форма, стиль, мова — ті самі, що і в попередній, лиш більше «щетиняста», лайлива, обманна й непристойна. Малося враження, що доповіді ніхто не слухає, що кожний радий чимскоріше звідсіля видістатися. Тож легше відітхнули, як вона скінчилася.

Після промов схвалено привітальні резолюції для державних церковних властей. Першим дякувано за визволення й оборону від фашизму, другим (Московському патріярхові) за «прийняття до матірнього церковного кореня».

Ще кілька голосів — не дискусії — а приготованих наперед гимнів на честь «возсоедіненія», фантастичних образів прийдешнього — і ділова програма першого засідання закінчена. На привіти й мови делегатів від Православної Церкви (свящ. Ружицький) ніхто не реагував.

На закінчення першого дня «собору» відбулося ще дві події. Перша, це зняття «анатеми», киненої на «відступників-уніятів» на Берестейському соборі. Цього акту «зняття анатеми» довершив львівський православний Архієпископ Макарій (Оксюк), покладаючи руки на голови делегатів.

Друга подія — неочікувана: панахида за спокій душі «отця Андрея графа Шептицького». Блаженний Митрополит ніби за те, казалось, достоївся уваги «собору», бо був «першим з митрополитів, що схильний був об'єднати обі Церкви». Для якого з'єднання працював Митрополит — про те не згадано.

Наступного дня, відбулась архирейська Служба Божа. Служив Йоан (москаль по походженні, Іван Александрович Соколов) «митрополит київський і галицький». В своїй короткій промові, по-російськи виголошеній, (української мови він не знає, дарма, що «київський і галицький митрополит»), він передав «благословенство» від патріярха «всєя Русі» для отців «собору» і всіх вірних «возз'єднаної церкви». Рівночасно він передав «дар київської церкви» (образ Божої Матері з Печерської Лаври) для катедри св. Юра.

Його приміщено за головним престолом в храмі. На це богослужіння доступ був дуже обмежений. Вступ мали лише ті, хто одержав окремі, спеціальні пропуски. Тому й вірних на богослуженні було дуже мало. По Службі Божій москаль-митрополит парадно перейшов до палати наших митрополитів. Хтось з присутніх завважив, що у нього зелені, військові штани. Це зараз рознеслося по місті й Костельник мусів наступної неділі спростовувати, що в Митрополита Йоана штани звичайні, чорні. За весь час тієї наради, першого й другого дня, цілий собор св. Юра, себто храм і палата митрополита та всі забудування, були стережені сильним кордоном уніформованої й тайної поліції МВС.

Цією богослужбою, з охороною агентів МВС та участю двох-трьох сотень вірних, закінчилася ціла возсоединительна парада. Настрій у місті змінився. Раніше, перед «собором», панувала пригноблена, тривожна атмосфера. Ще була надія, що може це діло розіб'ється, може воно якимсь чином не вдасться, може станеться щось надзвичайне й «собор» заміниться у маніфестацію нашої стійкості! На жаль, надії не справдились.

Опритомнівши від вражень «собору», загал священників і вірних поспішили до своїх церков, в неділі й будні, щоб там шукати порятунку, молились за своїх мучеників-владик, за сотні ув'язнених священників, за вірних, за оборонців своєї Церкви. Загал священників і вірних не прийняв постанов цього розбійничого «собору» і залишився у своїй вірі та потрактував їх так, як і всі інші укази більшовицької влади.

По «соборі» священники-делегати того ж таки дня розїхалися. Хоч вірні, за виїмком кількох випадків, не робили докорів своїм священникам, не вважаючи їх за апостатів, то все ж доля тих священників-делегатів була незавидна. Від них вимагали посиленої діяльності не лиш нові церковні органи, але теж і райком партії. Ви — мовляв — делегати, розписались під постановами — других просвіщайте!

Але діло не йшло. Ні священники, ні вірні у «казьонне православ'я» не включились і тоді зачалася друга фаза гонінь, що триває по нинішній день.

Опубл.: Ю. Герич. Як відбувся «возсоединительний собор» у Львові, 8 березня 1946. (На основі свідчень учасника). Календар «Світла», Горонто-Нью Йорк, В-во оо. Василяя, 1955, стор. 88-91.

ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ ДО УРЯДУ СРСР

Звернення українських католицьких священників до уряду СРСР після створення радянською владою «Ініціативної групи по воз'єднанню Греко-католицької Церкви з Руською Православною Церквою» є останнім документом-протестом, який дійшов на Захід пред насильним приєднанням УКЦ до Російської Православної Церкви. В українських католицьких кругах в Україні було переконання, що цей лист підписало 300 українських католицьких священників. Список священників, які підписали цей документ, не дійшов мабуть, на Захід.

ЗАСТУПНИКОВІ ГОЛОВИ
РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ СРСР
В. М. МОЛОТОВУ

В наслідок заарештування всього єпископату Греко-католицької Церкви в Західній Україні, а також цілого ряду наших священників, та через заборону виконувати управу нашою Церквою комунебудь з греко-католицького духовенства, наша Церква опинилася в дуже аномальному стані. Це становище ускладнене ще більше через те, що виникла «Ініціативна група по возз'єднанню Греко-католицької Церкви з Православною Церквою» з осідком у Львові. Ця група, яку очолюють о. д-р Костельник (Львів), о. д-р Мельник (Дрогобич) та о. Антін Пелвецький (Станиславів), видала відозву до всечесного духовенства в західніх областях України з датою 28. 5. 1945 року і з підписами вищенаведених священників.

Тому що відозва містить у собі багато фалшу та перекручень загальновідомих історичних фактів, ми, греко-католицьке духовенство, не будемо відповідати на цю відозву. Ми хочемо тільки в цьому листі з'ясувати урядові СРСР своє ставлення до влади та висловити свої просьби.

Зазначаємо, що стоїмо й далі хочемо стояти на платформі патріотизму до УРСР та всього Радянського Союзу і со-вісно виконувати всі свої обов'язки відносно держави. Не хочемо вмішуватися до т. зв. політики, а тільки всеціло віддатися праці для спасіння душ людських та своїх. Ду-маємо, що така праця приносить користь не тільки Церкві, але й державі.

Ставлення наше до акції о. Костельника є вповні нега-тивне, його акцію осуджуємо, як шкідливу, суто нецерковну і як противну проголошеній Христом правді: «І буде одно стадо і один пастир». Тому ясним є, що ми не можемо йти за голосом, який закликає до відступства від віри. У такій ситуації, яка тепер витворилася, може легко дійти до релі-гійної боротьби, яка все, як знаємо з історії, приносить не лише Церкві, але й державі шкоду.

Тому просимо, щоб Уряд звільнив наш єпископат з митрополитом на чолі, а доти, поки не наступить це звіль-нення, дав нам можливість упорядкувати справи, зв'язані з нашою Греко-католицькою Церквою. В такому разі Церк-вою до часу звільнення митрополита й єпископів рядив би церковно-правний орган, згідно з приписами нашої Церкви, та управляв би цілою Львівсько-галицькою митрополією.

Ми віримо, що уряд прийме наше прохання та піде нам назустріч, бож сталінська Конституція виразно гаран-тує всім горожанам, отже і нам, свободу совісти та віро-визнання. Ми знаємо, в ім'я яких високих ідеалів була роблена революція 1917 року, та віримо, що ці ідеали свободи живуть ще і нині та що вони розвиваються і поширюються в усьому світі. Не віримо в те, щоб уряд хотів нас переслідувати за нашу віру і всю дотеперішню акцію «навертання на православіє» уважаємо як непорозу-міння, як певного роду діяння на власну руку менших чи більших урядовців.

Тому в ім'я справедливости, в обличчі світлої перемоги Радянського Союзу просимо о полишення нам і нашому народові в Західній Україні тої свободи в церковних спра-вах, якою ми користувалися сотки літ та до якої на основі радянських законів маємо право.

Львів, дня 1 липня 1945 року.

Площа св. Юра 5

Опубл.: «Пресова-інформаційна служба». Нью Йорк, 1952, ч. 51.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО АРЕШТ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ІЄРАРХІЇ

Після повторної окупації Західньої України в 1944 р. армія СРСР, радянські власті пробували шляхом погроз і тиску примусити українську католицьку ієрархію перейти на російське православ'я. Коли вони зустрінулися з одностайною відмовою, НКВС заарештувало митрополита УКЦ і чотирьох єпископів, зфабрикувавши звинувачення про їхню співпрацю з німецькими окупантами. Повідомлення прокурора УРСР про арешт української католицької ієрархії появилось в кількох радянських газетах.

ВІД ПРОКУРОРА УРСР*

За активну зрадницьку і підсобницьку діяльність на користь німецьких окупантів слідчими органами арештовані Сліпий Й. А., митрополит Греко-католицької (уніятської) Церкви, Чарнецький М. А., Будка М. М., Хомишин Г. Л., Лятишевський І. Ю., єпископи уніятської Церкви.

При арешті у названих осіб знайдені документи, які викривають їх у злочинних зв'язках з німецько-фашистськими окупантами, зокрема з гестапо та іншими німецькими каральними та розвідувальними органами.

---

* Офіційний орган Ватикану «Оссерваторе Романо» (14-15 жовтня 1946 р., ч. 241, стор. 3) так коментував це повідомлення про арешт українських католицьких владик: «Редактор Інформаційної служби Східньої Церкви в зв'язку з цим „актом обвинувачення” заявив, що з підсудних єпископів лише один — Преосв. Хомишин Григорій, Станиславівський єпископ, керував в 1941 р. єпархією якого стосується обвинувачення. Преосв. Г. Лятишевський був лише його помічником і Генеральним Вікарієм. Преосв. Сліпий та М. Будка залежали від покійного митрополита Шептицького (помер 1 листопада 1944).

Преосв. Миколі Чарнецькому, Апостольському Візитаторові для українців католиків на Волині, німці заборонили проживати на території своєї

На попередньому слідстві арештовані визнали себе винними в проведенні ворожої діяльності проти СРСР.

За завданням німецьких розвідувальних органів обвинувачені після возз'єднання західних областей України з УРСР розгорнули активну антирадянську агітацію з закликом до духовенства і віруючих уніятської церкви чинити опір Радянській владі.

Після вторгнення німецько-фашистських загарбників на Україну Сліпий, Чарнецький, Будка, Хомишин та Лятишевський цілком віддали себе в розпорядження німецьких окупаційних властей.

Обвинувачені на слідстві розповідали, що використовуючи своє керівне становище в Греко-католицькій Церкві, вони активно допомагали німецько-фашистським окупантам уганяти до німецької каторги українське населення і сприяли виконанню грабіжницьких повинностей, встановлених німецькими окупаційними властями.

З цією метою Сліпий, Будка, Чарнецький, Хомишин та Лятишевський, починаючи з липня 1941 р., за вказівками гестапо, неодноразово в своїх зверненнях і посланнях закликали духовенство і віруючих уніятської Церкви допомагати німцям у створенні місцевих окупаційних органів влади, брати активну участь у постачанні сільськогосподарських продуктів для німецької армії, а також сприяти збройній боротьбі німецьких загарбників проти Червоної армії.

Активна ворожа діяльність обвинувачених особливо яскраво виявилася в їх участі у формуванні дивізії СС

судовласти та примусили його переїхати до Львова, де він власними руками працював на прожиток.

Відомо, що митрополит Шептицький не тільки не сприяв німецьким окупантам, але вони часто брали його на допити, весь час він був під наглядом, багато разів, вдень і вночі його турбували, а його найближчі співробітники були заарештовані, і т. д. У таких умовах ніяк не є правдоподібно, і слід виключити можливість, щоб три єпископи, які в той час перебували з ним у Львові, зробили щонебудь для німецької СС-Ваффен. Зате добре відомо, що два сини священника-відступника Г. Костельника боролися проти Червоної армії. Не зважаючи на те, радянська влада вибрала його, щоб поставити на чолі сепаратистичного руху проти Риму. Таке зовсім інше ставлення до Костельника, виразно вказує на причини чому українських католицьких єпископів було вкинуто до в'язниці й засуджено — єдиною причиною була їхня відмова підпорядкуватися Москві, або іншими словами те, що вони відкинули відступництво. Зі страху, щоб не зробити з них мучеників, слід було заховати справжню причину ув'язнення; тим то акт обвинувачення відповідно оформлено.

«Галичина» для боротьби з партизанським рухом і Червоною армією.

Документальними даними та свідченнями всіх обвинувачених, у тому числі Сліпого, встановлено, що він у квітні 1943 р. уклав угоду з німецьким ставлеником губернатором Галичини д-ром Вехтером про утворення спеціального комітету по формуванню дивізії СС «Галичина», згідно з якою до складу названого комітету був уведений представник Греко-католицької Церкви.

Виконуючи цю зрадницьку угоду з німцями, обвинувачені Сліпий, Будка та інші дали вказівку всім уніятським священикам брати безпосередню участь у зформуванні дивізії СС «Галичина» і направили до складу останньої священиків як капелянів.

Злочинна антирадянська діяльність обвинувачених на користь німецько-фашистських окупантів підтверджена численними свідченнями свідків і документальними даними.

Справа по обвинуваченню Сліпого Й. А., Чарнецького М. А., Будки М. М., Хомишина Г. Л. та Ляишевського І. Ю. в злочинах, передбачених ст[аттями] 54-1 та 54-11 К[римінального] кодексу УРСР, слідством закінчена і направлена на розгляд військового трибуналу.

Опубл.: «Вільна Україна», Львів, 1946, 1 березня.

ЛИСТ ГОЛОВИ «ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ»

Перебуваючи під тиском радянської влади, «Ініціативна група» намагалася примусити українських католицьких священиків перейти на російське православ'я, постійно погрожуючи їм позбавленням їх священничих прав.

ДО ВСЕЧЕСНІШОГО О. ДУТКЕВИЧА ЄВГЕНА,
ПАРОХА ЦЕРКВИ СВ. ПЕТРА І ПАВЛА У ЛЬВОВІ

Повідомляю Вас, що, оскільки до 5 ц.м. Ви не приступите до «Ініціативної групи», то від того дня не зможете правити Служби Божої ні в одній церкві, а одночасно втратите всі права пароха.

Львів
3/III 1946 р.

о. Д-р. Костельник Гавриїл
Голова «Ініціативної групи»

(Печатка: «Ініціативна група по воз'єднанню Греко-католицької Церкви з Православною Церквою в західних областях України»).

Опубл.: «Вісті з Риму». Рим, 1975, 22 грудня.

ЗВЕРНЕННЯ «ІНІЦІЯТИВНОЇ ГРУПИ» ДО РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УРСР

Три документи — звернення до РНК УРСР т. зв. «Ініціативної групи Греко-католицької Церкви по возз'єднанню з Руською Православною Церквою», відповідь П. Ходченка на це звернення і постанова т. зв. «Львівського собору» з 1946 року про ліквідацію Берестейської Унії з 1596 р. — є переконливим доказом радянського антиукраїнського і антирелігійного терору, який панував у Західній Україні в 1945-1946 рр. а також морально-духовного упадку невеликої групи українських католицьких священників, які були примушені перейти на російське православ'я.

ДО РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УРСР

В Греко-католицькій, чи уніятській Церкві і між духовенством і між мирянами завжди були люди, свідомі своєї православної, батьківської віри та її правди.

В нашій історії церковна унія була придумана і проведена поляками, як найуспішніший і найбільшого стилю засіб на «zniszczenie Rusi». Не треба великої науки, тільки треба могли свobodно думати, щоб дійти до цієї свідомості. Якби не розбори Польщі, то наш український і білоруський народи, вже до «весни народів» у ХІХ столітті, під Польщею були б зникли з лиця землі, бо були б перетворились на поляків завдяки унії.

Отже, вже тоді Росія вирядувала наш народ від ганебної загибелі. Зрештою, хто ж буде пам'ятати про дітей, як не мати?

Під Австрією Греко-католицька Церква в Галичині в ХІХ сторіччі повільно скинула з себе духове польське поневолення, і саме вона відродила наш народ національно. Але під мадярами процес мадяризації нашого народу в

XIX сторіччі переводило якраз уніяцьке духовенство, а врятувала там наш народ від загибелі Чехо-Словаччина, що постала по Першій світовій війні.

Коли ж у тому самому часі постала нова Польща, то незабаром стало що раз ясніше виявлятися, що галицька уніяцька Церква вже не добра ні для Польщі, ні для Риму. Рим хотів щораз більшої асиміляції нашої Церкви з латинською Церквою, тому насильно вводив celibat духовенства; латинізатори були для нього «*gratissimae personae*», а ті, що боролись за честь, обличчя й права нашої східної Церкви, були під перманентним оскарженням і переслідувані.

Польща хотіла і латинізації нашої Церкви і польонізації нашого народу, тому руйнувала й переслідувала Православну Церкву, надуживаючи при тім унії (забирання т. зв. поуніяцьких церков), нашу галицьку уніяцьку Церкву держала в стані перманентного оскарження, а поза межами Галичини, з благословення Риму, творила нову уніяцьку Церкву, піддану безпосередньо польським єпископам.

Доходило до дивоглядних випадків. Митрополит Андрей Шептицький явно в часописах протестував проти забрання т. зв. поуніяцьких церков, а, кінець-кінцем, папа Пій XI продав ті церкви польському урядові за 2.000.000 злотих.

Наша галицька Церква стала безнадійна, без можливості руху й росту, наче зв'язана ланцюгами. Латинізатори проповідували, що наша Церква має рости в напрямі щораз більшої латинізації та ненависти до Православної Церкви. А ті з нас, що приходили до православної свідомості, саме завдяки тим різним надужиттям унії, боліли в серці, ревізували уніяцькі погляди, в яких їх виховано, і ждали нового «потрясення світу», бо тільки воно могло нас вирятувати від загибелі, яка йшла на нашу Церкву й на наш народ під шовіністичною Польщею.

Війна гітлерівської Німеччини проти СРСР незабаром виявилась як війна для винищення всіх слов'ян. Для невинного ока могло здаватися, ніби німці лишали в спокої і Греко-католицьку і Православну Церкву. Але вправне око добачало, що німці вже заздалегідь підготовляли загибель для наших Церков, бо вивели наверх усякі секти (ті, що є німецького походження), не дозволяли на дискусію в часо-

писах про возз'єднання Греко-католицької і Православної Церков; у Східній Україні не дозволяли Православній Церкві консолідуватись, а доцільно розбивали її на свої адміністративні округи, щоб так підчинити єпископів владі начальників поодиноких округ. Отже, старе «divide et impera» було в повному ході. Нам ставало щораз ясніше, що, в разі німецької перемоги в війні, і наш народ і Церква були б засуджені на загибель.

Але куди було нам звертатися з надією?

Не станемо того затаювати, бо воно загально відоме, що наш народ у Галичині, від XIV сторіччя зв'язаний з ходом життєвих умов і рухів Західної Європи, просяк ідеями, які виступали на західно-європейському поприщі, бо, зрештою, він і не міг інакше протиставитись польській агресії, яка йшла на нас під прапором вибуялого націоналізму.

З другого боку, ми від серця, у мріях «motu proprio» не могли надіятись на СРСР, бо жахались революційного атеїзму, були зовсім чужі для соціалізму і ще не мали довір'я до розв'язки національного питання в СРСР, якої правильність наглядно виявило переможне ведення війни з боку СРСР, бо радянські народи ніяк не могли б почуватись як одна цілість, як один радянський народ, і покласти такі, подиву гідні, жертви за свою Вітчизну, якби були незадоволені розв'язкою національного питання.

Признаємося щиро, що ми під кінець німецької окупації вже мали тільки один страх, а не мали ніякої надії. Та ми помилялися в оцінці радянської дійсності й історичної місії СРСР.

Під керівництвом Генералісимуса, незрівняного Сталіна, доблесна, подиву гідна, радянська армія покрилась вічною славою, розгромила гітлерівську Німеччину, спасла Європу від жахливого нацистського поневолення, а всі слов'янські народи від загибелі. Сповнились відвічні мрії всіх українців: всі українські землі возз'єдналися з матір'ю, повстала завітна «соборна Україна», реальна, в братерському союзі з Москвою і з усіма радянськими народами, тому безпечна і життєздатна, з усіма можливостями для найкращого розвитку.

Генералісимум Сталін ввійде в вічну історію як збирач українських земель. Тому від нас, західних українців, нехай

буде йому щира, сердечна подяка, бо нашого морального довгу супроти Радянської влади ми ніяк не зможемо сплатити.

Нам відомі дуже великі заслуги для возз'єднання українських земель Голови Ради Народних Комісарів УРСР Микити Сергійовича Хрущова. І йому за те хай буде велика подяка від нас, західних українців.

На цьому становищі ми, підписані, стоїмо, розуміємо його вагу і будемо на ньому стояти щиро та без усяких застережень.

Маємо повне довір'я до Радянської влади, хочемо працювати для добра нашої прославленої Вітчизни, бо коли Радянська влада стільки жертв понесла для нашого визволення, то чи поскупить нам чогось для нашого життя?

Для думаючих ясно, що уніятська Церква, як уніятська, в цих нових наших умовах державного і народного життя являється як історичний пережиток. Коли весь український народ об'єднався в один державний організм, то і його Церква мусить об'єднатися в одну Церкву — в свою рідну, незалежну від чужинецької кормиги, в Православну, що є Церквою наших батьків. Цей ідеал знаходив признання у свідоміших кругах нашого народу вже за Польщі.

На жаль, наші єпископи не зорієнтувались ні в політичній, ні в церковній нововитвореній ситуації, і хвиля життя перейшла їм понад голови, а ми лишились наче на розбитому кораблі.

Наша Церква опинилася в стані безвлястя та дезорганізації. Це болюче відбивається на церковному нашому житті; довший час воно так не могло б бути. Тому ми, підписані, чільні представники з наших трьох єпархій, рішилися вивести нашу Церкву з стану анархії в стан консолідації для перетворення її в Православну Церкву і просимо одобрити цей наш почин.

А саме, ми постановили очолювати Ініціативну групу Греко-католицької Церкви по возз'єднанню з Православною Церквою.

Психологія релігії — дуже делікатної натури, тому годі думати про моментальне перетворення нашої уніятської Церкви в Православну. На це треба часу, щоб зберегти честь священників, щоб священників переконати і перевиховати, вірних успокоїти і приготувати і т. ін.

Ініціативна група, яка вже має більше однодумців у всіх трьох наших єпархіях, хоче приступити до реєстрації своїх однодумців, до видання відповідних книжок (вони у нас уже давніше, ще за Польщі, зладжені) і взагалі так повести діло, щоб було якнайменше борні і тертя (бо жертви в такій акції обтяжують акцію) та щоб не витворити «упірних» (упорствующих).

Акція повинна розвиватися в порозумінні між державним Урядом, Ініціативною групою і Зверхництвом Всеруської Православної Церкви, бо тільки цим способом накреслена лінія може вийти найдоцільніша, неламана.

Отже просимо затвердити нашу Ініціативну групу і признати їй право вести намічене діло.

У Львові, 28 травня 1945 р.

О. д-р Гавриїл Теодорович Костельник,
настоятель Преображенської церкви у Львові, голова
Ініціативної групи, представник Львівської єпархії.

О. д-р Михайло Іванович Мельник,
парох Нижанкович і Генеральний Вікарій
Перемиської єпархії Дрогобицької області, представник
Перемиської єпархії.

О. Антін Андрійович Пельвецький,
парох Копичинець, декан Гусятинського деканату,
представник Станиславської єпархії.

Опубл.: Діяння собору греко-католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946 року. Львів, 1946, стор. 16-19.

ВІДПОВІДЬ П. ХОДЧЕНКА «ІНІЦІАТИВНІЙ ГРУПІ»

ЧЛЕНАМ ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ
ПО ВОЗЗ'ЄДНАННЮ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
З РУСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ:

д-ру Костельнику, д-ру Мельнику,
д-ру Пельвецькому

За вказівками Раднаркому УРСР, у відповідь на вашу декларативну заяву від 28. 5. 45 р., повідомляю вас:

1. Ініціативна група по возз'єднанню Греко-католицької Церкви з Руською Православною Церквою санкціонується у вашому складі, як єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган, якому надається право керувати в повному обсязі існуючими греко-католицькими парафіями в західних областях України і проводити справу возз'єднання зазначених парафій з Руською Православною Церквою.

2. Ініціативна група по возз'єднанню Греко-католицької Церкви з Православною Церквою має право погоджувати надалі всі правові питання в справі керівництва греко-католицькими парафіями і возз'єднання їх з Православною Церквою з Уповноваженим Раднаркомом в справах Руської Православної Церкви при РНК УРСР і відповідно в областях — з місцевими Уповноваженими.

3. В міру проведення обліку деканів, парафій і монастирів Греко-католицької Церкви, Ініціативна група має надсилати до Уповноваженого в справах Руської Православної Церкви при Раднаркомі УРСР списки всіх деканів,

парохів і настоятелів монастирів, які відмовляються підлягати юрисдикції Ініціативної групи Греко-католицької Церкви по возз'єднанню з Православною Церквою.

Червня, 18 дня, 1945 р.

Уповноважений Ради в справах
Руської Православної Церкви при РНК УРСР
П. Ходченко.

Опубл.: Діяння собору греко-католицької Церкви, стор. 19-20.

ПОСТАНОВИ [ЛЬВІВСЬКОГО] СОБОРУ

ПРО ЛІКВІДАЦІЮ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ З 1596 Р., ПРО РОЗРИВ З ВАТИКАНОМ ТА ПРО ВОЗЗ'ЄДНАННЯ З РУСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ.

Зібравшись у катедральному храмі Святого Юрія у Львові, перший раз в історії в умовах, коли всі українські землі, завдяки зусиллям і перемогам волелюбних народів, братськи об'єднаних в Великому Союзі Радянських Соціалістичних Республік, зібрані в єдину Українську Радянську Державу і український нарід став з'єдинений, заслухавши доповідь голови Централі Ініціативної групи Греко-католицької Церкви по возз'єднанню з Руською Православною Церквою о. д-ра Гавриїла Костельника і після переведеної дискусії, Собор стверджує:

1. Що Рим штучно виломився в XI столітті з первісної братерської Православно-соборної Церкви, щоб таким чином накинати свою диктатуру всій Церкві; що церковна унія була накинута нашому народові в XVI столітті римокатолицькою агресивною Польщею, як міст до спольщення і златинізування нашого українського (і білоруського) народу; що в теперішній нашій ситуації, коли завдяки героїчним подвигам і слаavnій перемозі Радянського Союзу всі українські землі найшлися разом і український нарід став хазяїном на всіх своїх землях, було б нерозумним піддержувати далі уніятські тенденції і було б непрощеним гріхом продовжувати в нашому народі ненависть та братовбійну борню, причиною якої була в історії унія та й завжди мусить бути.

Виходячи з цих засад, Собор постановив відкинути постанови Берестейського Собору з 1596 року, зліквідувати

унію, відірватись від Ватикана і повернутись до нашої батьківської святої православної віри і Руської Православної Церкви.

2. Зважаючи на Христові слова «да всі будуть єдино», тобто, що християнам слід єднатися в любові і богопочитанні, постановивши приєднатися до Руської Святої Православної Церкви, Собор вважає необхідним вислати в цій справі прохання до Його Святості Олексія, Патріярха Московського і всієї Руси, і про свої постанови повідомити Раднарком УРСР, а також Голову Ради в справах Руської Православної Церкви при Раді Народних Комісарів СРСР.

3. Зваживши, що римські папи в історії завжди вели свою себелюбну політику, Собор висловлює своє переконання в тому, що в умовах, коли волелюбні народи всього світу боролись за своє існування, Ватикан цілком стояв на боці кривавого фашизму і виступав проти Радянського Союзу, який зусиллям всіх братських об'єднаних народів захистив наш український нарід від рабства і знищення та об'єднав всі наші землі в єдину Соборну Українську Радянську Державу, а тим самим і визволив нас від національного і церковно-релігійного поневолення.

Собор висловлює від імени всього духовенства і віруючих свою глибоку подяку за це визволення державним мужам Великого Радянського Союзу і Української Держави, довір'я до яких так однодушно продемонстрували всі народи під час виборів до Верховної Ради СРСР, і свідчить про незломну вірність своїй Батьківщині.

4. З нагоди повороту до Святої Православної Церкви, Собор постановив вислати відповідні телеграми до Його Святості Царгородського Вселенського Патріярха, до Його Святості Олексія Патріярха Московського і всієї Руси, до Його Високопреосвященства Йоана, митрополита Київського і Галицького, Екзарха всієї України, а також прийняти звернення від Собору до всього духовенства і віруючих уніятської Церкви, щоб повернулись до віри своїх предків.

Опубл.: Діяння собору греко-католицької Церкви, стор. 127-128.

ПОСЛАННЯ УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ВЛАДИК У 20-ЛІТТЯ ЛІКВІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Російська Православна Церква в СРСР «торжественно» відзначувала в 1966 році насильну ліквідацію радянською владою Української Католицької Церкви. З цієї нагоди українські католицькі владика звернулися спеціальним Посланням до всіх ієрархів католицької Церкви. (Нижче опубліковано ті частини Послання, які відносяться до цієї події).

Ми, українські католицькі єпископи, поновно звертаємося з закликом до Вас, брати Владика, до всього духовенства і вірних католицької Церкви, як також і до всіх віруючих у Христа, бажаючи вказати на справжній стан нашої Церкви на батьківщині.

Останніми часами преса і радіо широко розголосили вістку про святкування в Україні 20-річчя знищення нашої Української Католицької Церкви (яку від часів австрійського панування називають Греко-католицькою), що відбулося в Україні 1946 року, і підчинення її під Московську патріархію. Радіопередачі, різні репортажі і публікації в пресі, промови та різні концертні імпрези, як також і богослужби і патріярші послання мали надати цій річниці, побіч зовнішнього апарату, виїмкового значення, відхиляючи тим рівночасно увагу від справжньої дійсности. Якщо для всіх є болючим і незрозумілим скрегіт цього святкування в цю хвилину, в пору єкуменічного руху, започаткованого II Ватиканським Собором, то цей скрегіт зокрема болюче вражає нашу Українську Католицьку Церкву. Ми не хочемо вносити найменшого дисонансу до цього започаткова-

ного діалогу, що ведеться, одначе в ім'я правди мусимо висловити наш жаль і водночас подати деякі вияснення в справі нищення нашої Католицької Церкви в Україні.

1. Найперше, наші нез'єдинені [з Російської Православної Церкви] брати не повинні б мати причини торжествувати з приводу зліквідування нашої Церкви, бо заборона на існування нашої Церкви була переведена поповненням акту насильства проти релігійної свободи, супроти духовенства й українського католицького народу.

Прилучення нашої Церкви до Московського патріархату на так званому «Соборі Греко-католицької Церкви у Львові в днях 8-9 березня 1946 року» відбулося тоді, коли всі наші єпископи були ув'язнені і страждали по тюрмах або на засланні, на примусових працях разом з тисячами священників і вірних у Сибірі, на Далекому Сході, в Польщі, Казахстані і Монголії, де багато з них віддали своє життя за віру. Отож, не можна вважати прилучення нашої Католицької Церкви в Україні до Московського патріархату добровільним вирішенням українського католицького духовенства і народу. Зрештою, відомі є слова Святішого Отця Пія XII з енцикліки: «Орієнталес омнес», від 23 грудня 1945 року.

2. «Собор Греко-католицької Церкви у Львові 8-9 березня 1946 року» не має жодної канонічної сили, бо в ньому не брав участі жоден канонічно поставлений єпископ. А відомо, що Собор без участі єпископів — як це признають самі православні — не має законодавчої сили. Два єпископи там присутні — це були відпавші католицькі священники, що перейшли до нез'єдинених православних і недавно були хіротонізовані нез'єд. православними єпископами, і тому не слід уважати їх за канонічно законних католицьких єпископів. На зборах того «Собору» не було жодної дискусії, а хто б протиставився «возсоединенію», тому грозив арешт і депортація.

Так звана «Ініціативна група» була зовсім нечисленна і не представляла ані клеру, ані українців католиків. У своїй масі і своєму серці народ залишився вірним Католицькій Церкві і не одобрює хибного кроку дрібної меншости стероризованих прихильників прилучення Української Католицької Церкви до Московського патріархату...

Унія не була примусовим помостом до латинізації нашої Церкви; не була ярмом, але скріпленням нашої Церкви і народу, як також висловом нашої національної свідомости.

Ніхто не має права тішитися і радіти цими жалюгідними подіями, немов би наша Українська Католицька Церква була знищена і зовсім зліквідована. Вона, ця Церква, живе більше як коли-небудь в українських катакомбах і в серцях мільйонів її вірних. Не треба ставити їй перепон і прирікати її на смерть, але, навпаки, старатися всіма силами здобути у спільній гармонії і для добра всіх єдність Христової Церкви. Лише на цих основах можемо нині продовжувати розпочатий діалог.

І коли ми з великим болем уважали відповідним звернути увагу прилюдної opinii на те, що нині так глибоко оскорбляє нас, то ми тим бажаємо лише одного: **ЩОБ БУЛА ПОВЕРНЕНА СВОБОДА ТА МИРНЕ ІСНУВАННЯ ДЛЯ НАШОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ.**

Ми хочемо жити в єдності з Апостольським Римським Престолом і бажаємо також встановити взаємини приязні і респекту з нашими братами православними, що, як і ми, вірять в Ісуса Христа і Його люблять, і надіємося при Божій допомозі нав'язати з ними багатоплідний діалог, щоб вкінці дійти до вичікуваної хвилини привернення єдності в єдиній Христовій Церкві.

Отож усильно прохаємо Вас, брати в єпископстві, а з Вами і Ваше всечесне духовенство і Ваших вірних, взяти до уваги це наше послання в обороні правди, справедливості і релігійної свободи для нашої Української Католицької Церкви і народу.

Поможіть нам Вашими святими молитвами вимолити в Милосердного Бога ласку миру і свободу совісті, щоб після страждань Голгофи залунав і радісний спів воскресіння.

З надією на Ваші святі молитви, остаємося з висловами братньої вдячності і любови, глибоко віддані Вам слуги
у Господі Ісусі Христі.

В тиждень молитов за з'єдинення, 1967 р.

+Йосиф (Сліпий-Коберницький-Дичковський)
см. Верховний Архієпископ-Митрополит

+Максим (Германюк)
Архієпископ-Митрополит Вінніпегзький Українців Канади

+Іван (Бучко)
Архієпископ Левкадійський, Апостольський Візитатор
Українців у Західній Європі

+Гавриїл (Букатко)
Архієпископ Білгородський
Апостольський Адміністратор Крижевацький

+Ніль (Саварин)
Єпископ Едмонтонський

+Ісидор (Борецький)
Єпископ Торонтонський

+Андрей (Роборецький)
Єпископ Саскатунський

+Йосиф (Шмондюк)
Єпископ Стемфордський

+Ярослав (Габро)
Єпископ Чикагський

+Іван (Прашко)
Єпископ Зігрітанський
Апостольський Екзарх Українців в Австралії

+Платон (Корниляк)
Єпископ Кастремартійський
Апостольський Екзарх Українців в Німеччині

+Володимир (Маланчук)
Єпископ Епіфанський
Апостольський Екзарх Українців у Франції

+Йосиф (Мартинець)
Єпископ Судацький
Апостольський Екзарх Українців у Бразилії

+Андрій (Сапеляк)
Єпископ Севастопільський у Тракії
Апостольський Візитатор Українців в Аргентині

+Августин (Горняк)
Єпископ Гермонтитанський
Апостольський Екзарх Українців в Англії

+Йоаким (Сегеді)
Єпископ Іпсарійський, Помічник Крижевацький

Опубл.: Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-українського (греко-руського) обряду. Кастельгандольфо біля Риму, 1967, стор. 159-63.

ПАТРІАРХ ЙОСИФ СЛІПИЙ У ТРИДЦЯТЬЛІТТЯ НАСИЛЬНОЇ ЛІКВІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

13 квітня 1975 р. патр. Й. Сліпий виголосив у Соборі св. Софії в Римі проповідь з нагоди 30-ліття насильної ліквідації Української Католицької Церкви в Україні.

Ви певно чули латинську приповідку, яка каже: «*Iucunda est memoria praeteritorum malorum*» — Мило то згадувати перебуде лихо. Знаєте, що тому два дні, 11 квітня, минуло 30 літ, як більшовицька влада виарештувала нашу церковну єрархію, а відтак і священників і тисячі вірних.

Нині, однак, не можна було інакше назвати цієї Служби Божої, як «за усопших». «Мило згадувати перебуде лихо» тим, хто перебув його, та все залишається тяжко тим, які ще досі переживають його. Але прийде час, що, так, як Христос підняв і оздоровив біснуватого, як це ви чули в сьогоднішній Євангелії (Мр. 9, 17-31), так оздоровить і нашу Церкву, яка терпить, страждає і в'ється з болю та яку називають мовчазною. Не є це замкнені уста, а є це уста повні зойків серед терпінь і страждань.

Коли поглянути назад, коли так згадати тих 30 літ — які прикрі, які важкі були це часи! Таке воно було небувале! Вправді і за царських часів була наша Церква переслідувана, опинилась була також серед мук-страждань, але це була лиш частина, на яку були звернені стріли. 30 літ тому, хоч заповідалося на лихо, то все таки такого жорстокого переслідування ніхто не сподівався. Який терор тоді напав на всіх!

Спершу здавалося, що може можна буде якось нове лихоліття пережити. Приходили і міністри на розмови,

були дуже ввічливі. Та вже заповідалось на недобре, коли не дозволили під час похорону Слуги Божого Андрея взяти караван. Тоді я сказав, щоб священники понесли труну через місто і так відбувся похід. Водночас ішли перебрані енкаведисти і військовики, щоб усе доглядіти. І справді вийшло все дуже спокійно, хоч і не було великого впорядкового апарату, який проводив би цілим походом — величезним, як на той час у Львові.

Слуга Божий Андрей помер 1 листопада 1944 р., а вже 11 квітня 1945 р. наступила хвиля арештів. Не припускав я нічого, хоч уже були познаки великого неспокою і підозріння; тут і там появлялися нагло, щоб підслухати і підглянути, що в нас діється. Пригадую собі дуже добре, як того вечора вийшов я на балькон подивитися на плянету Марса, що був тоді найближче до землі і найясніше світив. Нагло приїхало кільканадцять самоходів, повних війська. Заарештували мене, а водночас і інших єпископів та деяких священників. Почалося ще нескінчене й досі страждання і переслідування. Нині про це може й не говориться, але вже третього дня предкладали мені митрополію Київську, якщо я відречуся папи.

Тоді почалося гоніння. Найважча тюрма в советах була саме київська. Щоб видержати її — треба було великої ласки Божої, бо фізичної сили не було. Відтак, як самі знаєте, прийшли суди і засуди, прийшло переслідування, нові арешти священників і вірних. Кінець-кінцем завершилось воно засланням на Сибір, Полярію, Мордовію і Далекий Схід. Отак то в загальних словах собі пригадую. Та хто то припускав, що нині вони стануть подіями і словами... немилими, щоб не «дразнити» тих, що дальше переслідують нашу Церкву?!

Та не зважаючи на все, нинішня Служба Божа, яку відправляємо у тридцяті річницю гонення і переслідування нашої Церкви, є водночас і великою подякою Господу Богу за геройські мученицькі страждання наших вірних, наших священників і наших єпископів, з яких усі по нинішній день упокоїлися в Бозі — будь-то в тюрмі, будь-то на так званій «волі», не маючи жодної свободи. Нехай буде нинішня хвилина, нинішня Служба Божа подякою, що Господь дав нам силу і ласку — ідучи слідами попередніх переслідувань, терпінь і страждань за часів татарського ли-

холіття, опісля на Холмщині та на Заході за царських часів — продовжувати той мученицький шлях, ісповідницьку путь, на яку ступила наша Церква во главі зо Слугою Божим Андреем. Дай Боже, щоб навіть і ті, які крадьки нині відправляють богослужіння і ті, що дальше арештовані, коли їх приловлять, що вони потайки правлять св. Літургію для своїх вірних — почули силу віри і підйом духа. Нинішній стан свідчить, що, не зважаючи на те, що з-зовні нас реклямується за Православну Церкву, все таки католицький дух іще живе. Згадуючи нині ті терпіння, дякумо так само Слuzі Божому папі Пієві XII, який 23 грудня 1945 р. видав енцикліку «Орієнталес омнес», в якій звернув увагу всього світу — і католицького і некатолицького на ті великі терпіння нашої Церкви і нашого народу.

Тому, підносячи свої очі до Господа Бога і, здвигаючи руки вгору у благодарственній молитві, покiрно просім Бога, щоб скоротив час проби, щоб ті переслідування закінчилися гідно для нас і по-геройськи та щоб ми видержали у вірності Богові через вірність Апостольському престолові, св. Петрові і його наслідникам, як ми впродовж століть і тисячоліть це засвідчили, амінь.

13 квітня 1975 р. Б.

+ *Йосиф*

Опубл.: Твори Патріарха і Кардинала Йосифа, Том XIII. Рим, 1983, стор. 322-324.

ОСУДЖЕННЯ Т. ЗВ. «ЛЬВІВСЬКОГО СОБОРУ» З 1946 РОКУ

Українські католицькі владика зібрані в Римі у грудні 1980 р. на чолі з Патріярхом і Кардиналом Йосифом осудили т.зв. «Львівський собор» з 1946 р., який насильно зліквідував Українську Католицьку Церкву і підпорядкував її Російській Православній Церкві.

Божественний Спаситель оснував свою Церкву, як одну, святу, соборну й апостольську. Наші предки прийняли християнську віру за св. Володимира, як Церква ще не була роз'єднана, себто, коли вона була під одним зверхнім проводом Христового Намісника, Папи Римського. В тій католицькій єдності була й осталась Церква в Західній Україні аж до наших часів, маючи свого митрополита і своїх єпископів, як наслідників апостолів, що злучені з особою Вселенського Архирея правлять і пасуть довірене їм стадо.

Про цю католицьку єдність дуже дбала Українська Церква, а на зібранні своїх єпископів у Бересті 1596 року рішила відновити і скріпити свою зв'язь з Римським Апостольським Престолом та вважала те святе об'єднання завершеним, бо ж упродовж короткого часу усі українські єпископи й єпархії широкої Київської Митрополії до нього прилучилися.

Львівський збір, що безправно назвав себе «собором», що його насильно накинула безбожна світська влада в 1946 році, не міг бути і не був ніяким правним собором нашої Церкви, бо жоден з єпископів Української Церкви не брав у ньому участі, а присутність деяких священників і мирян не вистачає для законности і правосильности прав-

дивого «собору», тим більше, що участь тих нечисленних була вислідом чистого насилля.

Вселенський Архієрей Папа Пій XII нап'ятував цей незаконний акт у своїй енцикліці «Орієнталес омнес» з 23 грудня 1945 року, в якій вказав навіть на імена головних винувників нищення Церкви на Україні. Потім ще раз Святіший Отець Папа Пій XII станув в обороні нашої страдальної Церкви, а саме торжественною деклярацією з 15 грудня 1952 року, та ось недавно Папа Іван Павло II, заявами з 19 березня 1979 року і 5 лютого 1980 року, дав до відома цілому світові, що Українська Католицька Церква існує і живе. Апостольський Престол, отже, неоднократно ствердив неканонічність і неважність т. зв. «Львівського собору» з 1946 року та нап'ятував цей історичний обман.

Ми українські єпископи, зібрані кругом Блаженнішого нашого Отця і Глави, Патріярха Йосифа, Архієпископа Львівського, Митрополита Києво-Галицького та його майбутнього наслідника, Архієпископа-Коадютора Мирослава, зібрані з благословенням Святішого Архієрея Папи Івана Павла II, цим заявляємо всім членам духовенства, чернецтва й усім нашим вірним в Україні і на поселеннях по цілому світі, що собору чи синоду нашої Церкви, на якому наша Церква зривала б свій святий зв'язок з Апостольським Римським Престолом, ніколи не було та що так названий «Львівський собор 1946 року» не мав і не має нічого спільного з нашою Українською Церквою, яка була і є вірним членом Вселенської Церкви — Христового таїнственного Тіла, якого видимим головою на землі є Святіший Отець Папа Римський — Наступник святого Апостола Петра та Намісник Господа нашого Ісуса Христа.

+ *Йосиф*

Патріярх і Кардинал
і Синод Владик
Помісної Української Католицької Церкви

Дано в Римі,
при гробі св. Верховних Апостолів
Петра і Павла, дня 2 грудня 1980 р. Б.

Опубл.: «Патріярхат». Нью Йорк, 1981, січень, стор. 9-10.

ПОСЛАННЯ У 40-ЛІТТЯ УВ'ЯЗНЕННЯ ІЄРАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННИМ МИТРОПОЛИТАМ,
АРХИЄПИСКОПАМ, ЄПИСКОПАМ, ДУХОВЕНСТВУ
І ВІРНИМ — МИР І БЛАГОСЛОВЕННЯ!

Після Господнього Вознесення й Зіслання Святого Духа починається історія Христової Церкви на землі та її перша наче хроніка — літопис, що її залишив нам св. апостол Лука — свідок багатьох подій, який, «вивідавши про все докладно від початків», намагався нам їх описати. Перша річ, що впадає в очі з початкових сторінок цієї хроніки Святого Духа, — це скорий і динамічний ріст Церкви, церков-громад у Палестині й у Сирії під впливом проповіді св. Петра й Апостолів. Воднораз же з тим благословенним ростом Церкви під життєдайним впливом Святого Духа, неначе тінь темної хмари, що заслонює сонце, зауважуємо й інше явище: переслідування Церкви, її апостолів та вірних. Вістря переслідувань, заборон, погроз, ув'язнень, а навіть і смерті спрямовується найперше проти апостолів, які з волі Христа стали будівничими Церкви й проповідниками Царства Божого на землі. (Діян. 12, 1-5; 4, 12; 5, 41; 4, 25)

Переслідування Церкви та її апостолів не є несподіванкою або чимсь незвичайним у житті Церкви, хоч воно може нам являється дивним. Сам Спаситель це предкавав своїй Церкві. Він також зазнав переслідування, помер ганебною хресною смертю, щоб тим способом знищити владу диявола й принести спасіння людям, які сиділи в

темряві. Його страждання й смерть стали спасінням світу. Його вірний, великий апостол Павло, що zorganizував стільки церковних громад у Малій Азії і на Балканах, жив серед безустанних переслідувань, тому й казав, що носить Христові рани, уважаючи, що тим доповнює на своєму тілі те, «чого ще бракує скорботам Христовим для його тіла, тобто Церкви» (Кол. 1, 24).

Страждання Церкви є її ростом, муки її членів — багатством; кров мучеників її посівом, сльози переслідуваних — знаком її Божої правди та післанництва, терпіння невинних вірних — її відзначенням, а рани на тілі мучеників — це рани Христові на тілі Церкви. Історія вже двох тисяч літ є наявним доказом цього.

День 11-го квітня 1945 р. залишиться в історії Української Католицької Церкви історичною датою початку грізного переслідування нашої Церкви, що триває без перерви й пощади вже сорок літ. Його метою є цілковите знищення нашої Церкви, яка тепер прагне відзначити тисячоріччя свого післанництва на наших землях, а близько 400 літ від свого відновлення єдності з Петровим Престолом у Римі. Та це не перше в нашій історії переслідування Церкви з боку нашого північного сусіда, який прийняв від нас із Києва християнство, століттями користав з наших духовних і культурних благ, де на початку цього сторіччя слуга Божий Митрополит Андрей посіяв зерно церковного возз'єднання. В минулому московські царі переслідували нашу Церкву в ім'я російського православ'я, яке спричинило повалення царату й розгнuzдання жажливої ненависти до релігії, до створення ворожої християнству ідеології з матеріалістичною доктриною, з запереченням і ненавистю до всякої релігії та Бога. Від 1917 року ця влада й держава приступила до руйнування Христової Церкви на наших землях й усю свою лють вилила проти Української Автокефальної Православної Церкви, незалежної від Москви, яку по кількалітньому переслідуванні зліквідувала. Нашу ж Українську Католицьку Церкву царська влада ліквідувала в минулих століттях на всіх окупованих теренах нашої етнографічної території. Збереглась тільки Західня Україна до пам'ятного дня 11-го квітня 1945 р. Перша атака на неї відбулась у 1939 році, коли більшовицькі війська зайняли Західню Україну. В 1945 році, коли вони побачили, що

їхня воєнна перемога запевнена, не чекаючи навіть кінця війни, приступили до її повного зліквідування. В тій боротьбі проти Христа, Його Церкви брала участь російська, більшовицьким урядом злегалізована, православна Церква.

Дня 11-го квітня 1945 р. в ту саму годину агенти КДБ заарештували наших владик: у Львові — Митрополита Йосифа, єпископа Микиту Будку й єпископа Миколу Чарнецького; у Станиславові: єпископа Григорія Хомишина і єпископа Івана Лятишевського. В той час більшовики не зліквідували Перемиської єпархії тільки тому, що Перемишль опинився в границях Польської республіки. Щойно 21 вересня 1945 р. вперше заарештовано перемиського єпископа Йосафата Коциловського, а другий раз 25 червня 1946 р. ув'язнено й передано советам. Дня 26 червня того ж року ув'язнено Перемиського єпископа-помічника — Григорія Лакоту. Про ті переслідування Української Католицької Церкви пише Папа Пій XII, п'ятнуючи їх гострими словами:

«Бо з великим смутком ми довідалися, що на теренах, недавно прилучених до Росії, найдорожчі наші брати і сини українського народу терплять важкі переслідування задля своєї вірності до Апостольського Престола: і не бракує таких, що всіма способами стараються відорвати їх від спільности Матері-Церкви та привести проти їхньої волі й найсвятішого переконання до злуки з нез'єдиненими. І так духовенство українського обряду, як доносять, у листі зверненім до державної влади, жаліється, що Його Церква в Західній Україні, як вона сьогодні називається, опинилась у дуже трудних обставинах, тому що всіх єпископів і багатьох з їхніх священників ув'язнено та рівночасно заборонено комунєбудь триматися заряду Української Церкви».

Знаємо теж, Достойні Брати, що ці труднощі і прикrosti оправдується, розуміється сповидно, політичними причинами. Цей спосіб поступування не новий; бо багато разів продовж століть вороги Церкви завзято та підступно обвинувачували католиків, наче б то вони щось діяли проти держави, тому що не були б посміли явно признати, що вони ворожо наставлені проти релігії та її одверто побороювали. Подібно як колись юдеї обвинувачували самого Божественного Спаса перед римським намісником, кажучи: «Ми нашли, що цей ворохобить наш народ і забороняє

давати дань цісареві» (Лк. 23, 2). Але самі факти легко доказують, яка була причина тих переслідувань. Бо недавно вибраний патріарх Олексій, у своєму посланні до Української Церкви — явно захвалював і проповідував відступництво від католицької Церкви. А ці утиски тим більше нас прибивають, Достойні Брати, що майже всі народи світу на урочистих зібраннях своїх висланників, ще тоді, коли шаліла великанська війна, між іншими заявили, що ніколи не має бути підприйняте переслідування релігії» (Енцикліка «До всіх Східніх Церков», 23 грудня 1945 року).

Ніхто з наших владик не підкорився ворогам Христа, за ними пішла велика частина священників, монахів та мирян. Їхня відповідь сатані гомонить і досі по наших землях брязкотом кайданів, стогоном ув'язнених, тихою молитвою засланих по «Гулагах» і зідханнями тих, що в новітніх катакомбах мусять скриватися від переслідувань атеїстичної, безбожної радянської влади. Переслідування, почате 11-го квітня 1945 р., вершком якого був «Псевдо Синод» 8-10 березня 1946 р. у Львові, що «возз'єднав» нашу Українську Католицьку Церкву з Російською Православною, триває далі, спричинюючи великі жертви та страти. Найболючіше те, що не проповідується вірним Христове Євангеліє та не всі мають доступ до Христових Тайн, головню в час смерти.

Важко досвідчає нас Господь! Одначе ми віримо, що ці переслідування — це проба вогню, в якому тільки твердий і шляхетний метал — золото та срібло — віра нашого народу випробується, ушляхетниться та вдосконалиться (1 Кор. 3, 13). Ця проба є на свідкування Христові серед цього грішного та безбожного роду. Наші землі стали місцем затажної боротьби між Богом і силами темряви. Наш народ став Христовим воїном, щоб якраз перед тисячоріччям хрещення України засвідчити перед Богом свою вірність та приналежність до Христа. А тому, що Він запевнив нам перемогу словами: «У світі страждатимете. Та бадьоріться! Я переміг світ» (Йо. 16, 33), наша перемога певна, хоч би й ціле пекло було проти нас! У цій боротьбі кожний з нас мусить брати участь, без огляду на місце де він знаходиться. Нас бо в'яже один Христовий дух, одне минуле, спільна кров та сильна любов до нашого краю й нашої Української Католицької Церкви. Рана одного з нас

болить нас усіх, терпіння й заслуги наших страждаючих братів є нашими також. Ба що більше, тими стражданнями наших братів живе ціла Церква Христова, бо ми всі, поодинокі її члени, творимо її тіло. Тому так важливо це, щоб і кожний з нас брав участь у стражданнях наших братів.

Як же можемо брати участь, запитаєте. Подібно як і перші християни. Коли влада ув'язнила апостолів — вся Церква молилася за них. Молитва — це могутня сила перед Господом Богом. Тож не вільно нам забути про неї як засіб допомоги нашим терплячим братам. Противника Божого можемо прогнати з наших земель, за словами Христа: «Цей рід нічим не можна вигнати, тільки молитвою та постом» (Мр. 9, 29). За молитвою братів тужив наш незабутній геній Тарас Шевченко; про неї просив братів у тюрмі св. ап. Павло — кріпити його молитвою, щоб Бог «дав мені сміливо возвіщати тайну євангелія, якого я посол у кайданах, щоб я говорив сміливо про нього, як повинен» (Еф. 6, 19с). «Бо ми боремось не проти тіла й крові, а проти начал, проти властей, проти правителів цього світу темряви» (Еф. 6, 12). Проти нової безбожної науки, чи як її зве Папа Пій XII «звироднілої науки» (перверза доктрина), що бажає створити нову людину з її матеріяльними цілями, без Бога, без душі й спасіння, без любови, правди й без свободи. Пам'ятаймо, Браття й Сестри, що в нас є непереможний засіб, тобто постійна усильна молитва, получена з вірою. Каже бо Христос до батька біснуватого хлопчини: «Все можливе тому, хто вірує» (Мр. 9, 23). Або на іншому місці: «І все, чого проситимете в молитві з вірою, одержите» (Мт. 21, 22).

Дальшою нашою зброєю проти забріханого ворога є правда. Живімо правдою й даваймо свідоцтво правді, бо сам Бог є правдою й вона є найкращою відсіччю на всяку лож ворожу. Голосімо також справедливість, але справедливість Христову, а не справедливість у визволенні від усяких суспільних лих, бо вони не є єдиним визволенням для людини. Кожен із нас повинен бути готовим іти й проповідувати Христа, Його Євангелію! Але скільки в нас є вишколених священників, які були б готові всеціло посвятитися на службу Христові й проповідувати Його Євангелію в майбутній вільній Україні, коли в нас самих тут, у вільному світі на поселеннях, бракує священників? Тож звер-

таюся до Вас, батьки: не бороніть Вашим синам та дочкам вступати в ряди борців Христових, проповідників Його Божої правди — Благовістя. Знаємо, що ми всі, а передусім наші брати на рідних землях потребують Христа, віри в Нього, бо немає іншого спасіння тут, на землі, крім Нього і Його благодаті. Віра й надія на Нього — це зброя проти всіх спокус, проти підшептів диявола, проти податливості у формі компромісів, облудних діалогів, фальшивої мирної коекзистенції зі злом. Все це блудні вогники, які ведуть лише до згуби під видом можливості іншого спасіння поза Христом. Наш ворог воює неправдою, навчанням ложних філософів, реформаторів, революціонерів та діалектиків. Ми ж воюймо словом Божим, що його нам постійно подає Церква Христова, живімо ним та кріпимось, бо тільки в той спосіб перемога буде з нами.

Тому ми всі, з нагоди цієї пропам'ятної дати 11-го квітня 1945 року, разом з духом Папи Пія XII поновно піднесімо протест проти всіх насильств, що їх допустилась червона Москва на наших землях. Протестуймо проти переслідувань наших братів, священників, монахів, монахинь та мирян. Ці переслідування не перестали й не перестають від початку червоної влади на наших землях аж по нинішній день. Вимагаймо волі нашій Церкві, включно зі звільненням усіх переслідуваних братів наших за їхню віру в Бога. Вимагаймо направи усіх шкод, звороту здобутків наших батьків. Взиваймо весь християнський світ призадуматись та послухати стогонів переслідуваних і мучених братів наших, і перестати бути байдужими до їхніх страждань. Невже ж у ХХ сторіччі ми зі страху будемо казати, гриючись біля вогнища: «Не знаємо тих людей, не знаємо про що говорите» (див. Мр. 14, 68; 71)?

Хай наша молитва стане усильнішою, наша віра й надія на поміч Божу сильнішою, щоб день тієї спасенної хвили був уже близький. Щоб нашій хресній дорозі і Голгофі був кінець, а до нас прийшов день Воскресіння, і щоб ми привітали початок нашого другого тисячоріччя зі сходом нашого сонця волі!

Дано в Римі, в день Стрітіння Господнього
дня 15-го лютого 1985 року.

Мирослав Іван Любачівський
Верховний Архієпископ і Митрополит

ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

ГОЛГОФА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Про Голгофу Української Католицької Церкви в Карпатській Україні в 1944-1947 роках детально пише невідомий автор. Він був учасником або дуже близько стояв коло подій, які в тих роках відбувалися на Закарпатті.

Коли німецька й угорська армії до полудня 27 жовтня 1944 р. відступили з Ужгороду, зірвавши всі мости й висадивши аеродром у повітря, після обіду того ж дня радянська армія увійшла до міста. Населення гробовою мовчанкою привітало нових окупантів і в серці плекало надії, що Закарпаття увійде до складу нової демократичної Чехо-Словацької республіки, як це заявляла чехо-словацька влада через радіо з Лондону. Незабаром прийшло й НКВС, зачалися масові арешти, грабунки й мітинги, влаштовувані політруками радянської армії. Дня 27 жовтня прибула до Хусту частина чехо-словацької влади, отже були великі надії на те, що Закарпаття буде належати знову до ЧСР, тим більше, що й радянські представники заявляли, що вони тільки звільняють Закарпаття від загарбників. Але коли на територію Закарпаття прийшов уже й чехо-словацький легіон, більшовики перекинули його через Галичину на карпатський просмик Дуклі, де дві третини того легіону й лягло головами. Тим часом більшовики почали проводити свої пляни, що опісля довели до насильного прилучення Закарпаття до УРСР. Генерал-полковник Мехліс і полковник Тюльпанов захопили в свої руки всю владу.

Дня 6 листопада в Ужгороді й на цілому Закарпатті обов'язково святковано «визволення», що його принесла

Червона армія. В Ужгородському театрі мала бути святкова академія. Кілька годин перед початком академії прийшов до єпископської палати в Ужгороді один вищий старшина радянської армії, щоб запросити Єпископа Теодора на цю урочистість, і сказав, що Єпископ обов'язково мусить привітати Червону армію та її вождя Сталіна. Відразу й подиктував що Єпископ має говорити: має подякувати Червоній армії за визволення, заявитись за єдністю українського народу з російським, закликати молодь, щоб вступала до лав Червоної армії, та просити Сталіна, щоб сповнив віковічне прагнення українського населення Карпатської України з'єднатися з народом Радянської України. Єпископ вимовлявся, що запізно його запрошено й він не має часу приготуватись до промови, але офіцер категорично заявив, що Єпископ мусить бути на академії та мусить промовляти, а що має говорити, це вже йому сказано і нарешті підкреслив, що евентуальна відмова може мати тяжкі наслідки для всієї Греко-католицької Церкви.

Єпископ, порадившись із своїм найближчим оточенням, вибрався до театру на академію. З ложі просто вивели його на сцену й поставили у ряд, де вже стояли інші, що мали промовляти. Коли прийшла черга на Єпископа, він говорив коротко. Висловив подяку небесному Отцеві за те, що жах війни перейшов над нашою країною без більших жертв у людях, казав, що гуркіт гармат і вибухи бомб не викликали у нас страху, бо вони вістили, що визволення несуть нам вояки братнього народу, якого мову й звичаї знаємо з літератури, і під кінець висловив подяку Сталінові за гладкий хід війни на терені Закарпаття та побажав дальших успіхів і швидкого миру.

Наступного дня місцевий часопис «Закарпатська Україна» вмістив велику статтю про академію з 6-го листопада, де були опубліковані всі промови, виголошені на академії, але промову Єп. Теодора подано в зовсім зміненій формі так, що виходило, що Єпископ просив Сталіна приєднати Закарпаття до УРСР. Коли Єпископ запротестував проти такого перекручення, головний редактор того часопису відповів: «Ви не так говорили, але так мали говорити». Промову Єпископа опублікували опісля радянські часописи й московська «Правда». Після цього сумного досвіду Єпископ замкнувся й рішив не брати участі в ніяких ака-

деміях чи зборах та не приймати ніяких журналістів, що в перших часах усіма способами старалися дістати від нього інтерв'ю.

В Ужгороді виходили 3 українські часописи, в яких половина статей була писана по-українськи, а половина по-московськи, а також 2 часописи в угорській мові. Формувалися народні комітети, політруки укладали листи президентів і членів комітетів, використовували амбіції молоді, збуджували ненависть до чехів і почали вже явно говорити про формування самостійної Закарпатської України під протекторатом СРСР. Усе відбувалося так, що про який-небудь спротив небезпечно було й думати.

На день 26 листопада скликано до Мукачева делегатів усіх народніх комітетів. Вони вибрали Народню Раду, що стала тимчасовим урядом Закарпатської України, і разом під багнетами були змушені підписати т. зв. «Маніфест», у якому заявляється, що народ Закарпаття рішив зірвати всі зв'язки з чехо-словаками й відірватися від Чехо-Словацької республіки, і тому просить батька Сталіна, щоб він прийняв народ Закарпаття до братерського союзу народів СРСР. Членами Народньої Ради вибрано самих комуністів і безрелігійних «православних». Урядовою мовою в канцеляріях Народньої Ради в Ужгороді була спочатку мова українська, але напливали нові урядовці з СРСР, автохтонів помалу усувано, і так у Народній Раді Закарпатської України урядовано невдовзі по-московськи, хоч Урядовий Вісник Народньої Ради виходив українською мовою.

Першим і найважливішим завданням Народньої Ради було довести до «возз'єднання» Закарпаття з СРСР. Другим завданням було зліквідувати Греко-католицьку Церкву, як це пізніше виявилось. Виконанням одного й другого завдання керував полковник Тюльпанов, а виконавчими органами стали Народня Рада, комуністичні народні комітети і члени народньої міліції, вибрані з шумовиння міст і сіл.

Про спосіб «демократичного» приготування до «возз'єднання», про його проведення та про «восхищення» народу з того приводу треба б написати особну довжелезну статтю. Та тут займемося тільки церковними справами.

Атаки проти Греко-католицької Церкви не зачалися відразу, в перших днях радянської окупації. Вже більш як

10 літ у цілій країні панував релігійний мир, утихли всі давніші тертя і Греко-католицька Церква тішилася безсумнівним авторитетом та мала великі впливи в народі. Полковник Тюльпанов, володар життя і смерти на Закарпатті, сподівався, що вдасться йому використати Греко-католицьку Церкву у пропаганді ідеї «возз'єднання» Закарпаття з СРСР. Тим-то в перших днях окупації, крім звичайних грабунків по церквах та спалення церковних книг у Плоськові, в Ужгороді-Цегельні, Радванці та кількох інших місцевостях, Греко-католицька Церква не зазнала більших шкод. Військовий комендант міста Ужгорода зложив навіть візиту у Єпископа Теодора та запевнив його, що радянська армія прихильно ставиться до Греко-католицької Церкви. Але створена полковником Тюльпановим Народня Рада і йому ж підпорядковані народні комітети та народні міліції швидко й недвозначно показали, які є заміри їхнього червоного творця.

Уже в перших днях грудня 1944 р. до єпархіяльного правління в Ужгороді доходили вісті, що головно в околиці Хусту, в селах з переважаючою православною людністю, місцеві комітети з активною допомогою червоноармійців, а в пізніших місяцях з допомогою міліції, силою забирають греко-католицькі церкви та викидають греко-католицьких священників з парафій. Така доля стрінула церкви в Нижніх Селищах, Липчі, Нанкові, Лисичеві, Вучкові й Шандорові. Силою перебравли церкви й заразом викинули священників у Кошелеві, Кушницях, Крайникові, Новому Барові, в Терєблі й у Вульхівцях.

Становище погіршилося, коли повернулась із Москви делегація Православної Церкви, що під проводом ігумена Теофана Сабова у днях 7-13 грудня обговорювала в Москві справу прилучення Закарпатської Православної Церкви до московського патріархату. Відтоді вже одвертою стала боротьба проти Греко-католицької Церкви. Провід боротьби перебрало єпархіяльне правління Православної Церкви в Мукачеві, але інспіратором і далі залишився полковник Тюльпанов, який православному єпископові та священникам давав до помочі військовій частині й комуністичну міліцію. Що далі, то частіше й частіше з'являлись у пресі атаки на представників Греко-католицької Церкви, головно давніших, а також напади на греко-католицьке

духовенство, якому закидали співпрацю з окупантами, протирадянську пропаганду, називаючи його кублом фашистів і реакціонерів. Це стало сигналом до арештувань. Місцеві народні комітети зачали свою працю. Тоді заарештовано о. Петра Дем'яновича в Рахові, якого й розстріляно опісля в Ужгороді, заарештовано далі о. Степана Чижмара з Нового Села, о. Євгена Пасульку з Требушан, о. Івана Егрешія з Богданова, о. Димитрія Поповича й о. Миколу Русинка в Хусті, о. Євгена Ортутая в Ужгороді, о. Степана Даниловича в Імшаді, о. Корнила Єлеша в Тростнику, о. Федора Дурневича в Жнятині й о. Михайла Миколу в Завидові. Прискореним темпом триває насильне перебрання церков: у Вишніх Ясінях-Струків, Горінчове-Монастирець, Завидове, Червеньове, Канора, Крива при Тересові, Чумальове, Лукове, Нижня Бистра, Широкий Луг, Калина. При цьому перебирають церкви та виганяють священників у селах Бедевля, Горонда, Горінчове, Задне, Руське, Синевір, Кричеве.

Населення, головню греко-католики, спочатку застрашені, стояли мовчки й терпіли все, що довкруги діялося. Але помалу зачали гостріше реагувати на ті насильства. Коли явне невдоволення, а то й загрози бунту зачали ширитися щораз більше, Народня Рада, щоб народ заспокоїти, видає закон, яким конфіскуються маєтки великих землевласників, полишаючи найбільше 40-50 моргів тим, що самі власноручно обробляють землю, а решту мається розділити між безземельними. Для переведення того закону формують спеціальні комісії, членами яких стають і всі православні священники. У перших тижнях 1945 р. утворено в Ужгороді уряд справ культу, шефом якого іменовано православного фанатика й комуніста Петра Лінтура, з фаху учителя. До того Народня Рада видає новий закон, на підставі якого кожний громадянин свобідно і без усяких формальностей може переходити на нову віру, т. зн. на комуністичну православну. Коли ж ніяких переходів на нову віру нізвідки не зголошувано, Народня Рада той закон доповнила в тій формі, що на нову віру можна перейти й гуртом, а де дві третини населення перейдуть на нову релігію, там церква з усім майном переходить у власність нової церковної громади. При тій нагоді вся преса знову розписувалася про фашистський дух Греко-католицької Церкви.

Обидва закони — про наділювання землею і про ґрутовий перехід до нової релігії — були тільки штучкою, при допомозі якої організатори нового православ'я могли легальним насильством усунути греко-католицького священика й забрати греко-католицькі церкви й церковні маєтки не тільки там, де православні були в більшості, але й там, де їх взагалі не було.

Це робилося просто так, що до села прийшла «земельна комісія» буцім-то наділяти бідняків землею. Зібраним людям давали підписувати петицію про наділ землі, але на папері не було ніякого тексту. Підписуватися мали всі члени родини, бо від того буде залежати кількість наділеної землі. Зрозуміло, що кожний підписував радо. «Земельна комісія» з підписами опісля верталась до Ужгороду, де на верху підписаної петиції видруковано текст: «Підписані громадяни села... дня... одноголосно рішили виступити з Греко-католицької Церкви і просять приймати їх у лоно Православної Церкви». Підписи селян з таким доповненим текстом опісля пересилано до єпархіального правління Православної Церкви в Мукачеві, звідки після схвалення пересилано ті акти до уряду культу в Ужгороді для адміністративного полагодження. Шеф уряду культу Петро Лінтур звичайно зараз видавав наказ народньому комітетові перебрати греко-католицьку церкву при збройній допомочі міліції. На багатьох місцях повстають заворушення, вірні обстають за своєю церквою, мусить прийти відділ війська, виарештувати більше селян і так силою впровадити православного священика до греко-католицької церкви.

А все це діялося тоді, коли Закарпаття було ще заплілям воєнних акцій, коли вся комунікація була внеможливлена. У такому часі Єпископ не мав ніякого зв'язку із своїми вірними й тому час до часу розсилав своїх довірених кур'єрів по парафіях, щоб священиків та вірних інформувати про те, що грозить Церкві і як треба поводитися в тих чи інших випадках.

Потреби Церкви вимагали нав'язати контакт з Народною Радою. У перших днях січня 1945 Єпископ Теодор у товаристві трьох своїх священиків зложив візиту у голови Народньої Ради — Івана Турянці. У нього вже чекало на Єпископа чимало достойників, а також обов'язково пол-

ковник Тюльпанов. Розмова йшла спочатку в приятельському тоні. Але помалу зійшла вона на тему «возз'єднання» й Тюльпанов накинувся на Єпископа, що він і священники ще не підписали «маніфесту» в справі «возз'єднання», народ про те знає і тому й сам ставить неприхильно до ідеї «возз'єднання», ба навіть з наказу Єпископа священники ніби агітують проти підписування «маніфесту», а це — підкреслив Тюльпанов — може мати дуже сумні наслідки для єпархії.

Єпископ Теодор спокійно відповів, що він, як Єпископ, не політизує й тому маніфесту він не підпише, бо це вже політичний акт, але готовий він до співпраці завжди на полі соціальному й культурному, як також готове до співпраці й священство. Та Тюльпанов ще більше розсердився й розкричався про недавню ще політичну діяльність єпархії та зробив закид, що Єпископ і греко-католицьке духовенство саботує Народню Раду, ба що більше, веде підпільну працю проти неї та проти Червоної армії. Настрій ставав щодалі то бурхливіший. Але Єпископ спокійно відкидав усі ті закиди й цілу розмову старався довести до лагіднішого кінця тим, що обіцяв перевести в єпархії збірку на вдів та сиріт по тих, що впали за «визволення» Закарпаття. При тій нагоді показали Єпископові статтю в найновішому числі «Закарпатської Правди», де була обширніша реляція про делегацію галицького греко-католицького священства, яка під проводом архимандрита Климента Шептицького відвідала в Москві голову Ради у справі культів тов. Карпова й передала йому понад 100 тисяч карбованців для інвалідів та вдів і сиріт. Пропоновано Єпископові Теодорові, щоб і він поїхав до Москви, що це зробить добре враження на всіх. Указувано йому ще на зразкове ставлення православного духовенства в СРСР, на різні його «геройські подвиги» під час війни й обов'язково вихвалювано свободу релігії в СРСР.

Єпископ відвідав ще кількох «уповноважених», як також окремо відвідав полковника Тюльпанова, щоб виблагати випущення на волю священників, що сиділи по в'язницях.

Наступного дня всі часописи широко реферували про відвідини Єпископа в Народній Раді, про «дуже сердешний тон розмов» та про намічену «найвужчу майбутню спів-

працю». Але, фактично, самотнім позитивним і корисним наслідком тих відвідин було лише те, що незабаром випущено з тюрми священників Даниловича, Егрешія, Пасульку, Поповича, Русинка й Ортутая; цього останнього заарештовано опісля ще раз і вивезено кудись у глиб Росії.

У половині січня, як було умовлено, полк. Тюльпанов узяв до авта Єпископа Теодора та двох його священників і відвіз до Михаловець, де містився генеральний штаб «4-го українського фронту» та його шеф — генерал Петров. У покоях, де генерал Петров приймав Єпископа Теодора, було чимало генералів і полковників, а також генерал-полковник Мехліс та полковник Тюльпанов. Розмова між Преосвященним Теодором і генералом Петровим зачалась у справді сердешній атмосфері. Відразу пізнати було, що генерал Петров — це освічена людина, а також видно було, що про Католицьку Церкву він добре інформований. Він просив Єпископа докладно розповісти про теперішній стан Греко-католицької Церкви, про давніші й теперішні її кривди, про матеріальний стан священства й т. п. Преосвященний Теодор докладно розповів, що представники Червоної армії та Народньої Ради вороже ставляться до Греко-католицької Церкви, священників позбавлено державної платні, що була майже самотнім джерелом прибутку греко-католицьких священників на бідних приходствах; заговорив про спеціальне фаворизування зовсім непопулярного православ'я, про кооперацію Червоної армії при перебиранні греко-католицьких церков, при арештуванні греко-католицьких священників, поскаржився й на конфіскацію невеликих єпископських дібр, що були самотньою піддержкою єпархіяльних інституцій та пенсійних фондів. Генерала Петрова це все дуже здивувало й коли він запитав полк. Тюльпанова, як міг він до таких ексцесів допустити, цей — досить збентежений — відповів, що Єпископ та його духовенство ще й дотепер не підписали «Маніфесту» про возз'єднання з СРСР, Греко-католицька Церква в минулому співпрацювала з мадярами, а тепер потай працює проти прилучення Закарпаття до СРСР. З того почались гарячі дебати.

Преосвященний Теодор і два його священники доводили, що всі ті закиди найчастіше є вигадані, чи переборщені, а що радянська армія по тисячолітній мадярській неволі все

ж знайшла під Карпатами слов'янське населення, то це є заслуга виключно Греко-католицької Церкви, яка у своїх храмах і школах підтримувала народнього слов'янського духа. Єпископ згадав культурну й національну працю давніших і новіших греко-католицьких священників і показав, скільки їх сиділо по в'язницях давніше, а головню за останньої мадярської окупації. Генерал Мехліс заговорив про неприхильне ставлення Ватикану до СРСР і підкреслив, що неможливим і недопустимим є, щоб у СРСР існувала Церква, яка свою найвищу ієрархію має десь за кордоном, і тому для Греко-католицької Церкви нема іншого виходу, як піддатися під юрисдикцію московського патріярха. Ці дебати перервав генерал Петров заувагою на адресу генерала Мехліса, що це противиться духові Греко-католицької Церкви, і не можна того від Єпископа вимагати. А полковникові Тюльпанову він сказав, що оскільки священники мали державну платню в минулому, то Народня Рада також мусить їм давати платню й полковник Тюльпанов має подбати про те, як також постаратися, щоб сконфісковані добра були віддані назад єпархії.

Єпархіяльні маетки, дійсно, було віддано назад Єпископові, але лише на кілька днів. Спеціальним декретом Народньої Ради їх дефінітивно «знаціоналізовано». Через якийсь час генерал Петров був переміщений кудиінде, і так державна платня для греко-католицьких священників не була вже виасигнована.

А все ж ці відвідини цивільних та військових властей, як також і чимраз твердіші протицерковні декрети Народньої Ради та постійні атаки преси на греко-католицький клир, ще більше утвердили Єпископа в переконанні, що більшовики вирішили безпощадно зліквідувати Греко-католицьку Церкву, яка має опору тільки в Бозі, у священниках і вірних. Погляд на незломність священників, що вигнані з парафій працювали як фірмани, склепарі чи як дроворуби в лісах, але не заломлювалися, погляд на небувалий релігійний підйом по селах, на геройські подвиги, ба й мучеництво цілих соток простих сільських чоловіків та жінок — оце була одинока потіха Єпископа в понурій та пригноблівій дійсності.

З провінції приходили все нові й нові реляції про насильства й Єпископ Теодор ходив до представників

Народньої Ради — до Ів. Туряниці, до Тюльпанова й Лінтура — протестував, доказував безправність таких насильницьких декретів і розпорядків, що противляться найосновнішим засадам людської свободи, але всі ті протести, й переконування та просьби не мали й не могли мати ніякого успіху. Єпископ знав дуже добре, що це все нічого не pomoже, але вважав своїм обов'язком протестувати й кричати, щоб вірні бачили, що церковна влада не кориться властью імушим.

Священиків і вірних, що з плачем приходили до нього з провінції, Єпископ закликав до витривалости, до героїства, до жертвування навіть і життя за віру. Щоб покріпити на душі вірних своєї єпархії, Єпископ Теодор у половині березня 1945 вибрався із своїм секретарем на звичайному возі з Ужгороду аж до Хусту, де на Мармарощині відвідав цілий ряд сіл від Драгова аж по Білки й Берегове. Усюди проповідав, усюди приймав депутації, всюди потішав і кріпив. Вірних охоплювало якесь дивне надхнення, одушевлення. Подорож Єпископа була тріумфальним походом і небувалою маніфестацією греко-католиків по містах і селах, проявом вірности переслідуваній Церкві та її найвищому голові Папі Римському. У кожній місцевості урочистість закінчувалася папським гимном і народ із сльозами в очах співав: «Боже, храни Святого Отця, Христового Намісника!» Ця подорож Єпископа Теодора тривала цілий місяць, до половини квітня.

Та вийшов новий декрет Народньої Ради, на підставі якого в тих місцевостях, де греко-католики не мають більше, як одну третину населення, ціле церковне майно разом із церквою має бути передане православним, а в тих місцевостях, де греко-католики творили більше, як одну третину, там греко-католицький церковний маєток мав розділитися пропорційно. До того уложено тенденційну статистику, щоб так чим більше церков могли перебрати. Це і вдавалось їм у тих селах, де було дуже мало греко-католицьких вірних. Але коли зачали проводити той новий декрет по таких більших селах, як Білки, Старий Давидків, Буштин, Великий Бичків, Тячів, Волівці, Негроть, Новоселиця — там греко-католицькі вірні просто тілом своїм боронять доступ до греко-католицьких церков, на них сиплеться каміння з боку православних, падають удари

палиць і крісів військової підмоги, ллється кров, у порох падають поранені, здійснюється плач і крик, дзвони дзвонять на тривогу, на вантажних автах приїздить НКВС, відвозить десятки заарештованих: просто образ «страшного суду»; а все ж таки греко-католики не здались і церкви своєї не відступили православним. Вістка про ці факти, особливо ж про події в Білках, стрілою перелетіла по всьому Закарпатті і ще більше кріпила греко-католиків.

Бачачи такий неуспіх свого хитрунського декрету, уповноважений у справах культу, комуніст і безвірок Лінтур наважився сам піти по селах агітувати. Під охороною міліції хотів збирати підписи про перехід на православ'я, але як тільки зачав промовляти до зібраного народу, його слова тратилися в бурі окликів: «Давайте хліба!», «Давайте лахів!», «Таку ви нам свободу принесли?!» Такі успіхи мусли переконати Лінтура, що його агітування також нічого не pomoже, і так мусів він припинити ці свої «місійні подорожі».

Відважний спротив греко-католицьких віруючих майже на цілому Закарпатті осягнув те, що на якийсь час припинено дальше перебрання греко-католицьких церков.

Та прийшли нові удари: в Галичині виарештовано всіх греко-католицьких єпископів і повстала «Ініціативна група» Костельника, а Закарпаття дня 29 червня 1945 було прилучене до УРСР.

Всі церковні школи націоналізовано ще у травні 1945, а під осінь усі вчителі дістали сувору заборону ходити до церкви, бо «тим учитель дає злий приклад студіюючій молоді». У вересні скасовано навчання релігії в школах. Народ демонструє, збирає підписи, масовими депутаціями ходить до Народньої Ради, покликуюється на «волю народу», але їх виганяють без пояснення.

Заведені спочатку українські школи перетворюються помалу на російські й мадярські, а на новозаложеному університеті в Ужгороді (факультети медичний, природничий, філологічний та історичний) професорами є майже самі росіяни й викладава мова також російська. У всіх середніх і вищих школах, крім директора, є ще політичні й військові «виховники». Священики з професорськими дипломами були поставлені перед вибором: зректися священства або професури, і то без усякої пенсії за довгі літа своєї професури. Проте всі до одного зреклися професури.

Молодь стараються комуністи відвернути від батьків і від Церкви; для того щонеділі роблять прогульки від раннього ранку й заливають молодь алькоголем.

Супроти цього Єпископ Ромжа видає розпорядок своїм священикам, щоб збирали молодь на катехизацію в церкві. Молодь горнеться до церкви й тому Народня Рада кличе Єпископа до себе і наказує йому суворо забороняти священикам навчати дітей релігії як у церкві, так і в будинку парафії. Та тут Єпископ поставився ще мужніше, ніж дотепер. У довгій та гострій дебаті просив показати той закон, яким забороняється навчання релігії ще й дома, а також відкликувався на Сталіна та його конституцію. Це трохи стримало комуністів, і покищо не забороняли приватного навчання релігії. Але взялись за інші способи. Енкаведисти поосібно відвідують священиків по селах і грозять їм арештом та вивозом, коли не перестануть учити релігії. Тоді Єпископ видає новий розпорядок, а саме, щоб священики вечорами відправляли молебні з короткими проповідями. На такі молебні приходили батьки з дітьми, і так знайшовся спосіб на дальше навчання релігії. Друкарню оо. Василіян сконфіскували, інші друкарні не сміли друкувати нічого релігійного, молитовники й релігійні книжки скоро вичерпалися, і не стало підручників релігії. Тому Єпископ дає друкувати на цикльостилі головні молитви з коротким катехизмом і тайно розсилає їх священикам, щоб роздавали вірним.

Щоб унеможливити дальше виховування клиру, комуністи сконфіскували ужгородський замок, у якому містилась духовна семінарія. Єпископ помістив тоді богословів у маленькому інтернаті. А що не було з чого вдержувати богословів, Єпископ розслав їх по селах, вони збирали харчові продукти, — віруючі складали їх із сльозами в очах, і так духовна семінарія поборолла найтяжчі труднощі. Комуністи не могли стерпіти того, що Єпископ так з нічого потрапить удержати 40 богословів, і зачали нову атаку на духовну семінарію. Народня Рада вимагає від Єпископа показати декрет, яким Москва дала згоду на відкриття духовної семінарії. Та духовна семінарія існувала вже від століть і нового декрету не потребувала. Все ж компартія видає декрет, яким духовна семінарія закривається, а будова інтернату переходить на власність держави.

Єпископ протестує аж у Москві, і Москва уневажнює декрет компартії Закарпаття про закриття духовної семінарії. Здавалося, що справа виграна. Та невдовзі більшовики насильно вломилися до будови інтернату, богословів вигнали й дім окупували.

Вістки про виарештування греко-католицького єпископату в квітні 1945 та про насильне ліквідування Греко-католицької Церкви в Галичині сильним відгомном відбилися по цілому Закарпатті. Місцева преса приносила просторі реферати про «розвал фашистської» греко-католицької Церкви в Галичині, й посипались нові напади на Греко-католицьке духовенство Закарпаття. Стало ясным, що така сама ліквідація чекає Церкву й на тому малому терені. Єпископ пильно стежив за подіями, що відбувались у Галичині, досвіди з переслідування «старшого брата» докладно аналізував і старався використати в дальшій боротьбі за волю Церкви. Про все тайно інформує своїх священників, закликає до витривалости, жертвенности й геройства та перестерігає перед зрадою. І більшовики даремно шукали закарпатського Костельника, даремно шукали іншого «ініціатора». Багатьох священників-целебсів кликали на НКВС спершу тільки отак поговорити, намовляти, зискати, обіцяючи єпископства, митрополії, відзначення, а коли це не помагало, арештовували і своїми відомими методами «зм'якшували» свої жертви (два з них щасливо дістались за кордон!), але всі до одного відповідали: «Вивезіть, розстріляйте, замучте, але я своєї Церкви не зраджу!» А так відповідають і прості віруючі по селах, яких по ночах возять на «допроси», цілими ночами вичерпують стоянням без руху лицем до стіни та тяжкими перехресними питаннями.

Коли ж це все не помагало, зачали знову арештовувати священників. Так арештовують о.о. Р. Кабація в Середньому, М. Мондія в Берегові, І. Поповича в Білках, Т. Скибу в Мідяниці, І. Міню в Чорному Ардові і знову Євг. Ортутая в Ужгороді, крім того привозять заарештованих у Мадярщині ужгородських священників — каноніка А. Ільницького та Ст. Фенцика, — роблять «монстр-процеси», на яких увесь клир зображають як банду найгірших розбишак. Проте священники не «м'якнуть», і віруючі не відвертаються від своїх священників. Ба, що більше, до Єпископа

приходять депутації від православних громад і просять прийняти їх назад до Католицької Церкви. Священиків, що їх комуністи прогнали з парафій, приймають села, що не мають парафій, а є тільки філіями, й так творяться нові парафії в селах: Жнятино, Яблоново, Бенедиковці, Клячаново, Горяни, Оріховиця, Бачава, Гайдош, Шішловці, Баянгаза, Старе Давидково, Чома, Гетеня, Факовбики, Хемлевц, Суха Бронька, Вишній Синевір, Шаркад.

Дня 22 жовтня 1945 Синод Російської Православної Церкви в Москві іменував уманського Єпископа Нестора єпископом Ужгородсько-Мукачівської єпархії. Він і приїхав скоро на Закарпаття, осів при дотеперішній православної катедрі в Мукачеві, нав'язав дуже сердешні зв'язки з Туряницею й іншими представниками місцевої комуністичної влади, дістав гарне люксове авто до диспозиції й зачав організовувати свою православну єпархію. У пресі скоро появилось проголошення, що з приходом нового православного єпископа кінчатся всі власті Єпископа Ромжі, а православний єпископ у короткому часі перебере греко-католицьку катедру в Ужгороді й управу всією греко-католицькою єпархією. Та новий православний єпископ не надхнув своїх православних священиків і не завоював симпатії своїх православних вірних. Високі податки, що ними обкладав усі православні громади, заборона релігійних маніфестацій та навчання релігії, яку сам цей єпископ видав, поліційний спосіб його ставлення до священиків і вірних — усе те скоро знеохотило священиків, а між його вірними поширилася вістка, що це не єпископ, а офіцер НКВС.

Греко-католицька Церква чекала, що от-от з Ужгороду чи з Києва прийде урядовий декрет про знесення Унії. Але ні, так не сталося. Зближався час цілодержавних виборів до Верховної Ради СРСР, треба було голосів усіх мешканців Закарпаття, отже практичний розум казав греко-католиків не дратувати.

Згадані вибори відбулися дня 10 лютого 1946. Перед виборами уповноважений Лінтур покликав до себе Єпископа Ромжу й намовляв його видати розпорядок до греко-католицьких священиків, щоб вони в проповідях зобов'язували своїх віруючих голосувати в день виборів, а коли Єпископ відмовився видати такий розпорядок, то Лінтур

просив його хоч так зарядити богослуження на день виборів, щоб ніхто не міг виправдуватися, що не міг голосувати, бо ціле дообіддя мусів бути в церкві.

Після виборів зачався генеральний наступ на Греко-католицьку Церкву в Галичині, що довершився відомим львівським «Собором», у днях 8-10 березня. Після того зачинається наступ на Греко-католицьку Церкву й на Закарпатті. У половині березня Єпископ Ромжа дістав повідомлення від культового відділу обласного виконкому, що чергового дня чекає його спеціальний уповноважений у справах культів, що приїхав з Києва й має обговорити справи Греко-католицької Церкви на Закарпатті. Це повідомлення чи запрошення дуже затривожило Єпископа Ромжу та його найближче оточення. Аджеж майже рік тому виарештовано всіх греко-католицьких єпископів і багатьох священників у Галичині, а ось кілька днів тому преса писала про львівський «Собор», що відбувався під доглядом НКВС, та про «добровільне возз'єднання» Греко-католицької Церкви з Церквою Православною під владою комуністичного Патріарха Олексія. Все ж Єпископ Ромжа не зневірився. Довгий час переключав у каплиці, в молитвах віддався під опіку Матері Божої і тоді вибрався в товаристві одного каноніка й свого секретаря до київського уповноваженого.

Відвідини зачались дуже по-поліційному. Уповноважений відреккомендувався (Вільговатий?), попросив усіх трьох сісти і тоді на спосіб НКВС зачав випитувати й значити собі — перше Єпископа, як називається, де й коли родився, де студіював, де й яку працю виконував і т. д. Так само випитав і інших двох священників. Після такого вступу уповноважений став перегортати стоси документів, що їх мав перед собою, й зачав витягати «гріхи» Католицької Церкви, Папи та інших католицьких ієрархів, говорив про співпрацю з фашистами, про вороже ставлення до Радянського Союзу, особливо ж підкреслював вороже ставлення покійного єпископа А. Стойки до комунізму, а при тому цитував різні витинки з єпархіяльних циркулярів, брошур та періодики. Єпископ Теодор відповів, що в цитованих уривках зовсім не видно ворожого ставлення до СРСР, тільки є там ідеологічний бій та полеміка з комуністичними часописами, що нападали на Церкву, а те все було

написане тоді, коли Закарпаття було частиною інших держав, де такий спосіб полеміки був законом дозволений. Уповноважений розлютився. Старався всіма способами довести, що Греко-католицька Церква провинилася проти інтересів народу й тому тепер повинна каятися за свої гріхи, як це зробила Церква в Галичині. У відповідь на те Єпископ Ромжа спокійно розповів, як Церква через свої школи, підручники, книжки, брошури й часописи, видавані в народній мові, зберігала слов'янський дух народу тоді, коли Православної Церкви на Закарпатті ще взагалі не було. На потвердження своїх слів Єпископ покликався на серію статей одного київського професора, що саме друкувалися в ужгородській газеті «Закарпатська Правда», де констатувалися ці заслуги Церкви на Закарпатті. (Чергового дня «Закарпатська Правда» перестала друкувати продовження тих статей!). Уповноважений не сподівався таких смілих відповідей молодого Єпископа й не був приготований на такі конкретні докази: тратив лінію розмови, лагіднів і старався скінчити розмову. Закінчив її тим, що сказав, що після «возз'єднання» Греко-католицької Церкви в Галичині існування тієї Церкви на Закарпатті стає проблематичним, і тому для вияснення тієї справи радить він Єпископові вибратися з єпархіяльною делегацією до Києва, а ще краще до Москви. Єпископ відповів, що в таких важливих справах не може рядити сам, а мусить поговорити із своїми дорадниками. На цьому скінчилася тяжка розмова, що тривала дві й пів години.

Перша спроба поставити Єпископа Теодора на коліна не вдалася. Все ж такі спроби «зм'якшити» Єпископа повторялися ще кілька разів, і Єпископ на такі розмови йшов завжди в товаристві одного прелата й свого секретаря. Тон таких розмов був то гостріший, то лагідніший, але під кінець київський уповноважений говорив уже ясно, що в Радянському Союзі Греко-католицька Церква не може існувати та що Єпископ, разом із своїм священством і вірними, повинен перейти на православ'я, бо коли того не зробить сам і добровільно, тоді до того дійде й так, і то вже іншими способами, але тоді для Єпископа вже не буде пощади. Відповідь Єпископа була коротка, але тим ясніша й відважніша: «Радше смерть і всі муки, як зрада Церкви». Єпископ був на смерть блідий, але спокійний, а його очі горіли святим вогнем ісповідника.

Одні з останніх відвідин у київського уповноваженого заповідались особливо небезпечними. Коли Єпископ, покликаний знову, прийшов у товаристві своїх двох найближчих священників, уповноважений холодно й твердо сказав: «Я звал тільки єпископа». Коли Єпископ виправдувався, що це його найближчі співробітники, уповноважений ще раз суворо повторив: «Я звал тільки єпископа!» Тоді Єпископ попросив обох священників почекати на нього, а на розмову піде він сам. Ця зустріч, як казав Єпископ опісля, була найтяжча з усіх, але він увесь час відчував особливу близькість і опіку Матері Божої, і те додавало йому сили та відваги. Єпископові закинено, що він підбурює священників та вірних проти СРСР, у проповідях явно агітує проти комунізму, саботує радянські закони, бо не забороняє навчання релігії; священники, бачивши такий злий приклад свого єпископа, роблять те саме, а за ними йдуть і люди, як це виявилось при останніх виборах. Єпископ відповів, що аджеж компартія вибори виграла на 99 відсотків, і майже не було таких, що були б голосували проти комуністичних кандидатів, отже який тут злий вплив єпископа чи священників на своїх вірних і яке підбурювання проти радянської влади? Ті слова Єпископа вивели з рівноваги київського уповноваженого, він зірвався з фотелю, зачав несамовито кричати, говорив до Єпископа, як до останнього фірмана і грозив йому, що тяжко відпокутує за свою впертість. Така «приємна» розмова тривала майже 3 години. Коли Єпископ вийшов від уповноваженого, то хоч видно було, що він докраю вичерпаний, все ж усміхнувся до своїх священників, які на нього чекали, й виходячи на вулицю, сказав: «Предобрий Бог допоміг щасливо перебути ті тяжкі години й мабуть ми зискали знову трохи часу для існування св. Церкви».

Відтоді самому Єпископові на якийсь час дали спокій, але переслідування Церкви тривало далі й могутніло.

У червні 1946 зачався в Ужгороді «народний суд» проти «коляборантів». Був це суд над колишніми політичними діячами, як Андрій Бродій, Михайло Демко, І. Шпак, А. Грабар і інші. Суд відбувався прилюдно й виявилось, що комуністи і цей, чисто політичний, процес хочуть використати для боротьби проти Церкви. Головний прокурор Андрашко під керуванням свого московського колеги так

ставив питання, щоб з відповідей підсудних виходило, що Греко-католицька Церква на Закарпатті найтісніше співпрацювала з цими провідниками «Автономного Земледільського Союзу» та з різних тайних фондів фінансувала політичні акції цієї партії, яка за першої Чехо-словацької республіки, фактично, працювала для Мадярщини, а за мадярської окупації була спеціально фаворизована. На процесі «сконстатовано», що Греко-католицька єпархія на Закарпатті за допомогою Ватикану створила «Фонд оборони віри» і з того фонду фінансувала протинародню діяльність Автономного Земледільського Союзу... Місцеві газети не пощадили навіть таких чисто релігійних організацій, як Марійські Дружини, Товариство Серця Христового й Апостольство Молитви: всі вони проголошені як резервуари для збирання фондів на протинародні акції цієї політичної партії. Греко-католицьку Церкву таврували як ворога народу й домагалися її ліквідації.

Цікава була реакція народу на всі ці цькування проти Єпископа, священників і Церкви. Єпископ Теодор у часі Зелених Свят вибрався на храм церкви до Севлюша та до Великих Кум'ят. На вістку, що там буде Єпископ, народ горнувся до тих місцевостей з найдалших околиць, приходив великими процесіями, мов на великі прощі, щоб побачити свого Владика й почути його слово в час такої скорботи. Коли була вістка, що на празник св. пророка Іллі Єпископ буде в Бороняві, де на той празник сходилось до монастирської церкви оо. Василян яких 3-5 тисяч вірних, тепер прийшло їх коло 20.000. Із сльозами в очах, вислухавши проповідь Єпископа й покріплені його апостольськими батьківськими словами, ті тисячі підносять пальці вгору і присягають витривати у вірі батьків аж до смерті. На празник Успення Матері Божої щороку коло 20-25.000 людей приходило на Чернечу Гору біля Мукачева до монастиря оо. Василян. Цього ж року прийшло їх понад 50.000, як ще ніколи дотепер. А коли зважити, що простенькі закарпатські побожні селяни вважають собі за гріх їхати на прощу фірою, автобусом чи потягом, отже ідуть пішки (така подорож триває й 2 дні у спеку й у пості), то [не важко] бачити, який підйом був у народі, коли аж такі великі маси горнулись туди, де мав бути Єпископ. Такі великі масові вияви віри не були до вподоби

більшовикам, і тому вони на місці проголосили, що монастир за ту прощу мусить зложити 20.000 карбованців податку. Коли один проповідник оповістив людям цей розпорядок НКВС, народ протягом одної години радо зложив цю високу суму, щоб монастир не потерпів ніякої шкоди. Тоді ніхто не сподівався, що це останній відпуст на Чернечій Горі.

В тому часі вийшов декрет про конфіскацію всіх парафіяльних і церковних земель. Такі декрети видавались уже й перед тим, але народ не рвався перебирати ті землі, а уряди не знали, що мають робити. Коли ж тепер уряди зачали напирати на розподіл земель (а священників, коли хочуть їх мати, мусять удержувати самі вірні), люди майже всюди заявили, що не хочуть своєї совісти обтяжувати відбиранням того, що було дане «на Боже». З Ужгороду сипляться громи на народні комітети, що не виконують наказів, сприяють «неблагодяжним елементам» і не хочуть дати бідним те, що їм належить. Комітети знову скликають тих бідних селян, а ті проголошують: ми не є бідні й Божого не потребуємо. Тоді виходить наказ ті землі перебрати для колгоспів. Та в багатьох місцевостях побожні вірні й тут зуміли обійти нові розпорядки: парафіяльні й церковні землі перебрали, розділили між собою, гарно обробили, а весь урожай передали священникові. Та не довго остало це в тайні. Коли про це довідалися комуністи, забрали всі землі й від того часу вірні самі вдержують священників.

Єпископ Теодор не упадає духом. Хоч комуністи забрали багато церков і приходів, хоч вигнали багато священників, хоч забрали тепер і землі та щораз більше обмежують свободу релігійних сходин, — потішає його те, що не відпав ще ні один священник, а вірні не тільки що не відпадають, але просто стають героями, як у перших віках християнства, ба, що більше, до Єпископа приходять все нові й нові депутації православних, які в р.р. 1920-1922 відпали від Греко-католицької Церкви, а тепер просять прийняти їх назад до Унії й дати їм греко-католицького священника. Тим помагається багатьом священникам з родинами, що вигнані насильно з парафій, мусять піти на працю до лісів, склепів чи до інших занять.

Та пекельні сили не сплять і надто вривлись їм у пам'ять могутні прощі греко-католиків на Чернечу Гору, де народ

цілими століттями, а особливо в останніх роках переслідувань, черпав сили до боротьби й витривання. Більшовики рішилися вдарити всією силою на цей могутній центр релігійного життя греко-католиків Закарпаття.

Дня 22 березня 1947 міський комітет покликав до себе настоятеля оо. Василіян на Закарпатті, о. Антонія Мондика й місцевого ігумена монастиря Чернечої Гори, о. Івана Сатмарія. З приходом більшовиків оо. Василіяни на Закарпатті мали велику повагу навіть у радянських військових властей, як герої й мученики, бо за мадярської ери майже всі сиділи по тюрмах, як зрештою сиділи тоді майже всі свідомі українці. Та тепер карти обернулися. Міський комітет, де зібрались і представники НКВС, вимагає від тих двох монахів, щоб в імені всіх своїх монахів підписали заяву про перехід на православ'я. Та оба вони заявили, що того зробити не можуть. Ніякі намови, переконування й погрози не помагали. Дня 24 березня сильні моторизовані відділи НКВС оточили монастир саме під час вечері. До ідальні увійшло кілька офіцерів і ще раз зажадали від настоятелів підписати заяву про перехід на православ'я, бо коли ні, то монастир зліквідують, а всіх ченців вивезуть. Обидва настоятелі ще раз рішуче заявили, що того не зроблять ніколи. Тоді командир відділу відділив настоятелів і священників від решти братії і сказав їм, що не сміють ніяким способом тероризувати монахів, щоб кожний міг свобідно рішатися. Ігумен о. І. Сатмарій сказав тоді до всіх монахів: «Нехай кожний поступить так, як йому совість каже». І тоді командир, тримаючи в руках аркуш паперу з текстом про перехід на православ'я, ішов від монаха до монаха, намовляючи кожного, щоб підписався. Та монахи один за одним відвертались від того аркуша й заявляли, що того не підпишуть. Так зробили навіть наймолодші кандидати, які щойно кільканадцять днів були в монастирі й за яких настоятелі трохи боялися. Коли так усі відмовились підписати акт переходу на православ'я, командир наказав усім зібратися на відхід. Дозволено їм забрати з собою трохи білля й найконецншіші приватні речі, але ніяких харчів і ніяких книжок. Через кілька хвилин усі мусіли бути готові, бо військо їх підганяло й кожний пакував свої речі при допомозі багнетів. Коли всі вже зібралися при виходових дверях, військо

вивело їх на монастирське подвір'я, де вже були приготовані три вантажні авта. Коли монахи зайняли свої місця на автомашинах, увійшли на подвір'я православні монахи. Один з тих монахів підійшов до автомашин, на яких сиділи оо. Василяни, й сказав: «Ми вас не виганяємо, і може тут остатися кожний з вас, хто приступить до нас». Але й тепер не захитався ні один, то й усіх василіянських монахів, числом 30, ввечорі повезли під багнетами через місто Мукачів на схід, до маленького, тісного й найбіднішого монастиря в Імстичеві біля Білок. Чергового ранку мешканці Імстичева й околиці привітали монахів-вигнанців із сльозами та зворушливими проявами симпатії й відданности. Навіть православні з плачем приносили до монастиря матеріальну допомогу, щоб забезпечити прожиток такій кількості монахів у бідному монастирі, де вони мусли спати по коридорах на підлозі, в очікуванні дальшої депортації.

Після вивезення монахів з Чернечої Гори Єпископ Ромжа дістав завізвання прийти до Обласного комітету в Ужгороді. Там йому сказали, що на основі рішення Верховної Ради монастир оо. Василян на Чернечій Горі учора «повернено» православним монахам, а Єпископ має видати своїм підданам заборону протестувати, чи яким-небудь способом проявляти своє невдоволення з такого рішення радянської влади; коли б же щось таке сталося, тоді і протестуючі і Єпископ сам будуть покарані. Єпископ рішуче запротестував проти такого несправедливого поступу й порушення прав Греко-католицької Церкви та василіянських монахів і заявив, що ніякої заборони видавати не буде, кажучи: «Ви допустилися грубої несправедливости, отже й відповідайте самі за такий ваш учинок!» Ще того самого дня Єпископ звернувся до Верховної Ради з окремим протестом.

У монастирі осталася дуже цінна бібліотека з рідкісними стародавніми книгами й рукописами і з майже повними збірками всяких наукових публікацій та аскетичної літератури. Аскетичну католицьку літературу православні монахи спалили майже всю, а коли люди ніяк не хотіли ходити до монастирської церкви, зайнятої православними, новоприбулі монахи покинули монастир і передали його православним монахиням.

Які це були «монахи», що обняли монастир на Чернечій Горі після вивезення оо. Василян, показує таке: між людьми ходили всякі вісті про нових монахів, але ніхто не знав, хто вони такі. Один цікавий студент вибрався до монастиря із знайомою панною, ніби оповіді писати. Коли вони обоє довгий час ходили по коридорах монастиря, з однієї келії вийшов офіцер НКВС і, побачивши гостей, запитав, чого собі бажають. Молода пара заявила, що хочуть вінчатися, отже прийшли оповіді писати. «Монах» в уніформі офіцера запровадив їх до однієї келії, просив зачекати, а він пошле до них священника. Через 5-6 хвилин прийшов до них з книгою й пером у руці той самий офіцер, одягнений у монашу рясу, з камилавкою на голові. Молодим «женихам» стало ясным...

Втрата василянського монастиря на Чернечій Горі була великим і тяжким ударом для єпархії. Цю втрату Греко-католицька Церква відчула тим більше, що ліквідацію цього монастиря комуністи старалися використати для пропаганди вістки, що скоро буде зліквідована ціла Греко-католицька Церква, що православні вже перебирають греко-католицьку єпископську катедру в Ужгороді та що всі греко-католицькі священники, які не схочуть перейти на православ'я, будуть вивезені на Сибір. Та Єпископ Ромжа не заломився і тепер. Не зважаючи на страшну бурю, що от-от громом має впасти на його голову, він розсилав своїх тайних кур'єрів по цілій єпархії, щоб у його імені «утвердити братів своїх». На Велику П'ятницю й на Великдень (11-13 квітня) виголосив у катедрі сильні проповіді, в яких мужньо осудив явні несправедливості темних пекельних сил і закликав вірних витривати, бо «за нашу вірність і за наші терпіння страждущий і воскресший Христос винагородить нас вічним життям».

Другого дня Пасхи Єпископ уже в Мукачеві, щоб і там покріпити братів та пригадати їм, що всяке земне царство минається, але царство Христове не минеться ніколи. Там рівночасно проголосив, що відпусти, святковані на Чернечій Горі, переносяться до парафіяльної церкви в Мукачеві й візвав вірних, щоб не оглядаючись на ніякі застрашування, прийшли в якнайбільшому числі на головний відпуст Успення Пресвятої Діви Марії.

На Зелені Свята Єпископ гаряче промовляє до своїх вірних у Великій Копані та у Великих Кум'ятах, а на

празник св. апостолів Петра й Павла іде фірою до Вишніх Верецьок та відвідує більше сіл на Вереченській Верховині.

Такі апостольські відвідини молодого Єпископа особливий настрій викликували в душах вірних греко-католиків, хоч промовець був він слабкий. Його сильна віра, глибока побожність і апостольська неустрашимість потягали людей до нього й робили з них героїв, готових терпіти й умирати за віру. Це духовне відродження захоплює навіть нез'єдинених, які чим далі, тим у більшому числі явно переходять назад до св. Католицької Церкви, і то в таких твердинях православ'я, як Великі Лучки, Іза й інші села.

Більшовики не сподівались таких наслідків натиску на Греко-католицьку Церкву. Зачали шукати інших способів і рішили забирати церковні будинки. Місцеві власті під різними претекстами при допомозі збройної сили НКВС реквізують парафіяльні будови, лишаючи священникові одну кімнату, і така сама доля загрожує й центральним будинкам в Ужгороді. Єпископа й цілу його канцелярію хочуть перенести з єпископської палати до маленької будови інтернату. Великий триповерховий монастир оо. Василян в Ужгороді, де давніше містився монастир, інтернат для 130 хлопців, клясична гімназія й друкарня, — вже 1945 року перебрали й помістили там гуртожиток для академічної молоді. Дозволили ще мешкати там кільком монахам на одному коридорі, але замурували двері, що провадили до інших частин монастиря. Отже монахи, щоб могли вийти до церкви чи до міста, мусіли поставити собі дерев'яні сходи з двору до вікна однієї келії і так через вікно виходити з монастиря. Тепер мали вигнати й ту решту монахів з дому. Хотіли силою обняти й маленьку будову, де ще містилася Духовна семінарія, а в будовах, призначених для капітули, приміщували урядників, що приходили з Росії. Єпископ негайно вислав до Москви свого секретаря з протестами, і так вдалося йому, хоч на час, захоронити центральні церковні будинки від повної конфіскації.

Зближався празник Успення Матері Божої і вірні готувались до кожнорічної великої прощі. Отже цивільна влада вже наперед видала заборону, що не вільно будувати престолу на церковному дворі в Мукачеві. На прохання

кількох депутацій дозволено поставити престіл на дворі перед церквою, але й цей дозвіл скоро відкликано. Все ж вірні тайно виготовили престіл і чекали на самий празник. У день празника більша депутація пішла до Народнього Комітету з протестом. В останній хвилині, думаючи, що не буде вже часу поставити престолу перед церквою, Народній Комітет дозволив престіл поставити. Тоді вірні винесли перед церкву все приготоване й через годину престіл стояв убраний і готовий на Службу Божу.

Єпископ Теодор дістав заборону, що не сміє їхати до Мукачева, бо коли б там показався, на місці буде арештований.

Комуністи рішили на Успення офіційно зліквідувати Греко-католицьку Церкву. Православний Єпископ Нестор запросив до Мукачева Екзарха з Києва, але той вислав замість себе протоєрея Ружицького і ще двох церковних достойників. Зі Львова приїхав Єпископ Макарій і відомий о. Г. Костельник. З Одеси приїхав Єпископ Сергій, з Волині — Єпископ Варлаам, зі Станиславова — Єпископ Антоній і численні делегації з цілої України. Отже заповідалося дуже парадне ліквідування Греко-католицької Церкви.

У надвечір'я Успення Матері Божої і в самий день празника маси греко-католиків у великих процесіях з хрестами й хоругвами горнулися у напрямі Мукачева. Та на всіх дорогах, що ведуть до міста, стоїть озброєна міліція й військо. Стоять густими кордонами і великі хвилі вірних, що напливають з побожними піснями на устах; військо й міліція скеровує [їх] на дороги й стежки, які ведуть на Чернечу Гору, де мають бути православні єпископи й де має відбутись торжественно «возз'єднання» Греко-католицької Церкви з Церквою Православною. Та вірні знали, що греко-католицький відпуст має бути вже не в монастирі, а в місті, і тому, доходячи до Чернечої Гори, всі процесії бродом переходять ріку Латорицю й добиваються до Мукачева.

У день Успення Матері Божої на Чернечій Горі довкруги п'ятох православних єпископів зібралось усього яких 3.000 православних. А в місті Мукачеві (2 км від Чернечої Гори) на подвір'ї парафіяльної церкви та широким вулицям навколо церкви біля 80.000 греко-католицьких мужів і жінок співало Службу Божу.

Провал агітації й боротьби проти Греко-католицької Церкви був ясний. Отже комуністи не мають іншого виходу, як тільки зліквідувати того, хто ці маси інспірує, піддержує та кріпить. Тільки треба знайти відповідний момент. І така нагода скоро й навінулася.

З кінцем жовтня 1947 Єпископ Ромжа поїхав бричкою до села Лохово, недалеко Мукачева, щоб на празник Христа Царя посвятити церкву. Поїхав у товаристві двох священників і двох богословів. Посвячення церкви відбулося спокійно й без усяких приключок, але коло полудня ціле село вже було обставлене радянськими автомашинами. Єпископ Теодор правдоподібно бачив у тому небезпеку для себе й тому не вертався до Ужгороду після посвячення, а рішився переночувати на парафії. Коли в понеділок, дня 27 жовтня, не було вже близько села ніяких автомашин, Єпископ рішився повернутися до Ужгороду в товаристві вищезгаданих священників і богословів. Коли візок виїхав уже з польових доріг на гостинець з Мукачева до Ужгороду і саме коли Єпископ відмовляв вервицю, на його візок несподівано наїхало радянське вантажне авто, хоч Єпископ їхав помалу й правильно, по правім боці дороги, і хоч там не було ніякого закруту. При зударі автомашини з візком Єпископа візок розлетівся на тріски, коні були вбиті, а Єпископ, священники й богослови полетіли до рова, де трохи потовклися, але нічого особливішого їм не сталося. На радянській військовій автомашині їхало більше солдатів, і коли вони побачили, що Єпископ встає й виходить з рова, вискочили з авта та прикладами крісів зачали товкти по головах. Єпископові вибили всі зуби й зовсім розбили долішню ліву щоку, потовкли голову, груди, руки й ноги. Так само до крові збили обидвох священників і богословів. Оббризканих кров'ю лишили солдати Єпископа і його товаришів у рові, мабуть переконані, що вони там докінчать життя. Та під вечір усіх п'яťох тяжко поранених привіз хтось на фірі до міської лікарні в Мукачеві.

Єпископ аж у лічниці прийшов до пам'яті. Директор лічниці — єврей, зоперував усіх і заопікувався ними, як кожним іншим хворим. Через розбиті щоки й вибиті зуби Єпископ не міг приймати ніякого харчу, й тому годовано його штучно з допомогою золотої цівки, вложеної в уста.

Єпископ помалу зачав говорити і почувався щораз краще. У середу прийняли до лікарні нову піклунку, що гарно говорила українською мовою з галицьким акцентом. Людям, що приходили до Єпископа, вона відразу стала підозрілою, бо весь час старалась дістатись до кімнати Єпископа, хоч більше разів було їй сказано, що її там не треба. У п'ятницю ранком (31 жовтня) Єпископ висповідався, але не причащався, бо ж не міг нічого проковтнути. Все ж просив священника принести Найсвятіші Тайни й перед ними відбув довшу адорацію. Того дня був він дуже добре настроєний, встав з ліжка, пробував ходити й навіть сам побрився. Ті, що мали змогу його відвідувати, раділи його скорим поворотом до здоров'я.

Але тієї ж самої п'ятниці ввечері директор лікарні наказав усім відвідувачам і піклунському персоналові опустити хірургічний павільйон, де лежав Єпископ. Персонал був здивований таким зарядженням директора, бо ніколи ще не було такого, щоб обслуга, яка вночі має доглядати тяжко хворих, мала йти спати. Все ж наказ був наказом і всі забрались. Та відходячи з павільйону, декотрі з обслуги зауважили, що на їх місце приходить директор-єврей і вищезгадана підозріла дівчина. І всі знаки показують, що вони обоє мали позбавити життя Єпископа отруйними застриками або газами. Може годину перед смертю Єпископа задзвонив телефон. Коли один чоловік з обслуги взяв слухавку до рук і почув запит з Ужгороду: «Чи Єпископ уже вмер, чи ще ні?», — він налякався. Аджеж як може Єпископ бути вже мертвий, коли він уже ходить і очевидно приходить до здоров'я?.. Той чоловік скоро втік від телефону й сховався в передчутті чогось страшного. О годині 0.30 по півночі Єпископ уже агонізував і в короткому часі віддав свою душу до рук Всевишнього. Сталось це вночі з 31 жовтня на 1 листопада 1947. Лікарська комісія, що, як казали, приїхала аж із Києва, сконстатувала удар серця.

Вістка про страшну смерть Єпископа Теодора блискавкою рознеслася по всій Карпатській Україні. І дарма, що преса писала про нещасний випадок з автотранспортом, люди скоро дізналися всю правду. Маса народу лявіною горнувшись до Мукачева, як недавно на празник Успення, цілували домовину, в якій лежав Єпископ, приходили й нез'єдинені та

дотикали свої молитовники і св. образці до мертвого тіла, щоб мати пам'ятку по мученикові. Всі відходили від свіжої домовини заплакані й мовчазні.

Дня 1 листопада оповіщено, що чергового дня, в неділю, тлінні останки покійного будуть перевезені до Ужгороду, де мають бути похоронені під катедрою між іншими греко-католицькими єпископами. Великі тисячі народу подвійною, 34 км довгою, шпалерою увінчали дорогу від Мукачева аж по Ужгород, чекаючи сумної процесії. Але нараз не стало ні похоронного авта, ні навіть звичайної вантажної автомашини в цілому Мукачеві й Ужгороді, щоб перевезти покійного Єпископа. Тільки опівночі на вантажній автомашині перевезено тіло покійного до Ужгороду. Та по дорозі все ще стояли великі маси греко-католиків та нез'єдинених, і вони віддали останній поклін Єпископові-Мученикові.

У понеділок, 3 листопада, єпископа д-ра Теодора Ромжу похоронено в Ужгороді. Тільки з найближчої околиці Ужгороду священники встигли прийти на похорон, але, хоч комунікація була внеможливлена, на похороні зібралось таки яких 20.000 вірних.

Преосв. Теодор Ромжа мертвий. Умер він, як дійсний «добрий пастир», даючи життя за своїх вірних та за правдиву Церкву Христову.

Саме 10 літ тому Карпатська Україна перший раз від часів свого князя Федора Корятовича кров'ю героїв Карпатської Січі вписалася в історію Української Нації, як невідлучна частина Української Держави. Мученичою смертю свого молодого, але великого Єпископа Теодора й муками та сльозами тих, що сьогодні терплять за віру Христову в тюрмах і каторгах Антихриста, — греко-католики Карпатської України прилучилися до хорів світлих мучеників українського Підляшшя, Полісся, Волині й Галичини та вписалися у світлу мартирологію Унії як вірні й гідні діти св. Католицької Церкви Христової, яку можна впокорювати, знущатися з неї, але знищити її — ніколи!

«І врата адова не одоліють ей!»

Опубл.: Р. Н. Голгофа Унії в Карпатській Україні. Трилітня діяльність останнього єпископа др. Теодора Ромжі. «Життя і слово», Вотерфорд, Канада, 1948, ч. 3-4, стор. 327-346.

СВІДЧЕННЯ ПРО СМЕРТЬ ЄПИСКОПА ТЕОДОРА РОМЖІ

З кінцем грудня 1947 р. до Риму дійшов лист монахині, яка опікувалася єп. Т. Ромжею у шпиталі в Мукачеві в останніх днях його життя. Цей лист був переданий до Риму через єп. П. Гойдича в Пряшеві.

Дня 27 жовтня [1947] наш Владика повозом вертався в товаристві двох священників і двох семінаристів із села Лавки, де попереднього дня [в неділю] він посвятив відновлену церкву. По дорозі між селами Черевці й Іванівці на повіз Преосв. Ромжі навмисне наїхала бронемашина з військом, щоб так позбутися зненавидженого противника, а відтак могли проголосити, що Владика став жертвою нещасливого випадку. Та Боже Провидіння зарядило інакше. Хоч у катастрофі обидва коні були вбиті, а карета розлетілася на кусні, єпископові та його товаришам нічого поважнішого не сталося. Їх тільки кинено до рову і вони трохи потовклися. Перед зударом Преосвящений саме молився на вервиці.

Не осягнувши свого заміру, вороги взяли за інший спосіб. З автомашини вискочило кілька червоноармійців і прикладами крісів стали товкти наших подорожніх, а опісля поїхали собі далше. Може сподівалися, що вони вже всі мертві або скоро помруть. Щойно під вечір добрі люди привезли наших дорогих мучеників до лікарні в Мукачеві. Там переглянули Преосвященого й побачили, що в нього була поламана в двох місцях щока, майже всі зуби вибиті, а по цілому тілі багато менших ран та потовчень. Всі співтовариші подорожі скоро повертались до здоровля, тільки Владиці зближався кінець.

Тут годі описати всі ті страшні болі, що їх він витерпів, як теж надзвичайну його терпеливість. Про це колись історія розповість цілому світові. Він перебув у лікарні майже цілий тиждень і всі ті, що його відвідували, могли його тільки подивляти. На жаль, Голгофа нашої Церкви наближалась скорим кроком.

Від 29-го жовтня до лікарні призначено нову медсестру, і то саме до того відділу, де лежав Преосв. Ромжа. Тоді сестер-монахинь усунули звідтам. Єпископ почувався вже багато краще. Він ще не міг їсти звичайної страви, тому його годували тільки плинами, через трубку. Останнього ранку [у п'ятницю, дня 31 жовтня] він ще висповідався, та не міг прийняти св. Причастя. Тому просив принести до кімнати Пресв. Тайни, і з гарячими сльозами в очах умоляв Євхаристійного Христа. Він не міг був ще говорити, але з великими труднощами спромігся на кілька слів, закликаючи всіх присутніх [між ними була й авторка листа] до молитви й стійкості у вірі. Помер тридцять хвилин по півночі, на 1-ше листопада 1947 р.

Кілька годин перед тим його отруїла, правдоподібно якимсь газом, ота нова медсестра у змові з директором лікарні, який усунув з відділу Преосвященого усіх сестер-монахинь. Та і в хвилини смерти на лиці нашого Мученика віддзеркалювався глибокий спокій душі. Хоч своїми устами він уже не міг до нас говорити, все ж таки він далі промовляв до нас виразом проясненого свого лица та спокійною усмішкою на устах.

Велике число вірних приходило до його труни, щоб скласти своєму Доброму Пастиреві останній поклін. Вони цілували його в руку, що так часто благословила їх і дотикались його тіла своїми девоціоналіями, пересвідчені в його святості. В цих тяжких хвилях ми залишились сиротами, однак ми певні, що у небі тепер ми маємо могутнього свого Заступника!

Опубл.: Ль'Екклезія. Рим, 1949, ч. 10, стор. 539; передр.з: Ісповідники віри нашої сучасности, стор. 197-199.

ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬЩІ

УКРАЇНЦІ-КАТОЛИКИ І ДУХОВЕНСТВО В ПОЛЬЩІ 1944-1948

Інформації про стан Української Католицької Церкви в перших повоєнних роках у Польщі зібрав о. В. Гриник, крилошанин катедральної Капітули в Перемишлі. Нижче — уривки з цього документу.

Під Польщею начисляємо десь 80.000-100.000 вірних. Само УБ, толкуючи нашим в'язням зникаючу кількість українців, залишившихся у Польщі, подає цифру 60.000. Очевидно, що УБ має за ціль в'язнів депримувати і подає дуже зменшену кількість українців. За малими винятками, українців у квітні-серпні 1947 переселено на т. зв. «возз'єднані терени» (Вроцлавщина, Долішній Шлеськ, Щецінське воевідство та Східні Пруси). Людей наших вимішано з поляками, найвище 3-4 родини українські, і то з різних сіл, на село. Там розтягнуто над ними нагляд УБ, і всяка лучність потягає за собою арештування. Священиків відділено від парохіян. Нема мови про творення гр.-кат. парафій. Гр.-кат. священикам не вільно відправляти в грецьким обряді, тільки в латинським. Винятково двох священиків відправляє в своїм обряді, а се о. Теодор Серединський в каплиці якихось лат. Сестер і о. Ріпецький в околицях Ольштину (Східні Пруси). Але чи довго дасться, особливо о. Ріпецькому, відправляти в своїм обряді, дуже сумніваюсь, бо всьо, почавши від УБ, — воевідства, староства, партія ППР, її ради народові, — скінчивши на латинських католиках, (особливо лат. духовенство зі своєю ерархією), отже, від найскрайнішої лівиці до найсвятішої правиці, уважає, що «се время благопріятно», що прийшла та давно виглядана хвиля, щоби ту рештку златинчити, а через те — спольщити.

Вже тепер на нових теренах одні лемки, як менше переслідувані, не бояться признатись, що вони лемки, уживати своєї мови на вулиці ані признатись до східнього обряду. Прочі українці так стероризовані, що не признаються ані до своєї народности; по-українськи говорять хіба в тіснім родиннім кружку, а до гр.-кат. священика то бояться навіть зблизитись. Звичайно, на підставі фальшивих документів подаються за римо-католиків і поляків. Одно УБ знає, хто вони, але без потреби в асиміляційних цілях не розголошує сього і через пальці глядить на фальшиві заподання в мельдункових картках та на фальшиві римо-кат. документи. Очевидно, що всі хрещення дітей, вінчання, похорони гр.-кат. відбуваються по костелах, бо інакше годі.

То дідичне у поляків україножерство і душехватство у його духовенства з приходом більшовиків загострилось і перейшло у фізичне винищування українського і греко-католицького елементу. Вже перед приходом більшовиків, коли вони щойно зближались, убито на західніх укр.-польських рубежах кількох священиків.

Були випадки, де наші священики обороняли латинських парохів та парохіян. Напр., у Балигороді напали ще за панування німців більшовицькі партизани (спущені десанти) в цілі викликання ненависти у поляків до українців, вдаючи УПА, на костел у Балигороді в неділю під час богослуження, наміряючи там на рахунок УПА уладити різню-масакуру. Почувши про це, місцевий гр.-католицький священик, о. Михайло Гащак, рушив зі зібраним на богослуження в церкві гр.-кат. народом до костела на оборону латинників, чим перекреслив пляни й рахунки більшовиків. Вони, зміркувавши безцільність дальшої своєї акції, відступили. А мимо цього, латинське духовенство, переселене з Галичини східньої у Польщу, пускає між своїм громадянством клевети будьтоби наші священики підбурювали УПА до різні поляків, а навіть «святити ножі». Які кривдячі Гр.-кат. Церкву і духовенство ходять між польським громадянством клевети, розсівані в першу чергу лат. клиром, покаже кілька прикладів, що трапились підписаному.

Один лат. питомець, вважаючи мене за лат. священика, оповідає про відносини в останніх роках у східній Галичині і подає, що чув від якогось свого кривняка, військо-

вого старшини, що: «Найгірші каналиї це українські гр.-кат. священики у східній Малопольщі. Вони святили ножі на поляків». Як же він був зблямований, як почервонів, коли я йому признався, що я належу до тих каналій, і коли виказав йому лож і клевету, повну шовіністичної ненависти, цієї його «інформації», хоч би з того згляду, що в нинішніх часах ножем ніхто не воює. Якби посвячували наші священики яку зброю, то хіба загально уживану в нинішніх часах, пальну. Але якби хотів за це осуджувати духовенство, най же в першу чергу кине каменем на тих, що дали такий приклад, т. є своїх єпископів, що самі чи через відпоручників своїх посвячували далеко смертоноснішу зброю, (скоростріли та гармати перед війною 1939 р.), про що були звідомлення та ілюстрації по часописах. Але най буде певний, що серед греко-католиків ще є настільки християнського духа, що не найшовся такий священик, щоби святив зброю партизанам, ані партизанський відділ, щоби з таким проханням приступив до свого священика.

Або такий випадок. Помагаю лат. парохів коло Варшави в обході коляди. Приходжу до одного дому, де представилась мені пані Белявська, б[увша] власниця дібр Березовичі на Волині, тепер переселена. Оповідає мені, очевидно з польського становища, про випадки на Волині з часів очищування її від поляків, про убивства поляків, масакру цілих осель і т. п., закінчує з емпазою: «Найгірше, що санкцію на то дав архієпископ Львова — уніят Сапега». І знов прийшлося мені переконувати сю паню грабіну Белявську, дурну, як табака в розі, пльоткарку, що: «Сапега є архієпископ латинського обряду, і не Львівський, а Краківський архієпископ, що митрополит гр.-кат. Львівський, уніят Шептицький, видав пастирський лист, що закликав власне до протилежного, і отже, йому нема як закидати такої санкції». Цілий час мого збивання дивилась на мене з-під лоба, очевидно зла, що я посмів стати в обороні «уніята» і розвіяти її добру віру в ту так смачну для неї клевету. Мусіла догадатись, що і я «уніят», бо не стрінула ще польського ксьондзика, щоби збивав, а не додавав нових клевет на тих страшних «уніятів».

Змалювавши незугарно в загальних контурах саме тло і підложжя важкого життя недобитків Гр.-кат. Церкви у Польщі, приступлю до опису поодиноких членів сего стра-

дальця великого — Гр.-кат. Церкви під Польщею. Черв це роздоптаний, а не чоловік.

На чолі гр.-кат. в Польщі стоїть з волі Святого Апостольського Престолу Його Ем[іненція] кард. Гльонд. Інакше годі було, тому що кожного капіт. вікарія, чи Апостольського адміністратора нашого сейчас депортовано би на Сибір via Львів і Київ. Він мусів би критись, але довго не укривався б, хібащо був би зовсім нечинним, але тоді і безхосенним і непотрібним. Ледве чи знайшовся б хто зі священників гр.-кат., що відважився б на альтернативу: 1) депортація на Сибір за перший і одинокий прилюдний виступ у ролі сурогату гр.-кат. єрарха в Польщі, або 2) вукриттю — непотріб, безхосенний, а може і завада. Сам Емініція кард. Гльонд у відношенні до гр.-кат. духовенства, бо з ним тільки має можливість стикатись, старається бути виrozumілим, приступним, навіть співчуваючим. Там, де може, в обсягу свого круга ділання, помагає нашому духовенству, виставляючи різні посвідки, не все, може, зовсім точні, щоб охоронити духовну особу перед переслідуванням, чи дати можливість виїхати з Польщі і т. п. Священникам інтернованим у таборі в Явожні, їхнім женам, хворим священникам і сс. Служебницям дав 1947 р. підмогу на суму 100.000 зол.¹ По іменуванні його Делегатом Апостольським для греко-католиків у Польщі 1. IV. 1947 найменував Генерального Вікарія для Перемиської єпархії, зглядно її скравків під Польщею, в особі смиренно підписаного і затвердив іменованого Його Ексц. Ап. адм. Лемківщини Олександром Малиновським Ген. Вік. Андрія Злупка, додавши йому, як хворому, двох помічників, а це о. Петра Шуфлята, пароха Маластова, і о. Володимира Гайдукевича, пароха Волівця. Підмоги та стипендії богослужебні, виеднані у Святішого Отця, розділив між наших священників, здається упімнув двох Апостольських адміністраторів за їхне не зовсім коректне трактування гр.-кат. духовенства й вірних, обіцяв на слідующий шкільний рік розмістити гр.-кат. кандидатів духовного стану, займався справою обсади гр.-кат. парафії у Кракові, щоправда, безуспішно. Прийняв звіт зі стану

---

¹ Передані з Риму від Святішого Отця.

Гр.-кат. Церкви в Польщі за 1947 р., випрацьований підписаним, і зложив звіт свій про стан нашої Церкви в Польщі Святішому Отцеві та виеднав нові стипендії богосл. та підмоги для священників і їх родин, для сирітського захисту в Перемишлі, для ченців та черниць дуже обильні.

Якщо ходить про оборону греко-католиків перед гнітом, кривдами та насиллям, то Емініція Кардинал не може, на жаль, нам нічого допомогти. Бо хоч Його Емініція має симпатії у свому народі, то правительство уважає Його за сторонника еміграційного, польського уряду, що перебуває в Англії, і тому до Його Емініції наставлене вороже; і тому Його Емініція навіть не пробував інтервенювати або хоч би зложити протест проти насильного вивозу Перемиського єпископа бл. п. Йосафата Коциловського, Його помічника єп. Григорія Лакоти та трьох членів Капітули, хоч за це просила Його делегація гр.-кат. Перемиського духовенства (о. крил. д-р Микола Денько та о. Степан Яворський). Бодай пробувати треба було. Хоч би се нічого може і не було помогло, але для зглядів престижевих, зазначення свого обурення, заманіфестування протесту, нап'ятування насилля мало би своє значіння, бодай для історії.

Як же прикро було делегації вийти з нічим, як прикро гр.-кат. духовенству і вірним, що сей акт насилля збуто мовчанкою. А напевно не замовчано би, якби то насилля було довершене на якимсь лат. єрархові. Як прикро буде вдаряти ся мовчанка і разити в історії Гр.-кат. Церкви. Греко-католицькі єрархи йшли на муки і смерть, гинули, як мученики, а римо-католицька єрархія не хотіла і боялась піднести голос на знак протесту. Сю мовчанку рішучо треба уважати за фатальну помилку, тим більше, що ходило не тільки про особу Преосвященного Йосафата, але про рівночасну касату останнього заборолу греко-католицизму в Галицькій провінції, яким являлось гр.-католицьке єпископство в Перемишлі по ліквідації у Львові та Станиславові. Також Його Емініція відмовився від інтервенції в справі ув'язнених та інтернованих гр.-кат. священників, мовляв, я за своїми, римо-кат. священниками також не вставляюсь. Може бути, що Його Емініція стрінувся б не раз з прикрістю, мусів би не раз признати, що

священик нерозважно вмiшався в несвої, політичні справи. Але хiба ніхто не здивувався б і не брав би за зле Архипастиревi, що питається за підчиненим собі ув'язненим священиком, що йому [священиковi] закидається, або прохає за згляд для нього. Інша річ, що УБ нічого не відповідає, ані ніяких інтервенцій не визнає, а зовсім друга річ, коли архипастир не вставляється за ним. Духовенство має жаль до архиєрея, що не вставляється за ним, а якщо державні чинники ігнорують його інтервенцію, розуміють священики свого архиєрея, співчують з ним, скріпляється вузол любови синівської у спільному терпінні та поневіріці, і сама свідомість священика архипастирської печаливості за нього дає йому осолоду, силу і витривалість у терпінні. Протилежно, занехання інтервенції може Церкві нанести великі шкоди, бо священика огірчить і заломить; часто в кожному разі навіть шкідливим холодом для архиєрея і Церкви. Ще так в Польщі не є зле, щоб архипастир через вставлявання за священиками міг зашкодити, навести переслідування на себе чи на католицизм, — особливо в римській обряді. А зігнорування УБ знов не є аж такою зневагою і пониженням, щоб з засади відмовлялись від покровительства і заступництва священиків, яке є природним обов'язком архипастира.

Навіть за деякими гр.-кат. священиками, як, напр., о.о. Гащак, Калинюк, Шеремета, міг Його Емініція без обави для свого авторитету заступатись. Про повну лояльність цих священиків Його Емініція був поінформований. Апостольський Адміністратор Любуської землі з осідком у Гожові вставився за трьома нашими священиками, ув'язненими у Щеціні, оо. Паславським, д-ром Сенетою Дионісієм і Гурою Ярославом, (яких арештовано тільки тому, що вони по переселенні на т. зв. «возз'єднані землі» разом мешкали і до них приходили наші люди), і мав повний успіх, бо витягнув їх. Неодин так невинно священик наш терпить в таборі чи в'язниці, тому що не було кому вставитись за ним.

Також говорять, що Його Емініція дав свою згоду на вивезення славної бібліотеки гр.-кат. катедральної Капітули в Перемишлі. Її розшарпано, здається, на 3 часті. Одну часть мав забрати Варшавський університет, другу — Краківський, а третю — Люблинський католицький. Його

Емініція, як сам оповідав підписаному, написав до Люблинського ректора, щоб навіть не розпаковував цих книжок, але зберіг їх, а про передачу частей сеї бібліотеки двом іншим (світським) університетам каже, що нічого не знає. Але Люблинський ректор, запитаний підписаним при нагоді про цю бібліотеку, признав, що має її, але дуже здекомплектовану, так що видно, що хтось перед ним часть книжок забрав.

Також не знати, де дівся дуже цінний архів, що був при цій бібліотеці з неоціненними пам'ятками, як:

1) корона короля Данила, прислана папою Інокентієм IV по заключенні З'єдинення 1247 р.;

2) хрест ручний великий, трираменний з перцевого дерева з дуже гарними, тонкої роботи різьбами з життя Ісуса Христа і Пречистої Діви Марії, окований багато золотою бляхою, на якій був виритий напис слов'янський, що цей хрест дарував у Перемиську митрополію молдавський господар, Олександр 155 і котрогось року;

3) 2 епітрахилі, даровані Перемиській катедрі Гетьманом Богданом Хмельницьким;

4) нумізматична багата збірка монет — дар бл.п. Єпископа Перемиського Івана Ступницького капітульній бібліотеці в Перемишлі, в якій був старожидівський сикль, багато римських, грецьких та староруських монет;

5) галерія портретів Київських та Галицьких митрополитів гр.-католицьких, єпископів усіх єпархій гр.-католицьких Київської митрополії з XVII-XIX в.в., Мукачівських, Пряшівських та Крижевицьких єпископів та крилошан Перемиської гр.-кат. Капітули.

Все те не знати де поділося. Певним є, що ні в Перемишлі, ні в Люблині цих пам'яток нема. Є глухі і несправджені вісті, що цей архів є у Варшаві. Але Його Емініцію тяжко сими цінностями зацікавити. Мимо цього, що підписаний і на послуханнях кількох усно, і трьома письмами прохав Його Емініцію, щоб через преосвященного лат. єпископа Перемиського Фр. Барду забезпечив сей цінний архів, усі ті прохання залишилися «гласом вопіючого в пустині».

Так само безуспішні були прохання підписаного щодо забезпечення актів єп. Консисторії в Перемишлі, якими замість соломи стелено під коні, щодо порозбиваних гр.-

кат. церков, стоячих отвором по виселенні гр.-кат. вірних, щодо забезпечення церковного інвентаря, щоб його не псовано та не перероблювано на форму, уживану в лат. обряді. Де там! Навіть Перемиські кармеліти (що зайняли Перемиську катедру за дозволом Міністра внутрішніх справ і згодою Його Емінінції) переробляли щонайкращі наші ризи, золоті й чорні оксамитні на свої, латинські орнати та обрізали трираменний багато золочений хрест на бані, позатирали слов'янські написи на бічних престолах, мимо того, як сам Його Емінінція оповідав підписаному, що Він заборонив їм щонебудь у катедрі змінити, тому що катедру нам признала Апостольська Столиця. Видно, що се застереження не було належито підчеркнене, якщо оо. Кармеліти в так короткому часі дозволили собі на нього зовсім не зважати.

На чолі лат. єпископату в Польщі, попри Його Емінінцію кардинала Гльонда, як гідністю, віком, так і популярністю, стоїть Його Емінінція кардинал Сапіга, Краківський архієпископ. Шкода, що походить з давньої білоруської, княжої родини, що його брат признає себе українцем, що є членом Згромадження для Східної Церкви. До нашого духовенства ставиться все неприхильно. Так вже із засади. До делегації наших священників, що явилась у Нього з проханням за інтервенцією у справі насильно вивезеного, бл.п. Преосв. Йосафата Коциловського, Перемиського єпископа, відмовляючись від яких-небудь починань у цій справі, сказав: «Із Сталінім я битися не буду». Перед одним священником гр.-кат. дорікав нашому духовенству вибуялим націоналізмом і закінчив: «Це Шептицький виховав вас у такому шовінізмі». З многих наших священників, що, стративши свої парафії, голосились до нього до праці, по довгих зводженнях дав працю у своїй єпархії тільки одному о. Шереметі Стефанові, і то по многих упідляючих себе пониженнях сього священника. Прочих священників, що голосились до нього, відсилав на захід. Таку саму дорогу вказав гр.-кат. кандидатів духовного стану, Гамерському, а доносячи про се удавання до кардинала Сапіги сього питомця, одна жена священника додає: «Найгірше трафив». Значить, що є така опінія в гр.-кат. духовних кругах, що кард. Сапіга є нам найгірше неприхильний в цілім польськiм єпископаті. В шематизмі

Краківської латинської єпархії перший раз в 1946 р. не виказано Краківської гр.-кат. парафії. Надармо звертано ся до Нього за інтервенцією з ув'язненим завідателем цієї парафії д-ром Степаном Грабом. Завдяки Йому парафія Краків по ув'язненні о. д-ра Граба залишаєсь уже 10 місяців необсаджена. Все застрашує і кандидатів на завідателів і кардинала Гльонда Урядом Безпеки. Якби кард. Сапіга хотів, то дав би собі раду і з тим урядом, але Він не хоче допустити до обсади цієї парафії, а УБ є тільки страшаком у Його руках. Один із священників гр.-кат., о. Василь Дяк, вже більше як два тижні сидів на цій парафії, таючись, але пішов до кард. Сапіги, а сей сказав йому, що «шкода з ним говорити на цю тему навіть, в його єпархії не буде ані один гр.-кат. священник працювати» і поручив йому вчитись лат. обряду і забиратись на захід. Також перепав проєкт, щоб там на гр.-кат. парафію у Кракові післати василіянина, що удавав би перед поляками поляка і відправляв би в лат. обряді.

На сю парафію мали апетит польські салетини, але кард. Сапіга не дав їм дозволу на заняття цієї парафії, хоч особливо перші дуже настирливо находили Кардинала, мали кілька місяців на гр.-кат. приходстві у Кракові вже зложені річі, плянували надбудову для поширення будинку на поміщення новіціату чи студентату. Хоч однак кард. Сапіга обганяє гр.-кат. парафію в Кракові від латинників, то так само відганяє і наших священників, а в зближених до Кардинала кругах говорять, що Кардинал думає сю парафію віддати виселеним зі Львова вірменам, яких рахує за східньо-обрядових, і думає, що не буде йому противитись Згромадження для Східньої Церкви, тому що вірмени «східнього обряду», а, як польські патріоти, є вони милішими Кардиналові сусідами, як ми. Видно, кард. Сапіга не має вже надії перефорсувати в Конгрегації на цю парафію латинників, то хоче там милити очі «східнім» обрядом Львівських вірмен.

Самих же вірмен зі Львова і сх. Галичини, за поданням вірменського, вище згадуваного священника, переселилось у Польшу 300 душ. І те число, думає, є перебільшене. Найбільше їх залишилось у Кракові, де мають двох священників. Кард. Сапіга віддав їм старинний, нікому з латинників непотрібний костел св. Ісаака із забудованнями

при ньому. Там примістилась вірменська парафія, до якої, однак, вірмени, за поданням сього ж священника, не ходять, коли вони те саме мають в латинських, ближчих до їх мешкань, костьолах.

Натомість, греко-католиків українців числить гр.-кат. Краківська парафія щось із 15.000 у Кракові й околиці, які є дуже прив'язані до своєї Церкви й обряду. Краківська гр.-кат. парафія ніколи не була під юрисдикцією лат. Краківських єпископів чи архієпископів, тільки до 1898 року підлягала ця парохія Холмським гр.-кат. єпископам, а потім, коли австрійська влада усталилась у Кракові по знесенні Краківської республіки, влада над цією парафією перейшла до Перемиських гр.-кат. єпископів, які виконували владу над нею аж до останніх часів. Отця д-ра Граба іменував завідателем цієї парафії бл.п. преосв. Перемиський єпископ Йосафат Коциловський, і так, як його попередники, зовсім не питаючись Краківського лат. єпископа. І коли о. д-р Граб з чемности, по обнятті завідательства парафії, зложив Його Емінінції кардиналові Сапізі візиту в травні 1946 р., Кардинал сказав йому: «Ви мені, власне, не підпорядковані», на що відповів о. д-р Граб: «Так, не підпорядкований». Яким же тепер правом кард. Сапіга присвоєє собі якесь право до розпоряджування цією парафією, право не допускати чи проганяти з неї наших священників? До Нього, як до властивого єпископа, удаються латинники, щоби її посісти, а Він плянує передати її вірменам. І хоч підписаний поінформував про дійсний стан кард. Гльонда, який був у блуді, бо думав, що Краківська гр.-кат. парафія підлягала судовласті лат. Краківських єпископів, кард. Гльонд і далі числиться з уроєними претенсіями до цієї парафії кард. Сапіги, і оба крутять.

Преосв. бл.п. Йосафат, помічник Григорій Лакота і члени катедральної Капітули Перемиської на всякі зазиви до переселення на Західню, рад[янську] Україну, походячі від більшовицьких та польських [властей], відповідали: «Нам без дозволу Св. Отця не вільно покидати наших становищ. Св. Отець, іменуючи єпископів та еригуючи гр.-кат. катедральну Перемиську Капітулу, призначив їм за осідок Перемишль. При нашому поставленні від нас взято присягу «без волі наших Духовних Наставників» зі сього

осідку, нам призначеного, не віддаляйтесь. З переселенням, отже, мусимо чекати на рішення Св. Отця. Добровільно, з власної волі без зломання даної присяги і порушення послуху, приреченого Св. Отцеві, отже, без тяжкого гріху, не сміємо переселюватись. Переселення, як самі голосите, є «добровільне». Хто не підпише заяви про «добровільне» переселення, чому не дозволяєте переселюватись, отже, ми рішуче заявляємо, що добровільно не переселимось, бо нам не вільно цього без дозволу Св. Отця зробити, а як ви візьмете нас силою, тоді ми не будемо поносити вини, ані не стягнемо на себе відповідальності перед Богом, Духовною Владою та історією, що ми зламали дану присягу та причинились до скасування одинокої вже в Галицькій Провінції та Польщі гр.-кат. єп. катедри й Капітули».

Преосв. бл.п. Йосафат мав усе під рукою було своєї єпископської номінації та присяги і цитував з них та показував на письмі відповідні місця з тих документів більше ущипливим і недовірчивим делегаціям, що находили Його зі зазивами до переселення. Сі документи мав бл.п. Преосв. навіть у в'язниці в Ряшеві, де також обіцяно йому сейчасне звільнення за ціну підпису на «добровільне» переселення. І саме ув'язнення Преосв. мало цю одинокую ціль, зламати сталість Преосв. і зневолити до підпису та переселення, бо інших перемиських міщан, ув'язнених разом з Преосвященним, по підписанні заяви відпускали. Також у Мостиськах в січні 1946 р. перед урядовцями тамошнього НКДБ, в прияві підписаного, Преосв. бл.п. Йосафат, обороняючись перед переселенням, послуговувався з успіхом вище наведеними аргументами і документами. Оборона ця мала в наслідку завершення Преосв. і підписаного до Перемишля. В старостві в Перемишлі на нараді у справі переселення решти українців з Перемишля на початку березня 1946 мало запасти рішення не виселювати гр.-кат. єпископів ані Капітули, бо вони залежні від Папи. Також різні делегації, що приходили в цій справі до Преосв. Йосафата і Григорія, особливо поляки, давались переконувати сій аргументації і навіть старались переконувати, таки в прияві Преосвященних, своїх більшовицьких співделегатів, пояснюючи їм становище Папи, як Голови Католицької Церкви, якому католицькі єпископи і священники зобов'язані в усіх церковно-релігійних справах повинуватись.

І хто знає, чи до сьогодні не був би Преосв. бл.п. Йосафат з Капітулою залишився в Перемишлі, якби туди не прибув у березні 1946 Преосв. лат. архієпископ Львівський Базяк зі своїми крайніми шовіністичними священиками і оо. Кармелітами зі Львова. Сі священики, що приїхали з архієпископом Базяком, зачали тровити й підбурювати перемиські місцеві уряди і польське громадянство проти гр.-кат. Єпископа та духовенства в Перемишлі й узагалі в Польщі та збивати наші аргументи проти переселення, вказуючи на свого Архієпископа й на себе, що не зважали на подібні обов'язки. Вони мстились на нашому духовенстві за переселення себе зі Львова і домагались усунення нас з Перемишля й Польщі, підважуючи силу наших аргументів проти переселення. А кармеліти Львівські, хто знає чи не за пляною радою, і напевно з відома духовної своєї Влади, поспішили позбавити гр.-кат. єпископа й Капітулу катедри, до якої був прив'язаний обов'язок резиденції їх, і вже в березні 1946 з'явилися у обох гр.-кат. Перемиських владик з уповноваженням від міністерства з Варшави на перебрання катедри й капітульного дому. Годі тут не добачити одної руки і пляну між диверсією моральною світських, львівських священиків з найближчого оточення архієпископа Базяка та матеріальною диверсією кармелітів, переселених з цього ж таки Львова рівночасно з архієп. Базяком. Впадає в очі, що обі ці диверсії в одно вдаряли, тільки ролі мали поділені. І дійсно, лат. священикам зі Львова вповні вдалось місцеві Перемиські уряди переконати, що аргументація гр.-кат. Перемиського єпископа і духовенства не має підстави, є тільки крутіством. Відтоді постала там думка за всяку ціну позбутись з Перемишля гр.-кат. єпископа і духовенства, що і dokonano 25 і 26.VI.1946.

По кількатижневому побуті в Перемишлі архієп. Базяк вибрав собі на сталє місце осідку Любачів, тому що в цій околиці є кілька парафій, що належали до Львівської лат. архієпархії. Місцеве лат. духовенство, щоб приладити свій парафіяльний костюл на катедру, забрало всю кращу, багатшу утвар в місцевій гр.-кат. парафіяльній церкві. Також при уладженні йому палати не обійшлося без кривди греко-католиків.

Якийсь час по переселенні гр.-кат. українців з Любачева на радянську Західню Україну залишились там сс. Згро-

мадження св. Йосифа, що перед тим провадили українську захоронку в Любачеві, яка мала гарний дім. Латинський парох Любачева з гідними собі сотрудниками заявив сс. Йосифіткам, що їх дім магістрат Любачева призначив, як кращий, на палату для архієпископа Базяка, а взаміну за те призначено їм інший дім, до якого вони мають випровадитись. Сс. Йосифітки випровадились зі свого дому, який негайно зайняли польські сестри, а до вказаного лат. парохом дому наших сс. на допущено, бо се був підступ і змова, щоби наших сс. викинути з Любачева. Сс. Йосифітки просили лат. пароха, щоб постарався за якесь інше приміщення, але йому ані в голові це не було. А наразі лишились без даху над головою і приневолені з Любачева забратись, найшли приміщення на гр.-кат. приходстві в Кракові, де їх на прохання бл.п. Преосв. Йосафата прийняв о. д-р Граб, і де вони до сьогодні є, пильнуючи церкви й приходства, а при цьому бідуючи без засобів для удержання по ув'язненні о. д-ра Граба. Пошукати праці могли собі на заході десь, але жаль їм було виставити приходства і церкви на поталу. Тепер, вирвавши від лат. пароха в Дикові свою машину штукою, вже легше їм буде заробляти собі на життя і на лічення хворої с. Доротеї шиттям. А архієпископ Базяк не зайняв на свою палату в Любачеві дому нашої Захоронки, тільки іншу, поукраїнську віллю.

Останніми часами старався він нам прислужитись зібранням спису наших священників, що підписали «возсоєдиненіє», якого нетерпеливо виглядав кард. Гльонд перед своїм виїздом до Риму і звірився з цим перед нашим салезіянином — богословом Мазярем, що, прибувши з Італії, був у Кардинала на послуханні. Цікаво, чи архієп. Базяк згадав бодай у цьому списку про страдальців гр.-кат. за віру, або чи кард. Гльонд долучив до списку слабодухів наших, поданого йому архієп. Базяком, також виказ б1 потерпілих за віру греко-католиків, предложений йому підписаним з власної ініціятиви в першій половині грудня 1947? Якось про нього нічого не згадував вище згаданому братові по чині.

Перемиський лат. єпископ міг нам допомогти, але уперто мовчав на всі акти терору і насилля, хоч вони діялись на

його очак. Вже попередньо було згадано, що він відмовився видати Пастирського Листа до своїх підчинених і упімнути їх до заховання V Божої заповіді, називаючи гріхи проти неї «справедливою відплатою» у поляків на українцях. І мовчав цей католицький єрарх-аскет, бо за такого уходить серед поляків, в ім'я гонору свого шляхетного люду, передмур'я християнства, на всі ці святотатські подвиги, криваві знуцання над безборонними з-під права гр.-кат. священниками, масакру цілих українських сіл, грабежі, вибивання вікон оо. Василянам, сс. Службницям, в єпископській палаті й парафіяльнім уряді в Перемишлі. Не підніс свого голосу, коли 1945 р. ув'язнено, ані коли 1946 р. вивезено Преосв. Йосафата й Капітулу. На його очак оо. Кармеліти підкопувались під нашу катедру, а львівське світське духовенство уробляло прилюдну опінію проти нас. Відмовився запобігти розграбленню архіву капітульного, хоч прохав його про це о. Мокій Василькович. Не прийняв до своєї семінарії двох наших кандидатів духовного стану, які прохали його за це. Натомість, його духовенство так у Перемишлі, як в єпархії маси українців греко-католиків перетягнули на латинський обряд, покликуючись на якусь інструкцію свого ординарія і оправдуючи перетягнення цею обставиною, що греко-католики, оскільки не змінять свого обряду на латинський, будуть переселені на радянську сторону, де будуть змушені до православ'я. І здається, що це, власне оправдування переходів на латинський обряд, було вказівкою Перемиської єпископської латинської Курії. Мовчав сей єрарх, хоч мусів знати, як польські жовніри жакливо безчестили греко-католицькі церкви в околицях Перемишля і як утвар, в них зрабовану, продавали в Перемишлі на ринку або як латинські священники без питання Преосвященного Йосафата, або мимо його протесту, занимали греко-католицькі церкви, усували в них іконостаси та перешивали ризи, і як те саме роблять у Перемиській греко-католицькій катедрі кармеліти. (Тому що оо. Кармеліти підносять свої права до греко-католицької катедральної церкви в Перемишлі на сій підставі, що ся катедро була колись їх монастирським костелом.)

Тарнівський латинський єпископ Степа се клясичний тип кресового шовініста, не дуже лицюючий з характером

католицького єпископа. Шкода навіть, що засідає на століці свого [попередника], знаного з ширини серця і щиролюбленого в кругах молодшого покоління нашого духовенства, якому дався пізнати, як професор богослов'я у Львові, д-ра Йосифа Лісовського, що так захоплений був східною літургією і до нашого духовенства відносився прихильно.

Також пригортав і приміщував у тамошній єпархії вигнаних зі своїх душпастирських посад наших священників Капітулярний вікарій, справді Божий чоловік, кандидат Булянда. Він не оглядався ні на кардинала Сапігу, ні на Перемиського латинського єпископа Барду, що відмовляти стало посад нашим переслідуваним священникам, а з отвертими раменами приймав і приміщував їх на латинських душпастирствах. За його часів душпастирствовало там вісім наших священників. Відносини зовсім змінились на гірше, відколи Тарнівську єпархію обняв єпископ Степа. Він сейчас відмовився приймати далі наших священників. Коли не знаючи про це, двох священників наших, о. Ярослав Гура, завідабель парафії Краковець, і о. Володимир Мацьків, завідабель Махнова, до нього зголосились з проханням прийняти їх до душпастирської праці в тамошній єпархії, єпископ Степа коротко відтяв їм: «Нема місця». Сі священники удались тоді за порадою і протекцією до прелата Булянди, який, уболіваючи над долею сих священників і над сліпим шовінізмом єпископа, сказав: «Нема місця?! Така велика дієцезія! Так, нема місця, але для любови Христової!». Сумна характеристика діяльності єпископа в устах церковного достойника латинського обряду і польської народности. Сумна, але правдива, як дасться видіти з дальших виступів цього єпископа і оцінки їх навіть цивільними людьми. Єпископ Степа усунув о. Лициняка Василя з літньої єпископської резиденції Тарнівських єпископів, де його примістив прелат Булянда. Отець Лициняк був змушений усунутись на дуже утяжливе і марне сотрудицтво, на якому остає дотепер у гіркій нужді. Чотирьох наших священників, видячи і чуючи противний вітер в єпархії, усунулись на захід (о.о. Хиляк, Савка, Стецьків і Мацьків). На якійсь підставі вихопилось Новосандецькому старості в розмові з о. Олександром Мацієвичем, студитом, завідателем Більцареви, Мушинського

деканату: «Недарма о. єпископ Степа так ненавидить українців». До о. Лициняка сказав єпископ Степа: «Ніколи не погоджуся, щоб греко-католицькі священники були на Лемківщині в латинських парафіях».

За прикладом свого Архипастиря йдуть його священники. О. Венгринович, парох Мохначки, а тепер сотрудник при латинській парафії Вільчиська, коло Нового Санча, єпархія Тарнівська, знає про те, що латинські священники внесли 1946 р. прохання до УБ, щоб наших священників змусити до переселення до Совітів. Латинський парох з Мушини їздив з функціонерами з УБ і печатав церкви, щоб греко-католицькі священники, які не далися виселити, не могли в них відправляти. Латинський парох, ксьондз Духевич з Криниці держав ключі від греко-католицької [церкви] у Ростоці у себе. Їх він дістав з УБ і, як колись Зельман, отвирав сю церкву, коли уважав за відповідне, згідно давав ключі доїжджаючому завідателеві, о. Стефанові Дзюбині з Нової Веси. Отцю Хилякові Євгенові, парохів Криниці, заходами латинських священників Старство і УБ в Новім Санчі не дозволили на побут у парафії і сей мусів шукати праці при латинській парафії. Коли приїхав до парафії на Різдво 1947 р., то латинський священник, що заняв греко-католицьку церкву в Криниці, не дозволив йому відправляти ніякого богослужіння, крім читаної Служби Божої, хоч парафіяни греко-католики прохали бодай співаної Служби Божої та проповіді. Також не дозволив о. Хилякові відправити парастасу над померлим тоді греко-католицьким парафіянином, хоч родина прохала за це латинського священника. Коли о. Хиляк у квітні 1947 робив старання у кардинала Гльонда і Краківському воєвідстві за дозвіл вернути до Криниці, то Кардинал дав йому виминаюче письмо, воєвода не прийняв, в пресі порівняно, москвофіла, о. Хиляка з Палієвим під оглядом націоналістичного світогляду, а вкінці о. Хиляк опинився в таборі праці в Явожнім, де перебув від травня до серпня 1947.

Ксьондз Свйонтек, латинський парох Устя Руського на Лемківщині, прискаржив на УБ греко-католицького пароха Лося і доїжджаючого греко-католицького завідателя Устя Руського, щоб в цей спосіб виперти його з Устя і тамошніх греко-католиків перетягнути на латинський обряд.

Що се ксьондз Свйонтек скаржив до УБ пароха Лося і завідателя Устя, о. Йосифа Хиляка, то цьому останньому сказано на УБ в Горлицях, і ксьондз Свйонтек сам признався до цього перед підписаним (який був коротко завідателем Ганчови, сусідуючої з Устям) і о. Королем Карлом, греко-католицьким парохом Снітници, що їх ксьондз Свйонтек дня 3.V.1947, під час візиту у нього, просив поєднати о. Хиляка Йосифа з ним, щоб цей не писав на нього скарг до Преосвященного Степи. Тоді ксьондз Свйонтек признав, що скаржив о. Хиляка перед УБ за те, що о. Хиляк сварився з ним, що він (ксьондз Свйонтек) усунув з кивота в церкві в Устю, яку оба уживали, Найсвятіші Тайни, заложені о. Хиляком; тільки не він (ксьондз Свйонтек) писав скаргу, а убівці на підставі його зажалень зробили донесення до Повітового УБ в Горлицях. Се наївне оправдування себе ксьондза Свйонтка було неповним і нещирим, бо ксьондз Свйонтек ще кілька інших зовсім безпідставних закидів зробив до УБ на Хиляків, за які цей з женою був ув'язнений на УБ в Горлицях два тижні. Вправді тамошне УБ, провіривши поставлені ксьондзом Свйонтком закиди і переконавшись про їх безпідставність, чи право о. Хиляка, пустило його, але о. парох Лося, вернувши додому, застав своє мешкання цілковито розграблене убівцями. За клевету вніс о. Хиляк скаргу на ксьондза Свйонтка до Преосвященного Степи і був особисто у нього на послуханні. На всі скарги о. Хиляка на ксьондза Свйонтка Преосвященний Степа відказав: «А якщо він (ксьондз Свйонтек) заперечить?». Бідний Преосвященний Степа не мав способу дійти до правди і о. Хилякові не дав ніякої сатисфакції. Ксьондз Свйонтек досьогодні безкарно запивається з убівцями.

Ксьондз Свйонтек, що так показався войовничий супроти греко-католиків, не вмів, чи не хотів собі дати ради з православним батюшкою, Попелем, який не тільки сидів спокійно в Устю Руськім, але й зайняв греко-католицьку церкву на дочерній Устя, де була окрема православна часовня. Ксьондз Свйонтек раз пробував її зауживати на костел і навіть, пересвятивши її, замкнув на свої замки. Але вже слідуючої неділі батюшка казав розбити замки, пересвятити знов церкву на православну і відправляв у ній без перешкоди до часу переселення українців на захід у червні 1947, коли то і православних виселено.

Найбільше стичности має греко-католицьке духовенство і нарід з Апостольськими Адміністраторами на т. зв. «возз'єднаних землях», куди кинено греко-католиків і православних українців зі Сокальщини, Белщини, Равщини, Любачівщини, Ярославщини, Перемищини, Бірчанщини, Ліщини та Лемківщини (Сянїччини, Дуклянщини, Горличчини, Грибівщини і Ново-Сандеччини). На тих «відзисканих» землях українців греко-католиків порозкидано всуміш з православними віддільно від своїх священників (по 3-4 родини на місцевість польську) на теренах Апостольських Адміністрацій Вроцлавщини, Землі Любуської з осідком у Гожові, Східніх Прус з осідком у Ольштині та Гданська.

Апостольський Адміністратор д-р Мілек Кароль у Вроцлаві неприхильно наставлений до греко-католицького духовенства. Коли до нього зголошується якийсь наш священник, хоч би він довший вже час у іншій єпархії відправляв у латинському обряді і мав про знання ним латинського обряду вдоволяючу посвідку, жадає іспиту з латинського обряду. Довгий час держить без посад, немилосердно при іспиті таким назначені екзамінатори палять. Надто сей прелат вимагає від наших священників предложення посвідок від латинського священника-сусіда, як цей греко-католицький петент відносився до поляків, коли був на своїй парафії. Така посвідка, зглядно прохання за неї свого латинського сусіда, з яким, звичайно, були спори із-за душохватства, є дуже упокоряюча і прикра для нашого священника. Але що ж робити? Такому переселеному греко-католицькому священникові не вільно перейти в інший повіт, не то в єпархію, отже, рад-не-рад, мусить піддатись цьому сатрапському жаданню прелата, який завзяв перевищити у контролі лояльності наших священників само УБ. Сей прелат не вдоволяється тим густим ситом, через яке пересіяло УБ наших священників, і тих, що не перейшли через нього, викинуло воно на совітську сторону, ув'язнило або інтернувало в Явожнім. Кількох священників сидить дотепер, вже недалеко рік без посади. Підписаний у свому звіті про положення греко-католиків у Польщі, предложеному в І-ій половині грудня 1947 р. Його Еміненції кардиналові Гльонду, звертав увагу на шкідливість, жорстокість і недоцільність таких жадань Апостольського Адмі-

ністратора Мілека, та чи то що допомгло, підписаний не знає. Мав бути якийсь зїзд, скликаний до Варшави Його Еміненцією кардиналом Гльондом уже яких 10 днів по предложенні згаданого звіту, де Кардинал мав їх упоминати до ліпшого трактування греко-католицьких священників і вірних та до залишення перетягання на латинський обряд, але чи Апостольські Адміністратори примінились до сих упімнень, коли такі взагалі були, сумніваюсь.

Для ілюстрації — один приклад, далеко не найяскравіший, з обговорюваної території, поданий також до відома Його Еміненції кардиналові Гльонду у часто згадуваному звіті. До одного з вроцлавських латинських урядів парафіяльних зголосилась пара наречених на сповіді. При передшлюбному протоколі вийшло наверх, що наречений греко-католик. «Горліви ксенжулек» зірвався, як ошпарений, перервав протокол, заявив, що до вінчання не допустить, виявив своє здивовання над безличністю нареченого (як він посмів приходити на протокол!), назвав його бандитом і викинув за двері. Скінчилось на цивільному шлюбі.

Апостольський Адміністратор Любуської землі Е. Новіцький прихильніше, як усі інші Адміністратори, ставиться до наших священників. Наділяє дуже радо і без зайвої проволочки душпастирські посади. Трьох священників, названих вище, ув'язнених уже на території його Адміністрації органами УБ і відставлених до Щеціна, своїм заступництвом вирвав на волю. За котрого з наших священників він поручить і хто прийме душпастирство в тамошній Апостольській Адміністрації, того, як сам він запевняє, УБ не зачіпає, бо на «возз'єднаних землях» лівіця співпрацює з Костелом, тоді як в центральній та східньополудневій Польщі йде між тими корпораціями маскована боротьба. Апостольський Адміністратор видав якусь енуціяцію до свого духовенства восени 1947, якою заборонив перетягати греко-католиків на латинський обряд під тим позором, що греко-католицькі вірні не мають своїх священників тільки тимчасово. У тамошній Адміністрації працює 16 наших священників у латинському обряді по латинських парафіях і Апостольський Адміністратор з них дуже вдоволений і хвалить їх при різних нагодах. Бо наші священники, навчені

бідою, працюють, а латинські дозволяють собі, шабрують, що значить: прийде на німецьке приходство, випродасть увесь інвентар по німецькому священикові, якого викинули тільки з валізою в руках до Німеччини, і йде друге приходство випродувати. Оповідують, що якийсь єзуїт так вишабрував 12 приходств.

Але хоч наші священики хвалять самого Апостольського Адміністратора Новіцького, скаржаться однак на священиків його, як шовіністів, що не раз допікають і кривдять їх, використовуючи надмірно їхню працю і тяжке положення та провокуючи їхні національні й обрядові почування.

Також Апостольський Адміністратор Новіцький не прийняв до своєї духовної семінарії кандидата духовного стану, Володимира Пайташа, що по укінченій Малій семінарії в Перемишлі був прийнятий на I-ий рік богослов'я до Великої семінарії в Перемишлі і тільки через ліквідацію сеї семінарії восени 1945 р. не міг розпочати своїх студій. По даремних стараннях за прийняття його до латинської семінарії в Перемишлі і до семінарії оо. Місіонарів у Кракові 1946 й 1947 р., попробував він щастя у Гожові, бо на терен тамошньої Апостольської Адміністрації виселено його з цілою родиною. Підписаний, як парох цього питомця, попірав його прохання і в кількох листах до Апостольського Адміністратора благав його прийняти цього питомця, як маючого правдиве покликання священиче і як загроженого військовою службою. Нічого це не допомогло. Ректор семінарії в Гожові відмовив прийняття, будь-тоби по причині браку місця. Діставши таку відмову, ми не дали за виграну, але просили прийняти бодай на сей рік на слухача семінарійних викладів з приватним мешканням. Відмовлено, заслонюючись кодексом, хоч кан. 972 допускає диспензи із-за важних причин: «*nisi Ordinarius in casibus peculiaribus, gravi de causa, onerata eius conscientia, dispensaverit*».

Вкінці ксьондз ректор Домагала признався, що якби сей питомець був перейшов на латинський обряд, був би прийнятий, а що спершу не хотів змінити обряду, то тепер він навіть не прийняв би його заяви про таку зміну, бо питомець потім міг би досягнути дозвіл на поворот до давнього обряду на тій підставі, що до зміни обряду був змушений. Залучений лист цього питомця до підписаного

послужить як доказ, впрочім зайвий, сего прозелітизму в трагічний момент нашої Церкви, як то виглядала ця «братня, священнича рука помочі» для своєї сестри в смертних судорогах.

Апостольський Адміністратор східних Прус д-р Бенш також прихильний для греко-католицького духовенства, змушений жахливим браком священників свого обряду, приймає зголошуючихся з отвертими раменами, не робить ніяких труднощів, надає навіть незгірші парафії і також додатньо висказується про поступовання і працю наших священників, що працюють у тамошній Апостольській Адміністрації. Зате завзявся златинізувати і спольонізувати греко-католицьких вірних, переселених в тамошню Апостольську Адміністрацію. Як оповідав підписаному латинський священник з тої Апостольської Адміністрації, на якійсь конференції тамошнього латинського духовенства Ексцеленція Бенш мав радити зібраним священникам, щоб, прохаючих о це, греко-католицьких вірних приймали на латинський обряд. Коли ж зібрані священники звернули йому, хоч і правникові, увагу на заборону канонічного права у цьому згляді, він замовк вправді, але не сказав, що треба перестерігати цю заборону. Знов на якійсь нараді цивільних з духовними, зі слів того ж священника, хтось із священників сказав, що в напрямі латинізації та польонізації наших вірних латинська духовна влада одержала уповажнення з Риму. В тамошній Апостольській Адміністрації між духовенством латинським є загальне переконання про ці уповажнення з Риму щодо латинізації наших вірних, в чому утверджує його поступовання Апостольського адміністратора у відношенні до наших вірних. Як підписаний чув від одного нашого священника, працюючого в Гожівській, сусідній, Апостольській Адміністрації, то Апостольський адміністратор Бенш на кожному кроці каже, що греко-католики «мають влитися» у польський елемент.

Підписаний у свому звіті до Його Еміненції кардинала Гльонда звернув його увагу на шкідливість для Католицької Церкви такого становища Апостольського адміністратора Бенша до греко-католиків. Кардинал Гльонд, як сам оповідав одному з наших священників, на згаданій кон-

ференції Апостольських Адміністраторів гостро скартав його за це, але здається, що Апостольський адміністратор Бенш не дуже взяв собі це упімнення до серця, бо зовсім не змінив свого становища до вірних нашого обряду, а переконання у духовенства, що Апостольський Адміністратор поступає по думці вказівок, одержаних з Риму, триває далі.

Нижче латинське духовенство назагал стануло в рядах гонителів Греко-католицької Церкви і до спілки з більшовицькими посіпаками старалось, де могло тільки, нам шкодити. До поданих вгорі подійсностей долучить підписаний ще кілька, які однак не вичерпують цілоти.

Латинські священники, що прибули до Польщі із Західної України, розсівали різні клевети на греко-католицьких священників, як, напр., про свячення ножів, убивання латинських священників руками греко-католицьких священників, (очевидно, все те виссане з пальця), і так роздмухували тут у Польщі ненависть до українців, а особливо до греко-католицьких священників. Вони, сі латинські священники зі східної Галичини, так зле настроїли Апостольського адміністратора Мілека до наших священників, що він жадає від наших священників посвідок від латинських своїх сусідів. Є один такий латинський священник з околиць Львова, який, коли зійде бесіда на нашу Церкву і духовенство, все каже так: «Дякувати Богові, що те вже скінчилося. То самі святокрадці». Вони й розсївають фальшиві вістки про наше духовенство, говорячи «що тільки одиниці не підписали православ'я». Перемиські Кармеліти, деь довідавшись, що підписаний перебуває в монастирі оо. Камедулів на Белянах коло Кракова, прибули туди і інтригували проти підписаного та викидали оо. Камедулам: «Пощо його тримали?» А камедули задармо підписаного не тримали. За ложку мізерної страви підписаний переробив з їх клириками IV рік богослов'я від жовтня 1946 до березня 1947 та щонеділі і щосвята голосив у їх костелі по дві проповіді до вірних. Ті ж оо. Камедули, вже під'юджені, викинули зі свого монастиря двох там перебуваючих священників за те тільки, що один з них одержав лист, писаний по-українськи. Підписаного вже кармеліти не застали у Камедулів. Перед о. крилошанином д-ром Деньком ви-

говорився один Кармеліт, пише з Любліна, не знаючи з ким має до діла, що вони вистарались, недовго перед усуненням нашого Єпископа і Капітули, о дозвіл у міністерстві зайняти катедру й капітульний дім, та шкодував, що не дісталось їм ціле уладження в мешканнях вивезених о.о. Крилошан, а розграбила частину чернь: «Були б мали та й іншим дали!».

Латинський парох Вороблика Королівського коло Сянока в Апостольського адміністратора Лемківщини зайняв греко-католицьку церкву місцеву і викинув з парафіяльного дому греко-католицького тамошнього пароха, колишнього генерального вікарія Апостольського адміністратора о. Івана Полянського. Жалоби останнього на латинського пароха у Перемиського латинського єпископа Барди викликали вправді заборону єпископа для латинського пароха, але цей парох злегковажив собі заборону, поставив на своїм. О. Полянський мусів з парафії забратись і пошукати собі праці в латинській парафії Журів коло Вроцлава, а латинський парох, мимо непослуху єпископові, благоденствує у Вороблику.

У справі о. Антона Пакоша, завідателя парафії Ростока Великого на Лемківщині, ув'язненого і засудженого до 3 років за заохоту вступати до дивізії СС Галичина, зізнавав один латинський священник, якого о. Пакош поставив як свідка своєї лояльності для поляків. Сей священник, місто боронити о. Пакоша, засипав його. На питання судді, чи о. Пакош був шовіністом, сей латинський священник відповів: «Скоріше так, як ні». На питання судді, в чому проявлявся той шовінізм о. Пакоша, відповів: «Бо говорив про Україну». Аж світський поляк, адвокат, поучував латинського священника, яка є різниця між патріотизмом, що не є провиною, та шовінізмом.

Ксьондз Кудла, латинський парох Стібна, грозив греко-католикам з Поздзяча, які, щоб ухилитися перед переселенням до Совітів, позірно прийняли латинський обряд, що не видасть латинського витягу метрикального тим, що ходили до Перемишля до існуючої ще тоді греко-католицької церкви до великодньої сповіді.

Гвардіян Францісканів з Кальварії Пацлавської коло Перемишля негодував на завідателя Клокович, о. Андрія Гозу, що він об'їжджав довколишні села, де залишились по

переселенні до Совітів 1945/6 греко-католики, позбавлені своїх душпастирів, а яких власне сей гвардіян на спілку з латинським парохом Риботич перетягали на латинський обряд.

Коли по вивезенні бл.п. Преосвященного Йосафата і Капітули з Перемишля, в одній з Перемиських шкіл учительство польське уболівало над сим актом насильства, тамошній катехит не поділяв цього співчуття, кажучи: «Власне, вони тут непотрібні». Латинський священик зі Сенкови скаржив на УБ греко-католицького завідателя Грозьови коло Бірчі та спричинив його ув'язнення 1945 р.

Були однак і випадки, де латинські священики помагали нашим в утечі перед православ'ям з радянської України. Таких випадків підписаний знає два. Самому підписаному в утечі перед вивозом помогли польські сс. Феліціянки, а з Перемишля виїхати поміг латинський священик, о. Єронім Коциловський, споріднений бл.п. Преосвященного Йосафата. Також назагал польське духовенство з єпархій бувшого російського забору, що пам'ятає переслідування «уніятів» на Підляшші, ставиться до нас не вороже, а часом зичливо. Найбільше ворогують на нас священики латинські, вигнані зі Західньої України. Не можуть нам дарувати прогнання їх партизанами УПА, чи переселення більшовиками, а ще залишених там костелів, монастирів та маєтків костельних і взагалі польських. Ті вивласнення там хочуть відплатити собі тут, і тому так завзято кидаються на наші церкви, церковне майно та церковну утвар. Забувають при цьому на одну фундаментальну в цій справі річ, що Греко-католицька Церква тут ні при чому. Щобільше, вона від більшовиків дізнає далеко тяжчих кривд, як латинський Костел, і що мститись на ній у Польщі значить солідаризуватись з більшовиками у її переслідуванні та ліквідації. Бо хоч не дасться, здається, заперечити, що партизани УПА подекуди виганяли в східній Галичині поляків і латинських священиків, то однак:

- 1) виконували несвідомо поручення Москви;
- 2) в подавляючій більшості випадків робили се більшовицькі партизани-спадуні, що східно і пляново підшивались під УПА;
- 3) що Греко-католицька Церква, представлена цілим своїм єпископатом у спільному Пастирському Листі, за-

протестувала проти насильств, і закликала до збереження спокою і права, а вирішення територіяльних приналежностей лишити плебісцитам, мировим конференціям та іншим легальним засобам;

4) що їхнє костельне майно не перейшло на Греко-католицьку Церкву, а на державу, яка не передає його греко-католикам, а Православній Церкві.

Як було вище сказано, багато стероризованих пови-роблювало собі «польські папери» і перед поляками, світською владою і духовенством не признаються до нашого обряду. Переселені на захід в польське море між польських репатріантів зі східної Галичини, Волині, Полісся й Білорусі, вони, хоч калічать польську мову, не зраджуються, бо ці репатріанти небагато ліпше, коли часто не гірше від наших говорять. Та й тамошня польська адміністрація і Костел пособляє такому прикриванню себе українців у надії на повну асиміляцію. І не миляться. Маса, позбавлена інтелігенції та духовенства свого обряду, дуже скоро уляже цьому процесові, як Бог не змилується і не дасть якоїсь зміни. Та часть згине в польськiм морі. Назагал, наші люди ходять у костели на богослужіння і там приймають св. Тайни. Підписаний звертав увагу Апостольського делегата, прохав вплинути на Апостольських адміністраторів, щоб вони виеднали у адміністраційних властей і поліції дозвіл нашим священикам, бодай у більші свята, відправляти для наших людей в нашому обряді, але усі, і державні і духовні чинники, за найбільшу небезпеку для себе вважають нашу Церкву й обряд, і шкода про се думати, щоб на щось подібне дозволили. В останніх часах говориться багато про нове *переселення* наших людей. Підстави для такого припущення є: 1) В початках березня переглядала поліція документи наших переселенців; 2) Вимовляється їм працю по дворах, де дотепер працювали; 3) Забороняється обробляти і засівати переселенцям поля; 4) До Нового Санча вернуло багато поляків, вивезених 1945 до Савітів, і говорять, що за них підуть в Росію наші люди; 5) Багато з інтернованих у Явожні пускали не на захід, де переселені були їх родини, але на старі місця; 6) Один НКДБ комісар сказав одній пані нашій, що старалась за виїзд до Львова, що «незадовго багато туди поїде».

Як вивезуть людей, то напевно і священників наших, хто не потрапив з них добре скритись. І знов нас змаліє тут, а там не прибуде. Під обухом тамошнього терору мало котрий втримається, бо мало здібних до геройства, а згіршення багато.

Архів УКУ, Рим. о. Василь Гриник. Церква у рідному краю і в Польщі. Польща, 18 березня 1948 р., машинопис, копія оригіналу, стор. 29-30, 41-51, 54-59, 64-74, 76-79, 154, 157.

УКРАЇНСЬКІ ВИМОГИ ДО АПОСТОЛЬСЬКОГО ДЕЛЕГАТА ДЛЯ ГРЕКО-КАТОЛИКІВ У ПОЛЬЩІ

*На початку квітня 1947 р. о. Василь Гриник, крилошанин
Перемиської катедральної Капітули, переслав Апостольському
делегатові для греко-католиків у Польщі кард. Гльондові ви-
моги у справі стану Української Католицької Церкви.*

1. Іменувати Капітульного вікарія або Апостольського адміністратора для частини Перемиської єпархії під Польщею, а не Генерального вікарія тільки, щоб була більше зазначена наша відрубність, що важну роль грає у поминанні нашої Церкви як серед греко-католицького духовенства й вірних, (котрих може се повне підчинення греко-католиків у Польщі боліти, разити та відпихати від Католицької Церкви), так і з огляду на православних у Польщі й закордоном: о. Костельник та його однодумці можуть це підчинення греко-католиків латинській єрархії використовувати на шкоду Католицькій Церкві.

2. Генеральний вікарій, чи Капітульний, чи Апостольський адміністратор мусить залишитись тайним бодай перед правительственными органами. Грамоти назовні не він буде видавати, ані ніде перед урядом не буде виступати в характері керівника і наставника греко-католиків у Польщі, з огляду на певність його ув'язнення й вивозу у цьому випадкові. Прохаємо Його Еміненцію Апостольського Делегата виступати перед урядом в характері нашого наставника і всі грамоти видавати, якими наші священики могли би назовні виказуватись. Капітульний чи Генеральний вікарій, зглядно Апостольський адміністратор управляв би тільки внутрі і тайно серед греко-католицького духовенства Перемиської єпархії.

3. Щоб греко-католицькі священники Перемиської єпархії, де менше вже залишилось парафій греко-католиків, могли працювати в Лемківській Апостольській адміністрації, де є більше наших парафій, часто необсаджених через вивіз священників або примусове переселення.

4. Щоб Апостольський делегат поручив наше духовенство, церкви, церковне майно зглядам та опіці латинських єпископів та духовенства, особливо церкви і майно у виселених українських селах, щоб захоронювали церкви від профанацій, їхню утвар від розграблення, а ризи від перероблення на латинські, щоб не усувало іконостасів і т. п. та давало греко-католицьким вірним можливість відбутися великодню сповідь перед греко-католицьким священником.

5. Щоб кандидатів духовного стану нашого обряду приймає до латинських семінарій.

6. Апостольський делегат зволить вплинути на латинського єпископа Перемиського, Барду, щоб забезпечив архів з цінними історичними пам'ятками в капітульній бібліотеці й саму капітульну бібліотеку в Перемишлі та консисторські акти в Перемишлі, якими стелять під коні.

7. Щоб Апостольський делегат не уділяв греко-католицьким священникам повноважень на зміну календаря без порозуміння з Капітульним чи Генеральним вікарієм, чи Апостольським адміністратором.

8. Заборонити латинському духовенству перетягання греко-католиків на латинський обряд.

Архів УКУ, Рим, о. В. Гриник. Церква у рідному краю і в Польщі... стор. 81-83.

ЛІКВІДАЦІЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В РУМУНІЇ

У 1940-их роках у Румунії жило двадцять тисяч українців греко-католиків. 1948 року у тій комуністичній країні насильно зліквідовано Греко-католицьку Церкву і під тиском Московського патріярха Олексія підпорядковано її Румунській Православній Церкві, яка має свого власного патріярха.

Другою з найновіших жертв комуністичного воюючого атеїзму стала Греко-католицька Церква в Румунії, до якої належало також 20,000 українських вірних у Мармарошській єпархії, в сусідстві Закарпаття.

Переслідування Греко-католицької Церкви в Румунії почалося зразу після того, як совети поставили в Букарешті першу комуністичну, радянську владу, а ця нова влада поставила першого червоного патріярха Румунської Православної Церкви, Юстиніяна Марину. Це переслідування набрало ще більшої сили після того, як до Букарешту приїхав Московський патріярх Олексій весною 1947 р. Тоді то почались напади на Католицьку Церкву, на Папу, на Ватикан, яких у пресі та промовах членів уряду тавровано як ворогів румунського народу. Румунські поліційні органи почали силувати греко-католицьких священників до підписування заяви про перехід на православ'я, а тих, що відмовлялись, арештовано й тортуровано.

В таких умовах застрашування і терору комуністичний уряд скликав з'їзд греко-католицьких священників на день 1-го жовтня 1948 р. У з'їзді взяло участь 37 священників-делегатів, які без дискусії, під поліційним наглядом підписали урядом виготовлену заяву, що вони уневажнюють акт унії з Римом, підписаний 1700-го року, та приєднуються до [Румунської] Православної Церкви.

У відповідь на протести всього греко-католицького єпископату, а також і всього єпископату Римо-католицької Церкви та Апостольського Нунція було те, що комуністичний уряд у днях 27-29-го жовтня 1948 р. заарештував усіх греко-католицьких єпископів, усіх членів єпархіяльних капітул та багатьох греко-католицьких священників. Протягом

трьох років чотири греко-католицькі єпископи — Іван Сучу, Валеріян Траян Френчу, Іван Балан та Олександр Ручу — померли в тюрмах, а останній єп. Юлій Госу, після довголітньої тюрми, виснажений тортурами, помер 1970-го року в монастирі Калдаручані. Посмертно Папа Павло VI проголосив його кардиналом.

Таким способом комуністичний уряд Румунії зліквідував нараз усі 5 греко-католицьких єпархій — Фогараш, Клуж, Великий Варадин, Лугож та Мармарош, загарбав 2,536 греко-католицьких церков, 1,794 парафій, поповнив насильство над 1,940 греко-католицькими священиками і 1,562.979 греко-католицькими вірними, у тому 20,000 українських греко-католиків, автоматично перейменував на православних.

Севастьян С. Сабол, ЧСВВ. Голгота Греко-католицької Церкви в Чехо-Словаччині. Торонто-Рим, В-во оо. Василян, 1978, стор. 239-240.

ЛІКВІДАЦІЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ

ЄП. В. ГОПКО ПРО УВ'ЯЗНЕННЯ І СМЕРТЬ ЄП. ПАВЛА ГОЙДИЧА

В грудні 1968 р., під час лібералізації в ЧССР, єп. В. Гопко був на коротких відвідинах у Римі. Тоді він написав свої спогади про т. зв. «Пряшівський синод», на якому ліквідовано Греко-католицьку Церкву в Чехо-Словаччині та про ув'язнення і смерть єп. П. Гойдича.

Почалося з того, що при кінці 1949 р. словацький комуністичний уряд приділив Преосв. Павлові [Гойдичеві] сторожа, який був присутній при кожній розмові, коли хтось відвідував Владика. Так само він мав ходити разом з Владикою на прогулянку. Преосвященний, на знак протесту, перестав ходити на прогулянку вулицями міста, а проходжувався тільки у своїм єпископському саді. Аж прийшов квітень 1950 р., коли насильно був скликаний т. зв. «Пряшівський синод». У синоді були змушені брати участь різні представники сіл, ба навіть деякі священники. Присутніх, під наглядом уніформованої сторожі, змушено голосувати за виступлення з Греко-кат. Церкви. Між присутніми священниками більшість були алькоголіки, а таким потрібні гроші. А кому потрібні гроші, дістане їх від держави, але не без прислуги. В ті часи «прислужувати державі» означало підтримувати т. зв. *Акцію «П»* — тобто переходу на православ'я. Тоді на синоді один з тих алькоголіків проголосив: «Аве цезар, морітурі те салютант!» — «Вітай цісарю [Московський партріярше], умираючі [греко-католики] тебе вітають!» Таких біля 20 священників проголосило на синоді, що Пряшівська єпархія відрікається єдності з Римом і піддається Московському патріярхові. Останні, що брали участь у ліквідації єпархії, були при-

сутні під наказом і насильно. Це видно з того, що багато з них проголосили себе греко-католиками й пішли на фізичну працю, навіть у копальнях, де більшість утратила своє здоров'я. Тих кілька священників, що проголосили з'єднання з Московським патріархом, не могли цього зробити в імені цілої Пряшівської єпархії, що тепер, коли приходиться реабілітація [за ери Дубчека в 1968 р.], признає і сам уряд. Всі признають, що греко-католики найбільше потерпіли від попереднього режиму і їм заподіяно найбільшу кривду.

У квітні 1950 р., коли відбувався т.зв. Пряшівський синод, Владика Павло із своїм помічним єпископом [Владикою Гопком] були цілком ізольовані від світу. Відтоді вже ані Владика, ані Єпископ-помічник не сміли виходити на вулицю. Дуже сумно було, коли прибув православний єпископ. Преосвященний Павло мусів лишати свою резиденцію задніми дверима, бо передніми приходив православний. На честь православного єпископа не було кому й задзвонити, тому наказали дзвонити державному сторожеві. Щоб показатися добрими перед людьми, органи державної безпеки вивезли Владика до відпочинкового місця у Татрах, де він жив якийсь час під наглядом сторожа. Вони навіть примусили сестру Владики, щоб вона покинула свою родину, замешкала з Владикою і варила йому їсти. Пізніше, на домагання Владики, його сестру звільнили й вона могла повернутися до своєї родини.

У Татрах Владика мав змогу ходити на прогулянку по околиці, але тільки в товаристві сторожа. Там він перебув біля одного місяця, а відтак Владика перевезли до концентраційного табору при Францішканській монастирі у Бачу, де він «відпочивав» два тижні і мав нагоду навчитися правити св. Літургію у латинському обряді. Тоді й інші наші священники вивчали латинський обряд, сподіваючись, що коли їм заборонять правити по церковно-слов'янському, то бодай зможуть відправляти по-латині. Але даремно вони надіялися. Нам усім [греко-католическим священникам] було заборонено відправляти Службу Божу взагалі. Тому ми відправляли св. Літургію тайно, у своїх квартирах.

Після двох тижнів у Бачу був празник Пресв. Євхаристії [8 червня 1950 р.]. Тоді Владика Павло останній раз брав участь у публічному богослужінні. Наступного дня, тобто 9 червня 1950 р., Владика Павла посадили в тюрму, де він

перебув аж до своєї мученицької смерті, тобто 17 липня 1960 р. Владика Павло був першим, що попав до тюрми. Єпископ-помічник [Гопко] був ув'язнений аж 18 жовтня 1950 р. Обидва вони були у Рузині біля Праги, при головному штабі державної безпеки [ШТБ — на взір більшовицького НКВС], хоча про себе не знали. Тут лежав головний збірний пункт для таких «важливих шпигунів», якими були греко-католи. владика.

При реабілітації показалося, що ані одне слово з оскаржень на владик не було правдиве. Але тоді слідчі мусіли кожного єпископа зробити «шпигуном і зрадником держави». Вони наказали обвинуваченим завчити напам'ять «свою роллю», а відтак їх випитували. І горе тому, хто говорив інакше! На скільки знаю, Владика Павла фізично не били. Але від фізичного побиття є ще гірше — психічне. Кожне слово, яким зверталися до нас, було понижуюче й упокорююче. Найчемніше названня Владика було «Ти злочинцю!» Владика мав не раз «щастя» перебувати відокремлений, у темній камері, на самотнім ув'язненні за те, бо не хотів сказати проти себе неправди.

Владика Павло часто перебував у найтяжчих камерах на самоті. Йому завжди давали робити найбільш понижуючу працю, от хочби робити порядок у кімнаті сторожів. Однак Владика Павла жодна праця не могла упокорити. Що більше, він навмисне вишукував різні праці, аби себе ще більше упокорити. Він знав, що покора найбільше подобається Богові і тому він радів з того, що міг набувати цю велику добродійку, покору.

Щоб себе упокорити, а при тому вправлятися в любові ближнього, Владика Павло звичайно збирав недокурки цигарок. Сторожі осудили Владика, кажучи: — Дивіться, який він скупий, навіть жалує собі на цигарки! Однак в'язні оборонили Владика: — Ви дуже помиляєтеся. Владика взагалі не курить. Але він збирає недокурки, вибирає тютюн і крутить з нього цигарки, щоб дати іншим в'язням, які курять і не мають за що собі купити! Сторожі тоді змінили свою думку про Владика й кидали біля нього довші недокурки, щоб зробити йому приємність.

У в'язниці Владика кожний любив. Любили його прості люди, любили його й освічені. Одного разу, йдучи попри колишнього генерала, Владика згадав мені, що це його

«хресна дитина». Генерал не був хрещений. Але Владика навернув його до Бога, навчив правд віри і був для нього хресним батьком, як його римо-католический священник тайно охрестив. Владика з кожним жив у приязні та про кожного лише добре говорив. Я з Владикою перевів багато годин, і коли мав щось на серці, то Владика завжди вмів мене потішити, напоумити на добре діло й заохотити до діла милосердя.

У тюрмі Владика ніколи не мав якихсь проблем. Він переносив усе спокійно і з радістю душі. Хоч сам добре тримався на здоров'ї, під кінець почав занепадати. Зачало його все боліти — груди, шлунок і нирки. Хоч кількома наворотами його посилали до шпиталю, болі не переставали. Нарешті вислали його в лікарню до Брна і там знайшли, що має пістряка. Але цього йому не сказали. Щойно місяць чи два перед смертю один лікар виявив, що Владика має пістряка. Відтоді вже його не випускали з тюремного шпиталю. Владика й сам здогадався про свою хворобу і почав приготуватися на свою смерть.

Я завжди старався, щоб дістати для Владики священника, зваживши, що він хотів умирати висповіданий, як «кожному християнинові належить!» Він постійно молився за щасливу смерть і трохи побоювався, бо останні його попередники помирали нагло, без священника. Так владика Іван Валій (1883-1911) помер у сні на ліжку; владика Стефан Новак (1914-1918) на вулиці під час прогулянки, на вилив крові; а владика Діонісій Нярадій (1922-1927), по-вечерявши, помер у своїй кімнаті. Ну, а тепер, приходить Владика Павло. Як же ж він помре, що ціле своє життя молився про щасливу смерть?

І на правду не було надії, бо в тому часі в тюремній лікарні не було ні одного священника, щоб його висповідав. Та Господь Бог вислухав молитву свого відданого слуги і в надзвичайний спосіб послав йому перед смертю священника, який його висповідав.

Між в'язнями був чеський священник, о. Алойс Врана, який хворів на цукрицю. Щоб обманути лікаря і не йти до лікарні, він дав до аналізу чужу сечу, скриваючи свою недугу. Його приділили якраз до моєї камери. Одної ночі я пробудився і спостеріг, що мій товариш блудить і ходить по камері, наче непритомний. Я запитав, що з ним, а він

мене успокоїв, що він тільки зіпрів і йому вже покращало. Але те саме повторилося і в наступну ніч. Тоді я попросив лікаря і сказав йому про о. Алойса, що він легковажить свою хворобу, хоч ми всі знали про стан його здоров'я. Я розповів лікареві, що я бачив в камері вночі.

Лікар приказав негайно взяти о. Врану до лікарні й приділив його якраз до тої кімнати, де лежав Владика Павло. Так лікар несвідомо виконав волю Божу і послав сповідника Преосвященному. Коли Владика доглянув о. Врану у своїй кімнаті, з радости закликав: «Бог тебе привів, Лойзку!» А Лойзко тільки гнівно буркнув: «То ваш помічник мене зрадив».

Що було далі розповів нам відтак о. Врана. Владика перед смертю у нього висповідався і запричащався. Владика сказав, що це востаннє він приймає св. Тайни, бо він хоче вмерти у день свого народження, тобто дня 17 липня, про що він теж молився. Так і сталося. Владика помер уночі з 16 на 17 липня 1960 р., п'ять хвилин по півночі.

«Владика Павло не даром молився про щасливу смерть. Помер найкраще, як тільки може померти Владика-Ісповідник, якого теж і Мучеником називають, бо він терпів і помер за свою віру. А хто за свою віру віддає своє життя, той на правду любить Господа Бога і заслуговує вінця мучеників Христових.

Владика Павло умирав помалу, але певно, протягом десятка років ув'язнення. Він не боявся смерти, охоче пішов на мученицьку смерть. Ще на волі він часто повторяв: «Мені все одно, де я помру — чи в єпископській резиденції, а чи у в'язниці, щоб тільки дістатися до Царства Небесного!» Таку сильну віру Владика мав щодо смерти. Його тіло вивезли на тюремний цвинтар [у Леопольдові, Словаччина], хреста йому не поставили, тільки таблицю з номером — 681. Могилу Владики доглядали його рідні і деякі його поклонники. Вони три рази клали на могилу хрест, але тюремні сторожі щоразу викидали. Його могилу відвідувало дуже багато людей, бо цього їм не боронили. Були вістки, що могила Владики порожня, що його тіло спалили, однак це не була правда. На початку 1968 р., за Дубчекової ери, о. д-р Микола Бобак, колишній директор греко-католическої гімназії у Пряшеві, розпочав акцію про перевезення тіла Владики до крипти під катедральним

храмом. Нарешті прийшло позволення, але пройшло ще кілька місяців, поки тіло Владики перевезли. Після серпня 1968 р. [більшовицька інвазія ЧССР], були побоювання, щоб насправду щось не зробили з тілом Владики-Мученика.

При кінці жовтня т.р. створено комісію, яка зайнялася перевезенням тіла Владики до Пряшева. Зрозуміло, що все діялося в порозумінні з урядовими колами. Члени згаданої комісії, в якій були заступлені члени родини, уряду й Церкви, відкрили могилу й реконструювали тіло Владики. Ще можна було розпізнати його голову з волоссям. Тіло зодягнули у стихар й епітрахиль і поклали його в домовину, що її без найменших церемоній перевезли до каплиці св. Петра й Павла в катедральному храмі у Пряшеві. Це сталося дня 30 жовтня 1968 р. Щоб люди могли оглянути тіло свого Владики-Мученика, то ми лишили домовину в каплиці протягом трьох днів.

Першу панахиду відправив єпископ-помічник [Кир Василій], який визнав відповідним сказати проповідь до маси народу, що зібрався того вечора у катедральному храмі. Він поділився з вірними думками Владики Павла, бо їх він добре знав, будучи п'ять років його секретарем, а відтак помічником. Під час прогулянок ми часто розбирали найпекучіші проблеми нашої єпархії. Владика Павло постійно згадував проблему *«крадежу греко-катол. душ римо-католиками»*. Про це я згадав тоді у проповіді й закликав, щоб греко-католики трималися своєї Церкви й обряду. Яке це дивне явище, що під час ліквідації Греко-катол. Церкви на Пряшівщині словацькі священники з необхідности христили наших дітей, а відтак вписували їх як римо-католиків. І коли я [Владика Василій] пізніше, як прийшло відновлення нашої Церкви, сам хотів миропомазати тих дітей, то римо-католицькі священники мені цього не дозволяли. В тому часі римо-катол. духовенство зробило багато помилок і треба б цілої книжки, щоб це все списати. Як далеко є ті священники від правдивої любови ближнього!

Такі й подібні думки Владики Павла я розповів при його домовині, щоб усі пізнали правдиві журби їхнього Архипастиря. Само собою, що мої слова не подобалися тим, до яких вони відносилися. Напевно, що вони гостро засудили мене. Але наші вірні, що мусіли покійно переносити всякі зловжиття збоку римо-католиків, тішилися,

що нарешті почули правду й були певні, що їхню кривду буде направлено.

Ми молимося за Владику Павла, радше молимося до Нього, нашого геройського Мученика за св. віру, щоб допоміг направити заподіяні нашим вірним ті незліченні несправедливості й кривди. Вічна Тобі пам'ять, наш дорогий Владико!

Опубл.: Ісповідники віри нашої сучасности, стор. 197-199.

СВЯЩЕНИК І. БІГУН ПРО СУД НАД ЄП. П. ГОЙДИЧЕМ

Священик о. Іван Бігун з Пряшівської єпархії під тиском комуністичної влади в ЧССР перейшов на російське православ'я і був змушений взяти участь в судовій розправі єп. П. Гойдича 11-15 січня 1951 р. у Братіславі. Виїхавши до США в 1968 р., він повернувся до Української Католицької Церкви і написав спогад про ліквідацію ГКЦ та суд над єп. П. Гойдичем.

Писався день 8 січня 1951 р. Багатьох з нас [32-ох, які перейшли на російське православ'я] навідали окружні церковні референти і дали наказ під загрозою непослуху владі, дня 9 січня виїхати поспішним поїздом до Братіслави, на свого роду курси. Дорогу й утримання уряд заплатить. Ніхто з нас не мав найменшого підозріння, бо комуністичні урядовці дуже часто покликали священиків на різні політичні школення.

Приїхавши до Братіслави, нас приміщено у розкішнім готелю, де нас знаменито годували. Ранком 11 січня о 7-ій год. за сніданком нас повідомили, щоб зачекали на автобус, який завезе нас на улаштовану програму. Автобус зупинився перед будинком найвищого суду, оточеного сотнями уніформованих жандармів. Переглянувши докладно наші пашпорти, нам сказали заходити до будинку. Поки ми дійшли до судової залі, то нас аж три рази перевіряли.

Вже в судовій залі мій сусід-священик прошептав мені на вухо: — «Будуть судити єп. Гойдича!» Мене охопила лють, бо коли по дорозі я його випитував, пощо нас везуть до Братіслави, він мені повторно відповідав, що не знає. Заля поволі наповнялася як римо-католический і греко-католический духовенством. Не бракувало й журналістів та фотографів.

По довгій тиші відчинилися з правого боку трибуни двері, через які два жандарми ввели нашого дорогого Владика й сіли перед трибуною на приготовані крісла. Владика посередині, а обабіч нього жандарми. Всі з напруженням встали, а тоді на трибуну ввійшли судді та прокурори. Коли вже всі посідали головний прокурор прочитав короткий зміст обвинувачення проти єп. Гойдича і негайно приступлено до допитів.

— Обвинувачений громадянине Гойдичу, ви чули, яких страшних злочинів і зради держави ви допустилися. Тож розкажіть, як те все сталося!

Святець-Владика встав і ослабленим голосом просив, щоб йому ставлено питання, а він уже буде відповідати. Державний прокурор на це дуже обурився і з криком запротестував, що обвинувачений (ще перед засудом) заподіяв тяжкі злочини проти держави, а зараз не хоче признатися.

Під час процесу мало що було чути обвинувачених, а цілий час говорили на зміну прокурори і, перебільшуючи вину обвинувачених, з комара робили слона. А у випадку Владика було ще гірше, бо вони з *нічого робили слона!*

Тоді посипались обвинувачення. Закинено йому, що він саботував усі державні розпорядження і був у тісних зв'язках з бандерівцями, що хотіли розгромити народно-демократичний устрій республіки. На ці всі й подібні закиди Святець лиш здвигав плечима та спокійно відповідав: — Мені нічого не відомо, чим би я мав провинитися проти держави!

Нарешті головний державний прокурор пхнув йому в руки цілий жмут фотографій, на яких було видно помордованих 9 членів єврейської родини в селі Ковбасово, Снинської округи і крикнув: — Чи ви, пане Гойдич, не здаєте собі справи, що ви є катом оцих наших громадян? Так, це є овочі вашої постійної праці проти держави. І ви ще викручуєтесь, що ви невинні?

Почувши це, я думав, що підо мною долівка завалиться. Боже, як далеко може піти людська злоба! Невинному Святецьві, ангелові в людському тілі, закидають ганебний злочин убивства. Тут мушу заявити, що Єпископ-Святець під час усієї судової розправи тримав себе гідно і відважно. На ньому не було видно ані найменшого страху.

По довгих промовах-обвинуваченнях державних прокурорів, (бо було їх більше), вони одногolosно домагалися для невинного Владика кари смерті. А наш Владика спокійно і смиренно стояв перед ними, убраний тільки у простий монаший габіт та підперезаний звичайним ремінцем, без ніяких єпископських відзнак. Вульгарність, грубіанство та насміхи з підсудного збоку оборонців справедливості були не тільки образливі, але просто каригідні!

Усім нам було дивно, що під час допитів, хоч державні прокурори покликувалися на безліч свідків, ані одного з них не покликано свідчити. Кожен з присутніх на тому «*нечестивому*» суді, в кого була ще хоч крихітка християнського почуття, мусів співчувати з тим жертвенним ягнятком, що його не судді, але кати міцно тримали в своїх кровожадних пазурях. Це на правду був Синедріон нечестивців, подібний до того, що засудив на смерть нашого Божественного Спасителя!

Опубл.: Ісповідники віри нашої сучасності, стор. 262-264.

ПОВІДОМЛЕННЯ УРЯДУ ЧССР ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Міністер для Церковних Справ в уряді ЧССР Зденек Фірлінгер офіційним листом від 27 травня 1950 р. повідомив патріярха Російської Православної Церкви Олексія про ліквідацію Греко-католицької Церкви в Чехо-Словаччині.

Вельмишановний Екзарше:

Державний Уряд для Церковних Справ прийняв до відома зміст Вашого листа, в якому Ви подали резолюції, що їх прийняв собор греко-католицьких священників і мирян на своєму засіданні в Пряшеві, дня 28 квітня 1950 р.

Шануючи явно висловлену волю вірних, Державний Уряд для Церковних Справ уважає, що резолюція Собору з дня 28 квітня 1950 в справі ліквідації унії та повороту колишніх уніятів на православ'я — важна. Тим актом Унія та так звана Греко-католицька Церква в цій республіці — зліквідовані. Тим актом священники та вірні колишньої Греко-католицької Церкви повернулись до Православної Церкви, і тим актом Православна Церква перебрала всі права власності всіх маєтків колишньої Греко-католицької Церкви.

Тому то, від сьогодні, в усяких справах, що торкаються колишніх греко-католицьких священників, їхніх осіб, платні, чи місця перебування — цивільні та державні чинники будуть звертатися до єпископів Православної Церкви.

**За Державний Уряд для Церковних Справ
Зденек Фірлінгер,
Віцепрезидент держави
та повірений міністер для Церковних Справ**

Svetlo Pravoslavia. Prešov, 1950, ч. 9-10, стор. 82; опубл.: Севастіян С. Сабол, ЧСВВ. Голгота Греко-католицької Церкви в Чехо-словаччині. Торонто-Рим, В-во оо. Василян, 1978, стор. 300-301.

Ф. ОНДРУШКО ПРО УВ'ЯЗНЕННЯ І СМЕРТЬ СП. ПАВЛА ГОЙДИЧА

Колишній політв'язень ЧССР Франциск Ондрушко відбував своє покарання разом з українськими католицькими Владиками єп. П. Гойдичем і єп. В. Гопком. Він був свідком смерті єп. П. Гойдича про що написав спогад після свого звільнення.

Дня 17-го липня ц.р. [1968] єп. Павло Гойдич дожив би 80-ліття свого життя. Натомість, ми відзначаємо восьму річницю його смерті. Він був ідеальним священиком і це, без сумніву, тільки питання часу, коли його буде зараховано до лику Святих. З нагоди згаданих річниць напевно знайдуться кваліфіковані письменники, які змалюють образ цього великого Владика в яскравих барвах для всього католицького суспільства. З мого боку, бажаю принести на його пам'ять оцю скромну китицю моїх спогадів з останніх днів його життя.

Він стояв у короткій лаві в'язнів на коридорі тюремної лікарні, поклавши при своїх ногах невеликий клунок, зв'язаний тюремним коцом, в якому знаходився увесь його масток. Відтак він примістився з надзвичайною собі скромністю на призначеному йому ліжку. Більша частина пацієнтів у лічниці знала його з оповідань, які неслися з одної в'язниці до іншої, тому від самого початку всі зустрічали його з великою пошаною і любов'ю. У таких обставинах я перебув з ним останні чотири місяці його життя.

У своїй простоті він давав усім нагоду глибше вглянутися в його життя. І ми всі подивлялися його. Велич його проявлялася в його невимовній скромності, покорі і правдиво дитячій відношенні до Бога. Крихка будова його тіла, глибоко запалі очі й бліде обличчя прозраджували собою великі його терпіння, але з його уст ми ніколи не

почули найменшого словечка нарікання. Співв'язні-лікарі однозгідно були тієї думки, що він переносив страшні болі. На питання, чи його щось болить, звичайно відповідав з усмішкою: «Так, маю великі болі!»

Коли ж при кінці життя, із-за тяжкої хвороби, болі в нього постійно зростали, він часто з повним довір'ям звертався до мене: «Що думаєш, Ферку, чи я ще довго буду мучитися?» І не чекаючи відповіді, звичайно продовжував: «Знаю, що скажеш, — доки Бог схоче! Але добре мені й так, бо я хочу й далі терпіти!»

Він зберіг до останнього свого віддиху безмежну любов до своїх священників і вірних. Часто любив згадувати про поодиноких своїх священників, про церковні торжества і важливіші події в історії Церкви. Завжди з великим захопленням пояснював нам причини, задля котрих греко-католики повинні залишитись вірними Апостольському Престолові. І нема найменшого сумніву, що єп. Гойдич став мучеником власне за цю свою вірність.

Він часто розповідав нам також про свої пригоди під час допитів. Вищі державні чинники йому не раз обіцявали, що негайно повернуть йому його владичий престол у Пряшеві, скоро він перейде на православ'я. Між іншим, оповідав, що під час його побуту у в'язниці у Рузині (біля Праги), одного дня вивели його з тюремної келії до гостинної. Поки сторож віддалився, до кімнати ввійшов вищий старшина в уніформі, який ввічливо представився і подав йому руку. Він запевняв його, що має доручення від влади негайно випустити його до Пряшева, якщо він погодиться очолити Російську Православну Церкву в Чехо-Словаччині.

Ми з глибоким зворушенням приглядалися виразові його лица, коли він оповідав нам про цю свою зустріч. Перед моїми очима став живий образ тієї події, як Владика Гойдич, з великою любов'ю і ласкавістю, йому одному властивою, зачав оправдуватися, що не може прийняти такої пропозиції, бо це був би великий гріх супроти Бога, зламання присяги Святішому Отцеві, зрада св. Церкви, заперечення власного сумління і порушення довір'я тих вірних, що саме терплять за ту віру, яку він їм проповідував.

На ці слова посередник приступив до Владика, взяв його цупко за рамена і, пригорнувши до своїх грудей,

сказав: «Отче, ви мені надзвичайно подобається. Я бачу, що ви чесна людина, і я вас дуже поважаю!» З цими словами він вийшов, а сторож запровадив Владика знову до келії.

Подивугідна була любов єп. Гойдича і до ворогів. В тюрмі він завжди був слухняний, а до сторожів відносився з великою пошаною. З його уст ніхто не почув хоч би й словечка якоїсь скарги чи осудження.

Одного разу коло його ліжка зібрався гурток в'язнів. Напівжартом-напівповажно, один з них сказав: «Павле, ти хочеш умерти, але ми хочемо жити. То скажи нам, хто тобі заподіяв якусь кривду, а ми вже тих драбів притягнемо до відповідальності і за тебе!»

На це Владика з надзвичайною ласкавістю й усмішкою на устах відповів: «Хлопці, мене ніхто в житті не скривдив. Всі терпіння, що їх досі мені довелося зносити, я приймав завжди з великою радістю. Мені лиш одне болить, що так багато моїх братів-священиків і вірних мусить тяжко терпіти за свою віру!»

Раз якось до нашого відділу зайшов старший віком сторож, якого перед тим я ніколи на бачив у нашій тюремній лікарні. Був це чоловік брусуватого вигляду. Приступивши до мене, він запитав (показуючи на Владика): «Хто це той старець?» Коли я назвав його ім'я, він удавав, що його не знає. На це обізвався один із старших в'язнів: «То той самий Владика, що його ви 1953 р. копали в голінки, коли він уже не мав сил робити присюдів. А я той, що його ви відштовхнули, коли я помагав йому підвестися!»

Сторож зняковів. Тоді до розмови вмішався своїм лагідним голосом Владика: «Ні, ні! Пан командант був завжди ласкавий на мене, але тоді я на правду не мав сил робити присюдів!»

Одного дня до тюремної лікарні привели нового пацієнта, священника Врану. Він хворів на цукрицю. Його дали до нашого відділу ч. 2, де якраз тоді було вільне ліжко. З нас ніхто ані не думав, що він має зробити останню послугу Божому слугі Гойдичеві, заки він відійде з цієї долини сліз. Але про дивні Божі дороги в тюрмі ми мали нагоду майже щодня переконуватися.

Безповередньо перед празником Пресвятого Серця обставини так склалися, що можна було відправити св. Лі-

тургію. Отець Врана висповідав усіх, що собі цього бажали, між іншим і Владику. Наступного дня удосвіта, ще перед дзвінком на вставання, переважно лежачи на своїх ліжках, ми уважно слідкували за відправою св. Літургії. Ми живо відчули між собою приявність Христа, хоч та велика переміна [Євхаристійне переісточення] відбулася тільки у вичуханій в'язничній ложці. Отець Врана насамперед заніс Пресв. Євхаристію Владиці, а відтак нам. Це було останнє причастя Владики.

В останніх днях ув'язнення на Владику спав ще один тяжкий удар. Під час своїх урядових відвідин, лікар з Міністерства Внутрішніх Справ назвав його з надзвичайною пошаною: «Ваша Ексцеленціє, в найближчих днях повернетеся додому. Справа вже вирішена!» Ці слова міцно схвилювали душевний спокій нашого в'язня, збуджуючи в нім нову надію і сильну тугу.

Із глибини своїх сердець ми всі бажали йому обіцяної свободи і разом з ним тужно очікували того моменту, коли перед ним відчиниться тюремна брама і він знову зможе жити нормальним життям. Однак ця хвилина не приходила. Минув тиждень, минув другий. Можна було спостерегти, як наш Владика тяжко терпів від болю завмирання задушевних своїх мрій.

У розмові з нами він не таїв своїх почувань, головню своєї внутрішньої боротьби у виборі між волею і мученицьким вінцем. Свою розмову він звичайно кінчав такими словами: «Не знаю, чи оплатиться мені замінити прегарну корону мучеництва за два-три роки волі. Однак все це я складаю на Господа Бога, нехай Він сам вирішить!»

Тим часом ми спостерегли, що його болі щораз то більше посилювалися, так що він рідко коли відчував пільгу у своїх терпіннях. Однак непевний стан його здоров'я ми вважали вже нормальним, тож ніхто з нас не припускав його близької смерті. Одного дня по обіді, проти звичаю, Владика просив мене, щоб його завести на тюремне подвір'я, де звичайно проходжувалися хворі. Наче мимоходом, він замітив: «Хотів би я ще передати дорогим моїм вірним останнє моє благословення!»

Ми щойно змогли поставити візок на означене місце, а вже з іншого відділу вийшов гурток в'язнів, по дорозі до зубної клініки. Між в'язнями був також еп. Гопко. Коли

гурток в'язнів переходив попри візок, хворий Владика піднісся і, благослов'ячи прохожих, вимовляв якісь невизнані слова. Відтак, з усмішкою правдивої радості, попросив завести його знову до кімнати. Ми ще й тоді не збагнули знаку близького кінця. Така думка мені не прийшла до голови і під час іншої події, хоч його вислів був значно конкретніший.

Одного дня я прийшов до його ліжка, щоб показати йому малу прикрасу, що її я зробив для своєї донечки, хоч я і сам ще не знав, як видістати її з в'язниці. Владика з милою усмішкою оглядав вишліфований з зеленого скла листок конюшини, на яким виднів ініціал «М». Відтак, поволі сягнув рукою під свою куртку і, витягнувши малий вузлик з хустини, добув з нього мале скляне серце з бляшаним хрестиком. Те серце подарував Владиці того дня один юнак, що відбував свою кару за вбивство.

Владика ще мило поглянув на серце, поцілував на нім хрестик і додав: «Ти приготував дарунок для своєї Мартусі, а це дай своєму Петрусеві і скажи йому, що це дарунок від умираючого єпископа».

Одного вечора Владика кивнув мені. Коли я підійшов до його ліжка, він прошепотів: «Не журися мною, але Ісус Христос також боявся смерті, хоч був Богом. А я тільки чоловік, хоч і єпископ!»

Остання хвилина прийшла цілком несподівано. Коли я вночі пробудився, то спостеріг, що Владика сидить на ліжку і кличе мене. Я миттю прискочив до нього, а він просив вивести його на спільне місце. Запалення сечового міхура спричинювало йому трудність віддавати сечу. Іноді це тривало й цілу годину. Тому я знову ляг на своє ліжко. За хвилину однак я спостеріг, що відчинилися двері, а в них станув усміхнений Владика. Коли я підбіг до нього, Він промовив до мене радісним голосом: «Тепер уже все добре. Занеси мене на ліжко!»

Я взяв його на руки і заніс на ліжко. Він був легенький, як перо. Але в одну мить його лице покрилось якоюсь тінню. Він уп'ялив свої очі перед себе, а його уста незаметно ворушилились, наче шукали віддиху. Мною заволоділо якесь неприємне передчуття. Я відразу застукав у двері сторожа, щоб привів лікаря, а відтак збудив о. Врану. Підійшовши до ліжка Владики, о. Врана закликав: «Умирає, тож молімся!»

З ліжок, наче на якийсь наказ, зірвалося ще кілька в'язнів і почали за чергою підходити до його постелі. Погляд Владика звертався вгору, мов би бажав проникнути безконечну далечінь. Ми всі разом почали молитися за вмираючого. Минуло багато часу, доки сторож привів лікаря, але він сконстатував уже тільки смерть.

Мертве тіло, за тюремним звичаєм, ми загорнули в простирало, на якому помер Мученик і перенесли на ношах, як нам сказали, до рентгенівської кімнати. Там воно зосталося до ранку.

Обов'язком доглядачів хворих було точно записати день і годину смерті. Тому я спитав сторожа, котра година. Він мені коротко відрубав: «Вісім хвилин по півночі!» Значить, була вже неділя, 17 липня 1960 р., коли Владика помер. Так ми всі, що були близькі до покійного, мали ще одну нагоду переконатися, який добрий Господь Бог і яке велике Його виrozumіння для людської слабкості й наївності.

Владика залюбки говорив: «Я знаю, що ти будеш з мене сміятися, але я завжди прошу ласкавого Бога, щоб із цієї долини сліз покликав мене того самого дня, в який прислав. Правда, що це смішна просьба збоку єпископа?»

«Однак сповнилося і це незамітне, «смішне» бажання великого Владика.

Коли двері нашого відділу зачинилися, в замку заскреготів ключ, а по коридорі загомоніли важкі кроки сторожа, що відходив. Світло рефлекторів з тюремного подвір'я злагіднювало нічну темряву, а тінь віконних ґратів на ліжку о. Врани зарисовувало могутній хрест. Так у нічній п'яній, безпосередньо по смерті, відправлялася за упокій сп. Гойдича перша св. Літургія.

В келії ніхто з нас не спав. Ми всі лежали на ліжках. Хоч одне було порожнє, однак нам всім здавалося, що Владика був ще з нами. Під час нашого моління: «Вічний упокій, подай Господи, слугі Твоєму!», мені настійливо насувалась інша молитва: «Брате наш, Павле, вірний слуго Божий! Господь Бог у своїй великій милості нагородив тебе за непохитну твою вірність пальмою мучеників. То ж заступайся за нас, виблагай силу, благословення й охорону для нас і всіх наших братів, що терплять разом із нами!

Опубл.: Франциск Ондрушко. Фінал великого життя. «Католицьке новіни», Братіслава, 21 липня 1968; передр. з : Ісповідники віри нашої сучасності, стор. 265-272.

Є. БОМБОВА ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ГКЦ НА ПРЯШІВЩИНІ ТА ПРО УВ'ЯЗНЕННЯ ЄП. ВАСИЛЯ ГОПКА

Дочка євангелицького пастора, словацька журналістка Єва Бомбова зробила інтерв'ю з єп. В. Гопком після його звільнення. На підставі цього інтерв'ю, вона написала статтю про ліквідацію Греко-католицької Церкви на Пряшівщині та про ув'язнення єп. В. Гопка.

Дивні сцени відігравалися у Східній Словаччині в квітні, вісімнадцять років тому. В залі пряшівського «Чорного Орла» [великий ресторан і готель] одного дня відбулися дивовижні сходи: собор Греко-католицької Церкви. Було це якесь дивне зібрання, бо ж Пряшівська єпархія не знала про нього. На тому зібранні один священник проголосив: — Пряшівська єпархія ліквідується, греко-католики покидають Рим і повертаються до Москви..! Потім це проголосовано, а влада це рішення прийняла до відома. В тому часі до Пряшівської єпархії належло 300 парафій і понад 300.000 вірних.

Ціла ця подія краще відома під гаслом «Акція П» [Акція православізації]. Завданням її було «відкомандувати» тодішніх греко-католиків до Православної Церкви. Перед греко-католицькими парафіяльними домами зупинилися авта, а священники, які ані після «переконування» в колишньому Крайовому Народному Комітеті в Пряшеві не були охочі підписати перехід, опинилися в тюрмі. Не було це легко дістати їх туди. Вірні, з якими життя ніколи не цяцькалося, були готові боронити своїх священників власними тілами. Чоловіки з вилами стояли перед парафіяльними домами, а жінки стискали мотики в руках. Державна влада в тих часах показала знаменито винахідливою.

Настало дослівне полювання на греко-католицьких священиків. Давидівський парох, о. Юрій Буйняк, за яким тайні агенти ходили переодягнені за купців, майже цілий рік скривався у кущах за цвинтарем та в клунях. Про страждання його дружини та троє маленьких діточок можна б написати окремий розділ. На кінець, усе ж таки, дістали його. Незважаючи на небезпеку, що грозила йому, він не переставав виконувати своїх священичих обов'язків й на Великдень, коли вертався із своєї дочерної парафії у Камінній Порубі, його схопили на дорозі за селом і вісім автоматників забрали його до Пряшева. Звідти відвезли його закутого в кайданах разом із іншими отцями — Осипом Кнєжем, Іваном Фазекашом, М. Ройковичем і Антонієм Адамковичем до Глоговця, а накінець до Подолінця. Після звільнення поклали всю його власність на вантажні авта, і ціла родина мусіла перенестись до Дечина в Чехії. Там жили вони вісім років. Отець Юрій Буйняк, людина з високошкільною освітою, працював на залізничному шляху, як простий робітник-стрілочник; вантажив вагони, а після повороту до Кошиць вивчився за кахляра, де працює досі. Про подібні пригоди розповіли б десятки греко-католицьких священиків, які пережили роки страждання, кривд і кпин.

Та ще гірше повелося нашим церковним достойникам. Єпископа Павла Гойдича засуджено на досмертну тюрму. Єпископ-помічник Василь Гопко дістав 15 років. За що? На це питання він сам дав відповідь при нашій недавній зустрічі в Кошицях.

Судили його в Братіславі за «шпигунство і зраду держави». В сумної слави «комфорті» чехо-словацьких тюрем відсидів він 13 і пів року. 21 разів перевозили його з тюрми до тюрми. 5 разів був у Леопольдові, 2 рази в Ілаві, 4 рази в Валдинцях; сидів у Мирові та в Рузині. Між тим лікувався з астми та важкої душевної депресії.

З нього знущалися усякими рафінованими способами, щоб примусити його «признатися до вини», до вчинків, яких не скоїв. Його тримали в темній келії, тільки на хлібі й воді. Що більше, він не смів сісти впродовж 122 днів! Щойно тоді дозволили йому сісти, як уже почав писати своє «признання». Його перевезли до тюрми в Леопольдові, де перекладено протоколи на словацьку мову. Як його

перевозили, то на очі наклали спеціальні окуляри, через які нічого не бачив. У Братіславі відбулася над ним судова розправа.

Возили його по різних тюрмах, даючи йому всякі роботи. Працював при виробі целофану, виробляв шпильки, біжутерію, обшивав матраци, латав мішки від муки, сукав мотузи.

«Було воно всяко,— казав він, — і я нікому того не бажаю. Все ж таки тюрму вважаю високою школою покори. Там навчився я багато речей: пізнавати людей, ручну роботу, мовчати й служити. Богові слава, помогло мені моє улюблене зайняття: я вивчав чужі мови, без пера й книжок. Італійську мову я вивчав від Селез'ян, англійську й французьку від інших товаришів-спів'язнів. Сама тюрма не є така страшна. Страшне є товариство. Бути в одній келії з божевільними, донощиками або примітивами, де, з другого боку маєш генералів, міністрів, адвокатів. У Леопольдові я зустрів Преосв. Павла Гойдича під час проходу на дворі тюрми, але він не пізнав мене. Він витерпів своє. Тюремні службовики принижали його тим, що разом з єпископами Войташаком і Бузалкою та міністром Махом мусів замітати їм кімнати. У Леопольдові він помер 1960 року. Про нього розповідають цілі легенди».

Преосв. Василь Гопко захворів важко у 1963 році. Лікарі радили йому подати прохання на звільнення, бо тільки на волі буде могли вилікуватись. За умовою лікування подарували йому півтора року кари. Відразу ж виїхав до Кошиць, до свого швагра, де три місяці відпочивав духовно й тілесно. Скоро відзискав рівновагу й забажав вернутись до духовної праці. Так дістався до харитативного дому в Осеку біля Духцова, де, як духовний провідник-капелян, опікувався Сестрами, але ніде не смів вийти без дозволу.

Це справді гідне подиву, що Владика Василь Гопко, як і всі інші, які після «Акції П» опинились у тюрмах, не втратили віри в справедливість. Вірні ж, які всі ті роки були без священиків і самі хрестили, вінчали та хоронили, реабілітацію, якої сподіваються, вважають просто чудом. Сьогодні вони з тугою чекають, коли вернуться до них їхні вірні священики, яких перед 18 роками не вдалося їм оборонити. Приготовляють парафіяльні доми, розмовляють про сьогоднішню політичну ситуацію, про найвищих представників партії й уряду.

Несправедливий і безсердечний удар фатального квітня перед 18 роками завдав болючі рани багатьом людям. Час, як показується, не загоїв їх. Вони болять і сьогодні. Весна 1968 вже загоїла багато інших ран. Тепер прийшла пора, щоб направити кривду заподіяну Греко-католицькій Церкві. Бабусі помоляться, а чоловіки нарешті випростують затиснені кулаки.

Опубл.: Смена. Братислава, 4 травня 1969; передр. з: Ісповідники віри нашої сучасности, стор. 276-279.

РЕЗОЛЮЦІЇ В СПРАВІ ПРИВЕРНЕННЯ ПРАВ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВИ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ

10 квітня 1968 р. у Кошицях (ЧССР) зібралося 113 греко-католицьких священників, українців і словаків. Вони створили на чолі з єпископом В. Гопком Діючий комітет Греко-католицької Церкви та прийняли резолюції в справі повернення прав Греко-католицькій Церкві. Резолюції переслано чехо-словацькому урядові та опубліковано в пресі.

Преосв. Гопко, присутні священники винесли вагомі резолюції, які вислали до представників влади та помістили у пресі. А ось текст цих історичного значення резолюцій в українському перекладі:

Ми, священники Греко-католицької Церкви, щиро вітаємо в нашій батьківщині демократичний процес. А маємо на це власну причину, бо він дає нам надію, що кривди та безправ'я, що були заподіяні нам, греко-католикам, протягом останніх 18 років, будуть уповні направлені.

1950 р. у нас пройшла т.зв. *Православна Акція*, яка мала на меті перевести всіх греко-католиків у Чехо-Словаччині на православ'я, тобто відірвати духовенство й вірних від Глави Католицької Церкви, Папи Римського. Цю акцію переводили в життя вищі і нижчі державні органи такими засобами, які засадничо противляться шляхетним традиціям наших народів (тобто — чеського і словацького), постановам нашої Конституції та Деклярації людських прав Організації Об'єднаних Націй. Вирішальною подією згаданої акції був т.зв. Собор духовенства і мирян у Пряшеві, що відбувся дня 28 квітня 1950 р. Учас-

ники собору, які не мали на це жодного уповноваження, в імені всіх греко-католиків маніфестаційно проголосили перехід на православ'я. На основі того маніфесту увесь церковний масток, церкви з устаткуванням та парафіяльні будинки греко-католиків передали Православній Церкві. Тут ідеться про недійсне рішення. Будучи насильним і переведене обманом, воно тим самим стало протизаконним і протиконституційним. А що при тій нагоді була порушена теж свобода одиниць, тим-то й ціла ота акція стала протилюдською.

На основі згаданого маніфесту влада прийняла до відома скасування Греко-католицької Церкви. Так Греко-католическа Церква опинилася поза законом, а її діяльність була адміністративним і насильним способом припинена.

Священиків, які відмовились перейти на православ'я, ув'язнили чи інтернували, а відтак з родинами вивезли до Чехії чи Моравії. Тоді теж понад 300.000 греко-католиків були виставлені на систематичну дискримінацію. Тут хочемо підкреслити, що ціла ота акція була теж насильним втручанням держави в культурне, національне і суспільне життя громадян Східної Словаччини. З жалем серця мусимо сконстатувати, що Православна Церква цілком не протестувала проти нелюдських отих практик, які робилися в її інтересі, через що вона сама себе скомпromітувала і стала за них співвідповідальною.

Ми, греко-католицькі священики, яких з людського, громадянського та станового боку незаконно покривдили, з нагоди нашої сьогоднішньої зустрічі та в імені наших вірних проголошуємо т.зв. Пряшівський собор з 1950 р. недійсним, бо його організували в обманливий спосіб і в суперечності з державними та церковними законами. Тому ми вимагаємо:

1. Щоб державні чинники чим скоріше проголосили, що Греко-католическа Церква в Чехо-Словаччині не була зліквідована й тому греко-католики можуть свobodно признаватися до віри своїх батьків.

2. Щоб реабілітувати Греко-католическу Церкву в Чехо-Словаччині як релігійну спільноту й уважати її як перед законом, так і в практиці, рівноправною з іншими признаними державою Церквами і як теж засадничо та вповні реабілітувати греко-католических єпископів, священиків, монахів і монахинь, а

теж всіх греко-католических вірних. Вимагаємо, щоб ця реабілітація була переведена негайно, тому що цей незаконний стан триває ще досі.

3. Завданням наших представників, яких ми вибрали на цих зборах, є вжити всіх засобів, щоб прискорити реабілітацію греко-католического клиру і мирян. Їх ми теж делегуємо як членів краєвого руху католического духовенства.

Опубл.: Ісповідники віри нашої сучасності, стор. 297-299.

РОЗДІЛ IV

***УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ
ВЛАДИКИ І ДУХОВЕНСТВО
В УВ'ЯЗНЕННІ І НА ЗАСЛАННІ
СПОГАДИ І СВДЧЕННЯ***

СПОГАД ПРО ЗАСЛАННЯ МИТР. А. ШЕПТИЦЬКОГО В РОСІЮ

18 вересня 1914 р. російські окупаційні власті Галичини заарештували митр. А. Шептицького і вивезли в Росію. Там він перебув до 1917 р. Майже тридцять років пізніше його наслідника митр. Й. Сліпого і всіх українських владик заарештували наслідники царської Росії — червоні російські власті — одних вивезли в концтабори, а інших замучили.

Спогад про перебування митр. А. Шептицького на засланні написав його особистий секретар о. Іриней Готра.

1915 року, коли москалі залишали поспішно Галичину під натиском військової офензиви австрійсько-німецької армії, я попав з одним товаришем-студентом богословії в московський полон і разом з тисячами цивільного населення опинився в Україні. Мене спершу інтернували в Києві. Не знайшли в мене ніякої причини до політики. Тому дозволили мені замешкати на приходстві римо-католицького пароха, в помешканні о. Жмігородського, гімназійного учителя о. Шафранського, що був великим приятелем і прихильником нашого обряду.

Від о. Шафранського дістав я адресу митрополита А. Шептицького й почав з ним листуватися. Не писав я йому багато, але як Митрополитові та братові по Чину св. Василя В. я не раз писав, що мені жаль перерваних студій, скучно за Галичиною та що я непевний за завтрішній день. Від Митрополита я діставав відкриті поштівки, в яких були слова потіхи, розради та архиерейського благословення.

Прийшов 1917 рік. Вибухла в Росії революція. Я одержав дозвіл виїхати з Києва до села Токарівка (повіт Сквіра), де дістав посаду виховника дітей-сиріт в одному дворі. Не довго був я на цій посаді, бо покликали мене наші

священики до Києва, щоб товаришити Митрополитові Андрієві — як його співбрат по Чину — у подорожі за границю. Я негайно прибув до Києва на початку травня 1917 р. і зразу пішов привітати Митрополита. Він тоді замешкав на приходстві римо-католицького костьола св. Олександра при Олександрівській вулиці.

Митрополита я майже не пізнав: він був вихуділий, очі в нього запалися, обличчя видовжилося.

— Що сталося з Вами, Ексцеленціє? — запитав я. — Чи це, може наслідки тюрми?

— Ні, — відповів мені Митрополит, — це не наслідки тюрми, а тяжкої хвороби, — завів мені Митрополит про свою одіссею на засланні.

Митрополита забрали зі Львова 18-го вересня 1914 р. і вивезли спершу до Києва, звідси в Нижній Новгород, опісля в Курськ, далі в Суздаль, врешті до Ярославля. Найтяжче жилось Митрополитові у Суздалі, а найдовше був він у Курську. У Курську інтернували Митрополита в домі, в якому ніхто не мешкав. Дім стерегла поліція, нікому не вільно було до дому приходити чи виходити без супроводу жандармів. Тут докучала Митрополитові самота і цілковите відокремлення від світу. Єдиною його розрадою було те, що в неділі і свята він міг під ескортою жандарма відвідати римо-католицький костюл і там висповідатись у литовського священика, о. Димікіса. Але і під час сповіді — в захристії — двері мусіли бути відкриті, а в них стояв жандарм і мав пильнувати, щоб Митрополит чогось не передав парохові або чогось від нього не забрав.

Тепер я зрозумів, чому до Митрополита — під час його перебування в Курську — мусів писати на адресу о. Димікіса. Справа була в тому, що Митрополит домовився з парохом, що буде подавати його адресу в своїх листівках, а парох буде пошту до нього (Митрополита) давати до Службеника в захристії. Ось так Митрополит міг — по сповіді — відібрати свою пошту, зовсім непомітно від ока жандарма.

З Курська перевезли Митрополита до монастирської в'язниці в Суздалі. Часом дозволяли Митрополитові на прохід у монастирському городі, що був обведений високим муром, але йому не вільно було ні з ким бачитися, говорити чи листуватися без дозволу настоятеля. Настоя-

тель був непривітний, а часом і дуже прикрий. Келія, в якій замешкав Митрополит, була мала, низька, загратована. Єдиною лектурою Митрополита було св. Письмо та полемічні твори росіян проти унії. Харч був неможливий. Митрополит не раз не їв нічого цілими тижнями, бо того харчу, що там давали, не міг стерпіти і вдержати в собі. Це дуже підкопувало здоров'я Митрополита.

Якось появився в монастирі молодий послушник. Був це священик Семацький, що був великим прихильником унії та Митрополита. Він зразу нав'язав контакт з Митрополитом і помагав йому, як тільки міг. Навіть міг Митрополит через того послушника нав'язати контакт із деким з-поза монастиря. Та це не тривало довго. Хтось доніс до управи монастиря що молодий послушник розмовляє з Митрополитом у городі, і послушника видалили з монастиря, а Митрополитові дали гостру догану.

— Як ви мене тут трактуєте? Як гостя чи в'язня? — поскаржився Митрополит.

— Очевидно, що як в'язня!.. — відповів настоятель.

З того часу напруження між Митрополитом і настоятелем ще збільшилося і, мабуть, на домагання настоятеля Митрополита вивезено до Ярославля та інтерновано в приватному домі.

У Ярославлі Митрополитові жилося подібно, як у Курську, тільки поліційний нагляд був куди гостріший. Та незабаром вибухла в Росії революція. Раз виглянув Митрополит через вікно і вже не побачив сторожа коло входу, але молодих людей з червоними опасками на рукаві.

— Що це? — запитав Митрополит.

— Революція! — відповіли йому.

— Ось і так я опинився на волі, — сказав мені Митрополит.

Потім вже прийшло офіційне звільнення з тюрми, підписане Головою Тимчасового Уряду, Керенським.

Після звільнення з тюрми Митрополит пробув ще з три тижні в Ярославлі, бо не мав грошей, потрібних на виїзд до Галичини. Діставши потрібні гроші, він виїхав до Петрограду, щоб тодішньому Тимчасовому Урядові подякувати за своє звільнення і вступитися за численних галичан-українців, запроторених на Сибір. У Петрограді вітали Митрополита члени колонії українців, які уможливили його

му зустріч з Керенським, князем Львовом, Мілюковим та іншими чільними діячами тодішньої революції. Ходив Митрополит теж і до Академії Наук, до славнозвісного академіка А. Шахматова у справі своїх книжок і матеріалів, які в нього skonфісковано.

З Петрограду Митрополит приїхав до Києва, але в стані реконвалесцента, бо в Петрограді сильно простудився і був уже близький смерті. Це все розповів мені Митрополит, коли я прибув до нього до Києва. Він тоді зробив мене своїм особистим секретарем.

Отець Іриней Готра, ЧСВВ. Поворот Митрополита Андрея Шептицького із заслання (1917 р.). «Свобода», Джерзі Ситі, Н. Дж., 1965, грудень, чч. 227-233.

ІЗ СПОГАДІВ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО

У 1942 р. під час німецької окупації Західньої України архієп. Й. Сліпий вислав листа до Швайцарії, в якому подає кілька фрагментів зі свого життя: про висвячення його на архієпископа і про відступ більшовиків зі Львова. (Уривки).

Я був висвячений тайно... Опісля мої єпископські свячення проголошено урядово. Я не міг ставити перешкоди моїм свяченням, бо в час гонення свячення не є честю, а в першій мірі тягарем. За єпископський жезл отримав я дерев'яну палицю Митрополита, яку він уже раз дав був бл. п. єпископові (луцькому) Йосифові Боцянові в Києві, як пастирський жезл. Я дістав також той самий єпископський перстень і той самий архиєратикон. Ці всі речі дуже дивним способом урятувались перед більшовицьким знищенням у Духовній семінарії. Я добачував у тому особливий палець Божого Провидіння...

...Тоді [по приході більшовиків] клався я ввечорі спати й не був певний, чи рано встану на волі. Тоді приходили мені на думку слова пророка Ісаї: Прийде час, коли зранку будуть вони з тугою вижидати вечора, а ввечорі тужитимуть за ранком...

...Страшним був відворот більшовиків. Перед катедру [св. Юра] заїхав більшовицький танк. Поліція витягнула нас з помешкань і поставила під мур. Енкаведисти роздерли на мені рясу. Так стояли ми дві чи три години, а за нашими плечима були скоростріли, ручні гранати, танки й панцерні гармати. Ми збудили в собі жаль (за гріхи) й

очікували смерти. Час до часу іще нас слідили. Вкінці прийшов старшина й відпустив нас додому.

Публ.: О. Мелетій М. Соловій, ЧССВ. Митрополит-ісповідник Йосиф Сліпий, у 70-річчя життя (1892-1962). «Слово доброго пастиря», В-во оо. Василян у США, 1962, стор. 30-32.

Жодних обширніших спогадів патр. і кард. Й. Сліпого не опубліковано. Зате короткі фрагменти про його арешт, ув'язнення і заслання знаходяться у його виступах з різних нагод.

Тоді то предложив мені Сл. Б. Андрей, якому я завдячую стільки добра та прихильности, як також прихильности його брата Сл. Б. о. Архимандрита Климента, прийняти єпископську гідність і наслідство на митрополичому престолі. На це відповів я, що це значить брати страшну відповідальність за Церкву під цю жахливу пору. І на це почув я рішучу відповідь: «Так, але страшніше не брати її... Зрештою, дайте іншого кандидата». І з якою совістю можна було тоді пхати когось у певну тюрму?

Та й не треба було довго ждати, бо вона прийшла незабаром. Уже в 1938 р. я одержав позаочний вирок смерти. На вулиці падали трупи наших визначних громадян. У 1945 р. наступив тільки формальний арешт. Яка була тюрма, ви самі про те вже багато чули і знаєте. Можна би дещо цікавого розповідати, але на це не час. Та все таки дещо треба згадати для прикладу.

В концтаборі був один молодий націоналіст, мабуть з Дарахова, біля Заздрости. Він приходив до мене і заєдно говорив: «Преосвященний, я нічого в Бога не прошу, тільки щоб я не вчинив нічого нечесного». І не було б це дивно, бо на яке геройство треба було здобутися, щоб не продатись у боротьбі за кусок хліба і рятування життя. Знову інший випадок. В заквагоні везли в переділці зі мною колишнього начальника табору, що спроневірив якісь більші суми. Він обікрав і мене і попродав мої речі на спілку зі сторожею-караулом, але коли я служив Службу Божу, молився в куті, він завжди чемно ждав на мене, як скінчу, щоб разом «снідати» — випити черпак зупи. В таборі 5-8

тисяч людей, завжди знайшлася одна-дві людини, що нераз з нараженням свого життя приходили в крайній потребі з поміччю. Коли так раз, я усунений зі стаціонаря, недужий лежав з 39^о гарячки і запаленням легенів, безпомічний, то прийшов литовський священик з лікарствами, що дістав їх від своєї матері, і врятував життя.

Завжди дивна рука Господня. Часом треба було переходити і судороги смерти. Буває, що стрінете в камері товариша, що чекає на розстріл, або бачите на мурах розбризану кров. В очікуванні смертного присуду нерви самі, мимо спокою і рівноваги розуму і волі, своєвільно дрижать і клаптями випадає волосся з голови. Тоді я щойно зрозумів, чому Христові виступив кривавий піт у передсмертних судорогах на Оливній горі! А Він був Богом.

Та після всього прийшло благословенне визволення. Я сказав т. зв. воля, бо, як сказано, яка воля єпископові, коли його Церква в неволі? Коли 1963 р. міністер Мордовської республіки проголосив мені в прияві табірних генералів і полковників, що я освободжений Верховною Радою у Москві, тоді я саометно спитав, чи свободна і Церква?

Очевидно, яка мені свобода, якщо страждає Церква?

Уривок зі слова у храмі Жировицької Матері Божої і святих мучеників Сергія і Вакха, в Римі, 17 лютого 1972 р.

СПОГАДИ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ ПРО УВ'ЯЗНЕННЯ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО

Італійський священик о. П'єтро Леоні під час Другої світової війни був військовим капеляном в італійській армії на Україні. Після закінчення війни залишився в Одесі при католицькій церкві для місіонерської праці. 1944 р. його заарештували й засудили до 25 р. ув'язнення за «шпигунство на користь Ватикану». 1955 р. його звільнили й вислали до Італії, де він написав спогади, в яких розказує також про митр. Й. Сліпого та про зустріч з ним у 1946 р. (Уривки).

З побуту в етапній в'язниці в Кірові збереглися в мене сумні спогади. Це була найбрудніша тюрма, яку мені довелося бачити. Блощиці розмножилися мільйонами, і вночі не було як оборонитися від них, бо в камері було зовсім темно. Тільки тоді, коли розподіляли вечерю, приносили мізерну газову лампу, яку зараз же забирали, залишаючи нас на поталу паразитам, що в темноті стають ненажерливими й агресивнішими. Три ночі, що я провів у цій в'язниці, були справжньою мукою. А втім, ще більших мук я зазнав від людських паразитів, від злодіїв.

Я зайняв місце на горішніх нарах. Стало смеркати. Чую, що якийсь незнайомий мені голос кличе мене по імені. Старша людина з бородою стояла перед моїм ложем. Подав мені руку і сказав: «Йосиф Сліпий». Я ніколи досі його не здибав, але я добре знав, хто він. Я навіть контактувався з ним з Одеси в 1944 р., коли його найменовано на Львівського архієпископа й митрополита. Це була для мене велика радість, а разом і великий біль, опинитися тут разом з моїм Митрополитом, що став каторжанином, прикутим до галери Ісуса Христа.

По полудні дали нам харчів на чотири дні подорожі й ми рушили до залізничної станції. У нашій групі, що на-

раховувала яких 40 осіб, було нас трьох католицьких священників і двох владик. Це не погано: буде кому піклуватися про жертви комунізму... У Печорі обидвом єпископам і старому українському священникові казали висісти... Мене та інших відвезли до Воркути.

Опубл.: P. Pietro Leoni S. J. Spia del Vaticano. (П. П'єтро Леоні С. Й. Ватиканський шпигун). Рим, 1959, стор. 255, 258-259. Передр. з: Мілена Рудницька. Невидимі стигмати. Рим-Мюнхен-Філадельфія, «Т-во за патріархальний устрій Української Католицької Церкви», 1971, стор. 92. Переклад з італійської.

В'язень концтаборів СРСР, австрійський професор Франц Гробауер відбував ув'язнення на Печорі разом з митр. Й. Сліпим та єп. М. Чарнецьким. Після звільнення митр. Й. Сліпого він написав спогад про свої зустрічі з українськими владиками.

Вагоном сильно шарпонуло, і потяг зупинився. Знадвору чути було роздратовані голоси і квапливі кроки. Хтось вигукував накази. Засуви важких дверей нашого вагону, — до речі, це був вагон для транспорту худоби, — відсунулися. Згряя конвоїрів втиснулася до середини, і солдати, з пістолями в руках, стали виганяти нас у зимову, холодну як лід, ніч.

Перед нами лежало поле, вкрите глибоким снігом. Іти сніговими заметами було страшно важко. Раз-у-раз хтось падав, і здавалося, що загрузне в снігу назавжди. Сталося таке і зі мною. Довга подорож до цих Богом забутих, підполярних сторін, а перед дорогою — тюрма в одиночній келії протягом двох з половиною років виснажили мої сили. На ногах я мав личаки, і в такому взутті розпачливо продирався вперед.

Аж ось край мене один в'язень звалився з ніг. Негайно прискочив до нього конвоїр і став «підсилювати» його кільбою кріса. Мій сусід через силу підвівся на ноги, зробив два кроки і знову повалився. Я пробрів снігом до знесиленого, вхопив його мовчки попід руку, а другою рукою тягнув його речі. Отак ми й ішли удвох.

Перед будинком бараку нам казали зупинитися. Тут мала бути лікарська перевірка: кого призначать негайно до табору праці, а кого тимчасово до відділу для хворих.

Нічний спочинок у три зміни

Хоч лікарський огляд був дуже поверховий, проте процедура тяглася довго. Поки ми чекали на свою чергу, я познайомився ближче з товаришем у нещасті. Досі я знав лише його прізвище: Сліпий. Я здогадувався, що він — священик; на це вказувала його зовнішність: достойна постань, повна гідности поведінка, посивіла борода. І справді, я не помилявся. Після деякого вагання в'язень відкрив карти: переді мною стояв львівський Архієпископ. Дуже важка подорож постарила його передчасно. Він сидів стомлений на своєму наплечнику й чекав, як усі інші, що з нами зроблять. Аж тут несподівано відчинилися двері, до кімнати вскочили два зухвалі молодці. Очима розглядалися по присутніх, нібито когось шукали. Їх погляд зупинився на Митрополиті. В одну мить підскачили до нього й знову зникли, швидше ніж можна було стямитись. Разом з ними щез також багаж Владики. Князь Церкви лежав на підлозі, з його уст і носа сочилася кров.

Коли Архієпископ підвівся, закликали його до лікарського огляду, а разом і мене. Ми обидва мали щастя: ми попали до бараку для хворих. Хоч це був щойно початок листопада, надворі було вже 40 градусів морозу. Такої пори року жити в убого збудованих таборах було справжнім мучеництвом.

Коли ми згодом відчинили двері лазарету, то побачили кошмарну картину, від якої спинилися, як укопані. Через довгастих будинок волочилися зовсім голі сухорляві люди: шкіра й кості. Ми ще не отямився від цієї дивовижної картини, як до Архієпископа підійшов похилий літній чоловік, загорнутий у коц, і обійняв його. Митрополит познайомив мене з ним: ще один церковний достойник з Галичини, єпископ уніятської Церкви, Микола Олексієвич Чарнецький.

Від нього ми довідалися, що значить ця дефіляда нудистів у шпитальному баракі. Це була п'ятниця, а у п'ятницю забирали від хворих білизну до прання і віддавали її наступного дня, до речі — ще напіввогку. Другої пари білизни на зміну не було. Лазарет був переповнений, і в ньому не доставало всього необхідного, а надто ліжок та білизни. Нічний спочинок відбувався у три зміни: поки одні лежали на нарах, інші куняли по кутках або вешта-

лися довколо бараку. Близною вважали короткі підштанці й підсорочку-безрукавку. Так одягали на далекій Півночі (ми перебували в таборі Інта) безкровних і висохлих до костей хворих.

Христос Воскрес!

Лікар був українець; він примістив Митрополита в ліжку, що його досі займав Єпископ, і на просьбу Митрополита примістив там і мене. Довгі місяці ми спали утрощ на цьому ложі: я — посередині, Митрополит — по моїй лівіці, Єпископ — по правиці. Літами я був наймолодший, але з нас трьох я дістав найвищу кару, а саме десять років каторжних робіт. Сліпого присудили на вісім, а Чарнецького на шість років. Обох їх винували в «агітації проти радянського режиму», на підставі славнозвісного параграфу 54-16, пункт 10. Пізніше я зустрів на своєму шляху, у радянських в'язницях і таборах каторжних робіт, багато священників, і всіх їх засуджено під тим самим штучно вигаданим закидом.

Один з українських панотців вривався мені у пам'ять особливо глибоко. Це був звичайний сільський парох з Карпатської України. В одному сибірському мовчазному таборі у вільну від праці неділю в'язні зібралися на подвір'ї на щоденну ранішню перевірку. Несподівано цей священник виступив з лави, став на середині [табірного] чотирикутника, вийняв захований під плащем дерев'яний хрест, що його він сам зробив, і гучним голосом проголосив на весь майдан: «Христос воскрес, воістину воскрес!». Крім нього самого, ніхто з в'язнів не пам'ятав, що це був Великдень. Тільки-но пролунало це Воскресне привітання, як розлючені таборові кати кинулись на слабку постать мужнього душпастиря і серед побоїв та копняків затягли його в карцер.

Наше тріо провадило дуже цікаві розмови. Архiepіскоп — бистрий мислитель. Деколи він розказував про свої студії в Інсбруку, згадуючи при тому з вдячністю своїх професорів і висловлюючись тепло про Австрію. Та він ніколи навіть на хвилину не відмовлявся від своєї приналежності до української батьківщини та її людей, що про них завжди говорив з любов'ю. Страждання українсь-

кого народу гнітили князя Церкви важким тягарем. Його думки безупину кружляли довкола питання, як полегшити горе земляків, хоч йому самому доводилося переживати багато гіркого. Ці теми Митрополит обмірковував жваво із своїм Єпископом. Також Єпископ був людиною високої духової культури. Перед Першою світовою війною він студював у Римі, часто бував у Відні й щиро любив Австрію.

Шпигуни та інші хулігани

Ті ідеї, що стали актуальні на теперішньому Соборі, Архiepіскоп Сліпий боронив більше вже як 15 років тому. Уже тоді він вважав за необхідне, щоб християнські Церкви діяли солідарно. Цю солідарність він уявляв собі інакше, ніж один німецький інженер з околиць Райну, котрий одного разу сказав: «Три чинники, рано чи пізно, зроблять порядок у Росії: німецький жандарм, американський купець і католицький священник». З цього часу Архiepіскоп Сліпий уникав цього необачного балакуна. Така обережність не була безпідставною. Совети боялися Митрополита навіть тоді, коли він був їхній в'язень, і стежили за кожним його кроком та підслуховували кожне його слово.

А шпигунів і всіляких кримінальних типів було в лікарні доволі. Вони були добре відгодовані, тепло одягнені й цілком здорові. З їхніх облич можна було вичитати всі злочини, через які ці кримінальники зайшли у конфлікт із законом. ДПУ нацьковувало їх проти деяких в'язнів: вони мали вивідувати їхні справжні погляди та підслуховувати їхні розмови. Коли до нас наближався шпигун, ми переходили в розмові на латинську мову. Обидва Владики володіли нею добре, а я й собі знав латину.

Деякі бандити удавали побожних, щоб таким чином здобути довір'я церковних достойників. Єпископ Чарнецький був дуже добродушний та легковірний, він благословляв цих негідників, посвячував їхні вервиці, і не спостерігав, що в той час вони його обкрадали. Одного разу один бандит підглянув, що Архiepіскоп носить під сорочкою золотий хрест. Незабаром ці типи вдало заінсценізували напад, і хрест пропав. Скарги не дали жодного

результату. Управа лічниці й варта підтримували своїх шпигунів. Через них вони [шпигуни] довідувалися також, коли який в'язень отримував пакунок. Ледве адресат підтвердив його одержання [підписом], з пакунку не було вже й сліду.

Потайки відправлена Служба Божя

Галицькі Владики отримували інколи «посилки», себто пакунки з харчовими продуктами. Адміністрація не зважувалася красти їх відверто, але здебільшого вони щезали зі сховища. Одного разу Архиепископ просив мене здати на схов пакунок, що він одержав. Бо треба знати, що в нього постійно була підвищена температура, і саме цього дня він почував себе дуже ослабленим. На коридорі хтось несподівано накинув мені на голову мішок і вирвав з рук пакунок. Кілька годин пізніше ми знайшли на снігу перед баракком малий полотняний мішок. У ньому був ще тільки товстий папір, розсипані зерна вівсяних та гречаних круп і на самому споді мала паперова торбинка. Злодій, мабуть, її недобачив. У ній були сушені виноградні грона. Митрополит узяв їх у руки немов цінний скарб. Кілька овочів він дав до склянки з водою і поставив її обережно, щоб ніхто не бачив, під ліжку. Наступного дня дістав склянку з-під ліжка. Таким чином Митрополит видобув літургичне вино для Служби Божої, яку він потайки відправляв.

Коли в країні полярного сонця стала скорочуватись темна ніч, і з каторжних таборів над Печорою стали виганяти в'язнів до праці, вибила для мене година прощання. Архиепископ і Єпископ супроводили мене аж до огорожі, що відділювала лазарет від пустинної тундри. Обидва Владики потиснули мені руку, обійняли мене, і я розстався з ними. Мені судилося мандрувати долиною горя ще довгі роки, з одного каторжного табору до іншого, з однієї тюрми до іншої, але на своєму шляху я не зустрів уже ні Митрополита, ні Єпископа.

Опубл.: Франц Гробауер. Зустріч з Архиепископом Сліпим в одному з таборів рабської праці — звіт очевидця, що повернувся недавно з полону. Відень, Носс Істеррайх (Neues Österreich), 1963, 23 лютого, стор. 3. Передр. з: Невидимі стигмати..., стор. 104-108. Переклад з німецької.

СПОГАД ПОЛІТЗАСЛАНЦЯ ПРО МИТР. ЙОСИФА СЛІПОГО

Митр. Й. Сліпий перебував у різних тюрмах і концтаборах СРСР. Спогад невідомого політв'язня про його коротке перебування в Новосибірській пересильній тюрмі кидає світло на ті умови, в яких він перебував, і на те, як до нього ставилися спів'язні.

Мені довелось бачити правдиво віруючих та глибоко релігійних людей у критичних ситуаціях перед лицем неминучої смерті, смерті від голоду й холоду в німецькому таборі військових бранців. Ті люди у тій безвихідній ситуації, у тій гидкій, жадливій ямі смерті, берегли спокій душі й покору перед Богом. Той душевний спокій, ту покору й смиренність я бачив ув очах тих людей, і мені здавалось, що вони вже бачать потойбічний світ, що вони вже подолали смерть. Перед такими людьми, перед такими віруючими я не тільки схиляю свою сиву голову, я хотів і на коліна впасти перед ними. А славної пам'яті Слугу Божого Йосифа Сліпого, на превеликий жаль, мені не пощастило бачити. Найцікавіше мені про нього оповідали.

Єврей, кандидат технічних наук Поперека, оповідав, як він зі своїми друзями-подільниками сидів у Новосибірську у пересильній тюрмі та як, під час читання у газеті про суд над Йосифом Сліпим, до їхньої камери впустили якогось літнього чоловіка з розкішною бородою. З виразу обличчя й очей видно було, що це інтелігент. Вони примістили його біля себе і спитали звідки він. «З дому престарілих, синочки» — відповів він. Але та стаття їх так зацікавила, що вони не стали його більше розпитувати, а взяли її дочитувати. А дочитавши, майже всі разом сказали: «От добре було б попасти у табір з тим чоловіком». І стали

питати думку новоприбулого про ту газетну статтю. Він відповів, що для того, щоб суттєво говорити про те, що написано у тій статті, треба, насамперед, особисто добре знати ту людину, що про неї тут іде мова.

Перекинувшись отак кількома словами з новоприбулим, ми знову взяли за вивчення англійської мови. Слухаючи, як ми між собою балакаємо по-англійськи, новоприбулий злегка усміхнувся собі в бороду і став делікатно нас поправляти. Тоді, каже Поперека, ми подивилися на нього іншими очима, і в ту ж мить побачили його іншим, незбагненим для нас. Хотілося знати, де й коли той чоловік вивчав мови. Довідавшись, що він знає стару грецьку мову, стару гебрійську і володіє сучасними європейськими мовами, ми забули про те, що читали в газеті.

І тут раптом на коридорі за дверима забряжчали ключі, заскреготав замок, відчинилися двері. На порозі виріс офіцер з папірцем у руках і сказав: «Йосіф Слепой с вещами вихаді на корідор».

Всі наче б остовпіли, стояли й дивились у двері. Потім хтось сказав: «Отак і не знали, кого мали...».

Опубл.: Вісті з Риму. Рим, листопад 1984 р.

МИТРОПОЛИТ ЙОСИФ СЛІПІЙ У НЕВОЛІ

Про ув'язнення митр. Й. Сліпого свідчить колишній його український спів'язень — Станиславський. Згодом йому вдалося виїхати на Захід. Він розповідає про 1949-53 період ув'язнення. (Уривки).

Був гарний погідний день серпня 1948 року. Табір праці No. 23 (пізніше 385/10) Темняковського району Мордовської Автономної Республіки стояв у напруженні, очікуючи заповідженого нового транспорту «полонених з України». Чекали на нього всі 2000 арештованих об'ємистого табору; заодно ті, що виїмково нашлись у його середині, чи ті, що були на праці поза частоколом. Одні ждали земляків, другі можливих знайомих, треті взагалі товаришів недолі, а всі разом жаждали новин, новин з-поза табору з тієї зглядної волі. Бо за нічим жертва тюрми чи табору так не тужить, як за клаптиком синяви неба там і за втраченою учорашньою волею тут. А був це час повного відокремлення без зв'язку з рідними і Рідною Землею, а тим самим і без помочі будьякої. Згодом і тут стало легше — допущені були посилки, письма-листи (щоправда раз у місяць і то тільки для колишніх громадян Союзу), появились газети, книжки аж до фатаморгани абстрактної волі. Час ані в Росії, ані в російських тюрмах не стояв, а діяв, ревізійним діяв. Кому судилось повних десять літ перебути і перетерпіти в російсько-більшовицьких тюрмах, той зможе розказати їх повільний розвиток, вимушений випадками і змінами назовні. Все тут було від загрози безпосередньої смерті через її демонстраційне завішення аж до амnestованої волі, чи іншими словами все від товарного чи т. зв. столипінського вагону (1945) до відправи додому «прямим екстреним» поїздом зі спальнями і реставраційними вагонами (1955).

Нарешті діждались! Транспорт яких 50 чоловік стояв на воротах табору. Їх перевіряла служба надзору — викликаючи імена і т. зв. націонале, справджували тотожність новоприбулих і по одному пропускали в браму. Тут зда- лека їх стрічали десятки пар оживлених і зацікавлених очей, розпізнавали. Всі вони несли їм не тільки своє осо- бисте зацікавлення, але надто того згори даровану симпа- тію й нетаєну радість. Все ж таки громада невільників збільшувалася й особисте горе розділялося на десятки нових. Спільне горе легше особистого. Нещастя з'єднує чужих між собою в одну цілість, одно тіло і волю, завидне щастя їх наново різнить і ділить.

Особисте зближення стало можливе щойно після скін- чення процедури перебрання й розподілу на поодинокі сек- ції. Тут виявилось, що транспорт прибув не з України, а через Україну з таборів Горішньої Печори. Прибули самі українці, більшість із Заходу. Здебільша люди інтелігентні, на місцях походження широко знані і загально шановані. Митрополита Йосифа деякі зараз пізнали, інші Кир Ми- колу, апостольського вікарія на Волині, а там наших музик- композиторів Василя Барвінського, Бориса Кудрика, ще інші редактора д-ра Івана Гладилевича зі Львова й інших. Для мене було і тих доволі. Живучи постійно закордоном, я особисто не знав нікого з них, але може тим інтенсив- ніше переймався їх долею. Бо хто нпр. не знав би Митро- полита Львова, коли не з виду, то напевно зі слова?!

Кир Йосифа я пізнав особисто в стаціонарі — це свого роду таборовий шпиталь — сам хворий вітав нового хво- рого. При обов'язкових лікарських оглядинах, під час пе- ребрання він легко гарячкував. Як опісля виявилось, в ньо- го був сталий, так мовити хронічний фіброз легенів. На вигляд однак він був заздрісно здоровий і статурою імпо- зантне явління. Його фізіс була гідна долота визначного скульптора-мистця. Високе вдумливе чоло, ясні проникливі очі здавалося добротою говорили, глибоко поважний вираз обличчя і мойсеєва борода так і предстинували його на кабінетного науки-жреця або високого ієрарха Церкви Христа. Постаттю такий був подібний до свого поперед- ника на митрополичому престолі Львова, що їх образи можна було легко замінити.

Глядіти було на Кир Йосифа поза постілля недуги — його, так мовити звичайна, буденна, його природна постать наводила мимоволі самохарактеристику Гете, коли він говорив про дідичні прикмети свого явління від родичів своїх. Суть життя і вага стремління здавалось стояли написані на його чолі. Ота його імпазантна постава і вираз строго мовчазного обличчя симпатій йому не едали, а навпаки, викликали почуття незайманости, а там і несмілости, деякого недовір'я, остраху, а може навіть і відрухової ворожнечі.

Стаціонар у режимному таборі це одинокє місце, яке до деякої міри користується зглядною недоторканістю.

Туди при перегляді назначила Кир Йосифа лікарка і начальниця стаціонару названого вище лягерного пункту. Сама ще дуже молода, але виrozumіла і душею вразлива. Вона була вільна і воєнну службу мала за собою. Тим назначенням вона піддержала Митрополита значно на здоров'ї, а там забрала з виду злісних і злорадних очей, що важило немало.

Осіною того року прийшлося нам залишити цей перший «очищений» табір. До того часу всі попередні мали загальний характер, мішаний. Тут уперше виділено й відправлено злочинний елемент, осталися самі «політичні». Період постійного терору внутрі табору скінчився. Нас перенесли в табір No. 24 (пізніше 385/8) того самого району. Це великий табір, якого розмірно ще нові бараки давали тісне приміщення 2000 до 2500 в'язням. Положений, як усі в гущі лісу, але сам без тіні. Тут я перебув із Митрополитом Кир Йосифом дальші роки (1949-1953) з довгими або коротшими перервами в міжчасі. Цей період належить релятивно до найважчих, але zarazом і до найприємніших днів мого заслання. Це звучить може мало ймовірно, парадоксально — тюрма-заслання і приемний спомин. А все ж таки це факт. Це період моїх історичних стріч і грань між буттям і небуттям. Нас радує зів'яла вже рослина, яку з неба післана роса підняла до дальшого життя...

Коли в попереднім таборі я з митрополитом Сліпим познайомився більш конвенційно, то тут, у новім і кінцевім, я його пізнав у всій висоті й глибині його незвичайної особовости. В частих зустрічах, розмовах, принагідних дія-

логах я навчився його любити як друга і глибоко шанувати. Трохи не повних чотири роки лучив нас один простір табору, а то й один дах над головою. То були зверхні умови, які, на жаль, нерідко переривались: то він фіброзно хворий лежав у стаціонарі, то мене туди клали. Бували й довші проміжжя, коли його переводили в другий табір, то возили кудись у незнане. За кожний раз одначе повертали у вихідний табір. Так літом 1952 р. він довгими місяцями перебував на 7-мім лагернім пункті, де зустрів більше число в'язнів із Заходу, між ними таких, що займали експоновані місця як довірені надзору. Його враження з того табору були більш як мінорні. Весною 1953 року його возили в Київ на додаткові допити, пробу й спокусу. Встояв, не заломився, навіть не вгнувся. — Мабуть усі проби за мною — і був повний душевного спокою. Він деталей не розказував, за звичкою говорив, але слухаючи і дивлячись на нього, малося враження, що він там не за себе говорив, не як «в'язень Сліпий», а як «Митрополит Львова Кир Йосиф» за Церкву свою і за Народ свій! Ішов як в'язень, вернувся як Мученик!

У митрополитові Сліпому я пізнав не тільки високого ієрарха нашої Церкви, але разом із тим людину незвичайно високої культури, глибокого ума, широкого світогляду і глибокого знання. Він володів усіма мовами більших народів Європи і був поліглотом у найкращому значенні цього слова. Не для практичних буденних цілей він їх студював і постійно плекав, а в першій мірі як помічні науки для студій Церкви, релігії й культури даних народів. Клясичні мови — старогрецька, латинська і єврейська — конечні для студії християнства в його основі, були йому такі ж легкі, як і модерні. Об'єм його мовних амбіцій і стремління до знань не мав границь. У тім глузді він належав до фавстівських натур і подобав більше на вченого, як на смирного християнина й пастиря; громадив знання без стриму і кінця.

Коли опісля (1948/49) були допущені посилки, то з нами появилася папір у таборі. Це були шкільні зошити в ціні 12 коп. за штуку. Тут у таборі вони платились пайкою хліба в 600 гр. або її рівновартником — 10 карбованців. Тепер можна було писати (олівцем натурально, чорнило

було недозволене), однак зі строгою забороною написане держати. Органи надзору забирали безоглядно кожний клаптик паперу, записаний рукою. З посилками усталилася з часом ще одна надрядна валютна одиниця в таборі — «сало», а хлібові припала в такому випадку лише роля «розмінної» монети. На жаль, колишні посилки могли доставати лише громадяни Союзу, інакше автохтони, тоді коли чужинці стояли взагалі поза всяким законом.

Наука в таких умовах була часто-густо недосяжною мрією і рівночасно деякого роду героїзмом, бо відбувалася коштом власного здоров'я. Кожний кусок із посилки, виданий на ту ціль, минався з наміром і призначенням жертводавця. Але Митрополит ділився своїм добром тим радніше, коли «вчитель» був одним із «чужих». Будучи в тюрмі чи в таборі, Кир Йосиф не тішився особливими ласками ні в домі, ні в людей. Ближчої рідні в нього, здається, не було, а другі, мабуть злякавшись, забули. Він належав до тих ієрархів і духовних осіб у таборі, що гостили в себе дари серця — посилки дуже рідко. Мимо того він ділився кожною посилкою, яка до нього заблукала, ділився не тільки з близькими земляками, але постійно з усіма принагідними співжителями спільного бараку. При тому яскраво кидалась у вічі просто неймовірна різниця жертв-дарів, які йому «свої» приносили, і тими, якими вірні своїх православних владик дарили...

Поза наукою, читанням, студіями — йшли медитація, розважання, тихі, нескінчені монологи і принагідні діалоги. Вони всі містились у трикутнику «Релігія — Церква — Україна». Це були питання, які його постійно займали і постійно журили, ранили. Адже не про абстрактні поняття йому йшлося, з ними не було ніяких розходжень, ніяких знаків питання, а про реальні величини, дієві конечності, про життя і майбутність народу. Того останнього він не міг собі подумати поза межами цього потрійного питання. — Або ми народ, що в націю цілить, у велике Завтра вірить, або... — він не кінчав, нагло замовкав, неначе сам лякався зловіщого антиподного «або». Думками все літав на Захід, робив перегляд своєї митрополії, не минав і підчинених дієцезій і все вертався сумніший і більш зажурений, як був перед тим. Усміху на його устах чи в очах, здається мені, не бачив ніхто в неволі. Він тяжко болів над

долею нашої Церкви, страшно тяжко переживав її горе на верхах і на долах. А коли в меланхолію, у зневіру не попадав, то тільки тому, що вірив, глибоко вірив у чоловіка-людину і в сили Неба.

Католицька Церква — мовив — у час свого тисячолітнього існування переходила різні періоди росту й розвою, більш і менш світлі, періоди радісного підйому, але і хвили кошмарних гонінь, переслідувань, внутрішніх сварів і роздорів. Але все виходила з них оборонною, переможною рукою. Вона у Бога! Кривавилась, терпіла, терпіла в ім'я Основника свого і ждала. А ждучи, святістю жевріла, кожен промінь сонця ловила, слово-ідею Христа-Бога голосила і творила. Вся велич європейської культури — це її діло! Коли ми нині ретроспективно поглянемо на ті дії, нам моторошно стає на душі з остраху самого, що зло могло одолити її, що могла не видержати смертельної загрози і проби; нас опускають сили, але тут же яка радість наші серця підіймає, яка сильна віра огортає, проникає, що вона непереможна. Ми гордо і в покорі згадуємо слова заповіту Христа — «і врата адові не одоліють її» — слова, що їй долю і призначення проголосили. Вічна Церква — Етерна Екклесія!..

Митрополит Йосиф не був красномовцем-ретором (принайменше я його таким не знаю, не мав нагоди пізнати), за ефектами не шукав ніколи, не говорив «до народу», а навчальні його мови тут, у неволі, були здебільша напівголосні розважання, свого роду монологи, змістом глибокі, філософічні формою. Він говорив сам із собою, говорив до себе без огляду на те, чи хто прислухувався йому. Він належав до людей контемпляції, які звикли пізнавати речі і явища від кореня, до гетівських матерій добивався, в стилістичних формах не любувався. Він давав нам, що були з ним і кругом нього, зразок мужа науки на митрополичому святоюрському троні. В кожному явищі шукав аналогій у давнині, чи недалекій минувшині, схилиючись до погляду, що суть завжди одна, змінна лише її форма. Інтерпретуючи історію Католицької Церкви взагалі, він шукав і находив паралелі розвою і в нашій Церкві.

«Має Західня Церква свою мартирологію — говорив — має її і наша. Невеличка вона, в порівнянні до Західньої, мініятюрна, але долями — яка одна одній подібна! Біль-

шість нашого народу ісповідує православ'я, лише мала його частина осталася вірна вірі прадідів і Католицькій Церкві. Колись, у недалекій давнині, наша католицька громада була куди більша і числом вірних і поширеним простором. Стан, як знаємо, змінився зі зміною політичного режиму. Коли на місце католицької Польщі східніми землями православна Росія заволоділа, наші церкви були перші, що впали жертвою тої зміни. За наказом згори всі вони були перейменовані й обернені на православні церкви. На полі штучно визваної війни православних проти українських католиків наші землі останнім лишили двох святих — Йосафата Кунцевича й Андрія Боболю. Вони, як мученики за свою й прадідів віру, зложили свої голови під смертельними ударами роз'яреної товпи. Дальший похід царського режиму Миколи I проти українських католицьких церков України не відбувався за середньовічною рецептою „чий край того і віра”, як дехто думав, а був чисто політичної натури. Увесь імпет і головне вістря того напору були направлені більш на прикметник „український” чим „католицький”. Римо-католики нпр. або інші не ортодоксальні віроісповідання не підлягали круціяті православного походу. Так як терміни „православ'я” і „російський” покривалися, то православ'я в Україні мало дати Росії Романових зміст і форму національної російської держави. Воно даліше мало бути тим коректором, що повинен був направляти всі слов'янські ріки в одно російське море!

Що православ'я в Україні, крім релігійної форми, мало ще інший, політичний характер, те наглядно доказують наші дні. На місце самодержавної Росії поневолених народів постав Радянський Союз „свобідних” народів. І на Західній Україні покотилися події, точний праобраз, фотокопія таких же подій з-перед сотні років. Нова, соціалістична Росія, наслідуючи напрямні політики старого режиму супроти України, вступила в сліди царя Миколи I і пішла походом проти Української Церкви в Галичині. Не тому, щоб, будучи вірним антирелігійній тезі, знищити Церкву в корені, як у Східній Україні і взагалі в Росії, а на те, щоб переназвати і перетворити її в православну! Постав великий курйоз в історії Сходу і розвою комуно-більшовицької ідеології. Два протилежні й діаметрально різні режими — абсолютномонархічний і йому антиподний кому-

ністичний — знайшлися на одній політичній лінії в розв'язці кардинального питання: України. Новий виразно протирелігійний режим став не тільки оборонцем релігії, але її ревним пропагатором, ба навіть основником її ортодоксальної православної форми в Західній Україні.

Галичина, мала частина Великої України, що по розборі Польщі припала Австрії, користуючись її ліберальними законами, сповнила примірно і з честю свій національний обов'язок супроти цілості України. Коли, як ми вище бачили, в Росії поняття православний і російський покривалися, то тут, у Східній Галичині (нині Західній Україні), такими синонімами були терміни „католицький” і „український”. Католицька Церква в Галичині була наскрізь українська національна Церква. Це був її зміст, її основа і проти тої основи, проти інвольвуючої в ній сили виступила в минулому столітті царська Росія і в біжучому сторіччі комуністична Росія.

Тепер немає католицької Церкви в Західній Україні, але є там католицький народ. Хто сумнівається, хто може сумніватись, що він український? — Він ним був, є і буде, бо інакшим він бути не може. Його вірність народові основана на вірності його Церкві. А ця в катакомбах. Тут мимоволі насувається питання — що сильніше — традиція чи режим?! Воно важке, зловіще заодно для нас і для режиму...»

Митрополит Йосиф Сліпий був засуджений енкаведівським судом до восьми (8) літ примусових робіт. За які провини? — За провини його Церкви! Коли за царського режиму православ'я мало маніфестувати національну єдність Росії, то тут, у новій національній Росії згл. державі національностей, православ'ю залишали одне завдання — бути лучником гетерогенних народів, зокрема слов'янських, в одну імперію — комуністичну в основі, російську у формі. За провину проти цього були заарештовані і вислані капітули всіх трьох галицьких дієцезій. За малими винятками всі ієрархи зложили там свої голови. Жертва, як видно, цілопальна.

Українська Католицька Церква в Західній Україні смутком сповилась і чорною киреєю прикрилась. Митрополит над тим пресумним явищем і станом своєї Церкви неви-

мовно важко терпів. І в тім своїм жалю і болю був неутулнимий. — Судилось, видно, — вирвалось раз його глибоке зідхання — нести самому Хрест нашої Церкви до переможного кінця або зложити його у Господа трону!..

Був місяць травень, 15-ий день 1953 року. Митрополита Кир Йосифа в таборі вже від тижнів не стало. Його звільнили, себто вивели за браму, як того домагався паперовий закон режиму. Хто йому вірив? — І нам переконання і певности бракувало. Хоч за звільненням говорили здогади, душа тому протирічила. Ми міркували: коли це правда, як говорять, то в нашім випадку жаліти треба, бо, за поговорами, в Митрополита немає дому, себто — є Святий Юр у Львові, а там тепер його ворог! Наші стурбовані думки ніяк не знаходили собі спокою, але й пізнати ми не могли, куди, в які сторони Митрополита повезли. Логіка положення нам сугерувала, впевняла, що не додому...

Нагло в названий день прибула «велика комісія» до табору. Самі офіцери, штабові, досі невидані в таборі. Пішли виклики, допити в'язнів. Викликали багатьох, чужих і наших, українців. До останніх належав м.і. композитор Б. Держали не довго, мабуть спішилися. Покликали і мене. У малій кімнаті дижурного офіцера я опинився перед обличчям сімох штабних офіцерів, у більшості полковників. Посипались питання, яких осередком була виключно особа митрополита Сліпого. Зразу чисто формальні справи, про особисте знайомство, його давнину і тривалість, а там усе ширше, глибше, інтимніше. Хотіли в нарисі бачити Митрополита (вони ж чужі) у його зовнішніх взаєминах зі світом і людьми. Хотіли й його характер пізнати, пізнати прикмети його ума й душі. Соціальна сторінка його появи їх зокрема інтересувала. Вони цікавилися не тільки його відношенням до свого народу, вірних митрополії, наставленням до чужих і їх гомоном, але й поза тим вони жадно хотіли впізнати, так мовити, сторінки його наскрізь приватної, суб'єктивної думки чи поведінки. Питали наприклад чи одержує посилки, як часто і чи ділиться ними зі спів'язнями спільного бараку.

Після такого введення прийшла черга на запити загального характеру, запити, що мали розкрити тези світогляду Митрополита, спосіб його думання на проблеми спеціального значення. Форма допиту скінчилася. На його місце

наступила напівсвобідна розмова на тему відношення Митрополита до православ'я взагалі і Православної Церкви зокрема, як також про його наставлення до Риму, згл. Папи й Ватикану. Питання було поставлене, але позитивна відповідь на нього їх не дивувала. Вони її, виділось, очікували, а все таки поставили додаткове питання, яким звертали увагу на факт, що в Україні велика більшість православних. — Годі було не відмітити, що наявність одного віроісповідання не тільки не виключає важности і значення другого, а навпаки його кличе і викликає. Евентуальна заміна одного другим, для ока лоскїтлива, для держави і народу все шкідлива.

Розмова дедалі набирала змісту й форми теоретичного розважання. Наближалась до основного питання, що вже висіло над головами. Різниця між питаним і питаючими закривалась. Ось воно:

— Чи митрополит Сліпий знає, що зайшло в час його неприявности у його митрополії і взагалі в Західній Україні? І як ставиться він до цієї події?

— Знає і жаліє, дуже жаліє.

— Чому? Невже ж православ'я гірше католицизму?

— Видно його хочуть зробити гіршим. Тут на Сході мабуть не знають, яких друзів мало православ'я у нас на Заході, на католицькому Заході! Ми його у многому подивляли, в дечому любили, а загально шанували. І те, що сталося в Західній Україні, сталося не волею православ'я. Озброєна рука держави, наслідуючи Миколу-царя, обернула сідоглаві католицькі Церкви на православні. Того віроісповідання червенські городи Галичини не знали, православ'я там не було ніколи!

Над тим боліє Митрополит Йосиф, іронія історії його грудь давить і серце стискає факт, що соціалістична Росія, яка свободу голосила, пішла слідами деспотів-царів і його Церкву, майбутній світоч Країни, неймовірним насиллям задавила.

Досі весь діалог вівся московською мовою, офіційною табору. Тут у тій хвилині один із учасників комісії встав і заговорив по-українському. За десять років мого заслання був це перший випадок, що я на далекій півночі почув з офіційних уст свою рідну мову.

— Ви, — мовив, — представили нам положення в Західній Україні так, що можна подумати, воно не відповідає ні

інтересам краю, ні народові. Чи могли б ви нам сказати, що належало б зробити, щоб воно було більш відповідне?

— Якщо не помиляюся, то конституція Союзу забезпечує громадянам свободу віроісповідання. Це основний закон, який потребує тільки відповідного едикту, щоб надати йому життєву силу. Будь він даний перед неfortunним походом на Галичину, на її Церкву національну, то добровільно не найшлась би там ані одна душа православна. Віра не одяг, що з сезоном міняється, а ґрунт, основа, на якій кожна сильна держава спочиває...

На бажання комісії мені прийшлося повторити замітки до другої частини дивного діалогу на письмі. — Можете писати по-українському — дозволяв-прохав офіцер «без пагонів» — гарною українською мовою, — тільки прошу поспішити, щоб до перевірки (таборове числення) було готове. — Так і сталося. Ще одна маленька перешкода: коротке про-меморія, написане «карандашем», треба було ще раз переписати, вже на місці, чорнилом.

Так скінчилася «велика комісія» у справі Митрополита Кир Йосифа у пропам'ятний день 1953 року. В мене зродилося чомусь переконання, що комісія була з Києва. (Мене між іншим питали, чи мені відомо, що його, Митрополита, возили у свій час до Києва?). За всіма ознаками була це незвичайна комісія зі спеціальним дорученням центральної влади. Її мовно-мішаний склад не вспів захитати моєї супозиції про її національний «український характер».

Наступного дня раннім ранком несподіванка в таборі — на воротах деякі з в'язнів запримітили силуету Митрополита Йосифа. Його саме пропускали до табору. Служба надзору вже заходилась перевірити зміст його багажу, коли від дижурного вийшов наказ залишити це. Ще хвилина нерішучості і безділля, а там — задушевне тихе вітання замінилося болючим прощанням — Митрополита знову вивели за браму.

В обговорюваному таборі (385/8) находився від недавнього часу відділ для «вольних». Частина бараку на 40 до 50 місць і невеличке подвір'я перед ним, обведене колючим дротом, творили свого роду «резерват», призначений для вчорашніх в'язнів, які скінчили свій «строк» і чекали на

повне звільнення й волю. Остання, видно, етапами давалась... Тут між іншими находився православний Єпископ Антоній, в'язнений від 13-ти літ, тепер нарешті «вольний». Сюди був назначений і наш Митрополит. Усе було в резерві для нього готове і адміністрація табору ждала щомінутно його прибуття. Так було щоправда до комісії; остання однак дала йому інше призначення. Митрополита в момент його появи забрали назад і він на довший час зник із наших очей, але ніколи з нашої уяви.

Проїшли довгі місяці, як по Митрополитові слід загинув. Шукали його в Галичині — не знайшли. І адміністрація табору мовчала, не зрадила місця його перебування. Аж маленький епізод, незначний формою, але знаменний і проймаючий по змісті своїм, навів нас знову на тропу його нової тернистої дороги. У Навечір'я Різдва 1953 року пишучий оцей спомин одержав першу посылку в неволі — 100 карбованців! Даток зразу анонімний розкрився щойно згодом, коли адміністрація табору рішила подати ім'я й адресу жертводавця. Був ним Й.Е. Митрополит Йосиф Сліпий із Красноярського краю, станція Маклаково!

Наступна кореспонденція розкрила дальші деталі його нової, неочікуваної дороги. Для в'язнів, що закінчили свій присуд, а були хворі, немічні, фізичні каліки, комплетні інваліди (все це наслідки тюрми) або не мали дому (довгі роки неволі до кореня змінили його родинні відносини, а соціальна структура країни знак запитання поставила над ним), для тих щераз покараних долею з уряду плянувались «інвалідні доми». Плянувались — але від пляну до його реалізації проходять у Росії роки. До того за сталінського режиму ледве хто на верхах турбувався в'язнями війни — з кінцем життя автоматично кінчиться і тюрма!.. Тепер, після знаменної дати 5-го березня 1953 року інший вітер на верхах повіяв — Зефір весни (так його на Заході охрестили). Задумали ліквідувати табори, а з тим виникли думки про інвалідні доми. У Темніковській області під ту хвилю таких ще не було і от нашого Митрополита повезли в центральний Сибір, у Красноярський край!

Насувається злочасне питання — чому? — Чому взагалі інвалідний дім, а Красноярський край зокрема? — Аджеж Митрополит був вільний, вільний за всіма писа-

ними й практикованими законами! Чому по відбутті «кари» відпускали домів інших, усіх, чому не відпустили його одного? — Не будемо твердити, що в Красноярському краю Митрополит був такий самий в'язень, як над горішньою Печорою або в Мордовській республіці. Ми можемо навіть на віру прийняти факт, що він там індивідуально свободний і в пошані; але чому задержаний? — По своїй волі, чи по збірній, згл. обосторонній?

Із листів, писаних іще до табору, слідно, що Маклаково — місце його перебування — положене в гущі сибірських лісів недалеко дальносхідньої залізної трансверзали, але далеко від людей. Почував він там себе самотнім, але не бездільним. Управа дому ввєднала йому дозвіл користуватись об'ємистою бібліотекою краю. Найшлось товариство — знову, як у таборі, книги, студії, принагідні «Пастирські листи» і з пралісом інтимні розговори. Він полюбив тишу дівчих лісів, «де навіть пташина мовчала і лише де-не-де лисиця зашелестіла, як стежку йому перебігала». Він його думу думав, у його душі читав, перериваний, то тут то там, письмом-листом із рідних сторін від вірних, відданих, чутливих людей своїх. Він їм до зворушення, до сліз радів...

Щоб відповісти на поставлені вгорі питання, треба повернути до згаданого вже епізоду з 15-го травня 1953 року. Комісія, що приїздила в табір, була там ради Митрополита самого. Цей факт говорить, що в тій хвилі в'язень Йосиф Сліпий перестав ним бути і вона справлялась не за нього, а за українського (католицького) Митрополита Львова Кир Йосифа. Це різниця і в тоні і в змісті! Вона говорила про нього його мовою, розбирала положення в його (бувшій) митрополії, кладучи наголос на його відношення до православ'я, другого України віроісповідання! Тон ведених діалогів каже дальше супонувати, що комісія була українська, себто провідними кругами Києва делегована й диригована. Нехай своєчасний, крайнє неfortunний похід на Українську Католицьку Церкву Галичини лежав в інтересі православної Москви, нехай його диктувала гістерія війни, він не лежав і не міг лежати в інтересі Києва. Відповідаючи на запити комісії, і вслухаючись у їх дискусійний тон, я виніс враження, що нагальний напад на

Українську західню Церкву не вирішив ані її т. зв. питання, ані її існування. Вона не проблема, не теорія, а факт вище даний, природою закріплений. Вона дійсність, яку евентуально можна на час замовчати, але стерти, виелімінувати не можна. Католицький Львів не тільки конечний для Києва, він на дальшу мету необхідний і для Москви. Є багато доріг — каже одна народня приповідка — але всі вони вливаються в одну, що веде до Риму. Найде її і Київ, як найшов за княжих часів!..

Від того дня і хвилини, коли митрополит Йосиф Сліпий мав привітати волю, пройшло повних п'ять літ із гаком. Із в'язнених ієрархів Галицької митрополії не стало вже ні одного. Лиш одному з них (Преосв. Лятишевський) була виявлена ласка неба перенести терпіння, але спочити на Рідній Землі. Других прийняла сибірська земля, не довелося виждати переможного кінця. Остався лише один, Кир Йосиф, Митрополит Галицької Землі, що свободу Церкви своєї поставив вище особистої волі. Немов старозавітний Єремія, оплакуючи її руїну і недолю, взяв радше Сибір і моральні терпіння, чим проблематичну вигоду на оскверненій землі. «Або вольний із Нею, або нехай Господь прийме жертву мою!» — це його девіз іще з днів фізичної неволі. Пророк і Мученик за Церкву свою і народ свій! А Галичина мовчить, де вона не була б, мовчить і Україна. Ні слова, ні гомону!..

Писано 21 вересня 1958 року.

Станиславський. Митрополит у неволі, з недавнього минулого. Календар «Світла» за 1961 р., Торонто, В-во оо. Василіян, 1961, стор. 89-101.

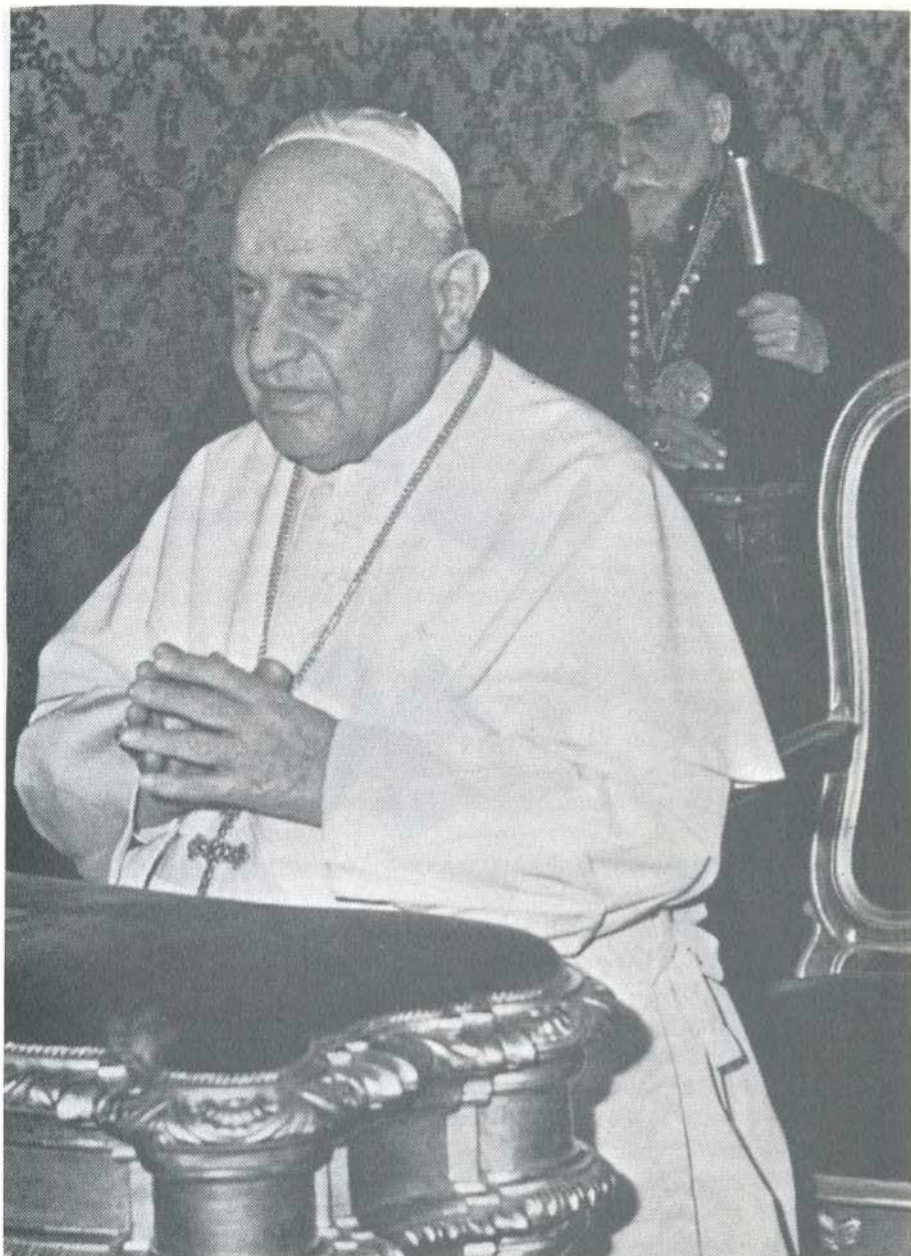

Фото: Архів «Смолоскира»

Папа Іван ХХІІІ
завдяки заходам якого звільнено митр. Й. Сліпого, складає подяку Богові
за звільнення Блаженнішого Йосифа.

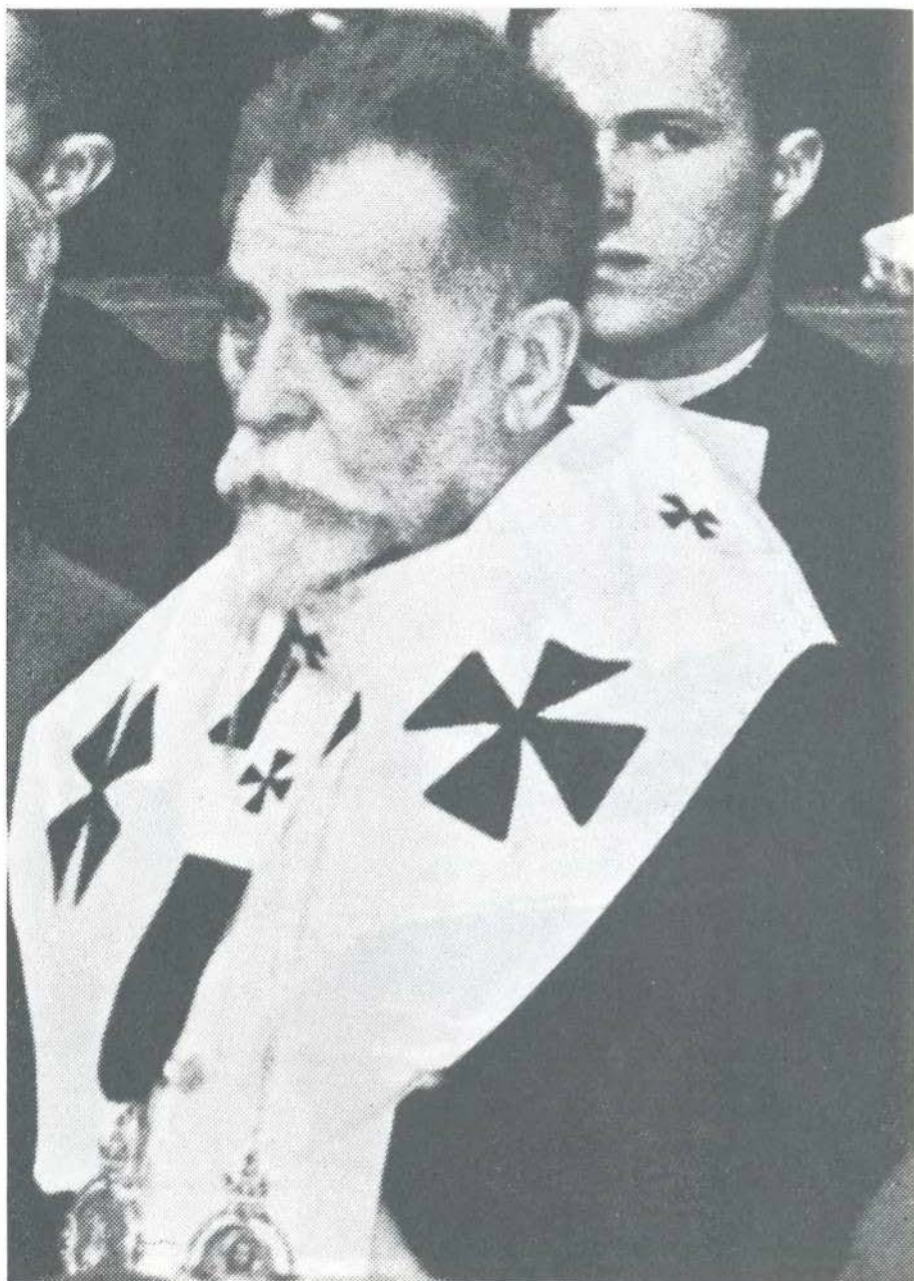

Фото: Архів «Смолоскипа»

Митр. Йосиф Сліпий один місяць після звільнення на beatифікації Анни Сетон, 17 березня 1963 р., у базиліці Св. Петра в Римі.

ОБСТАВИНИ ЗВІЛЬНЕННЯ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО

Після звільнення і виїзду митр. Й. Сліпого до Ватикану західня преса багато писала про обставини його звільнення. Хоч митр. Й. Сліпий не давав західнім журналістам жодних інформацій про своє перебування в тюрмах і концтаборах СРСР, можна припускати, що інформації про обставини його звільнення походили з офіційних ватиканських або радянських кіл.

Оце історія життя голови Католицької Церкви в Україні Йосифа Сліпого, чи, вірніше, історія його звільнення з радянського карального табору, після 18 років безперервного ув'язнення. Наше оповідання оперто на факти; воно пояснює, яким чином український архієпископ прибув несподівано до Риму.

Дія починається в останній декаді січня 1963. Одного дня раптом наказали Владиці залишити барак і перейти до лазарету. Лазарет міститься в мурованому будинку; цілком можливо, що кілька років тому той самий Сліпий працював разом з іншими в'язнями на його будові. У кожному таборі лазарет — це мрія в'язнів: бо в лазареті тепло, чисто, там є ліжка. Не дерев'яні нари на кілька поверхів із сінниками, наповненими листям або травою, а справжні ліжка з матрацами і, навіть, простиралами. І крім цього можна йти до туалети стільки разів, скільки хочеш. А в бараках дозволено користуватися нею тільки один раз у день.

Ніхто не пояснює Владиці, для чого перевели його до лазарету. Проте, він читає в очах наглядців, що щось сталося. Але дійсність у тисячу разів перевищила його здогади. У суботу 26 січня заходять по нього два вартові, кажуть сідати до автомашини й везуть його до команди

всіх концтаборів цієї зони. Там він чекає кілька годин, згодом кличуть його до кімнати командира, який каже йому: «Верховна Рада помилила Вас, щоб зробити послугу Йоанові ХХІІІ». Архієпископ мовчки схиляє голову, слова застрягли у нього в горлі. Хоч він ізольований від світу, проте знає, що Папа Пачеллі помер і обрано нового Папу. Дізнався про це з кількомісячним запізненням з російських газет, що приходили до «культурного відділу» табору. Не знає, як новий Папа виглядає.

Відвозять його назад до лазарету. Того ж дня увечері під час перевірки на таборовій площі відреконують якогось пана в цивільному одязі як міністра Автономної Республіки Молдавії.* Він доводить до публічного відома, що в'язень Йосиф Сліпий — помилуваний. На площі тиша, всі в'язні стримали віддих. Сліпий відчуває на собі їх остовпілі заздрісні погляди. Якийсь українець кладе на себе побожно знак хреста.

Помилуваний каторжанин проводить майже весь наступний день (була це неділя) в лазареті. Принесли йому цивільний одяг. З кухні начальника табору дали йому, вперше за весь час, тарілку бульйону, в якому плаває кусень м'яса. Години минають швидко, зашвидко, щоб можна передумувати те, що сталося. Того самого дня, себто в неділю 27 січня, ввечері, один урядовець заходить за ним, супроводить його на станцію і ескортує до самої Москви. Коли авто виїжджає за огорожу табору, Сліпий обертається і дивиться позад себе. Усі в'язні вже в бараках, світла ліхтарів освітлюють пусту тепер площу, високу сітку з дроту, вежі для варти, кухню, ізолятор. Невже справді ворота концтабору зачиняються назавжди за його спиною?

Подорож до Москви

Поки потяг біжить у напрямі Москви, Архієпископ силкується впорядкувати свої думки. Сказали йому, що Йоан ХХІІІ хотів, щоб він вийшов на волю, та що Верховна Рада пішла назустріч цьому бажанню. Але, судячи з часописів, що приходили до табору, він не може собі уявити, щоб у відносинах між Римом і Москвою могло

---

* Повинно бути: Мордовії.

що-небудь змінитися. Як людина віруюча, він ніколи не сумнівався в опіці Божого Провидіння, однак він знає наскрізь радянський світ і пам'ятає певні пропозиції, зроблені йому нещодавно, що він їх рішуче відхилив. Сказали йому: покинь Католицьку Церкву, перейди на православ'я, то не тільки будеш вільний, але можеш навіть стати згодом наступником патріарха Москви. Сліпий цю пропозицію відкинув, зробив це коротко і ясно, не пом'якшуючи делікатними словами своєї відмови.

У готелі в Москві

Навіть урядовець, що його супроводить, не знає, що влада думає робити з екс-каторжанином. Він дістав наказ привезти його до Москви, нічого більше. І коли раннім ранком потяг зупиняється на московському пероні, Архiepіскопа, без жодного пояснення, ескортують до одного з кращих готелів радянської столиці. Двадцять чотири години перед тим він з усього серця дякував Господеві за полегшення своєї долі, бо несподівано опинився в лазареті, мав окреме ліжко. Тепер перебуває в елегантному готелі, серед мармуру, м'яких меблів, килимів. Нагло приходить йому в голову думка: хто ж буде за це платити? Він віддавна не має рублів. На свої питання дістає ухильні відповіді. Проте, коли зважив спокійно ситуацію, заспокоївся. Згідно з радянським тюремним законом, той, хто відбув кару, має право на безкоштовну подорож аж до місцевості, де мешкав до того часу. Тому, що владика жив у Львові і до Львова хоче вернутися, він переконаний, що кошти побуту в Москві заплатить держава.

Людина, що вісімнадцять років була радянським в'язнем, навчилася не ставити питань, а сприймати мовчки події, якими б вони не були, добрими чи злими. Однак його майбутність така непевна, перебування в цьому розкішному готелі таке неймовірне, що Кир Сліпий зважується питати: як довго має жити в цьому готелі? Коли зможе повернутися на Україну? Кажуть йому, що має чекати на приїзд «високого урядовця Ватикану». Сліпий наполягає, що хоче знати щось більше. Вкінці кажуть йому: «Папа хоче Вас бачити».

Протягом шістьох днів, від понеділка 28 січня до суботи 2 лютого, Владика не покидає своєї готелевої кімна-

ти. Ніхто йому не забороняє вийти на місто: нема наглядців, ні військових конвоїрів з багнетами, що стережуть кожен його крок. Коли хоче їсти, приносять йому вибагливі страви, смак яких він уже давно забув. Але не має бажання йти погуляти містом. У руках і ногах відчуває втому, особливо одна відморожена нога жакливо пече. І зрештою, не можна сказати людині, круговид якої довгі роки був обмежений колючими дротами, людині, що була обставлена сторожами і день якої був урегульований твердим розкладом годин, не можна такій людині сказати: ти вільний, іди куди хочеш. Така людина відчуває непевність і воліє залишатися там, куди її привели. Далі, родяться сумніви: якщо це справжня свобода, чому тоді не казали йому взяти потяг до Львова? А може справді Папа кличе його до Риму? Він дуже хотів би бачити Папу, якого не знає, але чи матиме спромогу вернутися на батьківщину?

Приїзд до Москви «високого урядовця Ватикану»

Тільки в суботу 2 лютого розвіюються сумніви, які мучать Владика: його інформують, що він справді вільний і має їхати до Риму. Пояснює йому це голляндець, монсеньйор Ян Віллебрандс, «високий урядовець Ватикану», що на його приїзд казали йому чекати. Прелат, що приїжджає просто з Риму, з'являється в готелі в товаристві православного панотця, протоієрея Віталія Борового, одного з двох спостерігачів московського Патріархату на Екуменічному Соборі.

Щоб пояснити Архиепископові все, що сталося в Римі за останні роки, монсеньйор Віллебрандс мусить багато розказувати...

Під час його розповіді Кир Сліпий не може стримати зворушення. Він слухає з напруженням, на змарнілому обличчі блищать запалі темні очі. А коли, після того як православний священник лишив їх самих, о. Віллебрандс вручає Архиепископові листа й дарунок від Папи, з цих запалих очей починають литися по щоках рясні сльози. У власноручному листі Папа бажає Митрополитові щасливої подорожі словами Святого Письма з книги Товита: «Сину, щасливої Тобі дороги. Нехай Бог Тебе береже і приведе до мене. Нехай Його Ангел Вам товаришить». Дарунок: кош-

товна вервиця з перел із золотим хрестиком, лежить у білій коробці, оздобленій папським гербом. Сльози капують і на герб Папи Йоана і на перлові чотки.

Монсеньйор Віллебрандс лишається в московському готелі ще два дні. Весь цей час і згодом під час спільної подорожі він говорить і говорить. Мусить розповідати владиці найважливіші речі, що їх цей бажає знати: і про Папу та кардиналів, і про Церкву та Собор. Не диво: людина була вже немов похована, а тепер вертається до життя, тож пробудився в ній голод новин.

Подорож з Москви до Риму

Сліпий та Віллебрандс залишають Москву 4 лютого ввечері. Багато було мороки, щоб придбати відповідний одяг для Архиепископа. Легше було дістати паспорт, ніж розв'язати проблему підходячого костюма. Бо ріст Архиепископа значно понад середню міру і вся його постать, не зважаючи на зазанані виснаження, доволі огрядна. Вкінці пощастило підшукати поношений одяг, чорні штани й довгий піджак, такий, як носять пастори. Обидва ідуть потягом, бо Кир Сліпий не почувасться на силах їхати літаком. Перш ніж залишають готель, чекає їх несподіванка з рахунком. Вимагають по три рублі за ніч, що їх, природна річ, платить о. Віллебрандс. «А я думав, — каже Кир Сліпий, — що рахунок заплатить держава».

Перед виїздом з Москви дали Архиепископові дипломатичний паспорт. Ніхто не вмів пояснити, для чого саме дипломатичний. Може, на нормальному паспорті мусіли б бути подати, що Кир Сліпий має радянське громадянство, а це давало б йому право повернутися до Львова?

Їдуть на Відень і там зупиняються. Архиепископ є надто знеможений, щоб одним махом відбути далеку дорогу. Відморожена нога — «пам'ятка з каторги», як він каже, — дошкуляє безнастанно. Крім того, о. Віллебрандс хоче поінформувати телефоном Ватикан, що все відбулося гаразд, та умовитись, де мають висісти, щоб не попасти на станції Терміні в лабеті журналістам.

У Відні зупиняються два дні. Монсеньйор Віллебрандс живе в апостольській нунціатурі, тоді як Кир Сліпий, щоб ніхто не звернув уваги на його присутність, зупинився в

одному пансіоні, що його утримують монахині. За порадою Ватикану, висіли з потягу перед Римом, а саме на станції Орте, звідки ватиканське авто відвезло Архiepіскопа до абатства в Гроттаферраті.

Опубл.: Неймовірні пригоди Архiepіскопа. Рим, «Сучессо» («Successo»), 1963, червень, стор. 44-53. Передр. з: Невидимі стигмати..., стор. 116-121.

СССР

Выдан паспорт серии Брар № 550969
от 27 января 1963 г. Форма «Б»

МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ Зубово-Толляским районделением милиции.

Управление
и т.д.

СПРАВКА № 187629 *

№ ин. ж.с. - 385

26 января 1963 г.

СЕРИЯ № АЖ

Выдана гражданину ке Слипий
Иосифу Ивановичу

год рождения 1892, национальность украинец

уроженцу ке села Заздристь Струсовского
района Тернопольской области

осужденному ей Верховным судом Украинской
ССР

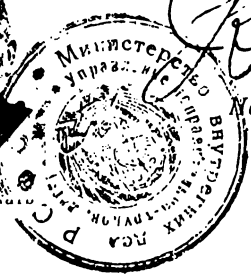
« 17 июня 1959 г. по ст.ст. 721 и ст. 9 Закона от 25 июня 1958 г.

к 7 годам лишения свободы

имеющему ей в прошлом судимости 6 год. по ст. 54-1 2
УК УССР на 8 лет.

в том, что он е отбывал е наказание в местах заключения МВД
с « 19 июня 1958 г. по « 26 января 1963 г.

откуда освобожден а по постановлению Президиума
Верховного Совета СССР от 12/1.1963, от
дальнейшего отбытия срока наказания

И.И. Начальник Управления (подразделения)
колонии, тюрьмы

Рессетов (Л.И. КОШИЦ) (подпись)

Начальник отдела (каси),
секретарь тюрьмы

В.И. Шендеров (подпись)

Следует к месту жительства город Москва
(город, село,

район, область)
Выдано денег на питание в пути пятьдесят
рублей из фонда освобождения
(прописью)

Выдан билет на проезд до станции
..... железной дороги, стоимостью ..... руб.

~~или~~ деньги на билет в сумме двенадцать рублей.
(прописью)
Выдано личных денег сто шестьдесят
восемь рублей 10 к.

Начальник финчасти Белый
(подпись)

Подпись освобожденного-он Слепый

ТВ 3512-57

Оригінал: Архів УКУ, Рим

Факсиміле документа звільнення митр. Йосифа Сліпого
з ув'язнення у концтаборі ЖХ-385 в Мордовській АРСР;
26 січня 1963 року.

СВІДЧЕННЯ ПРО ПЕРШЕ УВ'ЯЗНЕННЯ ЄП. ЙОСАФАТА КОЦИЛОВСЬКОГО

19 вересня 1945 р. о. В. Гриника заарештувала в Перемишлі польська поліція разом з єп. Й. Коциловським й іншими українцями та передала НКДБ. Про подробиці цього арешту і виходу єп. Й. Коциловського більшовикам розповідає о. В. Гриник.

Гриник Василь, крилошанин Перемиської катедральної Капітули і парох катедральної парафії, 19.IX.1945 ув'язнений разом з 17 іншими перемиськими міщанами усякого стану: 1 лікар, 2 судді, 1 адвокат, 1 директор гімназії, 1 професор, 1 урядовець, кількох ремісників, купців та підприємців та один ученик, до яких дня 21.IX. долучено бл.п. Преосвященного Йосафата і відставлено до в'язниці УБ у Ряшеві, де неволено до підпису на переселення. Цивільні підписували і їх частями, від половини листопада почавши, звільнено. Преосвященний Йосафат і о. Гриник відмовили підпису з покликом на обов'язок резиденції, від якого може їх тільки Св. Отець звільнити. За те їх обох передало польське УБ 16.I.1946 більшовицькому НКДБ у Ряшеві, яке їх обох разом замкнуло на ніч у пивничній, підвальній келії. Польське УБ мало ще більше згляду, для Преосвященного бодай. Держало Преосвященного не в пивниці, а в одній зі заль на першому, а пізніше — другому, поверсі, і харч Преосвященному діставали зі старшинської кухні. Тут на НКДБ дано нам вечером «кательок» кип'ятку і більше нічого. Нашої подорожі до Мостиськ і перебування там, як уже вище описаної, не буду повторяти, тільки видвигну деякі цікавіші, там поминені, моменти для доповнення образу мучеництва Преосв. бл.п. Йосафата.

По передачі нас у руки ряшівського НКДБ, куди нас з УБ доставлено вполудне самоходом тягаровим під багне-

тами НКДБ міліціонерів, у канцелярії прийняли нас двох старшин, що говорили: один — по-українськи, другий — по-російськи. Вони дістали і мали на руках акти нашого оскарження і зізнань з польського УБ. Преосв. бл.п. Йосафатові почитано там у вину, що в червні 1944 р. відправив Службу Божу і виголосив проповідь до жовніврів дивізії СС Галичина. До актів був долучений календар ЦУДК у Кракові з 1942, в якому поміщена була світлина бл.п. Митрополита Шептицького, приявного при проголошенні Української Держави в липні 1941. На підставі бороди у Архиерея цю світлину бл.п. Митрополита взято за світлину Преосвященного Йосафата. Більшовицькі старшини зразу не зорієнтувались, що має значити сей календар між актами Преосвященного, по-польськи не вмiли читати, (у цій мові були ведені акти на УБ), отже, думаючи, що сей календар, як протибільшовицький, сконфіковано при ревізії Преосвященного, і є він «corpus delicti» обвинення Преосвященного, причепились до Них, нащо тримають заборонені книжки? Преосвященний пояснили, що сей календар не є і не був їх власністю. Тоді вони переглянули календар, знайшли тільки цю світлину зачеркнену бл.п. митрополита Шептицького. Преосвященний Йосафат пояснили, чия се світлина. Тоді старшини ці сказали нам, що вони з нами не будуть переводити доходжень, тільки відставлять нас у Львів, а там нас повезуть у Київ або Москву, де буде з нами говорити наше духовне начальство, самі спішились у кіно, а нас віддали вартовим, щоб завели до келії. Вартові були якісь киргизи чи туркмени. Слабо говорили по-російськи до нас, а між собою по-своєму. Преосвященний Йосафат мали виготовлений протест до президента Берута проти насильств, поповнюваних органами УБ на нашій Церкві, духовенстві та їх Особі. Подібних два протести на сю саму адресу, а ще до ряшівського воєводи, Мірека, Преосв. були вже вислали, ще коли були на волі. Вони не мали найменшого успіху, хіба шкоду ще більшу принесли, бо, може, спричинили, між іншими причинами, ув'язнення Преосв. Йосафата. Тому підписаний порадив, щоб Преосвященний сей лист спалили, бо як дістанеться ще у руки більшовиків, може тільки багато шкоди наробити. Преосв. Йосафат так і зробили, постановляючи другий написати, коли відзискають волю,

бо всі дані до цього протесту мають понотовані потаємно. По спаленні цього листа були Преосвященні дуже вдоволені й дякували підписаному за цю раду.

Конвоювало нас до Мостиськ п'ятеро жовнірів НКДБ, з яких комендант-десятник був москаль, підкомендант-фрайтер — українець з Полтавщини, а з жовнірів: 1 — москаль, 1 — татарин і 1 — туркмен. Навмисне така мішанина, щоб один другого боявся і пильнував. Українець бодай цю зробив нам прислугу, що заглянувши в папери, сказав нам на прохання наше, що мають нас відставити до Медики. Ми зрозуміли, що нас викидають на совітську сторону насильно. Везено нас тягаровим потягом, що ним більшовики возять вугіль з Польщі, у вагоні ogrітім, де їхала варта, що стерегла цього вуглевого транспорту перед розкраданням по станціях.

Ніч з 17 на 18 січня 1946 перевели ми оба у станційному арешті в Медиці, де було повно полонених мадярів, крайньо брудних. У вікні не було ані одної шиби. За печею зробили собі в'язні уступ. Воздух невиносимий. Ми з Преосвященним пересиділи сю ніч на своїх клунках. Надто, вартові під дверми нараджувались, щоб «попов» післати в баню (лазню), а тимчасом перевірити і забрати нам «чемодани», бо нащо їм вони. Преосв. Йосафат цієї ночі дуже розхорувались на шлунок, бо попереднього дня ми не дістали нічого більше до їдження крім половинки півсирого більшовицько-військового хліба, який Преосв. зашкодив. Варта ще для Преосв. була зглядна і кілька разів дозволила їм вийти.

Другого дня відвідали нас крім священника також парафіянки медичькі і нанесли живности, а один робітник жертвував пачку «махорки», досить велику, яку скурила ще цього самого вечора ескорта, користаючи з гостинности Преосвященного. По полудні 18.І. нас заладовано на льори, наповнені вуглем, і так доставлено до Мостиськ. Комендант наш на цю ніч, коли підписаний погрозив йому доносом, вишукав теплу вартівню, і там прислав нам парох Годинь дещо зі щедрого вечора. Ми поділились тим з нашою ескортою і спів'язнями-дівчатами з Великої України. Преосвященний заспівали кілька коляд і світських пісень, а за ними потягали дівчата-спів'язні і віцекомендант ескорти — українець.

В Мостиськах, крім узнання Патр. Олексія, пробувано погляди наші на співпрацю Церкви з державою, яка на їх думку, має полягати у повному послуші й підпорядкуванні Церкви державі. Преосвященний, маючи зі собою Св. Письмо, на підставі Листа св. Павла до римлян (гл. XIII) доказували, що державна влада має бути слугою Божим, і щойно така може жадати послуху й співпраці від Церкви у світських справах, а в релігійних держава має повинуватись Церкві. На закид, що Греко-католицька Церква співпрацює з УПА, ми відповідали, що якщо є така співпраця, то поодиноких священників, за чії поступки не можна винуватити Церкви, яка такої співпраці нікому не поручає, а противно, з огляду на шкоди для Церкви, ту співпрацю забороняє і, кому докажеться її, карає.

До Преосвященного Йосафата в Мостиськах навідувалось п'ятьох священників, що не підписались на «возсоєдиненіє» і чотирьох таких, що підписали нещиро. Двох із цих останніх прохало навіть зняти з них цензуру, як у неї впали. Преосвященний відповіли їм, що наразі цих справ не полагаджують, бо потрібне відкликання підпису, обіцяли колись цим зайнятись, але без доходження, переслухань це не вдасться полагодити.

О. Гриникові закидано на УБ в Ряшеві, а потім і на НКДБ там же у Мостиськах, що він посилав харчі УПА. О. Гриник оправдувався тим, що, як парох Перемишля, посилав харчі, головно хліб, в'язням у Перемиській тюрмі, не знаючи їх. А прохали вони за харчі через своїх співтоваришів, звільнених з тюрми; парох же не мав ніякого порозуміння з УПА. Се оправдання вдоволяло і УБ і НКДБ, бо було згідне з подійсним станом і в порозумінні з начальством в'язниці, яке існування такого співробітництва і підтверджувало.

Архів УКУ, Рим. о. В. Гриник. Церква у рідному краю і в Польщі, стор. 87-91.

СПОГАД ПРО ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА

Єпископа Г. Хомишина заарештували у Станиславові. Він перебував у тюрмах Львова і Києва. Про його мученичу смерть були поширені різні вістки. Одиноким, мабуть, свідком смерти Єпископа був Василь Прихода. Про це він згадає у своїх спогадах.

У в'язничній лічниці в кожній палаті було від 12 до 16 ліжок. Склад в'язнів був мішаний: політичні та урки, звичайні селяни, службовці й робітники, а за віком — від 16-літніх до старших, серед яких я був може найстарший, коли не рахувати греко-католицького єпископа Кир Григорія Хомишина зі Станиславівщини. Привезли його із Львівської до Київської в'язниці цілком хворим, де відразу положили до в'язничної лічниці. Тут, у Києві, мали додатково перевести слідство в справі Греко-католицької Церкви в Галичині, якої московські можновладці боялись не менше Української Автокефальної Православної Церкви. Допитувати єпископа Хомишина київським слідчим не довелося, бо він з ліжка вже не вставав і смерть йому тут була прискорена...

Коли до палати принесли єпископа Хомишина, а разом з ним і кufрик з речами, за пару годин санітар, що, очевидно, належав до блатного гурту, вивів з палати двох селян, а на їхнє місце привів двох урків. Спочатку вони тримали себе порівнююче тихо. До них приєднались молоді вуркагани і поінформували їх про всіх перебуваючих у палаті, головню про Єпископа та архітекта, від яких можна було пожититись. Потім один із блатних підійшов до ліжка Єпископа, який тихенько молився. Урка нахабно оглянув його, а потім заговорив на своєму жаргоні:

— Так що, батя, попався! Не pomoже тепер тобі і твоя...

(з огидним епітетом) богородиця. Даремно ти їй тут молишся. Все рівно подохнеш. Що там у тебе в куфрику? Дай но сюди!

— Що вони говорять? — запитав, не розуміючи їх, Єпископ. — Як вони називають Богородицю?

— То, Ваше Преосвященство, огидне слово. Вони найгіршими словами лають Бога. Для них немає нічого святого. Вони хочуть взяти ваш куфрик, — відповів я Єпископові по-українськи.

— Боже, прости їм, бо вони не знають, що творять! Хай беруть все, що хочуть, мені вже нічого не потрібно.

Блатні взяли куфрик, в якому були харчові продукти. Все те вони з жадобою зжерли. Далі почали радитись, що можна взяти у Єпископа. Його одяг їм не подобався. Ряся вони не потребували, а з підрясника також великого вжитку не могло бути. Охочих купити ці речі тяжко знайти. Хіба рясю можна порізати і як шматки доброго вовняного матеріалу «спустити».

— Слухай! Може у нього є щось золоте. Цей піп мусить мати золотий хрест, — додумався один урка.

— Гей, батя! Де твій хрест? — запитав другий.

— Немає у мене хреста, його вже відібрали, — слабо відповів Єпископ.

— Ми ще перевіримо, — пообіцяли урки.

Потім вони забрали в архітекта, коли він вийшов для потреби з палати, його торбину з рештою передачі. Після цього вони закурили і лягли на свої ліжка, ніби відпочивати. Єпископ продовжував тихо молитись...

Був гарний вересневий день. Користаючи з соняшної теплої погоди бабиного літа, я з учителем пробули довший час на подвір'ї лічниці. Навіть і архітект виходив. Коли ми повернулися до палати, Єпископ лежав накритий ковдрою і ніби спав. Блатні перейшли до іншої палати. На мій запит, що тут було, селяни сказали, що блатні «допомогли» санітарові переодягти Єпископа у шпитальну білизну, забрали речі й зникли. Коли принесли вечерю, Єпископ не пробудився, він був без свідомости. Тоді архітект сказав санітарові покликати лікаря. Останній щось довго не приходив, а коли прийшов, єпископ Кир Григорій Хомишин був уже мертвий.

Василь Прихода. Спогади непокірливого. Новий Ульм, 1976.

СПОГАД ЄП. ВАСИЛЯ ВЕЛИЧКОВСЬКОГО

У лютому 1972 р., після другого ув'язнення єп. В. Величковський був виселений урядом СРСР до Югославії, де живе його сестра. Там він написав свою автобіографію, яка включає спогад про його ув'язнення в тюрмах і концтаборах СРСР.

В 1940 р. хотіли місцеві радянські власті вигнати нас з монастиря і зайняти дім для держави. Ми сказали людям. За кілька днів дівчата і жінки з Братства Матері Безустанної Помочі зібрали кілька тисяч підписів на протесті проти вигнання наших отців і віднесли ці підписи до головного прокуратора, а на вулиці чекала маса людей на вислід. Прокурор прочитав ту жалобу і сказав: «Ваші слова і підписи нас не зворушують, ідіть геть!» А дівчата відповіли: «А кров чи також вас не зворушить, бо коли рушите наших отців, тоді — гляньте на вулицю, — ось той нарід і тисячі людей, ми всі кинемося і кров дамо і не допустимо...» Прокурор відповів: «Но, йдіть, ніхто не рушить ваших отців, я тільки так жартував». І так ми були забезпечені на якийсь час. Прийшов час нашого Празника Божої Матері Безустанної Помочі. Люди втішені, що я запевнив їх, що празник буде нормально, як завжди. Кілька днів перед празником єпископ Григорій Хомишин, сказав мені, щоб не робити процесії через місто, бо це небезпечно. Я відповів, що годжуся, тільки, коли люди питають — я скажу, що це на розпорядження Єпископа. Єпископ не згодився. Тоді я сказав, що я сам особисто не маю права касувати звичаї в Богослужбах, і брати на себе відповідальність перед настоятелями і народом. День празника, гарна погода, маси народу (біля двадцять тисяч) наповнили велику площу перед монастирем. Служба Божа на дворі, на площі. Після Служби Божої зформований похід, процесія: много

хоругов, ікону Божої Матері Безустанної Помочі несли високо на ношах священники і сам Ісус Євхаристійний в монстранції під бальдахимом. На хоругвах ті самі блакитно-жовті ленти і много хлопців з Братства М.Б.Б.П., що роблять службу впорядників з синьо-жовтими опасками на рукавах. Весь нарід повними грядьми співає пісні в честь Ісуса і Марії, великий підйом духа. Похід іде довгими вулицями кругом осередку міста. По обох сторонах вулиць «радянські люди»: старі хрестяться зі сльозами в очах, молоді і військові з широко отвореними очима, з великим подивом. Св. похід — кричуща проповідь самого Ісуса, що йде в Найсв. Тайні Євхаристії і велике благословення Богородиці Безустанної Помочі! Похід іде широко, шириною вулиці. Надїжджаючи військові авта мусять завертати. Я йшов в епітрахилі, пильнуючи порядку. Аж ось при кінці першої вулиці шум, я вже там. Велике особове авто енкаведистів (сам обласний начальник НКВС, як пізніше ми довідалися) перлося назустріч походу, щоб пробити і може zdeформувати похід, зробити замішання. Я крикнув до впорядників, хлопці стали муром перед машиною, їх постава говорила: «Хіба через наші трупи!» Один вдарив кулаком по склі коло шофера, ще хвиля... відкрились двері, один з впорядчиків щез в авті (силою втягнули його), авто завершило і щезло. На страшне обурення народу хлопця випустили, не пам'ятаю чи ввечорі чи вранці. Похід прийшов на площу, я сказав торжественну проповідь про побідну силу Ісуса і Марії. Нарід довго не розходився, хоч все скінчилось, наче застигло в молитовній екстазі. Я дякував Богові і сказав собі: варта було взяти відповідальність на себе, піти на ризик і життя дати! Минуло кілька днів. Прийшло письмо з НКВС: «Явитися в такій годині... в такій кімнаті...». Пішло в піч! За кілька днів таке саме письмо і так само пішло в піч. За кілька днів знов подібне письмо — й воно пішло з димом. За кілька днів після Служби Божої — дзвінок, мене визивають. Приходжу. «Здрастуйте!» Розумію, сподіваний гість. «Прошу сідати. Чи ви дістали наше письмо?» питає. — «Дістав». «І друге?» — «Дістав!» — «І третє?» — «Одержав!» «Чому не явились?» — «Бо не хотів» — «Чому?» — «Бо я не ваш сексот». «Ви прийдете!» — «Не прийду». Розіпняв цивільне пальто і показав однострій НКВС і револьвер.

«Зараз зі мною підете, з вами то так, но нам ніколи!»
«Позвольте ще відійти і розпорядитися в своїх справах».
«Прошу».

І я відійшов і скоро передав о. Стернюкові касу і всі ігуменські справи, бо кожний знає, що йти в НКВС (особливо в тих часах), означало не вернути більше. Клякнув, помолився... «Да будет воля Твоя...» «Богородице...» Стиснув вервицю при поясі (тоді ми ходили ще в своїх габітах) і вийшов. На дворі мій капітан став і знову суперечка. «Я піду вперед, а ви трохи дальше за мною» — каже він. «Не жартуйте — відповів я, — бо коли лишете мене ззаду, я зараз втечу, тому ведіть мене з собою». Я в обласному НКВС, в бувшому суді. Зачався протокол-життепис, а потім питання: «Чи ви нарочно сам, чи з чиеїсь намови чи приказу зробили ту антирадянську демонстрацію з тим Хресним ходом, (процесія-похід в наш празник пару тижнів назад) з тими жовто-блакитними лентами?» «Я не робив жодної антирадянської демонстрації, а зробив сам зі своєї волі Хресний хід з тим всім, що ви бачили, бо ваша власть сказала нам, що можна в церкві робити все, як було давно, а давно ми все це робили без жодного дозволу». «Чи до нашого приходу ви проповідали проти радянської власті? Коли і де?». «Так я проповідував проти... завжди і всюди...». «Чому?» «Бо ми знали з газет і від свідків, що втікли сюди, про нищення і палення церков, хрестів, ікон, про убивства єпископів, священників, нищення всієї релігії, і я після своєї совісти мусів проповідувати і до молитви взивати нарід, щоб Бог могучою силою здержав ту дику, нищівну силу».

Вже далеко поза полудне, він много питає, я много відповідаю. Нагло відсуваються двері, впадає енкаведист, високий, чорний, на обличчі страшний, як Мефістофель, чогось подібного не бачив. То був сам начальник Обл. НКВС. «То Величковський, чи признається?» — кричить. «Ні!» — каже мій слідчий. І він кинувся на мене з кулаками над головою, коло лиця, зі страшним криком, як скажений. «Признавайся, признавайся, бо сейчас под стенку, як собаку, признавайся, отвечай». Я глянув на нього і казав голосно і поволі: «Некультурному чоловікові ні одного слова не відповім», — і відвернувся від нього на кріслі задом і став відмовляти вервицю, держачи її високо в руках. Він

кричить, мені в голові шумить, я майже непритомний, я тільки молюсь «Богородице Діво». Тієї молитви я свідомий, більше нічого. Він довго кричав, кидався. Я молився... То було довго, бо цілу велику вервицю я відмовив і нагло сильний тріск дверми і тишина. Я відкрив очі. На мене глядить усміхаючись мій слідчий капітан і питає: «А мені будете відповідати?» Я кажу: «Буду, бо ви культурний чоловік». Він ще питає спокійно, я відповідаю. Вже вечоріє. Питає, чи хочу пити, їсти. Відмовляюся. Кінчає. Підпишіть при кінці кожної сторінки. Цілий плік карток. На останній сторінці написано до половини. Я машинально підписав при кінці сторінки. Він глянув і сказав: «Ви підписали собі смерть, бо над вашим підписом можна ще написати, що угодно». Пропало кажу, то вже ваша справа. Ні, сказав тихо, візьміть перо і ще раз підпишіть і перечеркніть чисте місце. Я подумав собі «то людина» і сказав спасибі! «А тепер я вас відпущу», — сказав він, — але хочу ще щось сказати, тільки пам'ятайте, що я комуніст й атеїст, щоб ви не сміли щось іншого подумати про мене». Я запевнив його. Він поглянув на мене і тихим, але сильним голосом сказав мені: «Я з усієї своєї душі вас поважаю, що ви за те, в що вірите, готові своє життя віддати, бо ті, що інакше поступають, то послідна сволоч». Казав ще підписати друкований формуляр, що я нікому не скажу це, що я чув. Я підписав, очевидно, як пусту формальність, що не обов'язує мене і зараз на вулиці і вдома всім все розповідав. Здається за кілька днів чи за тиждень знову прийшов до мене мій «друг» капітан Назаров і попросив, щоб знову на коротко піти до його кабінету. Ми прийшли, сіли і він сказав: «Того некультурного нашого начальника ви вже більше не побачите». Спитав чи я говорив комусь про все. Я відповів, що так. «Кому?» «Всім, кого стрінув». «А чому?» «Тому, щоб не подумали гірше, а всі питали, бо знали куди я пішов». «Тепер ходіть, бо луччі люди хочуть говорити з вами». Завів мене до великої залі, де за довгим столом були зібрані великі чини НКВС. Попросили сісти посередині стола, почали питати звідки походить Чин Редемптористів, яка історія Василян, Студитів і після цього випустили мене. Капітан Назаров виправдовуючи мене сказав: «Бачите з якою пошаною говорили з вами, а того, що вас зневажав більше не побачите». І дійсно я

Його вже більше не бачив. Але і не бачив доброго капітана Назарова, хоч я питав про нього, але після втечі німців і з поворотом радянської влади, його не було.

[1944 рік]. Тернопіль був довго обляганий москалями, бо сильний відділ німців був залишений для оборони Тернополя до посліднього патрона. Вже прийшли «товариші» до нас, до монастиря понад ранком, ледви сіріло, а німці цофнулися до польського костьола і з костьола відбивалися. Прийшли до мене три офіцери радянські — артилеристи і здивовані питали, чому ми не втікали, чому залишилися. Чому втікати, кажу, та ж ви оголошували через радіо, що приходите нас освободжувати! Один з них каже: «Відкривайте церкву і служіть, работайте, ми не будемо мішати, але прийде час, що будуть вас переслідувати і ще гірше буде» — сказав тихо схилившись до мене. За нашою дорогою на сусідським городі поставили свої гармати і почали бити на місто. Я нагадав собі і сказав: «Маю до вас просьбу, бо ви добрі люди, і я довіряю вам. Прошу, не стріляйте на маленьку церковцю в центрі міста, бо вона дуже стара і тим дуже цінна, як пам'ятка архітектури, вона замаленька, щоб німці в ній хоронилися». Вислухали й обіцяли, бо мали намір її знищити. І дійсно парафіяльна церква осталася ціла, тільки нашу монастирську оцілілу після війни, більшовики висадили мінами і розібрали до послідної цеглини. Коли було вже спокійно, я поїхав до Львова, де зі здивуванням і з радістю мене зустріли і назначили nadalше ігуменом Тернополя. Вертаю на своє місце. Одного дня мене визивають, а я зразу з поспіхом на стацію і на поїзд, і поїхав, де мав замовлену місію. Приїхав, і знов скоро поїхав і так був в Тербовлі, Збаражі, Золочеві, всюди дуже гарна, успішна робота.

Вкінці одного дня, коли я приїхав з дороги, окружили енкаведисти цілий монастир і прийшли до середини і визвали мене. Я післав до розмовниці свого заступника, а сам задніми дверми в город-сад, де між кущами присів. Через шпари в паркані гляджу на вулицю і бачу густі стійки військових при дорозі... З другої сторони паркан на город сусідів. Можна б туди перескочити і втекти. Але чи то певне і на як довго? В голові думки, як блискавки. Що робити? В руках — вервиця — «Богородице Діво», і ясна

думка, вертай до хати і віддайся їм в руки. Так буде чесно і добре. І так зробив. Схопили і на авто і в домівку НКВС. Але ще про одне забудь. Було це кілька тижнів раніше. Прийшов о. парох Ратич і каже, що після розпорядження НКВС в нашому монастирі має бути Соборчик тернопільського деканату. Я рішучо заявив, що того ніколи не було і не буде, бож ми крім місії, парафіями не займаємося, так і скажіть тим панам. О. парох пішов і так сказав. Тоді мене визвали і начальник КДБ мене спитав, як я дивлюся на з'єднання нашої Гр.-кат. Церкви з руською Православною Церквою? Я сказав рішуче, що тільки негативно. «Так, то ви годитеся злучитися з Православною Церквою?» Відповідано: «Ні, ніколи, в жодному случаї!». — «Подумайте, бо тут ходить про ваше життя. Або підпишете православ'я і зараз ви вільні і йдете до дому, а коли ні, то ви звідсіля не вийдете». «Даремний ваш труд, марні слова, шкода часу, я раз сказав «ні» і то на завжди, і ви можете мене стріляти, убивати й іншого слова від мене не почувте». Після тону моїх слів, начальник зрозумів, що вони рішучі і невідкличні. Казав мені вийти і додав: «Завтра поїдете далі». Не знаю, як переночував я, чи на кріслі чи на підлозі, бо більше нічого не було в тій кімнаті. Рано два озброєні, з пакетами моєї справи відвели мене на станцію і поїздом до Чорткова, бо в Тернополі, хоч це обласне місто, однак не мали своєї тюрми, так страшно було воно знищене. І в малому містечку в Чорткові теж не було тюрми, і мене кинули до глибокої пивниці одного дому, в якому містилося КДБ. Тут перебув я щось близько два місяці, і вкінці зійшов до мене генерал і сказав мені: «Завтра поїдете в Київ». Хотіли зачати мою справу тут, визивали, хотіли писати протоколи, однак навіть не зачали, бо не мали жодного закиду-провини, і тому повезли рано до Києва, до внутрішньої тюрми КДБ. Ледве з великим трудом сіли ми, значить я і два старшини до київського поїзду і поїхали. Сіли на лавку до звичайного вагону набитого народом по береги! Навіть стояти не було вже місця. Мої конвоїри зразу почали жалітись, що кілька діб вони не спали і дуже змучені, тому рішили, що один буде чувати, а другий сидяти — спати, а потім напереміну. Але сталося, що скоро оба заснули. І так ми ідемо. На якійсь шостій станції від Тернополя, коли люди трохи вийшли і я піднявся

і вийшов, а мої сторожі сплять. Я вернувся на своє місце і тоді вони прокинулися. Я запевнив їх, що не втечу, можуть спокійно спати, бож я вже міг втекти, коли б хотів. І вони знов заснули. Приїхали, до Києва, знайшли внутрішню тюрму МКДБ, де мене здали, і мене замкнули в самотній келії, в якій можна було ледви сісти, бо двері притискали мої коліна. Ще того дня, коли прийшли начальники, мене кинули до більшої камери, де було залізне ліжко для одної особи, а зверху тонкий матрац, в якому була колись солома, що перемінилась через довге уживання в дрібну січку. Вечором спробував лягти на це ліжко, на якому стерта солома на січку впала поміж залізні пруті, на яких треба було лежати. Якось мучився, якось лежав, бо не було ради. По такій місячній муці мене перенесли до іншої камери, де було нас три і де спали на підлозі. Тут вже було можливо.

Зачалося слідство. «Признавайся!» «До чого?» «Ви знаєте». «Нічого не знаю». Так довго мучилися. Слідчий і себе і мене мучив. Грозив биттям, але ніколи не вдарив, тільки кричав. Зі мною привезли мішок моїх рукописів. Все переглянув, однак ні одного папірчика не було для слідства. Були в мене колись проповіді протикомуністичні, але я все перебрав і приготувався до слідства, і тепер нічого не було. Але одного разу одної ночі, слідчий глядить на мене, очі світяться і каже: «А тепер я вам покажу вашу протирадянську агітацію», — і показує малий кишеньковий календарець, друкований в Станиславові за німців, в якому після календарної частини, була стаття «Найважливіша справа», про молитву. Є молитва подяки, дякуємо, що Бог освободив нас від червоної банди. Є молитва просьби. Просимо-молимося до Ісуса, Марії, щоб хоронили нас, щоб не вернулась, не прийшла червона орда. Ті два слова: *банда і орда*. Очевидно не було написано, що то я написав, але не було виходу: змусив мене, що я мовчазно потакнув, і справа закінчилася і була віддана до Київського Обласного Суду. Прийшов той день і мене відвезли до Київського Обласного Суду. Тут прийшлося довше чекати, бо було много людей, яких привезли раніше мене. Було досить учительок. Вкінці прийшла моя черга. Перше питання: «Чи маєте яке питання?» «Так, маю, бо я перший раз в рад. суді і не знаю, чи я маю право мати свого адвоката?» «Конечно, вот ваш адвокат» — показує рукою. Я розсмі-

явся: «То дивно, бо бачу, що сидить, але я його голосу не чув і я з ним не говорив. Як він буде мене боронити?» «Адвокат, чи він правду каже?» «Так правду». «Але коли я мав час з ними говорити?» «Товариші, вийдемо, — каже предсідник, — нехай буде по закону. Адвокат, поговоріть з підсудним». Вийшли всі. Адвокат каже: «Я вашу справу знаю, не признавайтесь, що ви написали календарець, заперечте і не буде нічого страшного!» «Ні, я не можу. Раз я не заперечив на слідстві, то і тут не заперечу». Адвокат ще наполягав (добра людина), але минуло тих пару хвиль, і судова комісія вернулася і почався суд. Дають питання, я відповідаю і признаюся. Кінець, вийдїть... Входжу. Читають приговор (вирок): «Вища міра наказанія через розстріл!» Адвокат виходить зі мною, успокоює, потішає, питає адресу моїх в Тернополі. Але я, Богу дякувати, вповні спокійний і усміхнений. Ті, що чекали в залі питають, який приговор? Відповідь: «Розстріл!» Жінки дивляться на мене і плачуть. Звичайна реакція. Ще чекали з годину, і вкінці виводять до авта і відвозять, але вже в іншу камеру й інший відділ тюрми: там, де смертники.

Вже вечір. Привезли. Довгий коридор мого нового відділу. Йдемо і зупиняємося перед останньою камерою. Відкривають, камера повна, всі лежать, то вже ніч! Пустили в камеру, замкнули двері. Піднімається старший камери і питає. «Чи ви священник?» бо бачуть мою бороду. Кажу: «Так», «Вибирайте собі місце і лягайте спати». «Покажіть місце». «Ні, з пошани до вашого стану ми вас питаємо, і дамо те місце, яке схочете». «Дякую» — і каже всім посунутися від стіни з-під вікна, і я положився. Помолився і спокійно заснув. Рано, після снідання, відзивається старший камери, бувший робітник київського Арсеналу: «Панотче, просимо вас розкажіть нам, ми хочемо вас послухати». Відповідаю: «А я вас прошу, дайте мені спокій, бо що ви любите, я того не вмю розказувати, а знову це, що я вмю, ви того не любите». «Що ви панотче, ми ж всі в обличчі смерти, може це послідній день для декого з нас, тому ми хочемо почути Божі речі, про молитву, про сповідь. Ми ж і молитви не знаємо, будь ласка. учіть нас!» І почалася наука! Перша річ: записати собі на кусках паперу молитву «Отче Наш», і «Богородице Діво»... Записали і вивчили. На другий день раненько отвирає сторож двері,

щоб в'язні винесли т. зв. «парашу»... і звичайно в той момент був шум, бо майже кожний хотів вийти, щоб підняти кинений недокурок чи інше, а тепер глибока мовчанка, всі на колінах, і сторож зі здивуванням сказав до себе: «А... моляться, ну я поже прийду» — і закрив двері. Дальша наука про св. Тайни, про сповідь, св. Причастя і проче. І вкінці сповідь. Аж, як ті бідні люди рвалися до тої св. Тайни. І вкінці всі висповідалися і рано приступили до св. Причастя, і по спільному благодаренні сіли до снідання. І пізніше наче домоворилися. Ніччю знову одного кидали нового і брали старого. Ну, я довго чекав на свою чергу. Одного разу визивають мене до віконця. Я підходжу, подають об'ємистий мішечок цукру. Дивлюся: зверху напис «Єп. Григорій Хомишин» — і кажу, — «То не для мене» — і віддаю. Але чую відповідь: «Принімай, для Тебе!» І я приймив, бо зрозумів, що єп. Хомишин умер, а ті, що йому привезли, просили передати мені. Треба помолитися за душу покійного, що мав часом дивні погляди, але був добрий чоловік. Знову одного разу передача, яку дає особа з російським іменем і фамілією. Особа мені незнайома, але догадуюся, що то якась монашка з недалекого в місті жіночого монастиря. І та передача з тим самим підписом повторялася кожного тижня, і вона була завжди досить багата. Різні надзвичайні овочі, м'ясні та солодкі страви. Ці передачі дійсно не були дуже потрібні, бо корм, що нам давали, був більше, як вистачаючий, бо камера, в якій я був, була для слабосильних і давали завжди дуже поживний і добрий корм. Напр. часто давали густу, варену ікру зі свіжої риби. Але всьому кінець приходить. Одної ночі, перед ранком відкриваються двері і кажуть: «На букву „В”», — я кажу своє назвисько і чую відповідь — «Да! Собирайтесь з вещами», — бачу офіцера і кілька автоматчиків. Скоро встаю і пакуюся. Роздаю потребуєчим продукти, бо сюди вже більше не вернуся. Решту річей пакую і потім стаю і кажу пару слів прощання. Кажу: «Дорогі браття, напевно дехто з вас буде звільнений, тоді прошу вас, коли стрінете когось зі Західніх областей України, то скажіть, (знаєте мою фамілію) що Величковський священник застрілений, за Кат. Церкву, за свою віру святу. Ну будьте здорові», — і я вийшов вслідне поглянув на тих добрих людей. На ліво, в верх.

«Куди це? Ага до бюро, останній допрос-провірка й останній підпис!» І дійсно так було. Поволі глухим голосом читав запити «генералія», я відповідав і вкінці заява: «Ось прийшла відповідь з Верховного Совіту ССРСР, що ваш приговор вищої міри наказанія через розстріл замінюється десятию годами тюремного заключенія — розпишіться». Я розсміявся. «Чого смієтесь?» «Бо то все смішне», — кажу. «Бо коли мій перший приговор є справедливий, тоді — досмертна тюрма буде вже ласкою! А коли перший приговор несправедливий, тоді мені належить повне звільнення». «Не розговаруйте, виходіте». Я вийшов, мене кинули до камери засуджених в'язнів. Через якийсь тиждень я був вже в камері етапників.

За кілька днів повели до вагонів товарових, і скоро ідемо в далеку дорогу на висилку, кудись далеко. Вкінці поїхали і приїхали до Харкова. Висадили нас з вагонів і ми пішли до тюрми. Видно, що це звідси буде великий етап. Для нас з Києва не було місця під дахом, але є ще під голим небом. Добре, що хоч дощу нема і земля немокра. Переночували на дворі, і чуть світ — відправив Службу Божу і молюся. До снідання ще є час, але люди вже повставали. Я мимоволі звернув свої очі в сторону тюрми і побачив трьох людей. Один з них підніс руку і показує в мою сторону, і нагло всі три разом кинулися в мою сторону. І ось вони біля мене. Й один з них глядить на мене і строгим голосом питає: «Ви того чоловіка знаєте?» — і показує пальцем на одного, що теж стоїть біля мене. Дивлюся і кажу: «Лице знакове, але не пам'ятаю звідки». «Отець, як ви не помните, ми ж сиділи разом під вішаком* в Києві!» «То ти Мітя?» «Я — Мітя, я теж освобожденний від смерти. А ось мої товариші, з якими я перед судом жив і різне творив, не вірять, що я з вами був, що ви нас учили, ісповідували, що я дав обітницю не сквернословити, ви думали, що я міліції продався, що і мову свою змінив, і хочуть мене убити за зміну-зраду». І я кажу: «Ні, товариші, не думайте так, я старий, але і священник. Мітя правду каже, що був зі мною під вішаком, що сповідався й обіцяв Богу змінити життя. То від Бога в него та постановова». «Спасібо, Отец, віримо тобі і тобі Мітя, що не

---

*Вішак — вища міра покарання, розстріл.

обманюєш нас. Ну, до свідання, бо дають вже завтрак» (снідання). «Слава Тобі Боже наш, Слава Тобі!» Сідаємо всі рядами кругом великої площі і чекаємо на черпак (кохлю) зупи і кусок хліба. Але то все дуже поволі йде, бо тільки десять мисок, які дають на ту масу народу. Одні з'їдять, другим подають і ті одержують і т.д. Я нагадав собі, що в мене є ще глиняна миска, яку ще в Києві, місцеві сестри передали мені з їдою. Виймаю ту миску і держу, а бляшаної казньонної не беру. Прийшла моя черга і я дістав свій черпак зупи, і малий злодійчук, що зробили його роздатчиком, каже обождать (зачекати) і ще другий черпак вливає мені, бо моя миска об'ємом вмещала два черпаки. «Спасибіг!» — кажу і ділюся зі сусідом, бо я не чув голоду. Але так було з обідом, так було з вечерею і на другий день, і не видержав якийсь зловбий і зависний і в крик сказав: «А что это за ісключеніе (виняток), попові двойную порцію даєш?» Почув це роздатчик, перервав роздавати і дуже голосно закричав: «Тебі непонятно, дурак, а вот слушай, почему я так делаю». «Положим, что я подобно тебе неверующий, но матері наші були верующими, і ради матерей наших, ми должны уважать таких людей, понятно тепер тебе?» — і почав дальше роздавати. А я помолився «Отче наш», «Богородице Діво» за того хлопчину, що так публічно виявив акт віри. Вечором нас всіх взяли під дах, але буквально під дах, бо аж на якийсь п'ятий поверх, значить на стрих під кришу. Очевидно все рвалося вперед, тиснулося, тручалось, так, що [я]майже вкінці опинився на місці. Став я в кінці стриху і стою, розглядаю положення де б то прихилити голову. На мене звернули увагу, бо лиш я так стояв, й ось від одної купи людей, що по середині стриху розмістилася, підійшов до мене молодий чоловік, поздоровився і каже: «Хто ви, звідки ви» і т.д. «Коли ви самі і не маєте нікого, то просимо вас у своє товариство, ми з Вінниці, просимо до нас, бо ніччю здається тут буде неспокойно!» Я подякував і прийняв запрошення, й умістився між відважними юнаками. Ми заснули. Але буджуся і бачу кругом нашого товариства різні лиця, дикі, звірячі лиця, кричать «знімай сапоги» і проче. А! Я зрозумів, це грабіжники, які хочуть використати положення і пороздівати, пограбити наших хлопців. «Не великий пан, візьми сам!» Ті шарпають за ноги, хочуть брати, але тут

нагло: слова команди і хлопці схопилися, стали муром і стали молотити й, гаратати напасників. Крик, писк, вереск побитих, які в один момент щезли і ми спокійно полягали спати. Такої відправи не чекали бандити. Основно їх відлупили (побили). Попам'ятають на ціле життя! Але на стриху нас довго не держали. На другий день чи третій день вивели нас на двір, команда: «Шикуйся в чвірки, і марш до поїзду». І знову товарові вагони з поверхами, і нас пакують вже аж тепер «в дальній етап». І поїхали аж до Кірова. Вже не пам'ятаю скільки, як довго ми їхали. На Україні, яку ми лишили, то була пізна осінь, а тут в Росії, то вже добра зима. За пару днів з Кірова відвезли нас залізницею в глиб Кіровської області, де недавно був лягер для полонених німців, а тепер німців вивезли, і для нас готове місце.

Приїхали на останню станцію, злізли з вагонів: йти не годен, ноги задубили, замерзли на морозі. Бо на ногах дрантиві чоботи і подерті шкарпетки. Отже помогли мені найти місце на санях і поїхали, а хто в луччій обуві, той пішки добирався. Ми на місці. Зачав лікувати ноги мастями і підлікував. Гонили в ліс, що простягався кругом, щоб носити на плечах, або возити саньми дерево на опад в санчасті. Начальник санчасті старий лікар-грузин пристроїв мене на роботу в себе при складі річей в санчасті. Так минуло Різдво та інші зимові свята. Прийшла весна. Водять нас на поле між лісами, де спорядили город, для посадки картоплі та іншої городовини. Тут дозволялося одержувати посилки з дому. Тих посилок посилали з цілого нашого краю... і з Тернополя, і зі Львова, і Станиславова, та інших місць. Тут в цьому лісному лягері я перебув майже два роки. А вкінці була якась контроля, і приказали вислати мене звідси до Воркути, то значить, звідси до Кірова, а з Кірова поїздом на Воркуту.

О, це вже велика різниця, бо Воркута це крайня північ, над самим Льодовим океаном, де самі вугляні шахти. Ось, я вже заїхав на нове місце, на Воркуту, на 1-шу Шахту Капітальну... Гонять кожного дня на шахту, тимчасом на т. зв. курси ознакомитися, вчитися. За кілька тижнів, за місяць, кажуть мені: «Йди в бухгалтерію, бо там визивають». Прийшов я, голошуся, а там між іншими сидить бухгалтер, колишній адвокат зі Станиславова (забув наз-

висько) і каже, що він колись в хорі співав в нашій церкві. По списку дізнався про мене і хоче мене вирвати з небезпечної роботи в шахті, — «Куди?» «А може в баню, де всі люди кожного тижня купаються і здають брудну білизну й одержують чисту». Я згодився, і знова велика полегша, бо там було й осібне мешкання і робота не затяжка. Слава Богу і Марії. Але і тут я довго не був. Було тут повно шпionів, які доносили, що я дію, як священник, розмовляю зі шахтарями і пр. і пр. Мене відправляють на 5-ту, 6-ту, 7-му шахту. Рік, півтора і довше двох майже на жодній не задержався. В тому часі були на шахтах ферменти і на деяких штрайки, і деяких підозрілих в агітації арештували і вивозили. Одного разу і зі мною таке сталося. Прийшло кількох, визвали мене. Сказали: «собирайтесь з вещами!» І я знову поїхав в дорогу — до Кірова і звідси до Владimіра над Клязьмою, під Москвою, до звісної, славної, закритої тюрми. Тут кинули до камери, де було вже трьох українців, а я четвертий. Один з них мені знайомий, ростом величезний, знаний як вищої марки владмувач, так відізвався: «Хлопці скінчилося наше вольне життя, тепер з нами є священник, кінець тих бесід з різними словами. Мусимо примінитися до отця.., бо то нам не зашкодить. Я це вам кажу, бо я пан-отця знаю з Капітальної шахти». І дійсно той великий бандит сказав правду, і я з ними не мав клопоту, бо незадовго вони попросили про духовні науки, відбули Св. Сповідь і прийняли Св. Причастя. А крім того, сам той бандит випитав мене про мою справу, порадив жадати приговору і писати жалобу. Переконав мене і я зажадав приговору і мене визвали і дали прочитати. Я довго читав, щоб засвоїти собі зміст, і прийшов до камери і зараз все списав з пам'яті, і написав жалобу до Москви. Не довго я чекав. І з Москви приїхала комісія і викликала мене. Питають чи я писав жалобу, хто з начальників, ось вони сидять, покажіть, хто з них радив писати в Москву. Я відповів, що крім начальника тюрми, нікого іншого не знаю. «Значить не скажете? — Ідіть.» І відїхали. А на другий день, рано відправили мене назад у Воркуту. І знову їду до Кірова і на Воркуту. Приїхав на пересилку. Всі шахти відказалися мене прийняти до себе. І я сиджу на пересилці, знайомі хлопці, що тут були, змусили начальника санчасти — лікаря зараз взяти мене до себе, як слабосильного і як фельдшера, (бо я відбув такий курс в

старого лікаря грузина в лісному лагері). І дійсно мене взяли в санчасть, і я був тут досить довго. Одного дня начальник лягеря викликає і каже збиратися «з вещами», значить етап. Я скоро був готовий і пішов на етап до одного лягеря, де самі битові (побутові) арештанти, не політичні. Прийшов, став на комісовку, і начальник санчасти — жінка — полковник дуже гарно мене прийняла. Позволила мешкати в кабінеті санчасти і мати нічний дижур у відділах. І тут знову було мені добре і свobodно.

Та недовго. За пару місяців викликають мене в штаб і питають куди я хочу їхати, бо сьогодні кінчиться мені «строк» (термін), і завтра мушу покинути лягер і вийти за браму вахти. Я здивований і без надуми кажу, що до Львова. Так несподівано скоро минуло мені моїх 10 літ кари... за то, що не хотів відречися Католицької Церкви. Дали справку (довідку) звільнення — до Львова, видали пашпорт і гроші на білет і сказали: «Щаслива дорога». Якраз на стації стоїть поїзд з написом «Воркута-Львов». Дають мені цілу лавку, стелю собі, можу сидіти чи лежати і їду до Львова.

Приїхав трамваем до вулиці, де мешкають мої знайомі, що написали й запевнили мені мешкання. Заки я дійшов до їх хати, де мешкали, я добре змучився, бо мої пакунки були тяжкі. За кілька днів мої знайомі найшли мені мешкання в одній старій пані, польки, куди я перенісся. Ще за пару днів я вже був на стало приписаний у Львові, і за якийсь час прийняв до себе нашого братчика Іринея (Олексу). І мої ноги знову ходять по землі рідного Львова. А як довго так буде? Лиш один Господь Бог знає, а для нас людей, це тайна! Моя адреса: Возз'єднання 11, кв. 3.

На пару днів я поїхав до старушки мами, що жила з моєю молодшою сестрою Варваркою. Потім поїхав до Станиславова і до Тернополя, до старих знайомих. А поза тим вертав на своє стале місце у Львові, де, як у великому місті, було досить роботи. Також учив молодих людей, що бажали богословської науки.

Вже пізня осінь. Знову поїхав до мами і взяв її до Станиславова, до мешкання Катрусі, старшої дівчини, що ціле життя мріяла про монастир. Вона ніби з радістю приймила стареньку, бо то мама отця, як вона сказала. Очевидно за удержання я платив її відповідну суму. Тут було її добре, та й знайомі приходили часто і розмовляли

з нею. Я спімнув, що мама моя ціле життя мріяла, що як лишилася б сама, значить, якщо тато скорше вмер би, то вона могла б вступити до монастиря. Відразу мені сказали: «Дайте реколекції та й ваша мама і Катруся можуть дістати облечини». І так сталося, й обі кандидатки, молода й стара зі сльозами вдячності одержали св. монашу одержу Василянок. За якийсь час я поїхав до Тернополя, і розповів там, що моя мама вже монахиня в Станиславові в Катрусі. «А чому не в нас? — відізвилися всі. — Тут частіше мали б Службу Божу і о. ігумен частіше до нас приїздили б, то було би дуже добре». І слово сталося ділом. Одна сестра зараз вечором поїхала до Станиславова і на другий день привезли стареньку с. Емілію до Тернополя. І всі молоді тишилися прикладом старої с. Емілії. Тільки Катруся в Станиславові стратила, бо осталася сама. Стареньку с. Емілію міліція приписала без трудностей. С. Емілія більше мала зайняття, бо помагала в кухні. Раз перед Різдвом я сповідав вечором шкільних дітей в хаті знайомих. Впала міліція і застала мене при св. роботі. Старші дівчата відсварювалися, але ніщо не допомогло. Взяли мене на авто і відвезли до КДБ, разом з течкою, зі св. речами. Я держався тактики «мовчання» — не відзивався. Вкінці я пізнав з їх бесіди, що хочуть мене пустити. Чекали до 12 години ночі. Пізний св. Вечір. Викинули все з течки на стіл... і сказали: «Що конечно вам, візьміть, а решту лишіть». Я все, одно за другим називаючи, скидав назад до течки, замкнув і кажу: «Я вже готов». «Ну то посхали» — сказали. Я повторив і ми всіли до авта і поїхали до дому, де моя мама, а властиво с. Емілія, довго не хотіла отворити і вкінці пізнала мій голос і відчинила. Всі ввійшли до хати, поговорили з мамою й сестрами і поїхали до себе, до хати на св. Вечір... І ми успокоївшись, що все добре скінчилося, теж сіли до св. Вечері, хоч дуже пізної. На другий день після богослужіння, я поїхав до Львова. Значить, треба бути обережнішим. Слава Богу за все!

Рік 1956. Мама дуже любила першу п'ятницю, тому я завжди приїздив в четвер перед першою п'ятницею місяця, всі мали святу годину, в п'ятницю рано Службу Божу і всі були дуже вдоволені.

Мою тету м. Ігуменю арештували за те, що позволяла сестрам лікувати ранених українських жовнів. Вона вмерла в лягері для політичних в'язнів в Мордовії. Я її дуже

зобов'язаний, вона причинилася і допомгла мені в монашому покликанні. Тому тепер я зобов'язаний помагати її духовній родині, щоб могли при допомозі добрих людей дістати відповідне мешкання, де всі, вся родина і старші й молодші свobodно містяться.

Офіційно мене засуджено за те, що я написав брошуру «Історія чудотворної ікони Матері Божої Безустанної Помочі». В цій книжці я бажав виявити прикладами, взятими із щоденного життя, що людина, позбавлена віри, є також поганим громадянином. Я навів деякі приклади. В одній великій трикотажній фабриці у Львові були виявлені по-важні зловживання на великі суми карбованців. І хто це міг зробити? Очевидно, не той, що боїться Божої кари за гріх, але невірющий... Коли ж урядові чинники заперечують Бога і Його закони, громадяни чуються звільненими від Божих законів та й не повинуються також державі. Таким чином суд знайшов, що я в своїй праці зневажив радянську дійсність, та наклав на мене найвищу можливу кару. Але в дійсності вони хотіли мене покарати за мою діяльність, як священника й єпископа.

В часі процесу суддя і обвинувач переганялися в тому, щоб висмівати мене та мою душпастирську діяльність. Одна жінка, присутня в залі суду, піднялася в один момент і сказала: «Як погано смієте поводитися? Уважайте на себе, бо й вас Господь покличе перед свій суд». Невдовзі після того, як я вже був в тюрмі в Комунарську, нагло помер публічний обвинувач: якось сидів в бюрі біля стола і більше не піднісся. Також суддя, що був ще молодий і зовсім здоровий, помер на якусь невідому недугу дуже скоро після того. Вістка про цю Божу кару потрясла цілим Львовом.

Мені сказали, що трохи відпочинку мені не зашкодить та, що моя сестра буде рада, якщо я її відвідаю. Так я знайшовся на літаку до Югославії з пашпортом в руках і візою «на неозначений строк» за кордоном. Це був хитрий спосіб мого вигнання з України.

Опубл.: Єпископ Василь Всеволод Величковський, ЧНІ. Мої життєві спомини, автобіографія. Збірник «Василь Всеволод Величковський», ЧНІ, єпископ-ісповідник. Йорктон, «Голос Спасителя», 1975, стор. 96-100, 110-124, 24-25, 27.

СПОГАД ПРО ЄПИСКОПА МИКОЛУ ЧАРНЕЦЬКОГО

Д-р Антін Княжинський, вчений і публіцист, перебував деякий час в ув'язненні разом з українськими католицькими владиками. Про перебування єп. М. Чарнецького у концтаборах Маріїнська й Орлово-Розово Кемеровської обл. він написав короткий спогад.

В «Шляху» передруковано спогад італійня, о. Леоні, і в ньому один фрагмент з його зустрічі з Преосв. Миколою Чарнецьким. Це відсвіжило мені в пам'яті цю шляхетну особистість і ці спогади хочу почати від нього. Преосв. Микола належав до тих ісповідників, що любов до Спасителя і до Його науки були готові засвідчити своєю мученичою смертю.

Було це в першому лагері моєї страдницької дороги, коли я перебув тюрми, що їх до цього часу нарахував шість, у системі «Сіблагу», побіч городка Маріїнськ, Кемеровської області, що мав назву від цього ж городка. В тому лагері перебув я одну з перших важких своїх недуг і як інвалід не ходив тоді на зону до роботи. До мене прийшов один з довголітніх лагерників, викликав мене з бараку й повів до «бані» (купальні), де починали оформлення нового «етапу», купаючи етапників-арештантів і встановлюючи їх ступінь працездатности, т. зв. «категорію труда». Йдучи в «баню», довідався я від поводиря, що в етапі є наші українські католицькі єпископи.

В купальню впустив нас обох сторож, поляк, що був нам прихильний. Ми задержалися в одягальні, яка була порожня, бо етапники тоді саме купалися. Вийшли етапники, переважно старі люди, між ними два чи три з бородами — отже священики. Один з тих, що мали борода, був худенький, як скелет. Їх оформили у пари і зразу ж,

там же у «бані», спрямували до лагерного лікаря, що ним був єврей — Самуїл Ісаакович Гарновський. Начальника «сан-часті» (санітарної частини), офіцера, там тоді не було. Більш-менш за годину етапники вийшли й одягнулися. Я став з ними знайомитися. Був там митроп. Йосиф Сліпий, єпископ Микола Чарнецький і о. митрат Петро Вергун. Мій поводитир, старий лагерник, пішов до Самуїла Ісааковича довідатися, які «категорії труда» одержали ці три етапники. Цей лікар обіцяв запропонувати для владики М. Чарнецького категорію інваліда, для о. митрата П. Вергуна — таку саму категорію, а для Митрополита — категорію «легкого труда». Це мав затвердити начальник «сан-часті».

Категорії, як бачимо, були легші. Коли б це досягнути, їх можна було оформити в «пряділці», де пряли бавовну, вовну і в'язали рукавиці та скарпетки. Для єпископа Чарнецького можна було постаратися про повне звільнення з роботи. Це взяв на себе мій поводитир. Йому не вдалося. Робота в лагері була лише в зоні, бо Маріїнський лагер не мав т. зв. «підсобного хазяйства» за зоною. Єпископ М. Чарнецький оставався в лагері, в бараку, й міг відпочивати. А відпочинок був йому дуже потрібний, бо дотогочасна арештантська дорога коштувала його багато здоров'я і сили.

В Маріїнському лагері був тоді голод. Тому ми, ті, що довше вже в ньому сиділи, влаштували таємну акцію докормлювання за збірні фонди, купуючи в «ларку» все те, що туди привозили. Так і вдержалися ті, що їм загрожувала смерть із вичерпання сил.

Відпочивши трохи, єпископ М. Чарнецький не сидів у бараку. Він вештався по зоні і шукав найбільш нещасних. Кожний день він приходив до мене, вдивлявся в моє обличчя і знаходив слова потіхи для мене, як лише вмів. Бувало, сяде біля мене, питає про мій стан здоров'я, про мої настрої, про інше, що для нас було найважливіше, і бувало каже:

— Буде ліпше, напевно буде ліпше. Бог цього не стерпить. Вірити треба, бо віра може чуда творити! — Тут він з глибокою впевненістю цитував слова зі Святого Письма і впевняв кожного, що «так мусить бути!»

До нього линули нечисленні тоді в Маріїнському лагері

волиняки. Вони знали його з місійної праці на Волині чи Поліссі, і знали його з найкращої сторони.

— Не бачили Батька сьогодні? — питали бувало мене, коли його даного дня не встигли побачити. — Чи була не хворий?

Він був такою вартісною людиною, без якої було важко жити. Він кожного знав по імені й дорожив ним. Це для нього був великий дар, даний йому Богом. Не дивно, що єпископа М. Чарнецького завжди облягали всі нещасні, бо тільки в нього знаходили слова розради й потіхи.

Мене й багатьох інших, між ними й вичислених єрархів, перенесли незабаром до іншого лагера, що мав гарну назву: Орлово Розово. Назва не виправдувала якості лагера. Життя в ньому було важче, як у Маріїнську, й тут єпископ М. Чарнецький знайшов більше нещасних, що потребували його доброго слова. Тут частіше бачив я його серед людей, і вже не з порожніми руками. Хтось з рідного краю слав йому час до часу малі посилки, які він розділював поміж нещасних. Бувало, прийде й до мене й тиче мені в руку хоч дві кісточки цукру, або головку часнику, кажучи: Чим хата багата...

Незабаром прийшла нова нагінка на католицьке духовенство. Всіх католицьких священників зібрали в етап і зааранжували їх перенесення. Однак, щоб при цьому «заробити», всіх тих, що щось могли мати, примістили в бандитським бараку і вночі ограбили їх. Тоді щойно їх відправляли.

Ми, арештанти, думали, що єпископ М. Чарнецький не буде довго жити, але йому треба було ще випити чашу мученика до дна.

Д-р Антін Княжинський. Мої спогади про українських католицьких єрархів на засланні. «Голос Спасителя», 1960, січень, стор. 31-32.

СПОГАД ПРО ЄПИСКОПА ОЛЕКСАНДРА ХІРУ

Єврейський учитель Юхим Вольф під час свого п'ятирічного ув'язнення у радянських тюрмах і концтаборах двічі зустрічався з єп. О. Хірою. Про ці зустрічі він написав короткий спогад. Ю. Вольф у другій половині 1970-их років виїхав в Ізраїль. (Уривки).

У КАМЕРІ 18

1 березня 1949 року мене заарештували за участь у єврейській молодіжній організації «Ейнікайт» («Єдність»). Кілька днів я відсидів у крихітній одиночній камері — так званому «боксі» — слідчої в'язниці Міністерства державної безпеки УРСР. Потім мене кинули до камери число 18.

Там я застав двоє людей з поживклыми обличчями — бородача і безбородого. Вони про щось стиха балакали, і мені здавалося, що вони вживають мову їдиш. Я звернувся до них цією мовою, але виявилось, що вони говорили по-німецьки. Безбородий був фон Клок. Бородач був Олександр Хіра, український греко-католицький священник з Ужгороду. Він погано знав російську мову, тому в розмовах з ним я послуговувався українською. У розмовах з фон Клоком я вживав російської мови, а Хіра говорив з ним по-німецьки. У спільних розмовах ми всі троє вживали німецької мови.

Хіра розповів, що після того, як не стало єпископа (не пам'ятаю точно, 1947 або 1948 року), він почав виконувати обов'язки єпископа в Закарпатській єпархії. За деякий час його викликали до МДБ і запропонували повернути всю єпархію на православ'я. «Я народився греко-католиком, все життя проповідував греко-католицизм, греко-католиком і помру», — твердив Хіра на всі умовляння. Аргументація

офіцера МДБ була парадоксальна, якщо врахувати, що виходила з уст атеїста: «Поляки накинули українцям церковну унію, щоб занапастити Православну Церкву і спольонізувати український народ. Відтоді, як український народ возз'єднано, уніятській Церкві не залишилося місця під сонцем, і хоч би що казав священник Хіра, історична справедливість переможе і весь український народ буде православний».

Хіра вів своє «Нема жодної статистики в справі переходу православних українців у греко-католицизм 350 років тому. Ніхто не знає, скільки вірних перейшло з власної волі, а скільки з примусу. Були також численні випадки переходу греко-католиків до православ'я під страхом смерті. У цьому відзначилися, зокрема, козаки. А ось тепер і ви намагаєтеся робити те саме. Але в цій брудній справі я вам не помічник і піду у відставку».

«Не підеш, а будеш діяти так, як ми скажемо, тобто, в інтересах українського народу! Завтра виголосиш проповідь на користь переходу єпархії в православ'я. Якщо ні, то судитимемо тебе за саботаж і наклеп на політику радянської влади: народ всією душею бажає повернутися до віри батьків, а ти цьому заважаєш та ще брешеш, що повернення до православ'я нібито не відбувається добровільно».

Хіра пішов додому. Наступного дня він попрощався зі своїми парафіянами. Проповіді, якої від нього вимагали, він не виголосив. За кілька днів його та всіх керівників єпархії заарештували і звинуватили в саботажі. Майже всіх засудили до 25 років ув'язнення. Слідство й суд відбувалися у Львові, а тепер їх усіх чомусь привезли до Києва, до міністерства.

Одного дня я повернувся з допиту в дуже доброму настрої: мене повідомили, що мою справу передають від слідчого Берези до слідчого Горюна. Білявий Береза виявив себе людиною грубою і безграмотною, а його начальник, чорнявий капітан Горюн, здавався чемним, розумним і освіченим. Він провадив справи релігійних сект і єврейського підпілля. Хіра, що його справу також провадив Горюн, миттю розвіяв мої рожеві уявлення тихими словами: «Побережися, сину: Горюн м'яко стелить, але жорстоко спати». Незабаром я переконався в правоті його слів...

Якось Хіра зник на п'ять днів. Звечора його викликали

на допит, і він не повернувся ні тієї ночі, ні наступного дня. Коли він нарешті з'явився, він був без бороди, змарнілий, постарілий з вигляду на 20 років, з лицем, перекивленим від болю. Ні, його не били. Біль був від шлункової хвороби, бо в карцері йому не давали ліків, яких він звичайно вживав. Але найбільше його турбувало, що постригли бороду, яку раніше йому дозволили мати, як священникові. Хіра розповів, як потрапив до карцеру.

Весь час він не міг зрозуміти, навіщо їх після засуду привезли до київської в'язниці МДБ. Горюн провадив передслідство дипломатично, було неможливо зрозуміти, до чого він веде. Допити були не тривалі і виснажливі, як в мене, а, навпаки, короткі і загадкові — одне недоречне, з погляду допитуваного, питання, і все — повертають назад до камери. Ця загадковість подій дуже мучила Хіру. Нарешті він зрозумів — Москва незадоволена з формулювання вироку і вимагає замість саботажу «пришити» зраду батьківщини. Для цього треба домогтися від звинувачуваних визнання щодо таємних зв'язків з Ватиканом. Хірі щораз показували свідчення знайомих йому людей, які присягали, що він, Хіра, приймав таємних посланців від папи. «Як уміло МДБ підробляє почерки і стиль мови цих людей!» — думав Хіра. Тоді він ще не розумів, що більшість свідчень — справжні, бо ці люди або завербовані до праці в МДБ, або свідчать під тиском, під тортурами.

Уголос Хіра казав лише одне слово: «Неправда». Врешті Горюн склав протокол допиту на підставі свідчень інших людей і запропонував Хірі його підписати. «Не підпишу, — мовив Хіра, — це брехня». — «Ах, значить я брехун!» — проказав Горюн, натискаючи на гудзик дзвоника. Прийшов наглядач і потягнув Хіру до карцеру...

У КАМЕРІ 57

Незабаром мешканців 18 камери розігнали по інших кутах тюрми, а я потрапив спочатку до камери 53. За деякий час туди привели Олександра Хіру та Яшу Левкіпера — 19-річного єврейського парубка, який намагався перейти кордон до Румунії, щоб потім дістатися до Ізраїля. Разом нас усіх невідомо для чого перевели до 57 камери, і туди ж кинули українського хлопця з Полтавщини Володю Комедата та німця Пельмана.

Володю п'ятнадцятирічним хлопцем німці погнали на працю до Німеччини. Його визволили англійці, а тепер його звинувачували в шпигунстві. Пельман був високий і худий, із злісним і голодним поглядом. Перед полонем він важив понад 90 кілограмів, а тепер від цього залишилося трохи більше половини. У взаєминах з іншими в'язнями Пельман був нестерпний. Я припинив розмови з ним після того, як він став глузувати з моєї німецької мови. Відмовилися від спілкування з ним також Яша та Володя. Лише Хіра мав терпіння розмовляти з Пельманом, хоча той, буди протестантом, ганив католицтво, намагаючись розлютити о. Хіру. Тоді я зрозумів, що таке справжня доброта і пастирське терпіння.

Щоранку обраний нами черговий підходив до «кормушки» (так в'язничною мовою зветься спеціальна квартира в дверях) і одержував «пайку» для всіх мешканців камери. Цього разу черговим був Пельман. Не знаю, як це йому вдалося, але він примудрився одержати «пайку» для всієї камери двічі. Негайно і блискавично, не відходячи від дверей, він проковтнув шість порцій. Якась інша камера залишилася без «пайки». Роздавальники поскаржилися черговому в'язничного корпусу лейтенантові Хмарі. Вони були певні, що дві «пайки» одержала саме наша, 57 камера, але вони не запам'ятали, хто був черговим: для них ми всі на одне обличчя, як худоба. Нас усіх погнали на зізнання до «приймального покою» Хмари. Лейтенант кричав, погрожував, вимагав, щоб ми виказали чергового. Відповідно до непорушної в'язничної етики, ми мовчали: виказувати не можна, бо перетворишся на «суку», яку кожний в'язень має право вбити. Якби Пельман був порядною людиною, він мусів би сам себе виказати, щоб позбавити покарання всіх інших. Але й він мовчав. Вправний офіцерський крик Хмари і наше безпорадне і розпачливе мовчання створили таку атмосферу, яку важко було витримати, і мені вже здавалося, що я не витримаю і знепритомнію.

За виробленою в «органах» схемою колективного допиту, Хмара обрав того, який здавався йому найслабшим. Ним виявився Хіра. Не буди нашим слідчим і не знаючи нас особисто, Хмара дуже помилився, бо Хіра був духовно-найсильніший серед нас. Намагаючись виказати перебільшено страшні ознаки безмежного гніву, лейтенант

кілька хвилин люто гримав на отця (це звичайний психологічний шок, якого вони вживали перед тим, як удавано пом'якшитися і перейти до умовляння). Далі розпочалося апелювання до сумління в'язня: «Ти священник — поборник правди і справедливо це, що ваша камера одержала дві «пайки», а інша — жодної? — «Несправедливо», — відповів Хіра. — «Тоді скажи, хто одержував сьогодні хліб?» — «Не знаю. Я в той час молився». — Ось як! Така є ваша єзуїтська етика: відвернутися до стіни, коли людей вбивають!» І Хмара наказав запроторити Хіру до карцеру, а нас — назад до камери. «Сидітимеш у карцері, доки не скажеш, хто був сьогодні черговий камери!», кинув лейтенант навздогін Хірі. Хмара повеселішав, усміхнувся нам і із задоволенням запалив цигарку. Він був дуже гордий, що довів перевагу своєї дебівської етики перед етикою священника.

У камері я підійшов до Пельмана впритул і сказав: «Задушимо тебе, якщо ти сам не зізнаєшся, що був черговим. Ми не дозволимо, щоб через тебе загинув у карцері безвинний Хіра!» Володя та Яша схвально закивали головами.

Дві години Пельман похмуро сидів у кутку під нашими загрозливими поглядами. За дві години він постукав у двері і попросив, щоб його і мене (мене — в ролі перекладача) відвели до Хмари. Після цього Хіру випустили, а Пельмана на три дні посадили до карцеру. Хмара був так задоволений із своєї перемоги, що призначив Пельманові порівняно м'яке покарання.

ПОСЕЛЕННЯ ОЛЬЖЕРАС, КЕМЕРІВСЬКА ОБЛАСТЬ, КОМИШЛАГ

...Минуло чотири роки. Я відбував термін ув'язнення в таборі Комишлаг, у поселенні Ольжерас Кемерівської області. Одним з моїх друзів був кандидат медичних наук Левітан, що відбував свій десятий рік ув'язнення, будучи завідуючим рентгенологічного кабінету таборового медичного пункту. Якимось він сказав мені нишком, що сьогодні наприкінці дня до кабінету приведуть з іншого табору групу хворих політв'язнів для медичного огляду. Якщо це мене цікавить, додав Левітан, то я зможу підійти знадвору

до вікна рентгенологічного кабінету, — може побачу знайомих.

Після праці я вартував біля вікна, доки привели в'язнів. Я відразу побачив серед них Хіру. Він змарнів, посивів, трохи згорбився. Я постукав у вікно, він побачив мене, зрадів, підбіг до шиби. Ми привіталися і він розповів, що хворіє на легені. Тут нас помітив наглядач і відігнав мене від вікна.

Це було влітку 1953 року. Далі я не зустрічався з отцем Хірою і не чув про нього. Але в моїй пам'яті він залишився одним з праведників, які тихо, скромно і не бажаючи розголосу несуть добро в цей страшний світ. Не знаю, що з ним сталося. Можливо, він дожив до масового звільнення в'язнів, яке почалося після смерти Сталіна. А можливо також, що його, як багатьох інших західніх українців, залишили в таборі до кінця величезного терміну ув'язнення, а фактично — до смерти... У кожному разі, я хотів би, щоб пам'ять про цю людину не зникла. Може, хтось на Україні прочитає і згадає добрим словом одного зі скромних і невідомих героїв, що для розповіді про нього треба більшого літературного таланту і багатших мовних фарб, ніж моя непишна мова шкільного вчителя.

Опубл.: Юхим Вольф. Зустрічі з отцем Олександром Хірою. «Сучасність», 1982, ч. 7-8, стор. 159-164.

ОСТАННІЙ ЛИСТ ЄПИСКОПА ОЛЕКСАНДРА ХІРИ

Останній лист єпископа О. Хіри із заслання в Караганді, писаний 3 травня 1983 р. до о. А. Пекара, ЧССВ. 26 травня єпископ Олександр помер після 35 років ув'язнення і заслання. (Уривок).

Пишу знову з лічниці. Кровопльовання мучить мене вже від 18-го квітня, а крові годі спинити. Словом: сонце низько, а мій вечір близько! Слова «Пам'ятай, чоловіче, що ти порох і в порох повернешся!» треба вже мені й до себе примінити. Тому, якщо це моє письмо до Вас мало би бути останнім, то:

Дякую ласкавому Спасителеві за всі численні дари, якими Він обдаровував мене на довгій дорозі мого життя, почавши від Вульховець, через Сибір, аж до Караганди.

Дякую Господу Богові, що поміг мені «доброю боротьбою боротися і віру зберегти!»

Дякую Богові за напис на мій надгробний камінь, що його вложили мої запеклі противники: «Десятки лет пропагандировав католицизм антикомуністического духа, поддерживал и углублял у верующих ещё и после перемены государственного строя...».

Дякую Господеві за те, що й мене можуть похоронити зі словами великого ірландця О'Коннелля: «Тіло віддаю землі, душу — Богові, а моє серце — Римові!».

Знайте, що я щодня із синівською відданістю молюся за Святішого Отця Івана Павла II, щоб він силою ключів, повірених св. Петрові, поміг мені зменшити мої довги перед Христом.

Прощайте, мій Дорогенький! До блаженного побачення по правіці милосердного Ісуса.

Опубл.: «Шлях». Філадельфія, 25-26 червня 1983 р.

РОЗПОВІДІ ПРО УВ'ЯЗНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ, МОНАХІВ І МОНАХИНЬ

Про перебування українських католицьких владик і священників у тюрмах і концтаборах СРСР свідчень і спогадів мало. До рідкісних винятків належить розповідь о. Іриня І. Готри, ієромонаха ЧСВВ, який відбув 10 р. ув'язнення; розповідь невідомих монахинь про ігумена Добромильського монастиря о. Макарія Розумійка, з яким вони зустрінулися в Хабаровській тайзі в 1953 р.; про зорганізування громади-парафії засланими монахинями і вірними, що описав монах-каторжанин; про десять українських монахинь, про яких писав, після повернення з радянського ув'язнення, полонений-німець Карло Гаррер.

СПОГАД о. ІРИНЯ І. ГОТРИ

Весною 1950 р. мене заслано в Казахстан (Киргизькі степи), у Дзесказган до рудників. Там були копальні міді і каменоломня. Молодших давали в мідні шахти, а я попав у каменоломню. По двох чи трьох місяцях мене направили в інвалідський табір у Спаськ, Карагандської області, як неспосібного до такої праці. Але й в інвалідному таборі не лишали мене в спокої. Працею понад мої сили, а саме воженням каміння тачками, зірвали мені ноги так, що я мусів піддатися операції, бо грозило мені каліцтво. Зі шпиталю вийшов я вже з палицею, з якою і повернувся до Львова.

З кінцем 1954 р. зачали помалу ліквідувати табори, а хворих і неспосібних до праці звільняли з таборових бараків. Весною 1955 р. і до нашого табору заїхала комісія й зачала розглядати наші картотеки та звільняти неспосібних до праці. Мене звільнили у квітні 1955 р. Я виїхав до своїхів у село Виспа, повіту Рогатин. Там пробув усього

місяць і виїхав до Львова, де прописався і замешкав тимчасово у своїх кривних, а потім перейшов на приватне мешкання.

РОЗПОВІДЬ ПРО ІГУМЕНА о. МАКАРІЯ РОЗУМІЙКА

Нас огорнула велика радість. Ісус вислухав наші молитви й прислав нам свого заступника. Всі ми впали на коліна й подякували Йому за ту превелику ласку. Ми скоро зібралися й під вечір вибралися в дорогу, по замерзлому озері, яких 15 км. дороги. Мороз прошивав нас до самих костей, сніг скрипів під ногами, а гострий вітер смалив наші лиця. Надворі темніло. Та ми не зважали на ніщо. Ми тільки йшли і йшли. Ми не чули зими ані втоми, навіть не боялися вовків, що десь недалеко вили. Ми хотіли якнайшвидше побачити нашого священика, про що ми молилися вже три роки.

І ось ми побачили старенького, худорлявого, похилого дідуся [о. М. Розумійка], в подертій «куфайці» і напханих штанах, з яких вилазили кусні вати. На ногах у нього величезні валянки, з задертими мов сани носами, а на голові така сама подерта шапка. На чолі окуляри, прив'язані до вух шнурками. Правдивий каторжник. Не хотілося вірити, що це священик. Та коли нас привітав словами «Христос рождається!» — зникли всякі сумніви!

В 9-ій годині ввечорі наш дорогий в'язень уже чекав на нас у столовій. На звичайному столі ми завчасу приготували престіл до Служби Божої — накрили білим обрусом, поставили дві маленькі ялинки, а коло них свічки та все потрібне до відправи.

Після сповіді почалась св. Літургія. О, з якою великою тугою і з яким гарячим бажанням ми приступили до св. Причастя! Нарешті дочекалися, що Євхаристійний Ісус увійшов до нашого серця. Невисказана радість і щастя наповнили нашу душу. Зворушені до глибини душі, ми не знаходили відповідних слів подяки за таку велику ласку. Тоді ми почувалися найщасливішими з усіх людей світу. Вже ніщо не було для нас тяжке чи страшне. Євхаристій-

ний Христос осолодив усе наше горе й терпіння. Тепер ми були готові за Христа віддати й своє життя. З наших сердець десь раптом зник усякий страх. Ми вже не боялись, як-не-як!

По Службі Божій відбулося ще й Йорданське Водосвяття, а відтак спільна св. вечеря - це ж бо був Щедрий Вечір, тож необхідно було його відзначити старим українським звичаєм. На столі з'явилися борщ, голубці, вареники, а навіть кутя. Час минав швидко. Ми й не стямилися, а вже вибила п'ята година ранку. Нам треба було йти. Але цим разом ми вже не йшли самі через озеро, з нами йшов Євхаристійний Христос. Ми несли його в малій коробці на грудях.

На дворі зоряна, зимова ніч. Сніг, мороз, пронизливий вітер. Але ми нічого не відчували, бо з нами йшов Ісус Христос. Ми молились у серці всю дорогу й напереміну несли Христа в Пресв. Євхаристії. Вдома сестра, яка зосталася сторожити хату, вийшла нам назустріч з запаленою свічкою і молитвою на устах. Так ото ми впровадили Євхаристійного Христа до нашої вбогої хатини. Поклавши Пресв. Євхаристію на столі, ми всі глибоко вклонились і заспівали пісню: «Вітай між нами, Христе, вітай!» та відправили ще Святу Годину. Потім ми заховали Найсв. Тайни до шухляди в столі і лишили запалені свічки аж до вечора. Ось так живий Христос у Пресв. Євхаристії замешкав разом з нами в Хабаровських тайгах. Дивні діла Божі!»

РОЗПОВІДЬ ПРО УКРАЇНСЬКУ КАТОЛИЦЬКУ ПАРАФІЮ В СИБІРСЬКІЙ ТАЙЗІ

Парафія була велика, бо гуртувала багато виселенців, а вони були жадні Божого слова. Всі вони творили наче одну родину й помагали собі взаємно, немов рідні брати. Поле до душпастирської праці було підготовлене монахинями. Так зразу почав я свою велику місію в сибірській тайзі. Люди з усіх участків горнулися на св. Службу Божу, яку я відправляв раненько щодня, а в неділю два рази,

ранком і ввечері. Навіть довколишні мешканці запрошували до себе з відправою й кожний уважав собі за честь, якщо в його хаті відслужено св. Літургію.

Релігійне життя зачало проквітати. Люди масами приступали до св. Сповіді й Причастя, христили своїх дітей, вінчалися і бажали християнських похоронів. Сестри приготувляли дітей до першого св. Причастя й торжественно відзначали той день. Теж і молодь себе гарно вела.

Участь у богослуженнях брали усі однаково — українці й місцеві росіяни. Не було розколу у вірі. Всі признавалися до католицької віри й тішились, що мають свого священника й своїх монахинь, які провадять їх дорогою до Бога і Царства Небесного. Цілий тиждень вони тяжко працювали в лісах, але в неділю всі спішилися додому, щоб бути на св. Службі Божій і по-християнському перевести Господній день. А у Великому Пості всі приступали до сповіді.

У 1951-му році заарештувала поліція десять українських монахинь. В холоді, голоді й спразі та серед знущань перебували вони у в'язниці аж до судового вироку, який звучав десять літ каторжної праці за Уралом. Засуджених загнали до поїзду в вагон, призначений для транспорту скоту. Там стрінув їх німецький полонений вояк, який опи- сав цю подію.

— Хто ви? — запитався він.

Одна з них відповіла йому українською мовою:

— Ми є українські католицькі монахині.

— Чому вас вивозять?

— Бо ми залишилися вірними нашій вірі й нашим чер- нечим обітам.

Він подивляв їх. Вони були чисто одягнені і зачесані. О годині 6-ій рано почали день молитвою і роздумуванням. В часі дня відмовляли спільно вервицю, а ввечері співали пісні.

По трьох тижнях приїхали до середнього Сибіру, де було п'ять концентраційних таборів з бараками, обгороджених колючими дротами, і під пильним наглядом численної, озброєної сторожі. Командант табору, воюючий атеїст, немилосердно дошкуляв монахиням при кожній нагоді. Лаяв і ображав вульгарними словами. Одного дня він увійшов до їхнього бараку, зірвав із стіни маленькі ікони

Ісуса Христа і Божої Матері, кинув їх на землю, потоптав ногами й крикнув:

— Кінець з пересудами!

Ціле літо і осінь терпіли бідні монахині вияви ненависти і озвіріння команданта. На всі переслідування, шикани, кривди й зневаги вони мали одну відповідь: ангельську терпеливість, спокій і внутрішню радість, що можуть терпіти за Христа і Його Церкву. А зате постійно зростала їх повага серед усіх мешканців таборів. Навіть православні й мусулмани називали їх «ангелами з неба» й казали, що це «святі українські дівичі».

Монахині потайки хрестили дітей і дорослих. Учили катехизму. Раз на місяць священник-в'язень відправляв Службу Богу, а вони розносили св. Причастя.

Прийшла жахлива сибірська зима, яка тривала сім місяців. Температура спадала до 50-60 степенів Цельсія нижче зера. Віддих замерзав... А вночі десь поблизу вили вовки. Тоді цей командант закликав монахинь і промовив до них:

— Радянська влада вичерпала вже всі нормальні засоби, щоб вас перевиховати на добрих громадян, але все це надаремно. Я дістав наказ з централі в Москві, як маю повестися з вами тепер. Ви є фанатичні агентки Ватикану і українського націоналізму. Тому згідно з одержаним наказом мушу іншим способом зламати ваш опір. Цілий тиждень будете замкнені в поодиноких камерах. Дістанете раз на день кусник хліба і трохи теплої води. Не допоможе це, тоді на очах цілого табору будете стояти на морозі три години в самих сорочках. Побачимо, хто сильніший: ваш Бог чи сибірський мороз і могутність пролетаріату. Якщо підпишете цю заяву, то будете звільнені.

Секретар подав їм заяву такого змісту: «Ми, нижче підписані монахині Чину..., признаємо наші ідеологічні помилки та добровільно й радісно вирікаємося їх і наших чернечих обітів. Також обіцяємо не виконувати серед в'язнів і полонених жодної релігійної діяльності й пропаганди».

Коли монахині прочитали цю заяву, командант сказав грізно:

— Питаюся вас останній раз, підпишете чи ні?

Монахині відповіли спокійно, але рішуче:

— Ніколи! Наше сумління не дозволяє нам підписати це.

- Доволі! — гукнув він і звернувся до сторожі:
— Відведіть ті папські ідіотки до окремих камер!

Монахинь замкнули поодиноці в неопалених камерах. У неділю рано ходив командант від одної до другої камери й питав знову, чи вони підпишуть.

Вони всі відмовлялися.

— Побачимо! — просичав він. В 10-й годині перед полуднем зігнали дві тисячі в'язнів і полонених, з чотирьох рогів табору скеровано на них скоростріли, один сторож тримав на ланцюгу поліційних собак. Командант і його помічники були одягнені в теплих хутрах, а на голові мали астраханські шапки. На його наказ приведено монахинь. Вони були змарнілі, босі й лише в сорочках. Сотки голосів пролунали:

— Ви кати! Як ви можете так жорстоко поводитися з бідними жінками? Ганьба вам!

Сторожа негайно скерувала на них дула скорострілів, а командант крикнув:

— Тихо, ви собаки, бо зараз дам наказ стріляти на вас! — А до монахинь звернувся ще раз:

— Це моя остання осторога: або підпишіть цей документ або за чверть години перемінітеся у соплі льоду.

— Повторюємо, що відмовляємось підписати. Наше сумління християнок не дозволяє нам! — відповіли вони.

— Побачимо. Маємо час.

Він закурив папіроску, а монахині прилякнули на замерзлому снігу й почали відмовляти вервицю. Минуло півгодини. Монахині спокійно молилися. Тоді командант втратив терпеливість.

— Залишаю вам ще п'ять хвилин — крикнув. — Або підпишете або пустимо собак на вас.

У відповідь на це монахині почали відмовляти Вірую. Командант дав знак сторожі, яка відчепила ланцюги від нашійників собак і їх нацькувала на монахинь. Люди закричали з переляку. Собаки, злісно гаркаючи, пігнали до монахинь. Та кільканадцять кроків перед монахинями зупинилися і полягали в сніг, скавулячи та приязно вимахуючи хвостами.

— Хай Господь буде благословенний! Чудо! Чудо! Смерть катам! — понеслося з усіх сторін.

В'язні українці заспівали «Тебе Бога хвалим». А командант почервонів, а потім побілів на обличчі. Отямившись,

наказав відкликати собак, а всім в'язням разом з монахи-нями відійти до бараків.

Від того часу він залишив монахинь у спокою.

Опубл.: Ісповідники віри нашої сучасности, стор. 127, 157-159, 161-162, 162-165.

В. ЦІШЕК: РОЗПОВІДЬ ПРО СВЯЩЕНИКА І. КОТІВА

Священик о. Волтер Цішек у кн. «З Богом у Росії» обширно пише про душпастирську працю українського священика біля Норильська о. Івана Котіва, якого називає псевдонімом о. Віктор.

При своєму зайнятті наглядча над складами він, [о. Іван Котів] міг багато допомгти жінкам-в'язням. Бо тепер у віддалі приблизно 100 метрів від табору ч. 5 був жіночий каторжний табір. Жінки мусіли також працювати при розбудові міста. Група українських монахинь мала у своєму таборі великий вплив, передусім на молодих дівчат, яким вони допомагали домовлятися відносно сповіді. Вправді жінки не мали права залишати свого табору, але час від часу вдавалося влаштувати так, що ті з-поміж них, які хотіли сповідатися, стояли на точно означеному місці при колючому дроті, при перегородах, а тоді о. Віктор, переходячи, слухав їхньої сповіді.

Здебільшого вони писали свої провини на клаптику паперу й передавали їх о. Вікторові, як він коло них проходив. Картки були нумеровані, але не мали ніяких імен і о. Віктор спалював їх у печі своєї будки. Жінки приходили знову, висловлювали свій жаль за гріхи, подавали рукою число своєї картки і о. Віктор давав їм розгрішення. Коли було неможливо або деколи невказано передавати картку, чи вділяти жінкам поодиноці розгрішення, ми старалися дати їм бодай загальне розгрішення. Ми всі допомагали в тому ділі о. Вікторові, але о. Віктор мав при своїй праці більше часу у своєму розпорядженні й він виконував найбільшу частину цієї праці. Певно, що деякі картки, які в той спосіб були передані, могли бути переловлені. Одначе той факт, що жінки були приготовані задля св. Тайн брати на себе цей ризик, їхне довір'я та їхне щире наставлення до

нас були для нас, священників, поштовхом до дальшої душпастирської діяльності.

В загальному жінки мали в каторжному таборі значно важче життя, як чоловіки. Дуже часто їх уважали за свідну дику звірину...

Що в жіночому таборі були два повні бараки малих дітей віком нижче п'ять років, було найкращим свідомством, як виглядали обставини в жіночому таборі.

Передусім українки, балтійки та польки були надзвичайно твердого характеру й побожні, без уваги на те, серед яких обставин їм доводилося жити.

Опубл.: Ісповідники віри нашої сучасности, стор. 173-174.

СПОГАД ПРО СВЯЩЕНИКА ОЛЕКСІЯ ЖАРЕЦЬКОГО

Польський ксьондз Буковінські познайомився з українським священником о. О. Жарецьким в Караганді. У своїх спогадах, які появились окремою книжкою, він розповідає про поїздки українського священника до митр. Й. Сліпого в Красноярський край та про душпастирську працю о. Жарецького серед засланців.

Зате дуже добре знав іншого видатного місіонера, сьогодні вже покійного, священника Олексія Жарецького.

Священик Олексій Жарецький народився 1914 р. в околиці Бережан. Батько його був дяконом греко-католицької церкви. О. Олексій був капеляном львівської Греко-католицької Архидієцезії. Був він целесом. Ми познайомилися з о. Олексієм 1955 р. в Караганді, де вже наступного року він спромігся відкрити церкву для українців. О. Олексій вивчив латинську св. літургію і відправляв її церковнослов'янською мовою для українців та латиною для німців і поляків. Був він капелян надзвичайно старанний та працюючий. Крім дуже інтенсивної праці в Караганді, робив місіонерські подорожі до ближчих і дальших місцевостей в районі Караганди.

1957 р. о. Олексій спромігся зробити далеку й дуже небезпечну подорож. Дістався власне до Митрополита (те-

пер Кардинала) Сліпого, котрий примусово перебував у домі для перестарілих у Красноярському краї на Сибіру. О. Олексій мав з ним побачення в (...) лісі. На дорозі назад його затримано і п'ять днів допитувано органами безпеки Красноярська. Щоправда, був він звільнений і повернувся до Караганди, але відтоді земля стала горіти під його ногами. Зваживши на всі обставини, о. Олексій вирішив виїхати з Караганди, де і без нього було багато священників. Відтоді почався останній період місіонерської праці священника Олексія Жарецького, який цілком заслуговує назви героїчного періоду. Тривав той період 5 років (1957-1962). Священик Олексій присвятив себе виключно місіонерській праці у прямому значенні цього слова. Кілька разів міняв місце свого мешкання.

Так само, як і священник Паукштіс, священник Жарецький мав величезну територію для місіонерської праці. Кілька разів бував в околицях Самари (тепер Куйбишев) на Поволжі. Довший час працював на Уралі у Пермській області й далі на південь в Оренбурзькій області. У Казахстані часто бував в Актюбінську й околицях, а також на територіях, що залишились сиротами в наслідок ув'язнення ксьондзів Броніслава та Юзефа, в областях Кокчетавській та Целиноградській.

1960 р. о. Олексій був прописаний в місті Орську, Оренбурзької області. Одного разу, коли повернувся додому після короткої місіонерської подорожі, довідався, що під час його відсутності міліція його виписала. О. Олексій не зголосився до міліції у тій справі, ставши добровільно, як кажуть, *мандрівником Христовим*. Ніде не прописаний — лише з паспортом у кишені — він і далі провадив місіонерську працю, дарма що знав, що це не скінчиться інакше як ув'язненням. Таким бездомним мандрівником Христовим о. Олексій був протягом двох років.

У квітні 1962 року о. Олексій прибув до Караганди. Два рази був у мене. Приймав його з великою обережністю, бо боявся за нього. О. Олексій завжди був худий і досить високий, а на той час схуд до решти. Лише очі блищали. Виглядав дійсно як ісповідник віри й кандидат на мученика. Скаржився, що протягом постійних мандрівок зіпсував собі шлунок. Я порадив йому натомість виїхати з Караганди й податися до Таджикистану, де ще

ніколи не був і міг там багато спокійніше працювати. Дав йому кілька певних адрес у різних місцевостях Таджикистану.

О. Олексій у розмовах зі мною визнавав, що ситуація в Караганді небезпечна, однак казав, що йому дуже шкода українців, греко-католиків, що мешкають у Караганді, котрі дуже занедбані, але горнутья до нього. Казав, що постарається насамперед скінчити свою душпастирську працю серед українців, а тоді просто з Караганди поїде до Таджикистану. Та Бог розпорядився інакше.

Десь коло 12 травня 1962 року йшов о. Олексій сам-один однією з вулиць Караганди. Там його затримано, і зараз же формально заарештовано. У Караганді відбувся суд над священником Олексієм. Засуджено його на два роки ув'язнення за волоцюство. Тримали його в таборі недалеко Караганди. Щоправда, працював у кравецтві, але дуже нарікав на нестерпне оточення вуркаганів. При тому стан його шлунку пішов на гірше.

Священик Олексій Жарецький не відбув двох призначених йому років ув'язнення. Був ув'язнений якого півтора року. Помер наприкінці 1963 року у віці 49 літ у табірному шпиталі в містечку Долинка під Карагандою, де його й поховано. Вдячні українці віднайшли його могилу на цвинтарі й поставили на ній гарний хрест. Згодом посвятили його, і (хрест), тому що сам цвинтар страшенно занехаяно, тим дужче впадає в очі на ньому той гарний хрест на могилі капеляна, що віддав душу свою за ближніх своїх...

Опубл.: Св. Олексій Жарецький (ks. Aleksy Żarecki). «Dziennik Polski», 1980, 19 листопада. Переклад з польської.

РОЗПОВІДЬ АРХИМАНДРИТА КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Молодший брат митр. Андрея Шептицького, архимандрит Чину Студитів Климентій, відбував ув'язнення разом з композитором Василем Барвінським, якому архим. Климентій розповів про свій арешт і ув'язнення. Згодом цей спогад дійшов на Захід.

Арешту мого dokonали, коли вдруge з'явились у Львові, в моїй келії, в часі вечірньої молитви. Не дозволили навіть убраться, лише наказали йти з ними. Їх було чотирьох, усі військові. Увели до військового вoзу й повезли, не знаю де. По привезенню впровадили до якоїсь пивниці і наказали сидіти. Наступного дня з'явилось кілька осіб і наказали йти, уживаючи «ти», за ними. Того ж дня розпочався переслух; то було вночі.

Я перейшов правдиве пекло, мусів просиджувати на брудній камінній підлозі. Знуцанню не було кінця. Мені закидали, немов би зрадив Церкву та продався Римові й стався ворогом українського народу. Вимагали признати православіє. Жадали уявнити антирадянську організацію, до котрої я належу. Коли жадання не skutкували, поставили умову, що наколи я зречуся ворожої діяльності й проголошу свою відданість московському патріархові, тоді позискаю свободу й велике признання і стану Митрополитом Західньої України. Слідство тягнулося дуже довго, мабуть, понад півтора року. Мені завжди снівся святий апостол віри Йосафат, благословляючи мене, він молився. Я щоденно поднесь молюся до нього, а це щораз більше утверджує мене у вірі, тому страждання мої далеко відбігають від мене, бож духово чую, що негідний я їх великого значення; це ж шлях Христа, а я, я марний, негідний Тобі й не можу долучити себе до Його божественного терпіння!

В часі слідства мене часто били, обзиваючи при цім продажною шкурою, зрадником, покриваючи матірньою

лайкою. Падаючи на коліна, я благав Господа, щоб простив їм. Вони залишали мене на кілька днів, це ставало знаменням Господнім, Його рука спочивала на мені!

Суд засудив мене на 25 років; пізніше я довідався, що це була постанова «особого совещания». Сидів я по багатьох в'язницях, згадуючи Володимирську, Київську та інші. Перебував у Монголії, де приділили мене до випасу свиней, враз з іншими духовними різних національностей. Стрічав багато духовних осіб, котрих змушували до праць при каналах з нечистю, щоб цим понизити гідність і значення духовного стану. Супроти них була стосована образлива ругань, щоб ще більше завдати морального пониження, і цим до решти психічно зламати їх.

Але це стосовання не знайшло опертя, а навпаки, Св. Віра здобувала ще більшу стійкість у Господеві, [вони] сталися страждальниками за віру Христову, священномучениками за Правду Божу!

Господь наставив мене бути слугою українського народу і Його Святої Церкви. Блаженним є той, хто перетерпів до кінця! Мене Кир Андрей поблагословив і переказав свою духову силу, щоб поучував і благословив кожного іменем Божим! Це було останнє моє прощання з ним, бо пізніше ніхто не міг його бачити. В тому часі Кир Андрей, відмовляючи молитву, зняв свій перстень і наложив на мій палець, кажучи: «Будь благословенним», назвавши мене по імені. Під час слідства мені відібрали перстень, жадаючи дізнатися, від кого я його дістав, і при цім мене було бито. Та Господь і тим разом мав мене у своїй опіці; я не відповідав...

Опубл.: Логос. Йорктон, ч. 1, січень-березень 1982 р.

СМЕРТЬ СВЯЩЕНИКА ІВАНА КИПРІЯНА

Священик Іван Кипріян був польовим духовником УГА в 1919 році. Збігом воєнних обставин він залишився на Наддніпрянській Україні, де був заарештований більшовиками. Довгі роки перебував у концтаборі СРСР, де й помер.

Він був одним з наших праведників, хоч був брудний, обдертий і знаний як «номер 8-9-8-6».

Так, «номер 8-9-8-6», це о. Кипріян, український католицький польовий священик. Вся його історія пов'язана з понурою трагедією концентраційних таборів на далекому Сибіру, де голод, холод, тортури, муки й жах, здається, намагаються затемнити навіть самі зорі на морознім сибірським небі, де вечір не приносить ні відпочинку змученому тілу, ні спокою серцю, ні навіть маленької надії на краще завтра у цій темряві невольництва.

Отця Кипріяна вже немає в живих. Родився він у Західній Україні і дуже любив білу, чисту одежу. Вірив твердо, що в хвилині його смерти святі у небі дадуть йому чисту сорочку, замість обдертих лахів. Можливо, що він дістав таку сорочку.

1934 р. отець Кипріян жив у бараку ч. А-332. Цей барак був також призначений для дітей, народжених у таборі. Аж до п'ятого року життя ці діти мали діставати поживу з того, що залишалось у спільній кухні, по роздачі харчів в'язням, а серед таких обставин мало хто з них міг досягти п'ять років.

Отець Кипріян був тимчасовим опікуном тих маленьких кандидатів на смерть. Йому було 60 років. Його лице було синє і жовте. Жовте там, де видніла потріскана шкіра, а синє, де потріскали жили й починалося запалення. Ніс, зломаний ударом, також був синій, ніби чорний. На підборідді виднілися рани, що ніколи не гоїлися. Його очі казали всім, що то була людина, повна любови не тільки

для приятелів, але і для своїх ворогів. Ті надзвичайні очі розповідали про його безмежний тягар. Рани й обдерта одежа були його радісним скарбом та частиною того приречення, яке він так гаряче любив.

Отець Кипріян був опікуном біля сімдесятки дітей, хлопчиків і дівчаток. Всі вони носили на собі обдерте та брудне лахміття, що його інші в'язні вже викинули. Їх очі дивилися на світ поглядом голодного вовка, запертого в клітку, де голод є такий звичайний, як і неволя. Хоч були то московські діти, то о. Кипріян, не знаючи по-московськи, завжди говорив до них по-українськи, уживаючи тільки коротких речень, щоб вони могли його зрозуміти.

Полковник Калядін, кілька місяців перед тим, побудував престіл тоді, як діти пильно сторожили дверей. На цьому престолі отець правив св. Літургію під високою причею для ідіотів і спаралізованих дітей, бо до них сторожі не хотіли навіть доторкнутись, так страшно смерділи їх боляки. Тільки отець Кипріян тулив до себе тих нещасних, хоч при цьому часом гірко плакав. Коли деяким з них приходив кінець земних терпінь і коли спокій смерти закривав їм очі, тільки він один брав тіло з любов'ю і хоронив.

Знаючи від інших полонених, що чергового дня 20 дітей мали розстріляти і що тієї страшної холодної ночі вони були заперті у клітці без даху і питались про отця, він рішив за всяку ціну дістатися до них. Полковник Калядін і він — вже кілька тижнів перед тим викопали підземний прохід, через який отець Кипріян міг видістатися аж поза огорожу з колючого дроту. А там, під прикриттям кущів, де замикали всіх призначених на смерть, там отець Кипріян вже кілька разів сповідав і причащав людей, пригтовляючи їх на смерть.

Тепер там було двадцятьоро дітей, що їх уранці мали убити. Вони питались за ним. Страшна сніговія лютувала надворі. Здається нема нічого страшнішого, як сибірська заметіль, курява, «пургою» називають її. Тоді нема заходу, сходу, півдня або півночі, але тільки розгуканий вітер і сніг. Вовки гинуть у ній, а пси не можуть занюхати найсвіжшого сліду. Але отець Кипріян постановив піти до загороди. Спершу він клякнув і потонув у кількахвилинній молитві. Тоді казав полковникові Калядіну знищити його

престіл, якщо він не вернеться. Коли полковник згасив лампочку, отець вліз у підземний хідник. Останні його слова були: «Мир всім».

Заметіль тривала чотири дні і розстріл відложено на пізніше. Як метелиця скінчилась, то сторожі знайшли тіло отця Кипріяна в клітці разом з замерзлими дітьми. Він ще тримав руку одного хлопчика.

Опубл.: «Голос Христа Чоловіколюбця», 1958, ч. 9 (93); передр. з: о. Іван Лебедович. Полеві духовники УГА. Вінніпег, 1963, стор. 143-144.

ЛИСТ СВЯЩЕНИКА Й. ГІРНЯКА З КАРАГАНДИ

Священик Йосиф Гірняк, колишній воляк Українських Січових Стрільців, відбув багаторічне ув'язнення в концтаборах Сибіру і на засланні за відмову перейти на російське православ'я. Помер у Західній Україні 1979 р. Його лист до брата дійшов на Захід почерез Польщу.

Дорогий братіку! Давненько писав до тебе, але ти, сподіваюсь, не дивуєшся. Сьогодні не вийшли ми на роботу, бо погода така, як у нас дома казали, що і пса не виженеш з хати. Це важко тобі зрозуміти, які великі й дивні тут сили природи. Вітер термосить нашим бараком, що, здається, він ось-ось розлетиться, але влада подбала, щоб того не сталось, бо глибоко вкопані стовпи держать цілу структуру.

Хочеш знати, як виглядає тут пустиня взимі? Сіре небо з'єднане з горизонтом тієї самої барви, що ніяк не розрізнити землі від піскової куряви, ані неба. Коли треба принести води з недалекої баюри, то це не абияка акробатика! Тільки найсильніші з нас годні до неї братись. Треба того сміливця перев'язати посторонком у поясі й дати в одну руку відро та залізний дрючок для проламання льоду, а другу залишити вільною, щоб нею відбиватись від вітру. Другий кінець посторонка, довгого на кілька десятків метрів, держать два міцні хлопці, що стоять у відкритих дверях бараку, попускаючи посторонок у міру як віддаляється водоноша. Якби того не зробити, то вітер

понесе людину світами. Такої днини, як сьогоднішня, кожна краплина води дорогоцінна. Ночами вітер гуляє ще дужче пустинею, якої ні початку, ані кінця не видно. Верещить всякими нечистими силами на вуглах бараку, висовком у комині, гуде по стінах і вривається до нас кожною шпариною, дарма, що стіни ліплені.

Вчора, як тільки стемніло (ні «першої» ані ніякої зірки не було видно з-поза хмар), ми засіли вкупці на двох лавках, посередині між нами широченька дошка застелена скатертю. Заздалегідь збережені хлібенята з посилок від приятелів зі Львова, Коломиї, Самбора, чи звідки хто походив, заступили нам святкові колачі й кутю. Цукор був замість меду, а заморожений оселедець замість коропа чи щуки. Один з нас умудрився зліпити кілька вареників, хтось інший наколов дерев'яних осколків замість свічечок, а в'язанка пустельного ялівцю була нам за ялинку.

Я заохотив одного-двох приступити до моєї стули* і здивувався, як за ними приступили до мене майже всі з-під покрива новітнього Марса.**

Колядкам не було стриму; акомпанювала ж нам люта хуртовина надворі. Та нам байдуже. Колядували притишено, хоч дурні сльози лились. Січень тут найхолодніший, а палива у нас вже обмаль. Як тобі не важко, пришли через Мінцю сухарів і сушених овочів. Це дозволено.

[Караганда, 1954]

Поздоровляю з Колядою,
обнімаю й цілую,
твій Осун

Опубл.: «Америка». Філадельфія, 25 грудня 1984 р., ч. 207.

---

* Нашвидкуруч зроблений епітрахиль.

** Вояки УПА.

ЛИСТ УКРАЇНСЬКИХ ДІВЧАТ ДО ПАПИ ПІЯ ХІІ

У 1954 р. українські дівчата з Закарпаття, які відбували ув'язнення в Донецькій обл., передали лист для Папи Пія ХІІ через італійського священника о. Джованні Брєві, який повертався з радянського полону.

Дорогий Отче!

Коли вернетесь до Італії, то, будь ласка, перекажіть Святішому Отцеві, що наші церкви на Закарпатті позамикано та що вічні лямпки перед кивотами у нас перестали горіти, бо наших священників повивозили на Сибір. Однак ми надіємося, що вони скоро повернуть додому з вінцями мучеників на своїх головах і що в наших церквах знову залунає спів наших духовних пісень. Перекажіть Папі, що ми є греко-католиками і назавжди залишимось греко-католиками, хоч би нас і вбили. Христос перемагає! Христос володіє! Христос наказує! На многі літа! Хай живе Папа Пії ХІІ!

Опубл.: Дж. Брєві. Руссія 1942-1953. Міляно, 1954, стор. 135-136; передр. з: Ісповідники віри нашої сучасности, стор. 167.

ПРО СМЕРТЬ СВЯЩЕНИКА АНАТОЛІЯ ГУРГУЛИ

Вночі з 26 на 27 лютого 1980 р. в с. Томашівці Калуського р-ну спалено українського католицького священника о. А. Гургулу разом з його дружиною. Лист з України розповідає про їхню смерть. (Уривок).

Напишу Вам страшну новину. Вчора ми похоронили ксьондза Гургулу і його жінку. Такого випадку ще ніхто не пам'ятає. Опівночі чогось загорілася хата і ніхто не видів. Усі люди спали, а коли Яніцький Степан увидів, то вже не було кого рятувати.

Обидвоє згоріли так, що і голів нема, ні ніг, ні рук. Лишилося трошки м'яса, і то люди хоронили. Зробили дві труни і ці останки поклали в труни. Нарядили їх у Камінному в церкві. Люди йшли до церкви, як до Божого Гробу. Дуже то було страшно: на середині церкви дві труни наряджені.

У хаті все згоріло. Діти ходили по тім згарищу, як сироти.

Дуже багато було людей. Так ішли та їхали, що всі дороги були забиті. Їхали люди з усіх сіл, міст.

Ховали його три ксьондзи. У церкві був новий фелон, і ці останки зложили в нього і так хоронили. Плачуть усі люди з нашого села.

Опубл.: «Свобода». Джерзі Ситі, 5 червня 1980 р.

РОЗДІЛ V

*ЛИСТИ Й ПОСЛАННЯ
МИТР. ЙОСИФА СЛІПОГО
З УВ'ЯЗНЕННЯ І ЗАСЛАННЯ*

ПОСЛАННЯ З СІЧНЯ 1947

На Захід дійшли лише чотири листи і звернення митрополита Йосифа Сліпого з ув'язнення і заслання. Це — різдвяний лист з 1947 р., два листи з 1954 р. — з січня і березня та лист з лютого 1961 р. Ці листи були поширювані серед духовенства і вірних на засланні і в Україні.

БОГ З НАМИ

Усім віруючим Церкви Христової, живущим в царстві
червоного антихриста і поза ним

В ім'я Отця, і Сина і Святого Духа!
Дорогі Браття і Сестри!

Ми, Митрополит і всі Єпископи, Пастирі Ваші, арештовані, мучені і вивезені на Сибір за святу віру Христову нашу, і за Церкви наші, і за народ многострадальний наш, шлемо до Вас, із сибірських снігів і тюремних мурів Благословенство Боже на недалеке Різдво Христове.

Бог є з нами і тут далеко на Сибірі, і в тюремних казематах.

Бог є і буде всюди з Вами, Дорогі Браття і Сестри.

Бог є у Ваших хатах, у містах і селах.

Бог є з Вами на важкій колгоспній панщині.

Бог є з Вами у Ваших землянках і підпільних сховищах.

Бог є з Вами в тюрмах і засланнях.

Бог є з Вами, Дорогі Браття і Сестри, в час Ваших мук, тортур і розстрілів.

Бог є і з нашими стрільцями-повстанцями.

Бог є і буде все і всюди з цілим нашим многострадальним народом у час його найбільших страждань і мук.

Він благословить Вашу боротьбу проти антихриста та винагородить щедро всі Ваші муки і кривди.

Віруйте Йому Одному, тримайтеся своєї віри батьківської, своєї рідної батьківської землі, своїх церков і своїх хат, своєї мови і Божої Правди; не бійтеся гоніння, труду, жертв і мук, бо все те для народу нашого і для Христа і Бога Отця нашого.

Прийде недалекий день і царство червоного сатани-антихриста розвалиться та пропаде й щезне слід по ньому, а Церква і віра Христова житимуть вічно, а з ними буде жити вічно слава і пам'ять святих мучеників народу нашого, які сьогодні борються і терплять за Неї.

Як родився Христос — так зродиться нове вільне життя на землі!

Як воскрес Христос — так воскресне з гробу неволи наша мати Україна і відродиться наша свята Церква!

Благословенні хай будуть усі, які послухають голосу цього, не покинуть своїх рідних хат і свого народу, і допоможуть у боротьбі проти антихриста.

А прокляті будуть по віки вічні всі юди-зрадники.

А хто перепише десять разів оце Послання Пастирів своїх і дасть ближнім своїм, той буде мати 300 днів відпусту.

І прийде час і стане Правда на замученій землі і згине царство сатани і буде Воля Божа, і хай так станеться. Амінь.

Дано року Божого 1947,
в день Св. Димитрія великомученика.

Опуб.: Світильник Істини. Торонто-Чікаго, видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи, 1976, стор. 530-31.

ПОСЛАННЯ З СІЧНЯ 1954 РОКУ

Дорогий Брате!

Ваш лист дійшов щасливо і справив мені одну з найбільших Різдвяних радостей. Хоч як далеко Ви від мене, та одначе які близькі моєму серцю і своїми молитвами, побажаннями і почуваннями! Є велика в Бозі надія, що ми зобачимося скорше ніж Ви думаєте! Я тут на висилці в умовах небагато різних від попередніх. Час від часу дістаю посилку, головне однак, що за дозволом Міністерства можу позичати наукові книжки в Державній Бібліотеці і читати, так що час не пропадає зовсім марно.

Цьогорічні Різдвяні Свята в далеко більшій мірі, ніж в попередніх літах будять непереможне бажання прийти до Вас, Дор.[огий] Бр.[ате], вислухати Ваших переживань, знайти слово потіхи і розради, принести Вам за святим Павлом «усе духовне дарування для Вашого утвердження» і висловити щирі побажання. Та дроз проймає тіло і дух вяне, коли приходиться згадати непоборимі труднощі, тисяч миль далекої дороги, студінь і підбігунові морози. Як пробитись крізь ці сніговії, вюги і заметілі? Але серце, повне любови, не знає меж і стриму і несеться бодай думкою понад вічні мерзлоти, тундри і тайги, пустирі і праліси, щоб занести Вам благовість Христового Рождества, звернути Вашу увагу на належне проведення Свят, відірвати Вас, бодай на хвилину від буденних занять і клопотів і піднести з горя Вашу Душу. Щоб це свято, радість радостей не проминуло для Вас безслідно, але щоб принесло втіху, мир і щастя, та додало сил до нових подвигів і жертв.

Гляньте на тих Пастирів і Мудреців Сходу, що за голосом Ангела і проводом Звізди прямують до Вифлеєму, незважаючи на всі труднощі, подорожі, на невигоди і пригоди, небезпеки і нещастя. Їх веде велика туга за новим

вищим життям, побачити власними очима сповнення обіцянки-обіцянок, наявну Божу мудрість і доброту, Христа Спасителя. Вони сильно переконані, що сповняють найвище життєве завдання і знаходять в поклоні Христові найбільше щастя і остаточне Спасіння. Коли вступили вони до Вифлеємської Храмини, «падши поклонилися єму» і зложили в дарі золото, кадило і миро, як вислів свого віддання і блаженства. Таку саму радість знайшли і Пастирі, бо відчували теж потребу поправи своєї долі. Вони зазнали небувалої надземської втіхи, бо благовість Ангелів і Христос в яслах зробили на них потрясаюче вражіння і по повероті від Христа «славили і хвалили Бога за все те, що чули і бачили». Для всіх душ благовість Різдва є радісна, дорога і цілюща!

Тому то ми сильно віримо, що в нинішніх зусиллях і шуканнях миролюбивих народів за способами відвернення нависаючих погроз і страхіть жадливої війни і неймовірного знищення лиця землі, в стараннях облегшити підданих від налог [*податків*] на воєнні приготування, а звернути видатки на благо народа, знайти дорогу до тривалого миру, сіє ясна зоря надії на поправу нашої долі. Вправді покищо надідають нам терпіння і болі. Розрядження міждержавного напруження видається нам таке повільне і добре і поступає таким черепашим кроком, але не забуваймо, що іншими довжинами і іншими вагами мірить і важить П[осно]дь Бог долю поодиноких людей і поодиноких народів.

І тому тим гарячіше наше бажання впасти до ніг разом з Пастирями й Мудрецами, перед Христом в яслах, подякувати за святість душ, за посвяту і неустрашимість в піддержуванні слабших і вбогих, за все те, що отримали ми з ласки рук Божих, за збереження віри і праведности в житті, за зрозуміння, що без Христа нема життя, нема повної радості душі. Водночас лине наша молитва, щоб новонароджений Христос привернув усіх, що відпали, щоб і ми своєю необережністю і невторопністю не спричинили нових ударів і не погіршували свого положення та самі не кидали собі колод на і так важкій дорозі життя. Нехай зразком для нас будуть святі Мудреці, що «іним путем отидоша в страну свою», щоб поворотом до царя Ірода не спричинювати негайного вбивства Христа-Дитяти, — і Свя-

та Родина, що відійшла до Єгипту перед згаданим не-людом-царем, що поубивав стільки невинних дітей. Уся наша надія на Христа, — Миротворця, що поставив своїм завданням утвердити мир на землі і зробив гаслом свого народження ангельську пісню: Слава на висотах Богу, на землі мир, в людях уподобання. Оце і наш обов'язок і наша мета.

Як бажали б ми в тих тайгах і тундрах віддати усі наші молитовні жертви, щоб знайти такі слова і сказати їх в таку хвилину, щоб Ви повні непохитної віри в обіцянку Христа-Миротворця, коли не в храмі, то бодай в своїй хатині, в своєму серці, де б ви не були і в яких умовах не находилися б, глянули на Христа в яслах сяючим радісним оком, щоб такий настрій супроводжував Вас при св. Вечері і найшов вислів Вашого глибокого переконання в колядах, що справді «Нова радість стала, яка не була», щоб Ви вже тепер відчули завдаток того миру і щастя, яке готовить Вам Христос. Хр.[истос] раждається.

Ось такі мої побажання! Хотів би я ще на кінці висловити мій великий біль з приводу смерти Пр[еосвященного] Лак[оти]. Я чув, що він був у 1948 році на Воркуті, після в 1951, мабуть, в Читі. Чи справді він скінчився і де? Я відправив три Сл.[ужби] Божі за обох Ваших і Стан.[у-славівського] Григорія. Біг життя з честю завершили і прийняли належний вінець заплати! Відпишіть негайно, та напишіть про своє здоров'я. Благодать Господа з Вами усіми.

+ Йосиф

Христове Різдво 1954

Опубл.: Твори Патріярха і Кардинала Йосифа, том ІХ. Зібрали о. проф. д-р Іван Хома і о. проф. д-р Іван Музичка. Рим, Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи, 1980, стор. 342-343.

ПОСЛАННЯ З БЕРЕЗНЯ 1954 РОКУ

Дорогий Брате!

Вашого листа і гроші отримав і велике Спасибі Вам за те. Я відправив 6 [служб Божих] у вашому наміренні. На майбутнє, прохаю не присилайте, бо мені прикро. Ви там самі вбогі і в біді, може в більшій потребі ніж я. Є[пископ] Чар[нецький] так як Вп. Єлак [Єпископ Лакота] помер 1949 на Ворк.[уті], а що з Клим[ом Шептицьким], невідомо ще. Тим часом ми в Великому Пості. Лине наша гаряча молитва до Бога, щоб цьогорічні 40 днів усильного умертвіння душі і тіла постом, милостинею і молитвою, не проминули для Вас, Дор.[огі] незаметно і безслідно, але щоб стали благодатним чинником відновлення духа, освячення і надприродного відродження. Водночас, щоб і Великодня Пасха витиснула у Вашій свідомості і Вашому переконанні найвиразнішу печать побіди і тріумфу над смертю, гріхом і всяким злом та скріпила Вашу непохитну віру в непереможність Христа над всіми ворогами. Шукаючи за засобами до осягнення і заспокоєння нашого невтихаючого бажання, ми спинюємося на одному моменті, який під цю пору видвигає Церква, а саме на гадці про Страшний Суд.

Напередодні Вел[икоого] Посту на св. Літургії голосить ся Євангеліє про другий прихід Христа і Останній Суд. Тим свята Церква ставить перед очі найпереконливіший доказ на потребу застанови всіх вірних, зокрема всіх, навіть найбільше легкодушних грішників, над своїм, часто оплакання гідним, душевним станом, на потребу передвеликодної сповіді і св. Причастя. В такий спосіб вона хоче належно, достойно і свято приготувати всіх до святкування Празника празників, до Торжества торжеств, до Великодня і Христової Пасхи, «двері райскія нам отверзающа». Зокрема в нинішній час, коли глядимо «на мерзость

і запустінні» (Мт. 24, 15) душ, про яке за прор. Даниїлом, говорить Христос, на множене беззаконство і остиглу любов багатьох (Мт. 24, 12), образ Страшного Суду, мимоволі виринає в нашій уяві в цілій і повній своїй грандіозності і грозі.

Страшний Суд, який величавий, могутній, але грізний, до глибини душі потрясаючий вид! На його згадку мимоволі здригається кожна людина, навіть найбільше байдужний проступник. Другий прихід Христа в славі і грозі, це наймаєстатичніша подія, якої не бачила наша земля впродовж усього свого існування! Колись, при кінці світа, так предсказав Спаситель, погаснуть звізди, місяць і сонце, а наша земля перестане існувати як така. Коли це станеться Христос не об'явив, але надіятись праведним і побоюватись грішним, казав Він, треба завжди і завжди треба бути на Нього готовим. Заголосять ангельські проймаючі труби, відчиняться гроби, душі померлих злучаться з своїми тілами і воскреснуть всі, від Адама до останньої живучої дитини. Нікого не бракне, ніхто не буде полишений, ніхто не скриється, ніхто не буде поминений — всі являться. Мільярди і мільярди людей, яка безліч їх і непроглядне оком море голів. І з'явиться на облаках Христос в усій славі і силі, в таворській світлості, в одержі нетління, в оточенні Пр[ечистої] Матері, св. Йосифа, св. Івана Хрестителя, св. Апостолів, патріархів, пророків і всіх святих, в сослуженні всіх ангелів і тьми-тьменної небесних сил — і сяде на престолі Своєї слави. Найбуїніша уява і найвимовніші слова, не в силі цього представити, змалювати і описати. Наші старовинні ікони Страшного Суду, на зображення яких висилувався Геній українського християнства впродовж довгих століть, хоч як вони поражають і своїм високим мистецтвом і незвичайною уявою і розмахом і вірною дійсністю, являються лише слабим відблиском майбутньої події.

Ангели відділять праведників на правий бік, а грішників на лівий, як овець від козлів. Тоді проголосить Христос остаточний присуд на вічне щастя в небі і на вічну загибель в пеклі, кожному по його заслугі, видвигаючи передусім вчинки милосердя ближнім, нагодування голодного, напоєння спрагненого, одягнення нагого, прийняття в дім подорожного, відвідання недужого і ув'язненого. Не буде

вже тоді жодної можливості якоїсь доповнюючої поправи і покути, ані милосердя і прощення. До праведників промовить найсправедливіший Суддя: «Прийдіть, благословенні мого Вітця, осягніть царство приготоване вам від початку світа». А до грішників відізеться: «Ідіть від мене прокляті у вічний вогонь, приготований дияволу і його ангелам... І підуть ці на вічні муки, а праведні у вічне життя» (Мт. 25, 3-46).

Вправді і тепер, кожна душа по смерті людини одержує свій присуд до неба або до пекла або до чистилища і має ще можливість доповнюючої поправи і покути, відбуття часової кари, але на Страшному Суді буде тільки небо і пекло і почує свій присуд і тіло, як співучасник душі в доброму і злому. Воно буде також прославлене або уподібнене до свого грішного стану. Присуд буде остаточний і невідкличний в вияві всіх ангелів і святих і всіх грішників і дияволів на щастя і радість, або на загибель, безграничний сором і сором перед усіма.

Св. Церква унагляднює цю євангельську правду ширше і виразніше на Каноні Утрени і в Стихирах М'ясопустної Неділі. Коли поставляться престоли і відчиняться всі книги, себто об'явиться на зовні Божа всевидучість, в якій найдокладніше і найвірніше записані всі вчинки і гадки, добрі і злі кожного зокрема і всіх разом, тоді заридують грішники і заскрегочуть зубами. Який сором і ганьба буде палити їх лица. Який страх і трепет огорне їх, який одчай і розпука. Всі найскритші і нікому невідомі тайни, всі вчинки, всі думки і замисли, про які знала тільки «одна рука», вийдуть на яву, як олива на воді. Не один, що ухоронив на цьому світі і за чесного і праведного, шанованого і поважаного, покажеться найпідлішим мерзавцем і нікчемником. Тоді стане явним, чому йому так добре велося, а праведні так страдали. І стане Христос судити всіх. Западе суд непомильний, неминучий, невідхильний і невідкличний. Не допоможуть ні виправдування, ні випрошування, ні хитрощі, ні красноречиві оборони, ні заступництва, ні помочі, ні підкупи, ні слава, ні приязнь. Не оборонить ні батько сина, ні мати дочки. Неліцемерний суд, що не дивиться на гарне лице і привітливий слова, на плач, мольби і грозьби, не руководиться обманом і сваволею. Попливуть огненні ріки і унесуть з собою всіх грішників. Почуються невіно-

симі зойки і проклони, може і всіх найблищих, рідних і знайомих. А понад усе, який проймаючий страхом гнів Христа і обурення, перед якими хотів би скритись за всяку ціну кожний грішник. Тай щоб ніхто не сумнівався, в цю правду і не було жодної двозначности, Христос закінчує: «Небо і земля минуться, а мої слова не минуться» (Мт. 24, 25)). Так воно невідклично станеться чи кому це приємно, чи неприємно, чи годиться з тим, чи не годиться. На всякий випадок жодна сила перед тим Його не оборонить.

Не зважаючи на все те, стануть оправдуватися ті, що нині так легко і байдуже допускаються гріхів убивства, розпусти, чужоложства, очернення, пиянства і, що своїми вчинками зогиджують свої душі і гіршать дітей і старших. А гріхів справді більше ніж піску в морі! Може скажуть, що для християнської праведності настали такі несприятливі часи, і що жили в таких виїмкових умовинах? Але якраз такі важкі часи, кари і нещастя повинні були примушувати їх до застанови і опам'ятання. Бо кожної хвилини може до них заглянути смерть і принести вічну загибель. Тим часом навпаки, як багато легковажать собі свою вічність і допускаються найстрашніших гріхів, про які аж лячно говорити. І грязнуть вони в своїх пороках що раз глибше і глибше і притупляють і затовкають свою совість. Вони забувають, що Божі заповіді і Христова наука проголошені не тільки на пригожі, легкі і мирні часи, але на всі без виїмку, які би вони не були. Св. Іван Золотоустий завважує, що в початках християнства, християнське життя і християнська праведність були получені з іще більшими небезпеками і труднощами як коли небудь, з позбавленням майна, з вигнанням, із зненавидженням у поганському оточенні і жорстокими переслідуваннями з Його боку за виповнювання християнських обов'язків, так що мусіли ховатися в катакомбах. А погани становили тоді подавляючу більшість і перевагу і мали всю владу у своїх руках! Християнин, що відказувався від відступництва, від участі в поганських жертвах, грішних забавах, поганських безстыдностях, підпадав вигнанню. Він мусів покидати батьківщину, тратити горожанське становище, терпіти голод і холод, переносити різні нещастя і недуги, ставати, як сказано вже мимоволі силою свого християнства, ворогом поганського середовища, не тільки чужих

людей, але густо-часто для своїх кривних і батьків. А скільки тисячів і тисячів з них було засуджено відразу на жакливі муки і смерть.

Саме Великий Піст, як сказано то час, коли з обов'язку треба застановитись над собою, над своєю душею, призадуматись над своєю посмертною судьбою і вічністю. Це час, коли ще можна кликати до Бога пощади, помилуй, ослаби, остави, відпусти; день страшний помишляюще, душе моя побіди, подумай, чувай і молись; дай мені перед кінцем життя благоугодно Тобі послужити і заслужити Твоє царство. Ще час уйти жакливого присуду приготуванням до покаяння повздержанням від надмірної їди, від товщів і гарячих напиктів, довшою і усильнішою молитвою, щедрішими милостинями і жалем за образу Бога. Христос радо йде кожному каянникові на зустріч. Він же Бог покаяння, що прийшов на землю якраз тому, щоб дати можливість скрухи серця, візвати до покути і поправи. Якій безлічі грішників простив [вин] їх провини і проступки і зробив їх великими святими! Простить і вам і освятить ваші душі. Треба лише, по належному приготуванні, в покорі склонити голову, пригнути тілесну і душевну шию, обтяжену множеством гріхів, і приступити до Нього в Тайні Покаяння. «Приближіться до Бога і Бог приблизиться до вас, очистить руки, поправте ваші двоєдушні серця» (Як. 4, 8) кличе і святий апостол Яків. Вправді неодні з привички признають свій грішний стан, але говорять це тільки устами, а не з нутра душі і з глибин серця. Вони і лише тим вдоволяються і на тому зупиняються. До св. Тайн вони не приступають, хоч мають нераз до того легку можливість і добру нагоду. Вони забувають, що покаяння, піст, жаль за гріхи, це в першу чергу приготування до сповіди.

Як дуже бажали б ми знайти пламенні і переконливі слова опам'ятання, щоб промовити і до найбайдушніших і найбільше легкодушних одиниць, що відвертаються і віддаляються щораз більше і більше від Христа. А віддаляючись від Нього погинуть (Пс. 72, 27) і то невідклично. Дійсно, скільки мільйонів людей погинуло від першої світової війни і скільки з них віддало духа без розкаяння і думки про Бога, скільки згинуло і нині гине без св. Сповіди і Причастя. Скільки то байдужих на те, що смерть за-

глядає з кожного угла за ними і кожної хвилини скосить їх життя, як косар траву і соломку на огонь. День в день без надуми і ляку, вони сунуться своїм грішним життям, що проявляється нераз на зовні аж у відрозливій грубості і звірскості, все ближче і ближче пропасти і вічної пільми. А суд справді при дверях! Великий Піст і гадка на Страшний Суд, нехай будуть остерігаючими знаками перед загибїллю і семафорами, отвираючими праву дорогу. Тоді Великий Піст осягне свою мету і виповнить в душах своє завдання.

Належно і вповні проведений час Великого Посту є не лише заздалегідь забезпеченням перед жакливим осудом на Страшному Суді, але також невідлучно злученим з тим введенням і приготуванням до Пасхи. Тільки очищені з гріхів, освячені св. Причастієм, можуть вже силою самої відродженої і освяченої природи потверджувати слова Великодної Пісні: «Смерти празнуєм умерщвленіє, а дово разрушеніє. Вчєра спогребохся Тебї, Христе, совостаю днесь воскресшому Тебї». Вони можуть іти смїло на зустріч «ісходящу Христу із гроба» і є вповні управнені з глибокого переконання, а не тільки словами, і з належною чєстю і славою, співати побїдну пісню: «Да воскреснет Бог і да расточатся врази Єго, і да бїжат от лица Єго, ненавидящї Єго». Тоді ніхто з вас не буде рівнодушним глядачем збоку, але щирим і свідомим співучасником цього Великого Празника: «Приїдїте всі вірні і поклонїмся Святому Христовому воскресїню — се бо приїде крестом радость всему міру, всегда благословяще [Госпо]да... Небеса убо достойно да веселятєся, земля же да радуєтєся, да праздуєт мір, видимий і невидимий, Христос бо воста — веселїє вічне». Господня Пасха, буде справді цим днем, в якому, «возрадуємєся і возвеселїмєся в онь».

Тому перестаньте плакати і сумувати, всі пригноблені і прибиті, випрямїть свої згорблені плечі, роз'яснїть свої зморщені лица, возрадуїте і возвеселїтєся, бо то Свято, в якому Христос обтер сльозу з кожного лица. Це свято справдїшньої побїди над смертю, свято знищення гріха, Свято правдивого освободження і щастя, Свято надприродного життя, Свято-Переддень Останнього Суду, остаточної і найповнїшої побїди Христа над усіми ворогами. По Його правїці стоять вже нині, готові всі вірні, Його визнавці і воїни, почути радїсні слова і прийняти вїнци

слави. І цієї глибокої свідомості і твердого переконання в силу і непереможність Христа, оборонця угнетених і замучених, бажаємо вам днесь Дорог.[і] Бр.[аття], бо це основа нашої найтривкішої і вічної радості, яку приносить Христове воскресіння. Христе воскрес Благо [датний]. Оце думки, що насуваються в оцю поважну хвилину і побажання для Вас, знаю і тішуся, що Ви не перестали по Божому жити, думати і діяти.

+ Йосиф

28. 3. 1954

Опубл.: Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Рим, 1983, Том ІХ, стор. 348-352.

ЛИСТ 3 ЛЮТОГО 1961 РОКУ

«Аз, Йосиф, узник Христов» — Я, Йосиф, в'язень задля Христа до всіх моїх вірних в Христі в Україні і в розсіянні суцях.

Благодать вам і мир від Бога, Отця нашого, і Господа Ісуса Христа. Дякую Богу моему при кожній думці про вас. І молюся у всіх молитвах за всіх вас, сповнений радості... Я повністю вірю, що Христос, який зачав у вас добре діло, його таки довершить... Мені можна так про всіх вас думати, бо ношу вас у своєму серці й всі ви є причасниками моєї благодаті так в мойому ув'язненні, як в моїй обороні, як і в укріпленні Євангелія. Бог мені свідком, що я тужу за всіма вами у щирій любові Ісуса Христа... (Кол. 4, 5-6).

Року Божого 1945, в місяці квітні, дня 11-го, після обшуків на Святоюрській Горі й в Духовній семінарії, переведених чужими окупаційними властями, почався мій новий шлях життя. Був це час страшної всенародньої скорби, здавалося, що всі сили пекла спряглись, щоби обернути мою Рідну Землю в руїну, Церкву в попелище, а вірних моїх в новітніх рабів. Воєнна хуртовина, що як нищівний вал два рази прокотилася по всій нашій Батьківщині, залишила спустошення, страхіття і незлічимі жертви, яким не було видно кінця. Одні з наших вірних шукали рятунку на чужій незнаній землі, другі у героїській і одчайдушній боротьбі боронили кожного її клаптика й кожної дрібки волі, щоби врятувати їх перед напасниками... Інших гнано на смерть у фронтвий пекельний вогонь за чужу, не українську і не християнську справу. Для мене почався шлях в'язня. Та не для мене одного; я був тільки одним із сотень тисяч стариків, жінок, дітей і немовлят. Мене вирвано із гущі повірених мені вірних, їх вирвано від рідної

потом їхнього чола і кєрєавицею рук багатьох поколінь зрощеної землі, з рідної, зцілілої від війни хати, з їхніх піль, лісів і дібров... Моє слабе і схороване тіло було в руках супротивників-переможців, моя душа була вільна, вона блукала серед моїх вірних і здригалася на вид їхнього нещастя, нужди, болів і терпіння... Сотні тисяч невинних людей, вірних, мирян, духовників і владик викинуто з землі і гнано серед невимовних умов у невідоме...

Мої дорогі Брати й Сестри! Між тими сотнями тисяч були ваші дальші й ближчі родичі: батьки, матері, сестри, діти... Їх тіла були знеможєні, душа була міцною, і в цих душах всюди зберігався неоціненний скарб віри в Бога й любови до свого ближнього й землі своєї. Блукаючи отак серед знедолєних вірних своїх і синів мого народу, я, в'язень задля Ісуса Христа й Його Церкви Єдиної Святої, радів у горєм прибитому серці, що не здійснювались зловіщі розрахунки ворога на те, що вдаривши по пастирях, розбігнеться само стадо... Про свою долю не буду оповідати, щоб не нарікати. Вона така ж сама, як і доля сотєнь тисяч моїх і ваших братів і сестєр. Нас водили на сонмища-суди, нас судили й карали, нас ламали, та не зламали... Бо з нами був усюди Дух Святий, Дух Істини й Бодрости, Дух Утішитель, і всі ми відчули Його силу і Його діяння, і всі ми зрозуміли й наявно пережили, як правдивим є заповіт Христа Спасителя: «Єгда же приведут ви на сонмища, і властї, і владичєства, не пєцїтєся како ілі что отвїщаетє, ілі речетє. Святий бо Дух научит ви в той час, яже подобает рещи» (Лк. 12, 11-12) — «Коли ж приведуть вас на судища, до урядів і перед властє імущих, не турбуйтєся, як і чим будете себе боронити або що маєте говорити».

Не довелось мені в життї побачити свого столичного города Києва на Дніпрових горах... Та волею Божою, в якій наші поневолювачі були слїпим зєнаряддям, прийшлось мені бувати у ньому в гостях. Правда, не прийняли мене в Києві, столицї України, і в колисці тисячолїтнього християнства й Христової Церкви на цілому європейському Сході, його колись світлі храми Господні, і тільки в думці своїй я йшов поклонитись до святих печєр мощам святих правєдників Христової Церкви. Замість того замкнулись за мною і за багатьома іншими тяжкі двері нових «мистець-

ких пам'яток» нових володарів на моїй землі, двері в'язниці... Не стрінув я в своїй столиці ні одної людини з українським серцем і українською душею... Мої в'язничні зустрічі були з чужими людьми, змістом життя і душі яких, якщо це можна звати людською душею, було насильство, моральні й фізичні знущання, неправда і лож, беззаконство і ненависть...

Дальша моя мандрівка завела мене, волею незбагненого і милосердного Божого Провидіння, у далекий Сибір, на холодні поля й пустелі Півночі... Коли після багатьох років скитання і трудів, немочей і болів, серед таких же, як я, багатотисячних вірних моїх, синів цієї ж землі моєї рідної, гляджу на пройдений шлях і на теперішню холодну і голодну дійсність, я благодарю Бога Всемогучого за всі Його дари й за ту любов, яка виростає в нужді, біді, горю, серед холоду й зима. Благодарю Його за те, що надхнув такою силою і такою незбагненною вірою всіх отих менших братів моїх. З мого рідного столичного городу Львова пограбовані й гонені й переслідувані сестри монахині слали останній одяг для мене й для всіх нас, в'язнів Христа ради...

Мої молодші співслужителі-священики огорнули мене своїми турботами... Мої молодші вірні миряни-в'язні, хоч самі знеможені, виривали мені сокиру з рук, щоб допомогти у вимаганій виробничій фізичній праці серед снігів і бурі... Яка ж благодатна ця Сибір для нас усіх, для учнів Христових, для росту й життя Христового Царства. Він, колись пустеля, днесь пересяклий кривавим потом закованих, та не переможених синів поневоленої країни. Із закутої в сніги й морози землі чужої, неслись не тільки нарікання й лайки, з неї піднімалися і піднімаються по сьогодні слова тихої і щирої молитви до Всевишнього. На ній, у різних закутках і вертепах її, приноситься вже десятки років нова жертва Тіла й Крови Господньої, на ній родилась і жила помічна духовна школа для виховання нових служителів Христа. Ота Сибірська земля побачила нову справжню людину, справжніх християн, справжніх вірних синів Христової Церкви... Із цього Сибіру з далекого заслання, мої думки несуться до Вас, моїх рідних. Прийміть мої думки й мої мовчазні слова, як мій дар для Вас в день могого 70-ліття життя і 17-ліття мого заслання.

Мої Дорогі, Брати мої, молю вас я, в'язень у Господі: жийте достойно того покликання, до якого Вас покликано. З усякою смиренністю і злагідливістю, з довготерпеливістю, терплячи один одного в любові; стараючись зберігати єднання духа у тісному зв'язку миру. Одно тіло, один дух... Один Господь, одна віра, одно хрещення, один Бог і Отець усіх, що є над усіма й через усіх і в усіх нас (Еф. 4, 1-6).

«А даліше, браття мої, кріпиться в Господі й в потузі сили Його: зодягніться в увесь збройний виряд Божий, щоб ви могли встоятись проти всіх затій диявольських. Бо ж ми не маємо боротися проти тіла й крові, але проти потуг і брутальної сили й проти світоволодителів темряви цього світу... Тому то, прийміть всю Божу зброю, щоб ви могли протиставитися в дні грози й одолівши все, встоятись. Вставайте, отже, підпоясавши поясниці ваші правдою і зодягнувши на себе панцирі справедливости... А понад усе візьміть в руки свої щит віри, бо в ньому зумієте загасити всі розпалені стріли лукавого. І шолом спасіння візьміть і меч духовний, котрий єсть *Боже слово*» (Еф. 6, 10-17).

Мої Дорогі Брати! Живіть гідно у благовісті Христовій, щоб я, чи як ще вийду та вас побачу, чи то залишуся далеко й про вас тільки почую, що ви міцно стоїте в одному дусі й однією душею співборетесь у вірі Благовісти. І що ви в нічому й нічим не даєте себе застрашити вашими ворогами. Для них нехай це буде знаком погібелі, а для нас знам'ям спасення, і то спасення від Бога. Бо нам *«дано щодо Христа, не тільки в нього вірувати, але й за Нього страждати. Вам приходитьсь вести цю саму боротьбу, як ви її на мені бачили і так, як ви тепер про мене чуєте»* (Фил. 1, 27-30).

«Будьте витривалі в молитві... Моліться при цьому й за нас, щоб Бог відчинив нам двері слова для проповідання тайнства Христа, задля якого я несу і в'язницю і кайдани» (Кол. 4, 3-4)

«Тепер же я радію у моїх стражданнях за вас і бажаю в мойому смертному тілі доповнити те, що ще не достає терпінням Христа за Його Тіло, котрим є *Церква*... Я став з волі Божої її слугою..., щоб голосити вам благовість Господню — оцю таємницю, що від початку віків і родів

залишилась закритою, а тепер осталась об'явленою Його святим... Це є Христос в вас самих, надія на прославу. Його ми проповідуємо... Та й я для цього саме труджуся і борюся за поміччю Його сили, яка діє в мені з незвичайною потугою» (Кол. 1, 24-29).

«Бо хоч тілом я далеко від вас, та духом я з вами, й я тішуся, бо бачу вашу непохитність і вашу віру в Христа... Бо в Ньому живе вся повнота Божества... І ви будьте сповнені Ним, бо він Голова всієї сили й могутности, і власти...» (Кол. 2, 5-10).

«Я так хотів би, щоб ви зрозуміли, що те, що сталося зі мною, вийшло більше на користь Христової Благовісти. Всім судам і всюди на кожному кроці стало наявним, що мої кайдани несуть Христа ради. Більшість моїх братів у Господі мої кайдани підтримали на душі й скріпили їх у відвазі, ще більше безстрашно засвідчувати й вістити Слово Боже... Моя надія і моє уповання, що я не постыдаюсь, але, як завжди, так і тепер, очікую, у повному довір'ї, що Христос прославиться в моєму тілі, будьто через моє життя, будьто через мою смерть. Бо для мене життя — це *Христос*, а смерть, це *Виграш*».

«Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога й Отця, і причастя Святого Духа, нехай буде зо всіма вами».

Дано на чужині-засланні в дні мого народження, Року Божого 1961-го, 17-го дня місяця лютого.

Ваш брат Йосиф
Узник Христа ради,
В'язень-Архієпископ Митрополит

Опубл.: «Вісті з Риму». Рим, Українське пресове бюро, 1971, но. 5-6, стор. 5-10.

Дорогий Брате!

Дня 24. IX. 1955. я вислав був поштовим листом, який, одразу жес, в дорозі загубив. Я був би мі-
ркою замість:

Сердечно привіт за мамоні, і так велич у вас,
матуля, побіг. Надій найвища Меморанда буде
відшлюють. Надіюсь, прогля не посидіти біди,
щоб і так не ускладнювати шкідливого паперу
...

Зрештою Данил

Александр

14. III. 1956

Факсиміле поштівки митр. Й. Сліпого, яка дійшла на Захід в 1956 р.

РОЗДІЛ VI

*УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ ДІЯЧІ
В УРСР
1958-1984*

*ЛИСТИ І ЗВЕРНЕННЯ СВЯЩЕНИКА
ГРИГОРІЯ БУДЗІНСЬКОГО*

**ЛИСТ ДО ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА
СРСР 1958 РОКУ**

ГЕНЕРАЛЬНОМУ ПРОКУРОРОВІ СРСР

При кінці грудня 1956 року мене закликав працівник четвертого відділу КДБ м. Львова, Євтушенко, до другого відділу міліції. Суть нашої розмови була у тому, що він прямо вимагав від мене відректися католицької віри, себто віри, яку визнавали мої батько і матір, мої діди, та намовляв мене прийняти російське православ'я... Я уважав, що така вимога є грубим вмішуванням у справи моєї совісті і тим самим грубим порушенням закону про свободу совісті. Ясно, що я відмовився виконати таке нелегальне і нелюдське домагання. До того ж усьому світові, отже і мені, відомо, що уявляє собою сьогодні т.зв. Російська Православна Церква, на якій віру Євтушенко намагався мене повернути...

Як слухняне знаряддя політики російських царів, Російська Православна Церква виконувала впродовж віків ганебну роль гнобителя всіляких соціально-культурних і національно-політичних рухів та давала повну і відверту підтримку царизмові в усіх його загарбницьких війнах. Власне Російська Православна Церква була тою силою, яка допомагала царизмові русифікувати завойовані в кривавих війнах народи і зв'язувати їх на віки з побудовою російської імперії. Історії Російської Православної Церкви ніяк не можна відокремити від кривавої історії царату і його злочинств. Для українського народу панування Російської Православної Церкви в Україні являло собою в першу чергу національне поневолення. Українську мову керівники

Російської Православної Церкви уважали селянською, що нею не можна користуватися в церковному житті. За проповіді українською мовою священників карали навіть за-сланням на Сибір. Ієрархами в Україні призначували неукраїнців; навіть частина сільських священників були неукраїнцями. Під претекстом боротьби з проявами католицизму, безпощадно нищили пам'ятники старої української культури...

У відповідь на мою остаточну відмову прийняти російське православ'я, Євтушенко загрозив мені судом, заявляючи, що вже є свідки проти мене. Але я знав, що ніяких свідків не може бути, бо я нічого протизаконного не вчинив. Проте 14 лютого 1957 року мене заарештували...

На суді, 15 травня 1957 року, прокурор Чащина спрямувала розгляд справи так, що в нікого не було найменшого сумніву, що судять мене власне за непідкорення російському православ'ю. Вона детально цікавилася чи я молюся по-православному чи не по-православному. В своєму виступі Чащина старалася доказати, що католицька віра східного обряду є, немов би заборонена організація. Виступ прокурора Чащини — це ще один доказ, що у Львові відбувається релігійна дискримінація і, що католики східного обряду є переслідувані. Це діється всупереч радянській Конституції, яка гарантує свободу совісті й проти міжнародної Конвенції про геноцид, де заборонено переслідувати за національність, кольор шкіри чи релігійні переконання. Жаль, що суд був закритий і що виступ Чащини не опублікований. Тоді було б ще більше доказів на те, що у Львові судять за відмову перейти на російську віру...

Я вважаю, що релігійна дискримінація є нелегальна і це приносить сором радянській законності.

Тому я прошу дати наказ переглянути мою справу і звільнити мене від покарання.

25 листопада 1958 [р.]

Мордовська АРСР.

Григорій Будзінський

Архів «Смолоскипа». Копія оригіналу.

ЛИСТ ДО ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА СРСР 1966 РОКУ

ГЕНЕРАЛЬНОМУ ПРОКУРОРОВІ СРСР,

м. Москва від Будзінського Григорія Антоновича,
1905 р. народження.

З А Я В А

Я одержав Вашу відповідь від 9 березня 1966 р.

У Вашій відповіді, на жаль, і далі продовжуються твердження, які розходяться з правдою. Ваша відповідь є неспростовним доказом, що всі Ваші попередні відповіді були безпідставними, бо ж моя справа не була повністю перевірена, а потребувала додаткової перевірки...

Ви неспроможні назвати мого «преступлення», і це не випадково. Російське слово «преступленіє» одержало в радянському Кримінальному Кодексі нове, додаткове значення. Бо злочином називається також виконання релігійних обов'язків. Тому Ви не можете назвати мого «преступлення», а тільки статтю, бо назва «злочину» стала б саморозкриттям. Раніше Ви називали якихось свідків, якісь речові докази, але зараз Ви від цього відмовилися, бо все це виявилось брехнею. Якби Ви назвали моє «преступленіє», то стало б ясно, що це ніяке «преступленіє» згідно із значенням цього слова, (якому в інших мовах відповідають слова: *zločin*, *verbrechen* (нім.), *frevel* (нім.), *zlučcin* (слов.) і т. д.), а тільки виконання релігійних обов'язків. Неспростовним доказом є вирок Львівського військового трибуналу від 13 березня 1945 року. У цьому вирокі мені ставиться за вину поширення католицизму на окупованій території і слухання духовних відправ, до чого зобов'язаний кожний католик. Ще ясніше сказано у вирокі Львівсь-

кого облсуду від 15. V. 1957 року, в якому мене звинувачено за відмову виконувати рішення Львівського собору 1946 року.

Через те, що цей собор був справжньою причиною мого арешту 28 травня 1945 року і вироку військового трибуналу від 13 березня 1946 р., то необхідно пояснити історію виникнення цього собору.

Цей собор ліквідував Католицьку Церкву в західніх областях УРСР, східню гілку Католицької Церкви, названу також унією (так її звали у XVI-XIX ст.). Справжня назва цієї церкви: Львівська греко-католицька Митрополія.

Цілком аналогічним чином ліквідував цар Микола I Київську уніятську Митрополію, а цар Олександр III Холмську єпархію. Зрештою, всі без винятку російські царі хоч якимсь чином ліквідували Католицьку Церкву. Ненависть російських людей до християнської релігії бере, напевно, свій початок ще з часів монгольського іга.

Але цар Микола ліквідував Київську митрополію таким чином, що могло здаватися, ніби Церква сама себе ліквідувала. Цар звернувся в Рим до вищої церковної влади з клопотанням, щоб митрополитом був призначений Семашко, який пообіцяв цареві в разі призначення його митрополитом провести возз'єднання з Російською Церквою. Хоч Семашко добився в Римі свого призначення обманним шляхом, але факт залишається фактом, що він був призначений законним митрополитом. Коли й виявилось, що Семашко зрадив, то багато чесних людей відмовилися йому підкоритися. Цар наказав непокірних (ім причепили назвисько «упорствующіє») фізично знищувати. Проти цих жорстоких дій царя протестував увесь світ, в тому числі всі чесні російські люди. З особливою силою викривав царя великий майстер слова Л. М. Толстой. Царська цензура не посміла викреслити це викриття дому Романових із повісти «Хаджі-Мурат», бо й ненависть царя до католиків і католицької віри була загально-відомим фактом.

Якщо порівняти ліквідацію Київської митрополії в 1839 р. і Львівської, то побачимо, що людина, яка проводила ліквідацію у 1946 р., такий собі Костельник, не був митрополитом, як Семашко. Костельник цілком не мав ніяких повноважень, а для скликання собору в 1946 році, він не тільки не одержав повноважень, але й не звертався за їх одержанням до вищої церковної влади. Таким чином со-

бор 1946 року був скликаний проти всіх і всяких правил Католицької Церкви.

Крім того, собор поставив собі за мету ліквідацію Католицької Церкви (східньої гілки) і хоча б тому не може зватися католицьким. Тому всі католики були в совісті зобов'язані відмовитися від рішень цього собору, бо згідно з нормами Католицької Церкви такий собор є незаконний.

Костельник не одержав також повноважень від Російської Православної Церкви, бо він не був православним. Крім того, на соборі був присутній київський Митрополит Іоан, як представник московського Патріярха Олексія. Якби собор був православним, то ним керував би митрополит, а не Костельник. Собор 1946 р. не міг бути православним також з тих міркувань, що рішення собору не торкалися православних, а інаковіруючих. Якби собор Російської Православної Церкви міг виносити рішення, що торкаються інаковіруючих, то могло б статися, що Російська Православна Церква ліквідувала б єврейську, магометанську чи інші релігійні общини, а це є абсурдом.

Отже Костельник міг одержати повноваження для скликання такого роду собору тільки від уряду УРСР. Оскільки собор 1946 р. вирішував справи колосальної важливості, які могли втягнути країну у міжнародні ускладнення, то ясно, що Костельник не міг скликати собор на власний ризик і від власного імені. Крім того, уряд УРСР, поза сумнівом консультувався у вищих органів, і не виключена можливість, що наказ скликати такого роду собор дав Берія або хтонебудь із його соратників. Крім того, беручи до уваги наполегливість, гідну кращого застосування, з якою Уряд проводив у життя рішення собору 1946 р., треба прийти до висновку, що цей собор не є чієюсь приватною забаганкою, а державним заходом, про який багато писалось в пресі.

Слідчий Горюн, що написав звинувальний висновок, за яким Львівський облсуд виніс мені вирок 15. V. 1957 р., доводив законність рішення собору 1946 р. тим, що собор скликав уряд УРСР. Точку зору Горюна підтримав суд у вищезгаданому вирокі, а Верховний суд УРСР двічі підтвердив цей вирок.

Рішення собору 1946 р. проводилися в життя з кінця 1945 року, тобто за рік до їх прийняття, і проводяться в життя дотепер. Греко-католицька Церква була повністю

знищена. Були заарештовані всі без винятку єпископи, в тому числі і митрополит Сліпий, всі без винятку каноніки-прелати — декілька сотень, більше тисячі священослужителів і дуже багато віруючого люду: монахів, монашок, дяків, церковного притчу, і просто віруючих, які брали участь у церковному житті. Головний удар було нанесено Церкві 13 квітня 1945 року, коли були ліквідовані всі єпископи. Дальший удар зроблено в ніч з 25 на 26 травня 1945 року, коли були заарештовані всі видатні керівники Церкви. Це повинно було показати всім наяву, що відмова від переходу в російську віру веде за собою позбавлення волі. Костельник всіх про це попереджав.

Відразу після цих арештів представник уряду УРСР Іванов відвідав усі райцентри у супроводі Костельника. На день приїзду Іванова до райцентру скликали всіх священників. Іванов вимагав від кожного з них зокрема підписати декларацію про перехід у російську віру. Ті, що відмовилися, були заарештовані всі без винятку. Хто підписав — одержав призначення на греко-католицькі приходи [парафії] від імени московського Патріярха.

Ці незаконні дії вважалися законними не тільки в той час, а й пізніше, аж до 1958 року, як видно із вироку облсуду в моїй справі у 1957 р., про що йшлося вище. Зрештою уряд УРСР вважає собор законним досі і відмовляється повернути українцям-католикам хоча б декілька церков, захоплених московським Патріярхом незаконним насильницьким способом при допомозі загонів озброєної міліції.

Із сказаного вище видно, що суди одержали вказівку сприяти ліквідації Католицької Церкви і переведенню католиків у російську віру. Тим самим повинні були відмовитися від своєї основної і справжньої діяльності, тобто дотримувати і відновлювати порушену законність. А оскільки перегін населення в російську віру є справою незаконною, то суди не могли одночасно діяти в двох протилежних напрямках, тобто поширювати російську віру і дотримуватися справедливості, бо ці дії себе взаємно виключають.

Не треба доводити, що уряд УРСР не мав права скликати собору, який ставив метою ліквідацію Церкви, бо такі дії є релігійним гонінням. Крім того, собор 1946 р. уряд скликав, не дотримуючися належних норм. Про скликання

урядового собору не було винесено відповідної постанови, керівник собору не був членом уряду УРСР, а ухвали собору не були затверджені законодавчою владою, тобто Верховною Радою УРСР. Тому ухвали собору не мали і не могли мати ніякої законної сили.

Про те, що в часи Берії суди займалися незаконною діяльністю, сказано і у вирокі Берії і у рішеннях XX і XXII з'їздів КПРС. У ліквідації Католицької Церкви суди добилися великих успіхів, використовуючи інше значення слова «преступленіє», тобто виконання релігійних обов'язків.

Російські царі самі сповідали російську віру і тому переганяли в неї віруючих. А уряд УРСР переганяє не в свою, а в царську, бо всі без винятку члени уряду УРСР не є православними. При перегоні в російську віру за царів релігійний мотив грав мінімальну роль. Російська Церква була так ніби особистою власністю царів, які були її главами.

Православна Церква не існує як щось ціле, а є окремі національні Церкви: Російська, Грузинська, Вірменська, Польська, Чеська і т. д. тільки немає Української Православної Церкви. На Україні панує Російська Церква з усіма наслідками, що з цього виходять. Українська мова заборонена, як у часи царів дому Романових.

Крім того, люди, які ненавидять християнську релігію, об'єдналися в союз, що називає себе союзом воєвничих безбожників. У віданні цього союзу є всі без винятку засоби масового впливу: преса, радіо, телебачення тощо. Агресивність цього союзу випливає з його назви, а нетолерантність така, що він вимагає знищення релігії взагалі. В СРСР немає жодного книжкового магазину, в якому можна було б купити біблію або іншу релігійну книжку.

У таких умовах відбувалася ліквідація Католицької Церкви. У пресі і по радіо велися напади на віруючих, часто в грубій формі, яка ображала їхні релігійні почуття. Під час ліквідації Католицької Церкви не були взяті на облік церковні цінності і тривалий час була напівлегальна приватна букіністична крамничка, в якій можна було купити будь-які католицькі книги, видані до приходу радянської влади. Між продавцем і тими, хто конфіскував ці книги, повинна була існувати комерційна угода.

Про всі факти, зв'язані з ліквідацією Греко-католицької Церкви, писав Вам у попередніх заявах. Ці факти настільки загальновідомі, що заперечувати або спростовувати їх було б безглуздя.

Внаслідок нерозумної релігійної політики уряду УРСР багато українців почало ходити в польські костьоли, куди вони ніколи раніше не ходили. (Таким чином повторюється холмсько-підляська історія, коли гнане царськими батогами в російську віру населення українське, в більшості відмовлялося від своєї національності і називало себе поляками, щоб таким робом уникнути важкого релігійного гніту). Деякі греко-католики стали проводити молебні по домах, про що йдеться у вирокі облсуду в моїй справі від 15. V. 1957 р. Суд карає за підпільні молебні, сподіваючися нагаєм відлякати віруючих від виконання своїх релігійних потреб. Облсуд вкрив ганьбою свою країну, підтвердивши у вирокі, тобто у державної ваги документі, наявність в країні репресій за виконання релігійних обов'язків.

Мою справу треба розглядати не окремо, а у зв'язку з ліквідацією Католицької Церкви. В день мого арешту, тобто в ніч з 28 на 29 травня 1945 року, було заарештовано багато людей, головним чином видатних представників Католицької Церкви. Ті, що склали списки на арешти, поставили також і моє худе прізвище, можливо тому, що я брав участь у митрополичій делегації в Москву, як перекладач. Для мене, худорідного, була раніше можливість бути причетним до видатних виключена, але ліквідатори Церкви надали мені таку можливість, хоч і таким оригінальним способом...

Після арешту на протязі майже року велися пошуки моїх «злочинів», щоб хоч якимсь чином створити вигляд законності. Те, за що мене звинуватили, мало п'ятирічну давність і не мало ніякого відношення до подій 25 травня 1945 р., тобто до ліквідації Церкви і справжньої причини мого арешту. Як я вже вище згадував, мені ставили виною виконання прямих обов'язків: поширення католицизму (нічим, між тим, не доведене), слухання духовних відправ. Ще мене звинувачували в тому, ніби я примушував когось співати «Ще не вмерла Україна». Але цю пісню співали в західних областях, починаючи з минулого віку. Ні австрійська, ні польська влада не вважала це злочином. Ніхто ніколи нікому не давав наказів співати, і навіть підозра,

що я міг комусь таке наказувати, є просто дурницею. Нareshtі мене звинувачували в тому, що казав у церкві проповіді. Проповідь є інтегральною, невід'ємною частиною Служби. Якби церковні проповіді, які я зобов'язаний був виголошувати щонеділі і кожного свята, містили в собі щось злочинне, то до справи були б долучені тексти тих проповідей з оцінками експертів. Але суд тільки констатував факт, що вони виголошені в церкві. Це вже вважалося доказом вини.

Головна ж моя «вина», яка у вироку не називалася — це відмова переходити в російську віру. Ця відмова була рівносильна смерті, бо знищення тих, хто відмовляється перейти в російську віру, було найголовнішою і неодмінною умовою ліквідації Католицької Церкви згідно рішення собору 1946 року.

Але приєднання до Російської Церкви є ганьбою, страшнішою за смерть. По-перше: в російську віру заганяли насильно не православні, а фактично прихильники безбожної секти войовничих атеїстів. Це неспростовний доказ того, що російська віра перестала бути православною і перетворилася у безбожно-православну. По-друге: Російська Церква служила в минулому правдою і вірою розбійницькому імперіялізмові російських царів і протягом тривалого часу набила руку на розбишацьких актах. Церковне керівництво найжорстокіше переслідувало український народ в лиці його кращих синів і дочок, воно люто ненавиділо і з диким фанатизмом викорінювало українську мову.

Беручи до уваги все, викладене вище, переконливо прошу Вас дати вказівку про перегляд моєї справи, оскільки вирок Львівського військового трибуналу від 13 березня 1946 року є незаперечним доказом релігійного переслідування і національної дискримінації.

25 березня 1966 року.

Г. Будзінський

Опубл.: «Український вісник» [самвидавний журнал з України], 1970, січень, випуск I. Париж-Балтимор, В-во ПУДФ і «Смолоскип», 1971, стор. 64-71.

ЛИСТИ ДО РАДЯНСЬКИХ ГАЗЕТ

РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «ВІЛЬНА УКРАЇНА»

Шановний тов. Редактор!

Я стверджую з жалем, що ви продовжуєте вмщати в своїй газеті всяку неправду і наклепи на Католицьку Церкву. Котрий уже раз я пишу вам про це, бо я був членом делегації Католицької Церкви до Москви 1944 р. і тому маю моральний обов'язок. 12 січня 1983 р. [у] No.8 виступав якийсь Сімончик із тими самими закидами, немовби товк воду в ступі. Він пише дослівно: «Уніяцька Церква за рішенням Львівського церковного собору була самоліквідована». В одному реченні кожне слово — брехня. Неправда, що Католицька Церква називається уніяцькою. В 1939 році ЗАГС перебрав церковні документи не менш як 20 млн. метрикальних записів. І не було ні одного слова, в якому Церква була б названа уніяцькою. У всіх документах Церква називалася Греко-католицькою. За польської окупації поляки нас називали русинами, але від того ми не перестали бути українцями. Знову росіяни називають нас уніятами, але від того ми не перестали бути католиками. Неправда, що у Львові 1946 р. відбувся церковний собор Греко-католицької Церкви. Сімончик, як папуга, бездушно повторює вивчені слова, значення яких не розуміє. Якби його спитати, що таке церковний собор, то він про це не має зеленісінького поняття. Католицька Церква має 18-столітню історію, і тільки вселенських соборів було 21, а помісних дуже багато. Ні в однім із цих численних соборів не був рядовий священник головою. Якщо 18 століть церква була ієрархічна, то хто має право переводити її на демократичну? Священик, який скликає собор, повинен мати від когось повновластність.

І от тут вилізло шило з мішка. 18 червня 1945 р. з'явився в пресі постанова Ходченка, голови Комітету по релігійних справах при Раднаркомі УРСР, що він «санкціонує» Ініціативну групу, тобто тих, які мають скликати собор. Ходченко писав українською мовою, але вживає таємного слова «санкціонує», хоч не має сумніву, що в українській мові є відповідник цього Слова. Цим таємничим словом Ходченко зазначив свою Важливість; його влада мало що менша від влади Папи Римського. Він великий інквізитор і має право послати на смерть усіх священнослужителів, які відмовлялися підчинитися Московському патріярхові. Ходченко вимагав від своїх підлеглих, яких він «санкціонував», щоб вони виготовили списки всіх, хто відмовляється підчинитися Московському патріярхові. Таких ждала страшна судьба. Вони вмирили за колючим дротом десь на крайній півночі за полярним кругом. Він передав єпископам, яких настановив Московський патріярх, усю юрисдикцію над Католицькою Церквою і тим самим її ліквідував.

У журналі «Жовтень» за жовтень 1981 р. вчений професор, доктор історичних наук Цьох пише, що священники Католицької Церкви (схід. обр.) то злочинці. Якщо в кінці 20-го століття середники масінформації пишуть так, то тим більше в половині століття.

Обласний прокурор Антоненко пише, що унію насаджували протягом 350 р. вогнем і мечем. Тільки не писав, хто насаджував. У понятті обласного прокурора унія — то було щось таке огидне, що тільки вогнем і мечем її прищепили народові. Отже, якщо католицькі священники злочинці, то Ходченко вважав справою честі нищити тих злочинців. Тим більше, що в той час усі справи вершив усе сильний міністр Лаврентій Павлович. Якщо в червні 1945 р. Ходченко ліквідував Католицьку Церкву, передав юрисдикцію Московському патріярхові, фізично винищив тих, які відмовлялися підчинитися, то що ще міг «самоліквідувати» лжесобор, який був скликаний дев'ять місяців після ліквідації Католицької Церкви? Кажуть, що лежачого не б'ють, у трупи не стріляють, а Львівський лжесобор 1946 р. ліквідував Католицьку Церкву, яка лежала в руїнах. На соборі були два-три греко-католики, які пробували протестувати, але вони за свою сміливість поплатилися життям. Перед лжесобором Костельник возив велику групу зрадників до Києва, де вони за тридцять срібняків урочисто

зреклися віри своїх дідів і підписували декларації про перехід в російську віру.

Після того скликали собор, використовуючи поліцейські машини, на яких приїжджали «члени собору» до Львова. Третього дня собору вирішили, що Католицька Церква ліквідується. На що не мали навіть ніяких юридичних основ. А церкву св. Юра у Львові зайняли на місяць раніше, ніж було вирішено про ліквідацію Католицької Церкви. На якій основі? На вулиці Шевченка 205 стояла католицька церква. Її будувало бідне населення цього приміського села на кошти безробітних. Ще живуть люди, які ходили по квесті, тобто збирати пожертви на будову церкви всупереч забороні польської адміністрації. Поляки побудували величавий костюл і хотіли, щоб українці ходили в костюл і в такий спосіб польщилися, «як то було в Холмі». Мулярі-добровольці будували цілу ніч, але поляки не зруйнували початої будови, хоч не дали дозволу, але не знищили. В кінці 50-х років Залізничний райвиконком відібрав від віруючих цю церкву і перебудував на відділ міліції. Чого поляки не знищили, те росіяни забрали. Для народу побудували велику корчму, де від ночі до ночі продають сивуху, яку називають тепер «чорнилом». Сивуха тепер повинна замінити народові церкву. Наслідки жакливі — розвелося поголовне п'янство.

Сімончик пише, що Католицька Церква самоліквідувалася. А хіба гоголівський Держиморда не твердив, що вдова сама себе висікла? Загинули всі українські єпископи — 11 осіб — не за те, що вони були винні, а за те, що були католицькими єпископами. Загинули всі митрофорні протоіереї — 50 осіб, сотні священників, монахів, монахинь, дяків і просто віруючих, які загинули за віру своїх дідів. Обласний прокурор Антоненко нарахував усього п'ять осіб, які відмовилися підчинитися московському Патріярхові. Радянська влада зробила колосальну прислугу Католицькій Церкві, давши їй багато мучеників і ісповідників. Католицька Церква виростає на крові своїх дітей-мучеників. Сіяння ненависти до Католицької Церкви — це пряма пропаганда війни. Нам співчувають мільйони католиків у всьому світі, передусім за те, що радянська влада відібрала в католиків усі храми і для п'яти мільйонів католиків (схід. обр.) не лишила ні однієї церкви.

У середниках масінформації (у Львові, Києві, Москві) пишуть, що 25% священників не перейшли в Російську Церк-

ву. Ясно, що бодай 10% католицьких храмів повинні бути відкритими для католиків. Хоча б на цілу область була одна церква. Поляки, яких на Україні 3%, мають свої численні храми, також угорці мають свої храми, а для українців-католиків немає ні одного. По-радянському це називається «свобода совісті».

На українські села Московський патріарх прислав своїх священників; якщо парафіяни його не приймають, то з району присилають у село міліцію, демолують церкву, нищать культовий інвентар, а цінні речі (коври, рушники) вивозять у невідомому напрямі. Люди мусять прийняти священника, вивченого в Ленінграді, бо він є запорукою, що церква не буде здемольована. Це молоді яничари, діти католицьких батьків, яких росіяни вчать ненависти до католицької віри. Використовуючи своє монопольне становище, вони наживаються на релігійності народу і його деморалізують. Католицький священник не може відправляти в католицькій церкві, не наражаючися на великі неприємності (штрафи, тюрма). Католицька Церква не має атомної зброї, не має дивізій, військ, а тільки моральну силу, Євангеліє. Покарання католиків за те, що вони католики на міжнародній мові називається геноцидом. А геноцид це злочин проти людства.

Варто би знати горе-писакам тороповським, цюхам, сімончикам, міньковецьким, Тарасові Мигалю і всім іншим ворогам Католицької Церкви.

1 лютого 1983 р.

о. Гр. Будзінський
м. Львів 41, вул. Спокійна, 4

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

РЕДАКТОРУ ГАЗЕТИ «ВІЛЬНА УКРАЇНА»
м. Львів

Ваша відповідь від 2 лютого мене дуже втішила. Вже минуло 5 (п'ять) років, як я пишу пересторогу, щоб Ви не

вміщали в своїй газеті брехні проти Католицької Церкви. Бо брехня — це бумеранг, і вона б'є не того, проти кого намірена, а того, хто її пише.

Хіба Ви не знаєте, що ще в червні 1945 р. Ходченко призначив людей, які мали скликати собор, а він їх «санкціонував», тобто дав потрібні повноваження. У такий спосіб Католицька Церква була ліквідована. А Ви вмістили статтю Сімончика, що нібито Церква «самоліквідувалась». А хіба тільки одного Сімончика? Кого Ви хочете обманути? Розпорядження Ходченка було надруковане, і багато людей переховують цей документ до сьогоднішніх днів. Немає ані найменшого сумніву, що він є і за рубезем. Мене втішила Ваша відповідь тим, що Ви призналися, що неспроможні відповісти. Я дав Вам аргументи, яких Ви не можете заперечити.

Можливо, Ви віддали у міліцію ту справу, щоб вони самі розсьорбували кашу, яку заварили. Релігія загалом, а Католицька Церква зокрема, знаходяться під охороною ООН, де є представник Католицької Церкви. Ви не можете мотивувати погром Католицької Церкви як внутрішню справу СРСР. У старовинних книгах написано: «Кров твого брата Авеля кличе до неба о пімсту». Це кров невинно замучених єпископів, священників, монахів, монахинь. Це не внутрішня справа. Ми — українці. Ми автохтони на своїй землі. Наші діди поливали цю землю кров'ю і потом. Хто дав право Московському патріярхові відбирати від нас нашу прадідівську віру. Він, очевидно, вважає нас африканськими дикунами, у яких можна палкою і тюрмою відібрати віру і нав'язати свою. Так діяв великоросійський імперіялізм за царів дому Романових. Хоча дім Романових і загинув, але їхня віра живе і панує. Погрози тут ні при чому. Мені обіцяли, що якщо я скажу, що Московський патріярх є святий, то буду мати сите життя. Але я волів тюрму, або навіть смерть, ніж говорити таке безглуздя. Я вважаю, що Московський патріярх ніколи не був і не буде святим, і краще мені запастися під землю, ніж проголосити в церкві, що Московський патріярх — святий. Зрештою, Ви самі не вірите в те, що він святий. Ви його пропагуєте, бо вам так кажуть. Ви це робите за гроші. У цілому світі всі згодні з тим, що договори треба виконувати. Уряд СРСР підписав міжнародну Конвенцію про геноцид, а

Верховна Рада її ратифікувала. Отже переслідування релігії згідно з духом і буквою Конвенції є міжнародним злочином.

Раднарком УРСР не мав права скликати церковний собор. Ходченко «санкціонував» його, хоч не мав права передавати юрисдикцію Московському патріархові, бо ані Ходченко, ані Раднарком УРСР не мали юрисдикції над Католицькою Церквою. Католицька Церква зробила все, що від неї залежало, щоб не допустити до конфронтації. У цілому світі знають ненависть росіян до Католицької Церкви. Тому Католицька Церква вислала делегацію до Москви у грудні 1944 р., і моя маленька доля старань була в тому. На превеликий жаль, сталося інакше не з нашої вини. Ми все зробили, що було в наших силах, щоб послужити народові, з котрого ми вийшли і якого ми є часткою — кістка від кістки. Кров від крові. Нас історія не осудить, а Берію, який проводив погром Католицької Церкви, історія вже осудила.

23 лютого 1983 р.

о. Гр. Будзінський
м. Львів 41, вул. Спокійна, 4

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

РЕДАКТОРУ ГАЗЕТИ «РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»
Київ 252047, Брест-Литовський проспект 94

Шановний тов. Редкатор!

Я кількалітній передплатник Вашої газети і постійний читач. Я був уражений громом, як вичитав у ч. 135 від 15 червня ц. р. безсоромну брехню. Хіба може редакція допускати брехню і тратити престиж? Після того можна казати, що в газеті брехня. Пословиця каже, хто раз пробрехався, той правди не має. Цитую місце, яке містить брехня: «8-10 березня 1946 р. у Львові відбувся собор уніятської Церкви,

який прийняв рішення про скасування Брестської унії та возз'єднання з Руською Православною Церквою».

Тов. Вовк знає дуже багато про українську церкву за границею — в Італії і за океаном — у США, Канаді і інш. Він знає про кардинала Тіссерана і багато іншого. Бачить далеко лісом, а не бачить під носом. Він прекрасно знає, що т.зв. Львівський собор скликав Ходченко від імени Раднарком УРСР.

Ходченко напечатав у пресі постанову від 18 червня 1945 р., що він покликає до життя комітет, який прийняв назву «Ініціативна група», і що він цю групу санкціонує, себто передає всі повноважності керувати католицькими парафіями, щоб перевести їх до Російської Церкви. Він передав їм юрисдикцію над Католицькою Церквою. Іншими словами, він зліквідував Католицьку Церкву одним почерком пера. Це нечуваний злочин, який не має прецеденту в світовій історії. Раднарком УРСР, а тим більше Ходченко не мають юрисдикції над Католицькою Церквою і тому не могли її нікому передавати. Зігнане поліцейськими властями збіговисько 8 березня 1946 р. у Львові аж ніяк не може називатися «Собором уніятської Церкви». Це глум над історичними подіями. Ходченко доручив своїм підопічним, себто Ініціативній групі, щоб подали йому списки всіх, хто відмовляється підчинитися Московському патріархові. Подібних їм російські царі називали «упорствуючими». Ці люди були жорстоко покарані. Під ударами були не тільки вони, але також їх жінки та діти. «Собор» відбувся в умовах жорстокого терору. У жовтні 1981 р. в журналі «Жовтень» у Львові появилася стаття вченого професора, доктора історичних наук Й. Цьоха, в якій він чорним по білому пише, що священники Католицької Церкви (східн. обр.) — це злочинці. Мабуть, тому, що відмовилися підписати декларацію про перехід у російську віру згідно з домаганням Ходченка. У Римській імперії, в перших трьох століттях нашої ери, вбивали безпощадно кожного, хто відмовлявся принести жертву ідолам (між богами був також імператор). Це саме повторилося в УРСР. Хто з католицьких священників не підписав декларації про перехід у російську віру, був жорстоко покараний. Не було випадку, щоб якийсь католицький священник не підписав російської віри і лишився на волі.

Якщо у 80 рр. католицькі священники вважаються злочинцями — як навчас Цьох, то тим більше в сорокових роках. Сімончики, цьохи, вовки й інші дістали наказ вибілити злочинне збіговисько 8 березня 1946 р. і називють його «Собор уніятської Церкви», хоч на ньому не було жодного католицького єпископа — жодного митрофорного протоієрея, бо всі вони сиділи по тюрмах (11 єпископів і 50 митрофорних протоієреїв). До того треба додати всіх настоятелів чоловічих і жіночих монастирів, монахів, монахинь і просто віруючих, які боронили Церкву.

Так зв. Львівський собор від 8 березня 1946 р. є незаперечним доказом переслідування Католицької Церкви в УРСР.

Уряд УРСР скликав церковний собор, який мав ліквідувати Католицьку Церкву. Собор фактично скликав Московський Патріярх Олексій. Він є найбільш ганебною сторінкою історії російського народу. Релігійна нетолерантність — це характеристична риса російського народу, як у попередніх століттях, так і в двадцятому. Російська Церква — це передовий загін російських царів, розбійницького імперіялізму. Жодна держава світу не переслідує Католицької Церкви, крім Албанії і УРСР. Усі заарештовані під час релігійного гоніння вважаються заарештованими за релігійні переконання. Зрештою уряд УРСР не крився з тим, що католики заарештовуються за відмову переходити в російську віру. В УРСР католицька віра (схід. обр.) поставлена поза законом і жорстоко переслідується. Храми Католицької Церкви закриті на замки, і моління народу в тих храмах вважається злочином.

Коли скінчиться релігійне гоніння, нарід західніх областей УРСР повернеться до віри своїх дідів, тобто до віри, яку прийняв Київський князь Володимир 988 р. Вона була греко-католицькою, а розкол настав щойно 66 літ пізніше (1054 р.). Сто літ після хрещення України-Руси київська Церква прийняла свято «перенесення мощей» святителя Миколая з Мир до Бару (обходиться 22 травня). Отже, ще століття після хрещення наші діди вважали свою віру греко-католицькою.

Історія свідчить, що релігійні гоніння кінчаються катастрофою для гонителів. Чим скорше скінчиться гоніння на Католицьку Церкву, тим краще для народу і держави.

У ч. 46 від 28. VI. ц.р. перепечатані деякі видержки із памфлету, який написав якийсь Малявський про мене. Він пише, що я вчинив злочин тим, що написав донос до гестапо на радянського вчителя Дюка. 1945 р. Дюк ставав мені на очну ставку з тим доносом. Але, як я попросив його в'яснити обставини цього доносу, то він так заплутався у власній брехні, що мусив визнати, що обставин доносу до гестапо не пам'ятає. Задумана брехня тріснула, як мильна банька. І хоч сам Дюк відмовився від свого власного доносу, то Малявський видвигає його з могили по довгих літах небуття. Не треба бути грамотним, щоб зрозуміти, що донос Дюка — це брехня. Його тоді можна було спитати, чому він не був заарештований після доносу. А він не тільки остався на волі, а й займав посаду директора школи, себто довіреної особи гестапо. Це незаперечний факт, що на Дюка не було доносу. Я не робив доносів ні на кого, а, навпаки, я помагав тим, що були в біді, в тому числі і євреям, які були призначені на смерть. Це можуть посвідчити самі євреї, яким я допомагав, ризикуючи власною головою. Деякі з них спаслися і живуть до сьогодні. Це характеристика радянського вчителя Дюка, донощика, який хотів приписати іншим те, чим він сам був.

Це характеристика радянської судової поведінки. Мене заарештували 25 травня 1945 р. за те, що я відмовився підписати декларацію про перехід у російську віру. У тюрмі від мене зажадали написати автобіографію. Почалися пошуки лжесвідків і не знаходилися ані в рр. 45, 44, 43, 42. Аж знайшовся в 1941 р. радянський учитель Дюк у селі, де я жив під час німецької окупації. «Злочин», який нібито я вчинив доносом на Дюка до гестапо, — це брехня, а інші злочини — це також брехня. Суд не доказав мені нічого нечесного. На зборах я виступив із пересторогою, щоб не вбивати євреїв: Дюк доказував, що я хвалив Гітлера, але він чорним по білому написав, що він не чув ні одної моєї промови. Він додав, що йому «люди говорили». Це характеристика радянського суду. Не маючи тіні доказу — засуджують до жорстокої кари. Зрештою, я вважаюся злочинцем, бо не підписав декларації про перехід у російську віру. Так пише проф. Цьох: католицькі священники — це злочинці. Підписані урядом СРСР договори про геноцид, про права людини — це не більше як шматок паперу.

Кат. Церква (схід. обр.) спливає кров'ю до сьогоднішніх днів.

2 липня 1983 р.

о. Гр. Будзінський
м. Львів

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

РЕДАКТОРУ ГАЗЕТИ «ВІЛЬНА УКРАЇНА»
м. Львів,
вул. Артема

Шановний товаришу редакторе!

До Вас звертається сталий передплатник Г. А. Будзінський. На превеликий жаль, Ви і далі публікуєте у Вашій газеті наклепи на Українську Католицьку Церкву. У № 96 за 16 травня 1984 року Ви вмістили статтю Антоненка П. З. «Вояки з розбитого воза». П. З. Антоненко — відомий україноїд, запеклий ворог Української Католицької Церкви, що набив собі руку на писанні брехні. Він добре знає, що Російська Православна Церква є жорстоким русифікатором, таким же запеклим ворогом українського народу, як і сам Антоненко.

Радянською владою було опубліковано листування українського письменника С. Руданського. З нього ми довідуємося, що батько писав своєму синові Степану, що коли той писатиме своєму батькові «собачою мовою», то він не вишле йому ані копійки. Ми знаємо, що Степан помер у молодому віці від сухот, що на них він заслаб в інституті, живши на голодному пайку. А його батько окрадав селян, а їхню мову називав собачою. Батюшка Руданський робив це не від себе, а з наказу Консисторії. Католицькі місіонери вивчали діалекти американських народів, писали граматики й перекладали Біблію на ці діалекти. Тоді ж таки цар Микола I розгромив Українську Католицьку Церкву, яка під іменем Київської митрополії проіснувала до 1839 р. А

того року «самоліквідувалась». Тоді це звалось (цитую) «відірвані силою — виховані любов'ю». Це було написано на медалі, яку цар наказав викарбувати на честь розгрому Католицької Церкви. Чорносотенці типу отця Руданського дістали волю, тому що священники Католицької Церкви сиділи по тюрмах та сибірських засланнях. Про це гарно написав російський письменник Л. Толстой у повісті «Хаджі-Мурат». Він називає ганебним наказ царя, що його той видав київському генерал-губернаторові Бібікову, убивати всіх католиків східнього обряду, котрі відмовлялися переходити у російську віру. Так само й Антоненко вихваляє зрадників і таврує тих, котрі (цитую) «не визнавали постанов Львівського собору про ліквідацію унії». Антоненко вдає з себе простака, котрий би то не знає, що т.зв. Львівський собор — це ганебне збіговисько, що на ньому було потоптано всі закони Католицької Церкви. Ніколи не було випадку, щоб звичайний священник скликав собор церковний, священник мусів би мати повноваження. І тут Костельник виказав себе з головою, бо не просив повноважень у церковних чинників, а просив їх у Раднаркому УРСР. З цього ясно, що собор скликав не Костельник, а Раднарком УРСР. Костельник був тільки слухняним пішаком у шаховій грі. Костельник переступив присягу, бож визнавав під присягою, що буде вірний Церкві до смерти. Антоненко величає його протопресвітером і професором теології. Та він знає, що Костельник не був протопресвітером, хібащо після своєї зради. Це були 30 срібняків, що за них він продав Христа. А професором теології його було призначено, та невдовзі переконались, що він непорядна людина, і його прогнали. Антоненко не був на зборах у січні 1945 р. у митрополита Сліпого і тому не знає, що там говорили. Слова, котрі він наводить, що їх нібито сказав Костельник, — це фікція, висмоктана з пальця. Десь, може, Костельник хвалився, що він би то повчав Митрополита, але нібито Митрополит його не послухав. Я був членом делегації і був на тих зборах і знаю, що Костельник тільки нарікав, що нема горілки. Точнісінько так по дорозі до Києва й до Москви він про одне думав і одного просив: «Їсти, горілки!» Зрада, котру він задумав, палила його вогнем, і він старався заглушити совість горілкою. Про подорож делегації до Москви докладав архимандрит

Климентій, котрий був головою делегації. Антоненко хвалить Костельника, дарма що той був войовничим антикомуністом і писав не раз, що єдина правдива церква — це Католицька Церква. Він послав своїх двох синів до німецької армії, щоб ті були причетні до перемоги над комуністами. Своєю зрадою Христової Церкви він хотів спокутувати свою провину перед радянською батьківщиною. Агітацією за Російську Православну Церкву він перекреслив своє попереднє життя; протягом 30 років він послуговувався правилами Католицької Церкви і дбав за неї, скільки міг. А коли Церква була zagrożена, він перший зрадив і намагався дістати гроші за зраду, бо за службу в Католицькій Церкві грозила в'язниця. Він волів продати душу, аби-но врятуватися від тюрми. Його хвалять безбожники, і це найбільша ганьба для його пам'яті.

Антоненко свідчить, який терор існував тоді проти Католицької Церкви. Він пише (цитую): «Федорик опівночі, коли всі вже сплять, відкривав церкву й починав відправу. Через городи під плотами тінню прокрадалися до нього вірні». І далі: «Уніят сидить вдома й нишком затягає до себе людей». Радянський Союз — це єдина країна у світі, де люто переслідують Католицьку Церкву. Погром Католицької Церкви — це відвертий геноцид. Московський патріарх захопив храми, монастирі й інше добро Католицької Церкви, а єпископів (усіх без виімку), каноніків, священників, ченців, черниць засудили на довгі роки тюрем та концтаборів, що часто доводило їх до смерті. Антоненко вважає заарештованих злочинцями, а тих, що їх нищили, — носіями справедливості. Учений — професор Цьох — пише у засобах масової інформації, що Католицька Церква — злочинна організація, а священники Католицької Церкви — злочинці, закликає до знищення католиків — це не що інше, як агітація війни. За Цьохом поспішає Антоненко. Він пише (секретареві): «...на різанину благословляють шептицькі, сліпі, чернецькі та інші ієреї Католицької Церкви». Із слів Антоненка виходить ясно, що ті люди, котрі закликають до різанини, — злочинці. А насправді єпископи Української Католицької Церкви — це великі люди, що перед ними схиляють голови не лише європейці, але й люди інших континентів. Єпископи воліли йти на смерть, ніж зрадити свою Церкву. Їх прирівнюють до мучеників

перших трьох століть нашої ери, котрі з радістю йшли на смерть, та не зрікалися своєї віри. Російська Православна Церква — це державна установа, і панотців мають за державних урядовців, що їм зарплатню випикує державна каса. Отож вони мусять робити те, чого хоче держава, а не Церква. В ученні цієї Церкви є облуда, і передусім у тому, що Церква не знає тайни сповіді. Відомі випадки, коли сповідники виказували тих, хто їм зізнався на сповіді. Зрештою, в царській Російській Церкві так само не було тайни сповіді. Отець мусів донести поліції, якщо йому на сповіді стало відомо щось проти царя, котрий був головою Російської Церкви. Антоненко, як кажуть, «шукає кістку в молоці», щоб спалювати Католицьку Церкву. Російську Церкву він має за одну єдину, що має права громадянства на Україні. До Католицької Церкви можуть належати лише національні меншини — поляки й угорці. Священикам тих Церков суворо заборонено вживати українську мову. Отже, в УРСР вживають у церквах або російську, або польську мову, а на Закарпатті — угорську. Українська мова на 100% у дискримінації. З цього видно, чому Антоненко такий запеклий ворог Української Католицької Церкви; тому що ця Церква боронить свій нарід від колонізації та русифікації. Якби в західніх областях УРСР не було Української Церкви, то весь нарід перейшов би до Польської, як ми бачимо в українському місті Холмі, де холмівчани воліють іти до костюлу, але не до російської церкви. Українську Церкву царі люто переслідували і тим помагали полякам польонізувати українців. 1945 р. Раднарком УРСР дав юрисдикцію Костельникові та його товаришам-зрадникам, котрі називали себе Ініціативною групою, дарма що Католицькій Церкві нічого не відомо про такого роду інстанцію. Раднарком УРСР не мав юрисдикції над Католицькою Церквою і тому не міг її нікому передавати. Далі в санкціях Ініціативної групи сказано, що Собор скликувано для того, щоб ліквідувати Греко-католицьку Церкву. Мудрагелі з Раднаркомом у своїй ненависті до всього українського не подумали про обережність, а виступили цілком відверто як вороги Католицької Церкви. Добре говорять: «Що написано пером, не вивезеш і волом». Нема жодного сумніву, що ліквідація Католицької Церкви — це акт геноциду, бо сотні людей катували лише за те, що вони народилися

католиками. Мене судили за те, що нібито я написав донос до гестапо на радянського вчителя Дюка, хоч це звинувачення розходиться з елементарною логікою. Дюк був директором [школи] під час окупації, ще до приходу радянських військ 1944 р. Таким чином, це він був довіреною особою районного гестапо. З цього ясно випливає, що на нього не могло бути доносу до гестапо, це відверта брехня, але на мені покищо жорстока кара — 10 років каторжних робіт, або 10 років рабства. Приповідка каже, що «на злодієві шапка горить». Шапка горить на Антоненкові, котрий пише (цитую): «Федорика судили не за те, що він правив Службу, а за політику». Це стародавній засіб безбожників. Ісуса Христа теж судили за політику, за те, що нібито Він підмовляв людей не платити податків, що хотів проголосити Себе царем тощо. Але Антоненко не хоче знати незаперечної істини, що за часів переслідування релігії усіх репресованих священнослужителів мають за репресованих за релігію, хай би там що писали безбожники. Історія — суддя справедливий і непідкупний. Якщо Раднарком скликає Собор для ліквідації Католицької Церкви, то це є неспростовний доказ релігійного переслідування.

Радянський уряд не перший почав боротися проти Католицької Церкви. Це робили до того російські царі, але їх спіткав ганебний кінець. Так само біснуватий фіорер нахвалявся, що коли він переможно завершить війну, то знищить Ватикан. Церква — організація вічна, переслідування лише примножили славу Католицької Церкви, бо багато мучеників воліли вмерти, ніж зректися своєї віри. Спроба Антоненка знеславити Католицьку Церкву обернеться проти нього самого. «Брехнею світ перейдеш, але назад не вернешся» — говорить народня мудрість.

У день Різдва, 7 січня 1984 р., у мою квартиру вдерлася міліція о сьомій годині ранку, тобто о 5-й за середньоєвропейським часом, який був прийнятий у Львові до 1944 р. Коли люди ще сплять, поліція вдирається до житла священника, щоб перевірити, чи не молиться він раптом цього урочистого дня. Якщо священник молиться, це мають за злочин у державі, де панує релігія діямату. У мене тоді був давній мій друг, котрий прийшов привітати мене із святом. За це мене покарано на 50 рублів штрафу — за те нібито, що я правив Службу Божу, так було написано в

документі, за яким я платив штраф. Скільки це — мало чи багато? Це моя одномісячна пенсія, котру я заробив, працюючи все життя. Якби мої друзі мене не підтримали, то я мусів би місяць прожити надголодь. Мені можна молитися лише в церкві, де править службу державний урядовець, що вдає із себе панотця.

Ваша газета «Вільна Україна» більше як 40 років обливає брудними помиями ієрархію Української Католицької Церкви, члени якої вмирили за Христа по тюрмах та казематах. Тільки навіть усі безбожники світу не змогли б відібрати славу, що є надбанням Католицької Церкви, за котру вони вмирили. Розгромлена Церква не може боронитися, тож я і вважаю за свій обов'язок опротестувати брехню, котра сиплеться зі сторінок газет, як з рогу достатку. Мої товариші, котрі їхали до Москви, щоб домовитися з радянською владою про співіснування, повринали. Я один їх пережив, і я йшов на смерть за свої релігійні переконання. Я вірю усім серцем, що для українського люду найкращою є та віра, котру прийняв Київський князь Володимир. Тому що в цьому — Божа сила.

Володимир не міг прийняти православної, у значенні схоластичної, віри, тому що її ще не було на світі. Вона з'явилася лише за 66 літ після того, як Володимир охрестив свій нарід, або за 39 літ після смерти Володимира. Він мав Римську Церкву за свою матір-навчительку й посилав до Риму 15 разів делегації.

Хай ця дрібна піщина в обороні Української Церкви буде протиставленням Московському патріархові, котрий, так як і його попередники, пробує знищити український нарід. На жаль, він творить далі їхні діла. Наймогутнішим засобом пригнічення українського народу є Російська Православна Церква. Панотці — це працівники КДБ, котрі наживаються, пригнічуючи свій нарід. Це — оборона мене й Католицької Церкви, що їй я намагався вірно служити 54 з половиною роки.

Будзінський Григорій Антонович

м. Львів, вул. Спокійна, 4

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу, переклад з російської.

Постанова № 1001

про накладення адміністративного стягнення

1978р. « 24 » _____ міс., _____ дня _____

Антон Солянич прпч Радянськом РИД
(посада, орган., звання, прізвище)

розглянувши протокол на гр. Будзінський Григорій Анто
(прізвище, ім'я)

та по батькові)

народження 19 05 року, міс. _____ дня _____ який

проживає ул. Спекторная 4 особняк

працює пенсіонер (домашня адреса)

(назва підприємства, установи або організації, посада)

Встановив:

що гр. Будзінський Г. А. ~~трьохденний релігійний обряд~~

(вказати місце і час порушення та в чому воно полягає)

Лінія відпису

Розписка в одержанні постанови _____

Копія Оригіналу: Архів «Смолоскипа»

Факсиміле постанов про оштрафування о. Г. Будзінського
за правлення богослужінь у роках 1961-1983.

На підставі викладеного та керуючись Ук. ПРС СРСР

(назва і дата)

от 16.09.1961 р.

нормативного акту, який встановлює адміністративну відповідальність)

П о с т а н о в и в:

На гр. Будзинський Г.А.

(прізвище, ім'я та по батькові)

накласти адміністративне стягнення

(вид стягнення,

100 рублів 50 (десять рублів)

розмір штрафу писати буквами)

Штраф повинен бути внесений до установи Держбанку у 15-денний строк з дня вручення цієї постанови: квитанція про сплату штрафу представляється службовій особі, яка прийняла постанову. В разі несплати в зазначений строк, штраф стягується у безспірному порядку.

Ця постанова може бути оскаржена до районного (міського) народного суду за місцем проживання порушника у 10-денний строк з дня вручення постанови.

Підпис

В. Мусич
(службової особи, яка прийняла постанову)

Лінія відрізу

Постанову № _____ про накладення адміністративного
стягнення від _____ 197 р. одержав _____

(підпис)

< > _____ 197 р.
Радеківська райдрукарня. Зам. № 4327—15.000

ПОСТАНОВА № 25

14 ЯНВАРЯ 198 р.

м. Львів

Адміністративна комісія при виконавчій Радянської районної Ради народних депутатів м. Львова, в складі голови Бенука Я. М.

та членів комісії _____

розглянувши протокол на гр. Будзинського Григорія Антоновича

1905 року народження, що проживає у м. Львові по вул. Спокоїної

буд. № 4, кв. № _____, працює не працює

в якості _____

В С Т А Н О В И Л А

що гр. Будзинський Г. А. проводить в своїй квартирі богослужіння
7.01.82

чим порушив Указ ВСР УРСР от 26 марта 1966 г. об административной ответственности за нарушение законодательства о религиозных культах

На підставі вищевказаного і керуючись ст. 19 «Положення про адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних, міських Рад народних депутатів УРСР», адміністративна комісія

П О С Т А Н О В И Л А :

На гр. Будзинського Г. А. накладити адміністративне стягнення

речові докази _____

Копію постанови направити до відома _____

Штраф повинен бути внесений у відділення Держбанку СРСР (вул. Коперника, 4) або в одну з ощадкас міста в 15-денний строк з дня вручення даної постанови. Квитанція про оплату повинна бути представлена в адміністративну комісію не пізніше _____ 198 р. У випадку несплати штрафу в указаний строк, штраф буде стягнуто в безспірному порядку.

Ця постанова може бути оскаржена в 10-денний строк з дня її вручення в нарсуд Радянського району м. Львова.

Голова адміністративної комісії

ПОСТАНОВА № 27

21. ЯВІЛЯ 1982 р.

м. Львів

Адміністративна комісія при виконкомі Радянської районної Ради народних депутатів м. Львова,
в складі голови Безука І. М.

та членів комісії _____

розглянувши протокол на гр. Будзинского Григорія Антоновича

19 ⁰⁵ року народження, що проживає у м. Львові по вул. Спокоїної,

буд. № _____, кв. № _____, працює пенсіонер

в якості _____

ВСТАНОВИЛА

що гр. Будзинский Д. А. провозив в сь вй квартирі обогослужние
8.01.82г.

чим порушив Указ ПВС УССР от 26 марта 1966 года "Об административной ответственности за нарушение законодательства о религиозных культах".

На підставі вказаного і керуючись ст. 19 «Положення про адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних, міських Рад народних депутатів УРСР», адміністративна комісія

ПОСТАНОВИЛА:

На гр. Будзинского Г. А. накласти адміністративне стягнення

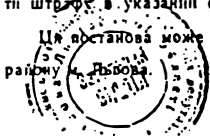
штраф 50 гривень

речові докази _____

Копію постанови направити до відома _____

Штраф повинен бути внесений у відділення Держбанку СРСР (вул. Коперніка, 4) або в одну з ошадкас міста в 15-денний строк з дня вручення даної постанови. Кантація про оплату повинна бути представлена в адміністративну комісію не пізніше 10.02.1982р. У випадку несплати штраф в указаний строк, штраф буде стягнуто в безспірному порядку.

Ця постанова може бути оскаржена в 10-денний строк з дня її вручення в нарсуд Радянського району м. Львова

Голова адміністративної комісії

І. М. Безука

РОЗПІСКА

Постанову № 27 про накладення адміністративного стягнення від 21. являря 1982 р.

одержано „___” _____ 1982 р.

Підпис _____

ПОСТАНОВА № 74

28 явваря 1982 р.

м. Львів

Адміністративна комісія при виконкомі Радянської районної Ради народних депутатів м. Львова, в складі голови Бокужа Й.М.

та членів комісії _____

розглянувши протокол на гр. Будзинского Григорія Антоновича,

⁰⁵ 19 року народження, що проживає у м. Львові по вул. Спокойной,

буд. № _____, кв. № _____, працює пенсіонер

в якості _____

ВСТАНОВИЛА

що гр. Будзинский Г.А. 9.01.82 проводить в своїй квартирі богослуження

чим порушив Указ ПВС от 26.03.66. "Об административной ответственности за нарушения закон-во о религиозных культурах"

На підставі вищезказаного і керуючись ст. 19 «Положення про адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних, міських Рад народних депутатів УРСР», адміністративна комісія

ПОСТАНОВИЛА:

На гр. Будзинского Г.А. накладити адміністративне стягнення

речові докази і матеріалів по (Будзинский Г.А.)

Копію постанови направити до відома _____

Штраф повинен бути внесений у відділення Держбанку СРСР (вул. Коперніка, 4) або в одну з ощадкас міста в 15-денний строк з дня вручення даної постанови. Квитанція про оплату повинна бути представлена в адміністративну комісію не пізніше .. 15 .. 02 1982р. У випадку несплати штрафу в установлені строк, штраф буде стягнуто в безспірному порядку.

Ця постанова може бути оскаржена в 10-денний строк з дня її вручення в нарсуд Радянського району _____

Голова адміністративної комісії В.В. Сидоренко

РОЗПИСКА

Постанову № 74 про накладення адміністративного стягнення від .. 28 .. 01 1982 р.

одержано .. _____ 1982 р. 1

Підпис _____

В а П О С Т А Н О В А № 61

... 198 р.

м. Львів

Адміністративна комісія при виконкомі Радянської районної Ради народних депутатів м. Львова,

в складі голови _____

та членів комісії _____

Бурдинский Григорий Андреевич

розглянувши протокол на гр. _____

1965 року народження, що проживає у м. Львові по вул. *Кельменця*

буд. № _____, кв. № _____, працює _____

в якості _____

Бурдинский в ст. 107 ч. 1 ст. 832. в Дел. 45 мч. ш. вул. Кельменця 4 проживає його місце осел. на території міської області около 30 чел. чим порушило ПЗ в УССР об 26.03.66

На підставі вищевказаного і керуючись ст. 19 «Положення про адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних, міських Рад народних депутатів УРСР», адміністративна комісія

Бурдинского т. а. о. ж. и л. а.

На гр. _____ накласти адміністративне стягнення

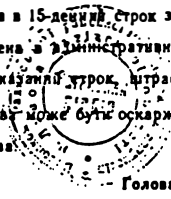
штраф 50 пятидесять руб

речові докази _____

Копію постанови направити до відома _____

Штраф повинен бути внесений у відділення Держбанку СРСР (вул. Коперяка, 4) або в одну з ощадкас міста в 15-денний строк з дня вручення даної постанови. Квитанція про оплату повинна бути представлена в адміністративну комісію не пізніше „___“ _____ 198 р. У випадку несплати штрафу в указанні строк, штраф буде стягнуто в безспірному порядку.

Ця постанова може бути оскаржена в 10-денний строк з дня її вручення в нарсуд Радянського району м. Львова.

Голова адміністративної комісії *[Signature]*

ПОСТАНОВА № 259

17 лютого 1983 р.

м. Львів

Адміністративна комісія при виконкомі Радянської районної Ради народних депутатів м. Львова,
в складі голови Бекуча П. П.
та членів комісії Гондариш І. С., Чухов В. Д., Демко П. П., Софурешко,
розглянувши протокол па гр. Бурзінського Григорія Антоновича,
1945 року народження, що проживає у м. Львові по вул. Синьогінна,
буд. № 4, кв. № 00, працює на керівних
в якості _____

ВСТАНОВИЛА

що гр. Бурзінський Григорій Антонович
порушив вимоги статті 10 Конституції УРСР
чим порушив Закон УРСР «Про адміністративні стягнення»
ст. 10 «Положення про адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних, міських Рад народних депутатів УРСР»
На підставі вищевказаного керуючись ст. 10 «Положення про адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних, міських Рад народних депутатів УРСР», адміністративна комісія

ПОСТАНОВИЛА:

На гр. Бурзінського Григорія Антоновича накладити адміністративне стягнення
50 карбованців
речові докази _____

Копію постанови направити до відома _____

Штраф повинен бути внесений у відділення Держбанку СРСР (вул. Коперніка, 4) або в одну з ошадкас міста в 15-денний строк з дня вручення даної постанови. Квитанція про оплату повинна бути представлена в адміністративну комісію не пізніше 20 лютого 1983 р. У випадку несплати штрафу в указаний строк, штраф буде стягнуто в односторонньому порядку.

Ця постанова може бути оскаржена в 10-денний строк з дня її вручення в нарсуд Радянського району м. Львова.

Голова адміністративної комісії _____

ПОСТАНОВА № 640

5. 05 1983 р.

м. Львів

Адміністративна комісія при виконкомі Радянської районної Ради народних депутатів м. Львова,
в складі голови Белужка І. М.

та членів комісії _____
розглянувши протокол на гр. Будзинського Григорія Антоновича
1905 року народження, що проживає у м. Львові по вул. Степана Я
буд. № 4, кв. № а. 21 працює пенсіонер

в якості _____
ВСТАНОВИЛА
що гр. Будзинський Г. А. проводить релігійно-
ное собрание не имея разрешения (?)
чим порушив Указ Президиума Верховного Совета
УССР от 26.03.1966г.

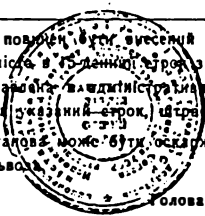
На підставі вказаного і керуючись ст. 19 «Положення про адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних, міських Рад народних депутатів УРСР», адміністративна комісія

ПОСТАНОВИЛА:

На гр. Будзинського Г. А. накласти адміністративне стягнення
штраф 50 п'яцьдесят руб
речові докази _____ (Копія 1383р)
Копію постанови направити до відома _____

Штраф повинен бути внесений у відділення Держбанку СРСР (вул. Коперника, 4) або в одну з ощадкас міста в 10-денний строк з дня вручення даної постанови. Квитанція про оплату повинна бути представлена в адміністративну комісію не пізніше 20. 05 1983 р. У випадку несплати штрафу (вказаний строк) штраф буде стягнуто в безспірному порядку.

Ця постанова може бути оскаржена в 10-денний строк з дня її вручення в народний суд Радянського району м. Львова.

Голова адміністративної комісії Гриць

РОЗПИСКА

Постанову № 640 про накладення адміністративного стягнення від 5. 05 1983 р.
одержано .. _____ 1983 р.

..... підпис

СПРАВА УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО ДІЯЧА ЙОСИФА ТЕРЕЛІ

21 грудня 1976 р. український релігійний і правозахисний діяч Йосиф Тереля написав відкритий лист до Ю. Андропова, голови КДБ СРСР. У своєму листі він розповів про становище УКЦ на Україні та про умови свого багаторічного ув'язнення.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Голові КДБ при раді Міністрів СРСР Ю.В. Андропову
від гр. України Йосипа Терелі

«До чужого ярма не впрягайтесь з невірними; бо що спільного між праведністю та беззаконням, або яка спільність світла з темрявою?»

(Другий лист Ап. Павла до Коринтян, 6:14)

Юрію Володимировичу!

Вам можуть впасти в око вище наведені слова євангельського Апостола Павла, і Ви погодитесь з тим, що дійсно у нас з Вами мало спільного — Ви можновладець і один із тих, за спинами яких беззаконня творить свій власний «з а к о н» — «будь мені другом, або я тебе вб'ю». Я за переконанням — Людина. За віросповіданням — християнин, точніше український католик, уніят. Так, той уніят, що не має офіційно признаної Церкви; той уніят, якому під страхом тюремного ув'язнення заборонено відправляти культові молитви та дії — сповідатися, хрестити дітей, каятися та святкувати церковні свята, щоб йому не було вказано згори: «войовничий католик».

Українська Католицька Церква у к а т а к о м б а х!
Кому-кому, а Вам це добре відомо. Хіба не дивно — доба Діоклетіяна давно минула, маємо ХХ ст., а українські католики в катакомбах. (Печерники є і багато інших хрести-

янських общин та території СРСР). Та мова йде власне про мене особисто і про Вас. Ще з моїх табірних протестів і заяв моя родослівна Вам добре відома, але Вам слід нагадати ще раз, хто я. Я один із тисяч інших християн, які відчули на власній шкірі Ваш можновладний кулак.

Я родом із Бойківщини. Родився в 1943 році, під час окупації Карпатської України Угорщиною. За своє коротке життя я переживаю третю окупацію. Виріс у сім'ї комуністів. Мій батько в 1949 році організував перший колгосп на Волівеччині, у тому ж 1949 р. бу поранений, як офіційно говориться — «бандерівською кулею». Мати закінчила Вищу партійну школу при ЦК КП України, — як бачите, родитись «буржуазним націоналістом» я не міг. Мене з дитинства вчили любити і поважати рідне село, хату — з часом це обернеться «злочином» проти устроїв радянської суспільности. Я ріс сліпим і німим, як інші. Одне, це я любив ходити до церкви з бабусею; з часом дитяча цікавість також стане «злочином». Вперше я відчув ненависть з боку іноземця, дорослої людини в 9-ій клясі — до закінчення тої кляси залишилося два місяці. Сталося так, що мені сказали, що я «з а д р и п а н и й г у ц у л», на що я своерідно відповів — плюнув в обличчя. Плювати в обличчя не вільно, потрібно було мовчки не витирати своє. Тричі мене виключали зі школи, і всі три рази за «хуліганство» — хуліганство, яке в СРСР не прощається навіть дітям. Починаючи з 9-ої кляси по сьогодні за мною ходить великодержавне гасло: «Не стал на путь ісправленія».

У 1961 р. після закінчення будівельного училища я вже стояв на «учоті», ходив відмічатися двічі на тиждень в Управління МВС УРСР, вул. Короленка 15, кім. 7. У 1962 р. я був засуджений по ст. 222, ч. II та 223, ч. II строком на чотири роки ВТТ. У 1963 р. 4 січня тікаю з Ужгородської тюрми п/я 128/72 — мене зловили. Новий суд і новий строк. — п'ять років суворого режиму ВТТ, і як попердив полковник Білий з обласного управління КДБ: «Єщо раз, і ты не выкрутишься...» У 1965 р. знову тікаю, не цей раз із табору п/я 128/59 м. Піщанка. Втік. На волі пробув сім місяців. Жив під чужити прізвищами. У 1966 р. матері сказали представники КДБ, що якщо Йосип прийде з каяттям, то все буде прощено, бо він ніяких злочинів не вчинив окрім

втеч. 28 лютого 1966 р. я з'явився з каяттям в обласне управління КДБ м. Луганська (Ворошиловград). Як приймають каяття, Вам добре відомо. Перше — се розповідж про всіх, хто цікавить КДБ, далі каяття із засудженням «прошлого». Потрібно відмовитись від усього.

— Крестік снімі! — какая то повинна?..

1-го березня 1966 року мене було арештовано і відправлено етапом до вінницької тюрми, де нач. тюрми тоді був полк. Каширін. Тюрма мене зустріла «радо»: вже на другий день по прибутті я отримав 15 діб карцеру для «акліматизації», як повідомив нач. оперативного відділу. 7-го травня суд — 7 років суворого режиму у ВТТ. В липні мене до табору п/я 128/39 с. Ладишино. А в цей час КДБ гарячково шукало «целі явкі с повинной...» Уже з перших хвилин мого перебування в таборі розпочались репресії. Тільки но я переступив поріг брами табору — Терелю вбик і хорошенько ошмонать. Всі регалії познімали. Так я познайомився із ст. лейт. Ярмошем, моім майбутнім катом. Мене почали роздягати, побачили на шиї кульчик з Божою Матір'ю — зірвали. За те, що осмілився провадити «наглядну пропаганду» — 15 діб ШІЗО. По виході із ШІЗО — нові репресії. В'язням заборонялося розмовляти зі мною, ходити, «уєдніаться...» Кожного ранку деж. офіцер зачитував перед шеренгами зека, що я бандит і що я тут на перевихованні, з мене буде вибито «бандеровский дух». Одного дня, в серпні місяці — за цей час я встиг відсидіти 1 місяць і 15 діб ШІЗО — перед обідом усіх віруючих християн наглядачі зігнали в їдальню. Ніхто нічого не підозрював. При цій акції присутніми були нач. режиму ст. лейт. Ярмош та замполіт табору кап. Тарчевський. Ярмош наказав всім вегетаріанцям вийти на сцену, де стояв «стіл для тунеядців». Вийшло 10 осіб. — Терелю посадить на стілець перед усіма, — наказ було ретельно виконано. Дев'ятьом, що лишилися, було пов'язано руки і ноги телефонним дротом до стільців, після чого наглядачі почали «годувати» віруючих в'язнів євангелістів. В'язням почали заливати рот непорзним — начальство у цей час «надривало животи...» Після того, як усіх «нагодували», дано команду, щоб Тереля попробував м'ясної юшки сам, бо наглядачі вморилися, але перед їжею помолився, бо всі християни моляться. Мене оточили тісним колом, віруючих

зігнали в те коло, щоб усі бачили, як потрібно їсти самому... Я зачитав вголос молитву: «Господи Боже, поможи нам грішним витерпіти діяння нечистого». Мене збили з ніг і почали бити. Так я опинився в карцері до «виправлення»... В той самий день до «виправлення» було запроторено віруючого Церкви Христової, свідка Бога Єгови Возного та православного А. Бойка — (в 1969 р. Бойка за написання книги «Людина — людині» та за організацію табірної організації засуджено до розстрілу). У карцері почалось мордування. Нас заставляли протягом робочого дня носити гранітні брили, що були «розкидані», і вкладати на купи, в камерах трьома прутиками згрібати налиту туди воду, щоб було чисто, нас заставляли цілими днями стояти на одному місці. Через місяць нам заявили, що табірна комісія не може нас звільнити, тому що ми не стали на шлях виправлення. Кожного дня о 10 год. ранку майор Платонов — нач. табору, ст. лейт. Ярмош, кап. Тарчевський та кап. Волосенко — нач. служби нагляду із свитою наглядачів приходили у карцери і чекали, коли їхні «жертви» попросять вибачення «зізнаються» у своїх провинах. Моя вага через два місяці почала дорівнювати 49 кг. Годували через день по формі:

«10 — В»

1. 400 гр. хліба (спец. хліб)
2. 200 гр. баланди
3. 15 гр. солі
4. 63 гр. риби (гнилої тюльки).

В листопаді випав сніг, почалась ожеледь. Сніг із дощем та холодний вітер прошивав наскрізь нашу літню форму; за те, що ми підкладали на плечі рушнички і тим порушували «форму ношення одяжду», нас страшно били.

3-го листопада (сей день я ніколи не забуду) мене ввели раніше за інших. У коридорі заставили роздягнутися. Я роздягнувся. У цей час Ярмош з наглядачами стали в коло, я думав, що мене будуть бити — та ніхто не бив. Волосенко спитав, чи то правда, що християни хрестяться в воді — я не знав, що відповідати... Потім наважився і відповів, що так. Мені сказали, щоб вийшов надвір. Я став одягатися, та в мене одяг вирвали і «пинками» погнали на вулицю. Загриміли засуви камер, почали виводити інших в'язнів. Коли я вийшов у двір, мене облили водою, дали в

руки ікону Єрусалимської Божої Матері, що її у мене було відібрано разом з Євангелієм ще у вінницькій тюрмі, і заставили стояти перед в'язнями, які не хотіли ставати на шлях виправлення. Мені заявили, що мене спасе всесильний Ісус Христос. Дехто з віруючих почав плакати і вголос молитися — за «сочувствіє» бандеровцю їх тут на місці й побили.

Я молив Бога, щоб вистояти і не впасти. На обід усіх загнули під піддашся і почали розливати баланду; на холоді варево враз вистигло. Мене залишили «подумати» на «робочому місці» — я тоді ще не знав, що то буде моїм робочим місцем два місяці без 4-ох днів — 30 грудня мене вивезли у вінницьку тюрму, а звідси у тюрму м. Одеси.

У грудні місяці мене кілька разів виводили в зону, де перед строем зека вичитували мої «гріхи» і попереджали в'язнів, що якщо кого-небудь побачать поблизу карцерних двориків із хлібом у руках, то такий в'язень піде на місце Терелі або Бойка.

У 1967 р. Кіровоградським обл. судом мене було засуджено строком на 8 р. суворого режиму у ВТТ за «тенденційне висвітлення історії України та наклепницькі вигадки на політику уряду і партії...» Мої вірші, записи і навіть думки — все це стало матеріалом для доказу злочинної діяльності з метою побудови «так званої самостійної України».

Цікаво? Невже ніхто не знав, що тим самим порушуються радянський закон і права, гарантовані Конституцією? Знали і порушували — се сталінізм у новій формі. Мені важко писати і описувати всі подробиці знущань, яких я зазнав від офіцерів та рядових МВС УРСР. Навіть слідчі органи кіровоградського упр. КДБ жажнулися. Всі вище згадані злочинці у формі МВС проходили «свідками» у моїй справі, і хоч як не гірко було визнавати судові — у вироці було написано, що адміністрація табору «іздевалась над Терелей І. М.» — оце і все. Іздевалась! Я тоді не знав, що «іздеваться» можна і офіційно, по закону. У Кіровограді мене ніхто не бив, на мороз не виганяв і не обливав водою. Зате обласний прокурор Дятлов у присутності нач. слідчого відділу КДБ Снесаренка та в присутності слідчого ст. лейт. Медведєва зачитав мені «Постанову о методах физического воздействия» і роз'яснив, що все це

застосовується в тому випадку, якщо на підозрюваного є певні матеріали його злочинної діяльності, які є небезпечними для державного устрою, і він відмовляється давати показання. Не мені Вам пояснювати добре відому процедуру, і Вам добре відомо, чому мені випала така «честь»... Два роки мордували мене органи КДБ, на цей раз уже офіційно, домагаючись, щоб я визнав себе членом ОУН, знаючи, що я ніколи не був і не міг бути членом організації, яка була розгромлена доблесним КДБ ще тоді, коли я мав три роки. Щоб я зрозумів, що зі мною не жартують, мене посадили до карцеру — 15 діб. У карцері кожну годину мінялося повітря — то холодне, то гаряче; тут я захворів на гіпертонію та геморой. Ще до суду наді мною матері сказали, що Йосип отримає 10 р. Коли мама спитала, для чого тоді суд, якщо все відоме наперед — їй відповіли, що мені потрібно покаятися, то, можливо, що мене і звільнять, але для цього потрібно вплинути на мене. Суд тривав чотири дні — три дні мама була присутня на судовому засіданні — суд за закритими дверима! Я з своїми однодільцями — Запашним Юрієм, сином відомого естрадного артиста, та сином секретаря райкому м. Бойканур Сейфутдіновим Алімом Хабіровичом — відмовились письмово від судового слідства як брехливої і облудливої офіційності; нас насильно стягали до судової зали в наручниках, побитих і босих...

Скажіть, де ще є таке завзяте ставлення до своїх обов'язків, адже ми офіційно відмовилися від суду, на що мали гарантовані вашими законами права?

Мати дивилася на все це знуцання впродовж усього «суду». Коли їй надали слово, щоб вона подіяла на мене, мама сказала: «Волю бачити тебе на ослоні розп'ятим, чим у їх руках живим». Суд виніс рішення:

«Тереля И. М., будучи малолеткою, был втянут у преступную группировку, кроме побегов никаких преступлений не совершал; учитывая его молодость и т. д. особоопасным рецидивистом не может быть признанным и (суд) определяет меру наказания сроком 8 лет строгого режима ИТЛ — нач. срока 10. 8. 67 г.»

Рік і п'ять місяців пропало безповоротно, пізніше мені скажуть, що на суді попутали дати, але цю «помилку» так ніхто і не виправив.

Так я потрапив у «Дубровлаг» Мордовської АРСР, в «удельное княжество» генерала Громова, старого берійовця і сталініста, якого у свій час минула караюча рука Закону. 10 березня 1968 р. я прибув у табір 385/11 ст. Явас, де нач. табору був майор Спірін.

На третю добу по прибутті мене приділили у ШІЗО — 10 діб. На той час у мене розвинулася шлункова хвороба, хвороба печінки — майор Біскайкін, навідавшись до ШІЗО, сказав, що я там і подохну... З весною мене, Лесіва Ярослава та Володимира Кульчицького завезли у місцеву тюрму при жіночому таборі 385/2, де нас зустріли кап. КДБ Русин Петро та майор Круть. Коли мене ввели до кабінету, майор Круть почав «кричати», на к. Русина, що чого той витрачає час на «цього бандита», сволоч треба було вже давно розстріляти, влада даремно тільки хліб на нього витрачає, на що Русин відповів, щоб Круть вийшов і залишив нас одних. Майор вийшов. Капітан підійшов до мене і повів, що се старий сталініст і наволоч, і щоб я не звертав на нього уваги і т. п. Далі повів розмову про те, що якщо я піду на співпрацю з КДБ, то мене через рік звільнять, дадуть жінку і добре їсти. Щоб я подумав і дав «ниточку», бо моя справа не закінчена і мені краще у всьому зізнатися, щоб потім не було гірше...

Коли я відповів, що ніякої ниточки нема — Русин став погрожувати, що се не Україна, що мені тут скоро «обламають рога», і що, якщо я колись і звільнюся, то буду працювати тільки на ліки. — «Ти тут посинієш і позеленієш, здохнеш і гроба по тобі не буде». Говорить: «Поки закінчиш строк, ми Україну русифікуємо» — на що я йому відповів, що я на Україні русифікованій не збираюся жити, я буду жити у Росії і українізувати її. Ся фраза коштувала мені п'ять місяців ПКТ. У ПКТ у мене розвинувся параліч, у грудні мені відмовили ноги... У тому ж місяці мене перенесли до табірної лікарні, де тоді нач. сан. частини була капітан Єремєєва. Під час обходу Єремєєва почала бити себе у груди і кричати на мене, що вона впершу чергу чекіст, а потім лікар, що я «сволоч бандеровская» і що вона мене скоро поставить на ноги. Через три доби у мене розпочалися сильні кровотечі — кров пішла горлом і носом, через тиждень із правого вуха, — дало себе знати все те, що я переніс з 1 березня 1966 р., з дня моєї добровільної здачі до рук КДБ.

Але все ж змушені були завести мене у центральну лікарню на ст. Барашево 385/3, де мене помістили в окрему палату. Через два тижні криза минула. Перед новим 1969 р. до лікарні привезли д-ра Горбового, у нього була хвороба серця, як земляк він прийшов навідати мене у палату (я не ходив — параліч прогресував), хтось написав донос. Приїхав кап. Русин і наказав вивести мене із лікарні, але якщо я хочу лікуватися, то повинен сказати, про що розмовляв з д-ром Горбовим. Я відмовився з Русиним розмовляти. Через годину мене положили на носилки і віднесли на залізницю, де помістили на дрезину і привезли до табору. В цей час мама вимагала, щоб мене лікували і щоб нам дозволили листування та побачення — писала скарги та петиції. Починаючи з 1. 3. 1966 по 12. 5. 1969 р. я не отримав і не мав змоги написати жодного листа. Офіційна відповідь майора Спіріна матері була така:

«Ваш син Тереля И. М. в данное время здоров и скоро вам напишет».

Нач. ЖХ 385/11 майор (Спірін)

Влітку 69 року мене перевели в табір ЖХ 385/19, де 25 вересня разом з Радигінім А., Семенюком Романом, Затік'яном Степаном засудили кожного до трьох років тюремного режиму, нібито, за те, що ми готували втечу... Через місяць ми прибули до Володимирської тюрми ст.-2. Перше, се нас посадили на знижену норму харчування. Після двомісячного сидіння на зниженій нормі у мене знову почали прогресувати хвороби. Начальник тюремної лікарні підполк. Бутова Єлена перевела мене у лікарняний корпус No. 2. Помістили у 21 камеру, камеру перед сим добре провітрили, так що на стінах лежав іній, після чого з мене зняли все «тепле», відібрали ватяник, бо у лікарні не «п о л о ж е н о». Через тиждень ст. лейт. Обрубков, представник КДБ, наказав вивести мене з камери і перевести в загальну, тому що я не став на шлях виправлення...

Я написав протест на Ваше ім'я та копію його на ім'я ген. сек. ЦК КПРС Л. Брежнєва.

У протесті осмілювся зрівняти режими утримання та норму їжі у німецьких конц. таборах з Вашими, радянськими, та нормою їжі сторожових псів — сторожовий пес отримує до 1 року:

1. 500 гр. білого хліба

2. 2 яйця
3. 180 гр. цукру
4. 500 гр. молока
5. 20 гр. солі
6. 380 гр. каші
7. 3 кг. м'яса

(Витяг із журналу «Наука и жизнь» за 1969 р.)

Мене за цей протест направили на комісію до обласної психіатричної лікарні м. Володимира. Комісія визнала здоровим, але фізично замороженим. Мене знову помістили в лікарняну камеру і почали годувати — кадебіст Борис Владімірович (прізвища не говорив) сказав, що я їх «позорю» і мене будуть годувати до тих пір, поки я не трісну... По тюрмі «хтось» почав пускати чутки, що я агент КДБ, що я «карпатський жид», який проліз в українську справу. На стінах боксиків у бані появилися гасла: «Тереля — жид», «Тереля — КДБіст». У новому протесті я заявив про травлю — мене почали відкрито тероризувати, погрожувати, що будуть судити, а вкінці майор Золотов сказав, що мене змішають з «мусором».

П'ятого січня 1972 року на мене та Зіновія Красівського було відкрито кримінальні справи: No. 33 і No. 34 — слідчі капітан Плешков та нач. слідчого відділу обласного управління КДБ майор Євсєєв і перекладач ст. лейт. І. А. Сидорчук з управління КДБ УРСР. Красівського звинувачували за написання збірки віршів «Невільничі плачі» та поеми «Тріумф сатани». Мене за розповсюдження творів Красівського та написання власної збірки «Гіркота».

Так після суду над С. Караванським у тюрмі почали знову судити українське слово!

Вкінці липня к. Плешков сказав, що я подохну на «вечной койке» у Казані... Моя участь, як і участь З. Красівського та Ю. Белова були вирішені: Інститутом ім. Сербського у Москві я був визнаний психічно хворим.

* * *

«Й за ім'я Моє будуть усі вас ненавидіти. А хто видержить аж до кінця, той буде спасений».

(Єв. від Марка, 13:13)

8 грудня 1972 року я прибув у спецлікарню уст. ЖХ ЯО 100/5 Сичовки. Над виходом брами величезний плякат, на якому кривавими буквами слова: «На свободу с чистой совестью». І се у спеціальному концтаборі для психічно хворих!!! У п'ять рядів колючий дріт, два паркани з вежами для вартових, собаки, зовнішня і внутрішня охорона з автоматами у руках. Одинадцять величезних двоповерхових бараків, у яких розміщено зеків, або як ще кажуть «псіхів». Псіхи розподіляються на політиків і кримінальних: — кримінальні — се ті, що стали на шлях виправлення: політики — ті, яких треба ще «виправляти», а то й просто вбити.

Кримінальний злочинець за подвійне вбивство (вбив вагітну жінку на 9-му місяці) — виписаний з Сичовки за рік, а «клеветник» Жук В. відбув п'ять років...

Ніч. Сніговиця. Нас ведуть до машин («воронків»), набивають до знемоги. Все це було і до цього, але тут, на цій ось нічній станції все це виглядає чорним і якимось важким, позбавленим усього людського, відчувається нахабність солдатів і служби нагляду — ми геть безправні! За нас, наше життя ніхто не відповідає! У брудному, схожому на бункер будинку (у цьому будинку чекали знищення приречені польські офіцери в 1941 році) — нас роздягають, і наглядачі по троє заводять на «прийом», і се серед ночі. У кімнаті п'ятеро осіб, одна жінка у білому халаті (Царьова, дружина садиста Царьова); які вони тут недоречні, інші — у формі військовиків. Перед ними лежать «справи», кожного з нас. Заходжу і спиняюся біля дверей.

— А это что? Второй раз по 70 ст., два побега — скажи спасибо, что жив остался. Должен помнить, что здесь лагерь для особо опасных преступников. Начальству подчиняться без слов. — Я мовчу...

— Жидок? — питається ст. лейтенант. — Я мовчу. — Что, разговаривать с нами не хочешь? Сволочь! В Израиле захотел!.. — Відповідаю, що українець з Карпат. — Значит карпатский жидяра, порядочные хахлы не будут подрывать государство.

Мене призначили у 10-е відділення до нач. відділу стар. лейт. Буць Юзефа Казиміровича. Ранком о 11 годині викликає нач. відділення. «Санітари» (кримінальні злочинці) приводять до кабінету. У кабінеті двоє. Знайо-

мимося — Кушаковський Ігор Ноевіч, головний лікар, та Буть Юзек Казимірович. Питаються, на що скажуся і яка у мене хвороба? Відповідаю, що торбує печінка та шлунок. Мене перебивають і питають, чи я згідний з діагнозом — кажу, що так, згідний. Буть наливається кров'ю і кричить, що вони тут вирішують, що, хто, який — мене будуть лікувати «кулазіном», виб'ємо всі мозки. Ідуть...

Через два тижні приїхала мати з сестрою Наталкою на побачення. Ведуть і попереджають — розмовляти тільки російською мовою, про справу ні слова, про лікарню ні слова, у противному разі — «кулазін».

Коли мене привезли до Сичовки, я важив 52 кг. (мій зріст 173 см.). Розмовляємо, перестрибуємо з п'ятого на десяте — розмовляємо рідною мовою. Побачення припиняється. Мама вимагає перекладача. Нема. Десь виїхав, бо він ще й Смоленськ обслуговує — (у Смоленській тюрмі на той час з українців один Красівський). Мама сказала, що буде чекати на перекладача. Беру передачу, її ретельно обшукують, навіть цукерки ріжуть навпіл — і йду. На другий ранок у передачі знаходжу фінський ніж, повідомляю адміністрацію. Через 15 хв. у відділення вривається осіб 10 наглядачів та «санітарів» — накидуються на мене, б'ють і прив'язують до ліжка, — при цьому вимагають, щоб я сказав, кого хотів убити?.. Рівно два місяці я був прив'язаний до ліжка, кожної ночі наглядачі з «санітарами» лікували кулазіном — били чоботами, ключами. «Звільнив мене майор уп. КДБ Шестінський. Як заявив Шестінський, він прикріплений до мене як шеф, і від мене самого залежить, коли я «виправлюся» і зможу піти додому.

Всього у Сичовці близько 300 осіб з політиків, у 10-му відділенні 24 особи — 70 інших кримінальні:

1. Євангельський християнин *Крючков* з Калузької обл., росіянин, засуджений у 1941 р. до розстрілу, пізніше замінено на 25 р., у 1956 р. привезений на «лікування» у Сичовку.

2. *Махаєв Єлім*, чечен, 1942 р. нар., правовірний мусулманин, керівник КОПЗ (Кавказької об'єднаної партії звільнення) — засуджений грозненським судом у 1969 р.

3. *Богданас* — литовець, католик, підданий Німеччини. Від 1945 по 1948 р. був у превентивному таборі під

Вологдою. У 1948 р. вивезений у Норильські табори. Був у спец. таборі для іноземців (8 тисяч осіб). Люди різних національностей — вчені, інженери, офіцери різних армій, їх заставляли прийняти громадянство СРСР і працювати на державу. «Непокірних» — розстрілювали. На 1951 р. у зоні залишилося 300 осіб. Богданаса перевели в центральну лікарню, а звідси в 1953 р. у психіатричну лікарню м. Казань, де тримали до 1962 р., після чого перевели у Сичовку.

4. *Жук Віталій*, росіянин, запроторений до спец. лікарні за «измышления и клевету на органы власти».

5. *Котов Леонид*, росіянин, Істинно православний, вперше засуджений у 1939 р., вдруге у 1945 р. до розстрілу; розстріл замінено 10 роками. Відбував у горьковських та мордовських таборах до 55 р. У 1956 р. знову схоплений органами КДБ і засуджений стр. на 10 років — із 40 років тюрем та таборів Котов відбув 20 у спецлікарнях. У 1975 році замордований в Сичовці. Вічна пам'ять сину Христовому.

6. *Босс Давид Якович* — шотландець, католик, за те, що хотів виїхати на батьківщину в 1945 р., засуджений за 58 ст. Звільнений в 1953 р. і направлений на висилку в Таджикиську РСР, де в 1956 р. знову схоплений органами КДБ, все те ж: вимагав виїзду на батьківщину. Визнаний психічно хворим і поміщений у тюрму м. Казань, у 1962 р. переведений у Сичовку. У 1975 р. у жовтні місяці звільнений і направлений на місце висилки.

7. *Кліщ Михайло*, українець, уніят, 1941 р. народження, засуджений по 62 ст. УКК. У 1973 році переведений з Володимирської тюрми у Сичовку за малюнки та вірші. За малюнок Т. Шевченка літом 1974 р. його було скатовано — був прив'язаний і його почали «лікувати», як не ставшого на шлях «виправлення».

8. *Юрлов Дмитрій*, росіянин, родом з м. Кірова, за судж. по ст. 190, у 1972 р. переведений за табірний бунт у Сичовку.

9. *Кудрявцев Євген*, росіянин, житель м. Смоленська,

ст. 190 та виготовлення і кража зброї — відбув у черняховській та смоленській спец. лік. 7 років.

10. *Володін Анатолій*, росіянин, ст. 70, в 1971 р., переведений з Володимирської тюрми за «клеветнические измышления». У 1975 р. повішений наглядачами у камері.

11. *Лом-Лопата Іван Ф.*, українець — вперше засуджений у 1942 р. за ст. 58 п. 10., у тому ж році визнаний психічно хворим. Без вироку, без будь-якого документу направлений в Тайшетські табори, де через 8 років був засуджений табірним судом стр. на 25 років. У 1968 р. II лагпункті ст. Явас за «оскорбление офицера» засуджений на 2 роки із заміною режиму — визнаний рецидивістом. У 1969 р. переведений у Володимирську тюрму за збірку поезій, а в 1970 р. у Сичовку — поет, пише російською мовою.

12. *Кукобака Михайло*, білорус, притягнений до відповідальності Володимирським обласним уп. КДБ за ст. 190, марксист.

13. *Бондаренко*, українець, Істинно православний, бувший секретар обкому м. Дніпропетровська, репресований в кінці тридцятих років і 1949 р. притягнутий до відповідальності табірним судом за пропаганду Євангелія, засуджений на 25 років. У 1951 р. переведений в табір Сухово-Безводний, Горьковської обл., а звідси до спец. лікарні в тюрму м. Казань. У 1961 р. переведений в Сичовку, де в 1969 році був замучений адміністрацією 3-го відділення на очах в'язня Босса Д. Я. Вічна пам'ять синові і слугі Христовому.

Що таке Сичовка? — Це те, чому Данте позаздрив би на типажі та описи спец. пекла... Санітари за будь-що били і знущалися над «псіхами», особливо євреями, починаючи з 1972 року, у тюрмах і таборах негласне переслідування євреїв, знущання, побиття санкціонувалося табірно-тюремним начальством; — якщо ми українці націоналісти, до недавнього були «шпіонами», то тут ми враз стали «жидами» — бо «жиди» лиш хочуть «гибелі» держави (?). Від «псіхів» відбирали посилки. Для сміху заставляли хворих їсти живих жаб. Насилували хворих і тим сами вдово-

ляли свої статеві потреби — і все це для «сміху!..» Так, у 1965 р. бригадир санітарів третього відділення вбив молотком хворого Сурганова за те, що той просився до вбиральні — і що? Вбивцю перевели до іншого табору. У 1973 р. — весна і початок літа — за вказівкою нач. 9-го відділення Єлени Леонтьєвної протягом двох місяців був мордований хворий Смірнов — його кожної ночі «санітари» та наглядачі били, в наслідок чого Смірнов помер. Треба зауважити, що 40% наглядачів українці, але якщо розмовляти рідною мовою, то не було ні одного, хто б міг бути за перекладача, — кілька наглядачів було євреїв, так ці з особливою жорстокістю відносились до своїх одновірців, щоб була власті не сказали, що вони співчують «ізраїльтянам»; у 7-му відділенні садист Царьов замучив грузинського єврея за те, що хотів виїхати до Ізраїлю — його визнали психічно хворим.

Начальник четвертого відділення Лев Зеленець, один з трьох садистів табору, довів хворого Дакерса до того, що той у пориві відчаю та самооборони схопив сокиру і порубав двох санітарів, за що адміністрація мала можливість встановити терор по всій «лікарні». У липні 21-го у заперці був розстріляний молодий зек Літвінов (21-го відбулася втеча, учасником якої був Літвінов), — останній ще жив чотири години (все це відбулося на моїх очах), та нач. оперативного відділу ст. лейт. Тілка заборонив робити операцію, бо він не стягнув показів про втечу.

Скажіть, у яких і де державах стріляють психічно хворих? Ніде! Зате в СРСР це норма. До речі третього із втікачів, Кабанова, також підстрелили, а вривізши до табору, страшно побили — ось Ваше лице!

Політ'язня Юрія Белова, який проходив у мене по справі №. 34 та по справі 3. Красівського №. 33, систематично мордовано весь час та погрожувано «вічним ліжком». Белову під страхом кари забороняли спілкувати зі мною та з політ'язнем В. Тітовим. Політ'язня Володіна, художника, росіянина, з відома опер. частини та нач. відділення Царьова повісили літом 1975 р., а по таборі пустили слухи, що останній сам покінчив життя самогубством.

Українського політ'язня, художника Михайла Кліща, Царьов постійно тероризував. За період 1963 по 1973 р. у Сичовці було вбито або скатовано 475 осіб — се ті, що

померли у Сичовці; (для переконання загляньте у книгу прибувших на «речевому складі», де напроти кожного з них у графі стоїть одне слово: «умер»).

Що я можу сказати? Тільки одне: страшно і гидко бути громадянином країни, де людина — підніжжя для досягнення панівних великодержавних, гегемоністських стремлень.

7-го квітня 1976 р. мене звільнено і... о парадокс! 26 квітня, видали мені паспорт, мене визнають військово зобов'язаним — повторилася історія із відомим політв'язнем Буковським. Вдома мені не дали змоги жити. Мою дружину Олену Терелю за місяць до мого звільнення вигнали з роботи, анулювали прописку як «незаконну».

Скажіть невже прописка в СРСР може бути незаконною?

Коли дехто із моїх родичів, які проживають за кордоном, вигукують: «Не може бути! Невже руські геть дурні?» — мій дядько Фелес Іван, що змушений був емігрувати в США з Братіслави після «празької весни», радить, щоб їхали сюди, подивилися і випробували на власній шкірі «советську систему». Ви посміхаєтесь і говорите, що се найрадикальніша пропаганда. Та хто відчув на власній шії хоч раз чобіт Москви, той ніколи його не забуде — і все це стосується Вас. Те, що я зазнав — все була справа рук КДБ, тобто і Ваших рук. І як гидко чути, коли до мене підходять люди — застрахані КДБ і говорять, що із КДБ питаються, як Йосип відноситься до КДБ. Цікаво, як можна ставитися до вбивць? Як можна ставитися після 14 років тюрем, таборів, спец. лікарень? Як? Адже тільки в одній Сичовці до мене «психічно хворого», було приставлено трьох кадебістів як шефів — чуєте?! Шефів... Майор Шестінський, кап. Станкевич та ст. лейт. Сазонов. Так хто хворий: я чи КДБ?

У мене «псіха», за советською діагнозою — вимагали розкаяння і відмови від поглядів. Невже психічно хвора людина має змогу порушити основи радянської влади? Яка ж та влада непевна у собі, якщо всі, хто має власну думку, зараховані до «психічно хворих» або ворогів держави. У Сичовці мене карали за олівець і папір — ломали пальці, в'язали, як «возбудівшого»... — не вільно було писати! Можливо, щось змінилося на так званій волі? Ні! Мені й тут не дають змоги писати, вчитися, мене не друкують — я тяжко хворий, у мене нема грошей на ліку-

вання, мені не дають сеї можливости органи КДБ та міліція, — а хвороба печінки, шлунку, радикуліт тим часом прогресують.

І тому на сьогодні я, одна із жертв КДБ, заявляю:

«Опам'ятайтесь!» — і хоча се голос вопіючого у пустелі, я знаю, що нема нічого, що не мало б кінця. Ви скажете, що все те було у таборах; а хіба на «волі» не те саме?

За п'ять місяців дарованої «волі» я вже втретє міняю місце проживання (на цей раз у мене його взагалі нема, із за переслідування міліції та КДБ я бігаю по Україні, як загнаний олень). Всюди мені говорять: «Їдьте з нашої області!» Цікаво? Чому нашої? Так куди мені їхати? — Зовсім недавно мені сказали: «Тебя легше убить, чем посадить — но помни, будеш из жидками водиться, прибем...» Така можливість була, але мене не вбили, мене побили. Хто? А ви, — молодчики Вашої фірми. Ви мене зробили фізично непридатним до життя і знову продовжуєте добивати — так хто ж Ви після цього? Я маю право говорити: вбивці! Ви ж можете тільки мовчати і каятись, якщо ще є совість...

Так у серпні місяці 1976 р. я написав прохання на ім'я Вінницької єпархії про можливість моєї висвяти у сан ієрея. 16 вересня 1976 р., за підписом секрет. єпархії Рішка, я отримав офіційне повідомлення, що такої можливости нема. Та вже 20 вересня я отримав телеграму за підписом самого єпископа Агафангела, щоб я явився в управління єпископатії 21 вересня. Ось текст телеграми:

20/9 1250

Т Е Л Е Г Р А М А

Винница 50/29 16 20 1125
Комсомольское Козятинського Вінницької
Тереле Йосифу Михайловичу — Вторник двадцять
первого сентабря Вам необходимо прибыть Вин-
ницу — єпископ Агафангел —

21 вересня, разом з моєю дружиною, я виїхав до Вінниці. О 10 год. явився в єпархію, де мене зустрів владика

Агафангел. Ми привіталися, і єпископ повідомив, що єпархія переглянула своє «нет» і вирішила висвятити мене у сан священника, з послідующим направленням на навчання до Ленінграду, але до цього потрібно мені явитися до голови Ради Церков при Вінницькому обл. виконкомі Собка і поговорити з ним — так вирішило обласне начальство, і якщо з боку Собка і тих, хто за ними стоїть, буде сказано: «добре», моя справа не забариться. У Собка були присутні якісь мужчини, імен своїх не називали; Собко сказав, що я можу розмовляти при них.

Після досить довгої розмови були вирішені всі проблеми з моєю висвятою і була дана офіційна згода. Після чого я пішов до владики і доповів про розмову. Владика, їх преосвященство Агафангел сказав, щоб я офіційно оформився псаломщиком при церкві св. Георгія і проходив практичні зайняття при протоіерею — о. Николаю, священнослужителю в с. Козятині, на що я дав згоду. І що через місяць мене виводять до Вінниці, де і буде проведена висвята і одноразово я буду протягом певного часу при особі владики набувати необхідних знань. Ми розпрощалися, і я вийшов на двір. Виходячи з брами єпархії, до мене підійшла молода людина років 30 і спиталася, чи я Тереля, на що я сказав, що так. Тоді він повідомив, що мені потрібно ще на хвилин 10 підїхати до Собка, бо ще виявилось кілька спірних питань, які потрібно вирішити. Ми сіли у чорний легковий атомобіль і поїхали. По дорозі підсіло ще три особи... Я занепокоївся. Вечоріло, а мене все везли — всі мовчали. З часом товстопикий спитав, звідки я родом? — Я відповів. Мене почали питати, чого я ходив до єпископа, коли я звільнився, і т. д. Потім сказали, що краще буде, якщо я виїду з області до себе додому. Я відповів, що мене звідти виїли. Потім почали погрожувати, щоб я не ходив з дружиною до церкви — «Не строй из себе Исуса Христа, все это жидовские выдумки». Почали грозити, якщо не припиню «пропаганду бреда среди интеллигенции и чесных тружеников, мы тебя, сволоч таки придем». Я відповів, що як ходив, так і буду ходити до церкви на все воля Божа, нехай роблять, що хочуть. Вночі вїхали на якийсь цвинтар. Мене вивели з машини — довкола могили, хрести, тиша... Хтось ударив мене в бік, я звалився. Посипалися удари. Прийшов до пам'яті від холоду, і щось різало руки, хтось сопів і лаявся. Мене при-

в'язали до хреста. Рот був зав'язаний якоюсь тканиною (шарф).

Прив'язавши, сказали, щоб подумав про все, що мені було говорено — а вони тим часом підуть прополоскати горло...

З ночі 21 вересня до ночі 23-го я був прив'язаний до хреста в гушавині цвинтарних кущів та дерев... 23-го мої мучителі приїхали і відв'язали мене — повели до машини, почали бити, щоб не оглядався. У машині був тільки шофер і двоє з тих, що були 21-го. Мене попередили, щоб тримав язик за зубами, бо якщо я кому скажу, мене засадять до псих. лікарні, а там зроблять «марафон»; що то таке, я не допитувався. Попередили ще раз, щоб виїхав з Вінницької області.

Через тиждень я приїхав у Вінницю до Собка (владики не було — хто міг знати, що КДБ підло використає християнського єпископа для своїх чорних цілей?..)

У Собка я про все розповів. Він спитав, чи я говорив ще кому, я сказав, що ні. Тоді Собко спитав, чи я лекувався у псих. лікарнях, на що я відповів, що все ясно, і зібрався іти геть. На що Собко відповів, щоб я не гарячкував і що його ім'я ніде не буде фігурувати, щоб я зачекав, він подзвонить до КДБ і ми про все переговоримо, що я «мудрий» хлопець і для чого гарячкувати. Я відмовився розмовляти з предст. КДБ — після чого Собко сказав, що у вівторок о 11 год. до мене приїде пер. обл. уп. КДБ і все буде в нормі... Ніхто не приїхав, зате 2 листопада мене арештовано на роботі кап. міліції Тимошуком, і мене буквально викрадено і завезено до обласної психіатричної лікарні в м. Вінницю — за доносом того ж таки Тимошука.

Мене помістили у 1 відділення, де завоє є Іван Васильович Слічний. Помістили до буйних. Цікаво? Чи знаєте Ви, що таке пити воду із «роднічка» або «ручейка»? Що це таке? А це унітаз, — і хоч хворий відчуває, що це щось не те, та спрага заставляє його напиться. Вдумайтеся! Це не тюрма. Але система промовляє сама за себе.

23-24 листопада мені було проведено комісію — визнали здоровим і попередили, що я відповідальний перед судом за свої дії — і знову, в який раз: їдьте додому!!!

По приїзді у Комсомольське знову розпочались репресії. Так 15 грудня капітан Тимошук визвав мене і завхоза

лікарні Розбіцького у сільську Раду, де Тимошук заявив, що Розбіцький мій «шеф», (неясно), і що я повинен у всьому звірувати перед ним, а якщо я у суботу і неділю куди відлучаюся, повинен попереджати, куди їду, щоб останній міг попередити міліцію, щоб мене не шукала... Цікаво? Де і в яких законах, постановах вказано, щоб громадянин, хай і безправної держави, доповідав агентіві, що він має робити і куди їде?

Того ж 15 грудня представники районного управління КДБ почали «збирати» на Терелю «матеріяли» — кагебіст продиктував те, що йому було потрібне, і троє лікарів — людей, яких я взагалі не знаю, ніколи з ними не розмовляв, дали «покази» — четвертий показ дав мій «шеф» Розбіцький. Для чого все це? Як висловився кагебіст — «мы должны предупредить Йосифа...» А що попереджати? Тюрма? Табір? Вбивство? — все це випробувано не раз, і ніщо не заставить мене забути, що я людина.

Одноразово репресії посипалися й на мою родину. Місяць тому мою маму Терелю Маргариту було виведено із складу членів бюро райкому, виведено з членів керівництва профспілки заводу. Ось де лице Вашої дійсности! Чи буде покарано Тимошука і тих, хто стоїть за його спиною? Я думаю, що ні. Ще перед звільненням мене попередили, щоб з-під мого пера не вийшло нічого про Сичовку, за що мені на волі ніхто не буде дорікати тим, що я сидів. І, як бачите, я «дотримував» слова — то за це тихенько хотіли позбутися свідка і своєї жертви. Після всього, що я зазнав у таборах та тюрмах, і того, що ще чекає мене в майбутньому, я говорю ні! Бути громадянином СРСР є злочином. Се означає, що я заодно з Вами, з тією спілкою, що іменує себе КДБ. Я вимушений виїхати з рідної землі тільки тому, що вона сплюндрована чужими зайдами, мені нема місця на ній, бо я не такий, яким би мене хотіло бачити КДБ. Але я вірю у те, що ми повернемося на Україну — Україну вільну і гостинну для всіх, хто бажає їй добра і добробуту.

21. 12. 76 року

Йосип Тереля

Відкритий лист Голєві К Д Б при
Раді Міністрів СРСР
М.В. Андропову
від гр України Йосипа Терелі

«Решучого зрештє не втрачайтеся з
невірними; бо що спільного між правдою
та беззаконням, або яка спільність у світла
з темрявою?»

/Другий лист Ап. Павла до коринтян
6.14/

Юрія Александровичу!

Вам можуть впасти в очи лише наведені слова євангельського Апосто-
ла Павла, і Ви погодьтесь з тим, що єдино у нас з Вами має спіль-
ного — Ви, можливо, дець і єдин із тих, за стинами яких беззаконня,
творить свій власний „закон“ — „душе мені другом, але з тою воєю“
„за переконанням“ — „Ліжчина“. За віресповіданням — християнин,
можливо український католик, уніат. Так, той уніат, що не має
свідційно признаної Церкви; той уніат, зкому під страхом тілесно-
ного ув'язнення заборонено відправляти кунтові молитви та дії-
сповідатися, хрестити дітей, казати та святкувати Церковні свята,
щоє йому не було вказано згорі: „всїюкний католик“.

Українська католицька Церква у КНТАКСМБАХ!

Кому-кому, а Вам це добре відомо. Хіба не єдино — єсія Ріо-
клетіана єдино минулі, маємо х х в., а українські католики у
катакомбах (негерними є і багато інших християнських свідан
на території СРСР). Та шовь їде власні око мене особисто,
і про Вас. Це з моїх табірних протестів і листів моя розсели-
вна Вам добре відомо, але Вам слід нагадати це раз, хто є.

Оригінал: Архів «Смолоскипа»

Факсиміле першої сторінки відкритого листа
Йосипа Терелі до Ю. Андропова

Одразу до репресії поспішали й на мою рідну.
Вісаче тільки жінку маву. Терехто Мортгаріду
було виведено із складу членів бюро рибк. му,
виведено з членів керівництва пропрет. ки
за сору. Ось це лице Вашої рідності!
Чи буде похоронено? Тільки чужа та тих хто стіло
за його спиною? Я думаю, що ні. Ще перед
вильнення мене попередило, щоб з-під його
пера не вийшло нічого про ситуацію, за що кож
на всі ніхто не буде до рідності тим що є сирот.
|, як бачите я розуміював слова - то за це ти
хочько хотіли позбавити себе слізку і своєї
перічки. Після всього що я знав у твоях рідні
перічки, і того, що ще такес на мене в майбутньому
і казати ні! Бути трохи рідником СРСР з жовною.
Се означає, що з заодно з вами, з тією спілкою, що
іменце себе КРВ. Я вимовив виходити з рідної землі
тільки тому, що в мене спондирована чималим зобранням
імені мене місяць на кіт бо я не такий, яким ви мене
хотіли бачити КРВ. Але з вірою те, що ми поверне
меси на Україну - Україну вільну і гостинну з усіх
всіх хто баче її добре і зобробути.

21. 12. 76 року

Іосип Терелі

Замість адреси: Докладіте репресії, вислідок
того, що ~~це~~ мене готується
арештувати - я покинув роботу
спіло і змунити маю рибк. му,
хочеться. то близький знаєток.
Я такі обираю, не лиш зібачи
підкуватися, все це пере з

Оригінал: Архів «Смолоскипа»

Факсиміле останньої сторінки відкритого листа
Іосипа Терелі до Ю. Андропова.

ЛИСТ Й. ТЕРЕЛІ ДО ПАПИ ПАВЛА VI

У червні 1977 р. Йосиф Тереля написав листа до Папи Павла VI, в якому поінформував його про стан Української Католицької Церкви в Україні, про створення Української Гельсінкської Групи, про своє багаторічне ув'язнення в радянських концтаборах і психтюрмах та прохав стати на захист ув'язнених і переслідуваних.

НАСТУПНИКОВІ СВ. АП. ПЕТРА,
ПАСТИРЮ РИМСЬКОМУ ОТЦЮ ПАВЛУ VI

від вірного Гр.-католицької Церкви Христової
Йосифа Терелі
Україна, Закарпатська обл.,
м. Свалява, Чапаєва 8

«... Нехай перед лице Твоє дійде стогін в'язня!»
(Пс. 78, 11)

Ваша Високосте!

Гіркі часи переживає нині Гр.-католицька апостольська Церква України. Ми, вірні Церкви, змушені таємно хрестити, вінчати, сповідати і хоронити! Наше священство в таборах, психлікарнях, фізично знищене... Ті, що лишилися живими і не покинули своєї пастви, пам'ятають, що наша віра тримається на твердості, повноті і життєвості — ми твердо віруємо у все те, у що св. Мати Церква приказує вірити. Найгідніші створіння Божі на землі є чоловіки, і ми віруємо, що і волос не впаде із наших голів без Всевишньої волі на те... Але людство розділене Антихристом, що нині, вже є живий із слугами своїми поміж нас. Я

проживаю, із Божої ласки, у державі де бути християнином — злочин! Ще ніколи, за всю історію християнства на вірних і слуг Церкви Христової не було таких гонінь і переслідувань, як нині. Українські католики позбавлені всього — родинного щастя, вільно проповідувати, відправляти обряди нашої Церкви — ми в катакомбах!

«Коли б не Господь, що був з нами, — як повстала була на нас людина, — то нас поковтали б живцем, коли розпалився на нас їхній гнів...» (Пс. 123, 2, 3).

В чому річ?

Чому слуги князя Тьми з такою злобою і ненавистю переслідують дітей Божих? Відповідь в св. Письмі. І тому не дивно, що християнські країни Європи сліпо слідують облудливим домаганням безбожників. Нещодавно, рівно два роки тому відбулася Гельсінкська нарада. Багато говорено — наслідки: демократизація Іспанії, Чіле, — і в протипагу їм терор, в'язниці, психлікарні за слово Правди в СРСР. Керівні кола велетенської імперії відкрито знехтували власні підписи під міжнародною угодою: за слово Боже тут розпинають дух живий!

Із своїх 34-ох років, 14 я провів у тюрмах і концтаборах СРСР та психіатричних лікарнях. 7 квітня 1976 року мене було звільнено, а вже через тиждень виселено за межі області — за мною ходить державне гасло: «войовничий католик».

За рік, т. зв. дарованої волі, мене тричі арештовували, двічі запроторювали до психіатричних лікарень, де мене насильно «лікували» — свідомо нищили! Так 2 листопада 1976 року мене було заарештовано й вивезено до обласної психлікарні в м. Вінниці, де я пробув 28 діб, і тільки завдяки клопотанням Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод та Московській групі, мене було звільнено. Та на цьому мої митарства не скінчилися. Погрози вбивством, тюрмою, вічним ліжком у психлікарні! — за одне — я відкрито виступив, що являюся українським католиком. В СРСР почалася розправа над дисидентами та віруючими — шлях до Београду, шлях до «нової конституції» простягся через вбивства, тюрми, психіатричні лікарні. Арештовані чотири члени Української групи сприяння — М. Руденко, О. Тихий, М. Матусевич, М. Маринович, арештований Барладяну в Одесі, арешти в

Харкові, розгромлена підпільна друкарня «Християнин», що підпільно друкувала св. Письмо, чотири вірні під слідством. 28 квітня 1977 року було заарештовано мене. Шляхом підступу і обману мене було завезено до обласної психіатричної лікарні м. Берегове. Причина? Офіційно, ніби рішення Мукачівського районного суду з 1 квітня 1976 року являється незаконним, в дійсності, як повідомили в обласній Прокуратурі м. Ужгород моїй матері Терезі Маргареті, за «довгий язик».

В лютому 1977 року ми з дружиною Оленою Тереля звернулися в Українську громадську групу сприяння зі заявою, щоб остання клопотала перед урядом СРСР та урядами Заходу про наш виїзд за межі СРСР з правом повернення назад. Документ Української групи сприяння про «еміграцію за релігійними, економічними мотивами» семи родин, що проживають на території УРСР, був надісланий на розгляд Конгресові США. Відповідь — репресії! 19 травня я втікаю з тюремного відділення обласної психіатричної лікарні м. Берегове, де завідуючим відділенням є вірний слуга КДБ, свідомий вбивця, «лікар» Бондар Роман Йосипович. Ось прізвища злочинців, які перевершають катів гестапо і все те, що було до них:

Інститут ім. Сербського — проф. Пальце Маргарита Фев., лікар Фокін Олександр Альберт., (померлий) проф. Лунц Роман Данилович;

Спец. лікарня м. Сичовка Я. О. 100/5 — начальник 10 відд. лейт. Буть Юзек К., нач. 7 відд. Царьов, нач. 4 відд. Зеленєв Альберт Л.;

Берегівська обл. спецлікарня — головний лікар Романович Ірина Тео., зав. II муж. відд. Бондар Роман Йосипович, нач. уп. КДБ м. Берегове майор Майстра;

Вінницька обл. психлікарня — зав. I відд. Слічний Іван Васильович, лікар Враніцький Олег Олекс.

Ось кати, які, прикриваючись «всесильним» КДБ та білими халатами, чинять злочини, яким немає рівних в історії людства!

Впродовж трьох років, які я побув у спеціальному концтаборі м. Сичовки Я. О. 100/5, мене, як психічно хворого насильно лікували під наглядом трьох кадебістів, що були прикріплені до мене, як «вихователі» — ось прізвища злочинців: майор Шестінський, обл. уп. КДБ м. Смоленськ,

капітан Станкевич, обл. уп. КДБ, ст. лейт. Сазонов, уп. КДБ м. Вязьма.

Після звільнення, я став рахуватися за майором Гупаком В. П. Із його слів, уп. КДБ м. Київ — нині неіснуючою справою займається обл. уп. КДБ м. Ужгород, — майор Тимко та інш.

Кінця злочинам безбожного світу годі сподіватися без протистояння всіх християнських сил світу. Я нині на нелегальному положенні, дружина без прописки і роботи, мені страшно подумати, що наше дитя побачить світ несправедливості, жорстокого гноблення з боку тих, що іменують себе *к о м у н і с т а м и*!

Єдиний шлях — це нелегальний перехід кордону. Гельсінкська угода це фікція, якою прикрилися сталіністи СРСР. А тим часом християни з своїми родинами під загрозою фізичного винищення. Тільки за те, що людина вирішила покинути цю велетенську тюрму, що іменує себе СРСР, її чекає смерть, тюрма, психлікарня!

Єдина моя надія на св. Апостольську Церкву на Вашу милість, Ваша Високосте, допомогти нам покинути цю страшну державу.

Благаємо наших братів і сестер католиків світу та всіх християн стати на наш захист; стати на захист замученої Гр.-католицької Української Церкви!

«Хай земля відкривається і хай породить спасіння за правду...» (Кн. II Ісаї 45, 8).

3 червня 1977

Вірний св. Апостольської Церкви Христової
раб Божий *Йосиф*

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЗВЕРНЕННЯ ОЛЕНИ ТЕРЕЛІ ДО МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ ПСИХІАТРІВ

У 1977 р. дружина Йосифа Терелі Олена звернулася на його захист до Міжнародної Асоціації Психіатрів. Вона просила допомогти її чоловікові, який в той час був насильно ув'язнений у психіатормі у Дніпропетровську.

КОМІТЕТОВІ ПО РОЗГЛЯДУ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХІАТРІЇ У ПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЯХ ПРИ МІЖНАРОДНІЙ АСОЦІАЦІЇ ПСИХІАТРІВ

З А Я В А

Я, Тереля Олена Тимофіївна, дружина Терелі Йосифа Михайловича, 1943 р. народження, неодноразово переслідуваного за релігійні переконання і вільнодумство, змушена звернутися до Вас у зв'язку з продовженням переслідування мого чоловіка.

У вересні 1975 року мій чоловік був звільнений з Сичовської спеціальної психіатричної лікарні, а в квітні 1976 року, рішенням суду, звільнений з загальної лікарні. Після звільнення він залишився вірним своїм поглядам, і вкортці його знову почали переслідувати. В листопаді 1976 р. за ініціативою влади він був запроторений до психіатричної лікарні на 28 днів.

В періоді відносної свободи ми з чоловіком внесли прохання, щоб нам дозволили емігрувати з СРСР. Крім того, він написав листа до голови КДБ, Андропова, про становище політв'язнів у таборах і психіатричних лікарнях на підставі власних переживань під час ув'язнення, і лист у

захист українського поета Миколи Руденка, заарештованого в лютому 1977 р.

В квітні 1977 р. його знову насильно запроторили до лікарні, і 2 вересня перевезли до спеціальної лікарні в Дніпропетровську. Відразу призначено «лікування» стелазином і циклодолом, від яких погіршилась його хвороба шлунку. Про жакливий режим цієї лікарні відомо зі свідчень Л. І. Плюща. Розмова з лікарем-психіатром Будкевич, Нелею Михайлівною, зробила на мене пригноблююче враження. Єдиний синдром, який вона зуміла назвати — це бажання чоловіка покинути Радянський Союз.

Я — лікар, і я запевняю Вас, що мій чоловік не потребує лікування в психіатричній лікарні.

Я звертаюся до Вас з проською допомогти моєму чоловікові. Прошу, допоможіть йому тим, чим Ви, лікарі-психіатри, зможете. У Вас є документи-листи Йосифа Терелі, в яких знаходяться його «злочини» й його «хвороба». Мій чоловік і я довіряємо Вам провести обслідування його справи, при тому, якщо буде можливо, перевести експертизу. Я, зі своєї сторони, готова детально інформувати Вас про все, що мені відомо про справу мого чоловіка, і відповісти на всі Ваші питання.

Прошу Комітет зробити все можливе для мого чоловіка.

[Травень 1977]

Олена Тереля
295340 Закарпатська область
м. Свалява, вул. Чапаєва, 8

Адреса лікарні:
320026 м. Дніпропетровськ
вул. Чічеріна 101, ЯЄ 308/РБ

Архів «Смолоскипа». Копія оригіналу. Переклад з російської.

ТРИ РОКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ СПЕЦТЮРМИ ЙОСИФА ТЕРЕЛІ

Після довгих років ув'язнення в тюрмах, концтаборах і в психіатричній тюрмі в Сичовці, Йосиф Тереля був насильно ув'язнений три роки в Дніпропетровській психтюрмі. Перед звільненням у 1980 р. з ним відбули довгу розмову психіатри і офіцери КДБ.

ТРИ РОКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ СПЕЦТЮРМИ РБ ЯЕ-308

В 1977 році, 28 квітня, я був якийсь уже раз заарештований «стражами порядку» коло рідного дому. Не буду вдаватися в подробиці цього ганебного діла. КДБ довго сушило собі голову: як і за що мене арештувати; перед тим я написав відкритого листа Ю. Андропову, а також протест в адресу Президії Верховної Ради УРСР на арешт українського письменника Миколи Руденка. Мало місце ходіння в самвидаві мого вірша «Алла Горська» і «Наливайко», а також ряду інших. Хочу відмітити, що антирадянських, антикомуністичних віршів я ніколи не писав. Офіційно я не входив в Українську групу «Гельсінкі», але, в міру моїх сил, робив усе можливе, щоб після арешту моїх товаришів Група існувала, діяла.

П'ятого лютого в Оксани Мешко були вилучені в час обшуку матеріяли Групи. Декілька кілограмів аркушів паперу, заповнених матеріялами Групи, в основному — документи, переписані моєю рукою.

За декілька днів на одній з вулиць Києва, коло Московської площі, я був заарештований. На щастя, я був не один, зі мною був член Групи Петро Вінс. Вінс тут же

сповістив по телефону Петрові Григоренкові про те, що я заарештований.

Мене привезли в обласне управління КДБ по вул. Рози Люксембург, 16. Прийняв мене майор Гупак і тут же оголосив: він веде мою справу і що я закріплений за ним. Виявляється, що всі активісти-дисиденти, які були частими гостями М. Руденка, мали особистих опікунів у Київському КДБ. Мене протримали близько 7 годин. В час допиту Гупак запропонував мені залишити Київ і більше сюди не приїжджати, при цьому він віддав мені мій відкритий лист, адресований Андропову. Він заявив, що арешту мені побоюватися немає чого, так як я нічого протизаконного не вчинив, а те, що я був близький до моїх друзів, я повинен переглянути і відійти від усіх «жидків»...

Через два тижні я приїхав додому, в с. Комсомольське, Вінницької обл., де ми тоді проживали. П'ятого березня в місцевій газеті появилася пасквільна стаття «Зняли бучу за онучу». Це було сигналом нового цькування...

Ми з дружиною переїхали до мене додому, в м. Сваляву, Закарпатської обл., де я був заарештований.

Головлікар обласної психіатричної лікарні Ірина Теодоровна Романович на завдання КДБ написала неправдиве визначення про те, що в мене нібито змінився стан, я агресивний і т. п. В цій брудній справі брали участь лікар 2-го чоловічого відділення Роман Йосифович Бондар, а також лікар Фургон Павло — обидва жителі м. Берегове. Кожна чесна людина повинна пам'ятати і знати прізвища убивць у білих халатах, злочинців, які у свій час стануть перед судом Націй. Роман Бондар в розмові зі мною заявив: «Йосифе Михайловичу, КДБ наказало не виводити вас на прогулянку, слідкувати, з ким ви розмовляєте, хто до вас приходять на побачення». Коли я йому відповів, що невже він не розуміє, що він робить, то Бондар сказав, що в нього діти... Так, діти! Але про них то найменше всього думають як дебісти, так і вбивці в білих халатах — є одно: тваринний страх і ненависть до всього, що не в'яжеться з їх червону ідеологією.

Чотири місяці мене тримали в обласній тюрмі м. Ужгороду — АЗ-308/180, де начальником був майор Ковальчук І. М. За цей час ніяка спецтюрма не згідна була мене прийняти. Так, із Сичовської спецлікарні прийшла відпо-

відь до нач. спецчастини Ужгородської тюрми капітана Пребуша про те, що оскільки я не вчинив кримінального злочину, мене спецлікарня прийняти не може. Тоді кадебісти Закарпатського обласного управління зфабрикували слідчу «справу» і так відправили мене на етап.

2 вересня 1977 р. я був конвойований в обласну тюрму м. Дніпропетровська як підслідний. За кілька годин мене перевели в спецтюрму, де начальником — полковник Бабенко. Мене роздягнули догола, огидно обстригли і, кинувши мені брудні підштаники і якусь подобу сорочки, погнали в тюремний корпус. Так я потрапив у третє відділення, де начальником ст. лейтенант комуніст Неля Михайлівна Буткевич.

З перших же хвилин я відчув увесь жах мого становища. Садистка Буткевич призначила мені все те, що тільки її голівонька могла придумати. На протязі всього 1978 р. мене піддавали всіляким знущанням, лікуванням і теророві з боку оперативної частини в особі нач. оперчастини спецтюрми і його помічника лейтенанта Вербицького. Уже тоді я вирішив, що якщо я тільки виживу, всі жахи і злочини лікарів-комуністів стануть власністю гласности широкої міжнародньої громадськості. Всі три роки перебування в спецтюрмі мене тримали в одиночній камері No. 21. Прізвище мое було заборонено говорити. Я не числився ні в одному списку спецтюрми. Не було мене і в журналі «Поведінка хворих 3-го відділення». Санітари-кримінальники при прямому заохоченні з боку лікарів знущались над хворими. Не давали хворим води, не пускали до вбиральні. Якщо зек-хворий давав з передачі банку тушонки, тоді санітар пускав його до вбиральні. Хворих постійно били, відбирали в них харчі і продукти з посилок і передач — все це було відомо лікарям. І самі лікарі нацьковували кримінальників-санітарів на хворих, які обурювались злочинними діями санітарів. Так (це було до мого приїзду), в 3-му відділенні був учитель-фронтвик на прізвище Середа, він поскаржився нач. відділення Буткевич на санітарів, що ті грабують хворих. Буткевич викликала бригадира санітарів і дала вказівку гарненько дати цьому «наклепникові-учітілішке» Середі. Санітари виволокли інваліда-фронтвика в убиральню і там під час побоїв убили його. Так був списаний український учитель інвалід-фронтвик Середа.

За цей злочин ніхто не потерпів, тільки Буткевич до двох зірочок одержала ще одну.

Ось приклад розмови цієї садистки зі мною особисто. Не треба забувати, що лікарі в спецтюрмах провадять слідство, а також дослідство, і якщо щось їм пощастить вирвати в своїй жертви, то тут же сповіщають КДБ. Викликавши мене на черговий допит-провокацію, Буткевич цинічно заявила, що тепер я можу скаржитися Господу Богу; на що я їй відповів, що я ніколи не скаржився, але постараюсь усе запам'ятати. На це вона мені відповіла: «Ви що, серйозно думаете звідси вийти? Чи ви хочете передати нас міжнародньому трибуналові? Ми самі — трибунал. Тереля, ви хвора людина; вже те, що ви називаете себе християнином — це хвороба, хвороба серйозна і невиліковна, і ми вас будемо до тих пір лікувати, доки ви від цього маячіння не відмовитесь». Я відповів, що християн багато не тільки в нас у Союзі, але й за кордоном, є навіть президенти, — на що Буткевич сказала, що вони доберуться ще й туди, на гнилий Захід — «Ми вилікуємо всіх!» Всієї многовидности ідей і вишуканости садистки Буткевич не [можна] передати.

В 1979 р. все навколо мене різко змінилось. Я тоді ще не знав, що наша Українська КЦ за кордоном, глава Католицької Церкви Папа Іван Павло II і ряд християнських Церков Європи піднялись на мій захист. Мене перестали «лікувати». До мене покращало ставлення, мені навіть пообіцяли волю, якщо я напишу відречення і засудження своєї злочинної діяльності. Дивна річ, в СРСР мракобіси з КДБ і всі ті, що їм служать, вважають злочинною діяльністю власну Конституцію. Таж я ніколи не виступав проти радянських законів — я вимагав тільки виконання радянської законности, гарантованої мені Конституцією СРСР. Право і свобода сумління. Право на самовизначення, право на власну національну державу.

Ні для кого не таємниця, що УКЦ під забороною — ми в катакомбах! Сьогодні кінець ХХ століття, а частина населення Землі ховається по печерах, лісах для виконання своїх щоденних потреб — молитви до Бога. Ні одна Католицька Церква світу не перенесла і не несе такої скорботи й гоніння, як наша. Нас убивають, саджають у тюрми, не дають заробити шматок хліба, нам неможливо навчатися

в інститутах, технікумах і т. д. Ми повні ізгої в себе на рідній землі, через те, що на рідній землі чобіт окупанта.

Мені заборонялось писати, малювати, мати при собі навіть огризок олівця. Одного разу в мене при черговому обшуку був знайдений огризок олівця, і відразу ж Буткевич призначила лікування, почались репресії, погрози. І все ж я вдячний тим офіцерам МВС, які таємно забезпечували мене папером, олівцями, а також інформацією про становище в тюрмі й на волі. Завдяки цим людям, на волю передано близько 130 екслібрисів, а також цілий зошит поезій. Восени 1979 р. до мене в камеру увійшла лікар відділення Максименко Зоя Ярославна і сповістила, що українські націоналісти вбили Володимира Івасюка. Вона очікувала моєї реакції, очікувала зухвало і з насолодою. Я відповів, що убивць, я думаю, знайшли і їх будуть судити.

В 1979 р. підполковник обласного управління КДБ м. Дніпропетровська Капустін і начальник тюрми полковник Бабенко заявили мені, що мене скоро випустять. Звільнять без будь-яких умов. «Але! — попередили вони, — якщо ще раз потрапиш до нас, не вернешся. Твоє місце в таборі, на особливому режимі».

Моєму звільненню перешкодила Олімпіада. В кінці березня трагедія смерти правозахисника Сорокіна потрясла всю спецтюрму. Справа дійшла до відкритого бунту. Комуś прийшла в голову страшна помста: вирізати всіх робітників спецу, і до цього почали готуватися... Смерть за смерть! Виключно всі псевдохворі відмовились від ліків, почали бити санітарів, лікарям грубіянили, і останні перестали робити обходи. Знайшовся зрадник — і адміністрація почала в прискореному порядку вивозити найзухваліших і неблагонадійних із спецу.

Вернімося до смерти Миколи Сорокіна. Микола Сорокін був призначений у 4-те відділення, де начальником капітан Кавунніков Ан.; він був і секретарем партійної організації тюрми. Треба зауважити, що на спеці начальником відділення може бути тільки комуніст. До цього Сорокін був у руках відомої садистки Є. Бочковської. Бочковська в одній із розмов заявила М. Сорокіну: «Ти звідси живим не вийдеш, такі, як ти, гірші убивць!», потім, перейшовши в гістерію, почала кричати, що вони (тобто комуністи) вилікують і гангрену ліберальну: «Ви всі агенти

ЦРУ!» От вона й домоглась того, що Сорокін в процесі «лікування» раптом захворів. Як більш досвідчена, Єлена Бочковська добилась переведення Сорокіна до свого колеги Кавуннікова. Цілий місяць агонії, цілий місяць мук, навіть перед самим кінцем Сорокіну забороняли подавати води! Пам'ятайте всі — радянські лікарі не тільки вбили його, вони убивали повільно, з садистською насолодою.

Після смерті треба було знайти винного — смерть Сорокіна привела до непослуху всю лікарню. Тоді адміністрація пішла на нове вбивство — клин клином вибивають. А в обкомі м. Дніпропетровська був скликаний пленум, де було наполегливо рекомендовано зняти Кавуннікова з секретаря парторганізації, а через деякий час і з займаної посади. Вбивці боялися забруднити обличчя рідної партії. І ось справжнього лєнінця знімають з усіх займаних посад і... посилають на відпочинок у Крим.

Вернімося до нового убивства. На кого впав жереб? Вибір упав на єврейського активіста Валерія Закса — він був активістом руху за виїзд з СРСР. У своєму рідному місті Дніпродзержинську В. Закс надів на шию [портрет] генсека Брежнєва... і підпалив. А влітку 1978 р., озброївшись пістолетом, він захопив повітряний лайнер «Симферопіль-Кишинів» і намагався полетіти в Туреччину. В перестрілці з агентами КДБ, які після Батумської справи супроводжують всі лайнери далекого прямування, В. Закс був обеззброєний і заарештований. Після довгого слідства визнаний неосудним і скерований у спецтюрму м. Дніпропетровська. В тюрмі він був переданий в руки ката Зої Ярославни Максименко. В. Заксові найсуворіше заборонено виходити кудинєбудь або спілкуватися з собі подібними. Як я вже говорив, у 80-у році ставлення до мене адміністрації змінилось. Я продовжував і далі жити в одиночній камері No. 21, але камеру на ключ не замикали, я міг більш-менш вільно пересуватися, працював у відділенні і т. д. Але от якось після побачення, це було в середу — у Валерія було побачення з матір'ю і братом — Закса викликали в кабінет начальника відділення, і Максименко сказала, що завтра він піде на будівництво (будувався новий корпус тюрми). Він відмовився, Максименко призначила сильнодіючий невролептик, при цьому сказала: «Запросишся!»

Цікава справа: психічнохворим найсуворіше забороняється працювати на горішніх поверхах, тим більше під сильною дозою ліків, але це не для радянських лікарів-комуністів. На другий день Закс попросив зняти йому ліки і сказав, що піде на будівництво тюрми, на що Максименко відповіла, що тиждень нехай попрацює так, на науку, щоб більше не заперечував начальству. За дві години після виходу на роботу Валерія Закса не стало. Версія начальника тюрми і тих, що з ним: викинувся з даху шостого поверху нового корпусу тюрми. На даху в цей час був наглядач прапорщик Некледа і Валерій Закс. Те, що нібито В. Закс не бажав жити — підлий наклеп. Він був веселий після побачення з матір'ю і братом, потім рідні повинні були прийти за два дні, бо Валера замовив для мене овочі, і він чекав рідних.

Натомість за два тижні після убивства Валери нач. режиму підполковник Хабаров сказав мені, що інколи, коли в людини довгий язик, вона може потрапити в аварію, при цьому зухвало усміхнувся і запитав, як я себе почуваю.

Вночі мене вивезли з Дніпропетровської тюрми.

Ось адреси:

Начальника 3-го відділення РБ ЯЕ-308:
м. Дніпропетровськ, вул. Писаржевського, 8, кв. 29.
Буткевич Неля Мих.

Агентки КДБ і провокатора мед. сестри Осіпової Ліді:
вул. Косіора, 18, кв. 36.

Вірної сподвижниці Н. Буткевич лікаря Надежди Кучеренко: вул. Гоголя, б. 1, кв. 26.

Нині передаю майже повністю записаний допит в час так званої «розтормозки», коли мені в вену було введено 10 куб. см. кофєїни з барбамілом. На допиті були присутні нач. відділення ст. лейтенант Н. М. Буткевич, нач. тюрми полковник Бабенко і представник УКДБ підполковник Капустін. Уводила препарати медсестра Лідія Осіпова. Після того як вона ввела препарат, її попросили з кабінету, а Буткевич почала допит за задалегідь складеним запитником.

Буткевич: Чи розумієте ви, що ваше становище безнадійне? Ніякий Захід вам не допоможе.

Відповідь: Я надіюсь на радянських лікарів. Коли мене вилікують, всі проблеми будуть розв'язані.

Буткевич (подразнено): Відповідайте по суті.

Відповідь: Але ж я не на Заході.

Бабенко: Скажіть, якщо вас звільнять, що ви будете робити в себе дома?

Відповідь: Жити й працювати.

Капустін: Як зрозуміти «жити й працювати?»

Відповідь: У мене дружина й дочка, от для них я й буду жити й працювати.

Бабенко: Чи можна це зрозуміти, що ви не маєте наміру займатися протидержавною діяльністю?

Відповідь: Як може хвора людина займатися будь-якою діяльністю?

Бабенко: Відповідайте на питання по суті. Ви що, самі визнаєте себе хворим? На це є лікарі.

Відповідь: Але ж я визнаний провідними психіатрами Союзу душевнохворим — такими, як Д. Р. Лунц, професор Тальце М. Ф. і...

Бабенко: Ми знаємо про це з матеріалів справи. Вас запитують, що ви думаєте особисто.

Відповідь: Я думаю те саме, що й провідні психіатри Союзу.

Буткевич: Це не відповідь. Видно, ми вас не долікували.

Відповідь: Неллі Михайлівна забула, в якому «важкому» стані я прибув сюди в 77-му році. І тільки завдяки вам я можу сьогодні так чітко й свідомо відповідати на запитання.

Буткевич: Ви ж на волі не будете говорити протилежне?

Відповідь: Борони, Боже, я завжди буду перед вами в боргу, та й дружина моя буде вас пам'ятати.

Буткевич: Ваша дружина робила все можливе, щоб ускладнити ваше становище. Вона підняла завивання, що ми вас лікуємо. Ви вже майже рік не отримуєте ліків, ви їй про це говорили на побаченні?

Бабенко: Ми офіційно повідомили вашу дружину, що вас скоро випишуть.

Відповідь: Тоді для чого було мені вводити кофеїну з барбамілом, ми могли б поговорити і без цього.

Буткевич: Ми це робимо всім. Ви — не виняток. Але от дивно: всі хворі говорять, що вони здорові, а ви говорите, що ви хворий.

Відповідь: Я говорю, що був хворий, тепер завдяки вам моє здоров'я поправилось.

Капустін: Ні хера ви, Тереля, не хворий, і все чудово розумієте, але запам'ятати вам не пошкодить: більше на посилки і добре жертя вам не потрапити: поїдете туди ж, де й ваш одностудець Красівський — бож ви обидва симулянти.

Відповідь: Ви забули ще третього одностудця — Юрія Белова.

Капустін: Белов — рецидивіст. І нам побажано, щоб ви не відповідали на його листи і не приймали від нього посилки.

Відповідь: Мені ніколи не кажуть, від кого посилки і гроші, і я ніколи не розписуюсь: мені дають, а я їм.

Капустін: Вам посилка від Белова — от ви й відмовтесь.

Бабенко: Вибачте, тов. підполковнику: посилка від Гривніної, а від Белова — книжки.

Капустін: О, так! Ну з якої речі москвичі шлють вам посилки, гроші? Чому вони не шлють мені?

Відповідь: Я нікого не знаю з тих, хто шле мені посилки, але думаю, що це все добрі люди; якби вони знали, що ви потребуєте, вони б і вам помогли.

Бабенко: Про те, що у вас підвішена добре мітла,* ми знаємо. Не скальте зуби, коли вас запитує начальник.

Відповідь: А я думав, що ви старший за чином (за званням).

Буткевич: Скажіть, Тереля, чи ви правильно робили, коли писали протест на арешт М. Руденка?

Відповідь: Я не пригадую, тому що був хворий.

Буткевич: Ну а тепер, як ви тепер розумієте свої дії?

Відповідь: Я поведився дуже погано. Більше цього не повториться.

Буткевич: Тереля, ви не настільки були хворі, щоб не пригадувати того, що ви робили.

Відповідь: Неллі Михайлівно, але ж ви самі говорили, що я дуже хворів.

---

* Тобто: у вас спритний розум, гострий язик.

Буткевич: Значить, ви брешете, що все забули?

Відповідь: Не цілком так. Деякі речі я пригадую.

Буткевич: Що ви думаєте про ембарго на хліб, яке наклав Картер?

Відповідь: Картера я не знаю.

Буткевич: Не будьке свинею, Картер — президент США.

Відповідь: Тим більше я з ним не знайомий. Я Брежнєва бачу тільки на фотографіях, а Картера де я міг бачити?

Буткевич: Ви з дружиною на ім'я Картера писали заяву щодо еміграції з політичних, економічних і релігійних причин. Ну й як, поміг вам Картер?

Відповідь: Я не пригадую про ті часи, коли я був хворий, — тепер же я не пишу.

Буткевич: Що ви запустили: хворий, хворий... Відповідайте по суті. Ви хитруєте.

Відповідь: Але ж я справді не знаю Картера.

Капустін: Ну а якби вам трапилась можливість поїхати в США, ви б поїхали?

Відповідь: У мене там дядько. Якщо б він нас запросив, що ж — ми б поїхали, подивилися, як їм там. Але жити там я не збираюсь, мені непогано й на Закарпатті.

Капустін: Тереля, є рішення, що ви скоро будете на волі, але тільки після Олімпіади. Як ви на це дивитесь?

Відповідь: Нормально, вилікували — я ж не в тюрмі, а в лікарні.

Бабенко: А от В. Корчак говорить, що ми — кати і він перебуває в тюрмі.

Відповідь: Мене з Корчаком не зводять. А потім, у нього така думка, йому видніше.

Бабенко: Корчак говорить, що ми моримо українського поета в 21-й камері. Звідки йому відомо, що ви в 21-ій?

Відповідь: Про це знає вся тюрма.

Капустін: Тереля, ви підтримуєте зв'язок із свободою.

Відповідь: Я не в тюрмі. До мене постійно приїжджає дружина з дочкою Мар'яною.

Капустін: Я маю на увазі нелегальний зв'язок.

Відповідь: Таж я не в підпіллі, я на свободі, в республіканській лікарні — від кого мені ховатися!

Капустін: Ви в спецлікарні, де існують свої обмеження. Так ви не відповіли на моє запитання.

Буткевич: Йосиф Михайлович не хоче видати свого родича, а жаль — в цьому немає нічого поганого, що він вам помагав.

Бабенко: Йосифе Михайловичу, от ви сказали, що ви не політик, а християнин — що ви хотіли цим сказати?

Відповідь: Мене політика ніколи не цікавила, я завжди прагнув до любови, до Бога.

Бабенко: Але ж віра в Бога — це і є політика, капіталісти на цьому будують свою міжнародну політику, агресивну політику.

Буткевич: Віра в Бога — безглуздя. А люди, які вірують — хворі. В науковій медичній літературі це називається масовою психозою.

Відповідь: Але ж християн більше мільярда.

Буткевич: Киньте обрахунки. Християнство — це один з різновидів шизофренії.

Відповідь: Я про це не знаю. Вірніше ніде не читав.

Буткевич: Таж ви не читаете спеціальної літератури.

Відповідь: Дійсно, «спеціальної» літератури я не читаю.

Капустін: Хто такий Ім'яков? У вашій заяві на ім'я Картера є й таке прізвище.

Відповідь: Я ж сказав, що нічого не пригадую, що зі мною було, коли я був хворим.

Буткевич: Він дійсно нічого не пригадує, ми перевіряли.

Бабенко: Йосифе Михайловичу, а ви б тепер узяли й написали все, як розумієте, га?

Капустін: Він не напише, тому що все нам бреше.

Відповідь: Я погано знаю російську.

Капустін: Пишіть на українській.

Відповідь: Боюсь, що Неллі Михайлівна скаже, що в мене змінився стан. Потім, я вже казав, що я не політик.

Буткевич: Ви знаєте, що Плющ лежить в одній із канадських клінік; його лікують і там.

Відповідь: Я з Плющем не знайомий. І про хворобу його нічого не знаю.

Буткевич: Ну а ваш приятель Плахотнюк, він як — хворий чи ні?

Відповідь: Плахотнюк — лікар, йому видніше. Я його не бачив з 72-го року, в той час він був нормальним.

Буткевич: Таж він більше хворий, ніж ви.

Відповідь: Я не знаю.

Капустін: Та все він знає! Скажіть краще, Йосифе Михайловичу, звідси можливо втекти чи ні?

Відповідь: Я цією проблемою не займався.

Капустін: Ну а якщо б?..

Відповідь: Мене тепер це не цікавить, я тепер одружений.

Капустін: У вас дев'ять утеч із тюрем і таборів. Невже ви не прикинули чисто механічно — є шанси чи немає?

Відповідь: У зека завжди є шанси. Але в даному разі я не зек.

Капустін: А все ж — можна втекти з «Дніпра» чи ні?

Відповідь: Коли я буду на становищі зека, тоді й поговоримо.

Буткевич: Він у нас хороший. Нічого зайвого.

Бабенко: Як ви дивитеся на введення наших військ в Афганістан?

Відповідь: Так, як і наші лікарі.

Буткевич: Не в'їдайте. Ви зобов'язані відповідати на всі поставлені запитання, це вирішить вашу долю.

Відповідь: Я думаю, що туди треба послати більше військ.

Капустін: Чому ви так думаєте?

Відповідь: У гірській місцевості важче вести бої.

Капустін: Ми не ведемо воєнних дій. Ми тільки присутні.

Відповідь: Тоді це протягнеться довго.

Буткевич: Що ви скажете про Сахарова?

Відповідь: Я особисто з ним не знайомий.

Буткевич: А ми знаємо протилежне. Ви знаєте, що Сахаров одержує гроші від ЦРУ і на ці гроші підриває міць нашої держави?

Відповідь: Про це мені нічого не відомо.

Буткевич: Але ви, особисто, вірите радянській пресі?

Відповідь: Звичайно вірю, адже я не хворий.

Буткевич: А даремно ви в'їдаєте — таж Сахаров ворог. І не думайте, що ми боїмося його відправити туди ж, куди й вас, — просто влада чекає, що він кінець кінцем скаменеться.

Відповідь: Андрій Дмитрович — академік, він завжди думає, я ж закінчив тільки 10 класів.

Буткевич: А ви знаєте, що більшість академіків — ши-

зофреніки, але вони не порушують спокою наших громадян, тому й нема потреби їх приміщувати в психіатричні лікарні.

Відповідь: Я цього не знав.

Бабенко: Тереля, ви заявили, що будете добиватися легалізації УКЦ. Як ви ставитесь до цього питання тепер?

Відповідь: Я за всіх не можу відповідати. Ми з дружиною — католики, і в селищі, де живе дружина, є костьол — так що проблема розв'язалась сама собою.

Капустін: Вас запитують про підпільну УКЦ, а не легальну Римо-католицьку, яка функціонує на Закарпатті.

Відповідь: Я не знав, що є підпільна УКЦ.

Капустін: Таж ви самі про це писали для західної преси!

Відповідь: Видно, що я тоді був дуже хворий. Але раз ви кажете, що є така підпільна Церква — я повинен вірити.

Капустін: От, запам'ятай: на цей раз ми тебе звільняємо, але, якщо ти знову будеш зв'язуватися з попами й бабами, — нарікай на себе!

Відповідь: Мене не потрібно лякати. Я все зрозумів, громадянине начальник.

Капустін: Так, лякаємо. Ти що думаєш: ми цяцькатися повинні з тобою? От якщо б був Сталін, ти б іншої заспівав, а то возяться тепер...

Відповідь: Я не винен, що пізно народився.

Капустін: Тереля, погляньте ось на ці фотографії: кого ви знаєте з цих людей?

Відповідь: Своїх друзів.

Капустін: Кого саме?

Відповідь: Доведеться довго перечислювати.

Капустін: Ось ці вам знайомі?

Відповідь: Ані один особисто. Фотографію Солженіцина мені подарували, так що заочно знаю тільки його одного.

Капустін: Шкода, ви б нам могли дуже допомогти...

Буткевич: Тереля, де ви народились?

Відповідь: У справі написано.

Буткевич: Я вам повторюю, що ви повинні відповідати на запитання.

Відповідь: Добре. Народився в Закарпатській області, с. Келечин, Міжгірського району.

Капустін: Ви в гірській місцевості народились?

Відповідь: Так.

Капустін: Скажіть, що вам відомо про УНФ?

Відповідь: Абсолютно нічого.

Капустін: А ваш приятель Красівський, адже він унефівець.

Відповідь: Я не політик.

Капустін: Добре, але ж ви також хочете самостійної України?

Відповідь: Я думав, що вона самостійна.

Капустін: Взагалі ж, так, але ж ви хочете відійти від Росії.

Відповідь: Вибачте, всі республіки як самостійні одиниці входять до складу СРСР, так що Росія — це Росія, Україна — це Україна.

Капустін: Ну добре, а що ви думаєте особисто про вихід України з федерації радянських республік?

Відповідь: Україна до цього не готова.

Капустін: Що — погані часи, чи ситуація не та?..

Відповідь: Нам непогано й разом. Тепер не потрібно візи оформляти для поїздки в Москву.

Капустін: От бачите, а що, коли ви своїми словами напишете, що ви проти виходу з СРСР?

Відповідь: Куди писати?

Капустін: Ну просто так, громадськості.

Відповідь: Я не журналіст, і пишу я погано.

Капустін: Вам допоможуть. Ну так як?

Відповідь: Подумаю.

Бабенко: Йосифе Михайловичу, і все таки, як ви підтримуєте зв'язок з волею?

Відповідь: Через дружину.

Буткевич: А нам відомо протилежне.

Бабенко: Ви серйозно думаєте, що Захід візьме участь в вашій долі — в них повно своїх клопотів?

Відповідь: Моя надія на Бога.

Буткевич: Порожні слова. Ви що, серйозно думаєте, що Бог вам допоможе?

Відповідь: Я певний у цьому.

Буткевич: Бачу, що вас мало лікували.

Капустін: Скажіть, Тереля, в 1978 р. Сахаров виступив на ваш захист, — звідки він знав про вас?

Відповідь: Мої друзі сказали його друзям; так, я думаю, Сахаров дізнався про наше горе.

Капустін: Які саме ваші друзі?

Відповідь: Руденко, Григоренко, Бердник і всі ті, що сидять у тюрмах і таборах, а хто з них — я не знаю, тому що я був у тюрмі.

Бабенко: Ну добре, але що вас в'яже з цими єврейчиками, що ви в них знайшли?

Відповідь: Всі вищеперечислені — українці.

Бабенко: Я не про них, хоч як відомо... Я говорю про тих людей, що крутяться коло Сахарова.

Відповідь: Я коло Сахарова не був, так що не можу нічого сказати.

Капустін: Ви знаєте, що ваша дружина передала інформацію на Захід про те, що ми вас, психічно здорового, тримаємо в спецлікарні?

Відповідь: Моя дружина — також радянський лікар, і в неї своя власна думка.

Буткевич: От ви їй і скажете, що ви хворий.

Відповідь: Вона мені не вірить.

Бабенко: Вона вам заважає. Коли б навколо вас не підняли завивання, ви б уже давно були дома.

Відповідь: Хто підняв завивання?

Капустін: Та ваші уявні друзі. Ми от достеменно знаємо, що Сахаров і ті, що з ним, використали вашу хворобу з метою підриву радянської влади.

Відповідь: Як може хвороба людини підірвати таку сильну владу? Нісенітниця.

Капустін: Воно то правильно. І все таки вас використали сіоністські кола для власної мети.

Відповідь: З сіоністами я не знайомий.

Капустін: Правильно. Але вони діють через приховані важелі — через таких, як Сахаров, Руденко, Орлов і їм подібні.

Відповідь: Я цього не розумію.

Капустін: Правильно. Простій людині цього не зрозуміти. Тому ви повинні слідкувати за вітчизняною пресою і, головне, правильно розуміти дійсність. Ми вам не бажаємо шкоди. Наша мета — допомогти вам відійти від цих жалюгідних людей.

Буткевич: Ми повинні бути переконані, що ви більше сюди не потрапите. Інакше який глузд вас звільняти. Потім товариш підполковник правильно каже, що вам не можуть

помогти спецлікарні — тоді ваше місце на особливому режимі. У вас дружина, дочка — от ви й живіть для них, немає чого влазити в різні погані історії. Зрозумійте, ми для вас ближче, ніж всі ці ваші уявні друзі. Ми справді не бажаємо вам шкоди. А що ж потрібно Сахаровим — галас і дестабілізація спокою в нашій країні.

Відповідь: Тоді як зрозуміти, що мені забороняють писати, малювати?

Буткевич: Це тепер ні до чого. Коли ви почнете писати вірші, до вас повертається хвороба, а ми не можемо цього допустити. І в дальнішому це вам не потрібне. Навіть вірші про квіточки...

Капустін: Ну так як? Ви напишете для нас про те, що ви осуджуєте дії Гельсінкської групи? Про це ніхто не довідається...

Відповідь: Тоді який глузд писати?

Капустін: Ну, якщо ви хочете, ми це надрукуємо.

Відповідь: Я не можу нічого писати, бо конкретно нічого не знаю. Потім, це можуть прийняти за хворобу.

Буткевич: Ви цілком здорові, інакше не стояло б питання про вашу виписку. Потім, ви не з тих хворих, що не можуть відповідати за свої дії.

Відповідь: Я не бажаю вмішуватися в політику, це не моє гобі...

Бабенко: От ви й показали своє обличчя. А шкода, ми до вас з відкритою душею.

Капустін: Йому ближче Сахаров, для нього він би написав.

Буткевич: А може, його полікувати ще трохи. Видно, потрібно закріпити лікування.

Відповідь: Я думаю про інше. Де і хто дасть мені роботу на волі, бож із довідкою з психлікарні мене ніхто не прийме на роботу.

Капустін: Це нехай вас не турбує. Ми передамо товаришам в Ужгород, і все налагодиться.

Бабенко: А ви відпочивайте. Робота не втече. Головне, що ви повинні робити — це правильно зрозуміти нашу радянську дійсність.

Відповідь: Постараюсь.

Капустін: А якщо на волі до вас підйдуть ваші друзі і попросять розказати про Дніпропетровську спецлікарню, що ви зробите?

Відповідь: Скажу, що жив і лікувався.

Буткевич: А якщо запитають, хто лікар?

Відповідь: Скажу, що Неллі Михайлівна.

Буткевич: А от цього якраз і не належить говорити.

Відповідь: Але ж дружина знає, що ви мій лікувальний лікар.

Бабенко: Пам'ятайте одне: на волі взагалі про спецлікарню не треба нічого говорити — ні доброго, ні поганого.

Буткевич: Скажіть, чи ми над вами знущались, чим-небудь притісняли вас?

Відповідь: Порівнюючи з минулими роками мені тут було краще, ніж у Сичовці, але гірше, ніж у Володимирі.

Буткевич: Так вам все таки було погано?..

Відповідь: Коли в людини є все, їй завжди погано. Потім, я так звик до вас, що не знаю, як я проживу на волі.

Капустін: Це вже наша турбота. Ти що, думаєш, що, вийшовши на волю, будеш мандатом неосудности прикриватися? Ця малина закінчилась.

Відповідь: Ну й слава Богу.

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЙОСИФ ТЕРЕЛЯ НА ВОЛІ

Стаття про життя Йосифа Терелі в с. Довге на Закарпатті була поширена в самвидаві.

На квартиру Йосифа Михайловича Терелі, мешканця с. Довге, Іршавського р-ну Закарпатської обл., колишнього в'язня Дніпропетровської СПЛ, 18. 06. 82 р. явились підполковник обласного УКДБ м. Ужгороду Михайло Михайлович Дзямко, «куратор» підпільної Української Католицької Церкви (далі УКЦ), а також начальник районного УКДБ м. Іршави майор Йосиф Андрієвич Вічай.

В час «бесіди» з Й. Терелею і його дружиною Оленою Терелею, Олені Тимофіївній запропонували написати заяву про відмовлення від посилок, які вона одержує від друзів з Заходу, на що Олена Тереля відповіла, що на платню сільського лікаря вона прожити не може, а допомогу від друзів приймає як належне і на цю тему не бажає розмовляти. Тоді підполковник Дзямко почав погрожувати, що її чоловіка, Й. М. Тереля, заарештують. На запитання дружини, за що його заарештують, майор Вічай заявив, що Тереля — симулянт і місце йому — в таборі особливо-го режиму. Дружина відповіла, що її чоловік був визнаний неосудним радянськими лікарями, щоправда тюремними і з погонями, тому [нема] нічого дивного, що КДБ так опікується хворими в СРСР. Підполковник Дзямко почав кричати й погрожувати, заявивши, зокрема, що «КДБ працює в білих рукавичках» і «...бо ми знаємо, що він [Тереля] тюрми не боїться, то ми його «грякнемо» денєбудь, і кінців ніхто не знайде. На Заході трохи погала-сують і замовкнуть, а у вас, дорога Олено Тимофіївно, не буде чоловіка. Нехай сидить дома і нікуди не виїжджає, а

якщо забажає куди їхати, нехай повідомить нас. Ми повинні його охороняти, а то, якщо його поб'ють хулігани, на Заході подумають, що це справа рук КДБ».

Дзямко попередив, щоб Тереля до 1 липня нікуди не виїжджав, а якщо порушить заборону, то буде негайно заарештований, і додав, що дуже шкода, що Тереля не в Пермських таборах, де йому й місце, і що Тереля — симулянт і провокатор.

При наступних візитах співробітники КДБ натякали Терелі, що КДБ було б не проти його виїзду за кордон і його випустять на будь-який виклик з Ізраїлю.

За два дні на квартиру Терелі приїжджав начальник УКДБ м. Іршави Й. А. Вічай і капітан Михайло Миколаєвич Дубанич. Вічай почав вибачатися за «бесіду» 18. 06. 82 р., кажучи, що шеф (тобто підполковник Дзямко) був трохи під хмелем і що все буде в порядку, Терелю ніхто не збирається заарештовувати — «...живіть спокійно, працюйте, тільки прохання не ходити відкрито в місцеву Римо-католицьку церкву, бо на вас люди дивляться, а дружина ваша працює лікарем...». Вічай дав свій номер телефону і знову попередив, щоб Й. Тереля нікуди не виїжджав до 1 липня.

23. 06. 82 р. в квартирі подружжя Терелів за постановою куратури м. Мукачева був проведений обшук. Приводом для цього послужило те, що нібито в домі Терелі може бути зброя, яку міг залишити брат Терелі Борис, убитий 10 червня в перестрілці з співробітниками міліції і УКДБ в селищі Поляна, Свалявського р-ну. Коли співробітники прокуратури й КДБ увійшли в дім Терелі, вони стали перебирати листи, фотографії, папери. Дружина Терелі заявила протест і зауважила, що якщо вони прийшли шукати зброю, то нехай її й шукають, на що учасники обшуку заявили, що вони шукають антирадянську літературу.

Обшук тривав 5 годин. Терелі погрожували арештом і «відісланням до білих ведмедів».

З 16 серпня 1982 р. Тереля знов без роботи у зв'язку з тимчасовим закриттям цеху сувенірів, де він був у штаті.

Адреса Йосифа Михайловича Терелі (н. 27. 10. 43 р.): 295212, УРСР, Закарпатська обл., Іршавський р-н, с. Довге, вул. 1-го Травня, 9. Його дружина — Олена Тимофіївна (н. 10. 07. 42 р.), і дочка — Мар'яна Йосифівна Тереля (н. 30. 12. 77 р.).

Сімї Терелі терміново потрібний ізраїльський виклик.

[Вересень 1982 р.]

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ОЛЕНА САННІКОВА ПРО ЙОСИФА ТЕРЕЛЮ

Російська правозахисниця Олена Саннікова написала розповідь «У день жалоби...» про побут Йосифа Терелі в листопаді 1982 р. в Москві. Він був заарештований на помешканні О. Саннікової, а згодом висланий назад на Україну.

У ДЕНЬ ЖАЛОБИ...

У день проголошення «всенародної жалоби», 11 листопада о пів на десяту вечора до мене прийшов дільничний міліціонер майор Чулюкін та ще якийсь один у цивільному з опаскою дружинника.

На ту пору у нас гостював Йосиф Тереля, що приїхав до Москви два дні перед тим.

Міліціонер пояснив моїй мамі, що прийшов «просто відвідати, подивитись, як ви живете...» Він обійшов квартиру, тоді зайшов до моєї кімнати. Побачивши Терелю, відразу подався до нього й спитав документи. Йосиф пояснив, що документи залишив на квартирі, де зупинився. Дільничний став вимагати, щоб Тереля негайно пройшов з ним до відділку для засвідчення особи. На заперечення Терелі «дружинник» заявив, що якби його (Терелю) зустріли без документів на вулиці, то послали б просто до «психушки».

Я сказала, що Йосиф — мій гість, і я не можу дозволити, щоб його відправили до відділу міліції з мого дому. Тоді Чулюкін викликав телефоном наряд міліції.

Мені довелось поїхати по паспорт Терелі на квартиру, де він зупинився. Тим часом прийшли ще два дружинники, з відділу стали дзвонити й вимагати, щоб Чулюкін йшов туди, у квартирі витворилася нервозна атмосфера, став

хвилюватися дідусь (йому 90 років), і Терелі довелося піти до відділу разом з працівниками. Чулюкін при цьому запевнив, що тільки-но до відділу принесуть паспорт, Терелю випустять.

За півгодини я зайшла до кімнати міліції, де був Тереля і один з опаскою дружинника коло нього. Біля кімнати вартував міліціонер. Я віддала паспорт Йосифові, й незабаром прийшов працівник міліції, узяв паспорт і забрався, сказавши, що зараз вернеться й віддасть паспорт. Однак протягом години до кімнати ніхто не приходив. Коли я спробувала вийти на вулицю, щоб зателефонувати, міліціонер біля дверей мене не випустив. На питання, на якій підставі мене затримано, міліціонер стис плечима й сказав, що «нічого не знає, йому так сказали».

Коло 11 год. вечора з'явився, нарешті, дільничний, тримаючи в руках бланки «Пояснення». Разом з ним прийшло кілька міліціонерів та інспектор карного розшуку, котрі провели мене до іншої кімнати на «розмову».

На питання інспектора карного розшуку я відповідати не стала, пояснивши відмову відсутністю причин для «бесіди».

Чулюкін у розмові з Терелею питав, коли й нащо той приїхав до Москви. Йосиф написав на бланку пояснення, що приїхав до Москви відвідати друга, що заслаб, і не заставши його вдома, зайшов до мене. Далі у зв'язку з питанням, чому він не має прописки з такого й по такий рік і таке інше, Йосиф вичислив, коли й за якими статтями він перебував в ув'язненні. Тоді він попросив, щоб до кімнати привели мене, і при мені прочитав пояснення вголос.

Однак і після цього ні мене, ні Йосифа не випустили. Мене провели до кімнати, куди невдовзі зайшов літній чоловік у сірому пальті та якийсь один у цивільному. Їх супроводив працівник міліції. Літній чоловік назвав себе начальником міста. Я спитала, що це за посада і чи має «начальник міста» документи. Він відповів:

— Ви мені і так мусите вірити.

— Чому?

— Тут відділ міліції, офіційна установа. І всьому, що тут говорять, ви мусите вірити.

Потім він став питати, де я працюю та як потрапила до відділу. Я відповіла, що до відділу прийшла сама, а

мої паспортні дані він може подивитися у паспортному столі відділу. Тоді він спитав:

— А скажіть, будь ласка, Олено Микитівно, яке відношення ви маєте до західних радіостанцій?

Мене здивувало питання. «Начальник міста» попросив якийсь «рапорт», і працівник міліції дав йому аркуш паперу, де було написано, нібито я говорила дільничному, що його прихід до мене стане поживою для західних радіостанцій.

— То й яким же чином ця інформація потрапить на західні радіостанції? — спитав «начальник міста».

— А хіба ви не знаєте? Я розповім про це своїм знайомим, ті — своїм, і так рано чи пізно чутка дійде до кореспондентів. Шила в мішку не сховаєш.

Від відповідей на дальші питання я відмовилась і попросила працівника міліції дати мені змогу подзвонити додому, через те що час уже пізній, вдома хвилюються, а скільки мене ще тут протримають — не знати.

— Це вже точно, — значуще сказав «начальник міста» і вийшов разом з усіма з кімнати.

За півгодини до кімнати у супроводі працівника міліції прийшов молодий чоловік у цивільному, котрий відрекомендувався психіатром при слідчому відділі КДБ і сказав, що його попросили встановити, чи не є я психічно хвора людина, і якщо так, то чи не потребую госпіталізації. Відбулася приблизно така розмова:

— Мене, як психіатра, цікавить таке. Ви активно ведете антирадянську та антидержавну діяльність. Які внутрішні мотиви спонукують вас до цього?

— Я не вважаю, що веду антидержавну діяльність.

— Ви ухиляєтесь від прямої відповіді на питання. Мене цікавлять внутрішні мотиви, які спонукують вас займатися вашою діяльністю, а також ваш світогляд, система цінностей, ваші погляди, коло зацікавлень...

— На ці питання не можна відповісти у двох словах.

— А мені нема куди поспішати. Я готовий вас слухати хоч як довго. (Треба сказати, що вже була година 1.30 ночі).

— Тоді ставте конкретніші питання.

— Гаразд. Скажіть, будь ласка, чим близькі для вас дисиденти?

— Не знаю, що саме ви маєте на думці під цим словом. Можу сказати, що одні друзі близькі мені інтересом до науки, інші — до літератури й мистецтва, треті — просто стара дружба із шкільних часів.

— Ви не відповідаєте на питання!

— Я відповідаю просто на поставлене мені питання.

— Яке коло ваших зацікавлень?

— Різні науки, література, мистецтво...

— Які науки вас цікавлять?

— З гуманітарних — історія, літературознавство, з природничих — біологія, географія...

— Який розділ у біології вас найбільше цікавить?

— Зоологія.

— А який розділ у зоології?

— Зоологія хребетних.

— А який розділ у зоології хребетних?

— Коли це для вас так багато важить — специфіка поведінки особнів високоорганізованих рядів ссавців. Коли я була членом Гуртка юних біологів зоопарку, я вела спостереження за поведінкою групи каліфорнійських морських левів.

— Ясно. Значить, цікавість до каліфорнійських морських левів привела вас до активної дисидентської діяльності!

— Не знаю, чому ви зробили такий висновок. Цікавість ця привела мене свого часу до Гуртка юних біологів зоопарку.

— Зрозуміло. (Психіатр витер піт з чола). Ви, Олено Микитівно, мабуть, плутаєте слідчого й психіатра. Я — людина маленька, лише-но — психіатр при слідчому відділі КДБ. Мене не цікавить, чим саме ви займаєтесь, та якби й цікавило, ви навряд чи сказали б мені щось нове: про вас і так все відомо. Мене цікавить інше: яка ваша система цінностей, ваш світогляд? Що в'яже вас із вашими друзями? Що змушує вас вести активну антидержавну діяльність?

— А яку антидержавну діяльність я веду?

— Ну, наприклад, як зрозуміти вашу участь у Фонді допомоги політв'язням?

— А хіба це — антидержавна діяльність?

— Безперечно.

— Що ж антидержавного в тому, що я, припустімо, посилаю в'язневі передбачену правилами ВТК посылку?

— Але ви посилаєте їх цілком певним людям. Ви ж не посилаєте посилок кримінальникам.

— З кримінальниками я не знайома, тож і не можу їм нічого посилати.

— Але ж і весь Фонд допомоги помагає тільки цілком певним людям.

— То й що ж у цьому поганого? Чи не хочете ви сказати, що кожен родич або друг політв'язня, що пише йому листи й посилає посилки, провадить антидержавну діяльність?

— А чи багато у вас родичів в ув'язненні?

— Ні, небагато. Але друзів та знайомих — досить. А коли вже вас так цікавить, які внутрішні мотиви спонукають мене писати їм листи й посилати посилки, то я скажу, що мене провадить бажання не кинути друга в біді. Таке бажання властиве, як на мене, всякій хоч трохи психічно здоровій людині.

— А, пробачте, на які гроші ви посилаєте посилки?

— Припустімо, на свої.

— А яку ви маєте зарплатню?

— 70-80 руб.

— О так, така зарплатня, безперечно, дозволяє посилати посилки....

Тої хвили задзвонив телефон, і працівники міліції відкликали психіатра. Він пішов за перегородку, узяв слухавку. Говорив голосно, так, щоб я чула.

— ...Я не можу ще йти, я все з цією дівцею ніяк не виведу кінців...

...Так, вона, безперечно, нездорова, але відкручується від прямих відповідей на питання, вишукує резони...

...Так, зараз скінчу....

Повернувшись, він спитав:

— То й як, ви й далі будете уникати відповідей на питання?

— Я ж, мені здається, на всі ваші питання відповіла.

— Що ж, хай і так. Не думайте тільки, що *вам це не пошкодить*, — сказав він значуще та попросив у працівника міліції, щоб його відвели до Терелі.

Після того мене довго тримали в замкнутій кімнаті, а на питання, коли ж мене випустять, працівники міліції стискали плечима.

Тим часом у сусідній кімнаті відбувалося таке.

Чоловік у цивільному, що відрекомендувався мені «начальником міста», показав Йосифові Терелі посвідчення працівника КДБ і спитав, чи чемно з ним поводитись працівники міліції.

— Яке там чемно! — сказав Тереля. — Знущались. 4 години без усякої причини протримали.

Майор Чулюкін зблід, почувши це, і став запевняти, що був чемний.

Працівник КДБ попросив викликати «найближчого психіатра», а тоді сказав:

— А ми знаємо, Йосифе Михайловичу, чого ви приїхали. Десь, інформацію привезли. Так же ж? Знаємо-знаємо.

Тоді він попросив працівників міліції дати йому пояснення Терелі про перебування у Москві. Раптом Чулюкін, сказавши, а він ось що нам написав, — вийняв із сейфу аркуш паперу. Там на бланку «Пояснення» почерком, що скидався на почерк Терелі, було написано приблизно таке:

— Я... прибув до Москви для того, щоб допомогти органам держбезпеки виявити підпільну друкарню «Християнин»...

— Коли він це написав? — спитав працівник держбезпеки.

— Щойно, — відповів працівник міліції.

— Це ваша заява? — спитав працівник КДБ у Терелі і глянув на нього з чеканням у погляді.

Тереля, збагнувши, що працівники КДБ провокують його на скандал і шукають привід запроторити його до психлікарні, спокійно сказав:

— Так, я писав. А скільки ви мені платити будете?

— Та ви придивіться краще, — сказав розчарований працівник КДБ, даючи йому заяву до рук.

— А нащо ви мені її даєте? Відбитки пальців потрібні?

Працівник КДБ кинув заяву на підлогу і змінив тему розмови. У «грі» працівників КДБ та міліції із «заявою» відчувалася непевність, розгубленість, недостатня підготовленість «вистави», скомпонованої, десь, у поспіху.

Працівник КДБ став питати:

— А чому ви, Йосифе Михайловичу, на Захід не їдете? Ви ж невдоволені нашими порядками — от і їдьте!

— Мені й на Закарпатті добре, — відповів Тереля.

Психіатр, що прийшов, показав Терелі посвідчення психіатра при слідчому відділі КДБ і став ставити різні нісенітні питання. Зокрема, спитав:

— Що ви робите найохочіше?

— Збираю гриби у компанії з професором або академіком, — сказав Тереля.

Психіатр став доводити, що робітник не може мати нічого спільного з академіком. Тереля став пояснювати психіатрові, що таке твердження має антирадянський характер: твердивши, що робітник — чорна кість, що робітник та інтелігент — дві різні кляси, психіатр підриває самі основи ідеології... Психіатр, не витримав, крикнув:

— Ви мені політбесід не проводьте!

На цьому працівник КДБ і психіатр вибачились перед Терелею за турботу й випустили його.

Мене протримали ще з годину, випустили тільки о пів на четверту ночі.

Так для мене скінчився перший день усенародної жалоби.

Останній день жалоби і собі скінчився оригінально. Знову — дзвінок у двері.

— Хто?

— Міліція.

— З якої нагоди?

— Перевірка документів.

Я відчиняти відмовилась. У двері стали завзято таранити, й моя мама, не витримавши, відчинила. Працівники міліції прогулялись по квартирі, зазирнули до всіх помешкань, пояснили, що перевіряють, чи не маю я у квартирі «сторонніх».

— І часто ви так будете приходити? — спитала я.

— Треба буде — щодня будемо, — відповів міліціонер.

Оце вже воістину — причина для жалоби!

16 листопада 1982 р.
Москва

О. Саннікова

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЗВЕРНЕННЯ ОЛЕНИ САННІКОВОЇ ДО ПАПИ ПАВЛА II

У лютому 1983 р., два місяці після арешту Йосифа Терелі, російська правозахисниця Олена Саннікова написала листа на його захист та на захист Української Католицької Церкви до Папи Павла II. Згодом її також заарештували і засудили в Москві до одного року ув'язнення і чотирьох років заслання.

ЙОГО СВЯТОСТІ
ПАПІ РИМСЬКОМУ ІВАНОВІ ПАВЛОВІ II

Ваша Святосте!

Я хочу звернутися до Вас з проханням заступитися за чудову людину, католика, голову Комітету Української Католицької Церкви і голову Комітету захисту прав віруючих України Йосифа Михайловича Терелю.

Понад 30 років Українська Греко-католицька Церква заборонена в нас законом і змушена перебувати в підпіллі. Власті жорстоко розправляються з священиками, переслідують її членів, роблять все для того, щоб вона припинила своє існування. Але, не дивлячись ні на що, Греко-католицька Церква на Україні існує.

Доля Йосифа Терелі — яскравий приклад долі католика, переслідуваного властями тільки за те, що він — чесний, мужній чоловік і дійсний християнин, що йде на будь-які втрати і муки в ім'я Добра й Любови і готовий справді покласти душу свою за друзів своїх.

Більше половини життя Тереля провів у таборах, тюрмах і тюремних спецпсихлікарнях. Він пройшов через неймовірні випробування й муки. Але ніщо не змогло його

зламати. Кожен раз, повертаючись на волю, він знов починав своє добре діло — діло християнина, члена Церкви Христової, борця за правду і справедливість і проповідника Слова Божого.

Останній раз Тереля повернувся з Дніпропетровської спецпсихлікарні, відомої страшним садизмом лікарів-тюремників і нестерпними умовами утримування. Здоров'я його вже було сильно підірване. Але він знов взявся за важку справу сина гнаної Церкви: влаштував постачання віруючим духовної літератури, організував допомогу політв'язням і допомогу бідним, хворим та страждаючим, очолив Комітет Української Католицької Церкви. Будучи свідком немилосердних переслідувань віруючих, він разом з кількома настільки ж відважними людьми створив у вересні 1982 року Комітет захисту прав віруючих України і був обраний його головою.

Органи держбезпеки постійно слідкували за ним, погрожували, викликали на допити, влаштували відкрите цілодобове стеження за його домом.

І ось 24 грудня 1982 р. [його]знов заарештували.

Формально він обвинувачується в дармоїдстві. Дармоїдство — це суто радянське поняття, що яскраво демонструє характер нашої системи: кожна людина зобов'язана числитися в нас на офіційній державній службі. В протилежному разі вона — дармоїд, кримінальний злочинець. Якщо в будь-якій цивілізованій країні людина, яка не може знайти відповідної праці, одержує допомогу по безробіттю, то в нас така людина повинна або влаштуватися на першу роботу, що трапляється, або, згідно з радянським законом, потрапити в тюрму.

Стаття про дармоїдство широко застосовувалась і застосовується для переслідування віруючих і інакшесудомачих. Прикладів досить багато. Наприклад, на тому ж Закарпатті, в м. Ужгороді, влітку минулого року були засуджені за дармоїдство Галина і Олександр Максимови, мати й син, справжньою причиною арешту яких була їхня принципова відмова від радянського громадянства. Галина Максимова, літня жінка, майже сліпа, з сердечним недомаганням, по суті — інвалід, була без усяких підстав звільнена з роботи, і незабаром її засудили за дармоїдство.

Йосиф Тереля готовий був влаштуватися на будь-яку

працю, але власті навмисне перешкодили йому в цьому селі, де він жив (с. Довге, Іршавського р-ну Закарпатської обл.). Ні одна організація на роботу його не приймала, і йому доводилось заробляти на життя приватною найманою працею.

В листопаді 1982 року власті попередили Йосифа Терелю про арешт за дармоїдство, якщо в місячний термін він не влаштується на працю. В пошуках праці Терелі довелось виїхати з дому, залишити вагітну дружину й п'ятирічну дочку і знайти роботу в іншому місті — у Львові. Однак там власті вислідили його, і підприємство, що згодилося його прийняти, в останній момент в роботі йому відмовило.

І ось він заарештований.

Протягом довгих днів дружина Терелі не мала від нього ніяких вісток. Їй, слабій жінці, на 8-му місяці вагітності, довелось тинятися по слідчих відділах і прокуратурах району й області і розшукувати чоловіка. Найшла вона його нарешті в слідчій тюрмі м. Ужгороду.

Формально Тереля обвинувачується в дармоїдстві. Але прокуратура санкціонує обшуки в його справі, на яких вилучається релігійна література і правозахисні матеріали. 3 лютого 1983 р. з обшуком у справі Й. Терелі прийшли до мене. Обшук був подібний на грабунок. Ті, що виконували його, прийшли пізно увечорі, виламали двері в мою квартиру, обшукували квартиру всю ніч і навіть не внесли в протокол обшуку своїх прізвищ. Лише з їхніх дій можна було догадуватися, що це співробітники КДБ. Вилучено було велику кількість правозахисних матеріалів, книжки, листи, адреси і навіть мої рукописи. Яке відношення, питається, мало все це до справи про дармоїдство? За вістками, що дійшли до мене з України, там були обшуки в католиків у справі Й. Терелі, на яких вилучалась релігійна література.

Таким чином власті не приховують, що обвинувачення в дармоїдстві — це лише привід для засудження Терелі за релігійну діяльність. Більше того — є підстави побоюватися, що його справа перекваліфікована на політичну статтю. І якщо кара за дармоїдство передбачає не більше 3-х років ув'язнення, то обвинувачення за політичною статтею може виявитись для Терелі 10 роками тюремного

режиму і 5-ма роками заслання. Крім того, його можуть знов відправити на психіатричну експертизу, де співробітники КДБ в білих халатах знову виставлять йому неправдивий діагноз — і він знову потрапить в безтермінову психіатричну тюрму.

Чи витримає він ці випробування — з слабким здоров'ям, хворим серцем, що переніс уже інфаркт?

Можна майже без сумніву сказати: духовно — витримає. Фізично — ні. Живим звідти він уже не вийде.

Ваша Святосте! Не мені говорити про те, як дорогий для нас Ваш голос, яка величезна підтримка — кожне слово Ваше. І я вірю, що Ваш величезний авторитет зможе не тільки вирвати чергову жертву з лап катів — Ваш голос може підтримати в особі Йосифа Терелі і всіх гнаних дітей Вашої Греко-католицької Церкви.

Сама я не належу до Католицької Церкви. За ісповіданням я — православна. І тим більше мені тривожно і страшно за Українську Греко-католицьку Церкву, яку може спіткати така ж доля, що й Російську Православну Катакомбну Церкву, жорстоко знищену в криваві роки сталінського терору. Моя батьківщина — Росія. І саме тому так хвилюють мене події на Україні, яка об'єднана з Росією однією долею, одним нещастям, одним болем.

У хвилюванні й тривозі не тільки за життя Йосифа Терелі, але й за долю Української Греко-католицької Церкви і всього українського народу прошу Вас знову й знову: врятуйте Йосифа Терелю.

10 лютого 1983 р.
м. Москва

О. Саннікова

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

*РЕПРЕСІЇ І СУДИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ
СВЯЩЕНИКАМИ І ВІРУЮЧИМИ*

**СПРАВА СВЯЩЕНИКА МИХАЙЛА
ВІННИЦЬКОГО**

На Захід дійшли два документи, які відносяться до справи ув'язнення о. Михайла Вінницького: вирок суду з 31 липня 1975 р. і скарга брата о. Вінницького — Ореста. У 1983 р. о. М. Вінницький закінчив свій термін ув'язнення.

В И Р О К

Ім'ям Української Радянської Соціалістичної Республіки 31 липня 1975 року. Народний суд Залізничного р-ну м. Львова в складі головуєчого народного судді Хорунжикевича В. І.

народних засідателів

Кабановой О.О.

Крупа Б. М.

при секретарі

Кантонінської С. М.

з участю прокурора

Тур В.В.

розглянула у відкритому судовому засіданні [у] м. Львові справу про обвинувачення Вінницького Михайла Ілліча, народження 14 жовтня 1926 року.

уроженця села Гнатковичі, Самбірського р-ну Львівської обл., українця, гр-на СРСР, п/п, з освітою середньою, не одруженого, не працювавшого, не судимого, проживавшого в місті Львові по вул. Повітряній 121 особняк, звинуваченого по ст. 209 ч. 1, 138 ч. 2 КК УРСР.

ВСТАНОВИВ:

Вінницький на протязі довгого часу суспільно корисною працею не займався, представляв себе за греко-католицького священника. З 1956 року організував та керував релігійною групою, діяльність якої була поєднана з заподіянням шкоди гр-ці Новосад Г. Р. та посягненням на права громадян. Вінницький твердячи учасникам організованої ним релігійної групи, що він уніятовський священник та перетворивши свою квартиру, яка розташована в місті Львові по вул. Повітряній 121 в церкву, систематично не менш одного разу в неділю проводив збори групи, на яких проводив релігійні обряди та проголошував проповіді, в яких спонукав громадян дотримуватися посту, по декілька годин молитися, закликав дітей не поступати в комсомол, піонери, не читати літератури крім релігійної, не ходити в кіно, театр, в оприділені дні не дивитися передач по телебаченню. Вінницький також закликав осіб, які відвідували ці зборища проводити тобто вербувати інших громадян в тому числі дітей. Виконуючи постанови Вінницького, Новосад, починаючи з кінця літа 1973 року, стала замкнена в собі, кожний день по декілька разів довго молилась, постила. Внаслідок недоїдання, а також психічного перевантаження Новосад захворіла психічним захворюванням — реактивним психозом і знаходилась в лікарні на лікуванні з 15. 1. 1974 р. по 18. 2. 1975 р.

Підсудний Вінницький винним себе не визнав, хотя пояснив, що дійсно він в себе на квартирі по вул. Повітряній 121 в місті Львові влаштував молитвенний дім, де збирались віруючі і він проводив релігійні обряди. Вінницький визнав, що він пропонував, щоб віруючі дотримувались посту, що він це робив в рамках того релігійного вчення, яке передбачено греко-католицькою вірою, богослужіння він проводив кожної неділі і воно продовжувалось до трьох годин. Підсудний визнає, що він вчинив такий релігійний обряд як ісповідь і давав громадянам «покуту», тобто призначав кількість молитв, які повинні відмолити громадяни. Вінницький заперечує те, що він забороняв громадянам дивитись телебачення, ходити в кіно, театр, читати художню літературу, заперечує, що він забороняє дітям поступати в комсомол, піонери, ходити на спортивні зма-

гання, а також читати літературу, газети, ходити в кіно, театр, дивитись телебачення, хоть визнає, що у своїх проповідях він говорив, що в дні посту віруючі не повинні дивитися телебачення, ходити в кіно.

Вінницький пояснив, що як з дорослими так і з неповнолітніми він не рекомендував їм читати літературу аморальну, а також літературу, яка спрямована проти релігії. Відносно комсомолу і піонерських організацій, то він роз'яснив, що в ці організації дітям поступати не обов'язково, так як ці організації організовуються проти релігії. В частині відвідування зборів групи гр-кою Новосад і її хворобою, то Вінницький пояснив, що чи ходила Новосад на богослужіння, яке він відправляв він не знає, так як він ні на слідстві ні в суді Новосад не бачив, але вважає, що вини його в її хворобі не має і ніяких посвідчень в монахині Новосад він не проводив.

Суд вважає, що вина підсудного доведена слідуючими показами:

Створення Вінницьким релігійної групи і керування даної групи стверджується показами самого Вінницького, який пояснив, що в нього на квартирі збирались громадяни і на квартирі проводились релігійні обряди. Квартиру для проведення релігійних обрядів він представив сам.

Показами свідків Іваник Тараса, Сарохман Ольги, Іваник Юрія, Сарохман Наталії, Дзюбинської Марії, Кулинич Ольги та інших доведено, що підсудний представив свою квартиру для відправлення релігійних обрядів і він проводив ці обряди, призначав на їх проведення, тобто був визначеним організатором і керівником групи.

Відносно до доведення до психіатричного захворювання підсудним гр-ку Новосад, то вина підсудного доведена показами свідків Штикало А. В. і Гнидою, які пояснили, що вони разом з Новосад проживали в одній кімнаті в гуртожитку Керамічного заводу по вул. Низинній в м. Львові. До літа 1973 року Новосад була весела, читала літературу, газети, ходила в кіно, тобто вела нормальний образ життя. З кінця літа 1973 року Новосад стала вести замкнутий образ життя, тобто багато молилась, при чому фанатично постила, відлучалась ранком і взагалом [заходила] в молитвенний дім. За час посту Новосад обезсиліла і 15. 1. 74 року захворіла психічною хворобою. Це, що

Новосад відвідувала групу, якою керував підсудний, стверджується показами Сітко, який пояснив, що він бачив осінню 1973 року, як Новосад заходила в будинок, в якому жив підсудний, а в даному будинку крім підсудного і його двох братів ніхто більше не живе.

Свідок Новосад Марія пояснила, що коли її повідомили, щоб вона приїхала в Львів і стала вимагати від своєї дочки щоб остання завела до цього керівника релігійної групи, яку відвідує Новосад Г. Р. і її дочка завела, але не на квартиру підсудного, а в який то будинок на посьолку Жовтневому в місті Львові, де священник проводив посвящення хати. Свідок Новосад М. Ю. пояснила, що цей священник був в окулярах так же як і підсудний, а відтак, коли вже дочка була в психіатричній лікарні, то вона дізналась, що її дочка відвідувала групу, якою керував «отець Михайло», а отцем Махайлом віруючі називали підсудного.

Свідок Новосад Володимир — брат Новосад Г. Р. пояснив, що йому стало відомо, що його сестра Новосад стала відвідувати яку-то релігійну групу, стала постити і багато молитись і тим самим довела себе до фізичного і духовного виснаження, а відтак від Новосад Марії йому стало відомо, що його сестра відвідує релігійну групу, якою керує підсудний.

Свідок Матушкин пояснив, що під час вивчення причин неправильної поведінки робітниці керамзаводу Новосад, йому від робітників заводу стало відомо, що Новосад відвідує релігійну групу, якою керує «отець Михайло», тобто підсудний. З висновку судово-психіатричної експертизи видно, що причиною захворювання Новосад явилось фізичне і психічне перенапруження, яке зв'язане з участю і відправленню релігійних обрядів і ритуалів.

В частині винуватості підсудного в діяльності групи, спрямованої на посягання на права громадян, то така винуватість доведена слідуючими доказами. Свідка Іванник Тараса, Іванник Юрія, Сарохман Олега, Сарохман Наталії, які пояснили, що на своїх проповідях, а також в розмові підсудний говорив, що не слід в дні посту ходити в кіно, театр, дивитися телебачення, а також не слід читати літературу, газети, поступати в піонери, комсомол, так як ці організації виступають проти релігії. Це стверджується

поясненнями самого підсудного, який пояснив, що він не рекомендував особам, які відвідували його групу в дні посту дивитись телебачення, ходити в кіно, театр, читати газети, журнали, які виступають проти релігії, а також дотримуватись посту.

Підсудний також визнав, що він роз'яснив, що віруючим дітям не слід поступати в піонери і комсомол. Свідок Сарохлах Наталія пояснила, що підсудний заборонив їй ходити в воскресні дні на змагання по спорту, а також дорослим говорив, щоб у воскресні дні не ходили на роботу. Таким чином винуватість Вінницького в організації групи і керівництві групою, діяльність якої була спрямована під предлогом виконання релігійних обрядів на заподіяння шкоди здоров'я гр-ці Новосад Г. Р., а також шкода була заподіяна, а також посягання на права громадян повністю доведена, а його дії по ст. 209 ч. 1 КК УРСР кваліфіковано вірно. Вінницький обвинувачується, що він вчинив над Новосад Г. Р. ізувірський обряд, а саме взяв «обітницю» не виходити заміж, як будто-би сказав їй, що вона повінчалась з Богом і в знак цього зробив їй поріз на безім'янному пальці правої руки, але дане обвинувачення, ні на попередньому, ні в судовому засіданні, нічим зовсім не доведено, а тому суд виключає з обвинувачення Вінницького дане обвинувачення.

Вінницький також проводив організаційну діяльність, направлену на порушення законів про відокремлення Церкви від держави і школи від Церкви, організувавши широке навчання дітей релігії. Організаційна діяльність Вінницького показана в тому, що він на зборах своєї групи пропонуючи проповіді, закликав віруючих батьків приводити на зібрання дітей, закликав і дітей, щоб ті приводили інших дітей, придбав методичну релігійну літературу, для навчання дітей релігії. Підсудний для навчання і закріплення релігійних віровчень у дітей, використовував ісповідь, накладав на дітей покуту, тобто читку молитв на декілька разів, опитував на зібранні малолітніх по засвоєнню ними релігійних молитв, давав дітям завдання на зібраннях питати та проголошувати вивчені ними молитви. Крім цього проводив окремі зайняття з дітьми по вивченню молитви і релігії в цілому.

Підсудний Вінницький визнав, що він сповідав дітей,

накладав на них покуту, тобто заставляв їх по декілька разів читати молитви, що опитував дітей по знанню ними молитви, давав їм читати молитви підчас богослужіння, але пояснив, що він вважає, що це не є порушення законів про відокремлення Церкви від держави і школи від Церкви, так як він це робив за згодою батьків і самих дітей.

Суд вважає, що виновність підсудного в цій частині доведена, а саме показами свідка Іванник Юрія, Сарохман Наталії, які ствердили, що підсудний закликав приводити інших дітей. Показами неповнолітніх дітей Іванник Тараса, Сарохман Олега, Дзюбинської Марії, Кулинич Володимира, Кулинич Ольги і інших доведено, що відсудний сповідав неповнолітніх, давав їм покуту, тобто давав їм по декілька разів читати молитви.

Свідки Іванник Тарас та Іванник Юрій пояснили, що підсудний опитував дітей релігії і хто не знав, тому наказував знову вивчити, а хто знав того хвалив. Свідок Сарохман Наталія пояснила, що вона була на одному занятті, де підсудний проводив заняття з дітьми по вивченню релігії, але так як прийшла на заняття в штанах, то підсудний відправив її додому.

Відповідно до постанови Президії Верховної Ради УРСР від 26 березня 1966 року такі дії по систематичному вивченню дітей релігії являється порушенням законів про відокремлення Церкви від держави і школи від Церкви і підлягає під ознаки злочину, передбаченого ст. 138 ч. 2 КК УРСР, законів про відокремлення Церкви від держави і школи від Церкви, а дії в цій частині по ст. 138 ч. КК УРСР кваліфіковано вірно. При обранні міри покарання суд враховує особовість підсудного, а також суспільну небезпеку скоєного ним злочину.

Керуючись ст. 323, 324 КПК УРСР, суд.

П Р И Г О В О Р И В:

Вінницького Михайла Ілліча визнати винним і засудити по ст. 209 ч. 1 КК УРСР до п'яти років позбавлення волі з засланням після відбуття основного покарання на строк три роки з конфіскацією всього особистого майна і по ст. 138 ч. 2 КК УРСР до трьох років позбавлення волі.

По сукупності скоєних злочинів і на підставі ст. 42

КК УРСР оприділити Вінницькому М. І. остаточну міру покарання, п'ять років позбавлення волі з засланням після відбуття основного покарання на строк три роки з конфіскацією всього особистого майна з відбуттям позбавлення волі у виправно-трудої колонії загального режиму.

Відбуття міри покарання рахувати з 16. І. 1975 року.

Міру запобіжного заходу залишити відносно Вінницького тримання під вартою.

Стягнути з Вінницького М. І. в дохід держави судових витрат 24 крб. 90 коп.

Речові докази перераховані на аркушах справи 242, 243 знищити.

Вирок суду може бути оскаржений до облсуду на про-тязі 7 діб з дня вручення копії вироку.

Нарсуддя підпис
Нарзасідателі підпис

Архів «Смолоскип». Машинопис, копія оригіналу. (У документі за-держано мову оригіналу).

СКАРГА ОРЕСТА ВІННИЦЬКОГО У СПРАВІ ЙОГО БРАТА СВЯЩЕНИКА МИХАЙЛА ВІННИЦЬКОГО

Після засудження о. М. Вінницького за зфабрикованим звинуваченням (30 липня 1975 р.), його брат Орест вислав ген. прокуророві СРСР, скаргу, в якій домагався скасувати незаконний вирок та передати справу його брата на додаткове розслідування.

ГЕНЕРАЛЬНОМУ ПРОКУРОРОВІ СОЮЗУ РСР

Вінницький Орест Ілліч, що проживає в місті Львові, по вул. Повітряний No. 121

по справі

засудженого рідного брата
Вінницького Михайла Ілліча, що відбуває покарання в Дніпропетровській області, м. Жовті Води, п/с 308/26, загін 6, бригада 61.

С К А Р Г А

порядком нагляду

Вироком народного суду Залізничного р-ну м. Львова мого брата, Вінницького Михайла Ілліча, визнано винним за ст.ст. 209 ч. I та 138 ч. II КК УРСР і засуджено до 5 (п'ять) років позбавлення волі у ВТК загального режиму з конфіскацією майна, що особисто йому належить, та засланням на 3 роки після відбуття міри покарання.

У касаційному порядку вирок братом не був оскаржений. Вирок оскаржено потерпілою Новосад Ганною Романівною, котра просила вирок скасувати і справу передати на новий розгляд з її участю.

Вважаю, що вирок неправильний, на таких підставах:

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Брата, Вінницького М. І, визнано винним у тому, що він як греко-католицький священик відправляв богослужіння на своїй квартирі і в греко-католицькому обряді спільно з віруючими цього ж обряду. Свою релігійну діяльність Вінницький М. І. базував на своїй совісті і керувався принципами Конституції СРСР. Крім того, брат на приватній квартирі правив богослужіння з віруючими греко-католицького віровизнання, відправляв Богослужби і закликав дотримуватись приписів Євангелія.

За твердженням суду, Новосад Г. Р. захворіла на психічну хворобу, нібито тому, що вона сповняла церковні заповіді й обряди.

Брат не визнав себе винним в інкримінованих йому злочинах як на попередньому слідстві, так і в судовому засіданні і посвідчив, що діяльність його мала легальний характер, тому що він письмово щороку повідомляв райвиконком про відправлявані ним богослужіння, не відривав громадян від державно-громадської діяльності і не завдавав шкоди здоров'ю гр-ки Новосад Г. Р.

Послугами оборони брат не користувався ні на попередньому слідстві, ні в судовому засіданні. Брат просив, щоб його інтереси боронив конкретний адвокат, однак, його клопотання було відхилено.

Якщо умовно погодитися з висновками суду, що провину брата доведено матеріялами справи, то обрання максимальної міри покарання із засланням на 3 роки занадто суворе і нічим не виправдане. З огляду на те, що незаконно приписані моєму братові порушення закону віднесено законодавцем до категорії неважких злочинів, до того ж брата засуджено уперше. Він хворіє на туберкульозу легенів, у зв'язку з чим ведення попереднього слідства і судового засідання кілька разів припинялось.

Батько наш, Вінницький Ілля, загинув на фронті 1945 року, захищаючи Батьківшину від фашистських загарбників.

Вищенаведені обставини не давали судові підстави так суворо карати мого брата, тим більше, що твердження винувальної влади не знайшли свого потвердження. Суд у присуді вказав, що Вінницький М. І. не займався суспіль-

но-корисною працею. Такий висновок суду не відповідає дійсності і суперечить фактичним обставинам справи. З доданих документів видно, що Вінницький М. І. збирав лікарські рослини і щороку складав у Львівському Аптекоуправлінні договори та перебував у договірних відносинах і в 1974 році, про це свідчать договори і квитанції.

Він сумлінно ставився до праці і перевиконував плян збору лікарських рослин. Довідки до цієї скарги додати неможливо, тому що прокурор Залізничного району м. Львова заборонив у категоричній формі завідувачеві Аптекоуправління видати посвідку про те, що Вінницький перебував у договірних відносинах з Львівським Аптекоуправлінням на заготівлю лікарських рослин, які здавав аптекам.

Органи попереднього слідства, не відістали довідки з Львівського Аптекоуправління, хоч Вінницький М. І. заявляв про те, що на протязі багатьох років він збирав лікарські рослини і перебував у договірних відносинах з Львівським Аптекоуправлінням на право збору трав та здачі їх до аптек.

У зв'язку з неповнотою попереднього слідства у цій справі, я прошу справу повернути на дослідження, з неодмінною вимогою документів з Львівського Аптекоуправління, а також допитати завідувача Аптекоуправління, який може потвердити, що йому в категоричній формі заборонили видати довідки на Вінницького М. І. про місце збору та здачу лікарських рослин.

У вирокі суду вказано, що Вінницький М. І. «видавав себе за греко-католицького священника», «організовував групи» або такі епітети як «збіговиська» (тому що речі треба називати своїми іменами). Ці вислови, надруковані у вирокі, самі по собі ображають почуття вірних. Крім того не відповідають дійсності. Вінницький М. І. є законний священник Греко-католицької Церкви з гарантованими правами у Конституції СРСР. І, як греко-католицький священник, свою повинність священника виконував на своїй квартирі, притримуючись твердо свого обряду. Брат на своє богослужіння нікого не кликав, а те, що до нього приходили добровільно немолоді віруючі, для задоволення [своїх] релігійних потреб і з собою приводили своїх дітей, то в такому разі ніякої провини мого брата нема, тому що за дітей покладено відповідальність на батьків.

Зміст науки Вінницького М. І. мав тільки релігійний характер. Його повчання дозволені законом, оскільки його наука не виходила за межі церкви. Читання молитви радянське законодавство не забороняє.

Те, що нібито Вінницький М. І. говорив: «не вступайте до комсомолу, піонерів, не читайте літератури, окрім релігійної», не знаходить свого потвердження. Поперше, діти, присутні на богослужінні, вчилися у школах і приходили додому зі школи з добрими оцінками, а також не пропускали занять. Це можна було перевірити по журналах у класних керівників, та слідчі органи й судові цього не зробили.

Відносно комсомолу та піонерських організацій, то Вінницький вчинив, як належить кожному радянському громадянину, а саме: пояснював радянське законодавство про те, що вступ до комсомольських та піонерських організацій є добровільний.

То в чому ж тут провина Вінницького М. І.? Тільки в тому, що він казав те саме, що говорить комсомольський та піонерський статут, що релігія з даними організаціями не сумісна і те, що Вінницький картав двоєдушність, але нічого протизаконного.

Суд у вирoku вказав на те, що нібито Вінницький М. І.: «не рекомендував ходити до кіна, театру, дивитись телебачення». Про це мій брат казав на суді, що він ніколи не забороняв читати добру радянську літературу або дивитися у телевізор чи ходити до кіна, до якого згідно з адміністрацією кінотеатру або телестудії повнолітнім дітям вільно було йти, коли зміст демонстрованого мав виховний характер. Те саме щодо літератури. Вінницький М. І. вчинив, як належить доброму вихователю, який не рекомендує дітям читати аморальну літературу, про це і казав Вінницький М. І. на судовому засіданні.

Таким чином, твердження суду про те, що нібито брат «своїм віровченням» довів гр. Новосад Ганну Романівну до психічного захворювання, не відповідає об'єктивній правді.

Вінницький М. І., як на попередньому слідстві так і на судовому засіданні посвідчив, що гр. Новосад Г. Р. не знає, і вимагав очної ставки з нею, а також просив її викликати на судове засідання, однак у цьому важливому клопотанні йому було відмовлено.

Покази свідків Штикало А. В. та Гнідого, котрі казали, що гр. Новосад Г. Р. молилась від літа 1973 року, не доводить, що мій брат Вінницький М. І. у чомусь завинив, тому, що ні Вінницький М. І., ні Новосад Г. Р. один одного не знали, і між тими обставинами нема ніякого зв'язку, тому, що це суто приватна справа гр. Новосад Г. Р.: читати літературу, газети, ходити до кіна або коли їй молитися. Це все краще могла б сказати сама Новосад Г. Р., та суд ігнорував її свідчення.

Покази свідків Штикало А. В. та Гнідого про те, що нібито за час посту Новосад Г. Р. виснажувалась і 15. І. 74 року ослабла, є кричущою неправдою через те, що на ту пору, тобто 15. І. 74 року, ніякого посту не було. Це говорить, що сама фабрикація таких свідчень не витримує жодної критики, оскільки за Юліанським календарем піст закінчується 6. І. 74 року, а за Григоріанським календарем ще раніше — 25. XII. 73 р.

Чому ж тоді суд не вияснив, чи говорять правду згадані свідки? І якого посту дотримувалась гр-ка Новосад Г. Р., так нікому й невідомо. Але слідчі органи ні суд на це не зважали.

Справу розглядувано у відсутності гр. Новосад Г. Р., хоч вона не хворіла і в день слухання справи була на роботі. Слід відзначити, що гр-ка Новосад Г. Р. перебувала один місяць у реактивному стані, а не рік, як це помилково твердить суд у своєму вироку.

Свідок Сітко не доводить своїми свідченнями, що мій брат у чомусь завинив, тому, що його покази спростовує сама гр-ка Новосад Г. Р., котра на попередньому слідстві, так і на суді писала таке: «Вулиці Повітряної No. 121 я не знаю. Туди я не ходила, гр-на Вінницького я не знаю і на квартирі в нього не була».

Суд помилково твердить, що в домі, де мешкав підсудний, мешкають тільки його два брати. У цьому домі прописано і мешкає 13 чоловік. Це слідчі органи мусіли перевірити.

Якщо за твердженням суду Новосад Г. Р., нібито захворіла через Вінницького М. І., то чому ж ніхто з допитаних, а також свідків, котрі приходили на богослужіння і були використані як свідки, ніхто ніколи не бачив гр. Новосад Г. Р. А проте, Новосад Г. Р. заявила у письмовій

формі таке: «Вулиці Повітряної No. 121 я не знаю. Туди я не ходила, гр-на Вінницького М. І. я не знаю і на його квартири не була».

Що у дійсності пояснила Новосад Марія? Те, що вона бачила людину в окулярах. А те, що мій брат також носить окуляри або що мій брат називається Михайло, судові не дає права карати мого брата позбавленням волі.

Так само Новосад Володимир нічого не міг додати до звинувачення Вінницького М. І., крім того, що йому сказала його мати, котра сама не мала конкретних даних для звинувачення Вінницького М. І.

Тим же часом, Новосад Г. Р. говорила і писала: «У Бога я вірю, коли мати приїхала до Львова, то я з нею ходила до церкви св. Юра, Преображенської та інш. Вулиці Повітряної No. 121 я не знаю. Туди я не ходила, гр. Вінницького М. І. я не знаю і на квартирі у нього не була».

Свідок Матушкін, посилався на те, що нібито він вивчав причини неправильної поведінки Новосад Г. Р. Якщо те, що казав Матушкін, правда, те що він вивчав, то десь певно йому б стало відомо те, що його трудівницю Новосад Г. Р. відправлено до лікарні не з квартири Вінницького М. І., а від гарячої печі керамічного заводу. Цю обставину потверджує сама Новосад Г. Р., котра нераз заявляла на попередньому слідстві, що вона Вінницького не знає.

Крім того, Матушкін стверджує, що йому стало відомо від робітників заводу, що Новосад Г. Р. відвідує групу, якою керує «Отець Михайло», а що ж відноситься самого Вінницького М. І., нічого конкретного не може сказати. Чому ж тоді слідчі органи, а також судові засідання не викликали цих робітників, що на них посилається начальн. Матушкін. Це доводить неповноту попереднього слідства.

Що ж до судово-психіатричної експертизи, то остання не підійшла до даного питання об'єктивно, тому, що Новосад Г. Р. хворувала і була відвезена до лікарні з місця праці, а не з церкви. Крім того, Новосад Г. Р. сама свідчила, що до лікарні вона потрапила через суто приватні мотиви. Як вона сама писала: «Я мала хлопця, що за нього збиралася вийти заміж, однак, він мене обдурив і ця обставина привела до мого падіння».

Як видно з цих обставин, що висновок судово-психіатричної експертизи носить в собі грубу помилку, а сама перешкода брати участь у суді та захищати свої інтереси — є для неї покаранням з боку компетентних органів.

Свідки Іванник Тарас, Іванник Юрій, Сарохман Олег, Сарохман Наталя, — це діти, що не доросли десятилітнього віку, які як на попередньому слідстві, так і на судовому засіданні говорили під страхом, душившись слізьми, виконуючи волю продиктовану слідчими.

Такі свідки не можуть дати судові об'єктивної картини дійсного, крім тієї плутанини, яку сказала Сарохман Наталя, що «Вінницький казав у неділю у вихідні дні не виходити на роботу». Якщо припустити, що ця неділя була вихідним днем, то нікому з дорослих не спаде на думку йти на роботу, тим більше таку нісенітницю мій брат говорити не міг.

Після винесення вироку 30. VII. 75 року, на ім'я голови суду надійшла скарга від потерпілої Новосад Г. Р. такого змісту: *«Хочу внести ясність у справі Вінницького М. І. Підсудного засуджено за те, що нібито він втягнув мене до якоїсь секти, через що я потрапила до психіатричної лікарні. До лікарні я потрапила через суто особисті мотиви. Я мала хлопця, що за нього збиралася вийти заміж, однак, він мене обдурих і ця обставина привела до мого падіння».*

Аналогічного змісту скаргу гр. Новосад Г. Р. написала на ім'я голови народного суду. Але судова колегія у кримінальних справах Львівського обласного суду скаргу Новосад Г. Р. не задовольнила.

Народний суд, відсилаючи справу до облсуду, із скаргою гр. Новосад Г. Р. не повідомив останню про день розгляду справи, позбавивши її змоги захищати свої інтереси в суді II-ї інстанції.

На вище написаних підставах і з огляду на неповноту переведеного слідства у цій справі, Вінницького М. І. засуджено за ст. 209 ч. I КК УРСР *безпідставно*. Слідство переведено однобічно та з порушенням соціалістичної законності.

Згідно з Основними Законами Конституції УРСР, діяльність Вінницького М. І. не порушувала законів про відокремлення Церкви від держави та школи від Церкви. У

Законі Конституції УРСР ст. 104 говориться таке: «З метою забезпечення за громадянами свободи совісти Церкву в Українській РСР відокремлено від держави і школу від Церкви. Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами». Як видно з написаного, що Конституція УРСР дітей не виключає. Це і мав на увазі мій брат, коли казав, що він не вважає за порушення закону про відокремлення Церкви від держави та школи від Церкви. А суд такий факт не розцінив, як пом'якшуючу обставину.

Свідки Іванник Ю., Іванник Т., Сарохман О., Сарохман Н., Кулинич Володимир, Кулинич Ольга, Дзюбинська Марія, приходили на богослужіння із своїми дорослими батьками, котрі могли дати судові об'єктивні свідчення, але суд ігнорував свідчення дорослих.

Твердження суду, що нібито мій брат організував «групу», то таке визначення не відбиває реального. Вінницький М. І. — греко-католицький священник, дотримуючись свого обряду, правив богослужіння, тим самим сповняв свої духовні повинності священника.

До нього зверталися по духовну поміч віруючі греко-католицького обряду, тому, що у Львові переважне число віруючих, — це греко-католики і задоволення своїх релігійних потреб виявляють у своїй вірі. Треба відзначити той факт, що Греко-католицьку Церкву створено 1596 р. на Берестейському Соборі. І коли в Західній Україні відновилася Радянська влада, то ця Церква існувала і існує дотепер. Отже організації, як такої, Греко-католицька Церква не потребує. Ця Церква потребує тільки свободи, — свободи відправлення релігійних культів. Тільки про це мій брат Вінницький М. І. і дбав, подаючи до виконкому свої заяви про реєстрацію Греко-католицької Церкви.

Вінницькому М. І. належить законне право на реєстрацію Греко-католицької Церкви. Що ж у даному разі мала зробити відповідна влада? Зареєструвати Греко-католицьку Церкву. Але заходом-відповіддю на просьби Вінницького М. І. був його арешт.

Усе це судові відомо. Та побоюючись даних, що скомпромітують слідчі органи, суд ігнорував свідчення дорослих свідків, присутніх на богослужінні Вінницького М. І. Усе це свідчить про те, що слідчі органи вели справу

Вінницького М. І., обминаючи закон, та недозволеними методами провадження свідства. Були зацікавлені у висліді справи і тому провели слідство однобічно, не з'ясувавши усіх обставин, що мають істотне значення для об'єктивного розслідування справи. (А тому у вирокі суду цього факту не вказано).

На судовому засіданні ніхто із сторони звинувачення не запитав Вінницького М. І., чи знає він законодавство? Але ж Вінницький М. І. на суді пояснив, що він вважає, що дітей він учив молитви й, сповідав за згодою та проханням батьків і самих дітей. І якщо суд з висновками мого брата згоден, то суд не мав підстави вважати мого брата за «особливу персону» і що його дії небезпечні для суспільства.

Якщо ж суд вважає, що Вінницький М. І. не знає законів про відокремлення Церкви від держави та шкіл від Церкви, то ця обставина не давала судові [права] таврувати мого брата і ліпити ярлик «особливого», як це вказано у вирокі суду. Тому, що всяке несвідоме порушення закону не являє собою небезпеки.

На вище сказаних підставах і з огляду на однобічне розслідування даної справи, я звертався із скаргами у порядку нагляду у прокуратуру СРСР до заступника начальника відділу для нагляду за розглядом у судах кримінальних справ, а тоді до самого начальника для нагляду тов. Кудрявцева П. І., котрий не задовольнив моєї скарги. Мені було відмовлено в одержанні даної справи для дальшого оскарження. Мені дуже прикро, що мій брат відбуває покарання, а прокуратура Залізничного району пересилає мені повідомлення (копію якого Вам висилаю), що за архівними даними прокуратури Залізничного району за 1975 рік Вінницький М. І. не притягався до кримінальної відповідальності.

Правда, заст. начальника Управління установи ЯЭ 308/26 А. А. Храновський порадував мене своїм повідомленням (текст листа якого Вам висилаю) і в якому говорить про те, що мій брат Вінницький М. І. буде умовно звільнений і посланий на будови народного господарства. Але насправді дотепер мій хворий брат як відбував так і відбуває покарання без усякої надії на будь-яку поправу.

Я прошу про видачу [з архіву] справи Вінницького М. І. для перегляду і внесення протесту на присуд Залізничного

нарсуду, який виніс вирок у справі Вінницького М. І. за неперевереними даними, а справу Вінницького М. І. органами попереднього слідства ведено з порушенням соціалістичної законності.

ІІІ. ОСОБА ПІДСУДНОГО

Брат Вінницький М. І. досі не судився, служив у лавах Радянської армії, хорує на туберкульозу легенів у відкритій формі. Працював заготівником лікарських рослин до порушення справи, тобто до 16. І. 75 року. Отож твердження суду, що брат не займався суспільно-корисною працею, не відповідає дійсності.

З огляду на сказане,

П Р О Ш У:

а) видістати [з архіву] кримінальну справу по звинуваченні Вінницького М. І. з нарсуду Залізничного району м. Львова;

б) опротестувати вирок з метою його скасування, справу передати на додаткове розслідування від стадії попереднього слідства.

м. Львів

(Вінницький)

Додатки: 1. Копія вироку

2. Квитанція про здачу лік. рослин

3. Договір з аптекоуправлінням

4. Копія повідомлення з прокуратури Залізничного р-ну

5. Лист прокуратури СРСР від 7. 10. 77 р. за No. 4/1913-76

6. Лист прокуратури СРСР від 11. 4. 77 р. за No. 4-1913-76

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ПРО СВЯЩЕНИКА МИХАЙЛА ВІННИЦЬКОГО

Священик Михайло Вінницький — один з небагатьох українських католицьких священиків, про якого дійшли інформації на Захід. Найдокладнішу дотепер довідку про нього підготував В. Кобрин, голова Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви в Україні.

Вінницький Михайло Ілліч народився 14 жовтня 1926 р. в селі Чайковичі Самбірського району. Там Вінницький вступив до початкової школи, де виявив великі здібності до науки. Через це його багатодітний батько послав його до Львова учитися далі в гімназії, де він вчився відмінно. Скінчивши навчання в гімназії, Михайло у 18-літньому віці вступив до монастиря отців Редemptористів, що у Львові на Голоску. І, як розповідають ченці, своєю побожністю та запопадливістю у сповненні чернецьких обітів здивував усіх монахів.

Невдовзі старенького батька Вінницького забрали на фронт, де на підступах до Берліну 1945 р. він був важко поранений, написав прощального листа дітям і помер.

Трохи згодом, 1946 р., померла його мати. Михайло був тоді в монастирі. Протягом 1946 р., коли стала твердо на ноги радянська влада, монастир було розігнано.

1947 р. Вінницького Михайла Ілліча призвали до війська, де він прослужив 3 роки й місяць, будучи в розлуці із своїми ближніми. Разом з товаришами по службі він їхав додому з радістю, мавши на руках документ про демобілізацію. Та радість була недовга, тому що на наступній залізничній станції зайшли до вагону працівники МДБ і зняли Вінницького з поїзда. Незабаром сумнозвісна «трійка» засудила Вінницького до 10 років позбавлення волі за релігійну пропаганду. Це було 1953 р. Але помер Сталін, і Вінницький вийшов на волю 1955 р. А 1957 р. ченця Михайла Вінницького єпископ Микола Чогрня [Чарнецький] висвятив у сан священика. Отець Михайло показав себе добрим слугою Божим, і це не сподобалось атеїстам і

владі. За хрущовського переслідування релігії його засудили другий раз, 1964 р., до 3,5 років позбавлення волі та 5 років заслання. Коли отець Михайло відбув повністю 3,5 роки, кару було знято як безпідставну. Після відбуття кари отець Вінницький влаштувався на працю у Львівське Аптекоуправління заготівником лікарських трав, до праці ставився сумлінно, завжди перевиконував плян.

Щодо духовного життя отця Михайла, можна сміливо сказати, цитуючи Святе Письмо, що це «муж благочестивий, богобійний». Любов до Бога у нього не має меж, і це виявляється у його житті — скромність побуту, в якому живе, відданість Католицькій Церкві, вірність Апостольському Престолові, Христовим намісникам, його гостинність, доброта й довірливість, нарешті, його святе і аскетичне життя; уміння без найменших нарікань годитися з волею Божою помагає йому зносити всі злигодні життя, і то мавши украй погане здоров'я (він хворіє на сухоти). Його життя є живим прикладом праведного життя в наших важких обставинах, прикладом не лише для священників, а й для всіх віруючих.

З повищих причин отець Михайло впав у неласку у гонителів релігії, котрі намагаються за всяку ціну знищити Українську Католицьку Церкву. 1975 р. знову порушили проти Вінницького справу. Тому що фактів порушення закону з боку отця Михайла не було, вони вдалися до наклепів та фальшивих звинувачень. Саме цим улюбленим методом радянського судочинства вдалося отця Вінницького засудити утретє до 5 років позбавлення волі та 3 років заслання. Цікаво те, що отця Вінницького заарештували на його квартирі 17 січня 1975 р., а суд відбувся якраз того дня, коли радянське керівництво підписувало в Гельсінкі угоду про людські права.

В наслідок цього священник відбував кару по таборах загалом вісім років, де проходив підсилену ідеологічну обробку. Тоді ж таки у книзі «Пост імени Ярослава Галана» видавництва «Каменярь» оприлюднено статтю прокурора Антоненка «Бункерська релігія», де прокурор всупереч усім доступним йому даним написав наклеп про о. Вінницького, аби оббрехати католицького священника і разом одурити всіх читачів. Прокурор видає о. Вінницького за «бузувіра» й «покутника», не шануючи своєї гідности,

аби люди не знали правди. На початку 1983 р. о. Вінницький повернувся до м. Львова до своїх братів, що мешкають у власному домі, частина якого належить і о. Вінницькому. Але місцеві органи міліції та КДБ заборонили йому жити у власному домі, і, хоч житлоплощу Вінницький має, йому відмовляють у прописці вже півтора року. Вінницький влаштувався на працю і більше як рік працював у дитячому садку кочегаром. За наказом КДБ адміністрація звільнила Вінницького з роботи через брак прописки. А це значить, що Вінницький загрожений з боку КДБ уже вчетверте.

29 червня 1984 р.

Розповідь про о. Вінницького уклав голова Ініціативної групи оборони прав Католицької Церкви в Україні Кобрин В. А.

Підпис

Архів «Смолоскипа». Машинопис, переклад з російської.

СУД НАД СВЯЩЕНИКАМИ ВАСИЛЕМ КАВАЦІВОМ ТА РОМАНОМ ЄСИПОМ

У жовтні 1981 р. у Львові відбувся суд над двома священиками — о. В. Кавацівом та о. Р. Єсіпом (у деяких самвидавних матеріалах його ім'я подано, як о. Р. Осип). Витяг з вироку і коментар про цей суд опубліковано у самвидавній «Хроніці Литовської Католицької Церкви».

СПРАВА No. 2-71

ВИТЯГ З ВИРОКУ

Іменем Української Радянської Соціалістичної Республіки Судова колегія у кримінальних справах Львівського обласного суду під головуванням Романюка П. О., за участю народних засідателів Забазнової К. В., Михайлова В. І., при секретарі Бордун А. І., за участю прокурора Дорашай В. М., громадського обвинувача Григор'єва І. М. та адвокатів Сотенскова Б. В. і Жолубако М. В. 28 жовтня 1981 р. розглянула у відкритому виїзному судовому засіданні в м. Львові кримінальну справу, по звинуваченню

1) Каваціва Василя Михайловича, 1934 р.н., уродженця с. Яблонівки Стрийського р-ну Львівської обл., українця, громадянина СРСР, безпартійного, що має спеціальну середню освіту, неодруженого, досі не судженого, що працював кочегаром у третій Львівській міській лікарні, що мешк. у місті Львові, вул. Янка Купали, буд. 36, кв. 3, звинуваченого за ст.ст. 138 ч. 2 та 209 ч. 1 КК УРСР,

2) Єсипа Романа Степановича, 1951 р.н., уродженця с. Водяне Пустомитівського р-ну Львівської обл., українця,

громадянина СРСР, безпартійного, що має середню спеціальну освіту, військовозобов'язаного, неодруженого, досі не судженого, що на час арешту ніде не працював, що мешкав у м. Львові, вул. Янка Купали, буд. 36, кв. 3, звинуваченого за ст.ст. 138 ч. 2 та 209 ч. 1 КК УРСР.

СУДОВА КОЛЕГІЯ ВСТАНОВИЛА:

Підсудні Каваців В. М. та Єсип Р. С. визнали, що вони — священники Католицької Церкви грецького обряду.

Протягом 1974-81 рр. Каваців та Єсип, всупереч забороні влади, організували недозволену релігійну діяльність серед українців-католиків, ведучи у селах Львівської області вдень і вночі, у робочі та вихідні дні, нелегальні богослужіння у незареєстрованих владою громадах віруючих, на цвинтарях і квартирах, а ще у зареєстрованих православних церквах, без погодження з православними громадами.

Підсудні Каваців та Єсип не тільки організували та правили богослужіння, але й навчали неповнолітніх догм віри, послуговуючись сповіддю, призначали віруючим, задля покути, повторювати багаторазово різні молитви, щоб вивчити їх напам'ять.

Крім того підсудні Каваців та Єсип, використовуючи сповідь, калічили неповнолітніх, зобов'язуючи їх, на знак покаяння, поститися (повстримуватися від м'ясних страв), а у дні Великого Посту забороняли дітям відвідувати клуб, дивитися телевізор, ходити до кіна.

Підсудні Каваців та Єсип частково визнали себе винними за ст. 138 ч. 2, визнали, що вони — священники і як такі мусіли обслуговувати віруючих. Тому не чують своєї провини за відправлювання богослужб та сповідей. За ст. 209 ч. 1 вони винними себе не визнали і вважають твердження суду про те, що вони калічили неповнолітніх, зловживаючи сповіддю, наклепом. Що ж до здержання від м'ясних страв, то це пропагує і медицина, — твердили підсудні.

СУДОВА КОЛЕГІЯ ПРИСУДИЛА:

Каваціва Василя Михайловича та Єсипа Романа Степановича визнати винними за ст.ст. 138 ч. 2 та 209 ч. 1 КК

УРСР і засудити кожного до 5 років позбавлення волі та до 3 років заслання з конфіскацією майна, з відбуванням покарання у виправно-трудовій колонії загального режиму. Предмети культу та релігійну літературу передати до Львівського музею релігії та історії атеїзму. Цінні предмети, непридатні для музею (радіоприймач, магнетофон та ін.), конфіскувати у користь держави. Малоцінні предмети, що не є музейною цінністю та безкорисні для держави, знищити.

(Підписи судової колегії)

Хоч судовий процес був відкритий і в залі було досить вільних місць, туди потрапили лише декотрі з віруючих. Більшість присутніх на суді становили примусово скликані представники заводів, шкіл, технікумів та інших установ. Однак і серед них знайшлися такі, що співчували підсудним.

Головуючий раз у раз шантажував присутніх віруючих, глузував з них, перевіряв документи і фотографував.

На суді більшість неповнолітніх відмовилась від свідчень, даних під час попереднього слідства. Вони твердили, що не читали протоколів і слідчий міг написати все, що хотів. Це потвердила і вчителька. Вона брала участь у попередньому слідстві і на суді сказала, що учениця Бабус не говорила того, що слідчий записав у протоколів.

Неповнолітніх на суді лякали, їм погрожували, що така поведінка — відмова від свідчень, даних на попередньому слідстві, — може вплинути на оцінку їхньої поведінки та на їхнє майбутнє. Крім того, суддя змушував дітей сказати, чого їх учив священник під час сповіді, яку накладав епітимію.

Твердження суду, що стриманість від м'ясних страв шкодить здоров'ю, є безглузде. Чому тоді у підприємствах громадського харчування двічі на тиждень заведено рибну дієту?

Священиків було звинувачено в тому, що нібито вони забороняли дітям ходити до кінця й дивитися телевизор. Однак жоден свідок цього не потвердив.

Через те, що у священиків Кавацива та Єсипа не було реєстраційних посвідчень, їхню діяльність так само не можна вважати злочинною. Від реєстрації вони не відмовля-

лись, але держава їх не реєструвала, дарма що віруючі збирали підписи та зверталися до державних органів з проською зареєструвати молитовний дім та видати священникам посвідчення.

На Україні багато католиків грецького обряду. Вони хочуть і мають повне право мати свої храми та своїх священників.

Аналогічних прикладів переслідування українських католиків грецького обряду дуже багато.

Дітей, що відвідують храми піддають глузуванням, лякають, що вони дістануть погані характеристики та атестати, не вступлять до вищих шкіл, не знайдуть праці.

Атеїсти гадають, що Католицьку Церкву грецького обряду на Україні вже ліквідовано. Та вони помиляються. Хоч віруючих і переслідують, хоч священників і тероризують, Католицька Церква грецького обряду на Україні жива.

Опубл.: Хроніка Литовської Католицької Церкви. (Lietuvos Kataliku Bažnyčios Kronika). Литва 1982, 1 листопада, ч. 55. Переклад з литовської.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ВІРУЮЧОГО ВАСИЛЯ КОБРИНА

Український вірний-католик Василь Кобрин зі Львова за оборону прав вірних і Церкви був нераз переслідуваний. У травні 1975 р. його релігійну діяльність обговорювали на засіданні заводської профспілки. Згодом його звільнили з праці.

ВИПИСКА З ПРОТОКОЛУ Ч. 15

Засідання заводського комітету профспілки ЛЗТУ ПО
«Електрон», 23 травня 1975 року

Розглядали особисту справу контролера ВТК тов. Кобрин В.

У цьому питанні виступив голова місткому ВТК (Відділ технічного контролю) тов. Жердев Н. І. Він з'ясував членам завкому, що 4 травня 1975 року, тов. Кобрин В. А. свідомо не вийшов на роботу: про це докладно написав у записці майстер зміни начальникові БЦК цеху ч. 06 тов. Броницькому В. У. Той, в свою чергу, написав докладну записку начальникові ВТК заводу тов. Корякіну Н. Я. Це питання було розглянуте на засіданні місцевого комітету ВТК: рішено апелювати перед заводським комітетом профспілки про звільнення тов. Кобрин В. А. за зумисний невихід на роботу.

Тов. Броницький В. У., начальник БЦК цеху ч. 06, добре знаючи тов. Кобрин В. А. особисто, попередив його, що 4 травня — день праці. Але він таки на роботу не вийшов, викручуючись вигадками.

Тов. Кобрин В. А.: У квітні 1975 року, згідно з постановою Ради Міністрів 4 травня проголошено працюючим днем, а години праці зараховуються до професійної

відпустки. Мені невідомо, чому Великдень в цьому році проголошено робочим днем. Знаючи, що на заводі дуже багато віруючих, адміністрація, не порадившись з робітниками, проголосила 4 травня робочим днем, щоб пригнітити сумління віруючих. Було дуже багато незадоволених християн. Наприклад 29 і 30 квітня дві зміни відпустили, боцім то не було корпусів. Якщо йдеться про мене, то я знав, що все це робиться з метою змусити працювати на Великдень. Думаю, що дирекція могла відмінити постанову Ради Міністрів і залишити 4 травня вихідним днем. Я не міг діяти проти власного сумління і тому на роботу не вийшов.

Питання тов. Малкіна А. І., начальника відділу кадрів:
Мене цікавить, чи знаєте ви трудове законодавство?

Відповідь тов. Кобрин В. А.: Законодавство я знаю, як знаю теж і те, що воно не для віруючих. Уряд дискримінує християн. Я не пішов проти своєї віри, а уряд не йде назустріч віруючим.

Тов. Родич П. І.: Я бачу, він все чудово розуміє... Це вже політичний підхід до справи. Він просто не хотів внести своєї лепти в державну справу.

Тов. Неруцєв Н. Ф., юридичний консультант заводу:
Я вислухав вашу сповідь з великою терпеливістю. Ви наче людина середньовіччя. Треба тільки дивуватись, таж ви закінчили технікум. Це, що ви говорите, — антирадянська пропаганда. Люди, які порушують радянські закони антирадянською діяльністю, є ворогами народу. На таких людей шкода витратити державні гроші. Хочете вірити в Бога — вірте, але агітації не ведіть. Пропоную звільнити тов. Кобрин В. А. з заводу за умисний невихід на роботу.

Тов. Малкін В. І.: Мені взагалі незрозуміло, де ви набрались антирадянщини. Адже вам лише 37 років і народилися ви за радянської влади. Ми йдемо правильним шляхом і нам з вами не по дорозі. Ви навмисне не вийшли 4 травня на роботу з метою зірвати робочий день. Я пропоную звільнити тов. Кобрин В. А. за статтею 40 т. 4 КЗоТ (Кодекс законів про працю).

Тов. Поплавський А. А.: Я вперше чую таку агітацію і повністю підтримую пропозицію звільнити тов. Кобрин В. А. за прогул.

Тов. Мєлик-Пашєєва Н. М.: Я вам щиро кажу, що

робітники на машино-брусковій ділянці дійсно були незадоволені коли 4 травня проголошено робочим днем, але коли майстер вияснив чому це зроблено, вони зрозуміли і всі, як один, вийшли на роботу. Була пропозиція звільнити вас за прогул і дійсно, якщо ви не зумієте поєднати свою віру з трудовою дисципліною, перед вами, звичайно, багато неприємностей у майбутньому.

Тов. Смоктій І. А., заступник голови заводського комітету: Тов. Кобрин В. А. я слухаю вас і дивуюся — звідки у вас такі настрої? Я в релігії погано визнаюся, але чув, що вона не забороняє працювати. Як пояснити вашу поведінку? Ви навмисне не вийшли на роботу і ми повинні покарати вас. Товариші, члени заводського комітету, я підтримую пропозицію про звільнення тов. Кобрин В. А. за зловний невихід на працю за статтею 40 ч. 4.

Рішено: Дати адміністрації заводу згоду на звільнення контролера ВТК Кобрин Василя Антоновича за зумисний невихід на працю за статтею 40 т. 4 КЗоТ.

М. Гнус

Голова заводського комітету

Опубл.: «Свобода». Джерзі Ситі, 1979, 21 лютого.

*ЛИСТИ І СКАРГИ СВЯЩЕНИКІВ
І ВІРУЮЧИХ*

**ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ
«ОССЕРВАТОРЕ РОМАНО»**

Український православний священник Василь Романюк, який провів багато років в ув'язненні, написав листа до ватиканської газети «Оссерваторе Романо», в якому представляє стан українських Церков під більшовиками та робить закид католикам Західнього світу, які не зуміли врятувати Української Католицької Церкви від знищення.

З В Е Р Н Е Н Н Я

Шановний Редакторе!

Оскільки ми живемо в країні, де свобода совісти існує тільки на папері, а атеїстична влада щороку докладає дедалі більше зусиль, щоб цілковито знищити Церкву, то ми вирішили з'ясувати Вашій газеті деякі терпіння й турботи нашого життя, щоб звернути увагу католицького світу й усього християнства на злочини, які чинять у цій країні супроти людини.

Те, що Радянський Союз є найлютішим ворогом християнства, не є новиною і повинно бути відоме всьому світу. Шкода тільки, що це питання недостатньо насвітлене у вільному світі і зокрема в Італії, де комунізм має чималий успіх.

Ми неспроможні показати тут усе, що роблять комуністи з релігією, коли вони приходять до влади, і в яких важких обставинах перебувають вірні, які потрапили до лабетів атеїстичної тиранії. Те, що атеїсти борються проти релігії, не диво, але ті рафіновано-підступні засоби, яких вони вживають у цій боротьбі, могли б зжахнути най-

байдужішу людину, коли б вона тільки мала змогу побачити це все. Протягом останніх 50 років існування цієї тиранської держави вживано супроти християнської Церкви та інших релігій різних засобів, до яких тільки здатна викривлена людська природа.

Радянська пропаганда твердить, що в нашій країні Церква вільна і що її нібито ніхто ні в чому не утискає. Але це брехня. Ця Церква не має жодних прав. Вона не спроможна активізувати свою діяльність. І навіть більше того: на неї покладено функції самоліквідування. Найвища ієрархія Православної Церкви в Радянському Союзі закриває очі на будь-які незаконні вчинки представників влади навіть тоді, коли вони діють всупереч власним законам. Таке потурання атеїстичній владі привело до того, що закрито багато монастирів, храмів, навчальних релігійних закладів. А з кожним священником або віруючим представники влади поводяться так, як їм забagнеться.

Священиків або активних віруючих піддають різним репресіям, а ієрархія умиває руки в цій справі. Посилаючи священника на парафію, єпископи часто кажуть йому: — Пристосовуйтеся там, як можете; ми нічим не можемо вам допомогти.

Боротьба проти релігії в кожній союзній республіці має свою специфіку, а в деяких республіках набуває особливо гострих форм. Зокрема на Україні використовують проти релігії українофобство. Оскільки на Україні відсоток віруючих більший, ніж у Росії, то тут застосовують проти Церкви найбрудніші засоби боротьби. Повсякчасні переслідування, утиски, зневажання призвели до того, що між православним духовенством України та вірними нема ніякої солідарности. Якщо священник потрапить у біду, інше духовенство відвертається від нього, в коли він маловідомий, то родина його живе у злиднях. Члени родини священника, тим більше репресованого, — приречені. Мого сина, наприклад, вигнали з Львівського університету на безпосередню вимогу КДБ. Як відомо, я вже шостий рік сиджу в радянському концтаборі особливого режиму тільки за висловлювання моїх переконань. За цей час я став пострахом для багатьох знайомих, особливо священників. Ніхто з них мені не пише; підтримують зв'язок зі мною тільки російські православні священники С. Желудков і Г. Якунін. З України пишуть лише звичайні віруючі.

Знаю, що мені пишуть з-за кордону. Проте, адміністрація демонстративно не віддає цих листів мені до рук, часом показують їх з такої віддалі, що текст невловимий. Але якщо православні священники з України просто бояться писати мені, то католицькі священники там є поза законом, заганні у підпілля. Українська Православна Церква теж заборонена, і православні українці мусять вважати себе приналежними до російської Церкви. Крім того, що Російська Православна Церква не має жодних прав для своєї діяльності, її ще й використовують як засіб русифікації. Але, хоч вона погоджується бути помічницею русифікаційної політики на Україні, це її не рятує. Російських священників виганяють під будь-яким приводом, якщо вони не виконують волі можновладців. Самоліквідація Російської Церкви йде повною ходою.

Відомо, що всякий опір сприяє згуртованості й солідарності, а кожна мовчанка й страх сіють паніку. За шість років свого ув'язнення я кілька разів звертався до Московської патріархії, щоб вона поклопоталася про мій захист. Але жодного разу не отримав навіть відповіді. Не виступив на мою оборону навіть єпископ, що править моєю єпархією, тож і не диво, що й рядові священники того не роблять. Усе це ставить мене в дивне становище: адже ж дисиденти, що сидять зі мною в таборі за свої переконання, хотіли б бачити у світі християн взірець любови й солідарності. Але, коли віруючі бачать і мовчать, то невіруючі дисиденти дорікають усьому світовому християнству за аморфність та індиферентність. Вони кажуть: — Що спроможний зробити цей мільярд християн? Радянський Союз диктує світові свою волю, брутально топчучи при цьому права людини всередині країни. Він зухвало й нахабно переслідує віруючих. А християнський світ не лише мовчить, але ще й підписує різні угоди з цією країною. Або таке: усім відомо, що комуністи в Чиле готували змову, хотіли встановити режим радянського взірця. Але, не зважаючи на це, Радянський Союз та світовий комунізм зуміли змусити чилійський уряд звільнити цих змовників. А де ж християнська солідарність? Чи звільнили когось з тих, які сидять за своє християнство?

На тему релігії провадяться палкі дискусії між дисидентами, — і тими, що в радянських тюрмах, і тими, що

на «волі». І як добре було б, коли б християнський світ теж активніше виступив на оборону релігії в Радянському Союзі. Багато дисидентів, і на Україні і в інших республіках, пильно слідкують за активністю християн у світі, зокрема за тим, як християни обстоюють свої права. І коли такі факти стають відомі, вони викликають захоплення навіть у тих, хто ще вчора дивився на релігію, як на щось, що вже відживає свій вік.

Пам'ятаю, коли було проголошено Український католицький патріархат з Блаженнішим Йосифом на чолі, то навіть формально невіруючі люди сприйняли це, як велику подію в історії української Церкви. Не буду вже казати про радість католиків України, які чекають на узаконення своєї Церкви.

Але я пам'ятаю й інше: коли по війні більшовики нищили цю Церкву на очах усього світу — яке велике було розчарування. Невже ж могутній католицький світ не міг захистити декілька мільйонів українських католиків від потали більшовицьких варварів? Українські католики дали з своїх лав силу-силенну мучеників. Тисячі загинули в концтаборах. Вони смертю засвідчили вірність Найсвятішому престолові. А про тих, що лишилися живими, можна сказати словами апостола Павла: «Навіть донині т рплять голод і спрагу, наготу і побої, і блукають вони як сміття світове, як порох, що його донині кожний зневажає».

Ми подаємо ці факти для того, щоб дати знати вільному світові і, в першу чергу, всім християнам, що потребуємо їхньої підтримки. Незабаром буде створений на Україні Комітет захисту релігії. Він матиме екуменічний характер і членами його можуть бути православні, католики і євангельські християни-баптисти. Комітет мусить вимагати від уряду, щоб закон про свободу совісти ні під яким приводом не був порушений. Я ставлю вимоги і закликаю все християнство допомогти здійснити їх:

1. На Україні мусять бути негайно відкриті всі храми і монастирі, закриті протягом останніх 20 років.

2. Мусять бути створені духовні навчальні заклади, семінарії та академії з українською викладавкою мовою, а також мусять бути видані Біблія та інша релігійна література рідною українською мовою.

3. Треба легалізувати храми Католицької Церкви.

4. Діти віруючих мусять мати право відвідувати церкву й отримувати релігійне виховання, бо тепер, як відомо, дітям до 18 років заборонено відвідувати церкви і молитовні доми.

5. Віруючі мусять мати право отримувати високу освіту, бути викладачами, лікарями, інженерами, займати інші посади, до чого їх тепер не допускають під різними приводами.

Користаючи з нагоди, ми звертаємося до світової суспільності з проханням підтримати наші добрі наміри й почин. І якщо буде проголошено створення Комітету захисту релігії на Україні, то ми просимо, щоб такі міжнародні центри, як Найсвятіший престол, РХЦ та інші міжнародні організації, що борються за справедливість, мир і свободу, визнали нас і були солідарні з нами в нашому нещасті. Міжнародній суспільності мусить бути відомо, що провід нашої країни загрузнув у задушливому болоті більшовицького [нерозбірливо] і тиранії та боїться всього нового. Це люди вчорашнього дня, що намагаються розв'язувати всі проблеми вживанням дикої сили.

А тому вони можуть вороже зустріти створення Комітету і накинутися на його членів з різними репресіями. Але справа релігії вічна. Бо з нами Бог!

[1977 р.]

Священик Василь Романюк

Опубл.: Погром в Україні 1972-1979. В-во «Сучасність», 1980, стор. 214-217.

ЗВЕРНЕННЯ ВІРНИХ ЗАКАРПАТСЬКОГО СЕЛА

48 вірних с. Руське Поле Закарпатської обл. звернулися зі скаргою до різних установ. Вони домагалися відкриття колишньої греко-католицької церкви (тепер православної) та мати свого священика.

ДО МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЗА ЛЮДСЬКІ ПРАВА
ПРИ ООН,
м. Нью-Йорк, США

Копія: Всесвітній Раді церков, м. Женева (Швейцарія),
Найпреосвященнішому Патріярхові Православних
Церков усієї Руси — Пімену

Від членів релігійного товариства нашої Троїцької
православної церкви с. Руське Поле,
Тячівського району, Закарпатської області
(або по старому Підкарпатській Руси), УРСР

С К А Р Г А

З великою образою та обуренням і зі сльозами звертаємося до Вас, допомогти нам і провести контроль заздальгіді поданими нашими вірними до компетентних органів про проведення контролю на наші прохання, заяви та скарги, які ми пишемо вже 12 років, у реєстрації нашої церкви в селі Руське Поле, Тячівського району, Закарпатської області. Віруючі християни відвідують церкву за приписами (але без священика) та статутом православних християн із додержанням правил релігійних культів.

Церква була свого часу збудована на гроші подаровані християнам і була реєстрована, а 1962 року знята з реєстрації не знати з якої причини.

Ми багато разів звертались з проханням зареєструвати церкву. Цим проханням ми бажали й бажаємо, [щоб] наша держава видала належне розпорядження. Не зважаючи на наші прохання до адміністративних органів, церкву досі не реєструють і прямої відмови нам не дають, але вже роками з реєстрацією церкви справа зволікається.

Розпочнім переказ нашого прохання:

Базуючись на підставі законів і правил Радянського суспільства, а також постанов нашої партії, щодо релігійних культів, звертаємося із скаргою до вас, і змушує нас та обставина, що Рада міністрів забезпечує контроль за діяльністю підлеглих їм органів управління.

А ми, бачивши те, що місцева влада на місцях не хоче звертати ніякої уваги, навіть не хоче запевнити церковний комітет (двадцятку) і не хоче числитися з нами.

Ми відвідали Комітет у справах релігії при Раді Міністрів СРСР у м. Москві, але результати від цієї візити нашим представникам досі невідомі, не зважаючи на дані обіцянки розпорядитись з приводу реєстрації нашої Троїцької церкви. Ми належимо до релігійної організації, [котра] на підставі закону статті 124 Конституції СРСР відправляє свій культ. Ми чесно ставимося до своїх громадянських обов'язків і ніколи не будемо нав'язувати свій культ методами духовної рівноваги громадянам, що мають світогляд, супротивний нашому.

Історично відомо, що викоринити традиційні релігійні забобони у свідомості та переконанні вірних важко. Адміністративні заходи у будь-якій формі не дають ефекту в переконуванні. До того ж треба врахувати, що загал віруючих становлять люди старшого віку, незнайомі з усіма мислителями сучасності, що примітивно розуміють життя, але внутрішньо тягнуться до якогось ідеалу, і вони не можуть жити з порожнечою в серцях. Вони знаходять вихід у релігії, і коли перешкоджати їм (як відмова в реєстрації церкви), то легко вдається проповідникам мас (мированих) принципово ідеологічної секти розвивати свою підривну діяльність. А таке веде до тупого фанатизму, що уже видно з наведеного нами, взаємозв'язаного як у статті

нашої Конституції та постанов нашої партії на здорову атмосферу радянського суспільства.

Наша Троїцька церква та її громада не стояли осторонь і за часів Великої вітчизняної війни, з нашої каси було віддано [гроші] до останньої копійки у фонд оборони СРСР у 1944 році. А 1973 року з нашої каси було віддано гроші (які ще там були) у фонд миру.

Будівля нашої Троїцької церкви є цегляна, залізобетонна, з трьома запасними дверима і відповідає усім технічним умовам. Названа церква була до 1944 року (до визволення) греко-католицькою, і тому нам дорікають місцеві органи, що ми шукаємо якусь іншу віру. Ми це категорично відкидаємо, тому що 1948 року нашу Троїцьку церкву було переосвячено на православну східнього обряду. У нашому селі є більш як 1200 дворів і нашу церкву відвідує 70 відсотків нашого населення, і тому що через наше село тече річка, наше село завжди ділилося на два села і ми завжди мали дві церкви.

Дарма що в нашій церкві місцевою владою заборонено священику відправляти Службу Божу, ми не тратимо надії, що ми вистараємо свою справедливую справу, що зазнає свого горя уже 12 років. Але цей рік має і буде вирішальним.

Наші учасники й добровільці Великої вітчизняної війни уже не раз зверталися до компетентних органів, і всі наші старші люди дуже просили й просять, допомогти нам у нашому наболілому питанні.

І ми просимо Вас зі сльозами: дуже просимо про Ваше клопотання, розглянути нашу скаргу розсудливо й піти назустріч старшим людям. Ми сподіваємося, що лише з вашою поміччю ми вистараємо справедливую справу, що нашу церкву буде зареєстровано. Відповідь просимо сповістити в усіх передачах і на Службах Божих, у проповідях українською й російською мовами.

Які заходи вжито у нашому наболілому питанні, й куди ще нам звертатися?

Хай благословить Господь Бог наші труди й надії.

Вищенаписане ми засвідчуємо своїми підписами:

[48 підписів]

РОЗДІЛ VII

***НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ
І РЕЛІГІЙНИХ ПАМ'ЯТНИКІВ***

РОЗПОВІДЬ ПРО ЗРУЙНУВАННЯ ДЗВІНИЦІ В ТЕРНОПОЛІ

Розповідь очевидця про зруйнування в Тернополі історичної будівлі — дзвіниці при церкві Успення Пресвятої Богородиці в 1962 р. — є рідкісним самвидавним документом, який дійшов на Захід.

Не минуло ще десять днів з того часу, як почали розбирати каплицю, що стояла на цвинтарі Святоуспенської церкви напроти дзвіниці, де рік-річно відправлялись торжественні Богослужби на величавому празнику Успення Пресвятої Богородиці, а на якій був напис, різьблений в камені: «Отці Чина Найсвятішого Ізбавителя збудували цю каплицю у 200-літню річницю оснування Чина. 1732-1932», коли на цвинтарі знову затаракотів трактор. Дня 28 червня 1962 р. після обіду стягнули вежу з дзвіниці.

Дзвіниця опиралася на двох стінах, скріплених по боках окремими підмурованнями, а попід нею проходила в'їздова брама, доволі широка й висока так, що навіть найбільші вантажні авта могли туди проїздити. Долішня частина дзвіниці мала форму квадрату. Від сторони вулиці понад брамою стояли три кам'яні фігури. По середині стояв Христос, тримаючи в лівій руці велику кулю, а праву піднісши в гору. По боках постаті св. Петра і св. Павла. Св. Петро тримав в руці ключі і книгу, св. Павло евангеліє і хрест. Повище цих постатей були великі вікна. Таких вікон було чотири, по одному з кожної сторони. Над цими вікнами вежа переходила з чотирокутної на восьмикутну. Тоді знову приходили вікна, їх було по одному на кожній гранці. Повище вікон було відповідне закінчення і баня з хрестом, покрита цинковою бляхою. Висота цілої вежі-дзвіниці виносила коло 60 м.

Саме тоді, коли почали нищити цю дзвіницю, я переходив вулицею та зупинився. Тоді підійшов до мене начальник цих робітників, що розбирали, прізвиськом Фінашин Микола Павлович і його заступник Пацула Ісаак Карпович. Я запитав начальника, нащо він робить нам таку кривду, чому розбирає таку старовинну пам'ятку, та це ж прикраса міста і культурна пам'ятка українського народу, мабуть ніде в світі нема такої другої дзвіниці, яку подивляли в часі воєн італійці, німці, мадяри та представники других народів; вони любувались нею, робили знімки та оглядали з усіх сторін зі зацікавленням. На це відповів Фінашин: «Сто строїли попи, розбіром і зделаєм здесь двор».

Через кілька днів зустрів я на тому самому місці шофера, на прізвиське Гоцманов і запитав його нащо вони розбирають таку гарну будівлю, цеж архітектура наших предків, скільки вони коло неї напрацювалися, щоб залишити нам таку дорогоцінну пам'ятку; вони возили каміння волами, возами, а кожний камінь виносили на гору власними руками. Гоцманов відповів: «Кой матери — розобрать».

В дні 25 серпня 1962 р. закінчили розбирати каплицю і дзвіницю і цього самого дня скинули хрест з середньої бані церкви та почали руйнувати нутро церкви, ломали образи, іконостас, престולי, зривали паркетову підлогу...

Учні з «русскої» школи, що її побудували недавно біля церкви, цілу осінь, виходячи на перерву, кидали каміння до вікон та дуже тішились, якщо котрийсь попав в шибу. Деякі з них заходили до церкви зі своєю потребою та в той спосіб збещешували нашу церкву...

Стягнувши хрест з вежі, почали здіймати бляху з бань і борувати діри в стінах і закладати міни. Дня 18 жовтня о 5-ій годині вечором було 8 вибухів мін, але церква не розвалилась. Після того, як церква була напів зруйнована і з зовні і внутрі, коли на вежах вже не було всіх хрестів та позривано бляху з бань, а стіни були потріскані, прийшли якісь два панки з фотоапаратом та почали робити знімки з зовні і внутрі. Це мабуть тому, щоб колись у майбутньому можна було доказати світові, що церква, дзвіниця і каплиця була вже старі, зруйновані війною і їх треба було розвалити.

Ті самі учні кидали камінням до розп'ятого Спасителя, що висів біля церкви на дубовому хресті, вирізьблений зі сивого каменя, величини нормальної людини.

Цілий день в неділю, 18 листопада 1962 р. і цілу слідуочу ніч було світло в церкві, де вертіли діри та закладали вибуховий матеріял, а в понеділок рано 19 листопада від год. 7:30 продовжували цю роботу при допомозі війська і поліції. Військовики даліше закладали вибухові матеріяли, а поліція не допускала людей близько церкви. Люди плакали, а навіть природа заплакала, співчуваючи з людьми, бо небавом після вибуху і зруйнування церкви почав падати дощ.

Поліцаї відганяли людей говорячи: «Палетела ваша церква в космос», а якийсь військовий старшина сказав: «Уже дело сделано».

Після сильного вибуху почали приходити та приїжджати люди з цілого міста і з околиці, щоб на власні очі побачити цю велику кривду, яку нам заподіяно. Навіть люди, що родились і жили поза Тернополем, жалували і говорили, що вони не мали права руйнувати такої історичної пам'ятки. Одна з бань при вибуху, полетіла на середину вулиці, але її зараз пороздирали тракторами.

Ще перед вибухом та висадженням церкви, прибули на місце два ескаватори, щоб грузити каміння з церкви на авта з пожежної сторожі. Прибуло теж авто з водою. Це на випадок, якщо б вибух спричинив пожежу в котромусь домі, що стоїть поблизу. Треба зазначити, що цей вибух повисаджував багато вікон в сусідніх домах.

Після зруйнування церкви почали днями і ночами вивозити автами каміння і груз на город напроти церкви, на подвір'я Яримовичів та на поблизькі сіножаті. Сипали, де попало, щоб чимскоріше затерти сліди такої нечесної роботи.

Коли я стояв біля колишньої церкви, до мене підійшов начальник відділу кадрів з автоколони прізвище Гусев Сергій Володимирович. Я запитав його нащо вони зруйнували нам церкву? Він відповів: «Вам церкви не нужно, маєте кіно і ходіть до нього».

Після розвалення церкви залишився ще тільки хрест з розп'ятим Спасителем, що стояв між церквою і дзвіницею. Але і його не залишили в спокою. Підїхав ескаватор і

розвалив хрест, а Ісуса, що страждав на хресті та дивився на плачучих християн-українців, чоловіків і жінок, роздавили гусиницями трактора. Люди дуже тиснулися до розбитої постаті Спасителя, але поліція їх відганяла.

До тих, що наглядали цієї підлої роботи належали теж начальники Нерцесов Степан Абарцумянович і Мячін Микола Захарович.

«Важкі дні мешканців Тернополя в 1962 р., оповідання очевидця» [передрук самвидавного документу]. Передр. зі зб.: Василь Всеволод Величковський, ЧНІ, єпископ-ісповідник, збірник. Йорктон, «Голос Спасителя», 1975, стор. 173-176.

В ОБОРОНІ СТІЛЕЦЬКИХ МОГИЛ

У серпні 1971 р., коли нищення стрілецьких могил на Янівському цвинтарі у Львові продовжувалося з послідовною настирливістю, український журналіст Вячеслав Чорновіл підніс свій голос протесту, пишучи листа до керівників уряду і партії УРСР.

ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ, ТОВ. ЛЯШКОВІ
ЦК КПУ, ТОВ. ОВЧАРЕНКОВІ
ПЕРШОМУ ЗАСТУПНИКОВІ ГОЛОВИ
РАДИ МІНІСТРІВ УРСР, ТОВ. ТРОНЬКОВІ
Київ

З А Я В А

Важко уявити щось дикіше, антигуманніше і страшніше, як наруга над померлими. Мабуть «людяніше» розстріляти людину, ніж потім бульдозером знести її могилу і повикидати із землі кості...

Те, що тепер коїться на Янівському цвинтарі* у Львові, майже в центрі Європи, може вимірюватися хіба найдикішими азіатськими середньовічними мірками. Під наглядом спеціально приставлених осіб, бульдозер зриває стрілецькі могили, а лопати грабарів вивертають людські останки. Кажуть, робиться це за санкцією голови Львів-

---

* Йдеться про українські стрілецькі могили на Янівському цвинтарі у Львові: На Янівському цвинтарі, у великому чотирикутнику, було похоронено біля тисячу українських вояків, які загинули в боях за Львів у 1918 році, а також полонених з українсько-польської війни, які померли в 1919-1920 роках. Були там могили також 30 цивільних осіб, інтернованих у Бригідках, та 15 цивільних осіб, які участі в боях не брали. На стрілецькому цвинтарі були похоронені два італійці — Гастарі та Гарліні, які служили в українському війську і загинули в 1918 році та п'ять польських

ського Облвиконкому Телішевського. Не знаю, які адміністративні таланти має ця людина, що їй довірили таку відповідальну посаду, але однієї цієї дикости достаточо, щоб знелюднілого чиновника розжалувати у свинопаси.

Задумаймося над тим, що твориться. Поперше, наруга над могилами прямого ворога — це блюзнірство, відкинуте цивілізованим світом. Смерть зрівнює погляди й ідеології. І смерть вимагає до себе пошани. У Кримінальному Кодексі УРСР є стаття 212, яка передбачає кримінальні санкції за глум над могилами. По-друге, чи галицькі юнаки, які жили наприкінці 1918 р. і полягли в боротьбі з польськими легіонерами, відстоюючи Галичину від колоніального поневолення панською Польщею, — це вороги Радвлади? Ще не відомо, де опинились би вони, якби не полягли в ті дні. Можливо були б в Армії УНР, можливо в ЧУГА.

До речі, аматори цитатів знаходять позитивні слова про стрільців у Леніна. За що ж їм, загиблим понад 50 років тому, мстять зараз? За те, що рятували Галичину від польського гніту? Ми, що не розписуємося в солідарності з пілсудчиками, з пацифікацією, з Березою Картузькою, бачимо, що навіть поляки, окупувавши Галичину і ненавидячи стрільців, як ворогів, не вчинили наруги над стрілецькими могилами. Не додумались до відвертого знищення могил навіть при Сталіні, хоч наругу над ними чинили. До чого ж дійшли ми з вами?

Багато говорять зараз про підступ буржуазної ідеології. Не думаю, щоб усі буржуазні видавництва і радіостанції, разом узяті, спромоглись на такої сили антирадянську

вояків. Серед всіх похоронених були лише два українські старшини — ст. десятник Іван Якимів і хорунжий УГА Аитін Качмарук.

Могилами на Янівському цвинтарі опікувалася пластова молодь до 1926 року, коли було створено у Львові Товариство Охорони Воєнних Могил (ТОВМ) на чолі з Брониславом Яновим, а згодом — Павлом Кривуцьким. Це Товариство, провівши в Західній Україні і серед еміграції, збірку на охорону могил побудувало з бетону 648 могил, з традиційними українськими хрестами за проектом Петра Холодного і Лева Лепкого. Роботи над могилами, які виконувала Кооператива Інженерських Робіт під керівництвом Олександра Карпінського і Ярослава Гузара, були закінчені в 1934 році.

Всі могили були обрамовані бетоном, стежки висипані жужіллю і поділені на 15 довгих рядів. Посередині стрілецьких могил була висипана велика збірна могила з високим дубовим хрестом.

пропаганду, як один львівський бульдозер, що постинав голови стрілецьким хрестам.

Після пожежі Державної Бібліотеки Академії Наук УРСР у 1964 р. і політичних арештів за відкрите висловлювання переконань у наступні роки, важко назвати дію, яка б так підривала авторитет Радвлади як теперішнє безчинство у Львові. Наслідки вже є. Тисячі галичан пройшли за ці дні біля осквернених і сплюндрованих могил. Серед населення замішання й обурення. Ходять чутки про наміри, теж далекі від людяности, а може й провокаційні, погромити у відповідь могили партійних і військових керівників і т. д. Невже ж дійдемо до того, що вводитимемо стан облоги на кладовищах?

Я утримувався від одноосібних звернень до партійних і радянських керівників після того, як у 1967 р., за справедливі зауваження про порушення норм соціалістичної законности, мене спочатку кинули за ґрати, а потім зробили з критика й журналіста — залізничним робітником. Але сьогодні мовчати не можу. В ім'я людяности закликаю вас втрутитись в дії провінційних самодурів і зупинити глум над стрілецькими могилами, відновити частину зруйнованих поховань і перенести звідтам тіла похованих на чужих кістках людей. Відмежуйтеся тим самим від злочину, який зараз чиниться у Львові.

16. 8. 1971 р.

Вячеслав Чорновіл

Опубл.: Широке море України, документи самвидаву України. Париж-Балтимор, В-во ПУДФ і «Смолоскип», 1972, стор. 123-125.

ЗАЯВА ВАСИЛЯ КОБРИНА В СПРАВІ НИЩЕННЯ ЦЕРКОВ

ГЕНЕРАЛЬНОМУ ПРОКУРОРОВІ СРСР Р. РУДЕНКОВІ

від гр. Кобрина Василя Антоновича,
проживаючого в Львівській області,
Перемишлянського району, м. Бібрка, вул. Леніна 66/1.

З А Я В А

15 серпня 1975 року в годині 12-ій ночі їхала машина з погашеними фарами по дорозі до села Любешки Перемишлянського району Львівської області. Всі жителі села, які випадково проходили по дорозі, звернули увагу на те, що загадкова машина з їхала з дороги і зупинилася поруч каплиці, яка нікому не перешкоджала, як історичний пам'ятник у честь скасування панщини 1848 року і була високо шанована жителями села Любешки. Кожна людина, переходячи біля каплиці, низько кланялася.

Зі згаданої машини вийшло вісім людей, які своїми брудними сварками ображали всіх присутніх. Через декілька хвилин до них приєдналась ще одна автомашинна з погашеними фарами — номерів на ній не було видно — це був автокран. Жителі, які жили біля каплички, підозрюючи щось недобре, направили світла зі своїх хат. При світлі всі пізнали між присутніми голову сільради тов. Лобору і працівника міліції ст. лейтенанта Булова (?), які з співучасниками поралися біля каплиці — обмотували її ливною і причіпали до кілець машини автокрану. Всі зрозуміли, що це злочин, який необхідно зупинити. І виступили з протестами на адресу тих людей, які чинили важке злодіяння. Але злочинці, користуючись своїм становищем, змусили погасити світла в усіх хатах. Злочинці дійшли до

такого зухвальства, що почали кидати камінням у зростаючу товпу народу, щоб розігнати її. Усі бачили, що злочинці озброєні.

Машина шарпнула один раз, другий, третій. Це довело людей до сильного хвилювання і люті. Хтось у відчайдушності крикнув: «Що ви робите?!» Але машина шарпнула ще раз і каплиця розвалилася. Тепер стоять розвалини тієї каплиці, а ображений народ кладе на розвалини квіти.

Куди поділись дві дорогоцінні ікони і розп'яття Христа, які знаходилися в середині каплиці, ніхто не знає і ніхто не може відповісти крім людей, які виконали цей грабунок.

Цей епізод, який я приклав до цієї заяви, був тільки початком грабунків у нашій області. Правда, хто чинить грабунки і розбій над церквами до цього часу — невідомо, але віруючі наших областей з жахом пам'ятають про нічні грабунки церков. Віруючі деяких міст і сіл виставили охорони, але позбавлені допомоги від місцевих урядів, ці охорони — безуспішні. Розбій над церквами продовжується. Деякі робітники міліції роблять зусилля, щоб запобігти грабункам, але вищепоставлені урядники, які повинні допомогти, настроєні атеїстично, не дають їм відповідної допомоги і їх зусилля залишаються даремні.

Тільки за місяць травень біжучого року було пограбовано п'ять церков, у тому числі і в нашому Перемишлянському районі.

І, як правило, грабітелі забирають речі церковні, дорогоцінності, дорогоцінні ікони, а що залишається — знищують і глумляться над святощами з властивою для атеїстів люттю.

У зв'язку з продовженням грабунків церков і безсиллям запобігти цим погромам церков місцевими компетентними органами, вважаю своїм обов'язком християнина і громадянина звернутися до Вас, Генеральний прокуроре, за допомогою — відповідно розібратися і запобігти грабункам церков.

28 червня 1976

Кобрин В. А.

Опубл.: «Свобода». Джерзі Ситі, 1979, 21 лютого.

УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ ЦЕРКВИ ЗРУЙНОВАНІ В ПОЛЬЩІ

Польський дослідник Ришард Бриковскі зробив дослідження стану українських католицьких церков у Ряшівському воєвідстві (частини Лемківщини і Перемищини). Вислід його досліджень опубліковано в окремій статті.* На підставі його даних подається нижче список знищених церков.

На території Перемиської єпархії, яка в 1945 р. увійшла у склад Польщі, було 514 українських католицьких церков, в тому 311 церков визнали пам'ятками архітектури, які представляли особливу мистецьку вартість. Під час боїв з відділами УПА знищено 6 церков. Від 1946 р. до 1956 р. знищено польською владою — 158. Серед знищених церков була 101 архітектурна пам'ятка. Дальших 57 церков були в костьольному заряді, 34 перемінені в магазини, 13 під опікою віруючих. Доля 246 інших церков невідома.

Українські католицькі церкви-пам'ятки архітектури зруйновані в роках 1939-1956 в таких селах Ряшівського воєвідства в Польщі (у дужках подано рік, коли церква була збудована):

1. Бальниця (1856), 2. Бахів (1848), 3. Бєсько (1892), 4. Бистре (1825), 5. Бірча (1829), 6. Буковець (1865), 7. Веремь (1850), 8. Вислок Горішній (1834), 9. Вислочок (1818), 10. Височани (1805), 11. Вишоватка (XVIII ст.), 12. Волковия (1853), 13. Волосате (1837), 14. Воля Сукова (1864), 15. Воля Цеклинська (1768), 16. Воля Червона (1753), 17. Габківці (1833), 18. Городок (1790), 19. Граб (1808), 20.

---

* Ryszard Brykowski. W sprawie architektury cerkiewnej województwa rzeszowskiego. «Ochrona Zabytków», Warszawa, 1957, No 2(37). За кн.: С. Гординський. Українські церкви в Польщі. Рим, 1969, стор. 11-15.

Гульське (1820), 21. Дверник (1765), 22. Дешна (1738), 23. Дзвоняч Долішній (1800), 24. Дмитровичі (1634), 25. Довжиця (1840), 26. Дусівці (1641), 27. Жарнівка (1860), 28. Жидівське (XVI ст.), 29. Жерниця Нижня, 30. Завадка, пов. Сянік (1856), 31. Завадка, пов. Устрики (1838), 32. Завій (1868), 33. Залуж (1807), 34. Затворниця (1774), 35. Зубенько (1789), 36. Іздебки (1660), 37. Кальниця б. Тісної (1842), 38. Камінка (1854), 39. Карликів (1840), 40. Квашениця (1777), 41. Келчава (1837), 42. Колониці (1832), 43. Кописько (1821), 44. Корениця (1649), 45. Котань (поч. XIX ст.), 46. Крайна (1882), 47. Криве (1842), 48. Криве б. Тісної (1845), 49. Лісько (XVI ст.), 50. Лішна (1833), 51. Лобозів (1844), 52. Лодинка Долішня (1824), 53. Лопенка (1757), 54. Луг (1864), 55. Лупків (1820), 56. Манів (1841), 57. Монастир пов. Любачів (1723), 58. Монастир пов. Ярослав (1719), 59. Мошанець (1834), 60. Мшана (1865), 61. М'якиш Новий (1869), 62. Небещани (1854), 63. Новосілки Дидинські (1740), 64. Оженна (1857), 65. Орли (XVIII ст.), 66. Поляни Суровичні (1728), 67. Прелуки (1831), 71. Прибишів (1840), 69. Прусьє (1793), 70. Пулави (1831), 71. Радава (1850), 72. Розстайне (XVII ст.), 73. Руське (1848), 74. Середнє Велике (1810), 75. Середниця (1765), 76. Сінявка (1877), 77. Смерек (XVIII ст.), 78. Станкова (1888), 79. Стужниця (1826), 80. Ступосяни (1787), 81. Струбовиська (1843), 82. Суковате (1826), 83. Тарнавка (1834), 84. Творильне (1876), 85. Телесниця Ошварова (1826), 86. Тисовець (1830), 87. Тиханя (1790), 88. Тісна (1825), 89. Тростянець (1822), 90. Угерці (1834), 91. Устіянова Горішня (1790), 92. Фредрополь (1866), 93. Хрєвт (1670), 94. Царинське (1778), 95. Чертижне (XVIII ст.), 96. Щербанівка (1857), 97. Явірець (1846), 98. Явірник (1843), 99. Ямна Горішня (1843), 100. Янківці (1850), 101. Ясель (1825).

Фото: Із збірки д-ра П. Сениці

**Українська греко-католицька церква в Кисві
збудована 1917 р. при аул. Павлівській,
зруйнована більшовиками 1934 р.**

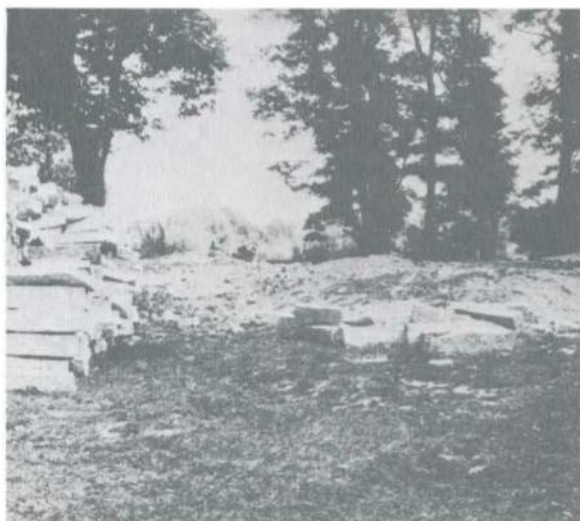

Фото: Із збірки В. Сушка

**Місце, де стояла церква Воздвиження Чесного Хреста
у с. Германовичі на Перемищині, Польща; зруйнована
а повосинних роках.**

Фото: Із збірки
В. Сушка

**Церква
Воздвиження
Чесного Хреста
у с. Германовичі
на Перемищині;
1939 рік.**

Фото: Архів «Смолоскипа»

**Зруйновані могили на Личаківському цвинтарі
у Львові; 1971 рік**

Фото: Архі» «Смолоскипа»

**Зруйновані могили на Личаківському цвинтарі
у Львові; 1971 рік**

Фото: Із збірки П. Войтовича

**Каплиця у Зарванці, збудована на місці,
де з'явилася Мати Божа; 1939 рік**

Фото: Із збірки П. Войтовича

**Руїни зруйнованої у 1960 р. більшовиками
каплиці з образом чудотворної ікони Мати Божої
у Зарванці; джерело з цілющою водою згодом
замуровано; біля руїн стоїть місцевий дяк
Микола Войтович; 1960 рік.**

Фото: Із збірки П. Войтовича

**На місці зруйнованої каплиці в Зарвалиці
дальше збираються віруючі для спільних молитов.**

Фото: Архів «Смолоскипа»

Стрілецькі могили на Янівському цвинтарі у Львові; 1939 рік.

Фото: Архів «Смолоскипа»

Стрілецькі могили на Янівському цвинтарі у Львові під час руйнування; 1971 рік.

Фото: Архів «Смолоскипа»

Усі хрести з стрілецьких могил на Янівському цвинтарі у Львові усунені більшовиками, 1972 рік.

Фото: Архів «Смолоскипа»

На місці зруйнованої стрілецької могили на цвинтарі у Тернополі; 1976 рік.

РОЗДІЛ VIII

***ІНІЦІАТИВНА ГРУПА ЗАХИСТУ
ПРАВ ВІРУЮЧИХ І ЦЕРКВИ
В УКРАЇНІ***

ЗАЯВА ПРО СТВОРЕННЯ «ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІРУЮЧИХ І ЦЕРКВИ»

9 вересня 1982 р. в Україні створено «Ініціативну групу захисту прав віруючих і Церкви». З цієї нагоди три її члени видали заяву і повідомили про склад групи.

З А Я В А

Все посилювані репресії й гоніння проти українських католиків і Церкви взагалі примусили нас, членів Центрального комітету українських католиків, виділити групу з п'ятьох осіб і створити «Ініціативну групу захисту прав віруючих і Церкви». Група створена 9 вересня 1982 р. Голова Групи, він же й голова Центрального комітету, український правозахисник і поет, колишній в'язень сумління — Йосиф Тереля. Секретар Групи — священник і також колишній в'язень сумління о. Григорій Будзінський, а також Стефанія Петраш-Січко. Два священники — о. Ігнатій і о. Діонісій — у зв'язку з своїм статусом «підпільників» прізвищ своїх не будуть називати, тільки в разі арешту голови й секретаря Групи вони легально заявлять про себе.

Всі ми чекаємо арешту.

*Й. Тереля
Г. Будзінський
С. Петраш-Січко*

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЗАЯВА ЙОСИФА ТЕРЕЛІ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТОВІ КПУ ПРО СТВОРЕННЯ «ІНІЦІЯТИВНОЇ ГРУПИ»

Восени 1982 р. Й. Тереля вислав до ЦК КПУ заяву, в якій повідомляв про створення «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви» та що основна ціль Групи — добитися легалізації УКЦ на Україні.

ЦК КПУ,
м. Київ

від громадянина так званої УРСР
Йосифа Терелі

З А Я В А

9 вересня 1982 р. на Україні було створено «Ініціативну групу захисту прав віруючих і Церкви»; мене було обрано головою Ініціативної групи, секретарем групи обрано о. Григорія Будзінського; ще два священники — о. Діонісій та о. Ігнатій, віруюча Стефанія Петраш-Січко приєдналися до групи. Це була відповідь українських католиків на чимраз сильніші репресії проти нашої Церкви. Віднині вся інформація УКЦ буде подаватися на розгляд світової громадськості — католики світу мають знати й пам'ятати, у яких умовах ми існуємо.

Наша мета одна — л е г а л і з а ц і я! На одних правах з усіма групами населення СРСР. Усупереч заявам і прогнозам деяких партійців — ми живемо, розростаємося і торжествуємо! Випробування і переслідування католиків на Україні ще більше зміцнили нас у вірі, дали нам збаг-

нути глибини Божественного провидіння. Я без перебільшення заявляю, що нема нічого кращого, ніж умерти католиком у *комуністичній* тюрмі. Хто втратив страх, той знайшов себе у вірі та надії. Бо ми віримо, що Царство Боже прийде і не буде йому кінця.

Мені закидають фанатизм та всі гріхи людей невіруючих. Тільки ті, хто це говорить, забувають, що Католицька Церква — є Церква, що любить і виявляє толерантність, Церква універсальна. Ідея І. Христа — це одна з найреволюційніших ідей на протязі ось уже ХХ століть.

«...Христос помер за нас... Нас виправдано Його кров'ю» (Рим. 5, 9) — отож треба жити й пам'ятати: де не шанують крові Спасителя, там приходять і мусить прийти знищення — загибля!

І хоч сьогодні реакція зла ще потужна, ми, католики, віримо і знаємо, що усяке зло має свій кінець, як і початок — ми живемо в епоху постійних переворотів. Тим-то і йдемо за Тим, Котрий сказав:

«Віруйте — Я переміг світ!»

Амінь.

Й. Тереля

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ПРОХАННЯ КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ КАТОЛИЦЬКОЇ ВІРИ

У відповідь на посилену антикатолицьку пропаганду в Україні, В. Кобрин і о. Г. Будзінський звернулися до Міністра внутрішніх справ УРСР з проханням дати дозвіл на реєстрацію католицьких парафій та домагалися перегляду справи Й. Терелі.

МІНІСТРОВІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
м. Київ

від Комітету захисту католицької віри
м. Львів

П Р О Х А Н Н Я

Комітет захисту католицької віри просить вас дати вказівку про припинення антикатолицької пропаганди. В останні місяці ця пропаганда посилилась, і її проводять на дуже низькому рівні. Часто-густо вона переходить у базарну лайку.

Основа цієї пропаганди — явна неправда, що нібито Католицька Церква (східнього обряду) скликала свій собор у Львові 8 березня 1946 р. і що нібито на цьому соборі Католицька Церква вирішила про свою самоліквідацію і перехід всіх віруючих в опіку Московського патріярха. Як далекий Схід від Заходу, так далеке це твердження від правди.

Католицьку Церкву ліквідував Голова Комітету в релігійних справах при Раднаркомі УРСР П. Ходченко. Він видав указ від 18 червня 1945 р. про створення Комітету по ліквідації Католицької Церкви, який прийняв назву «Іні-

ціятивна група». Члени цієї групи разом з поліційними властями вимагали від кожного священика підписати декларацію про перехід в російську віру. Ті, що відмовилися підписати такого роду декларацію, були жорстоко покарані. З огляду на це решта попідписували, рятуючи своє життя. Антикатолицька пропаганда перекручує всім відомі факти і намагається вмовити читачеві, що підписували перехід в російську віру на добровільних засадах. Ті, що не підписали декларації про перехід в російську віру, зневажаються як кримінальні злочинці, в т.ч. всі католицькі єпископи.

Подруге, Комітет захисту католицької віри просить вас дати вказівку облвиконкомам західних областей УРСР не перешкоджати в реєстрації католицьких парафій. Урядовці облвиконкомів звичайно відповідають, що Католицька Церква (східнього обряду) в СРСР скасована. Вони не можуть пояснити, ким і коли Католицька Церква була скасована. Деякі посилаються на Собор у Львові від 8 березня 1946 р. Але, насправді, цей Собор являється найганебнішим явищем двадцятого століття.

Згідно з Конституцією СРСР, уряд УРСР не має права ліквідувати католицьку віру й Церкву і перешкоджати віруючим, які бажають реєструвати свою релігійну громаду.

Потрете, Комітет просить дати вказівку прокуратурі Закарпатської області про перегляд справи Йосифа Терелі, засудженого в грудні 1982 р. на рік позбавлення волі за мітичне дармоїдство. Він батько сім'ї, що має на утриманні дочку і хвору дружину. Вона працювала аж до відходу в декретну відпустку і народила дитину 3 березня 1983 р. Хіба батько, що веде домашнє господарство, опіку над дитиною і хворою дружиною, може вважатися дармоїдом? Кожна здороводумаюча людина скаже — ні! Вся вина Терелі в тому, що він являється захисником католицької віри, дуже ненависній радянській адміністрації. Але ми можемо пригадати, що для всіх російських царів католицька віра також була дуже ненависною. Приказка говорить: вороги ворогів — це наші друзі. Католицька віра зазнає переслідувань починаючи від царя Петра Першого і до теперішнього часу.

Просимо не відмовити.

Львів, 12 липня 1983 р.

За Комітет захисту католицької віри:

В. о. голови

Кобрин Василь Антонович

м. Бібрка, вул. Котляревського,
Перемишлянський р-н, Львівської
обл.

Секретар

Будзінський Гр. Ант.

м. Львів, вул. Спокійна

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЗВЕРНЕННЯ ЙОСИФА ТЕРЕЛІ ДО ГОЛОВИ НІМЕЦЬКИХ КАТОЛІКІВ

ГОЛОВІ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
НІМЕЦЬКИХ КАТОЛІКІВ
панові Гансові Майєрові

*Але кажу вам: легше буде дня
судного Тиру й Сидону, ніж вам.
(Від Матвія 11, 22)*

Доки в людини є сили для обурення і протесту — вона жива. Моя власна доля тісно пов'язана з долею мого народу. А доля України — це безконечна Голгофа; але кожне страждання має кінець, і ми чекаємо кінця нашого хрестного шляху («до Череповища»): за ним — Воскресіння!

Мені 39 років, із них 18 я провів у тюрмах, таборах і психтюрмах величезної комуністичної імперії. Найголовніша моя провина в тому, що я християнин. Кожний християнин повинен знати, що комунізм не являється наслідком природного розвитку людства, але являється викривленням людського способу існування — катастрофою християнського гуманізму. Звідси і право на бунт, дароване нам самою Природою, бо бунт людини, скерований проти конкретних несправедливостей, веде до усвідомлення суті своєї істоти. І тому ми, християни, не можемо жертвувати правдою ради ефемерного миру з комунізмом. Цілком недавно людина, яка назвала себе християнином, — маю на увазі Біллі Грегем — голосно заявила, що нібито християн в СРСР ніхто не переслідує. Немає нічого дивного в тому, що Біллі Грегем, звичайно, за вдячність від сатани, відвернувся від власних одновірців. Перед нами клясичний приклад релігійного атеїзму. Суть не в окремих людях, які

свідомо чи несвідомо підіграють темним силам. Нині стоїть питання: для чого жити? Фанатизм безвірства, який став новим моральним критерієм в так званому «соціалістичному суспільстві», зруйнував людину, людина виграла сама для себе безконечні масові страждання. Створена стіна ненависти стала на шляху християнства постійною Голгофою.

Сьогодні кожний католик знає, що Церква наша заборонена і зазнає переслідування від режиму комуністичних тиранів. Шлях, тернистий шлях випробування, яким іде Українська Католицька Церква, веде народ до Любови, до спільної мети всього християнського світу — Царства Божого. Міжнародне суперництво і міжусобиці повинні бути стерті дорогою єдності на підставі Ісусових заповідей. Ми, християни-католики, не можемо бути пасивними спостерігачами руйнування світу.

Комунізм так знівечив світ, що після нього вся культура предків — поезія, музика, архітектура, мистецтво — здаються нам чужими останками втраченої культури. Ось чому спільне існування неможливе. Ми не можемо, не маємо права жертвувати правдою ради ефемерного миру з комунізмом!

Наведу кілька прикладів знищення нашої свідомості, знищення основи національного думання, знищення любови.

В 1979 році був підло забитий український композитор В. Івасюк. Під час похорону на могилі композитора виступив Петро Січко з сином Василем. Про що говорив Петро Січко? Говорив, що необхідно пам'ятати, необхідно любити цей грішний світ. Цього було досить, щоб комуністичний режим на Україні загнав українського католика Петра Січка з сином Василем у концтабір. По три роки кожному. Але... це був тільки початок. Молодший син — Володимир, вихований на принципах християнської моралі, відмовився від служби в армії окупантів. КДБ довго не роздумувало: арешт і строк. Чи вийде молодий Січко на волю? Адже старший брат не повернувся з концтабору — йому продовжили строк ув'язнення. Не вийшов на волю і батько Січко, він заарештований, і КДБісти ведуть нове «слідство», і можна бути певним — український католик

Петро Січко одержить все те, що запрограмовано злочинцями з КДБ.

А в цей час «християни» субсидують і помагають злочинному режимові поширювати воєнну машину. Невже ніхто не задумується над тим, що гроші, дані в кредит комуністам СРСР, у вигляді ракет і бомб полетять на голови наших же дітей, на голови многостраждального афганського народу, на голови всіх тих, хто виступає за мир і свободу.

Всі оці брежневи, хрущови, сталіни цинічно плюють на всякі зобов'язання і договори з вільним світом. Гельсінкська домовленість так і лишилася домовленістю на папері.

Українська Католицька Церква як була, так і лишилася Церквою в підпіллі. Лише подумати — ХХ вік, а частина людства ісповідує Ісуса Христа таємно! Я ще не знаю, за що мене заарештують, а те, що вони мене заарештують і навіть уб'ють — цілком реальне. Два місяці тому підполковник Михайло Михайлович Дзямко з обласного управління КДБ Закарпатської області заявив: «Ми працюємо в білих рукавичках. Кінців ніхто не знайде. Трохи погаласують на Заході і заспокояться». Ось обличчя «гуманних» комуністів. Для того, щоб залякати мене, 10 червня 1982 року був убитий мій молодший брат — Борис Тереля. Санкціонувало вбивство обласне управління КДБ Закарпатської області. Відразу ж після вбивства почався терор проти моєї сім'ї. Обшуки, наклепи, погрози... Моїй матері, Маргариті Глукар, кадебістські агенти заявили, що тепер черга на старшого. Що викликало таку ненависть і немилість з боку КДБ до мене? Моя «вина» лише в тому, що я відкрито проявив спротив «владам» — ми з дружиною відкрито ходили в церкву (римо-католицьку, тому, що наша знищена). Починаючи з 1980 року, місцеві органи влади при допомозі агентів КДБ в рясах (православних священників і владик) почали свідоме знищення архітектурних пам'ятників України — і все під маркою боротьби з уніятством.

Я декілька разів заявляв протести проти варварських дій Мукачівського єпископа Сави. Тільки за 80-81 рр. владикою були знищені 24 іконостаси в церквах Закарпатської України. Цей «праведний» владика змушував священників носити бороди! — який парадокс: у свій час московський цар Петро I змушував ці ж бороди стригти...

В 1980 році була спалена дерев'яна церква в с. Росош, Свлявського району, лишився фундамент, і дивом уціліла дзвіниця. Але відбудувати храм сільській християнській громаді власті не дозволили. Це довело до того, що 20 червня, в день виборів, ціле село не вийшло голосувати. Тоді власті присягаючись запевнили мешканців, що селу буде дана можливість відбудувати храм. І що? Після виборів цинічно заявили, що за радянської влади будувати храми заборонено. Тільки дорогою в нікуди можна назвати шлях, яким ідуть невіруючі з червоними від людської крові серцями. Кожний католик повинен пам'ятати, що в намісника Святого Престолу в Римі Папу Івана Павла II стріляв фашист, вишколений КДБ Москви. Коли почався альянс фашистів з комуністами? І чим вони керуються у виявленні внутрішніх ворогів? Як ті, так і ці шукають ворога, а цей ворог — єврей!

Завзятий антисемітизм став тепер однією з рис морального кодексу радянського обивателя. Ненавидіти «жидів» модно, а головне, за це ніхто не засудить і не покарає.

В січні 1982 року в час однієї з бесід з вищими чинами в республіканському управлінні КДБ м. Києва мені цинічно заявили: «Ну що, Йосифе Михайловичу? Допомагає вам Картер чи ні? Картера немає, а ми хліб і так купуємо. Зрозумійте ви, що ви не там шукаєте ворогів — ось де вони: сахарови, гінзбурги і т. д. Подумайте, ви могли б бути корисні країні, і що вас єднає з „жидами“?» А в кінці розмови додав: «Потяг у повному ході, і його вже ніхто не зупинить».

І ця стандартна фраза в устах першого-ліпшого кадебіста в СРСР! Створивши міт про непереможність існуючого порядку, режим цинічно знищує всякий прояв бунту, створюючи при цьому ситуацію розпачу, видаючи бажане за дійсність.

Пам'ять змушує нас заглянути в історію. 1789 рік явився предтечею того, що ми сьогодні бачимо у величезній комуністичній імперії. І якщо діячі Термідора самі один одного знищували, то лише тому, що їм ніхто не допомагав збоку, відкрито, з-за кордону. Сьогоднішнє московське яacobинство продовжує існувати лише тому, що його підготовують мільйонові кредити безпринципних ділків з Вільного Світу.

Нелюдяність, егоцентризм, безвір'я — ось фундамент сьогоднішнього комунізму.

Правителі Москви ведуть політику знищення, штовхають народи до розпачі, а розпач приводить людину до капітуляції перед сатаною. Москва постійно розпалює страх термоядерної війни.

І тому християни-католики повинні свідомо з належною часткою критики сприймати пропагандистські вигуки Москви про майбутню термоядерну війну, до якої нібито необхідно готуватися, тому що капіталісти явно до неї готуються. Всі ті, що більше всього кричать про мир, якраз і ведуть загарбницькі війни, і це завдяки тому, що християнський світ занадто пасивний.

Те, що наша Церква й донині в підпіллі, те, що якась частина Католицької Церкви під явною забороною, у великій мірі на сумлінні Заходу.

Нам заявляють офіційні діячі комуністичного уряду: «Переходьте на православіє». Але чому? З-за чого? Невже ми, українці-католики, повинні відкривати Божі істини лише в Російській Православній Церкві, чи все ж маємо природне право визнавати Господа в волевиявленні національного духу? Тобто суть не в роз'єднанні, а, навпаки, в об'єднанні всіх на основі віри в божеськість Ісуса Христа, а не в догмах роз'єднання.

Роз'єднання Церков на руку лиш атеїстам, і не тільки атеїстам світським, але й атеїстам в рясах. Фундамент атеїзму — безвір'я.

Невір'я — одна з найстрашніших ересей, і власне з цією ерессю необхідно вести боротьбу. Тому, що безвірці не вірять не через те, що не знають про воскресіння Христа, а через те, що знаючи про воскресіння Ісуса, вони свідомо його заперечують. Сатаністи роблять це не з-за простого принципу всезаперечення, а з цілеспрямованим лихим наміром — для знищення любови. Тому що любов — це об'єднання, а невір'я — роз'єднання. І тому національні егоцентризми являються проявами, наслідками невір'я. Огідно слухати твердження атеїстів у рясах, нібито росіяни або німці менше релігійні, а українці, за їх словами, більше віруючі.

Віра завжди була і є єдина. І тому наш обов'язок — боротися з психологічним поневоленням комуністами (де б вони не були) спільністю дій, єдністю і солідарністю.

І справа не в новому різновиді російського імперіялізму, як думають деякі. Проблема значно серйозніша. Ми маємо справу з безпринципним і жорстоким ворогом усього людства, ворогом, метою якого являється знищення любови. Таж і сам російський народ так само поневолений, як і інші народи гігантської імперії. Якщо б українців була більшість, то сьогодні довелось би говорити про українізацію, як говоримо про русифікацію.

Просто комуністи на рештках російської імперії побудували власну імперію, а мова для спілкування їм байдужа. В людей, що не мають історії, культури, немає потреби чогось одного, національного.

По Україні прокотилась хвиля арештів, погромів, провокацій. Кожен з нас чекає своєї черги, чекаю її і я. Арешти Гориня, Січка, Чорновола і багатьох, багатьох інших говорять самі за себе. Що просто так зупинити комунофашизм немає сил і немає можливості олюднити те, що в самому зародку антилюдяне.

Якщо б на Заході першого ж зустрічного комуніста садили в тюрму тільки за те, що він читає Маркса, і поводитись з ним так, як комуністи поводитись з нами в комуністичних тюрмах, то, безумовно, кількість «ідерлогів» світлого майбутнього на Заході різко скоротилася б.

Йосиф Тереля

Голова Комітету українських католиків
на землях України

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЗВЕРНЕННЯ «ІНІЦІЯТИВНОЇ ГРУПИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІРУЮЧИХ І ЦЕРКВИ» ДО УРЯДУ УРСР

У 1980 р. «Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви» звернулася до уряду УРСР зі спеціальним меморандумом. Вона висунула ряд вимог, а серед них найважливішу — справу легалізації Української Католицької Церкви на Україні.

18 червня 1945 р. було декретовано (указом уповноваженого в справах Російської Православної Церкви при РНК УРСР П. Ходченка) про надання трьом священикам — «Ініціативній групі» — юрисдикції над цілою Греко-католицькою Церквою України.

Так, задовго до лжесобору у Львові наша Церква була передана у ведення відступників.

Уже самий факт передачі державними органами юрисдикції над Церквою в руки священиків був неправосильним. Наша Церква ієрархічна. Верховна влада — це Папа Римський, кардинали, єпископи. І тільки після фактичного знищення УКЦ на папері, у Львові був скликаний «собор» 10 березня 1946 р. Рівно годину потребували, щоб стікаючу кров'ю Церкву «вернути в лоно Руської Православної Церкви». Цікаво й повчально, що богоборці-комуністи так завзято змагалися за об'єднання цих двох різних Церков.

І глава Російської Православної Церкви Патріярх Олексій переступив через трупи розстріляних українських владик-архимандритів — таке «возз'єднання» було миле його способів думання. Російські царі з тодішньою Церквою також само знищували УКЦ, як робив це Сталін в нові часи.

Не будемо зупинятися на «історичному» Соборі у Льво-

ві, який, за вказівками Кремля, «покінчив» з 4-мільйонним українським народом на Західніх землях України.

Про зрадників і пам'ять зникла, а Церква живе собі й розвивається. Минуло 30 літ, як УКЦ перейшла в катакомби. Офіційно урядом УРСР, за допомогою його заплічних справ майстрів — беріїв і їм подібних, були знищені всі єпископи УКЦ. Але ми пережили роки сталінського лихоліття. Сьогодні, після засудження злочинів тирана Сталіна, становище, в якому перебуває частина українського народу і його дідівська Церква, — ненормальне. Смішно, щоб держава, яка проголосила своїм кредо: свобода, рівність, братерство — вела тотальне переслідування власного населення тільки за те, що воно рідною мовою славить Христа...

Ми, Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви, звертаємось до уряду УРСР з наступним

М Е М О Р А Н Д У М О М,

Щоб мати можливість виробити загальноприйняті норми для легалізації УКЦ [потрібно:]

1. [Провести] Вільні вибори в усіх єпархіях Західньої України і Закарпатської України; в тих єпархіях, де більшість парафіян складається з визнаців греко-католицької віри, повинна відбутися передача їм храмів, монастирів, каплиць.

2. Там, де парафіяни УКЦ в меншості у відношенні до інших груп віруючих, дозволити їм будувати молитовні дома.

3. Відновити учбові заклади УКЦ — духовні семінарії у Львові й Ужгороді.

4. Дозволити виїзд 50 студентам-богословам на навчання у Ватикан, а також по 10 студентів — у Відень, Варшаву й Мюнхен.

5. Повернути раніше сконфісковані типографії в п'ятьох єпархіях УКЦ.

6. Створити комісії по розслідуванню злочинної діяльності органів КДБ і МВС, з вини яких були репресовані українські священнослужителі й парафіяни.

7. Створити комісії по розслідуванню злочинної діяль-

ности радянських психіатрів, з вини яких були репресовані діячі УКЦ.

8. Церква зобов'язується виконувати всі приписи й закони держави і навчати про це парафіян.

9. Церква має своїм верховним владикою святішого Папу Римського, і через це будь-яке підкорення радянським властям неможливе.

Закон про відділення Церкви від держави повинен дотримуватися.

Голова Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви:

Йосиф Тереля

Члени групи:

Стефанія Петраш-Січко

о. Діонисій

о. Ігнатій

Секретар групи:

о. Григорій Будзінський

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

РОЗДІЛ ІХ

***ПОЛЯКИ-КАТОЛИКИ В УКРАЇНІ ТА
УКРАЇНЦІ-КАТОЛИКИ В ПОЛЬЩІ***

ЗВЕРНЕННЯ КАТОЛИКІВ-ПОЛЯЛІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

На Захід дійшов одинокий самвидавний документ католиків-поляків з с. Козарівки на вінниччині. В документі-проханні подані інформації про боротьбу поляків за право мати свій католицький костьол чи каплицю.

ВІД КАТОЛИКІВ-ПОЛЯКІВ СЕЛА КОЗАРІВКА

УРСР, Вінницька область, Барський райой,
Ялтушківська парафія з філією каплиці у Козарівці

П Р О Х А Н Н Я

Пояснюємо Вам, що в нашому селі 300 дворів поляків-католиків. Поблизу нашого села, довкруги нас, українські села мають дороги, якими можуть пересуватися різні автобуси.

У нас же нема дороги, бо ми всі у свому селі віруючі католики-поляки через це нам не дають каплиці й не дають автобусів, тому ми ходимо до костьолу.

Таж за Конституцією СРСР написано, якщо перебуває в селі 20 чоловік віруючих, реєструється громаду.

Та ми мали 7 км. від нас у Ялтушкові костьол, котрий зруйнувала влада. До Ялтушківського костьолу ми належали свого часу, ми мали свою каплицю, як філію Ялтушківського костьолу, і до нас тоді приїздив до каплиці ксьондз із Ялтушкова, для нашої обслуги в культурі релігійному.

Тепер найближче для нас, але на превеликий жаль Барський костьол аж 15 км. від нас в один бік та другий бік

15 км., разом 30 км. Треба йти пішки за всякої погоди — великі труднощі — нема як і не по силі через дорогу.

А ми ж люди роботяги, старики, пенсіонери й каліки, хочемо молитися разом у нашому культі — католицькому, бодай у неділю відвідувати каплицю.

За свою працю бездоганну (робіт) маємо право, щоб нас вдоволили й відкрили нам каплицю для відвідування разом усім. Нам місцева влада відмовила, нібито кажуть, що це не була каплиця, тільки склад.

Ми ж добре знаємо, що у цій каплиці ми всі молились.

Історія нашої каплиці була така: ще за царських часів було гоніння на католиків, отож молоду жінку вагітну було вбито шаблею, потерпіла вона за віру католицьку, кров'ю було залито землю від убитої жінки.

Люди нашого села на згадку, там же поховали її та звели велику фігуру Христа на великому камені на землі. Там же й збиралися весь час на молитву край могили «потерпілої», приходили неділями і святами, а на Великдень приїздив ксьондз із Ялтушківського костьолю й святив нам хліб біля Христа на могилі.

За розкоркулювання людей уже нова влада [віддала] панський дім великий дерев'яний людям нашим, щоб вони розібрали його для своєї користі. Люди порадилися й рішили розібрати дім — перенести й збудувати каплицю дерев'яну. Збудували на тому місці, де був хрест на могилі вбитої жінки, що віддала життя за віру; у цій каплиці люди молились до 1937 р., а 1937 року закривали костьоли по всій Україні, а Ялтушківський костюол зруйнували тоді зовсім. Каплицю теж нашу було закрито тоді, ну й лишилась у нас в селі, як філія.

Тоді у війну 1941 року відкривали костьоли — усюди й нам каплицю відкрили, ми її відвідували й уся парафія людей з Ялтушкова приходила до нас у Козарівку, ксьондз Михайло Жуківський, котрий тепер живе у Польщі в місті Торунь, це все було до 1948 року.

1948 року знову стали закривати костьоли й каплицю закрили. У деяких костьолах робили клуби та склади, каплицю нашу взяли під колгоспний склад.

Тепер каплиця стоїть порожня. Ми яких 4 роки просимо місцеву владу, щоб нам її повернула.

Та не хочуть повернути каплиці. Ми тоді надумали

просити Москву, ЦК партії. Замість того, щоб нам колгоспникам-трударям полів віддали каплицю, місцева влада стала мститися на нас...

1979 року у січні 26 дня [у] п'ятницю з Вінниці приїхав до Козарівки заступник Уповноваженого у справах релігій тов. Культицький Мілентій Павлович і ще з ним два чоловіка у цивільнім убранні, було питання за каплицю, щоб люди не вимагали каплиці — бо не віддадуть її, при чому у нього написано було на списку кілька чоловіків з нашого села та одна жінка — Олена Пасіка.

Коли люди побачили, що з'явилася в селі машина з людьми із властей, стали бігти з проською старі жінки з паличкою і каліки — колгоспники, просили відкрити каплицю, тоді побачили, що люди біжать до них, машина з представниками влади хутко поїхала з нашого села Козарівки.

Після цього приїзду з Вінниці стало ще гірше у нас на селі, чи не щодня приїздить міліція в село до нас.

1979 року 29 дня січня голова сільради товариш Німачук Федір Іванович та зав. бібліотекою Бистрицький Станіслав удвох прийшли до хати Пасіки Долина, котрий лежав у ліжку, а дружина його Олена Пасіка поїхала до Вінниці з хворим своїм хлопчиком, голова Німачук Ф. І. став бити Долина у ліжку до крові, а Бистрицький С. помагав йому теж. Долин зібрав усі сили свої, втік босоніж по снігові до сусідки, кривавив дуже дорогою, сусідка не мала чоловічих чобіт, поповз, бідолаха, до іншої сусідки із стогоном сильного болю... там дали Долинові чоботи й одяг верхній. Долин подався до колгоспної контори, там було засідання колгоспу, а на порозі контори вже стояли й дивилися два переможці, Німачук Ф. І. та Бистрицький С., а Долин побитий у крові був, він стогнав від побоїв усього тіла, йому нічого не сказали, тільки підсміювалися.

За те Долина побили, що він підписав прохання на поворот каплиці; потім ходив голова сільради Німачук Ф. І. нашим селом, залякував людей, рвав їх за коміри одягу, а ще наказував людям, хто проти радянської влади, підпишіться мені. Люди не хотіли підписуватися проти радянської влади, тож він змушував їх: «Відмовтесь від каплиці». Люди залякані, збентежені, не знали, що їм робити.

Того ж дня викликала наша влада місцева синів батьків,

що мешкають у Козарівці, [яких] сини працюють у містах. Це було з метою допомоги знущання із своїх віруючих родичів, різним залякуванням — щоб не вимагали каплиці.

Адже як ми віруючі католики-колгоспники просимо про поворот каплиці, це не говорить, що ми у своїй вітчизні відмовляємося від радянської влади; нашо перекручувати нашу сердешну просьбу.

Ми ж тільки просимо, як старики-пенсіонери, інваліди вітчизняної війни й каліки, що ми не можемо ходити далеко пішки, діставатися до костьола, а тому й хочемо, щоб на місці в нашому селі віддали каплицю, та ще й округ села нашого є — старенькі католички, вони і собі були б разом.

Усе життя ми старались, робили на полях і чесно віддавали свої труди урожаїв, а нас переслідують за віру й національність.

1937 року з нашого села 90 чоловіків вивезли на Сибір і вони більше не повернулися до рідні своєї у село Козарівку, за те, що вони були поляками віруючими...

А тепер ми поляки віруючі-католики звертаємося з проханням до всіх наших поляків поза кордоном, допоможіть нам, як своїм рідним братам у поверненні нам каплиці в селі Козарівка, на те, щоб ми могли спокійно молитися у своїм ріднім краї й каплиці.

Ще звертаємося до Вас, як до Папи Римського Івана Павла II, до нашого любого брата й батька одної крові польської, щоб поміг нам у поверненні каплиці та щоб нас не переслідували, як поляків.

Дуже щиро просимо передати написане-висловлене у проханні нашому Папі Римському.

[1979]

Католики-поляки села Козарівка

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНЦІВ-КАТОЛИКІВ ПОЛЬЩІ

Українські католики Польщі звернулися у березні 1984 р. до кард. Юзефа Глемпа, зясували йому стан Української Католицької Церкви в Польщі та поставили ряд вимог, домагаючись повернення багатотисячній українській громаді релігійних прав і свобод, якими користуються у тій країні поляки.

ДО ЄПИСКОПСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ПОЛЬЩІ
На руки ординарія Греко-католицької Церкви у Польщі
Емінінції о. кард. Юзефа Глемпа

Ваша Емінінціє!

Вірні братньої Греко-католицької Церкви у Польщі за-
тривожені Її щораз більшою загрозою, бажають предста-
вити Вашим Емінінціям і Вашим Ексцеленціям теперішній
стан нашої спільноти, а також висловити наші сподівання,
здійснення яких, на нашу думку, збереже нас перед повним
зникненням.

Стан нашої Церкви не може бути далі об'єктом мов-
чанки і несвідомости. Ми не маємо власної Ієрархії і цер-
ковної організації, яка могла б нас оборонити. Ми позбав-
лені всіх прав і в обличчі цієї суворої дійсности, повністю
безрадни.

Протягом багатьох років довкола нас панувала змовна
мовчанка. Аж після обрання Папи Івана Павла II, про нас
принагідно почули в кількох випадках. Протягом чоти-
рьох десятиріч, за кількома винятками, ніхто нами не ці-
кавився. Ми були залишені самі собі в обличчі нищівних
впливів, які довели нас над берег існування. Громадськість,

в якій ми живемо, не має найменшої уяви, хто ми такі. Часто трактують нас як екзотичних еретиків.

Звертаємося до вас, як отців Римо-католицької Церкви, яка розпоряджає в цьому краю значними й багатосторонніми можливостями, якими у своїй щедрості Ви могли б поділитися з нами бодай малою частиною, бо це було б для нас великим порятунком.

Від непам'ятних часів південно-східні землі теперішньої Польщі замешкував український нарід, який виводить свої християнські традиції від навчань св. Кирила й Методія у IX сторіччі. Незважаючи на різні перешкоди і тривалий протягом століть процес винародовлення верхівки нашого народу, ще в першій половині XX сторіччя ми становили об'єднану цілість під релігійним і національним оглядом.

Одним з виявів розвиненого релігійного й культурного життя було те, що в кожній місцевості цього району була церква з багатим та оригінальним внутрішнім устаткуванням, що своєю зовнішньою формою і внутрішнім змістом виявляв духом єдність з усім українським народом.

Два роки після останньої війни нас звідти виселили і правом кулака позбавили дорібку багатьох поколінь, прив'язання до прадідівської землі, можливості розвивати власну культуру і практикувати релігію в нашому обряді. І ніхто не став у нашій обороні, ані до сьогоднішнього дня не зайняв у цій справі становища. Можна б подумати, що нічого не трапилось.

Після виселення ми опинилися розсіяні по західних і північних землях і ніде ми не мали права організувати власну громаду. Наше становище під цим оглядом гірше від єврейської діаспори. Нас позбавили духової опіки в даному нам Богом обряді, що умовно називають греко-католицьким, примушуючи наших священників працювати для Римо-католицької Церкви та її вірних. У таких умовах значна частина нашого народу, не маючи ні звідки помочі, розплинулась у морі чужого оточення. Тільки нечисленні, завдяки своїй витривалості і ясному почуттю релігійно-національної окремішності, зберегли свій обряд і в тому дусі виховують свої родини. Інші, одначе, маючи до вибору Католицьку Церкву але з чужим обрядом та мовою і такою самою Літургією у Православній Церкві, вибрали останнє, відриваючись таким чином від довговікової єдності з Апостольською столицею.

Аж після 1956 року, завдяки наполегливим старанням активних людей одночасно із створенням громадсько-культурних національних вогнищ діяльності, ми дочекались, принаймні у сильніших осередках тимчасового служення Божественної Літургії. Не всюди ми знаходили зрозуміння і доброзичливість, яка, згідно з християнським правилом любови ближнього, особливо належить вигнанцям.

Траплялися й далі трапляються випадки вмисних, просто злісних перешкод для наших священників виконувати душпастирську службу. Бувають випадки відкритого легковаження наших священників і нашого обряду. Загальним явищем є те, що парохі латинського обряду приховують у метрикальних документах присутність наших вірних на терені їх парафії, а крім того, стараються всіма можливими способами впливати на наших вірних, щоб вони користувались тільки їх пастирськими послугами. Навіть у цих осередках, де зустрічаємось із сердечною прихильністю місцевих душпастирів, не маємо можливості приймати в нашому обряді усіх Святих Тайн, включно з церемонією похорону і практикування напівлітургічних відправ, а це є необхідною передумовою живої віри в серцях Божого люду. Це діється так, з одної сторони, з причини великої нестачі наших священників, дяків та катехитів, а з другої, з конечности служіння Божественної Літургії у визначених нам годинах і далекій віддалі наших парафіяльних осередків від місця замешкання вірних. Деякі з них мусять їхати 30, 40 і більше кілометрів, щоб взяти живу участь у Божественній Літургії у своєму обряді.

У 60-х і 70-х роках ядром нашого духовенства були в більшості священники похилого віку. То були греко-католицькі священники, які відійшли на емеритуру, але замість відпочивати, як їх брати латинського обряду, піднялися важкої праці серед свого народу. З причини віку, стану здоров'я і великої нестачі, їх душпастирська праця обмежувалася до служіння Божественної Літургії раз на 2-4 тижні. З бігом років було щораз менше священників, а молодші не прибували. І зовсім не тому, що не було покликань!

Одних випускників перед закінченням дієцезальних і монаших семінарій намовляли, і навіть змушували змінити обряд на римо-католицький, в якому вони в більшості

досьогодні працюють (на бажання можемо подати конкретні приклади). Інші, щоб не піддатись польонізації, вибрали православні семінарії. Тільки небагатьом пощастило подолати великі перешкоди і засідки та виконувати душпастирську працю в обряді своїх предків. Аж у 1975 році, завдяки багаторічним старанням бл.п. о. митрата Василя Гриника, були висвячені перші кандидати на душпастирів у греко-католицькому обряді.

Незважаючи на те, що кожного року кілька осіб доповнює ряди наших священиків, потреби є такі великі, що далі не вистачає, щоб у кожному скупченні українців діяла парафія греко-католицького обряду. Буває, що навіть після створення греко-католицької парафії, частина наших вірних залишається з привички членами римо-католицьких парафій. Молодь, яка не знає обряду своїх предків, закладає нові родини і за звичкою, бо є нестачі відповідної душпастирської опіки, виховує своїх дітей у римо-католицькому обряді. Таким чином замикається коло і процес денационалізації українців і нехтування Греко-католицької Церкви триває. Наша трагічна ситуація не знаходить зрозуміння.

Місцеві катехити, замість нагадувати дітям і молоді про обов'язок приналежності або повернення до Східної Церкви, яка є їх правдивою матір'ю, заохочують їх практикувати в домінуючому обряді. Можливо, це діється тому, що про це їх не вчать на курсах. Але нехтування проблеми української людности та Української Католицької Церкви в таких дієцезіях, як Гарнів, Перемишль та деяких інших не є тільки наслідком несвідомости.

У 1947 році на західні і північні землі переселено приблизно 500,000 українців у переважній більшості греко-католиків. В теперішню пору на тому самому терені постійну участь у наших Божественних Літургіях бере лише кількадесят тисяч вірних. Це не тільки наслідок різного роду адміністративних потягнень. Перед виселенням ми вміли витворити протягом століть у своїх осередках механізм оборони перед денационалізацією. У міжвоєнних роках ми зуміли дуже успішно протиставитись наступові православ'я, додаючи в ньому інтереси та дії чужих сторін, які пробували нас порізнити. Опинившись, одначе, в розсіянні і відчуваючи нищівний вплив середовища, багато з нас бачить у втечі до православ'я можливість зберегти власну тотожність.

Це дуже вимовне й одночасно трагічне!

Звертаємося до достойних Єпископів, як членів народу, який протягом своєї історії переживав подібні трагедії, щоб принаймні тепер не мовчали. Адже Папа Урбан VIII видав 7 лютого 1624 р. декрет, в якому, між іншим, недвозначно сказано архієпископам, єпископам та іншим латинським достойникам, а також їх урядовцям, щоб не відважувались приймати до латинського обряду нікого з уніятів, як світських, так і духовних і то під жодною умовою та з будь-якої причини. Чому цей документ до сьогоднішнього дня не був опублікований у Польщі?

Адже катехити і випускники семінарій у всіх дієцезіях у Польщі, а зокрема в західних, північних і південно-східних, повинні бути докладно поінформовані про те, подібно як і про постанови Ватиканського Собору II, що стосуються Східних Церков. На цих теренах це питання завжди гаряче й відкрите.

У четвертій точці «Декрету про Східні Церкви» написано: «Отож по всьому світі треба пильнувати збереження, а також розвитку всіх окремих Церков, і тому треба творити парафії і власну ієрархію, де цього вимагає духовне добро вірних... Усі духовники й особи, які готуються до священницьких свячень, повинні бути належно навчені про обряди, а зокрема про практичні вказівки, які стосуються різних обрядів. Мало цього, навіть і світських треба повчати під час катехизації про обряди та відповідні приписи».

А як це виглядає у практиці?

Протягом 40 років, за винятком виступу о. архієпископа Г. Гульбіновіча під час привітання Папи в 1983 р. і подібному випадку у Кракові, не було ані однієї офіційної згадки на цю тему, ані однієї проповіді!

Так наче на західних, північних і південно-східних землях та взагалі у Польщі не було ні одного вірного Східної Церкви. Такий є стан нашої діаспори на вигнанні.

Не інакшою є ситуація на залишених землях. Після 1956 р. багато українців вернулися на свою батьківщину і в деяких місцевостях знову становлять більшість мешканців. Тим часом ані однієї церкви не звернено їх власникам, а в багатьох місцевостях нам ставлять труднощі або навіть унеможливають влаштувати Божественні Літургії.

У Криниці довготривалі старання нашого генерального

вікарія і вірних дозволити служити Божественну Літургію у церкві, збудованій нашими предками, не мали успіху. Цю ситуацію швидко використали тамошні, нечисленні православні й одержавши в короткому часі згоду на будову нової церкви, з'єднали собі значну частину розчарованих греко-католиків. Подібно мається справа і в Перемишлі, де досі не вільно нам служити Божественній Літургії в нашій катедрі. Так само і в Хотинці, Пождячі, Устриках, Сяноці. Список труднощів і штучно ставлених нам перешкод можна продовжувати і розширити багатьма конкретними випадками, але ця презентація не є нашою ціллю. Віримо, що всі вони відомі Божому милосердю.

До Вас, Достойні Єпископи, звертаємося з закликом про допомогу у вірі, що керовані братерським почуттям єдності у Святому Дусі, нам її уділите. Віримо, що можна буде направити ситуацію, а процеси упадку перемініться на ріст. Віримо також у Вашу добру волю.

Отож побажання, здійснення яких допоможе уздоровити життя Української Греко-католицької Церкви у Польщі:

1. Доведіть до того, щоб замість існуючих функцій генеральних вікаріїв, Апостольська Столиця іменувала для нашого обряду єпископів-ординаріїв, з осідком у Перемишлі і, напр., у Варшаві і принаймні висвятила єпископів-помічників. Вони повинні підлягати нашому Верховному Архієпископові. Ці єпископи повинні мати право бути учасниками Єпископської конференції в Польщі і право голосу у справах, які стосуються нашого обряду.

2. Уможливлення служіння Божественних Літургій в єпископській катедрі в Перемишлі для вірних греко-католиків, а також привернення у ній зруйнованого внутрішнього устаткування.

3. Доведіть, щоб всі духовники, які виводяться з греко-католицьких родин, були скеровані на обслугу наших вірних.

4. Регулярно проголошуйте, принаймні два рази на рік, у всіх римо-католицьких костельох на терені дієцезій Вроцлава, Гожова, Щеціна-Каменська, коло Бжеско-Кошаліна, Познаня, Вармінська, Білостоцька, Варшави, Гданська, Люблина, Любачова, Перемишля, Тарнова, Кракова, Катовиць, Опольська та інших про обов'язок повороту вірних і їхніх дітей до греко-католицького обряду, якщо вони з нього походять.

5. Видайте розпорядження, щоб римо-католицькі священники не вінчали наречених східнього обряду. Вони повинні інформувати молодих про обов'язок приймати Святі Тайни в обряді своїх батьків і неодмінно відсилати їх до наших капелянів. Це стосується також Святого Хрещення, крім наглих випадків, а також тайни Святого Причастя і Миропомазання.

6. Допоможіть у творенні в кожному скупченні українських людей парафій того ж обряду.

7. Поверніть греко-католицькі церкви на залишених землях (південно-східні воєводства) їх правовим власникам, а на інших землях, замешкалих українською людністю, призначіть відповідні об'єкти (головно невживані костьоли) на церкви з повним внутрішнім устаткуванням, згідно з вимогами нашої Літургії.

8. Введіть у всіх навчальних осередках катехитів для навчання в дієцезіях предмету про католицькі обряди, які діють у Польщі і зобов'яжіть катехитів, щоб вони нагадували дітям і молоді обов'язок повороту до обряду батьків навіть тоді, коли самі батьки з вигоди, несвідомости, чи із страху вже про це не дбають.

9. Допоможіть у видаванні церковних книжок, молитвенників, катехизмів та інших книжок для напівлітургійних відправ українською мовою.

10. Допоможіть у видаванні постійного місячника українською мовою, присвяченого проблемам Греко-католицької Церкви в Польщі.

Ті вище подані побажання не є нічим новим, бо вони виникають з букви і духу Ватиканського Собору II застосованих до реальної ситуації нашої Церкви у Польщі.

Маємо надію, що здійснення цих побажань оздоровить становище нашого обряду, спричинить поворот на лоно Церкви багатьох осіб, які самовільно змінили обряд і піднесе рівень релігійного життя в обидвох обрядах.

Ми глибоко переконані, що їх здійснення є зовсім реальне, бо є в рамках можливостей Римо-католицької Церкви. Це буде важний і незабутній вклад Вашої Церкви, яка диспонує у Польській Народній Республіці великими можливостями, вкладом у рятування братньої Східньої Церкви в Польщі перед її повним зникненням. До цього наглить недалекий ювілей 1000-ліття хрещення руського монарха Володимира Великого і Хрещення Руси-України.

Ми свідомі що цей лист не вичерпує в цілості проблеми, ми тільки хочемо звернути увагу Ваших Емінінцій та Екссцеленцій на наше трагічне становище в переконанні, що це знайде відгук в наказі: «любіться взаємно, як я вас полюбив» і що на цій підставі нам буде дана допомога.

На закінчення нашого листа бажаємо зазначити, що співпраця наших Церков у Польщі має не тільки тіні, але й чимало ясних сторінок, чим радіють наші серця.

За посередництвом Ваших Емінінцій та Екссцеленцій бажаємо висловити вдячність усім тим духовним особам, які систематично й по-християнськи помагають нам поборювати багато щоденних труднощів.

Хочемо також цією дорогою подякувати Емінінції Отцю Кардиналові Юзефові Глемпові за батьківського пастирського листа, що його він скерував до нас у празник Різдва Христового в 1982 р. Цей лист наші вірні прийняли із зворушенням, і він все ще в нашій пам'яті. Маємо надію, що Отець Примас, наш Ординарій, забажає перевести візитацію наших поважніших релігійних осередків та, йдучи за прикладом теперішнього Папи, схоче відслужити нам Боже-ственну Літургію у візантійсько-українському обряді. Такі візитації, без сумніву, викликали б значне оживлення релігійного духу й поворот багатьох осіб до своєї Церкви, тим збагачуючи й усю Католицьку Церкву.

Наше останнє прохання збігається із становищем Ватиканського Собору II висловленим в 6-ій точці декрету про Східні Католицькі Церкви, де читаємо: «Ті, які з рації чи уряду, чи апостольської служби є в частих стосунках із Східними Церквами або з їх вірними, мають набрати знання й шанувати обряди, карність, науку, історію, а також духа східних християн, відповідно до поваги здійснюваного ними уряду».

6 березня 1984 року

З висловами пошани

Отримують:

1. Блаженніший Верховний Архiepіскоп в Римі,
2. Конгрегація для Східних Церков,
3. Генеральний Вікарій о. митрат Йосафат Романик,
4. Генеральний Вікарій о. митрат Іван Мартиняк.

Опубл.: «Америка». Філадельфія, 1984, 4 і 5 жовтня.

РОЗДІЛ X

*СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
І ВІРУЮЧИХ В УРСР*

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1968-1969

У 1969 р. в самвидаві розповсюджено статтю невідомого автора «Дещо про свободу совісті». Після довгих років перерви — це перша обширна інформація про боротьбу радянської влади з Українською Католицькою Церквою, її священниками і вірними на зетлях Західньої України.

ДЕЩО ПРО СВОБОДУ СОВІСТІ

Всупереч Конституції СРСР, яка гарантує свободу совісті, у 1945-1946 роках у Західній Україні була насильницьки ліквідована Греко-католицька Церква. Ліквідацію проводили органи КДБ методами прямого терору. Священиків, які не перейшли на російську православну віру, зфабрикувавши фальшиві звинувачення, відправили в табори. Незважаючи на терор, Греко-католицька Церква продовжувала і продовжує функціонувати підпільно. Вона має великий авторитет серед місцевого населення, оскільки протягом останніх десятиріч перед ліквідацією стояла на боці змагань українців проти полонізації, за національно-культурний розвій нації.

Останніми роками, у зв'язку з пожвавленням діяльності підпільних священників, посилюлися репресивні заходи щодо них. До осені 1968 року, однак, каральні органи в основному обмежувалися нетривалими арештами, побиттям, штрафами тощо. Ось кілька прикладів з довгого ряду однотипних (майже всі приклади з одного району на Львівщині).

На початку 1968 року в селі Березець Городоцького

району кадебіст з Городка дуже побив отця Романа Чолія за проведення греко-католицької відправи у офіційно закритій церкві (церкви, як правило, закривають під приводом браку православних священників), а після цього побитого ще й оштрафували на 50 крб.

У Великодню суботу 1968 року прокурор Городецького району і секретар райкому партії поїхали в село Добряни, де помітили на цвинтарі вбрану квітами і стрічками стрілецьку могилу. «Як ви сміли! Там же бандити поховані!», накинулися вони на присутніх. «Вони за волю України загинули», відповів хтось із натовпу. «Вас би всіх тут спалити, всі ви бандити», почули у відповідь. Потім начальники звернули увагу на вбраний вінками і вишивками дерев'яний великодній хрест. «Скільки тут колгоспного труда пішло», зауважив прокурор, показуючи на вишивки і розкидаючи ногами квіти. Далі, не задумуючися, начальники витягли з машини каністру з бензином, облили і підпалили хрест. У селі вдарили в дзвони, збіглися люди і побили начальників. Прізвище секретаря райкому не встановлене, прізвище прокурора, здається, Шевчук.

Перед Великоднем 1968 року в селі Хиневичі того ж району греко-католицький священник Петро Городецький лишився в церкві сповідати людей. Близько 11-ої години вечора до церкви зайшов секретар сільської парторганізації Мелешко і голова сільради Музика з колгоспними бригадирами. Отцю Городецькому скрутили руки, завели в сільраду і викликали з Городка міліцію. В районі його кинули в КПУ (камера попереднього ув'язнення), глузували з нього, фотографували, обвішали релігійними образами тощо. Протримали в камері два дні, після чого відправили в Львівське КДБ до якогось Зінченка, який погрожував ув'язненням і пропонував «работать с нами». На той раз Городецького відпустили. Однак через тиждень у нього зробили трус, відібрали кілька передруків з книжок — виключно релігійно-дидактичного характеру, забрали магнітофон і стрічку із записом проповіді єпископа Бучка з Ватикану, де теж не було нічого протидержавного, релігійні книги (молитовники, часослов, служебник), які не заборонені для вживання. Прокурор району (той самий, що палив хреста у Добрянах) бив Городецького вилученими паперами по обличчю в присутності офіцерів міліції, які, щоб не бути свідками, поспішно вийшли.

У Крехові Нестерівського району на Львівщині у 1968 році на Петра і Павла дільничний міліціонер затримав греко-католицького священника отця Пелеха, а потім у Нестерові у приватному домі побив його.

19 серпня 1968 року в селі Градівці Городоцького району дільничний міліціонер відібрав після відправи у греко-католицького священника отця Петра Пиріжка хрест, часослов і т. п. і тягнув його у «воронок», але люди не дали. Міліціонер подзвонив до району, що на нього вчинено напад і о. Пиріжка 20 разів після того викликали до Городка, де прокурор йому погрожував судом за самоуправство, навіть пред'явив звинувачення, але відпустив, попередивши: «Ждіте суда».

Восени 1968 року в Городоцькому районі до кільканадцяти закритих церков завезли зерно, полюву, штучні добрива, але люди першої ж ночі повикидали це все і очистили церкви. Ось як відбувалося це в селі Милятині 24-25 вересня. Захопленням церкви керували заступник начальника районної міліції Малишевський і заступник голови райвиконкому Шумкін. Їм допомагали дільничний міліціонер і колгоспні бригадири. Вночі вони зламали замок на церкві і примусили двох фірманів завести до церкви зерно. Ті дали знати людям, які, прокинувшись, позбігалися і повикидали зерно з церкви. Наступного дня ніхто в селі не вийшов на роботу. Страйк тривав два дні, на ферми привозили робітниць-кравчинь з райцентру. Церкву відстояли, але багатьох людей поштрафували по 30-50 крб.

Подібні події відбувалися по всій Західній Україні. У селі Тисьмениці Івано-Франківської області, наприклад, на захист церкви, яку мали руйнувати, виступило все село, прогнали міліцію і три дні захищали церкву, закрившись в ній. Церква лишилася ціла, але кагебісти «відшукали» «організаторів» — колгоспного коваля Володимира Василика, якого заарештували і засудили на початку 1968 року до 7 років (!) таборів суворого режиму за ст. 62 КК УРСР (антирадянська пропаганда і агітація). Десь тоді ж за греко-католицьку діяльність на Івано-Франківщині був засуджений до 5 (чи до трьох?) років Дзюрбан (чи Дзюбан), який, як і Василик, знаходиться в Мордовських політичних таборах. У Яремчі Івано-Франківської області в 1968 році

заарештовано і засуджено на 2 роки священника, який читав дітям катехізіс.

Різно посилювалися релігійні гоніння за Західній Україні з жовтня 1968 року. В середині греко-католиків ходить версія, — не знати, наскільки правдива, — що ініціатором гонінь виступив Київський православний митрополит. Нібито в 1968 році у Почаєві на з'їзді духовенства деякі православні священники із Західньої України нарікали на конкуренцію греко-католиків, на що митрополит пообіцяв звернутися до партії й уряду УРСР (нібито особисто до Шелеста) з проханням втрутитися. Буцімто після такого звернення каральним органам була дана вказівка до 100-річчя Леніна викоринити залишки Греко-католицької Церкви і позбавити Російську Православну Церкву конкурента.

18 жовтня 1968 року Львівська прокуратура одночасно обшукала одинадцять греко-католицьких священників у самому тільки Львові: отців Миколу Дейнеку, Йосифа Воронівського, Филимона Курчабу, Василя Величковського, Петра Васишина, Івана Лопадчака, Петра Городецького, Миколу Волосянка (чи Овсянка?), В. Стернюка. Десь у ці ж дні обшукали отців Миколу Грициляка та Петра Пиріжка.

Під час обшуків забиралося виключно все, що має відношення до релігії: священницький одяг, релігійні книжки і проповіді, образки релігійного змісту, дерев'яні хрести, образи, свячену воду, свічки, вино (а в одного священника слідчий додумався конфіскувати навіть... пляшку «Московської», а також фотоапарати, магнітофони, навіть гроші (велику суму у отця Величковського, 800 крб. у отця Овсянка). Як правило, вилучені речі культу не є забороненими і їх дозволяється тримати в приватних помешканнях. У деяких священників відібрали Святі Таїнства, що є грубою образою релігійних почуттів.

Тоді й прийшли арешти. У Львові арештували отця Городецького, в Коломиї — о. Бахталовського. У січні 1969 року Львівська прокуратура заарештувала підпільного греко-католицького єпископа о. Василя Величковського.

Протягом 1969 року обшуки й допити не припинялися по всій Західній Україні, набравши дуже масового характеру. Ось не всі дані по Львову: о. Стернюка за кілька місяців обшукали тричі, знову обшукали о. Цегельського,

забрали священницькі речі, церковну літературу, магнітофони, друкарську машинку, магнітофонні стрічки з найбезневиннішими записами. У о. Третьяка забрали біблію старих видань, співаники, ікони, обшукали колишніх Редemptористів (чернечий Чин), наприклад, о. Смаля. Перетрусили помешкання в яких живуть колишні черниці і йосифітки, василіянки, бельгійки (зараз вони, як правило, працюють або кравчинями, або санітарками у лікарнях). У черниць забирали релігійні видання і речі культу, пошитий ними священницький одяг, гроші тощо. Під час одного з обшуків, наприклад, зумисне поламали престол з Богородицею. На Львівщині обшукали о. Оришкевича (Олесько), о. Чолія (Городок), у колишнього ченця, що мешкає у Зимній Воді під Львовом, відібрали всі гроші, навіть мідяки і т.д., і т.п.

Якщо у Львові, Івано-Франківську та інших більших містах під час трусів поводитися трохи чемніше, то в селах каральні органи (міліція, прокуратура, КДБ) вели себе дуже брутально: здирали зі стін і топтали ногами образи, відбирали і дерли документи про духовну освіту тощо. Деяким обшуканим не лишали протоколів обшуку, іншим не вписували у протокол багатьох відібраних речей.

Тим часом пройшли суди над заарештованими. Львівський обласний суд у жовтні 1969 року засудив на три роки позбавлення волі за ст. 187-1 КК УРСР єпископа Греко-католицької Церкви о. Василя Величковського. Василь Величковський до насильницької ліквідації Греко-католицької Церкви був настоятелем (ігуменом) монастиря, був засуджений після війни за відмову перейти у православ'я, єпископський сан одержав таємно уже після ліквідації Церкви. Арештовано його нібито у зв'язку з висвяченням двох молодих священників і листуванням із закордоном (очевидно, з Ватиканом). Слідство вів свідчий Львівської прокуратури Добровський. В. Величковський має похилий вік (близько 80 років*), в тюрмі у нього було два інсульти.

У надрукованих у львівській пресі статтях про суд над Величковським в основному говориться про його діяльність під час війни, до першого засудження, і майже нічого кон-

---

* Єп. В. Величковський у той час мав 65 років.

кретного про теперішнє звинувачення («під виглядом релігійних проповідей став зводити наклепи на радянську дійсність», «регулярно слухав радіопередачі з Ватикану, в яких містилися наклепи на СРСР і поширював їх серед населення, систематично порушував закони про відокремлення Церкви від держави і школи від Церкви, спекулював, привласнював великі суми грошей», «...у 1965-67 рр. Величковський написав книжку „Історія чудотворної ікони Божої Матері Безнастанної Помочі“, в якій було чимало наклепів на нашу державу і суспільний лад... Він повчав одновірців чесності і справедливості. Він намагався доводити, що уніяти були якимись патріотами... З напоїв споживав переважно „Істру“, а своїх напарників по чарці частував менш добірними»).

Отець Петро Городецький має приблизно 40 років, висвячений у греко-католицькі священники уже після офіційної ліквідації Церкви. Працював електрозварником на Львівському заводі автотранспорту, звідки його викинули за релігійну діяльність. Має двох малих дітей. Засуджений за ст. 187-1 КК УРСР теж, здається, на три роки позбавлення волі.

У вересні чи жовтні 1969 року Івано-Франківський обласний суд засудив о. Бахталовського із Коломиї. Інформацію про цей суд беремо із статті «Чорне серце» завідуючого кафедрою філософії і наукового комунізму Івано-Франківського медінституту В. Кравця в газеті «Прикарпатська правда» за 31. X. 1969 року. На жаль, ця стаття, як і всі подібні, майже не містить об'єктивної інформації, зате багата на голосливі звинувачення типу «діяв Бахталовський по інструкціях імперіалізму (?), служив їм вірно». Не відомо, за якою статтею і на який термін засудили о. Бахталовського. Дізнаємося, що о. Бахталовський належав до тих греко-католицьких священників, які не визнали рішень собору (т. зв. Львівського собору 1946 року) і за це був тоді засуджений. Тепер Бахталовського судили нібито за те, що він проводив з трьома підлітками уроки теології і богослужіння, а також за «проповіді антирадянського змісту», хоч із статті не видно, де ж о. Бахталовський ці антирадянські проповіді виголошував. Проповіді вилучені у нього під час обшуку разом з друкарською машинкою, магнітофоном, стрічками. Про позицію о. Бахталовського

на суді і про справжню суть його діяльності можна судити з такого абзацу статті В. Кравця:

«Радянська держава послідовно дотримується Конституції СРСР, яка гарантує всім громадянам свободу совісті, свободу відправлення релігійних культів і свободу антирелігійної пропаганди. Це всім відомо, а на суді Бахталовський заявив, що він, мовляв, „дезорієнтований” щодо ставлення держави до релігії і Церкви. Цією лицемірною заявою уніят хотів приховати свою ворожу політичну, антирадянську діяльність, видати її за... відправлення релігійних культів».

Кілька слів про те, що «всім відомо». Всім відомо, що у нас законом заборонено тільки декілька сект, які вважаються шкідливими. Греко-католицька Церква не є сектантською, і її ліквідація офіційно пояснюється тільки волевиявом віруючих. Однак, згідно закону кожна громада, подавши заяву з двадцятьма підписами, має право відкривати молитовний дім і відправляти богослужіння в будь-якій вірі. З різних сіл Галичини неодноразово надходили такі заяви за багатьма підписами з проханням дозволити греко-католицьке богослужіння (наприклад, із села Мшани Городоцького району, із села Хоросниці Мостиського району на Львівщині). Але ці заяви незмінно клали під сукно.

Існуюча думка, що до теперішніх переслідувань владою греко-католиків причетна Російська Православна Церква, підтверджується останнім часом тим що від церковних верхів з Москви (чи Києва) надійшла вказівка викидати з керівних посад навіть колишніх греко-католицьких священників, які під тиском у 1945-46 рр. прийняли православ'я. Наприклад: із Святоюрського собору у Львові викинуто отця Ратича, подібні заходи робиться там і щодо отця Юрика.

Опубл.: «Український вісник». Самвидавний журнал з України. 1968, ч. 1. Париж-Балтимор, Вво. «Смолоскип» і ПУДФ, 1971, стор. 56-63.

УКРАЇНЦІ-КАТОЛИКИ СТРИЯ ДОМАГАЮТЬСЯ СВОЇХ РЕЛІГІЙНИХ ПРАВ

1972 року 180 українців-католиків Стрия вислали лист-скар-гу Раді у справах релігій при Раді міністрів СРСР в Москві, домагаючись права мати свою українську католицьку церкву і відправляти богослужіння в українському католицькому обряді.

РАДІ У СПРАВАХ РЕЛІГІЙ ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ СРСР

Смоленський бльвр. 11

Від українців-католиків м. Стрия Львівської обл.

СКАРГА

Ми католики українці м. Стрия що на Львівщині, про-симо Вас дати нам одну церкву для нашого релігійного користування. Коли нам наші місцеві власті відібрали наші церкви і зачали нас заганяти в православну церкву, ми були змушені довгі роки збиратись по своїх домах для своїх релігійних потреб.

А тепер і там нам забороняють молитися, нас розга-няють, арештують, навіть літніх старців. Нас дуже болить, що наші українські власті так несправедливо з нами по-ступають. Аджеж в нашому місті залишили вони в спокою польську церкву для поляків-католиків. А ми ж цієї самої католицької віри, що й вони. Чому їм вільно молитися у своєму храмі, згідно своїх звичаїв, у їхній рідній мові, а нам не вільно? — Чи ж за те стільки тисячів наших синів і братів віддали життя на фронтах боротьби з німецькими фашистами, чи стільки наших інвалідів, що осталося жи-вими і за те свою кров проливали, щоб дочекатися такої несправедливості від своєї рідної влади, яка полякам ли-шила їхні святині, православним дає повну свободу, ще і нас заганяє у їхні храми, а тільки нам, українцям-католи-

кам не дозволяє мати ні одної церкви, щоб там по-своєму молитись? Нам постійно відповідають: самі ваші священники зліквідували вашу Церкву і перейшли на православ'я.

Так, у нас згідно наших радянських законів є повна свобода вірити або не вірити, визнавати таку чи іншу віру. Вони, ті священники зліквідували для себе свою віру і перейшли у православ'я, а завтра вони зліквідують мову і православну Церкву та стануть атеїстами. Хто їм це заборонить? Але, в ім'я цієї свободи радянських громадян, яке право мають вони, православні батюшки, накидати другим своє православ'я, тим, які твердо рішили держатись своєї католицької віри і Церкви?!

Наші радянські власті не переслідують Католицької Церкви, особливо коли тепер Папа римський став в ряди головних борців за мир і справедливість у світі разом з Радянським Союзом, а в Радянському Союзі мають свої католицькі церкви поляки, білоруси, латиші, литовці, німці, мешканці самої Москви. Тільки нам, українцям-католикам не вільно мати ні однієї святині. Що більше, — навіть по домах, всупереч людській гостинності, не вільно нам одним одних запросити і молитись згідно наших релігійних католицьких звичаїв.

Тому звертаємось до Вас, представників найвищої радянської влади, яка вміло і справедливо керує 200-мільйонною великою державою: накажіть нашим українським властям, щоб не кривдили нас, своїх громадян, наче мачуха своїх дітей, а щоб дали нам те, що радянська влада дає католикам других націй. Не дозвольте довше нас кривдити у нашій католицькій вірі місцевими властями, які у своїй атеїстичній і православній наполегливості витискають тільки сльози з наших очей, та завдають тяжкого болю нашому серцю, що ніяк не вчить нас шанувати і любити свою радянську владу. Бо сльози і біль доводять лиш до огірчення й ненависти. А кому це потрібне. Хіба одним ворогам нашої радянської влади.

Дайте нам, просимо, католицьку церкву, як усім другим католикам, а за це будемо Вам щиро вдячні і словом і ділом.

Стрий, 1972

(180 підписів)

Опубл.: «Українські вісті», Едмонтон, 1972, 7 грудня.

ЛИСТ ВІРУЮЧИХ ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «НАУКА И РЕЛИГИЯ»

Лист українських віруючих, правдоподібно католиків з Західної України, дійшов на Захід шляхами самвидаву без дати. З тексту виходить, що його написали з кінцем 1972 р. люди глибоко віруючі, які мають сильні і переконливі аргументи в боротьбі з атеїстичною пропагандою.

РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «НАУКА И РЕЛИГИЯ»

від українських віруючих читачів

П И С Ь М О

Шановна Редакціє, шановні робітники журналу
«Наука и религия»

Ви представляєте і виробляєте суспільну думку нашої країни в найбільш зацікавлюючому всіх питанні, в питанні релігії. З цим питанням зв'язане те, що найбільш заторкує людину, її особисту гідність, змісл життя, основу і ціль цілого творіння, основну норму поступування. І ми думаємо, що це питання гідне всестороннього обговорення, тому ми вважаємо дуже бажаним, щоб на сторінках вашого журналу могли появлятися статті не лише з позицій атеїзму, але і з позицій віри. Ясно, що це зависить перш за все від вашої доброї волі й від того, як ви оціните потребу пізнавати людей та їх думки з безпосереднього джерела, як ви признаєте ту елементарну істину, що людям одної країни, людям, які ділять одну судьбу, які спільно працюють над спільним майбутнім нашим і наших дітей, треба таки краще пізнаватись і щиріше та без боязні обмінюватись думками.

Ясно, що ви не будете чекати від нас якихось наукових статей, бо віруючі нашої країни — це переважно прості робітники, пересічні інтелігенти, які не змогли кінчити високих шкіл і не мали змоги основно вивчити навіть самої релігії задля вам добре відомих причин. Але, на нашу думку, це люди чесні й справедливі, вони зовсім не хочуть займатись якоюсь клеветою, пустими вигадками, роздуванням ненависті... Якщо вони писали б вам, вони писали б про свої особисті пережиття; про людей, які безпосередньо їм відомі з їх оточення, і які, на жаль, піддані всяким несправедливим очорненням і гонінням; вони писали б вам, як ясні факти, перекручені в пресі, стаються не фактами, а смішними фантазіями; як, на жаль, вони самі себе не пізнають в картинах, знятих із них. Їх щирі, відкриті відзиви про себе і їм добре відомі справи та особи вияснили б і для вас деякі речі, над якими ви мучитесь, не могучи їх ні зрозуміти, ні пояснити. З обопільного діалогу настає обопільне порозуміння, за цим родиться взаємне довір'я, і з таких щиролюдських контактів кожний може тільки виграти.

Ви не бійтесь того, що ми, може, скажемо й про хибі вашої роботи, ми не були б справжніми людьми, якщо б хотіли лицемірити і плазувати перед сильнішими, однак ви не думайте, що ми не вміємо оцінити всього того, що ви вносите позитивного в життя через свою і вам близьких людей наукову працю, що ви доброго зробили для віруючих через свою здорову критику. Все, що чесне, розумне, основане на фактах і доказах чи історичних чи наукових, є разом і наше, і про це ми ніколи спорити з вами не станемо. Нас болять тільки перекручення, недомовлення, пересаджування, болить неправда. А ви знаєте, яка шкідлива неправда у будь-якій роботі чи то науковій, чи у простих відносинах між людьми... Ми не писали б вам, якщо б ми не вважали вас такими людьми, як і ми, якщо б не відчували, що ви можете пережити і відчутти, що таке несправедливість, що таке беззаконня, як може почуватись той, кому заткнуть рот, і так зачнуть бити і обливати всілякою гряззю... Тож перед тим, як би сказати, як ми загально оцінюємо роботу атеїстів, чим ми ображені і що ми хотіли б від вас, щоб у нашій Країні налагодити більш нормальні відносини, ми щиро заявляємо вам пошану на-

лежну ЛЮДИНІ, яка щиро шукає правду і хоче бачити та розуміти й інших людей, які живуть кругом неї. Всяке непорозуміння веде до відчуження, відчуження — до вороженечі і різних ускладнень... а це непотрібне нікому з нас. Але з того всього може нас вивести лиш взаємне порозуміння і взаємна співпраця.

З писань вашого журналу випливає, що найбільшим ворогом людства, причиною нещастя, жорстокости, відсталости — є тільки релігія. Погасить релігію і зникне все зло світу: поневолення людини людиною, жадоба влади і багатств, распри, війни, забобони, відсталість і т. д.

З ваших писань випливає, що комунізм — світле майбутнє людства — можливий тільки лиш у злучі з атеїзмом, бо тільки атеїзм виробляє чесних і справедливих людей відданих земним інтересам. Віра відводить від великих завдань сьогоднішнього дня, вона роздвоює людину, робить її неспосібною на великі научні та культурні подвиги. Тому ви послідовно доводите, що чесним горожанином нашої країни, якому завжди можна довіряти, є тільки атеїст. Віруючий — це неповноцінна людина, людина умово чи чуттєво звихнена, людина, яка не може мати правдиво-реальних поглядів на світ і життя. І чого б ви не торкались, чи історії, чи філософії, чи політики в минулому, чи сучасному, ви освітлюєте все в одній призмі: атеїзм це добро, віра — це зло! Атеїсти — наші, віруючі — вороги. Для вас і найбільші генії людства, будь це Аристотель, Тома Аквінський, Ломоносов, Кант, Достоевський цікаві лиш остільки, оскільки їх думки дають оформитись на атеїстичний лад. Ваші кореспонденти об'їжджають цілу країну і оглядають події цілого світу, відвідують святині, оглядають визначні мистецькі картини, вивчають письменство лиш з одною ціллю: відмітити все некорисне для релігії і підкреслити все гарне і похвальне з позицій атеїзму.

Читаючи ваш журнал, у чоловіка мусить виробитись думка: в історії не було нічого чесного і святого, нічого великого і славного, не було ні святих, ні героїв, ні мучеників... бо це все були люди обмануті релігією, вони не могли знати істини, вони не могли бути повноцінними людьми. Всі шедеври мистецтва і літератури (будь це Мікель-Анджель, Рафаель, Данте, Шатобріан, Достоевський чи Толстой) були натхнені і впливали з Євангелія, але на погляд атеїстів Євангеліє не має жодної ціни, це звичайний витвір фантазії... Тож для атеїстів не мають жодної ціни ні

геніяльні твори, ні діла милосердя, ні мужність у визнанні своєї віри і свого переконання, ні совісність і терпеливість маленьких людей, ні надія вмираючих... якщо їх життя хоч якнебудь зв'язане з Євангелієм.

Діла, наука і поступки атеїстів були б гідні теж серйозного обговорення і за це вам велика честь, що ви у своїй статті про Гітлера (1967 р., «Какому богу поклонявся Гітлер») навели його дослівний вислів: «Наше перше завдання — знищити гнилу європейську культуру, побудовану на єврейсько-християнській релігії». Ми і до сьогодні важко зносимо на собі деформацію періоду культу особи, що теж було тісно зв'язане з атеїзмом, і тому з вашого боку дуже односторонньо займатись глупостями і жорстокостями інквізиції з-перед 400 років — що їх, впрочім, в тисячі разів перевершили жорстокості і несправедливості модерних атеїстичних режимів, — а не говорити про те, що нас найбільше сьогодні відчуває від себе та ділить на антагоністичні верстви одного і того самого народу.

У своїх статтях ви завжди покликаєтесь на «здоровий розсудок», на логічне думання, тож воно мало б підказати вам, що розмовляючи з людьми, ви мали б краще пізнати їх психологію, їх любов до пам'яті своїх батьків, оцінити ступінь прив'язаності до їхніх святощів і не обрушуватись на всіх лиш одною ненавистю, клеветами, глупими вигадками, брудними карикатурами. Думаємо, що ви такого у книгах і писаннях віруючих ніде не знаходите. У ваших статтях ще часто можна стрінати таких героїв, яких певно хочете ставити на взірець для молоді. Один з них заявляє: «Судіть нас без пощади, бо як ми візьмемо у руки владу, ви від нас пощади не будете мати». Але такі, які не хочуть щадити один другого, постійно можуть мінятись у владі, і тоді буде вічна війна, а миру не буде ніколи... Мабуть, розумні люди повинні заговорити трохи інакше: всі люди гідні пошани і пощади, якщо вони намагаються бути чесними і правдивими людьми. А до цього однаково може допомогти віра і невіра, якщо вони впливають з внутрішнього, щирого переконання. І вже була б пора ділити людей не на віруючих і невіруючих, але на чесних і нечесних. Це той основний поділ, який вносив у людське життя найбільше горя, тертя, ненависті.

Всі і найбільші ідеали можуть бути використані якраз так на зло, як на добро. Скільки було релігійних ханжів, що, прикриваючись ідеєю Бога, робили підлі речі... І вони

робили це не тому, що на це наводила їх ідея Бога, але тому що все їх життя і думання направлялось на вдоволення своїх особистих інтересів, пристрасти, самолюбства. І знову з ненависті до злого життя і приміру таких ханжів, многи невіруючі захотіли бути справжніми людьми, щоб не стати подібними їм. Не сама ідея, не сама віра робить людину людиною, а здійснення тої правдивої ідеї чи віри в житті. Це ж учить саме Об'явлення: «Віра без діл мертва». Тож послідовно і атеїзм поступає дуже нерозважно, коли стремиться прищеплювати саму ідею невіри, будьто би від цього самого люди вже ставали кращими самі по собі. Тому краще і більше треба б говорити про саму чесність, про здійснення тих ідеалів добра і правди, які звичайно проповідуються обома сторонами; треба б настоювати на згоді науки й життя.

Для нас цікаве ваше ставлення до віруючих людей, цікавий спосіб, яким ви вивчаєте віру простих людей. Ви самі не спостерігаєте, як ви далеко зістаєтесь від самої душі віруючої людини і кружляєте десь на її периферії, чи радше у своїх думках і уявленнях. Ви вмієте підглянути і описати, як у святині моляться убога жінка: «За дітей свого села, щоб вони були здоровими і не вмирали скорше від своїх родичів, щоб весело сміялись і щоб у них була гарна одежа... І при тім вона час від часу повторяла: Ти знаєш про мене більше, як я сама...» І цей вислів виражає інший, більш глибокий смисл того, що вона говорила: жінка ні словом не заговорила про свою біду, про те, як їй зле від того, що вона не може пережити радість материнства. Однак у її молитві було сподівання, що ця надія буде якось угадана, що її скромність і ненав'язливість будуть угадані й оцінені по заслугах» («Н. и р.», No.6, 72 р.).

Яке тонке входження в кривки людської душі! О, ви знаєте добре, що людина не може жити без надії. І в скрутних становищах вона завжди прибігає до молитви... Але ви по своєму нараз пояснюєте, що все це лишне, непотрібне і шкідливе. Чому? Бо за природними законами чудо не станеться... Жінці не буде дано мужа! Шевельов (автор статті) так поясняє це явище: «Чому та жінка з такою пристрастю, з таким самозабуттям жде чуда, надіється на те, що чудо може статись? Видно тому, що вона упевнилась, що природним шляхом її біда не буде усунена, вона не стріне чоловіка, який би її полюбив, в неї не буде

сім'ї і дітей. А віруючі говорять в один голос: Святий по-
може, якщо прийдеш до нього з чистим серцем і гарячою
молитвою — вислухає» (Там же, стор. 49).

Але ви подумайте і про те, що життя не складається
лише з однієї математики, чи бухгалтерських розрахунків і
мало ймовірно, щоб якась віруюча жінка молилась ви-
ключно за те, щоб вона дістала мужа. В глибині її душі ще
мусить дрімати прочуття, що життя надто складне і вона
ще напевно й сама не знає, що вийшло б на її добро... І в
той час, коли вона підноситься в молитві до Бога, її серце
і почування напевно втихомирюються, духовний зір за-
гострюється і вона може побачити мільйони тих, яких
просьби теж не збулись, яких життя теж не укладається
так однозначно і схематично: раз я жінка, то в мене мусить
бути муж, але при тому вони вмiли змиритись з своєю
судьбою і стати навіть щасливими через те, що добро-
вільно принесли в жертву те, чого ніби мусять зрікатись
задля неумолимості природних законів... І з таких жінок,
якраз через молитву, можуть стати дуже гарячі і жертвенні
душі, які зуміють щиро любити і допомагати ще більше
опущеним.

Відтак пригадайте собі, скільки в нас усіх буває мрій,
думок при читанні книг, при огляданні телевізора, при
різних нагодах і як мало з того збувається... Але чим було
б життя без тих думок і тих мрій? Чому, отже, людям
можна думати при книгах і телевізорах всякі несуразні і
часто дуже гидкі думки, та пробуджати в собі такі ж по-
чування, а коли хтось у молитві змагається піднятися до
чогось святого й возвишеного, тоді вже він провиняється і
стає неповноцінним чоловіком? З останніх досвідів ми вже
знаємо, як багато молоді навчилось красти, вбивати, по-
тягнулись до пиятики і неморальності, навчені до цього
картинами фільмів, але ми ще такого не чули, щоб був до
цього заохочений хтось на молитві, чи слуханні побожних
наук, і якщо ви на такі книги, і фільми, і мистецькі твори
дивитесь не раз як на необхідне зло, бо без того нема чим
заповнити і так зіяючу пустку життя, то чому ви не при-
знали б розумним і деколи дуже потрібним, щоб хтось в
час змучення, в час вимушеної чи необхідної діяльності, в
час гіркого розчарування, у великі й вирішальні хвилини
життя прибігав до молитви і там знаходив душевне від-
свіження, або розв'язку своїх душевних конфліктів? Чи спо-

кій, який черпає людина на такій молитві, є їй радше на шкоду, як на хосен? І чого у нашій пресі постійно згадується про часи затрачені марно на молитву чи релігійні празники, а того часу, що затрачується на відвідування ресторанів, на час затрачений перед телевизором, хоч може наглити домашня робота, наглити уочба, наглять конечні родинні справи, які нераз непорядковані своєчасно і грозять родинним розладом, ніде не згадується? Звичайно, тому, бо ми знаємо, що людина без відпочинку, без відсвіження думки і розвільнення нервів жити не може. Отже те саме треба сказати про час молитви і релігійних практик, зокрема для тих, які тільки в тому можуть знайти душевне відсвіження.

А далі, чи подумали атеїсти над тим, яку велику потіху може дати молитва віруючій душі? Чи зрозуміли вони, як небезпечно замкнути для душі вихід до світу ідеалів і прив'язати її лише до цього реального світу? Чи розуміють вони, в яке пекло вони можуть зіпхати таку душу, яка бачила, а може бачить і тепер так багато несправедливости, людського холоду і байдужости, відражаючі наміри п'янства і безморальности, яка можливо переживає тягар одинокого старіння, чи бореться з невилічимою хворобою? Чи можуть вони оцінити, яким бальзамом може бути молитва на всякі незагоєні рани серця, на всякі переверотні судьби життя?

Ми знаємо й вашу відповідь: Ми лікуємо всі хвороби, вчимо людей боротися з всіма нещастями життя, створюємо найсправедливіший суспільний лад світу... Та до ідеального світу ще далеко, дорогі друзі, і, мабуть, люди в нім не будуть ніколи жити... А поки що треба ще всіляких душевних розрад і потіх, а в тому числі й потіх релігії.

Відтак ваша філософія... Ви твердите з якоюсь дивною впевненістю, що Бога певно нема, і що цілий світ є ділом саморозвиваючоїся матерії. Чим є ота така розумна і саморозвиваючася матерія? Чи вона не мусить носити прикмети того ж безконечного, всемогучого, наймудрішого, вічного Бога, якого ви заперечуєте? Бо якщо та матерія вже все заплянувала, а відтак здійснила такі чудеса творіння, як сам чоловік, то чи вона могла бути без РОЗУМУ? А якщо у неї був розум, то чи вона не є іменно тим Богом, з яким ви боретесь? І якщо добре вдуматись, то

пізнаєте, що тут іде скоріше боротьба назв та імен, а, вкінці-кінців, ми всі кланяємося перед одною і тою самою ДІЙСНІСТЮ, яку кождий називає по-своmu, і ставиться до неї то з любов'ю, то з ненавистю, то з довір'ям, то зі страхом...

А далі, чи ви ще не знаєте, які довгі і які заплутані дороги, що ведуть до Правди і то Єдиної Правди, і як важко тими дорогами ходити? І що на тих дорогах нам скоріше личить скромність і голод правди, як необдумана самовпевненість і глупе вдавання з себе будьтоби ми все знаємо? А щодо нашої філософії, то ми вам скажемо лише стільки: В світі є ще стільки наглядної Краси, Мудрости, Доброти, щоб цей світ можна назвати твором Мудрої Причини, а не визнавати його витвором якогось сліпого Хаосу... Впрочім, ви можете думати, як хочете, але ви не повинні проголошувати [людей] глупими і відсталими тільки за те, що вони у своїх думках тягнуться скоріше до чогось Світлого, Красного, Доброго, до того, що скидається скоріше на Особу, і що можна обняти Любов'ю серця, як стояти перед ідолом Несвідомої Матерії, яка з однаковою байдужістю творить і руйнує, любить і ненавидить... Впрочім, кожен творить своїх богів на образ і подобу свою... І допустім, що він має на це своє людське право!

Але, на щастя, і в атеїстичній пресі просвічують тут і там золоті перлини, прогріті теплотою людського серця, завжди голодного любови і порозуміння з своїми ближніми, просвічують золоті лучі Правди, такої солодкої і такої ушасливлюючої... але так дуже бажаної для змученого людського серця, вже продроглого в темних мряках сумніву і ненависти. Це тут-там кинуте слово, що «доброта понад усе», «доброта не питається, чи ти случайно не християнська, а вона любить», що «чоловік, хоч і віруючий, заслуговує всякої пошани, тому що він чоловік»; що таки «Тома Аквінський вже сім століть перед цим все побудував на розумові» (тож видно релігія не сама глупота); що віруючі таки «наші батьки, брати, сестри, приятелі, трудівники і то часто дуже совісні» (тож їх не можна так виполоти з нашого суспільства, як виполують бур'ян); що «релігію треба знати хочби тому, бо вона була природною виховницею людства протягом тисячоліть» (тому якоеь не

годиться бачити в ній тільки одне зло і глупоту); що «в поняттю народу релігія спливалась з поняттям Добра і Правди» (тому природно вона склонювала їх до добра і правди); що «релігія натхнула на геніяльні твори найбільших мистців і письменників» (найбільші письменники нашої країни вийшли з релігії), що «обряд не тільки в релігії, але і в житті атеїста, в буденнім житті це не найбільш шкідливе, бо без нього наше життя було б надто нудне» (№ 6, 72, стор. 52) і т. д., і т. п.

Ці розумні іскри, проблески людської мудрости і совісности блистять як золоті зірки на темному атеїстичному небі, вкритому темними тучами ненависти і якогось подивугідного фанатизму... але вони обіцяють багато... Вони обіцяють, що прийде час, коли вже знудиться людям без причини обливати своїх ближніх брудом клевет і очорнень, коли не будуть шукати всяких приток, щоб гордити своїми ближніми і їх ненавидіти, а скоріше їх зрозуміти і полюбити їх такими, які вони є... Прийде час, коли вже не буде розливатись безчисленным потоком множество книг таких однобоких, непродуманих, повних злоби і ненависти, книг, яких бояться многі родичі, щоб не попали в руки їх ще невинним дітям... бо там домінує лише одна тема: треба ненавидіти Бога з цілого серця і з цілої душі.

Скільки б ті книги не рилися у смітниках історії, щоб відтіть виносити один бруд і сміття, ніхто не повірить, що в історії був тільки релігійний бруд і релігійне сміття... що всі, ведені релігією, були злі, сліпі, несправедливі. Ніхто не повірить, що та релігія, яка винесла на престולי стільки святих, яка вчила і вчить помагати найбіднішим і найубогшим, яка засуджувала гріх, але не грішника, яка розвивала у людських душах почування любови, пошани, довір'я до Найвищого Єства і не тратити надії і в найтяжчих життєвих пробах, що та релігія гідна стільки насмішок, очорнень і гонінь... Прийде час, коли при самих дверях храмів не будуть висіти ті брудні плякати (як по наших селах тепер), які найдикішими способами висмівають того Бога, якого з такою пошаною йдуть прославляти ще сотні простих віруючих людей. Звичайно, ті плякати не удостоюються й одного погляду, настільки кричущо вони свідчать про душевну відсталість і душевну дизгармонію тих, що їх там ставлять.

Допускаємо і те, що це ще не станеться скоро. Вихована роками ненависть, відроза, може ще довго будоражити людські душі, а може їх кинути в якийсь вир самопожиральної боротьби, але принаймні розумні і відповідальні люди за судби наших народів повинні зрозуміти, що ніколи безкарно не можна сміятись з народних святощів, відривати силою людську душу від того, що вона полюбила, вносити зайвий роздор у ті верстви народу, які і так мають досить життєвих проблем. Хто вірить в атеїзм і любить його, хай спричиниться до його поширення гарним і чесним життям, хай проголосить, що його сила в просвіченому розумові, і тому хай всюди придержується розуму, навіть в методах поширення.

Чи велика приємність говорити мовою «чужою» і відтручуючою, мовою, яку всяко обминають як на напівнасилно організованих лекціях, так і в часто неприродно побудованих шкільних виховних уроках, де атеїзм так приклеюється, як горох до стіни. Віруючі люди вже давно зрозуміли, що не дається торочити навіть про Бога (хоч це щось великого і возвищеного) без згляду на розположення і потребу людських душ, все ж питання змісту і цілі життя це так важні питання, що для застанови над ними треба окремої уваги і душевного голоду, але атеїсти граються цими питаннями мовби це йшлося про футбольний матч... І ясно чому: вони собі ті всі питання не беруть серйозно, їм важна агітація, важно зайняти чим скоріше людські уми чимось пустим, смішним, настрашити їх, щоб не займались важливішими релігійними питаннями, бо там нема розумної розв'язки... і покищо метод осмішування, і застрашування, і охаювання дуже добре вдається. Можна навіть похвалитись величезними успіхами, бо атеїзм шириться з головокружною бистротою, і то не лише у нас, але в цілім світі...

Зостається, однак, одне все тривожне питання: а що буде далі? Ширити душевний нігілізм, не брати серйозно моральних зобов'язань, не говорити постійно про чистоту перед подружжям і відтак чистоту подружнього життя, не наголошувати ідеалів вірності, співчуття з слабшими, страждаючими, не говорити про обов'язок тверезості, про потребу скромності, правдомовності, пошани до старших (чим пропитана вся релігійна література), завжди легко.

Казки, байки, насмішки про попів, щось «масного» з інтимного життя нам ворожих людей, завжди легко препіднести, і завжди знайдуться такі, які охочі посміялись, а відтак передати ширшому товариству... щоб моральні зобов'язання, дискретність, стидливість zostались висміяні і розрушені. Але, здебільшого, на тім вчленення в атеїзм і кінчається. Ніяких окремих моральних зобов'язань, ніякої душевної ніжності, ніякої жертвенності спеціально атеїзм не виховує... в нього тільки одне старання, щоб люди не вірили в Бога! І треба тільки побачити, які жахливі муки і тортури мусить проходити якийсь хлопець чи дівчина, які так виховані, що в них не все байдуже, в яких глибоко вкорінена пошана до жінки і матері... коли вони попадають в таке товариство, для якого вже нема нічого святого і шляхетного. Але напевно нема ні одного атеїста на світі, який не хотів би мати такої дівчини, яка ще вихована в засадах дівочої чистоти і вірної любови...

Ми не хочемо видавати чорних прогнозів на майбутнє і нам не потрібно нікого спеціально «застрашувати», однак, хто має очі бачити, може бачити... Збільшені родинні трагедії, поширений алкоголізм, брак дисципліни в школі і на роботі, брак пошани у молоді для старших, брак правдивих приятельських зв'язків... немаловажні остереження. А всякий процес гниття і розкладу вистачає, щоб лиш раз зародитися. Зворотний процес можливий лише через чудо... або ще через катастрофу. Він, правда, можливий ще через один шлях, через людську виrozumілість, через пробудження оспалой совісті, через признання допущеної помилки, через мобілізацію і сплочення всіх здорових сил суспільства, і цього б ми хотіли... **СКАЖІМ СОБІ, ЩО ЦЕ НЕ Є НЕМОЖЛИВЕ!**

І скажім собі, що з такого душевного розположення, з відкритости для твого брата, може й інакше думуючого, але бажуючого дійсно людського, достойного мирного життя, всі можуть тільки виграти. Бо яка приємність може бути тих, які може й уважаються «привілейованими», які завжди можуть говорити і писати, що лише захочуть, коли в глибині може жити (і напевно живе) сумнів: а може ми говоримо не так як треба, може хтось сильно задітий нашими словами й глибоко в душі носить затаєну образу, яка з часом обросте жовцю і станеться причиною катастрофи

для нього і для мене. Яка приємність говорити до глухих стін, коли ми всюди шукаємо відгомону радості і любови... Тож треба б навчитись **НОВОЇ МОВИ!**

Ви скажете: Ми може спробували б заговорити тією новою мовою й залишили б всіх людей вірити чи невірити, відповідно до їх виховання чи природного розположення їх сердець, і ми більше б не кололи їх своїми іронічними статтями, ми не заставляли б у школах торжественно клястись на атеїзм, ми не вимагали б засадничого презиріння до всіх релігійних культів всіма інтелігентами, якщо б не одна умова, один факт: Бога нема! І це більше як догма, це незаперечна істина, доказана наукою...

Дорогі друзі! Не граймося в піжмурки: ніяких таких догм нема, ніяких таких істин не доказано. Якщо б було щось доказано, боротьба вже давно перестала б була. Перед логікою не устоїть жодний людський розум. Якщо б можна научно довести, що Бога нема, перші здали б позиції найбільш учені, які вміють думати найбільш послідовно, але віра тримається на найвищих умах як у минулому, так сучасному: згадайте всіх найбільших філософів від Аристотеля до Канта і Гегеля, найбільших вчених минулого до Айнштайна і Гайсенберга. А в світі науки один солідний ум більше важить, як усі напівуми цілого світу... Тож можна і не писати в журналі, що сказав учень другого класу, як зрікся Бога старенький пенсіонер, як прочитав атеїстичну лекцію шкільний учитель, — це нічого не важить на доказовості тої істини: Бога нема. Якщо б якимсь чудом ви могли перекинути в розряд атеїстів найбільш учених, найбільш мистців і письменників світу, о тоді можна б говорити про доказовість атеїзму з авторитетів...

А так із здорового розсудку? І все ж така істина, як існування чи неіснування Бога, мала б бути легкодоступна для зрозуміння і пересічної людини. Хоч ця істина дуже висока і про дуже високий предмет, все ж є певний логічний ланцюг, який веде кожного здороводумаючого чоловіка хоч би до такого простого логічного заключення: раз я є, мусить бути і Бог. Я — розумне, думаюче, любляче, голодне щастя і правди ество, тож я не бачу свого коріння в простій, складаючійся з атомів матерії. Ще мусіло бути щось, що впорядкувало ту матерію. Зокрема тоді, якщо признаємо еволюцію. В еволюцію заложений плян, який

постепенно здійснювався. Цей плян ніяк не дається пояснити сліпою грою несвідомих сил... А тому, що кожна людина бачить у своїй щоденній практиці, що без розуму не вдається нічого великого і гарного зробити (треба думати над створенням ракети, картини, щоб розв'язати задачу, щоб написати поезію), тож треба було думати і над тим, щоб згармонізувати сили так великого і складного світу.. Тому такий ясний висказ Айнштайна: «Без існування Абсолютного Розуму для мене світ не пояснимий».

А маси, які все більше віддаляються від релігії? Чи це не найбільший доказ, що релігії не признають і вона з часом відумре?

Так, дорогі друзі! Це правда! Але з того не порадується ні ви, ні ми! Маса хочуть жити! Їм давай розкоші, приємності, легкий заробіток і мінімум зобов'язань! «Панем ет цірцензес!» Вони не будуть розпинатись і за атеїзм, і вони загально скажуть вам, що їх все те не цікавить. Многі запримічують, що до релігійних питань можна втягнути хіба що атеїзмом. Все сідає на мілину. Питання цілі і зміслу життя не цікавлять, цікавить лиш те, що переживається сьогодні. Ні вчора, ні завтра, лиш СЬОГОДНІ! Але чи це велика радість? Чи життя не замикається на простих фізіологічних функціях: їсти, спати, забавляться..? І, само собою, конечно заробити на насущний хліб. Висока матерія не цікавить.. Але при такому розположенні духа чи люди спосібні на рішення серйозних моральних і соціальних проблем, чи вони спосібні серйозно подумати про наш ЗАВТРИШНІЙ ДЕНЬ? Чи в них розвивається потрібна для цього ідейність, жертвенність?

Що цим усім ми хотіли довести?

А просто те, що життя повне проблем, і то не так легко розв'язних! Тому найкраще було б, якщо б усі люди доброї волі взялись до серйозної співпраці. І треба зачинати не з загострення відносин між віруючими і невіруючими, а поставити їх відносини на плятформу взаємної пошани і людської солідарности. Ми вже настільки знаємо життя, щоб признати, що всі ми з цілою Вселенною погружені в великій таємниці. І це така велика таємниця, що не дається вичерпати жодним маленьким людським умом і всіма разом взятими... Що можемо наймудрішого зробити — це взаємно допомагати собі розв'язувати ту Таємницю,

освітлювати з усіх сторін, і наладжувати в ній життя як мога найрозумніше, мирно і в любові.

Якщо наші спори мають щось певне довести, то певно те, що в історії ще ніяке зло, насилля і несправедливість не торжествували. А хто ними користувався найбільше, той найбільше і постраждав.

І навідворот, все красне, велике, тривале зродилося із взаємної співпраці чесних людей, з суспільства, багатого на думки, ідеї, ідейну творчість... Шкода і стидно переслідувати хочби одну щирі і правдиву людину, яка хоче своєму суспільству тільки добра і шукає істини навіть за ціну свого життя!

Повірте, дорогі друзі, що вже хотілось би пожити в обстановці, в якій ніхто не буде кривити душею, ніхто не буде ховатись за плечі інших і скаже сміло і в такім питанні, як віра: вірю, або не вірю. Тоді й атеїзм набуде свого морального достоїнства: вільної, самостійної думки, не охоронюваної привілейованими законами, і опікою старших дядьків. Наше остаточне заключення: у нас мусить бути допущена повна свобода думки і в релігійному питанні, якщо ми самі і нами виховані покоління не мають стати душевними каліками, неповноцінними людьми, короткозорими фанатиками, моральними банкрутами.

Ми відзиваємось до вас тому, бо знаємо ті труднощі, які створила для нас наша ж історія... яка тягнеться вже з передреволюційного періоду. Ці труднощі не дадуть усунутись чудесно й одного дня. А все ж розумні люди, зокрема через пресу, можуть створити таку атмосферу довір'я, відкрити очі короткозорим на такі речі, над якими вони, мабуть, ніколи не думали. А така ініціатива може виходити тепер тільки від вас. Ви могли б навіть піддати думку, щоб організувати зустріч з віруючими людьми, щоб обговорити наболілі питання в довірочній обстановці і дізнатись з безпосереднього джерела всю правду, всі ті боляки, що скриваються в глибинах душ. Тоді можна б підтвердити і ділом, що вами голошені ідеї є дійсно гуманні, вони мають згляд на дійсні потреби людей, і ви змагаєтесь установити фактичний стан речей, а не говорити тільки з уяви. Ясно, що поки цього не станеться, ми все будемо говорити чужими мовами.

На одне ви можете звернути увагу нараз, і то всім: не робім з релігії політичного питання. Бог і релігія не грозять нікому! Навідворот: віра в Бога побуджує в душах множество духовних сил, які потрібні державі. В сучасному світі вже ніде так гостро не ставиться релігійне питання, як у нас. Але не з хісном, тільки із шкодою для суспільства.

Ми вам заявляємо в імені всіх правдиво віруючих людей, що ми намагаємося забути, і забудемо всі образи і помилки нашого спільного минулого, бо ми розуміємо настільки реальний стан речей, що через взаємне обвинувачення далеко не підемо. Майбутнє є лише у тих, які вміють учитись від життя, які не падають духом і не озлоблюються, які вміють терпіти, працювати, прощати і все наново розпочинати.

Чи повірите у щирість цих слів? Чи доглянете скільки доброго і красного може зродитись у нашому суспільстві через взаємне порозуміння і взаємну співпрацю? Хто любить мир, культуру, свою Батьківщину і має пошану до тієї Людини, яка все прагне розумного, впорядкованого життя, той не відгукнеться словами нових образ, клевет, презріння до тих, які простягають приятельську руку... але сам простягне приятельську руку, як годиться поступати чоловіку з чоловіком, жиючому на тій планеті, під тими ж зорями, окруженого тими ж життєвими труднощами, терпіннями і проблемами, який шукає розв'язки тої ж тайни нашого Буття, погруженого в нерозгадану Таємницю...

Ясно, що першим жестом, першим голубом миру, першою признакою, що до нас простягається приятельська рука і що нас взагалі уважається за людей, — було б опублікування хоч важніших частей цього письма з пропозиціями, щоб до вас з такими письмами звертались і інші і щоб був нав'язаний правдиво приятельський, відкритий діалог...

Бажаємо Вам всього найкращого!

Ваші віруючі читачі

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу.

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1979-1980

1982 року на Захід дійшла самвидавна стаття «З життя Української Католицької Церкви». У статті подано багато невідомих на Заході інформацій про боротьбу віруючих Західньої України за свої традиційні церкви та за право на прадідівську віру.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Українська Католицька Церква — одна з помісних церков Вселенської Римо-католицької Церкви, наслідок багатівікових екуменічних починів Церкви українського народу, яка ніколи офіційно не губила і не рвала єдності із Святим Престолом після церковної чвари, що настала 1054 р. Однак силою історичних умов, що склалися, зв'язок Української Церкви із Святим Престолом слабнув. Церква в Україні зазнавала збіднення, зубожіння, і, щоб зберегти Церкву від повного занепаду, а українському народові забезпечити справді вільне сповідання споконвічної віри — к а т о л и ц ь к о ї своєю суттю, православної своєю термінологією — українські владики після довгих нарад дійшли єдиної думки: просити Святий Престіл відновити та юридично закріпити єдність Української Церкви із Вселенською Церквою Христовою і коритися Її Голові, Намісникові Христа на землі, Папі Римському. Історично це задокументовано на Берестейському Соборі 1596 р., що зайшов у історію під назвою «Берестейська унія». Відтак возз'єднана Українська Католицька Церква (що її часто звать «уніятською») зазнає жорстоких

переслідувань у різній формі, починаючи від неправильних інформацій, фальсифікацій, наклепу, аж до фізичної розправи, щоб бодай у крові, але потопити ненависну «Унію». Відомі кровопролитні гоніння протягом 1795-1875 рр., після яких на багатьох землях і сліду не стало від «Унії».

На території Західньої України, землі якої відійшли з 1772 р. під владу Австрії та Австро-Угорщини, Українська Католицька Церква дістала умови для розвитку, і навіть процвітання. Населення Західньої України (колишньої так званої Галичини або Галіції) визнавало та визнає католицьку віру і відправляє богослужіння у східньому (візантійсько-українському) обряді. І хоч тепер, починаючи з 1946 р., вважають, що у Радянському Союзі немає українців-католиків, а населення визнає православну віру, і в храмах богослужіння у східньому обряді служить офіційно православне духовництво, то це тільки формально відповідає дійсності. Бо лише одиниці вважають себе істинно православними, решта ж населення за совістю вважає себе католицьким, а чимала частина і далі остається вірна Святішому Престолові і є свідомими, практикуючими католиками. Так зване «російське православ'я» силою та терором насаджується на західньоукраїнських землях.

Ця коротка інформація про церковне життя українців-католиків на Західній Україні, безперечно, далеко не повністю може віддзеркалити всю проблему і все церковне життя на цю пору, на 1980 р., і навіть не претендує на це. А проте, нехай факти, наведені з дійсності, будуть якоюсь мірою інформацією про наше релігійне життя, а також і про сьбою до всіх католиків і навіть до всіх людей «доброї волі» про молитву у нашому наміренні, аби хрест Господній у формі цих переслідувань нам чесно нести і витерпіти всі проби і витримати до кінця у Христовій вірі та у Христовій Церкві, у вірності Намісникові Христа, Святішому Отцеві, тому що в Його Особі ми вірні Петрові, ми вірні Христові, Господові нашому.

Невдовзі після смерти Первоієрарха Української Католицької Церкви митрополита Андрея Шептицького, що сталася 1 листопада 1944 р., почалася підготівля до «ліквідації» Української Католицької Церкви. А саме, 6 квітня 1945 р. випущено пасквільну брошуру з наклепом на бл.п. митрополита Андрея Шептицького, а в ніч з 10 на 11

квітня 1945 р. були заарештовані тодішній митрополит Галицький та Львівський єпископ Кам'янецький, сьогодні Їх Блаженство Верховний Архієрей кардинал Йосиф Сліпий та 6 українських католицьких єпископів: Преосвященніший Микита Будка, Преосв. Микола Чарнецький (ЧНІ), Преосв. Йосафат Коциловський, Преосв. Григорій Лакота, Преосв. Григорій Хомишин, Преосв. Іван Лятишевський. І тількино у березні 1946 р. було повідомлено, що військовим судом усіх українських владик засуджено на довічне ув'язнення.

Скликаний 8 березня 1946 р. «Львівський собор» проголосив «ліквідацію» Берестейської унії 1596 р. та «возз'єднання» — повернення українського народу в лоно Православної Церкви до своєї одвічної православної віри.

І ні слова ніде не згадувалось, та й тепер мало про це згадується, що мали місце два історичних перекручення. Поперше, «Львівський собор» 1946 р. взагалі не був ніяким законним собором: він був незаконний і неуправлений на ліквідацію Берестейської унії 1596 р., бо, хоч про це і замовчується, але він був скликаний та очолений лише тільки протоієреєм за життя усіх 7 католицьких українських владик. На згаданому «соборі», всупереч усім церковним канонам як Східної, так і Західної Церков, не було ні одного єпископа Української Католицької Церкви: усі вони на чолі з митрополитом перебували на ту пору в ув'язненні, як такі, що відмовились «підписати православ'я», тобто стати силоміць прилученими та підпорядкованими ієрархії тої державної інституції, яка перебуває під орудою атеїстів і наважується звати себе Російською Православною Церквою, як такі, що відмовились навіть від усяких почесей та титулів у Православній Церкві і лишилися вірними Святішому Престолові та Святішому Отцеві, на той час Папі Пієві XII.

На «Львівському соборі» 1946 р. був присутній лише протоієрей, трохи священників, окремі миряни (допроваджені терором) та представники влади.

Подруге, безпардонно фальсифікується такий історичний факт, і ніде не наводиться жодної інформації про те, що з-перед віків віра українського народу — католицька своєю суттю, бо її прийняв князь Володимир 988 р., тобто до церковної чвари, що сталася

1054 р. На той час, не зважаючи на термінологію «православна віра», як вона звалася, вона своєю суттю була католицькою, тому що Візантія корилася Святішому Престолові і перебувала у злуці з усією Вселенською Церквою. Безперечно, за тисячоліття дуже далекими за своєю суттю стали «православна віра» IX-X віку і «православ'я» XX віку, тим більше «російське православ'я». Тим-то пора відкинути зловмисне перекручення фактів, використовуючи аналогічну термінологію, яка тепер відбиває діаметрально протилежні поняття.

Дуже знаменні слова з приводу одвічної віри українського народу сказав Святіший Отець Іван Павло II у своєму Пастирському Посланні кардиналові Йосифові Сліпому: «Христова віра на Русь прийшла з Риму через Візантію!» Та це питання — це ціла окрема проблема, яку тут лише побіжно зачеплено, тому що вона проливає світло на кричуще перекручення історичних фактів.

Після «собору» з 1946 р., почалась «ліквідація» всього, що католицьке. Усі монастирі (біля 200 домів) було закрито, ченців та черниць розігнано. На всіх священників, котрі відмовились «підписати православ'я», на всіх близько 2000 дієцезійних священників та духовних осіб чекав один шлях — ув'язнення і часто без ніякого суду, заслання на Сибір, у глухі райони, до таборів з важким режимом. Православ'я не підписав ні один єпископ, ні один чернець Української Католицької Церкви, і тому багато хто з них назавжди спочиває під снігом Сибіру. З українських владик живим лишився лише митрополит, Їх Блаженство Йосиф Сліпий, котрого 1963 р., після 17-літньої каторги, звільнили у відповідь на просьби та клопотання і Святого Престолу і численних інституцій та організацій. Та навіть і в Римі не дають спокою Верховному Архиєрею Української Католицької Церкви і вряди-годи обливають у пресі болотом та всякого роду наклепами.

Треба віддати належне усім українським владикам, що постраждали Христа ради, аби «всі єдино були», і навести короткі витяги з енцикліки Папи Пія XII «Східні Церкви»:

«Тепер на ще один нарід, дуже нам дорогий, звертаємо із сумом нашу увагу, а саме на український нарід... Окремо хочемо згадати тих єпископів східнього обряду, котрі — одні з перших — за віру зазнали горя, нещастя і наруги...»

Усі католицькі парафії було примусово ліквідовано. Щось з 5000 храмів та каплиць зганьблено, опоганено.

«Православ'я» не підписали багато парафіяльних священників і поділили долю єпископів та ченців. Однак більша частина парохів з жонатого духовництва (наявне в Українській Католицькій Церкві як дозволене у східньому обряді), побоюючись за долю своїх сімей, «підписали православ'я», тобто офіційно розірвали із Святим Престолом і скорились Ієрархії Російської Православної Церкви. (До речі, багато хто з них тепер, ідучи на пенсію або перед смертю, пишуть офіційні заяви з проханням анулювати їхнє «підписання» і вважати їх католицькими священниками). Звичайно, після «підписання» такого священника-відступника вертали на його ж таки парафію і віруючі-парафіяни йшли за своїм пастирем, до якого звикли, парафії діяли далі. Невдовзі парафіяльні храми, обслуговувані такими священниками-відступниками, силоміць обертано на православні, а миряни змушені були миритися з «нововведеннями». Проте частина одруженого духовництва, миряни, переважно у містах, а також у тих селах, де віруючі були тямущі, свідомі католики (і то по кілька родин чи не в кожному селищі), і далі лишались і лишаються вірними Святішому Престолові та Папі Римському. Духівництво зазнавало репресій, а миряни втрачали католицьких священників. Свої духовні потреби українці-католики задовольняли й задовольняють в офіційно діючих римо-католицьких костьолах (де всі богослужіння відправляються польською мовою), або обслуговували й обслуговують їх українські католицькі священники під загрозою ув'язнення.

Священники Української Католицької Церкви — і ті, котрі повернулись із заслання, і нововисвячені, котрі набули потрібних знань та ерудиції в умовах конспірації — усі по сьогоднішній день не мають офіційної реєстрації для священослуження, проте всі мають «реєстрацію» до переслідувань... За відправлення будь-якого атрибуту священослуження — сповіді, похорони і т. д. — щоразу священника штрафують у розмірі 50 рублів (тоді як середній місячний заробіток переважно становить 70-90 руб.) та погрозою, що на нього чекає 7 років ув'язнення за провадження священослуження. Наприклад священника Дідича було тричі оштрафовано по 50 рублів (усього — 150

рублів) за відправлення похорону. Час від часу кожного священика викликають до канцелярії у справах релігії та вимагають і приневолюють підписати документ, що він обіцяє не виконувати ніяких функцій як священик. Річ ясна, такого ніхто не підписує, але за це несе кару — кого виписують з місця мешкання, кого штрафують або звільняють з роботи. До речі, усі священики, що не доросли пенсійного віку, мусять десь працювати в державній установі. Переважно працюють сторожами, кочегарами, чорноробами, двірниками.

На трусах, що їх уряджують ні за що і із-за нічого, будь-коли, міліція, працівники КДБ (Комітету Державної Безпеки) вилучають буквально все, що потрібне й причетне до священництва: требники, книги, ризи, священні предмети для богослужінь, не кажучи вже про золото — потирі, дискоси, дароносиці (монстранції). Після такої «ревізії» справді нема як правити богослужіння або інші священні відправи.

Ми, українці-католики, не маємо ніяких прав! Ми не існуємо у Радянському Союзі, не зважаючи на те, що стаття 52 нової Конституції СРСР гарантує громадянам СРСР право «визнавати б у д ь - я к у релігію... та відправляти релігійні культу»... Тільки це право написано, очевидячки, для окраси Конституції... тільки й того... І ціла показуха різним делегаціям часто прекрасно представлена про «свободу совісті» є лише оковамилюванням... Ми цілком відповідаємо за ці слова, тому, що це стверджує саме життя.

Досі, не зважаючи на неодноразові спроби, не зважаючи на трихрічної давности постійні прохання про реєстрацію релігійної громади українців-католиків (у с. Мшана Городоцького району Львівської області) до Ради у справах релігій при РМ СРСР, не зважаючи на неодноразові обіцянки «позитивно розв'язати питання», досі, на початок 1980 р., ми не маємо жодної офіційно зареєстрованої святині (храму), ані навіть жодного молитовного дому. Ми «не існуємо»... Нас переслідують хронічно, ехидно, змушуючи протягом 30 років забути все католицьке; нас силоміць пробують обернути на атеїстів, принаймні на «російських православних мирян». Понад 30 років триває примусова ліквідація

Української Католицької Церкви, католицької віри на західноукраїнських землях. Періодично нам погрожують, що «ніколи вам не бачити Церкви Шептицького», систематично нас переконують, що «унію було насильно накинута українському народові польськими магнатами й Ватиканом» і «[що вона] ненависна українському народові», що «Володимир прийняв православну віру», усі статті, книги, брошури вправно перекручують факти, вкладаючи у поняття православної віри православ'я наших днів, так що часто з прочитаного напрошується єдиний висновок, що завжди був католицький Захід та православний Схід. А тим, що багато сімей не мають жодних книг, катехізисів, молитовників та інших джерел пізнання християнської віри та істини, безперечно, така фальсифікація завдає певної шкоди населенню.

Проте, скільки не намагаються «з успіхом вести атеїстичну» пропаганду, вона закінчується тим, що останнім часом зросло зацікавлення населення релігією. Очевидно, набрид людям атеїзм та матеріальний добробут, згідно із словами св. Августина: «Неспокійне моє серце, поки в Тобі не знайдеться, о Боже».

На нашій території частину храмів закрито тому, що не скрізь є парохі, або бували випадки, коли миряни бойкотували «підписаного» священника і він мусів покинути парафію. У цих закритих храмах віруючі наводять порядок, доповнюють потрібний церковний посуд та сходяться на спільну молитву по неділях та святах, а у травні, червні та жовтні навіть щодня — для відспівування молебнів до Пресвятої Богородиці, до Найсолодшого Серця Ісуса і для спільного розарію («вервиці», ружанця) Пресвятій Богородиці. Божественну Літургію співають самі (хоральні частини), інколи вдається відправити їм сакраментальну Божественну Літургію та уділити необхідних Святих Таїнств. І ось останні 2-3 роки почався «наступ» на ці католицькі храми. За те, що люди моляться у цих храмах, віруючих переслідують, а храми руйнують, обертають на склади, закривають. Представники місцевої влади (міліції, КДБ, партійних та виконавчих комітетів) приїзджать автомашинами, часто озброєні, з вівчарками, і незгірше від німецьких фашистів нацьковують собак на людей, а храми обертають у руйновища. Так було в селі Мшана Городоцького

району Львівської області. Без жодного попередження з боку місцевої влади 8 грудня 1977 р. о 10 годині ранку до храму пригналося 4 авта, повних міліції, КДБ-істів, представників районової влади, озброєних осіб із собаками. Віруючі не могли ближче підійти, на них цькували собак, били. Храм було безжалісно спотворено — знищено геть усі вівтарі, поламано амвон (проповідальницю), сидіння (спеціальні довгі лавки), поламано ікони, хоругви, вирвано зо стіни іконостас. З храму вивезено все — навіть пусте святилище для Святих Дарів (табернакулум). Узято все, що тільки можна було вивезти — церковні ризи, рясу священника, потири, монстрацію-дароносицу, увесь посуд, в тому числі прикрашені українськими національними вишивками обруси, серветки, рушники, усі уламки, ікони. Віруючі звернулися до Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР (у Москві). Зразу на делегацію віруючих кричали, лякали, тоді, другого дня, вислухали та обіцяли «розглянути» питання, навіть прийняли документи для реєстрації релігійної громади, правда, потім документи «не знайшлися», і довелося офіційно поштовим рекомендованим листом відсилати копії особистих даних «двадцятки» — 20 віруючих — та заяву про реєстрацію релігійної громади. Хоч уже минає 3 рік, та «віз й досі там», справа з місця не зрушується. Написано більше як 100 різних листів, прохань, документів, делегації віруючих уже 11 разів побували у Раді в справах релігій, у Народному контролі, Прокуратурі, МВС та інших компетентних установах. Віруючих або відсилають до Православної Церкви, як виключно «української», або багато обіцяють і нічого не роблять. Одним з трюків була обіцянка у Раді в справах релігій при РМ СРСР, що релігійну громаду буде зареєстровано тоді, «якщо віруючі відмовляться від юрисдикції кардинала Сліпого». Ніхто такої заяви й документу не підписав. Останнім часом делегації було сказано, що з підтримкою їх звернувся навіть Папа Римський, однак уряд «ніколи не зможе зареєструвати Церкви, що перебуває під юрисдикцією Сліпого, тому що він — ворог радянської держави, бо співпрацював з німецькими фашистами, і взагалі Католицька Церква ворожа радянській державі...»

Дуже несумісні такі заяви із статтею 52 нової Конституції СРСР, де чорним по білому написано, що громадяни

СРСР мають «право визнавати будь-яку релігію». Треба ж бути послідовними й написати «будь-яку релігію, крім католицької» або, навпаки, тримаючи крок із статтею 52, не заявляти на весь голос такого безглуздя.

Миряни села Мшана подали офіційну заяву та всі потрібні документи, включно з особистими даними 20 віруючих так званої «двадцятки віруючих», необхідні для офіційної реєстрації релігійної громади будь-якого віровизнання. До речі, у Раді у справах релігій не прийняли заяви й документів, де говорилося, що віруючі просять зареєструвати громаду Української Католицької Церкви, хоч така Церква є і це — її прийнята назва (в усьому світі). Лише після тривалих поневірянь та прохань було зроблено «милість» і документи прийняли лише тоді, коли віруючі написали, що вони «просять зареєструвати релігійну громаду Римо-католицької Церкви с х і д н ь о г о обряду». Приїздило вже кілька комісій з Москви, з Києва, а храм у с. Мшана і далі закрито, обернено на склад — зразу телевізійного заводу, а тепер у храмі складено рульони паперу. Переслідування тривають. Більшість мирян оштрафовано не раз по 10 рублів, а жителі Гурка (Боса) Ганна, Чорненька Марія, подружжя Михайлишин Михайло та Михайлишина Ганна — по 50 рублів кожен. Нікого це не обходить, що Михайлишина Ганна виховала 9 дітей і не має ані пенсії, ані іншої помочі та засобів, щоб заплатити штраф. Громадянкам Дуді Ользі та Оліярник Ганні прийшло сповіщення зголоситися до району. Тому, що одна з цих жінок їздила з делегацією віруючих до Москви, подумала, що, може, має з'явитися за результатом до району. Жінки поїхали до Городка — районного центру, та звідти їх уже не пустили додому, а ув'язнили до тюрми на 15 діб «за хуліганство». Як виявилось, «хуліганством» їм почислили те, що одна з них наважилась їздити до Москви, а друга, хвора старша жінка, разом з іншими мирянами поривалася боронити храм під час другого інциденту навесні 1979 р. Через те, що на початку 1979 р. з храму було вивезено всі телевізори, віруючі плекали надію, що невдовзі їм віддадуть храм, тим більше, що стільки разів обіцяли і в Москві, і в Києві урегулювати це питання. Але, на своє розчарування, одного дня побачили знову озброєних людей довкола церкви, що під конвоєм скидали до храму рульо-

ни паперу. Миряни намагалися з'ясувати питання, чому ни паперу. Миряни намагалися з'ясувати питання, чому без ухвали (позитивної чи негативної) до храму вдруге скидають виробничу продукцію, обертаючи святиню повторно на складське приміщення, одначе, до них було застосовано фізичну силу. Старших жінок, котрі переважали серед мирян, кидали в болото, рвали волос на голові навіть разом з клаптиками шкіри, побивали людей.

Місцева влада витлумачує свою поведінку «охороною порядку», бо в релігійній громаді, незареєстрованій офіційно, сходиться на спільну молитву заборонено: та, з іншого боку, уперто не хочуть зареєструвати дану релігійну громаду українців-католиків.

Віруючих переслідують за те, що вони хочуть молитися, .. молитися у своєму храмі, збудованому ще 1771 р. їхніми прадідами, і вимагають не обертати дороге і святе для їх серця місце на складське приміщення... Ніхто не вимагає чогось неможливого... лише тільки зареєструвати цю громаду, що ось уже третій рік просить офіційної реєстрації, й віддати мирянам їхній храм... і на ділі здійснити ту «свободу совісти», яку так гучно реклямує стаття 52 нової Конституції... тільки й того.

А скільки ще треба ждати здійснення цього?..

Ось як виглядає на ділі «свобода совісти» на західньо-українських землях згідно з новою Конституцією СРСР:

У селі Колодинці (Кам'янсько-Бузького району Львівської області) храм було зруйновано так, що навіть електричні дроти висмикнуто із стін, а на головному вівтарі після руйнівників лишилися екскременти...

У селі Надорожна (Тлумацького району Івано-Франківської області) до храму вдерлися одного разу дільничний [міліціонер], представник КДБ, голова сільради. Вони стали душити стару, 80-літню жінку й вимагали у неї ключа. Жінка прибирала на той час у церкві, ключа вона справді не мала (бо її туди привела інша жінка). На крик бабусі прибіг хлопець Славцьо Гринчук. Їх обох забрали, посадили у в'язницю, тоді оштрафували по 50 рублів кожного й пустили. А коли старша жінка здивовано спитала, звідки їй узяти таку суму грошей для сплати штрафу, їй відповіли: «Піди, позбираєш і сплатиш». І справді бабуні довелося ходити жебрати, поки не збрала грошей для сплати штрафу.

Щоб змусити й приневолити католиків молитися у православному храмі, ніякими шляхами та засобами не гре-

бують. Так, 1979 р. у сільраді уклали фіктивний список 20-ти чоловік віруючих села Мужилівичі, що нібито «просили зареєструвати їм православну парафію та призначити православного священика»; лише тому, з тою метою це робилося, щоб перешкодити католицькому селу Мужилівичі молитися у своєму католицькому храмі.

Стаття 52 нової Конституції гарантує «право сповідувати б у д ь - я к у релігію,.. відправляти релігійні культу...»

А на ділі це виглядає так:

Під час свята Воскресіння Христового у квітні 1979 р. у селі Надорожна, де віруючих обслуговує єпископ Василик, почавши від Страсної П'ятниці, протягом Страсної Суботи, Празника Воскресіння Господа нашого Ісуса Христа, протягом Світлих Понеділка й Вівторка, тобто з 20 до 24 квітня 1979 р., церкву стерегла міліція, представники КДБ, партійних та виконавчих комітетів майже з усієї області. Ліс, де стоїть церква, неодноразово «прочисували», тож не могло бути й мови, щоб дістатися до церкви єпископові або священикам. У віруючих, що поспішали до храму, видирали кошики із «свяченим» — тобто з пасками. Паски ламали, розкидали по лісу, топтали ногами, розкидали довкруг масло, сир, ковбасу, яйця розмальовані («писанки»), призначені для освячення. Кого не спіймали, щодуху тікав. Щоб не лишити людей без «свяченого» й без богослужіння, в домі мирян відправлено богослужіння та освячення пасок. Кожен похапки готував з тих продуктів, що ще лишилися, аби поспіти до освячення.

У церковні двері [було] набито стільки заліза, олива та цвяхів, що відчинити її не було як. Через побоювання опоганення церкви у разі нападу міліції, віруючі не відчиняли храму, а навколо замкнутої церкви відспівали Воскресну Утрєню.

Не краще становище було й під час свята Різдва Христового — 6-7 січня 1979 р. Церкву оточено міліцією, підійти близько годі було. Різдвяне богослужіння відправлено в домах, а у храмі вдалося відправити богослужіння віруючим лише 13 січня.

У селі Верхній Гай, коло Дрогобича Львівської області, за два тижні до свят викликано паламаря й попереджено, щоб у храмі не було ніякого богослужіння. Надалі усю церковну посуд треба передати до парафіяльної право-

славної церкви села Нижній Гай, через те, що у храмі буде створено склад.

Серце розпукало з болю, коли миряни плакали під час освячення пасок, яке вдалося здійснити під покровом ночі.

Зараз храм став предметом періодичних наскоків міліції, представників влади з метою заволодіти ним та обернути на музей. Уже кілька разів приїздив ескорт. Однак миряни майже день і ніч вартують і — як колись чати запорізьких козаків у степах під час навали татар — у разі небезпеки умовним знаком оповіщають про тривогу. Коло церкви сходяться усі, хто може, з різними предметами домашнього та господарського інвентаря — із сапами, віниками, косами, вилами, кочергами, щоб оборонити свій храм. Миряни запропонували, що вони зберуть потрібну суму грошей для побудови музею з тою умовою, щоб храм, збудований їхніми дідами й прадідами для молитви, влада не чіпала. Однак наскоки міліції по 20-30 чоловік тривають. Остання така навала мала місце за 4 дні до Різдва Христового — на початку січня 1980 р.

Невже не можна погодитися з пропозицією мирян, і коли вже у держави немає грошей для спорудження будівлі, то погодитися з населенням; їхнім коштом спорудити сучасну, відповідну для цієї мети будівлю, а церкві дати покій. Мабуть, тоді справді ухвала відповідала б духові ст. 52, населення дістало б гарний музей, і не було б непотрібної «боротьби за храм».

Але цим фактом зайвий раз потверджується дійсне становище справ стосовно «свободи совісти», свободи визнавати б у д ь - я к у релігію.

У селі Вільшаниця біля районного містечка Яворова (Львівська область) під час свята Воскресіння Христового у Страсну Суботу, 21 квітня 1979 р., стару василіянську церкву й каплицю в гаю було обступлено міліцією, у кількох місцях на дорозі до церкви було влаштовано засідку на священника Каваціва Йосафата. Однак віруючі своєчасно встигли помітити це все і в останні хвилини, буквально у 20-50 метрах від села (щось із півкілометра від храму), попередити священника про небезпеку. Під покровом ночі вдалося оминати небезпеку, хоч у погоню було пущено два міліцейські авта, до 20 міліціонерів. Віруючі використали той момент, що нікого з озброєних коло храму явно не лишилось, і відспівали Воскресну Утреню й

освятили свої паски самі водою з кринички, що є в каплиці, присвяченій Божій Матері.

У селі Голобутів (Стрийського району Львівської області) під час Воскресної Утрені представники влади, міліції, КДБ прийшли переодягнені та замасковані на богослужіння з метою спіймати священика. Однак миряни хутко розпізнали прибулих, зрозуміли їхні наміри, відтисли їх у двір, до загорожі, а священик, перебраний як жінка, утік від схоплення і не був спійманий.

У селі Градівка (Гошани) Городоцького району Львівської області, близько м. Рудки, де віруючих обслуговує український католицький священик Єсип Роман, протягом 6 днів, почавши з 19 і по 24 квітня 1979 р., храм було обступлено міліцією, представниками КДБ, місцевих партійних та виконавчих комітетів чи не з усього району. На церковні двері накладено замок. Віруючі тричі проривалися до храму, ламали замок, та відкрити храм навіть не хотіли, щоб зберегти від опоганення у разі нападу міліції. Тоді віруючі зібрались оддалік од храму й стали співати страсні пісні, що зображають страждання Ісуса Христа, а також про те, що Ісус закликав не плакати над Ним, а заплакати над собою та своїми дітьми. Може, це подіяло — не знати. За якийсь час від храму відступили, а віруючі могли навколо закритого храму відспівати Воскресну Утреню і самі освятили паски.

У цьому ж селі за 4 дні до Різдва Христового правління колгоспу з представниками місцевої влади урядили нараду. На нараді попереджали, щоб жодних богослужінь не було, хай не задумують запросити католицького священика. Божественну Літургію було відправлено вдень Святого Вечора 6. 1. 1979 р., а з 7 години вечора, цілу ніч до ранку, міліція, представники партійних та виконавчих органів з району не покидали церкви. Миряни співали різдвяні пісні — колядки, і навіть запросили усіх бути з ними й подивитися, «що вони роблять проти закону», за що їх переслідують, що за злочин — молитися й співати колядки. Тільки вранці «комісія» з району відїхала.

Не набагато більшу свободу мають навіть офіційно діюча православна церква та римо-католицькі костьоли.

За те, що у Львівському катедральному соборі приділяють духовну поміч українцям-католикам, періодично парафіяльного священика «викликають на протирку» до органів влади, одного разу навіть блаженної пам'яті свяще-

ник Галаневич дістав покарання — заборону правити будь-які служби протягом місяця. Не правилася Божественна Літургія, не сповідалися, не причащалися віруючі. Священик у захристії (у службових приміщеннях) молився, щоб Господь скоротив ці дні важкої проби, таємні агенти з ранку до ночі стежили, чи не вдасться за найменше порушення закрити костюл цілком, а священики вчили мирян братньої любови, тому що фермент ненависти поляків до українців та навпаки тлів повсякчас.

Православним священикам заборонено приділяти Св. Таїнства дітям і молоді до 18 років. А тому, що Православна Церква у Росії — це дуже своєрідна інституція, тому, що її керманічі є атеїсти і клер мусить виконувати всі їхні розпорядження, усі хрещення, шлюби, похорони — усе докладно реєструється і про все інформується владу,.. а потім віруючі зазнають переслідувань за релігійний світогляд. Навіть за християнський похорон батьків переслідують дітей, навіть якщо батьки лишають таку вимогу у заповіді, однаково — діти зазнають покарання. Отож, щоб уникнути різних службових прикостей, не кожен наважиться явно визнавати свою віру та свій світогляд.

У православних академіях та семінаріях — як свідчить один учень-слухач, — $\frac{3}{4}$ кандидатів у пресвітери — відверті атеїсти, службовці КДБ, що їхнім завданням є компромітація релігії, шпигування через сповідь тощо.

Дітям заборонено ходити до церкви. Вряди-годи уряджають комсомольські рейди, патрулі вчителів, на свята такі патрулі не пускають дітей до храму, у школі після цього дітей «перевиховують» на атеїстів. Часто на свята усіх, хто входить та виходить з храмів, фотографують кінокамерою...

Дітям у 1-2 класах і студентам роздають так звані анонімні анкети (але про їхню «анонімність» говорить так: якщо хтось здасть таку анкету незаповненою або «інодумною», його одразу ж примушують «виправити помилку»). Під диктант учительки діти пишуть, часом і не розуміючи у свої 7-8 років, що вони пишуть, а саме, що вони самі та їхні батьки — невіруючі й ніяких релігійних культів не практикують, ікон вдома нема. А після цього ці анкети є доказом перед світовою громадськістю атеїзму радянських громадян.

І такі безчинства творяться у рік дитини — у 1979 р.

Не краще становище і в середовищі студентів. Тому,

що вступати до вищих навчальних закладів і навіть до середніх спеціальних (типу технікуму, училища) дуже й дуже важко — часто не обходиться без поважної суми, — то більшість студентів гадає, що в душі можна лишатися віруючим, а написати «ні», щоб мати спокій. Якщо хтось наважиться написати правду, відверто заявляючи про свій світогляд, його починають перевиховувати: закріплюють за ним викладача і «мучать» обох доти, поки не дістануть заяви про атеїзм перевиховуваного. Тим то люди вважають, що ці переслідування зайві й нема чого їх зазнавати, коли фінал однаково має бути один — атеїзм. Люди для профілактики «непотрібного нервотрусу» промовчують про свої переконання. Священики, безперечно, проти такої постановки питання, та нема чим навіть людей навчати й боротися з цим «стихійним лихом». Людей доводиться вчити й виховувати індивідуально. А за навчання релігії кожен підлягає покаранню, як такий, що порушує законодавство про релігійні культу. Від атеїстичної літератури вгинаються полиці всіх бібліотек, клубів. Зате книжки релігійного змісту заборонено. Не задовольняє потреб віруючих навіть кустарний промисел — хто переписує, хто фотографує, робить копії. Справа катехизації населення ускладнюється незнанням багатьома польської мови (навіть серед польської людности, наприклад, у районах Вінниці, Києва), а викладати слово Боже російською мовою дозволено в Москві, Ленінграді, Одесі.

Складне становище Української Католицької Церкви ще більше ускладнюється такими двома моментами. Поперше, і на теперішній час зустрічаємо факти неправильної настанови та неправильної поведінки щодо українців-католиків з боку деяких римо-католицьких священиків (переважно поляків). Українську Католицьку Церкву вони розцінюють як неповноцінну, «інакодумну», некатолицьку, нижчої категорії. Хоч і нечасто, а трапляються випадки, коли римо-католицькі священики відмовляють пенітентам у сповіді або осуджують віруючих, в тому числі українців-католиків, що вони беруть участь у богослужіннях та приймають Св. Таїнства, уділювані українськими католицькими священиками, — до речі, маючи найповнішу детальну інформацію та уявлення не тільки про стан речей та ситуацію, але навіть і особисте знайомство з даним українським католицьким священиком та його ортодоксальністю. Десь,

може, ці нездорові тенденції, забарвлені шовінізмом, підсилюють настанови ззовні. Так, зовсім недавно у Львівській катедрі (катедральному римо-католицькому соборі) побувала група польських священників з Польщі. Вони були буквально обурені тим, що собор відвідують й беруть участь у богослужіннях українці-католики, і навіть висловлювались за те, щоб усіх українців взагалі «гнати якнайдалі з храму», хай не отруюють своєю присутністю собор. Але того факту, що якби не пожертви цих ненависних «кабанів», то жоден костюл не протримався б досі — бо поляків мало та й не всі ходять до костюлів, — цього «не бачать», тобто це добре бачать, та про це мовчать. Слід було б трохи застановитися усім тим високопреподобним над тим, чи ж випадає людям їхнього сану замість справді братньої любови Христової дихати шовінізмом до католиків іншої національності, до того ж переслідуваних, що не мають ні своїх храмів, ані жодних прав як католики, і саме тільки тому, що вони — католики й не хочуть відступити від Христової Церкви.

А другою нашою трагедією, вже внутрішнього порядку, є той факт, що на теперішній час Львівський католицький єпископ Стернюк, під загрозою екскомунікації, змушує католицьких священників згадувати у відправах термін «православні християни», що лишився як архаїзм з літургічних текстів IV-IX віків, коли Східня Церква звала себе «православною», хоч і була, як згадувано вище, за своєю суттю католицькою. Може, деінде вживання цього терміну і не завдасть шкоди і буде «свідчити про духовну близькість» Української Католицької Церкви із Східніми Церквами, тільки у наших конкретних умовах вживання терміну «православний» завдає непоправної й нікому непотрібної шкоди, замішання і навіть втрату віри серед мирян. Сьогодні на нашій території термін «православний» має лише одне значення: «некатолицький», «зрадник Христової Церкви», «запроданець». Не може термін «православний» бути вживаний і справжнім російським православним батюшкою, і священником-відступником, офіційно священнодіючими, і разом католицькими священниками, переслідуваними саме за те, що відмовились «підписати православ'я», тобто лишилися вірними Вселенській Христовій Церкві. Розважливі та ревні священники не виконують цього абсурдного роз-

порядження Єпископа, але боязкі скоряються безоглядному наказові і спричиняють стільки замішання, що миряни «шукають правдивих католицьких священників» навіть серед католицьких українських священників, котрі не згадують цього злощасного терміну. Просимо ми всі щиро Господа Бога, щоб просвітив розум тих, хто цього не хоче збагнути, що вже час цей термін «православні» в Українській Католицькій Церкві здати до архіву історії, тим паче, що і без цього досить таки східною, своєрідною та гарною лишається уся церковна культура Української Католицької Церкви. І ще, відсутність такого штучного відтину, відокремлення себе словом «православний» нібито від усіх інших католиків, набагато ближча й сучасніша духові екуменізму наших днів.

Ми просили вже й просимо далі всіх католиків та всіх людей «доброї волі» молитися за нас. Ми не знаємо, як далеко виходять наші просьби за межі держави, де ми живемо, та, очевидно, щось у якійсь мірі доходить до вас, і, завдяки голосам на наш захист, наші гонителі мусять часом до них прислухатися. Тільки вони дуже підступні. Останнім часом змінилася тактика наших гонителів: справу поставлено так, що нібито Католицька Церква нікому не заважає, але з усіх сил іде кампанія за всяку ціну знеславити, зганьбити Католицьку Церкву, зокрема Українську Католицьку Церкву, і виставити Її як ворожу, що співпрацювала з німецькими фашистами... тощо. Так, у другій половині 1979 р. «розгорілася» кампанія навколо інциденту з італійським священником Бернардо Вінченцо, що нібито їхав з місією до українських уніятських священників, зокрема до Преосв. Йосафата Федорика, від священника Івана Ортинського, що проживає у ФРН, нібито з великою сумою грошей на «підривну роботу». До справи було замішано Їх Блаженство Верховного Архiereя, кардинала Йосифа Сліпого. Організовано прес-конференцію з журналістами, «нароблено крику» в пресі, на радіо й телебаченні про антирадянську діяльність Української Католицької Церкви, що співпрацювала з німецькими фашистами і далі є ворожа народіві.

Можливо, що це все прискорило смерть Їх Преосв. Йосафата Федорика, що сталася 28 грудня 1979 р.

Зчиненою бучею місцева влада на західноукраїнських землях намагається вгамувати запал віруючих та їхні за-

конні вимоги про реєстрацію релігійних громад українців-католиків у с. Мшана Городоцького району, а ще в с. Завадів Стрийського району Львівської області. Від віруючих цих сіл подано офіційні заяви, документи і всі персональні дані. А це справді відважний крок, тому що частина з тих, що подали заяву, нині працюють і свідомі того, що їх всіляко можуть, аж до звільнення з праці, переслідувати.

А тим часом релігійне життя в католицьких парафіях триває. Щомісяця, а часом навіть 2-3 рази, у кожному католицькому храмі відбувається сакраментальне богослужіння, Божественна Літургія. Під час Великого Посту священники не встигають висповідати усіх, хто бажає, та й так часом кожної неділі або кожного свята не завжди час дозволяє усіх висповідати. Щоразу Божественна Літургія закінчується співом Молебня до Пресвятої Богородиці або до Найсолодшого Серця Ісуса, суплікацією. Під час Великого Посту дуже урочисто правиться розмисел Страстей Господніх на Хресній Дорозі. А для дітвори найдорожчі — це свята Пресвятої Євхаристії та Пресвятого Серця Ісуса, коли в часі Хресного Ходу із Святими Дарами маленькі янголятка, повбирані в білі суkenочки, можуть високо в небо кидати пелюстки квітів до Ісуса-Дитяти у Святых Дарах і йти разом з усіма довколо храму й співати євхаристійні та відповідні літургічні пісні (тропарі), призначені для цих урочистостей. Багатьом віруючим дуже дорогою, любово та всім серцем практикованою стала практика Перших П'ятниць на честь винагородження Пресвятому Ісусовому Серцеві, тим більше, що скорочення євхаристійного посту до одної години дало багатьом нагоду приймати Святе Причастя (незалежно від того, чи правиться Божественна Літургія вдень чи часом пізно увечері чи вночі).

А по-під закритою церквою в селі Мшана, де миряни сходяться на спільну молитву і в спеку, і в мороз, уже третій рік Різдвяної ночі або Різдвяним свят-вечором Ісус-Дитятко родиться на вівтарі під голим небом, як і колись у Вифлеємі, та приносить нам, українцям-католикам, не тільки свою благодать, а ще й радість Різдва Христового й силу для побідоносного Воскресіння.

Ми вдячні всім, хто помагає нам і молитвами, і голосом захисту, хай винагородить вас усіх Бог.

Моліться, братове, католики цілого світу та всі люди доброї волі, аби Всевишній скоротив нашу пробу і дав нам силу перебути всі переслідування во славу Божу та для ствердження слів Ісуса Христа: «І врата адові не здолають Її» (Мт. 16:18).

Січень 1980 р.

Архів «Смолоскипа». Машинопис, копія оригіналу. Переклад з російської.

ЦЕРКВА В РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАХ: УКРАЇНА

Литовський самвидавний журнал «Хроніка Литовської Католицької Церкви» від 8 вересня 1981 р., подав інформації про репресії радянською владою українських вірних-католиків у деяких місцевостях Західньої України. Інформація ця була опублікована п.з. «Церкви в радянських республіках: Україна».

В лютому 1946 р. зусиллями радянської влади в Західній Україні була офіційно ліквідована Католицька Церква грецького обряду (уніятська). Спочатку були заарештовані всі уніятські єпископи, включаючи Львівського митрополита Йосифа Сліпого. Всупереч канонам, був скликаний церковний собор, на якому не був присутній ні один єпископ уніятської Церкви, а лише декілька священників, що продалися властям, і підібрані властями миряни — вигадані представники віруючих. Цей собор вирішив приєднати Католицьку Церкву грецького обряду до Російської Православної Церкви. Радянські джерела цей акт зображують як рішення, прийняте віруючим народом, і нахабно твердять, що не лишилось віруючих, вірних унії з Римо-католицькою Церквою. Події, що відбулися після 35-річного ювілею «приєднання», урочисто відзначеного Російською Православною Церквою в цьому році, свідчать, що ці твердження — чиста неправда.

Хоч після «приєднання» всі уніятські парафії, які не згодилися «приєднатися» до Православної Церкви, офіційно були позбавлені реєстрації, а їхні храми вважалися закритими, проте, до сьогоднішніх днів у Західній Україні, було ще багато офіційно незареєстрованих храмів, ключі від яких зберігались у віруючих, що збиралися там для спільних молитов в час великих свят. Щоб не дати приводу для

остаточного закриття таких храмів, таємно діючі уніятські священники уникали відправляти в них богослужіння. Їх звичайно виконували в приватних домах, а потім віруючі молилися самі в старих храмах. На протязі всіх 35 років віруючі таких парафій постійно збирали підписи під заявами, які відвозили уповноваженим у справах релігій у Львові, в Києві і в Москві, з проханням зареєструвати їхні громади. Однак нічого не могли добитися, і становище не мінялось.

Цієї весни, після ганебного «ювілею» і XXVI з'їзду партії, становище стало мінятися, але тільки не в кращий бік. Про це свідчать факти.

Уніяти с. Завадів Стрийського р-ну 23 роки постійно пишуть властям заяви, щоб зареєструвати їхню громаду і храм. Заяви підписували по 200-300 осіб. У березні 1981 р. представники віруючих Завадова відвезли подібну заяву в Москву уповноваженому Ради в справах релігій. Їх прийняв співробітник цієї установи Тарасов, який був дуже люб'язний і, поляпавши їх по плечах, підбадьорив: «Гаразд, гаразд, у вас є право мати свій храм». Однак наслідки цих люб'язних розмов виявились тільки після повернення. «Добрий» Тарасов подзвонив на місце праці представників віруючих, щоб там вжили заходів... І хоча всі представники офіційно мали відпустки для поїздки, після повернення почалися репресії — засуджування на зборах, переведення на гіршу працю. 22 березня був здійснений ряд репресивних дій.

1. Представники влади й робітники міліції Стрийського р-ну розграбували Завадівський храм, розтягли літургічні речі, забили двері храму, поруч прикріпивши дошку з оголошенням, що тут тепер не церква, а музей.

2. Такої ж долі зазнав храм Верхніх Гаїв Дрогобицького р-ну.

3. У Львові заарештовані два молоді недавно рукоположені священники — Єсип* Роман і Каваців Василь, які таємно обслуговували віруючих цих парафій.

Закриття храмів у селах Завадів і Верхні Гаї було тільки початком цілої хвилі репресій.

---

* У деяких самвидавних виданнях це ім'я подано, як Роман Осип. Ми подаємо так, як було вживано в литовській «Хроніці ЛКЦ».

26 квітня католики грецького обряду святкували Великдень. Найбільша хвиля репресій прокотилась напередодні Великодня в Страсний Четвер, Страсну П'ятницю і Суботу. Представники районної влади й міліції нападали на остаточно не закриті ще уніятські храми і зібраних у них віруючих. В Самбірському районі вчинено напад на храми сіл Підгайчики, Сусолів і Хлопчиці.

В Підгайчиках нападали на храм двічі. В перший раз храм був повний віруючих, тому напасники відступили, вичекали, поки частина людей розійдеться, і ввечорі напали вдруге. І тут їм пощастило: винесли з храму релігійні образи, навішали привезених портретів, храм закрили, оголосивши, що тепер це музей. Людей, які намагалися взяти з собою викинені святі картини, міліціонери ловили. Один юнак, що повернувся з армії, який поставив спротив міліції, був присуджений до 15 днів.

В Сусолівському храмі також було багато народу. Тому відступили, загрозивши, що церква буде закрита, бо зібрання віруючих нелегальне. Поскільки люди чергували в храмі, другий раз напасти не відважились.

В Хлопчицьким храмі нашли церковного старосту, заарештували його, відібрали ключі, навезли в храм плякатів, закрили і ключ забрали з собою.

Великоднього ранку було вчинено напад на храм в Довголуці, Стрийського р-ну. Віруючі зібрались вночі для молитви і замкнулись. Представники влади й міліції приїхали на десятиох машинах (мешканці Довголуки скаржаться, що в випадку потреби лише з великим трудом дістають машину) і виламали двері храму. Почалася сутичка з віруючими. Храм був зачинений.

В Городокському районі нанерододні Великодня вчинено напад на храми в Тучапах, Путятичах, Мшані й Дроздовичах.

В Тучапському храмі в час кожного релігійного свята збирається для молитви багато людей. Шпигуни, підслані властями, слідкують за більш активними віруючими, потім їх викликають у район і обкладають грошовими штрафами. Напередодні Великодня на Тучапський храм напали 30 міліціонерів і закрили його. Інвалід Великої Вітчизняної війни Дорош за активність в нелегальному богослужінні був покараний грошовим штрафом в сумі 50 карбованців.

Пенсія в нього нікчемна, тому штраф для нього — велика матеріальна втрата.

У Мшані ключ від храму був відібраний уже раніше, тому напередодні Великодня люди зібрались на цвинтарі, що знаходиться коло храму. Міліція оточила цвинтар, стріляла в повітря ракетами, побила 15 віруючих, серед них одного дідуся.

На Дроздовицький храм напад було вчинено ранком, коли всі люди працювали. Представники влади виламали двері, все всередині розбили, потім двері храму забили.

В Яворівському районі вчинено напад на храми в Каменноброді й Мужилівцях.

В Каменноброді застали повний храм людей і, загрозивши, що він буде закритий, відступили. Пізніше напали на садибу однієї активної уніятки. Дома її не застали; провели обшук і поранили прийняту за дочку дівчину.

В уніятський храм в Мужилівцях напасники привезли православного священника і пропонували прийняти його, а якщо не приймуть, храм буде відібраний. Віруючі відмовились прийняти православного священника. Поскільки віруючих було багато, закрити храм не відважились.

В Перемишлянському районі вчинено напади на Волківський і Мерещевський храми.

У Волкові віруючі зібралися в храм увечорі в Страсну П'ятницю вшанувати гріб Христа (плащаницю). Побоюючись провокацій, замкнулись. Напасники виламали двері ризниці, знущались над віруючими і провели в храмі обшук — шукали офіційно не зареєстрованого священника, що сховався.

В Мерещеві ті, що увірвалися в храм, залякували віруючих. Серед тих, що молилися, знаходився колгоспний бригадир, який за участь в нелегальному богослужінні був звільнений з роботи.

Напередодні Великодня міліція побувала і коло офіційно діючих православних церков. Одначе там задовольнялась перевіркою, чи не присутні на моліннях діти. Звичайно в час великих свят коло церков стоять «прикрашені» червоними пов'язками хлопці і затримують приведених на моління дітей, де-не-де затримують навіть молодь, чванячись, що хочуть «захистити» богослужіння від хуліганів.

В той же час відомих властям неофіційно працюючих уніятських священників викликали в органи держбезпеки, їм

погрожували арештом, якщо вони посміють відправити великоднє богослужіння.

У Львові у священника Гегельського зроблено обшук, вилучено релігійні речі і грошові збереження.

В Путятичах Городокського р-ну напали й побили священника Гриняка, що йшов до хворого причащати його святими Тайнами. Потім справу Гриняка обговорювали на товариському суді на фабриці у Львові, де він працював.

В Дрогобичі зроблений обшук у священника Гринцишина, вилучені релігійні речі, грошові збереження, навіть дитячі прикраси.

Перед Великоднем в установах була проведена кампанія залякування, щоб люди не насмілились взяти участь у великодніх богослужіннях.

Опубл.: «Хроніка Литовської Католицької Церкви». Литва, 1981, No. 49. Переклад з литовської.

РОЗДІЛ ХІ

*ВИСТУПИ НА ЗАХИСТ
УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ І ЇЇ ВІРУЮЧИХ*

ПАПА ПІЙ ХІІ НА ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

23 грудня 1945 р. Папа Пій ХІІ видав Енцикліку з нагоди 350-ліття Берестейської унії, де виступив перед цілим світом на захист ув'язнених у СРСР українських католицьких владик і духовенства. Уривки з цієї Енцикліки, що стосуються переслідування УКЦ у царській Росії та в СРСР — нижче.

З ЕНЦИКЛІКИ 1945 РОКУ

...Прийшла нова, не менш дошкульна, нагінка на католиків за кілька літ до розділу Польщі. Тоді-то війська російської цариці увійшли були в межі Польщі, силою зброї забрали дуже багато українських католицьких церков, а священників, що не хотіли зректися своєї віри, в'язнили, топтали, сікли нагаями, запроторювали в тюрми, мучили жорстоко голодом, спрагою, холодом.

Їм не поступилися у твердості й мужності ті священнослужителі, що коло р. 1839 воліли втратити своє майно та свободу, ніж зректися свого релігійного обов'язку. З їх числа годиться згадати окремо священника Йосифа Анчевського, який, протриманий 32 роки в Суздальському монастирі під пильним наглядом, сподобився, як нагороди за свою високу чесноту, святої смерті 1878 р. Так само 160 священників за те, що відверто визнавали католицьку віру, було відірвано від своїх, полишених у нужді, родин та вивезено у глибоку Росію, де їх позамикано по монастирях; тільки ні голод ні знущання не змусили їх відійти від своєї святої присяги.

Не меншу мужність духу виявило чимало духовних і мирян з Холмської єпархії, що непохитно оперлась гонителям католицької віри. Так, напр., мешканці села Пра-

тулина не відповіли силою на насильство, коли солдати напали на церкву, щоб, зайнявши її, віддати схизматикам, але безборонні, збившись до купи, створили із себе живий мур перед напасниками. Через те одних поранили й скатували, інших на довгі роки ув'язнили або вивезли на холодний Сибір, а ще інші під кулями пролляли свою кров за Христа. Що до тих, які скропили католицьку віру власною кров'ю, то справу винесення їх на престולי вже започатковано у відповідній єпархії, і є надія, що колись можна буде їх захувати у ряди блаженних.

Ці нікчемні злочини, на жаль, коєно не в одному місці, а довершувано по багатьох містах, містечках і селах.

Коли всі католицькі церкви було віддано схизматикам, а всі священнослужителі, вигнані зо своїх місць, були змушені покинути напризволяще повірене їм стадо, тоді вірних, зовсім не питаючи про їх бажання, вписано до нез'єдиної Церкви. Та вони, дарма що позбавлені своїх пастирів та відправ і підмог своєї релігії, все таки завзято старалися зберегти віру. Коли деякі оо. Ісусівці, переодягнені і з великою небезпекою для життя, потайки до них навідувались, щоб проповідувати їм Божий закон, додавати заохоти й потіхи, вони приймали їх з великою радістю і пошаною.

Коли ж 1905 р. проголошено сяку-таку свободу віри, то можна було побачити в тих українських волостях чудове й радісне явище: велика сила католиків стала виходити із своїх криїв на денне світло і, не маючи священників свого східнього обряду, стрункими лавами, з хрестом та святими іконами на чолі, у прилюдному святочному поході та з піснями подяки Богові, йшла до латинських костьолів, куди перед тим під вельми тяжкими карами не вільно було їм заходити. І там вони благали правних священнослужителів, щоб отворили їм двері, прийняли їх та їхнє віровизнання і записали їх до католиків. І так за короткий час до 200.000 Христових вірних законно прийнято до Церкви.

Але єпископам, священникам та їхнім стадам і в новіших часах не бракувало нагоди показати мужність духу й непохитність у сповіданні католицької віри, в обороні Церкви та її свободи. З-поміж них мило тут згадати для особливої його прослави митрополита Андрея Шептицького. Коли розшаліла перша європейська війна і Галичину

зайняли російські війська, прогнано його з престолу й виселено в монастир. Там і пробув він якийсь час під вартою і нічого більш не бажав, як засвідчити найглибшу свою побожність до Апостольського Престолу й з усією готовістю, якби була потреба, зазнати при Божій ласці навіть мучеництво за своє стадо, що для його спасіння вже довго присвячував свої сили й труди.

Ми вже бачили, що цей любий український народ мусів терпіти багато труднощів, нещасть і переслідувань, щоб боронити у міру сил свою католицьку єдність, а проте Бог у своїм Провидінні не раз його щасливо [з цього] звільнював і вертав йому мир.

Та під цю пору бачимо, з найбільшим затривоженням душі, що наступає нова й дуже грізна буря на цю Церкву. Вісті, що до нас доходять, хоч і скупі, однак достатні, щоб збільшити нашу журбу та наповнити тривоگوю. Саме той урочий день (коли 350 літ тому ця вельми стара християнська суспільність з радісними надіями злучилася зо своїм Найвищим Пастирем і Наслідником Блаженного Петра), саме цей день став для Нас «днем жури й тісноти, днем горя й нужди, днем тьми й безпросвітку, днем мряки й бурі» (Соф. I, 15).

Бо з великим смутком Ми довідалися, що на землях, недавно прилучених до Росії, найдорожчі наші браття й сини українського народу терплять тяжкі переслідування через свою вірність до Апостольського Престолу; і не бракує таких, що всіма способами стараються відірвати їх від спільноти Матері Церкви та довести проти їхньої волі й найсвятішого переконання до злуки з нез'єдиненими. І так духовенство українського обряду, як доносять, у листі до державної влади, скаржиться, що його Церква в Західній Україні, як вона сьогодні називається, опинилась у дуже важких обставинах, тому що всіх єпископів і багатьох з їхніх священників ув'язнено та рівночасно заборонено кому-будь триматися заряду Української Церкви.

Знаємо й те, Достойні Брати, що ці труднощі й прикрощі виправдувано, річ ясна сповидно, політичними причинами. Одначе такий спосіб поведінки не новий, ані перший раз ужитий; бо багато разів продовж століть вороги Церкви завзято й підступно винували католиків, начебто вони (щось) ділали проти держави, тому що не посміли б

явно визнати, що вони вороже наставлені проти релігії та її відверто поборювали цим самим чином, яким колись євреї винували самого Божеського Спаса перед римським Намісником, кажучи: «Ми знайшли, що цей ворохобить наш народ і забороняє давати цісареві податок» (Лук. 23, 2). Але самі факти та їх висліди легко показують і вияснюють, яка була і є причина цих переслідувань. Бо хто ж не знає, що Патріярх Олексій, недавно обраний нез'єдиненими єпископами Росії, в посланні, зверненому до Української Церкви (що немало причинилося до започаткування цього роду переслідування), відверто захвалював і проповідував відступництво від Католицької Церкви?

А ці утиски тим більше Нас засмучують, Достойні Брати, що майже всі народи світу на урочистих зібраннях своїх висланників ще тоді, як шаліла великанська війна, між іншим заявляли, що ніколи не має бути розпочате переслідування релігії. І це саме зродило в Нас надію, що Католицькій Церкві буде дано мир і належна свобода, тим більше, що вона сама постійно вчила і вчить, що треба завжди в совісті повинуватися законно установленим державним чинникам, що урядують у площині й рямцях своєї влади. Але випадки, на жаль, яких ми торкнулися в попередніх рядках, так дуже й так гірко послабили і майже відібрали цю нашу надію й довір'я, коли йде про український народ.

Отож, у цім дуже важкім нещасті, коли людські сили видаються заслабі, нічого більше не лишається, Достойні Братове, як умильно благати премилосердного Бога, що «зробить... суд потребуючим і справедливим убогим» (Пс. 139, 13), щоб Сам схотів ласкаво успокоїти цю люту бурю та й остаточно покласти їй край. А вас і повірене вам стадо ще раз і ще раз заохочуємо разом з Нами ревними молитвами та покутніми ділами вимолювати в Того, що Божим світлом просвічує людські уми і Божим своїм намислом схиляє їх волі до своєї найвищої волі, щоб помилював свій народ і не дав свого насліддя на ганьбу (гл. Йойл 2, 17), та щоб чимскоріш Українська Церква звільнилася з цього згубного становища.

А особливішим способом у цих смутних і критичних подіях Ми звертаємося батьківським серцем до тих, що саме ними так тяжко і жорстоко пригнічені. До вас, перед-

усім, Достойні Брати Єпископи українського народу, що хоч самі зазнаєте великих утисків, більше однак засмучені й стурбовані долею вашого стада, ніж завданою вам кривдою та шкодою, як сказано: «добрий пастир душу свою дає за свої вівці» (Йо. 10, 11). І хоч теперішнє становище неясне, а майбутнє непевне та дуже тривожне, все таки не упадайте духом, але «ставши видовищем... світові, ангелам і людям» (I Кор. 4, 9), старайтеся, щоб вашу терпеливість і чесноту брали за взір всі Христові вірні. Через це, що зносите мужньо й постійно цього роду переслідування та палаєте Божою любов'ю до Церкви, ви є: «Христове благоухання миле... Богові в цих, що спасаються, і в тих, що погибають» (II Кор. 2, 15). І хоч ви в кайданах, відлучені від ваших синів, не маєте змоги учити їх закону святої віри, самі ваші кайдани повніше і краще голосять і проповідують Христа.

Відтак звертаємося до вас по-батьківськи: улюблені сини, назнаменовані священством Христа, «що терпів за нас» (гл. I Петр. 2, 21), повинні вірніше за Ним іти і перші від інших приймати та витримувати напад супротивника. Хоч, з одного боку, ваші поневіряння Нас засмучують, зате, з другого боку, радіємо, що можемо до багатьох з вас промовити словами Божеського Спаси: «Знаю твої діла, і любов, і служення, і терпеливість, і послідні вчинки твої, більші від перших» (Апокаліпса 2, 19). У цих сумних часах захочуємо вас і далі твердо й стало триматися вашої віри, підтримувати слабих та додавати сили тим, що хитаються. Нагадуйте, де треба, дорученим вам вірним, що не можна ніяк, навіть поперехово чи словом, покинути Христа та Його Церкву, та викривайте східні штучки тих, що обіцяють людям земські вигоди й не знати яке щастя у цьому житті, за що гублять їхні душі. Поводьтеся «як слуги Божі у великій терпеливості, в прикростях, в бідах, утисках... в чистоті, в розсудності, в довготерпеливості, в добротливості, в Святім Дусі, в необлудній любові, в слові правди, в Божій силі, з оружжям справедливості у правій і лівій руці» (II Кор. 6, 4 н.).

Нарешті звертаємось до вас усіх, католики Української Церкви, із співчуттям до ваших терпінь і тягарів. Добре знаємо, що дуже сильні засідки наставлено на вашу віру. Навіть більше, здається, що найближчим часом можна

сподіватися ще гірших кривд тим, хто не згодиться зрадити найсвятішу справу віри. Тому вже тепер, найдорожчі сини, заохочуємо вас пильно в Господі, щоб ви ніколи не відреклися вашої віри й вашої вірності Матері-Церкві та не далися залякати жодними погрозами, ні жодними шкодами, ані навіть небезпекою заслання і втрати самого життя. Бо, як добре знаєте, йде про закопаний скарб на полі, що, його знайшовши, чоловік «скриває та з радости йде й продає все, що має, і купує те поле» (Мат. 13, 44). І пам'ятайте, що сказав сам Божий Спас в Євангелії: «Хто любить вітця або матір більше ніж Мене, не є Мене гідний. А хто любить сина чи дочку більше ніж Мене, не є Мене гідний. А хто не бере хреста свого і не йде вслід за Мною, не є Мене гідний. Хто найшов свою душу, стратив її, а хто втратив свою душу для Мене, найде її» (Мат. 10, 37 нн.). А до того Божого вислову слід додати вислів Апостола народів: «Вірне слово: коли ми з Ним вмерли, то з Ним ожиемо. Коли терпимо, то царствувати будемо з Ним. Коли відречемося Його, то й Він відречеться нас. Коли не віримо, Він остає вірний, бо не може самого себе виректися» (II Тим. 2, 11 нн.).

Батьківську оцю заохоту, любі сини, на Нашу думку, годі скріпити й закінчити краще, як пригадками того самого Апостола народів: «Чувайте, стійте в вірі, поступайте відважно і кріпиться» (I Кор. 16, 13). «Будьте послужні наставникам вашим» (Євр. 13, 17), єпископам і священникам, коли наказують вам у справах вашого спасіння і по приписах Церкви; усім же, що яким-будь чином напосідаються на вашу віру, мужньо протиставтеся, «стараючися заховати єдність духу в зв'язі мира. Одно тіло і один дух, як ви покликані до одної надії вашого призначення» (Еф. 4, 3-4). І серед всякого роду терпінь та гноблень, пам'ятайте: «що терпіння теперішнього часу є недостойні тої слави, яка в нас об'явиться» (Рим. 8, 18). «А вірний є Бог і Він утвердить вас і заховає від злого» (II Сол. 3, 3).

І з повною надією на вас, що при помочі Божої ласки мужньо й радо відповісте на оцю Нашу заохоту, бажаємо вам кращих і спокійних часів від Отця милосердя і Бога всякого потішення (гл. II Кор. 1, 3) і цього умильно бажаємо.

А заразом з повноти серця уділяємо кожному з вас, Достойні Брати, та вашим стадам, а найпаче єпископам Української Церкви, [і] священникам і вірним, Апостольське Благословення на завдаток небесних ласк і на свідоцтво Нашої доброзичливости.

Дано в Римі, біля св. Петра, дня 23, місяця грудня, року 1945-го й 7-го Нашого Понтифікату.

Папа Пії XII

Опубл.: Святішого Вселенського Архирея Пія з Божої ласки Папи XII Енцикліка в 350-ліття з'єднання Української Церкви з Апостольським Престолом. Рим-Гроттаферрата, 1946, стор. 30-40. Переклад з латинської.

*Енцикліка Папи Пія XII від 15 грудня 1952 р. є сильним голо-
сом Голови Католицької Церкви на захист ув'язнених і переслідуваних католицьких владик і священників в Україні і в комуністичних країнах східньої Європи.*

ЕНЦИКЛІКА 1952 РОКУ

Св. Отця Папи Пія XII до Католицького Єпископату Східніх Церков

Привіт і апостольське благословення Преподобним Братам Патріярхам, Архiepіскопам, Єпископам і всім помісним Владикам Східніх Церков, що в мирі і в об'єднанні з Апостольським Престолом.

Східні Церкви, що блистять світлою наукою св. Отців, а в давнину чи в нових віках, і теж за наших днів, обагрились кров'ю своїх мучеників, особливо дорогі Нашому серцю, — це всім відомо.

Бо як тільки, не з приводу будьяких Наших заслуг, а з недослідженого Божого Провидіння, поставлено Нас на Престіл Князя Апостолів, зараз думкою і серцем Ми звернулися до Вас і також до тих, «що живуть поза огорожею Католицької Церкви» (радіо Послання від 3. III. 1939),

щоб вони повернули чимскоріш до вівчарні спільного Батька, до дому предків, чого так гаряче бажаємо (Дивись, Енцикліка «Суммі Понтифікатус» і «Містічі Корпоріс»). Впродовж Нашого Папського Володіння, Ми дали Вам ще багато доказів Нашої батьківської любови. Вам відомо, що Ми нагородили гідністю кардинальської пурпури ще одного з-поміж Ваших Єпископів, а саме вірменського патріарха Кілікії; що за Нашим старанням переводиться кодифікація вашого Канонічного права, діло так великої ваги, яке частинно вже закінчено. Але немає потреби про це точніше Вам згадувати, це бо річ без сумніву Вам добре знана, а зрештою, у цьому Нашому поступуванні Ми йшли слідами Наших Попередників (Енц. «Рерум Орієнталіум»), які тільки від самого початку християнства відносилися з особливішою любов'ю до Ваших предків, але теж скільки могли, завжди старалися прийти з поміччю, коли бачили, що вони або загрожені ересями, або під час жалюгідного терору, чи переслідувань ворогів. Так силою апостольської влади, яку дав Божественний Спаситель Князеві Апостолів і його намісникам, вони боронили цілість католицької науки на першому і другому Нікейському Соборах, на трьох Царгородських, на Ефеському й Халкедонському: а коли нещасний роздор відірвав велику частину Сх. Церкви від Римського Єпископа, вони не тільки, через своїх представників, осудили його на IV Соборі у Константинополі, але також усіми силами старалися щасливо поладнати його для спільного добра, що сталося після стільки похвальних трудів, на Фльорентійському Соборі, що його рішень, проти добрих сподівань усіх, не вдалося пізніше перевести в життя. Коли, знову, східні країни загарбали нові народинаїздники і спустошили навіть святі місця Христа, тоді Римські єпископи спонукали християнських князів до так великого діла, яким є оборона релігії. І ні ослабла, ні змаліла в новіших часах ця велика любов Наших Попередників до Вас, але навпаки, здається, що вона ще збільшилася. Як це Ви добре знаєте, не мало вислано до Вас тих, які навчали б католицької науки і переконували б усіх, щоб вони повернули до так побажаної єдності у вірі та правді; тут, при столиці св. Петра, засновано святу Конгрегацію, завданням якої є займатися і керувати справами та обрядами Сх. Церков; засновано також Інститут Східніх

Наук, завданням, якого є знову ж сприяти й поглиблювати правдиве знання Ваших наук.

Та, на жаль, сьогодні чого іншого вимагає наша журба і турботи. Бо над багатьома країнами, в яких у більшості переважають східні обряди, нависла нова буря, що намагається повалити, спустошити та цілковито знищити справді квітучі громади християн. Якщо давніше, впродовж минулих сторіч, поборювано якусь правду католицької науки, сьогодні, як бачите, ще з більшою легковажністю поступається вперед: намагаються викреслити з приватного життя, родин, університетів, шкіл, публічного життя народів, — все Боже, або що має будь-яке до Бога відношення, — наче б це були казкові й пусті справи, — знищити всі права, установи й закони. Тому то, чим більший тягар нещастя, що переслідують вибрану частину християнства, тим більшою є, Дорогі Брати, наша прихильність до Вас, тим гарячіша любов, з якою по-батьківськи до Вас усіх відносимося. Передусім хочемо заявити Вам одверто, що всі Ваші болі й оплакування вважаємо наче своїми власними: і нічого більше не бажаємо, як тільки, щоб полегшити й милішими вчинити якимось способом Ваші терпіння: це думаємо зробити особливою молитвою Своєю і всіх християн, яку заносимо перед Престіл Всевишнього за всіх тих, кого так дуже переслідують за те, що вони стали, як цього вимагала konieczність, в обороні католицької віри та її святих прав.

Знаємо, що є чимало вірних християн у східних країнах, які плачуть сьогодні гіркими сльозами, коли бачать, що їх єпископи або замучені, прогнані або так перешкоджені, що не можуть свobodно промовляти до свого стада і Його як слід провадити, коли бачать, що багато з їхніх церков призначено для інших цілей або залишено в найбільшому опущенні, коли розуміють, що уже з тих церков не зможуть заносити до неба своїх молитовних співів, складених за звичаями вашої Служби Божої, з наміром випросити собі дощу Божих ласк для покріплення духа, розради серця і винайти лік на так багато нещастя. Знаємо, що багато ваших земляків ув'язнено, багато в концентраційних таборах які, якщо живуть у себе вдома, не можуть користуватися своїми власними святими правами, значить, не тільки правом визнавати свою віру в святині свого сум-

ління, але теж в родиннім середовищі, щоб як слід виховати своїх нащадків і теж у школах, щоб молодь правильно оформлювати, навчати, доглядати, остерігати.

Знаємо також, що сини Сх. Церков, майже споріднені з синами латинського обряду, переносять разом і мужньо всі переслідування і разом теж являються учасниками мучеництва, перемоги й слави. Справді по-геройськи зберігають вони свою віру і з незламною мужністю, як колись їхні предки, опираються ворогам християнства; засилають свої молитви до неба, якщо не прилюдно то бодай в скритості; залишаються тісно з'єднаними з Римським і своїми власними єпископами; почитають в особливіший спосіб найлюбішу і наймогутнішу Царицю неба і землі Пр. Діву Марію, якої Непорочному Серцю їх всіх ми посвятили. Все це, без сумніву, є провісником певної майбутньої перемоги — себто тієї перемоги, що не є вислідом кривавої людської боротьби, підсилюваної недоладним бажанням земського володіння, але тієї, яка ґрунтується на належній та справжній свободі, на справедливості не слів, а діл супроти громадян, народів і націй; на мирі й братній любові, яка лучила б усіх зв'язками приязні, передусім на вірі, що належно впорядковує звичаї, кермує приватними бажаннями на службу спільного добра, підносить людські уми до неба і, врешті, опікується громадсько-суспільним життям та згодою між усіма.

Це ж і є Нашим бажанням; але тим часом вістки, які приходять до Нас, збільшують Наш біль і смуток. Вдень і вночі думкою і серцем Нашим повертаємо до тих, хто повірений Нам Божою заповіддю (Ів. 21, 15-17), кого, як знаємо, подекуди трактується так негоже тільки тому, що будучи сильно прив'язаними до католицької віри, стали предметом очорнень і позбавлені законних прав, часом навіть і тих, що суттєві людській природі, стали предметом насилля, страху чи інших засобів до тієї міри, що пошкоджено-знищено гідність людської природи.

Між тими смутними вістками, які дійшли до Нас, є одна, що в останніх часах особливо болюче, і як жодна інша, поразила не тільки Нас і всіх християн, але і тих, хто дорожить гідністю і громадською свободою. Маємо на думці Болгарію, де існувала мала, але квітуча католицька громада, де жорстока буря нанесла великих втрат Церкві.

Знаними вже методами оскаржено слуг Божих в публічних злочинах. Між ними Всечесного Брата Нашого єпископа нікополітанського Євгена Босілкова разом з трьома священниками, його співробітниками в апостольській праці, засуджено на смертні кари. Багато інших знов ув'язнено чи запроторено в концентраційні табори; до них долучилася немала громада католиків, які, покарані різними карами, заслужили собі, щоб їх мучеництво відзначити тією самою гідністю. Ми зобов'язані, подаючи до відома всьому християнському світові кривди нанесені всій Церкві, рішуче проти них протестувати. Їх ув'язнено як ворогів народу, себто тому, що вони не тільки визнавали католицьку віру, але мали відвагу одверто її боронити, хоч відзначилися не меншою від будь-кого іншого любов'ю до батьківщини, пошануванням публічної влади і, врешті, зберіганням законів, які не противляться законам природним, Божим і церковним.

Те що, мало місце в Болгарії, зокрема в останніх часах, вже віддавна практикується в інших країнах, в яких процвітає Церква Сх. Обряду, а саме в Румунії, Україні і теж в інших народів. Щодо народу першої з них Ми вже згадували в Апостольському Посланні з березня минулого року (ААС а. XXXXIV, сер. II. т. XIX. ст. 249...), виявили Свої співчуття з приводу тих страшних ударів, які переносять його вірні східнього обряду разом з латинниками, і заохотили їх витривати з належною мужністю у вірі їхніх предків.

Зараз Ми, в особливіший спосіб прибиті, звертаємося до іншого народу, Нам найдорожчого, а саме до Народу Українського, в якого немала частина християн дивиться з найбільшою тугою і безмежною любов'ю на Рим і вважає Апостольську Столицю за осередок християнської віри і, як це виходить із заповіді Христа, за непомильну вчительку правди (Мт. 16, 18-19; І. 11, 15-17; Лк. 22, 32). Вже здавна знаємо, що вони, від давніх часів терплячи чималі переслідування, знайшлися у не менш невідрадному становищі, як те в якому знаходяться ті народи, про які Всечесні Брати, Ми згадували вище.

В окремий спосіб хочемо згадати тих Єпископів східнього обряду, які перші перенесли в обороні віри стільки жертв, терпінь і зневаг: їх вивезено у столичне місто Київ,

де їх суджено і засуджено на різні кари: — те столичне місто Київ, що, як Ми сказали, світило колись християнською наукою, було осередком поширення християнства для всіх тих довколишніх земель. Деякі з них закінчили своє життя славною смертю, тому, як можна сподіватися, з місця небесного щастя споглядають в живій любові на своїх синів і товаришів миролюбної боротьби та випрошують у Бога найпотрібнішої для них помочі. З другого боку, не можемо промовчати тих вірних латинського і східнього обрядів, яких прогнано з власних країн, родинних середовищ і заслано в далекі незнані землі, де не мають своїх власних священників, які потішили б їх, їм помогли б, розраджували б і забезпечували б небесними дарами віри.

Все те наповняє Нас таким гострим болем, що не можемо стримати сліз, коли благаємо найласкавішого Бога та милосердного Батька, щоб велів просвітити тих, які спричинили це сумне становище і схотів покласти кінець тим нещастям.

Однак, Всечесні Брати, серед стільки нещасть, що наповняють болем Наші серця, вістки, які приходять до Нас, розбуджують у Нас радість. Бо довідуємося, що вони, хоч знаходяться в таких жалюгідних і критичних обставинах, залишаються непохитними у своїй вірі, незламними у витривалості, чим викликають подив у Нас і в усіх чесних людей. До всіх них нехай дійде Наша батьківська похвала і признання, хай вони все збільшують і підсилюють свою мужність; хай будуть сильно переконані, що Ми — спільний Батько, який турбується усіми Церквами (2 Кор. 11, 28), якого «наглить любов Христа» (там же, 5, 14). Кожної години заносимо гарячі благання до Бога в цьому наміренні, щоб всюди запанувало Царство Христове, яке принесло б мир усім людям, народам і націям. В обличчі смутного видовища тих великих терпінь, що впали не тільки на наших мирян, але, передусім, на тих, що обдаровані ласкою священства, — тому, щоб сповнилося написане в Св. Письмі: «Вдарю на пастиря і розбіжаться вівці стада» (Мат. 26, 31; Мар. 14, 27; Зах. 13, 71) — нічого іншого зробити не можемо, як тільки пригадати всім, що впродовж віків священники, себто посередники між Богом і людьми, втішалися належною їм пошаною, так між куль-

турними як і варварськими народами. Коли опісля Божественний Спаситель, розігнавши темряви блудів, навчив нас небесної правди і в своїй ласкавості схотів зробити нас учасниками вічного священства, тоді ще більше зроста оця пошана, так що єпископів і священників почали вважати за найлюбіших батьків, які не шукають нічого іншого, як тільки спільного добра для повіреного собі народу.

Однак вже сам Божественний Спаситель сказав: «Не є більший учень від учителя» (Мат. 10, 12), «якщо мене переслідували і вас переслідуватимуть» (Ів. 15, 20), «блаженні ви, коли зненавидять вас і гнатимуть і всяко лихословити будуть не по правді за мене — радуйтеся і веселіться, бо нагорода ваша велика на небі» (Мат. 5, 11-12).

Нема чого дивуватися, що сьогодні, може більше ніж в давніх часах, переслідують Церкву Христову і, передусім, очорнюють, знеславлюють, всякими способами зневажають її провідників, то все таки Ми надіємося на Того, що все те зло передбачив і сказав навіть таке — «у світі скорботу матимете та бодріться, я бо перемиг світ» (Ів. 16, 33).

Нехай же не буде цього, Всечесні Брати, щоб Ви впали духом: як колись Ваші предки, борючися з геройською завзятістю аж до мучеництва, перемогли стільки трудностей, підступів і нещастя, так ви члени Церкви Сх. Обрядів, тісно зв'язані з вірними латинського обряду, споможені небесною ласкою, не бійтеся, але спільно моліть Господа і Його Пречисту Матір передусім за тих, хто знаходиться сьогодні у великій небезпеці, щоб вони визначалися християнською мужністю і щоб кінець-кінцем усі зрозуміли те, що ясніше від сонця, себто, що «зброя нашої боротьби не тілесна, але сильна Богом» (2 Кор. 10, 4) і що Церква не шукає дочасної влади, але вічного спасіння душ, не снує протиурядових заговорів, але навчає євангельських правд, які спроможні виховати найкращих громадян, і тим самим дає тривкі підвалини суспільного життя. Тому, коли вона буде користуватися тією свободою, якою обдарував її сам Господь, і коли зможе виявити свою силу і прилюдну діяльність між народом, тоді, без сумніву, зможе дуже причинитися до спільного добра, наблизити до себе в справедливості та згоді різні класи громадянства і привести всі народи до правдивого миру та спокою, що мусить бути старанням усіх, хто його собі бажає.

Щоб все те досягнути, Всечесні Брати, хочемо, щоб Ви встановили спільні молитви, аби заохотити своїх вірних до діл покути і так переблагати ображений стільки зневагами Божий Маєстат. Пригадайте собі оці слова св. Письма: «Моліться за тих, що переслідують і нападують вас» (Мат. 5, 44), «щоб члени однаково один про одного дбали. І коли один член терпить, терплять з ним усі члени» (1 Кор. 12, 25-26). Треба, отже, наслідувати приклад Божественного Спасителя, який під час гірких терпінь кликав з висоти хреста: «Отче, відпусти їм, бо вони не знають, що роблять» (Лк. 23, 34). Треба також доповнити те, чого не достає горюванню Христовому в нашому тілі, яким є Церква (див. Кол. 1, 24). Тому не тільки треба нам молитися за терплячих синів і братів, але радо жертвувати за них свої добровільні покути і терпіння.

Тим незліченим людським масам, що живуть в країнах, де вони хворіють різними недугами, терплять болі та жах, або знаходяться у в'язницях, не можемо показати на ділі тих слів Христа: «Я хворів і ви відвідали мене, Я був у в'язниці, і ви йшли до мене» (Мат. 25, 36). Без огляду на те, дещо можемо зробити для них, а саме: нашими молитвами, ділами покути можемо випросити в наймилосерднішого Бога, щоб післав тим нашим терплячим братам і синам своїх ангелів-потішителів, а теж, щоб зіслав на них якнайбільше небесних ласк, які потішили б, підсилили б і заохотили б до справ небесних.

Особливо ж хочемо, щоб усі священники, які щоденно можуть приносити Безкровну Жертву, згадували тих Єпископів і священників, які далеко від своїх церков і вірних не мають спромоги приступити до престолу, щоб приносити Божу Жертву, підкріпити себе і своїх вірних тим Божим Кормом, в якому черпають наші душі насолоду, що заспокоює усі наші бажання і дає силу, яка веде до перемоги. З'єднані в братній єдності, хай роблять це також і вірні, які беруть участь у тій святій трапезі на цій жертві: так, щоб по всіх частинах світу, в усіх обрядах, що є прикрасою Церкви, линули до Бога і Його Небесної Матері одноголосно молитви тих, хто просить, щоб виблагати Божого милосердя для тих переслідуваних християнських громад.

А з цього приводу, коли кожного місяця січня в багатьох місцях відбуваються восьмиденні богослужіння за

з'єднання Церков, здається Нам, що це є найкращою нагодою безперервно заносити молитви до Бога, щоб не тільки здійснилося бажання Божественного Спасителя: «Отче святий, збережи їх в ім'я Твоє, тих, яких Ти дав мені, щоб були одно як і Ми» (Ів. 17, 11), але також, щоб відкрилися в'язниці, розбилися кайдани тих, які мучаться в них тільки тому, що не боялися по-геройськи боронити релігійних прав та установ, та щоб усюди затріюмфувала правда, справедливість, згода і мир, які для всіх є найкращим добром.

Як бажання і як доказ Нашої любови, з повноти серця передаємо Вам, Всечесні Брати, і Вашій опіці повіреним стадам, а особливо тим, які знайшлися у цих тяжких обставинах, *апостольське благословення*.

Дано в Римі [в Соборі] св. Петра, дня 15 грудня 1952 року, на чотирнадцятому році Нашого Владицтва.

Папа Пії XII

Опубл.: Перші заковані, біла книга про переслідування віри в Україні. Буенос-Айрес, 1956, стор. 51-58. Переклад з італійської.

РОСІЙСЬКИЙ ДІЯЧ ВИСТУПИВ В ОБОРОНІ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

5 вересня 1974 р. російський релігійний і правозахисний діяч Анатолій Левітін-Краснов звернувся до Комісії Прав Людини ООН на захист різних віровизнань і церков в СРСР. Окрему увагу він присвятив становищу Української Католицької Церкви в Радянському Союзі та переслідуванню українців-католиків, яких він називає уніятами.

ДО КОМІТЕТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

від Анатолія Еммануїловича Левітіна-Краснова

З А Я В А

Я, Анатолій Левітін, сповнений пошани до тих високих гуманістичних цілей, які поставив перед собою Комітет, вважаю конечним закликати Комітет, щоб він підняв свій голос в обороні людей, що проживають в СРСР і систематично, впродовж десятків років терплять невимовні муки тільки за свої релігійні переконання.

Мова йде про уніятів, членів т. зв. Істинно-Православної Церкви, а також членів заборонених сект: баптистів-ініціативників, адвентистів сьомого дня-реформаторів, п'ятидесятників, єговістів та інших дрібних сект.

Найжахливіше те, що переслідування сектантів, уніятів та ІПЦ, яке стало нормою нашого життя, не викликає ні в кого найменшого обурення. Нечувані звірства проводяться на очах усіх, не викликаючи жодного протесту.

Ліберальна інтелігенція, неосвічена в релігійних питаннях, не лише не протестує, але навіть посередньо підтримує ці переслідування, тому що вірить огидним наклепам, поширеним про сектантів, — наклепам, які не поступа-

ються інсинуаціям, що їх поширювала чорносотенна преса про євреїв під час справи Бейліса.

Ми дозволимо собі подати коротку інформацію про переслідування за релігійні переконання, застерігаючися заздалегідь, що ця заява не вичерпує й тисячної частини тих кривд, що їх зазнають у нас віруючі люди.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УНІЯТСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ І ЗАХІДНІЙ БІЛОРУСІ

Коротко нагадаємо про історію уніятської Церкви.

Як відомо, унія на Україні веде свій початок від 1596 року, коли Берестейський собор ухвалив постанову про з'єднання українських єпархій з римським Папою. Згідно з тією постановою, віруючі українці, залишаючися вірними всім обрядам та постановам Православної Церкви (в літургії, каноніці тощо), одночасно визнавали головство Папи над Церквою. Спочатку унію вводили насильно, і служила вона чисто політичним цілям.

Проте з часом унія стала органічним явищем у західноукраїнських областях, і більшість населення сприймала її, як свою традиційну прабатьківську релігію.

Після першого та другого розподілу Польщі російські війська, занявши Волинь, знайшли там, на своє невдоволення, майже цілком уніятське населення.

За Катерини II й Олександра I існували деякі обмеження для уніятів, а уряд підтримував православ'я. Однак всі ті засоби не змінили в основному відносин поміж уніятами і православними.

За викорінення унії взявся Микола I з прикметною йому енергією та жорстокістю. Після того, як уніятські єпископи підписали 1839 року акт злуки з православ'ям, на Волинь звалилася хвиля репресій: масові побиття, «прогін через стрій», досмертні заслання на Сибір стали нормою під час царювання Миколи I в його релігійній політиці на Волині.

Проте, населення ставило одностайний опір. Пів століття (аж до Олександра III) продовжувалася боротьба з уніятами.

Характеристично, що А. І. Герцен у своєму «Колоколі» багато разів виступав в обороні переслідуваних уніятів. В. Г. Короленко у своїх «Споминах сучасника» розповідає з

обуренням про тяжке становище уніятів засланих на Сибір, яких він там застав у 70-их роках XIX століття.

1946 року, після остаточного приєднання до СРСР Західної України й Західної Білоруси, сталінський уряд приступив до ліквідації унії, діючи зовсім тими ж методами, що й уряд Миколи I.

Коли в березні 1946 року арештовано голову уніятської Церкви на Україні митрополита львівського Йосифа Сліпого і з ним останніх шістьох уніятських єпископів, на уніятів звалився град репресій. Знаряддям тієї репресивної політики став настоятель Преображенської церкви у Львові протоієрей Гавриїл Костельник. Під його керівництвом був скликаний «собор», який відбувся на протязі двох днів і ухвалив постанову про приєднання уніятів до православ'я. Тоді Костельник зформував комітет, який приступив до здійснення рішень «собору». У кожному уніятську парафію направлено Костельникового ємісара, який пропонував місцевому священикові приєднатися до православ'я. У випадку відмови священика негайно заарештовували, і він діставав за ст. 58 — 10 років ув'язнення в концтаборах. Це була, зрештою, найлегша кара. У випадку активного опору священик-уніят одержував 25 років ув'язнення за обвинуваченням у «зраді батьківщини». Жодного судового розгляду справи при цьому не було; всі репресії проводила окрема колегія МДБ.

Коли врахувати, що разом з духовенством карали і студентів уніятських семінарій, парафіян та найактивніших мирян, то й не диво, що кількість жертв досягла вражаючого числа триста тисяч людей.

Усі уніятські храми перетворено у православні. Уніятські богослужби заборонено. До уніятів застосовувано справді звірські методи, навіть відбирали в них масово дітей. Така нерозумна й жорстока політика спричинила те, що деяка частина уніятів увійшла в зв'язок з бандерівським рухом і вступила на шлях індивідуального терору. Жертвою того терору став Гавриїл Костельник, убитий у вересні 1948 року, в неділю, після виходу з храму. Характеристично, що похорон Костельника перетворився в масову демонстрацію протесту проти релігійних переслідувань.

Ці переслідування трохи вщухли після 1956 р., коли деяке число уніятів випущено на волю. Залишилися, од-

наче, під арештом усі уніятські єпископи, які так і померли, не побачивши волі. А голова уніятської Церкви митрополит Йосиф Сліпий був ув'язнений до 1963 року, коли його виселили з СРСР до Риму.

Уніятська Церква так і залишилася під забороною. 1966 року наступило нове «загострення» антиуніятської політики. Знову почалися арешти уніятів-священиків і «полювання» на підпільні доми молитви. Проте ж, зломити унію не вдалося. В самому тільки Львові діє майже відкрито 80 уніятських священиків, які в себе вдома відправляють богослужби й релігійні обряди. У підпіллі діють три уніятські єпископи. Як тільки вмирає один чи арештують його, — негайно висвячують нового. Влада мусить це терпіти, бо не відважується починати знову масовий терор та репресії. А арешти окремих осіб, кари й короткочасні ув'язнення (15 днів арешту за участь в уніятській богослужбі) не дають жодних результатів. Усе це показує, що унія в Західній Україні й у Західній Білорусі — це широкий народний рух. Її переслідування є не тільки релігійним утиском, але й обмеженням національних прав західних українців. Коли взяти юридичний бік справи, то переслідування уніятів стало нісенітницею. Якщо поминання Папи під час богослужби й визнання його головою Церкви є злочином, то незрозуміло, чому не переслідують католиків. Однак таке сміховинне становище відбивається сумно тисячами розбитих, зламаних людських існувань, гидким насильством над людською совістю, загостренням антагонізмів між українським і російським народами.

Комітет повинен виступити в обороні переслідуваних уніятів. Це — елементарна гуманістична вимога.

Опубл.: «Сучасність». Мюнхен, 1975, січень, ч. 1, стор. 106-108.

ПАТРІАРХ І КАРДИНАЛ ЙОСИФ СЛІПІЙ НА ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

СЛОВО ПАТР. І КАРД. ЙОСИФА СЛІПОГО
НА ТРИБУНАЛІ ІМ. А. САХАРОВА

У листопаді 1977 р. патріарх і кардинал Йосиф Сліпий виступив на трибуналі ім. А. Сахарова в Римі, де обвинуватив радянську владу у знищенні Української Православної і Католицької Церков, в ув'язненні українських єпископів, сотень українських священників та тисяч українських вірних.

Світлий Трибунале, дорогі Пані і Панове!

Дякую дуже за запрошення на засідання цього Трибуналу, що перед світом та історією має виявити сумні і трагічні потоптання підставових прав людини, які їй дав сам Творець Бог. Історія колись буде дивуватися, що такі трибунали і зізнання свідків були потрібні для виявлення порушення прав людини і то невдовзі по війні, в якій в кривавий спосіб весь світ боровся із великою небезпекою, що йшла на безпощадну ліквідацію навіть права життя деяких народів. Не минуло три десятки літ, коли світ почув про закриту і замасковану силу, що хоче в подібний спосіб нищити людський лад встановлений Богом, відбираючи в нелюдський спосіб найважливіші права людини — між ними перше — Бога пізнати, Богові служити, Бога любити і для Нього жити. Світ не може мовчки дивитись на новий наступ на гідність людини в державах, де панівною системою є безбожний комунізм, базований на науці Маркса. Повторюючи багатомовний наголовок, що його

дав «Оссерваторе Романо», репортуючи про засідання цього Трибуналу, що вибрав собі належно це Святе і Вічне Місто: «Нон ігнораре, нон діментікаре!». Не можна ігнорувати тих сумних і трагічних фактів переслідування людини, не можемо забути тих великих жертв переслідувань, що своїми терпіннями, поставою і жертвою нагадують перших християнських мучеників.

Я присутній тут з двох рацій. Сьогодні є тут мова про релігійне переслідування в Радянському Союзі, в моїй батьківщині Україні. Жертвою тих переслідувань впала моя Церква, якої я є Головою й Отцем. Де мова про мою Церкву, там я мушу бути, щоб її боронити, щоб за неї вставлятись. А друге — я каторжник, я свідок тих славних Архіпелагів, як назвав їх мій співкаторжник Олександр Солженіцин. Я ношу сліди їхнього терору на моїм тілі...

В нашій батьківщині Україні, від майже 60 років народ зазнає важкого переслідування релігійного і національного. Відновлена в 1920-тих роках Українська Автокефальна Православна Церква була розгромлена радянським урядом в 1929-1930-их роках. А в 1946-1949-их роках жертвою цієї системи впала й Українська Католицька Церква, яку радянський уряд насильно зліквідував, послуговуючись поліційним терором, тортурами і карами на заслання та в тюрмах супроти діячів цієї Церкви.

Всі єпископи загинули по тюрмах, за виїмком того, що стоїть перед Вами. Число померлих або розстріляних священників невідоме, але в загальному приймають півтора тисячі. Сотні тисяч віруючого українського населення вивезено з України до лягерів, де багато з них перебуває ще й нині, без права повороту на рідну землю. На всьому просторі СРСР, де колись було 3040 наших парафій і 4595 церков та молитовниць, немає нині ні одної української католицької парафії, ні одного монастиря, ні церковного дому. Немає ні одної української католицької школи, ні одної духовної семінарії, а всяка душпастирська праця заборонена. Всі церковні об'єкти пограбовано, закрито, знищено або частинно віддано Російській Православній Церкві. Адміністративна влада поставила Українську Католицьку Церкву поза законом, як про це вже сказав монс. Сільвестрینی в Београді. Статистику можна поширити.

Як живий свідок і учасник терпінь моєї Церкви та її Патріарх, що пережив муки і терпіння своїх духовних дітей

та з ними сострадав, я не раз підносив голос в обороні віри і віруючих людей в Україні, зокрема на Папських Синодах, а недавно в письмі до президента Америки Джиммі Картера. Роблю це і тепер, бо до цього зобов'язує мене мій уряд і до цього кличуть мене мої вірні в катакомбах, як і ті, що за свою прадідну віру згинули як її мученики.

Роблю це обвинувачення тут перед історією і перед світом, щоб про несправедливість і кривди та потоптання людських прав мого народу — яких ніхто не бачить, чи не вірить, що таке діється — почув з моїх уст цілий світ і знала історія. Нарушена Божа правда, Божа справедливість має бути направлена, людям їх права повернені, а ми це нашими молитвами і протестом маємо скріпити.

27 листопада 1977 р.

Йосиф Сліпий
Кардинал і Патріярх

Архів «Смолоскипа». Копія оригіналу. Переклад з італійської.

ЗВЕРНЕННЯ ПАТР. І КАРД. ЙОСИФА СЛІПОГО ДО КАТОЛИЦЬКИХ ДІЯЧІВ І ДЕРЖАВ СВІТУ

У серпні 1978 р. патріярх і кардинал Йосиф Сліпий вислав лист — звернення на захист Української Католицької Церкви всім кардиналам, визначним церковним діячам і акредитованим при Апостольській Столиці державним представникам.

Ваша Ексцеленціє!

Дозвольте мені з'ясувати Вашій Ексцеленції трудне становище Української Католицької Церкви в Радянському Союзі.

Дня 7-го жовтня 1977 р. в Београді, в часі конференції для справ безпеки і співпраці в Європі, монсіньор Ахільо

Сільвестріні, заступник Секретаря Ради для публічних-справ Церкви і представник Апостольської Столиці, зложив таку заяву: «Існують також деякі поважні відкриті рани, про які ми не можемо забути, які повинні б бути привернені до правильного стану і вилікувані. Це справи Католицької Церкви, особливо певних спільнот вірних Східнього обряду, які в минулому цвіли буйним релігійним життям, багаті в столітні традиції, які в нових післявоєнних режимах втратили політично-правні статуси і право на цивільну екзистенцію. Це все є тим більш боляче, бо це відноситься особливо до головної проблеми свободи релігії, тобто [свободи] виконувати віру згідно із власним сумлінням» («Оссерваторе Романо», англ. сек., 10. XI. 1977, ч. 45 (502), стор. 4).

Згідно із загальною opinією всіх спостерігачів, заява представника Апостольської Столиці відносилася головню до Української Католицької Церкви. У цій заяві було підкреслено: 1. Українська Католицька Церква має за собою стару історію і донедавна вона буйно розвивалася. 2. Сьогодні в Радянському Союзі та Церква є поставлена поза законом і не має права на існування. 3. Стан Церкви сьогодні — це відкрита рана, яка мусить бути загоєна.

Вісімнадцять літ, а саме між 1945 — і 1963 роком я жив під тим режимом і ще досьогодні «ношу знаки його на моїм тілі». На III Папському Синоді 23-го жовтня 1971 р. перед єпископами усього світу, від імени Синоду Української Католицької Церкви, я заявив: «Радянський уряд зліквідував увесь наш єпископат в Україні. Заборонено визнавати католицьку віру. Служити Святу Літургію, чи уділювати Св. Тайни можна лише потаємно. Десятки тисяч вірних, священників і єпископів арештовано і вивезено на Сибір. Задля нашої Віри і нашої вірности Апостольській Столиці, ми, українські католики, понесли величезні втрати — «гори трупів і ріки крові».

Не зважаючи на «залізну заслону», яка відділює Радянський Союз від решти світу, Папа Пій XII одержав відомості про ці тяжкі переслідування цієї найбільшої Церкви Східнього обряду, що начисляла 430000 вірних, та дня 15-го грудня 1952 року видав другу енцикліку «Орієнталіс Еклезіяс». В ній він писав: «А тепер, Ми з болем серця звертаємо наші думки і почування в сторону іншого на-

роду, дійсно дорогого Нам, а саме до народу України... Особливо Ми згадуємо тих єпископів Східнього обряду, які перші в обороні віри зазнали переслідувань, знущань і наруги, яких вивезено до Києва. Ми кажемо до цього Києва, що колись сяяв світлом Христової Науки на всю тамошню територію, і звідки поширилась Христова Віра. Деякі із тих переслідуваних вже понесли мученичу славу смерть, і вони, як сподіваємось, з небесних хоромів споглядають на своїх синів і співвизнавців, що стоять у важкому, нерівному змаганні, та випрошують для них у Господа ласки» (ААС., розд. XIV, ч. I, стор. 5-14).

Сьогодні знов прозвучав протест проти переслідувань у Радянському Союзі, який підносить на душі переслідуваних та звертається до сумління цілого католицького світу — з проханням про молитви, покуту, з просьбою до Господа, щоб потішив і наснажив переслідуваних.

На основі власного досвіду та на основі перевірених відомостей, в часі IV Папського Синоду (3-го жовтня 1974), в часі дебат над проблемами євангелізації у світі, я поновно заявляв перед Отцями Синоду, що нашій Церкві заборонено всяке життя і в наслідок того заборонено їй в Радянському Союзі голосити Боже Слово.

Тоді я сказав: «Нормальна людина дивується сьогодні, коли довідується, що ще сьогодні священик, який потаємно відправив св. Літургію, є засуджений до 3 або 4 років заслання на примусові роботи в Сибірі чи на Полярну північ. Або як хтось із вірних вишле прохання до уряду на право відправити Службу Божу, що такого замикають до психіатричної лікарні, не для лікування, очевидно, але щоб зробити його психічно хворим. Вірні, священики, монахи є тероризовані, переслідувані, допитувані, ревідовані та побивані. Багато з них вмирає по кількох днях. Якщо ж така є дійсність, то яка є можливість голошення Божого Слова? Чи ж не повинен зайняти Синод свого становища до цієї справи? Там віра не вмирає. Доктори, артисти та інші освічені люди приймають покликання, героїчно визнають і боронять Віру».

Рік тому, дня 6. 3. 1977 р., в листі з України один із вірних нашої Церкви, Йосиф Тереля, просить Папу Павла VI допомогти йому і його родині виїхати з Радянського Союзу, тому що інакше немає для нього життя.

Передаємо у виїмках із його листа ситуацію, в якій перебуває наша Греко-католицька Церква (цю традиційну назву уживає автор листа): «Гіркі часи настали для нашої Греко-католицької Церкви в Україні: ми, вірні цієї Церкви, примушені хреститися, брати шлюби, сповідатися і справляти похорони завжди потаємно. Наші священники в таборах, психіатричних закладах, фізично знищені. Я живу в державі, в якій бути християнином значить — поповнювати злочин. Ніколи передтим визнавці Христової Церкви не були до такого ступеня переслідувані, як тепер у цій країні. Українських католиків позбавлено всього — нормального родинного життя, свободи слова, літургійних відправ нашої Церкви — ми жиємо у катакомбах! За слово Боже — вони розпинають живого духа! За 34 роки мого життя я перебув 14 літ в тюрмі, концентраційних таборах і психіатричних закладах...».

Далі у згаданому листі він пише:

«Годі сподіватися кінця злочинам цього безбожного світу без відповідної протиреакції усіх сил християнського світу. Одинокий вихід для мене і моєї родини це нелегальний перехід кордонів. Для Союзу договір у Гельсінках — це чиста фікція, під крилами якої схоронилися сталіністи. Моя одинока надія на Святу Апостольську Столицю і на Вашу Святість, що допоможуть нам виїхати із цієї страшної держави».

«Ми просимо наших католицьких братів і сестер та всіх християн світу стати в нашій обороні; стати на оборону переслідуваної Греко-католицької Української Церкви».

Це прохання вірного греко-католика українця — це голос одного з мільйонів вірних — зроблене іменем переслідуваної, але живої Української Католицької Церкви.

Ми, Українська Єрархія у вільному світі, разом із нашими вірними глибоко стурбовані і підтримуємо благання наших братів. Ми заносимо наші сердечні молитви до Всевишнього за них. Пам'ятаймо про слова св. апостола Павла: «Кожна частина повинна журитись долею інших частин. Бо коли одна частина є зранена, усі частини терплять» (I. Кор. 12,25). Отож ми звертаємось також до Вас.

Ми звертаємось до Вас, щоб Ви заговорили про ту несправедливість у Вашій пресі, радіо і в телевізії, щоб Ви

розрушили публічну опінію та остерегли Ваших вірних проти безбожницького комунізму, бо ми — на основі 60-літнього болісного досвіду — можемо Вас запевнити, що це є страхотливе зло. З тривогою ми просимо Вас: поміжіть нам!

Просіть Господа і вставляйтеся перед людьми за нашу переслідувану Українську Католицьку Церкву.

Ваш у Христі Господі,

Йосиф Сліпий,
Кардинал і Патріярх

Опубл.: «Наша мета». Торонто, 1978, 23 березня.

ЦЕРКВА МУЧЕНИКІВ

Доповідь «Церква мучеників» підготував на 30-ий міжнародний Конгрес організації «Церкви в потребі» патр. і кард. Й. Сліпий. 3 серпня 1980 р. прочитав її на Конгресі в Кинігштайні (Зах. Німеччина) о. архим. Любомир Гузар.

Дня 1 листопада 1944 р. помер мій попередник, святець, Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький. Бог положив на мене важке та величне завдання стати його наслідником тоді саме, коли наша Українська Католицька Церква стояла перед ліквідацією з рук радянської влади з допомогою Московського Патріярхату.

Уже 11 квітня 1945 р. мене арештували разом з усіма іншими єпископами. Протягом року наступило ув'язнення понад 800 священників. Від 8 до 10 березня 1946 р. заінсценізовано нелегальний Львівський синод, який під безбожницьким натиском проголосив «возз'єднання» Української Католицької Церкви із опанованим радянським режимом православ'ям.

Це «возз'єднання» і з ним та зовнішня ліквідація нашої Церкви були переведені жорстоким насильством. Владик

заслано по всіх закутинах Радянського Союзу і майже всі вони померли або загинули в тюрмі. Кожен із нас мусів пройти свою власну хресну дорогу. Тепер, коли мені вже 88 років, Єнісейськ, Мордовія, Полярія, Інта, Сибір є ще живими тільки у моїй пам'яті, а тоді була це важка дійсність. Дякую Богові, що подав мені силу цей хрест майже 18 років нести, і клоню голову в пошані десятком співбратам у єпископаті, понад 1.400 священникам, 800 монахиням і десяткам тисяч вірних, які у тюрмах несли знам'я жертви свого життя, свою вірність Папі, Римському Апостольському Престолові та Вселенській Церкві.

Наших священників поставили перед вибором — або включитися в «режимну Церкву» і тим виректися вселенської єдності, або прийняти принаймні десять літ важкої праці на засланні, із усіма з тим зв'язаними карними наслідками. Велетенська більшість священників вибрала шлях через тюрми й концентраційні табори Радянського Союзу.

Один із наших найкращих священників страждав від 1945 до 1955 р. в таборах Потьма, Сарово, Явас, Ульяново й Поліваново. Він писав до своїх парафіян: «Приймаю це ув'язнення як покуту і жертвую його за Вас, щоб оминала Вас ця чаша. Благословлю Вас і молюся за Вас. За парафіян моїх п'ять разів у день молюся. У неділю правлю Службу Божу та щодня молебень... Мене змушували до відступництва, але я остався невгнутий... Діло Боже мусить перемогти. Бережіть віру Ваших батьків!»

Коли ці священники відбули своє десятилітнє ув'язнення, їхнє переслідування не припинилось. Я одержав письмову вістку про одного ієромонаха з Карпат: «У 1968 р. його засуджено поновно на три роки за те, що він навчав дітей релігії; відбув він свою кару до останнього дня. У 1973 році його знову засудили на півтора року тому, що він читав над хворою жінкою молитву... Радянський уряд уважає, що Українська Католицька Церква заборонена, і тому читати молитви навіть у своїй хаті є злочином проти держави».

Не зважаючи на це, нарід остався вірним своїй вірі. По розкинутих селах, в яких церкви закриті і священники заслани, люди таємно відкривають церкву, співають вечірні, молебні і навіть частини Служби Божої, що призначені для вірних. Цитую із одного звідомлення, яке я недавно

одержав: «Шонеділі люди приходять до церкви та разом із дяком співають утренью та Службу Божу, то значить — тільки відповіді, бо священника немає. На престолі стоїть чаша і свічки засвічені».

Вірні до такої міри прив'язані до богослужб, що беруть участь у православних богослужіннях, якщо мають довір'я до священника.

Із вдячністю до Бога можемо ствердити, що, не зважаючи на переслідування, що тривають уже 35 років, наша Церква, засуджена на погибель, не тільки живе, але й росте, як у західній, так і в східній Україні та в усьому Радянському Союзі, де наші каторжники живуть, зокрема на Сибірі.

Наша Церква нараховує в Радянському Союзі принаймні чотири мільйони людей, що осталися вірними Римові. Їхня віра є така сильна, до приносить багаті плоди: маємо священників, монахів, монахинь, численні покликання і таємну ієрархію. Безбожницькій системі не вдалося вбити віри. Батьки, що виростили в безбожницькій системі, виховують своїх дітей у християнському дусі. Дисиденти, виховані в атеїстичних школах, говорять про Бога і обороняють Церкву. 35-літня жінка з гордістю признається, що своїх четверо дітей дала охрестити і вчить їх молитов та катехизму. Запитаний несподівано туристом 14-літній учень: «Чи ти молишся?» — поважно й без вагання відповідає: «Очевидно, що молюся!»

Листи, що їх одержую від наших вірних, є підбадьорюючі. Настоятелька наших сестер прислала мені цього року свої великодні побажання. Вона пише: «Ми робимо адорацію перед Святими Тайнами день і ніч... кілька доньок вийшло заміж». Це значить — деякі молоді сестри зложили свої вічні чернечі обіти.

Потайні монахині, що працюють як медсестри, є надзвичайними свідками Христа і проводять до Нього не одну в пошукуванні за Ним душу. Їх жертвенне життя захоплює інших молодих дівчат іти їхніми слідами. Їх ревність буде навіть лікарів-безвірників до тієї міри, що вони, знаючи, що це черниці, хочуть мати їх у своїх лікарнях.

Молодий лікар на Закарпатті вивчає богослов'я з позичених підручників, щоб стати священником. Молоді лікарі, інженери, правники тощо посвячують себе Богові в священничому або монашому стані. В одному листі з 8

січня 1980 р. пише мені потайний єпископ: «Скоро будемо ми висвячувати нових священників, які відбувають позаочні курси. Наші монахині беруть письмові запити, а потім приносять від кандидатів відповіді. Усні іспити відбуваються весною і літом на вільному повітрі. Тоді й відбувається свячення».

В одному листі з 11 лютого 1980 р. запевняє мене один досвідчений священник: «Серед нововисвячених священників є прекрасні люди». Висока це похвала, та скільки треба віри, щоб у катакомбній Церкві одержати благодать священства? І скільки треба жертвенної відваги, щоб видержати в цьому покликанні? Щоб краще Вам це вяснити, хочу розказати Вам історію одного нашого священника.

Назвемо його отцем Миколою. Як син глибоковіруючих батьків уже змалку мріяв стати священником. Катакомбні священники вчили його богословію. 1975 р. його висвячено.

Свячення відбулося в пивниці у певних людей. Крім Миколи приступило одинадцять кандидатів до свячень. Катакомбному єпископові сослужило кілька старших священників. Це було зворушливе свято. Ніхто з них не мав священничих риз, бо треба бути дуже обережним у катакомбному душпастирстві. Отець Микола одержав як свій священничий виряд, що був його престолом і ризами, — дерев'яну скриночку від приладдя до голення. А що в ній? Малий кубок, ложечка, кольорова стрічка, що служила за епітрахіль, і дві малі пляшечки з водою і вином. А хліб, завинений у хустинку, він поклав до своєї кишені. Першу Службу Божу відправило дванадцять нововисвячених священників у пивниці разом із своїм єпископом. З його благословення пішли вони в нові катакомби, щоб там почати свою працю на службі Христа й переслідуваних братів.

Як працюють отець Микола і його одинадцять друзів? Молоді священники з наміром підшукують низько оплачувану працю, яка їм дає доволі свободи руху. Вони відправляють Службу Божу залежно від обставин. Микола шукає в кожній місцевості довірених людей. У неділю ранком іде він до села та пристає з людьми, які стоять коло церкви.

— Чи відправляєтся Служба Божа? — він питає.

— Люди самі моляться, бо священника вивезли, — йому відповідають.

Отець Микола йде до ризниці і питає старого паламаря, чи може служити Службу Божу. Той спочатку дивиться на нього з недовір'ям, але остаточно дається переконати і допомагає йому вдягнути ризи. Отець Микола приступає до престолу і починає співати. Присутні відповідають із сльозами в очах. Це ж бо так довго, як бачили вони священника і чули Боже Слово. Коли священник відходить із церкви, він знова — простий радянський робітник. Паламар просить його на обід і запрошує ще кількох певних людей. Вони прохають отця Миколу ще кілька днів залишитися, бо стільки є нехрещених дітей, теж хворих, що бажають висповідатися, і чимало незапечатаних могил. Він остається в селі і сповняє всі душпастирські обов'язки.

Отця Миколу переважно гостять у такій хаті, де у випадку небезпеки міг би заховатися. Були випадки зради, але вірні запобігали, щоб його не арештували. Коли він священодіє, люди його все сторожать. Якщо неможливо служити в церкві, служить він Літургію в хаті довіреного вірного. Деколи хрестить він потаємно дітей партійних чиновників. Так мандрує він із своїми друзями по Україні. Він відвідує не тільки католицьких вірних, але й православних. Ціла Україна вірить, що це Пресвята Богомати його береже, і що Марія посилає своїх священників потішити знедолений народ.

Історія отця Миколи, що я її взяв із звіту з жовтня 1979 р., свідчить про героїчну віру, яка росте серед гніту і спроможна вона зрушити гори. Але за яку високу ціну її здобувається! Це мусів пережити православний дисидент Олесь Бердник, якого знов арештовано в грудні 1979 р., після того, коли він написав Папі: «Я народжений і вихований у країні, де атеїзм є офіційною доктриною. Я прийшов до Христа серед борінь і страждань, відчувши Його найживішу реальність...».

Це пережив також один із наших катакомбних єпископів, якого недавно викрили при виконуванні свого обов'язку. Надармо намагалося КДБ погрозами й побоями примусити його до співпраці з ними. Також спроба обіцянками деякої свободи розбити єдність Церкви з нутра не вдалась, бо єпископ свідомий того, що для Церкви немає іншої путі від хресної дороги. Ця хресна дорога Української Церкви є ще й тепер засіяна людськими кістками.

У березні 1980 р. в Томашівці, Рогатинського району, знайдено тіло нашого священника Анатолія Гургули. Його зв'язали, облили бензиною і спалили. Його вірні мене повідомили, що єдиною його провиною було те, що він залишився вірним своїй Церкві, і що правив Службу Божу.

У травні 1980 р. в Зимній Воді, близько Львова, знайдено на заводі, в якому працював, побитого на смерть 60-літнього священника Івана Котика. Лице його було посиніле, ніс сильно окровавлений, його зуби вибиті, а уста набиті хлібом. Вірні похоронили його зі співом церковних пісень, а на похорон прибуло стільки людей, що похоронний похід розвинувся довжиною 600 метрів.

Ще далі важним є те, що наш молодий ісповідник віри Йосиф Тереля написав 6 березня 1977 р. на полотні до Папи Павла VI: «Гіркі часи переживає нині Греко-католицька апостольська Церква України. Ми, вірні Церкви, змушені таємно хреститися, вінчати, сповідати і хоронити! Наше священство — в таборах, психлікарнях, фізично знищене... Я проживаю, і з Божої ласки, у державі, де бути християнином — злочин! Ще ніколи, за всю історію християнства на віруючих і слуг Церкви Христової не було таких гонінь і переслідувань, як нині. Українські католики позбавлені всього — родинного щастя, вільно проповідувати, відправляти обряди нашої Церкви — ми в катакомбах!... За слово Боже тут розпинають дух живий! Із своїх 34-ох років, я 14 провів у тюрмах і концтаборах СРСР та психіатричних лікарнях... Кінця злочинам безбожного світу годі сподіватися без протистояння всіх християнських сил світу... Благаємо наших братів і сестер католиків світу та всіх християн стати на наш захист; стати на захист замуленої Греко-католицької української Церкви!»

Наша Церква не вмерла, так як дехто у вільному світі гадає, або може навіть того й бажає, тому що вона заважає їхнім надто людським плянам. Наша Українська Церква живе. Найкращим доказом цього є її мучеництво. Вона страждає, бо вірить; вона вірить, бо страждає. І вона радіє з того, що може за Бога страждати, про що я в одному листі з травня 1980 р. писав: «Ми є вибранці Господні; це благодать, що ми за Бога й Церкву можемо переносити терпіння».

Для наших вірних сам факт, що наша Церква по 35-ти роках кривавого переслідування ще далі існує, — це чудо

Божої благодаті, що завжди спонукує до дальшої призадуми. Це чудо робить їхню віру непохитною.

Також комуністичний режим добре знає, що його боротьба за душі, яку він перед більш як 60 роками почав з такою самопевністю та бундючністю, не мала сподіваних успіхів. Часті заклики у пресі до молоді, також до комуністично зорганізованої молоді (комсомолу), не брати участі в богослужіннях, як також все даліше ведений глум із релігійних святощів і вірних, вказує, що більша частина народу прив'язана до віри. Ця віра є така сильна, що навіть має силу відтягати молодь від впливу комуністичних провідників і провадити її до Бога. Тільки той, хто сам це безбожницьке пекло пережив, може зрозуміти, яке завдання в моїй Батьківщині сповняє Церква як учителька віри й моралі.

По правді писав український історик Валентин Мороз у 1973 р., тоді ще дисидент у Радянському Союзі: «Церква настільки вросла в культурне життя, що неможливо зачепити її, не пошкодивши духовної структури нації».

Це вірно, але Церква має ще далеко глибше значення для нашого народу. Разом із іншими релігійними спільнотами, які відкидають політичну співпрацю з комуністичною диктатурою, Церква є колоною-стовпом і основою правди й моралі для всіх, що бажають дійсно жити Христовим Євангелієм.

Існування і духовна сила Церкви в моїй Батьківщині є надзвичайної ваги для збереження вірності для тих українців-ізоїв, що через втечу або переселення розсипалися по цілому світі і залишилися вірними своїй Церкві. Без існування Церкви-Матері не може бути мови про Церкву на поселеннях! Так як ізраїльський нарід у вавилонській неволі, будь-коли забував Єрусалим, неминуче пристосовувався до поганських звичаїв, так теж і українські поселення без внутрішнього зв'язку з Церквою-Матір'ю загублять свою ідентичність. Ця — небезпечна для життя — асиміляція — виявляється не тільки на національному полі, але також вступає і в релігійний процес, де могла б допровадити наш нарід до затрати його духовної істоти і його католицької віри.

Тому що в Божій життєдайній спільноті, яку ми за св. Павлом зємо Містичним Тілом Христовим, існування од-

нієї Церкви має вплив на всі інші помісні Церкви, не може Українська Церква нікому байдужою бути. Ограблена з усіх інституційних, організаційних і матеріальних засобів, вона з безборонним Христом стала для всіх її Церков-сестер джерелом внутрішньої сили і справжньою опорою відродження. Ось тут саме служить вона своїм вартісним вкладом для скарбниці Вселенської Церкви.

Коли ми застановляємося над місцем і значенням Української Католицької Церкви на лоні Вселенської Церкви, треба нам говорити про возз'єднання всіх християн. Єдність у Христі мусить бути знову встановлена і глибоку рану роз'єднання у Містичному Тілі треба гоїти. Другий Ватиканський Собор дає нам це завдання. У Східній Європі над цим завданням працювали вже століттями, від часів Берестейської Унії починаючи.

Сьогодні ведеться з чималим завзяттям так званий екуменічний діалог, але, на жаль, він обмежується до вузького кола вищого духовенства і знавців. На Заході нарід лиш малувато, а в Радянському Союзі зовсім не є причетний у ньому. Але в Радянському Союзі через спільно несений хрест переслідування, виріс справжній екуменізм, який через глибокосяжне ісповідування віри і купіль у крові мучеників, сягає до глибоких начал Євангелія: шукати Божого, а не людського. Бо католики, православні, баптисти й інші віроісповідання однаково терплять Христа ради. Це терпіння робить їх у подібний спосіб дітьми Божими і дітьми Христової Церкви. Це є здобуток неоціненної вартости. Модерні екуменісти добре поступили б, якби цей стан речей не губили з очей.

Ми можемо поставити питання: що може наша Українська Церква сподіватися від комуністичного режиму? Абсолютно нічого!

У рамках комуністичної системи немає місця для Церкви. Якщо вона в будь-який спосіб є толерованою, це є виключно для досягнення нецерковних або протиправних цілей. І якщо ми в тих, дозволених радянською державою церковних структурах, знаходимо позитивні християнські елементи, тоді це є визначене не з волі пануючого комунізму, але з волі Божої. Не можна очікувати правдивого блага для Церкви від системи, яка у своїм характері ґрунтовно має поборювати Бога, Церкву й усяку релігію.

Наші брати й сестри в Україні покладаються тому тільки на Бога, який чудом свого провидіння, навіть із віддалі тисячів кілометрів, спроможний зворушити людей стати знаряддям Його милосердної любови. Цю працю чинної любови для мого страждаючого народу дуже успішно сповняє від багатьох років організація «Поміч для Церкви в потребі» під проводом о. Веренфріда ван Стратена. Йому й усім вам складаю подяку в імені моєї забутої і невизнаної Української Церкви за неоціненну поміч, яку вона від вас могла одержати. Наша вдячність є тим більша, бо ми відчуваємо, що ви нам даєте не тільки ваш гріш, але й частину Вашого серця.

Далеко важнішою від матеріальної допомоги є духовна й моральна піддержка, якою ви можете послужити. Це є нашим завданням і обов'язком ніколи не забувати про переслідуваних братів. Колишній професор і ректор нашої Духовної Семінарії у Львові, о. д-р Іван Чорняк, що помер 26 січня 1980 р. як святець по 35-літніх стражданнях, просив мене у своєму останньому листі зробити все, щоб вплинути на публічну опінію, зрушити сумління світу, вимагати елементарного права свободи віри для всіх уярмлених у Радянському Союзі народів, і не допустити до цього, щоб над мовчазною Церквою стояла мертвецька мовчанка від тих, які говорити можуть. Тепер, коли наближається день, що Бог мене покличе з цього світу, хочу цю, можливо останню, нагоду використати, щоб сповнити останнє бажання мого замученого співбрата.

Але не вистане тільки говорити. Вам треба молитися і працювати, а понад усе жити послідовним християнським життям. Коли вкінці прийде день, в якому наші брати переслідуваних Церков знову зможуть подивляти моральну силу, непохитну віру, всесторонню оборону людських прав у Церкві вільного світу, тоді вони наберуть нової снаги для продовження своєї боротьби. Тоді наповниться їхнє серце більшим довір'ям. Тоді «їх ярмо стане миле, а тягар їх легкий» (Мт. 11, 30).

Рим, дня 28 липня 1980 р. Б.

Йосиф Сліпий
Патріярх і Кардинал

Опубл.: «Відгомін любови». Окреме число двомісячника, Кинігштайн, Зах. Німеччина, 1981, ч. 2.

ДОДАТКИ

ПОЯСНЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ НАЗВ, ТЕРМІНІВ, ОКРЕМИХ СЛІВ

- АЄп** — Архиепархія
- Агрегатус** — ступінь на найвищу позицію викладача в коледжі й університеті
- Адорація** — богочитання
- Амвон** — заокруглене підвищення в церкві, з якого виголошують проповіді
- Антепедій** — занавіса у вітварі
- Апостазія** — зречення віри, відступництво
- Апостат** — віровідступник, перекинчик
- Апостолят** — (духівництво)
- Апостольська столиця** — сукупність центральних ватиканських установ і інституцій
- Архиепархія** — епархія архієпископа; головна епархія митрополії
- «Архиепархіяльні відомості»** — модифікована назва журналу «Львівсько-архиепархіяльні відомості», або «Відомості архієпархіяльні», органу Львівської греко-католицької митрополічної Консисторії, виходив у Львові з 1889 р.
- Архиєрей** — загальна назва митрополита, архієпископа, єпископа
- Архикнязь** — людина, що поєднує духовну і князівську владу, звичайно єпископ, який є рівночасно і князем
- Архимандрит** — найвищий настоятель монахів
- Архимандрія** — округ, до якого входить кілька монастирів на чолі з архимандритом
- Асесор** — завідатель, радник
- Асист** — допомога

Асистенція — супровід

Беатифікація — процес до зачислення праведника до лику святих у Церкві

Бенедектинці — католицький монаший Чин, заснований у середині VI ст. в Італії Бенедиктом Нурсійським; в Бельгії постали Б. сх. обряду старанням митр. А. Шептицького

Бенефіції — посади у католицькій церкві, пов'язані з позицією і званням священника, що визначало його прибутки

Берестейська унія — об'єднання Православної Церкви на Україні і в Білорусії з Католицькою Церквою, проголошене на Соборі у Бересті в 1596 р.

Блаженство — форма звернення до верховних архієпископів і патріархів

Братства — суспільно-культурні християнські об'єднання при церквах і монастирях України XVI-XVIII ст.

Бреве — папське послання

Василіяни — монаший Чин св. Василя Великого заснований в IV ст.; як Чин поширений на Україні з XVII ст.

Вивід — перше відвідання жінкою церкви після шлюбу або після народження дитини

Візитатор — папський уповноважений або адміністратор

Вікарій — заступник декана або єпископа

Вікаріят — канцелярія декана або єпископа

Всечесний — форма звернення до духовних осіб

Габіт — монаший одяг; підрясник

Герменевтика — наука тлумачення давніх рукописів і текстів

Гонораріум — гонорар, винагорода

Григоріянський календар — календар, запроваджений 1582 р. Папою Григорієм XIII на місце юліянського календаря. Григоріянський календар старався усунути похибку юліянського календаря, згідно з яким рік у середньому був довший за справжній на 11 хв. 14 сек.

Декан — священник, який має нагляд над кількома парафіями

Деканат — церковна адміністрація кількох парафій

«Дзвони» — літературно-мистецький католицький журнал, який появлявся до Другої світової війни в Західній Україні; відновлений в Римі в 1977 р.

Дискос — кругла позолочена тарілка, яка вживається під час богослужінь

Дієцезія — або єпархія — церковна адміністративна одиниця, яку очолює єпископ

Догматика — систематичний виклад догматів релігії, цебто сприймання вчення, як закінченої, вічної істини за будь-яких умов

Домініканці — монаший Чин, заснований на початку XIII ст. св. Домініком

Екзарх — позиція вищого настоятеля, який управляє церковними справами на території області або краю

Екзархат — територіальна одиниця, якою управляє екзарх

Експозитура — преставництво

Ексцеленція — латинська форма звернення до високопоставлених представників Церкви і єпископів

Емеритура — пенсія

Еміненція — світлість, титул кардиналів

Енунціяція — заява

Енцикліка — циркуляр, заява або послання папи до єпископів, духовенства і віруючих

Евангелики — протестантська євангелицька Церква

Євхаристія — причастя, таїнство, під час якого відбувається перетворення хліба й вина у тіло й кров Ісуса Христа

Єгомосьць — польська форма звернення до католицьких священиків

Єзуїти — католицький монаший Чин «Товариство Ісуса», заснований у 1534 р. св. Ігнатієм Льйолею

Ектенія — вид молитви

Єпархія — адміністративна одиниця Церкви, яку очолює єпископ

Єпископ — вища позиція представника Церкви, який стоїть на чолі єпархії

Єрей — священик

Завідатель — парох

Заряд — управління

Захоронка — притулок для дітей

Захристія — ризниця

Ігумен — настоятель чоловічого монастиря

Ігуменя — настоятелька жіночого монастиря

Ієрарх — єпископ або митрополит
Ієрархія — верховна Церковна влада
Інфамія — безчестя

Календи — перші дні кожного місяця
Кальвіністи — визна́вці кальвінізму, протестантського ві-
ровчення, яке заснував Жан Кальвін у XVI ст.
Канон — право, встановлене й узаконене Церквою
Канонізація — зачислення до святих
Канонік — член капітули
Канонічне право — наука і право встановлене й узаконене
Церквою
Каносса — «йти в Каноссу» — каятися
Канцлер — завідуючий канцелярією єпископа
Капелян — священник призначений релігійно обслуговувати
військо
Капітула — дорадчий орган єпископа, що складається з
священиків; крилос
Капуцини — (незалежний) католицький францісканський
монаший Чин, заснований у 1525 р. в Італії
Кардинал — найвища почесна духовна позиція у Като-
лицькій Церкві
Кармеліти — католицький монаший Чин, заснований у
другій половині XII ст. у Палестині; кармеліти ділилися
на обсервантів, конвентуаліїв та терціяріїв
Катедра — архиєрейський собор
Катехит — учитель релігії
Катехизація — навчання основ релігії
Катехитика, катехизис, катехизм — виклад основ христи-
янської релігії
Католицька Акція — церковна організація католицької
Церкви
«Католицька Акція» — журнал, орган Інституту католиць-
кої акції
КАУМ — Католицька Акція Української Молоді, моло-
діжна організація в Західній Україні
Кир — пан, титул єпископа і митрополита
Клер — духовенство
Клерик — духовна особа
Кляштор — монастир латинського обряду
Кoadютор — помічник і наслідник високого церковного
достойника

Кодифікація — зведення законів
Колатор — фундатор, засновник
Колегія — середній або вищий навчальний заклад
Конзультор — представник монашого Чину
Конвенція — договір
Конгрегація — відділ папського уряду у Ватикані
Конгруа — державна платня священикам
Кондак — пісня на честь релігійного свята
Конкляв(е) — засідання кардиналів для вибору нового папи
Конкордат — угода між Ватиканом і керівниками окремих держав
Консисторія — судово-адміністративна колегія при єпископі
Конфесійний — релігійний
Конфесійність — віровизнання
Конфідент — довірена особа, інформатор
Коптур — монаший головний убор
Космологія — вчення про будову й розвиток Всесвіту
Крилошанин — священик, член капітули, крилосу
Ксьондз — священик латинського обряду
Куренда — розпорядження, циркуляр
Курія — верховна управа у Ватикані

Легат — папський уповноважений
Легатство — папське представництво
Літургія — церковне богослужіння
Логотет — канцлер
Лютерани — послідовники християнського віроісповідання, яке виникло в першій половині XVI ст. у Німеччині на основі вчення Мартина Лютера

Маріяни — марійське товариство засноване єзуїтами в XVI ст.

Менза — масток, призначений для утримання духовенства
Менувати — іменувати
«Мета» — газета, орган Українського католицького союзу, виходила у Львові з 1931 р.
Мешне — оплата за відправлення Служби Божої
Митра — головний убор вищих духовних осіб, який одягають під час богослужіння

- Митрат** — священник, відзначений митрою, почесним головним убором
- Митрополит** — висока духовна особа, що стоїть на чолі митрополії
- Митрополія** — територія, на яку поширюється церковна влада митрополита
- Місіонар** — проповідник слова Божого
- МО** — митрополичий ординаріат
- Монстрація** — металева оздоблена посудина у формі круга, в якій виставляються Святі Дари для почитання вірними
- Натуралії** — оплата продуктами
- «Нива»** — український католицький журнал, виходив у Львові з 1904 р.
- «Нова зоря»** — газета, орган Української католицької народної партії
- Новіціят** — пробний термін для монахів
- Нунцій** — постійний дипломатичний представник папського престолу (амбасадор)
- Обіти** — приречення, обіцянка
- Обходи** — врочисте відзначення, святкування
- Онтологія** — наука про основні принципи буття
- Оповіді** — церковне оголошення про шлюб
- Ординарій** — єпископ, що управляє єпархією
- Ординаріат** — єпископське або митрополиче управління
- Офіра** — жертва
- Офіціал** — священник, який виконує функції церковно-судової влади
- Парох** — священник, що стоїть на чолі парафії
- Патер** — латинська назва отця
- Пасторальний** — душпастирський
- Патріярх** — найвища духовна особа у східних християнських Церквах; голова помісної Церкви
- Патріярхат** — адміністративна територія або помісна Церква, підвладна управлінню патріярха
- Плебанія** — (пол.) будинок парафіяльного священника
- Понтифікат** — папство, як установа, папський уряд
- Посесор** — власник
- Прелат** — титул вищої духовної особи
- Преподобний** — титул духовенства, монахів
- Пріор** — ігумен

- Провінція — католицька адміністративна одиниця, що об'єднує кілька єпархій
- Провінціал — настоятель католицьких монастирів на території однієї провінції
- Прокураторія — прокуратура
- «Про Руссія» — комісія у Ватикані, яка займається підготовкою кадрів для поширення унії на території Росії
- Проскрипція — прилюдне засудження за провину
- Протестантизм — течії у християнстві, що відкололися від офіційної Католицької Церкви у XVI ст. і утворили самостійні церкви і віровизнання
- Протоєкзарх — старший між кількома екзархами
- Протоігумен — настоятель всіх монастирів на території однієї провінції
- Протоігумен — титул, що його надає папа деяким представникам вищого католицького духовенства
- Протоігумен — старший секретар
- Протоігумен — почесний титул священника
- Протос — у значенні церковного назовництва — перший
- Протосинкел — почесне звання і позиція у церковній ієрархії
- Пурпура — кардинальська мантия пурпурного кольору
- Реверенда — підрядник
- Редемптористи — католицький монаший Чин, заснований у 1732 р. св. Альфонсом Лігурієм у Неаполі; 1908 р. завдяки митр. А. Шептицького постала укр. вітка Редемптористів в Уневі, Галичина
- Рукоположення — висвячення на священника
- Саккос — архиерейський одяг
- Секвестр — заборона чи обмеження користуватися будь-яким майном
- Семінар, семінарія — навчальний заклад для підготовки духовенства
- Синод — вищий церковний колегіальний орган єпископів
- Соборчик — зібрання священників
- Сотрудник — вікарій, заступник пароха
- Студитський Устав — монаше правило св. Теодора (IX ст.) уведене в Києво-Печерській Лаврі в XI ст.; відновлене в Галичині на початку XX ст. митр. А. Шептицьким

Субстанція — власність
Суплікація — благальна релігійна пісня
Суспенд — канцелярист, який записує справи до актових книг
Суфраган — самостійний єпископ єпархії у засязі митрополії
Схизма — (гр.) розкол
Схизматик — відступник
Схима — остаточне церковне благословення для монаха

Табула — книга для запису земельної власності
Теоцентризм — філософське вчення, згідно з яким Бог є найвищою метою, осередком всесвіту
Тестамент — заповіт

УКНП — Українська католицька народна партія, заснована в 1930 р. у Західній Україні
УКС — Український католицький союз, релігійна організація заснована в 1931 р. у Львові митр. А. Шептицьким
УХО — Українська християнська організація, заснована у Львові в 1925 р.

Фелон — верхня риза священника
Флорентійський собор — церковний собор, проведений в 1439 р. у м. Флоренції, на якому зроблено спробу об'єднати Католицьку і Православну Церкви в єдності з Апостольським Престолом
Франціскани — католицький монаший Чин розпочатий 1223 р. св. Франціском Ассиським
Фундатор — засновник

Юліянський календар — календар, запроваджений у 46 р. до Н. Х. римським імператором Юлієм Цезарем. За юліянським календарем рік у середньому довший за справжній на 11 хв. 14 сек. Ця похибка призвела до розходження з сонячним роком і у ХХ ст. становить 13 днів. Православні і деякі Греко-католицькі Церкви даліше користуються юліянським календарем.

БІБЛІОГРАФІЯ

КНИЖКИ І БРОШУРИ

- Амман А. М. о. — ієромонах Марко, *Ченці Студитського Устава*. Едмонтон, «Бібліотека Католицької Акції», ч. 19, 1955, 36 стор.
- Баран С., *Митрополит Андрей Шептицький*. Життя і діяльність. Мюнхен, В-во «Вернигора», 1947, 151 стор.
- Ваврик М. о., ЧСВВ, *По Василянських монастирях*. Торонто, В-во оо. Василян, 1958, 286 стор.
- Ваврик М. М. *Нарис розвитку і стану Василянського Чина ст.* Рим, Записки ЧСВВ, серія II, секція I, 1979, XXIV + 218 стор.
- Василь Всеволод Величковський, ЧНІ, Єпископ-Ісповідник*. [Збірник, упорядкував о. С. Й. Бахталовський, ЧНІ]. Йорктон, «Голос Спасителя», 1975, 181 стор.
- В. А., ЧСВВ, *Большевицький церковний собор у Львові 1946 року*. Нью Йорк, «Слово доброго пастиря», 1952.
- , *Хресний шлях українського католицизму*. Нью Йорк, «Слово доброго пастиря», 1954.
- Великий А., *З Літопису Християнської України ХХ ст.* Збірник, т. 9. Рим, В-во оо. Василян, «Українська духовна бібліотека», 1977, 304 стор.
- Верховинець М., *Нищення українських церков у «Польській Народній Республіці»*. Пітсбург, Па., В-во «Українського народного слова», 1960, 116 стор.
- Городецький І., *Гернистим шляхом...* Регенсбург, Т-во Українських Абсолювентів св. Богословії ім. митр. А. Шептицького і ЛУПВ, 1948, 40 стор.
- Гриник В. о., *Церква в рідному краю і в Польщі, 1948, березень 18*. Копія рукопису. Архів УКУ, Рим, 158 стор.
- Діяння і постанови Львівських Архiepархіальних Соборів, 1940-41-42-43 під проводом Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького*. Вінніпег, Архiepархіальний ювілейний Комітет 1000-ліття Хрещення Руси-України, Millenium Series No. 6, 1984, 281 стор.
- Єнцикліка Святішого Вселенського Архiepрея Пія з Божої Ласки Папи XII в 350-ліття з'єдинення Української Церкви з Апостольським Престолом*. Рим-Гроттаферрата, 1946, 40 стор.

- Жуковський А., *Сучасний стан релігії й Церкви під советами, зокрема в Укр. ССР*. Париж, НТШ, 1966, 25 стор.
- Імперіялістична Москва і католицька Україна*. Вінніпег, «Поступ», 1960, 32 стор.
- Йосиф, патр. і кард., *Твори*. Том I, зібрані о. проф. д-р І. Хома і о. І. Яцків. Рим, Видання УКУ ім. св. Климента Папи, 1968, 423 стор.; том II, 1969, 316 стор.; том III-IV, зібрані о. проф. д-р І. Хома і о. д-р Ю. Федорів, 1970, 950 стор.; том V, 1971, 416 стор.; том VI, зібрані о. проф. д-р І. Хома і о. д-р І. Музичка, 1975, 457 стор.; том VII-VIII, 1976, 291 + 387 стор.; том IX, 1980, 355 стор.; том X-XI, 1979, 306 стор.; том XII, 1981, 335 стор.; том XIII, 1983, 352 стор.
- Кармазин-Каковський В., проф. д-р., *Мистецтво Лемківської Церкви*. Праці Філософічно-гуманістичного факультету, том XII. Видання УКУ ім. св. Климента Папи, 1975, 308 стор.
- Католицька Церква в Західній Україні*. Мондер, Алта., В-во оо. Василіян, 1947, 64 стор.
- Ковачовичова-Пушкарьова Б., Пушкар І., *Дерев'яні церкви східного обряду на Словаччині*. Пряшів, Науковий збірник музею української культури в Свиднику, ч. 5, видав Свидницький музей української культури в Братиславському Педагогічному видавництві, відділ української літератури, 1971, 519 стор.
- [Коциловський Й., сп.] *Пам'яті Перемиського владика Кир Йосафата Коциловського*. (Спогади С. Шаха і о. І. Кота). Мюнхен, В-во «Християнський голос», 1956, 48 стор.
- Лаба В., о. д-р., *Митрополит Андрей Шептицький, його життя і заслуги*. Рим, УБНТ, 1965, 71 стор.
- Лебедович І., о., *Полеві духовники У.Г.А. У 45-річчя участі у визвольних змаганнях*. Матеріяли до історії. Вінніпег, видав о. І. Лебедович, 1963, 325 стор.
- , *Бірчанщина, страдальна земля*. Філядельфія, 1964, 37 стор.
- Лужницький Гр., *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Філядельфія, В-во «Провидіння», 1954, 468 стор.
- Маркусь В., *Нищення Греко-католицької Церкви в Мукачівській єпархії в 1945-1950 рр.* Париж, Записки НТШ, том CLXIX, 1962.
- Мельничук П., о. монс., *Владика Григорій Хомишин, патріот, місіонар, мученик*. Рим-Філядельфія, 1979, 366 стор.
- Нагаєвський І., о. д-р, *Українська Католицька Церква 1945-1970*. Нью Йорк, В-во Товариства священників св. Андрея, 1972, 20 стор.
- Назарко І., *Київські і Галицькі Митрополити*. Бібліографічні нариси (1590-1960). Рим, Записки Чина св. Василя Великого, 1962, XVIII + 272 стор.
- Огієнко І., *Приєднання Церкви української до московської*. Вінніпег, 1948.
- Патрило І., *Джерела і бібліографія історії Української Церкви*. Рим, Записки Чина св. Василя Великого, 1975, XII + 376 стор.
- Пекар А., *Василіянин-Ісповідник*. Нью Йорк, 1961.
- , *Владика-мученик Т. Ю. Ромжа (1911-1947)*. Нью Йорк, 1962.

- , *Нариси історії Церкви Закарпаття*. Т. I. Рим, Записки Чина св. Василя Великого, 1967, 242 стор.
- , *Ісповідники віри нашої сучасности*. Торонто-Рим, В-во оо. Василян, «Українська духовна бібліотека», ч. 60, 1982, 332 стор.
- Перші заковані*. Біла книга про переслідування віри в Україні. Буенос Айрес, 1956, 70 стор.
- Про пам'ятна книга гімназії сестер Василянок у Львові*. Український Архів, т. XXII. Зредагували В. Лев і інші, Нью Йорк-Париж-Сідней-Торонто, НТШ, 1980, 334 стор.
- Романишин П. о., *Українська Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Німеччині до 1945 року*. Мюнхен, 1978, 110 стор.
- Рудницька М., *Невидимі стигмати*. Рим-Мюнхен-Філядельфія, Т-во за Патріархальний Устрій Української Католицької Церкви, 1971, 552 стор.
- Сабол, С., *Голгота Греко-католицької Церкви у Чехо-Словаччині*. Торонто-Рим, В-во оо. Василян, «Українська духовна бібліотека», ч. 49, 1978, 352 стор.
- Січинський В., д-р., *Архітектура Катедр св. Юра у Львові*. Рим, УБНТ, т. VI, 1963, 97 + XXX стор.
- Сліпий Й., патр., *Церква мучеників*. Кинігштайн, «Відгомін любови», (Поміч для Церкви в потребі), 1981, 16 стор.
- Соловій М., о., ЧСВВ, *Митрополит-ісповідник Йосиф Сліпий*. Нью Йорк, В-во Василян, 1962, 64 стор.
- Стеблецький С., *Переслідування української і білоруської Католицької Церкви російськими царями*. Мюнхен, «Українське католицьке видавництво», 1953, 104 стор.
- Чубатий М., проф. д-р, *Історія християнства на Русі-Україні*. Том II, частина I: *Українське християнство між латинопольським молотом та московським ковадлом*. Рим, видання УКУ ім. св. Климента Папи, 1975.
- Шептицький Андрей, митр., *Твори*. Рим, видання УКУ ім. св. Климента Папи, т. XLV-XLVII, 1978, XX + 443 стор.
- Штефан А., *Августин Волошин*. Торонто, В-во «Пробоем», 1977, 208 стор.
- Ювілейна книга оо. Редемптористів східного обряду 1906-1956*. Йорктон, 1955.

ІНШИМИ МОВАМИ

- Bilon, P., *Ukrainians and their Church*. Tr. from Ukrainian by S. P. Symchych. Johnstown, Pa., 1953.
- Blažejovskyj, D., *Byzantine Kyivan Rite Metropolitans, Eparchies and Exarchates: Nomenclature and Statistics*. Rome, Editiones Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papae, Vol. I, 1980, pp. 171.

- , *Byzantine Kyivan Rite Students in Pontifical Colleges, and in Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576-1983)*. Roma, Analecta OSBM, Series II, sectio I, 1984, pp. 366.
- Bociurkiw, B. R. and Strong, J. W., *Religion and Atheism in the U.S.S.R. and Eastern Europe*. Toronto, University of Toronto Press, 1975; London, The Macmillan Press Ltd., 1975, pp. 412.
- Bociurkiw, B. R., *Ukrainian Churches Under Soviet Rule*. Two case studies. Cambridge, Mass., Harvard Ukrainian Studies Fund, 1984, pp. 62.
- Böhm, H., *Die Kirche Zwischen Ost und West*. Berlin-Dahlem, 1948.
- Borschak, E., *Un Prélat Ukrainien le Métropolitain Cheptyckyj*. Montreuil, 1945.
- Boysak, B., Ph. D., *The Fate of the Holy Union in Carpatho-Ukraine*. Toronto-New York, 1963, pp. 387.
- Brevi, G., *Russia 1942-1953*. Milano, 1954, pp. 136.
- Brunello, A., *La Chiesa del Silenzio*. Roma, Ed. Paoline, 1953, pp. 326.
- Chubaty, N., *Russian Church Policy in Ukraine*. New York, 1946.
- Ciszek, W. S., *With God in Russia*. New York-Toronto, London, McGraw-Hill, 1964.
- Cousins, N., *The Improbable Triumvirate: J. F. Kennedy, Pope John, N. Khrushchev*. New York, W. W. Norton, 1972.
- Daim, W., *The Vatican and Eastern Europe*. New York, Frederick Ungar Publishing Co., 1970.
- Derrick, B., *Eastern Catholics under Soviet Rule*. London, 1946.
- De Vries, W., *Christentum in der Sowjetunion*. Heidelberg-Webstadt, Kemper Verlag, 1950, pp. 240.
- Die ersten Opfer des Kommunismus*. München, 1953.
- Duchnovič, A., *The History of the Eparchy of Prjasev*. Rome, Analecta OSBM, 1971, pp. VIII + 102.
- Dushnyk, W., *Martyrdom in Ukraine: Russia Denies Religious Freedom*. New York, The America Press, 1947, pp. 45.
- First Victims of Communism: White Book on the Religious Persecution in Ukraine*. Rome, Analecta OSBM, 1953.
- Galter, A., *The Red Book of the Persecution of the Church*. Westminster, Md., Newman Press, 1957.
- Glinka, L., *Diocesi Ucraino-Cattolica di Cholm (Liquidazione ed incorporazione alla Chiesa russo-ortodossa)*. Romae, Analecta OSBM, series II, sectio I, 1975, pp. 274.
- Gussoni, L.-Brunello, A., *The Silent Church*. New York, "Veritas", 1954, pp. 391.
- (Horrer de Forsting), *Persécution et souffrances de l'Eglise Catholique en Russie*. Paris, Libr. de Gaume Frères, 1842, pp. 551.
- Hrynioch, I., *The Destruction of the Ukrainian Catholic Church in the Soviet Union*. New York, Research and Publications Association, 1960, pp. 120.
- J. E. Pavel Gojdic, *CSVV, jepiskop prjasevsky (1927-1947)*. Prjašev, Redactionnyj Komitet, 1947.
- Josyf Cardinal Slipyj, *1892-1984, an Imitation of Christ*. Königstein, Aid to the Church in Need, 1985, pp. 16.

- J. P. B., *Czasy Nerona w XIX w. pog rzadem moskiewskim czyli ostatnie chwile Unii w dyecezyi Chelmskiej*. Lwów, nak. druk. Ludowej, 1878, pp. 7 + 264 + 136.
- Kazymyra, B., Dr., *Achievements of Metropolitan Sheptycky*. 1958.
- Kolarz, W., *Religion in the Soviet Union*. London, McMillan & Co., 1961, pp. XII + 512.
- Korolevskij, C., *Métropolitte André Szeptyckyj, 1865-1944*. Roma, Праці Українського Богословського Наукового Товариства, том XVI-XVIII, 1964, pp. XXXII + 429.
- Kubiniy, J., STD., *The History of Prjasiv Eparchy*. Romae, Editiones Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papae, 1970, pp. 213.
- Kuzyk, D., *Struggle for Survival*. Trenton, N.J., Ukrainian Patriarchal Society, pp. 30.
- Labunka, M. and Rudnytzky, L. (Eds.), *The Ukrainian Catholic Church: 1945-1975*. Philadelphia, Pa., St. Sophia Religious Association of Ukrainians, Inc., 1976, pp. 162.
- Lacko, M. SJ, *The Forced Liquidation of the Union of Uzhorod*. Rome, Slovak Institute, 1961, pp. 40.
- Lencyk, W., *The Eastern Catholic Church and Czar Nicholas I*. Rome-New York, Centro di Studi Universitari Ucraini a Romae, 1966, pp. XIII + 148.
- Luznycky, G., Ph. D., *Persecution and Destruction of the Ukrainian Church by the Russian Bolsheviks*. New York, UCCA, 1960, pp. 64.
- Madey, J., *Kirche Zwischen Ost und West*. Beiträge zur Geschichte der ukrainischen und weissruthenischen Kirche. München, 1969.
- Marshall, R. H., Jr. (Ed.), *Aspects of Religion in the Soviet Union, 1917-1967*. Chicago, University of Chicago Press, 1971.
- Mikus, J.A., *The Three Slovak Bishops*. Passaic, N.J., Slovak Catholic Federation of America, 1953.
- Ministerstvo Spravodnosti, *Proces proti Vlastizradnym Biskupom: Vojtassakovi, Buzalkovi a Gojdicovi*. Bratislava, "Tatran", 1951.
- Mole, W., *Ikona ruska*. Warszawa, W-two "Sztuka", 1956, pp. 56.
- Mydlovsky, L., Dr., *Bolshevist persecution of Religion and Church in Ukraine 1917-1957*. London, Ukrainian Publishers Ltd., 1958, pp. 36.
- Mykula, W., *La religion et l'eglise en Ukraine sous le regime communiste russe*. Paris, Editions de l'Est European, 1971.
- , *The Gun and the Faith: Religion and Church in Ukraine*. London, Ukrainian Publishers, 1969.
- Nazarko, I., *Josaphat Kocylofsky, episcopus Peremysliensis*. Rome, Analecta OSBM, V. 1 (VIII), 1953.
- Николаев К., *Присоединение униатов к православию и восстание 1831 года*. Варшава, «Воскресное чтение», 1931.
- Pekar, A., OSBM, *Bishop Theodore Romzha and the Soviet Occupation*. New York, Basilian Fathers Publications, 1967.
- , *Bishop Paul P. Gojdich, OSBM*. Pittsburgh, Pa., 1968, pp. 46.
- , *Historic Background of the Eparchy of Prjashev*. Pittsburgh, 1968.

- Persecution Sovietique de l'Eglise en Ukraine*. Paris, Congress Mondial des Ukrainiens Libres, P.I.U.F., 1978, pp. 66.
- Pisoni, E., *Nuovi Martiri Cristiani*. Milano, Ed. Riunite, 1951, pp. 276.
- Primi Incatenati*. Libro bianco sulla persecuzione religiosa in Ucraina. Roma, 1953, pp. 80.
- Prokoptschuk, G., *Der Metropolit — Graf Andreas Scheptytzkyj*. München, 1955.
- Punyko, A., *Bishop Theodore G. Romzha and Soviet Occupation*. (1944-1947). New York, 1967.
- Senyk, S., *Women's Monasteries in Ukraine and Belorussia to the Period of Suppressions*. Rome, Orientalia Christiana Analecta, No. 222, Pontificum Institutum Studiorum Orientalium, 1983, pp. 235.
- Shepherd in Chains: Persecution of the Ukrainian Catholic Church*. Philadelphia, "America", 1962, pp. 24.
- Sichynsky, V., *Destruction of Ukrainian Monuments of Art and Culture under the Soviet Russian Administration between 1917-1957*. New York, Ukrainian Congress Committee of America, 1958.
- Slipyj, J., card., *Chiesa dei Martiri*. Königstein, "Eco dell'Amore" (Aiuto alla chiesa che soffre), 1981, pp. 16.
- , *The Church of the Martyrs*. Königstein, "The Mirror" (Aid to the Church in Need), 1981, pp. 16.
- , *Eglise des Martyrs*. Königstein, "Bulletin" (Aide a l'Eglise en Détresse), 1981, pp. 16.
- , *Kirche der Martyrer*. "Echo der Liebe" (Kirche in Not Ost-priesterhilfe), 1981, pp. 16.
- M. Solovey, OSBM, *Ukrainian Church at Calvary*. New York, Basilian Fathers, 1960, pp. 15.
- Soviet Persecution of Religion in Ukraine*. Toronto, World Congress of Free Ukrainians, 1976, pp. 54.
- Terelya, Y., *Notes from a Madhouse*. Tr. and ed. by Bohdan Yasen. Baltimore-Washington-Toronto, Smoloskyp Publishers, 1977, pp. 16.
- The Tragedy of the Greek Catholic Church in Czechoslovakia*. New York, Carpathian Alliance, Inc., 1971, pp. 69.
- Zubek, Th., *The Church of Silence in Slovakia*. Passaic, 1956.

СТАТТІ У ЗБІРНИКАХ, ЖУРНАЛАХ, ГАЗЕТАХ

- Барагура В., *Львівський собор 1946 — невдалий акт ліквідації УКЦ*. — У зб.: «Світильник істини», частина третя. Торонто-Чикаго, видання УКУ ім. св. Климента Папи, т. LIII, ред. д-р П. Сениця, 1983, стор. 764-775.
- Боцюрків Б., *Релігія та церква в сучасній Україні*. — «Українське православне слово», рік XXV, ч. 1. Саут Баунд Брук, Н. Дж., 1974, січень, стор. 8-13.
- Бреві Дж., о., *Карпатські українки не сумніваються*. — «Хрис-

- тиянський голос». Мюнхен, 1956, 18 листопада; «Byzantine Catholic World», 1957, 20 січня.
- Будзінський Г., *Заява генеральному прокуророві СРСР*. — «Український вісник» [самвидавний журнал з України], випуск І. 1970, січень. Париж-Балтимор, 1971, ПУДФ і «Смолоскип», стор. 64-71.
- Вайда М., *Трагедія нашої Пряшівщини*. — «Америка». Філадельфія, Па., 1950, 11 липня.
- [Величковський В., єп.] *Єпископ-ісповідник Василь Величковський*. — «Благовісник», кн. 1-4. Кастельгандольфо біля Риму, 1973, стор. 80-86.
- Вольф Ю., *Зустрічі з отцем Олександром Хірою*. Спогади. — «Церковний календар-альманах на 1984 рік». Чикаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1984, стор. 151-156; «Сучасність», ч. 7-8. Мюнхен, 1982.
- [Гопко В., єп.] *Ісповідник віри Владика Василій Гопко*. — «Нива», ч. 3-4. Торонто, 1976, стор. 74-80.
- [Гопко В., єп.] *Помер Ісповідник Віри Владика Василій Гопко*. — «Благовісник», кн. 1-4. 1976 стор. 102-109.
- Гординський В., *Про о. Й. Петерса, оо. Студитів і братів Шептицьких*. — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 463-468.
- [Гриник В., о.] *О. Мітрат Василь Гриник*. — «Благовісник», кн. 1-4. 1977, стор. 345-346.
- Гринчишин М., о., ЧНІ, *Причинок до мартирології Української Церкви*. [о. архим. К. Шептицький]. — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 471-475.
- Гриньох І., о. проф. д-р, *Знищення Української Церкви російсько-більшевицьким режимом*. — «Богословія», т. XLIV, кн. 1-4. Рим, 1980, стор. 3-72; «Сучасність», ч. 7-8, 9. Мюнхен, 1970.
- , *Російсько-більшовицький погром [УКЦ]*. — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 333-382.
- Гробауер Ф., д-р, *Зустріч з Архiepіскопом Слітим в одному з таборів рабської праці північної тундри*. Звіт очевидця, що повернувся недавно з полону. — У зб.: «Світильник істини», частина друга. 1976, стор. 525-526.
- Дещо про свободу совісті*. — «Український вісник» [самвидавний журнал з України], випуск І, 1970, січень. Париж-Балтимор, 1971, ПУДФ і «Смолоскип», стор. 56-63.
- Добрянський М., *Чотири радіобесіди про УКЦ*. — «Дзвони», ч. І. Рим-Дітройт-Чикаго, 1979, стор. 33-44.
- Карпатський С., *Тернистим шляхом до «Омеги»* (Із мартирології Української Церкви). — «Визвольний шлях», кн. 8. Лондон, Українська Видавнича Спілка, 1983, січень, стор. 924-937; вересень, кн. 9, стор. 1044-1050; листопад, кн. 11, стор. 1317-1322.
- , *«Катакомби» на п'ятому поверсі*. (Спогад з України). — «Церковний календар-альманах на 1983 рік». Чикаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1983, стор. 105-127.
- Княжинський Антін, д-р, *Мої спогади про українських като-*

- лицьких єрархів на засланні. — У зб.: «Світильник істини», частина друга, стор. 523-525.
- Крив'як Я., д-р, *Зарваниця*. — «Церковний календар-альманах на 1981 рік». Чікаго В-во Братства св. А. Первозванного, 1981, стор. 22-27.
- Ленцик В., *Мученики за віру на Холмщині та Підляшші*. — «Дзвони», ч. 3-4. Рим-Дітройт, 1977, стор. 72-76.
- Леоні П., о., *Ватиканський шпигун*. — У зб.: «Світильник істини», частина друга, стор. 509-511.
- Львівський, *Церква в Україні — як там справді*. — «Українські вісті», 1974, 5 вересня, Едмонтон, Алта.
- Маркусь В., д-р, *Церква-мучениця: Про сучасний стан Української Католицької Церкви в Україні*. — «Церковний календар-альманах на 1973 рік». Чікаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1973, стор. 35-56.
- , *Владика Василь Величковський — Ісповідник Віри*. — «Церковний календар-альманах на 1974 рік». Чікаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1974, стор. 153-164.
- , *Теодор Ромжа, владика-мученик*. — «Церковний календар-альманах на р. Б. 1978». Чікаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1978, стор. 138-145.
- [Набережний І., о.] о. *Крилошанин і Ісповідник Іван Набережний*. — «Благовісник», кн. 1-4. 1977-79, стор. 354.
- Нагурський Я., *Митрополит Шептицький у літах 1939-41*. — «Життя і слово», ч. 1. Ватерфорд, Онт., 1948, стор. 24-28; ч. 2, стор. 161-167.
- , *Митрополит Шептицький у літах 1939-1940*. — У зб.: «Світильник істини», частина друга, стор. 181-193.
- Н.Р., *Голгота Унії в Карпатській Україні*. — «Життя і слово», ч. 3-4. Інсбрук, 1948-1949, стор. 327-346.
- Осташевський Р., *Йосиф Осташевський (1890-1948)*. — «Богословія», кн. 1-4. Рим, 1968, стор. 260-269.
- Павлик П., о. д-р, *Спомин про прибуття до Риму первоєрарха Української Католицької Церкви, Ісповідника Йосифа, і його перебування в Гроттафerratській обителі*. — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 419-426.
- Пекар А., *Доля монахів і монахинь на Пряцівщині*. — «Світло». Торонто, В-во оо. Висилія, 1958, червень, стор. 15-16.
- , *Великий праведник — Преосвященний Владика Чарнецький, ЧНІ*. — «Церковний календар-альманах на 1984 рік». Чікаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1984, стор. 144-146.
- , *Олександр Хіра, Єпископ (1897-1983)*. — «Церковний календар-альманах на 1984 рік». Чікаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1984, стор. 147-150.
- Послання Української Католицької Ієрархії з приводу 20-ліття підчинення Української Католицької Церкви незэд. Православній*. — «Благовісник», рік III, кн. 3-4. 1967, стор. 159-163.
- Прихода В., *Споад про єп. Гр. Хомишина*. — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 469-471.
- Пряшівчанин, *Ісповідник Віри Владика Василій Гонко*. — «Цер-

- ковний календар-альманах на 1977 рік». Чикаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1977, стор. 163-167.
- Руйнування церков і переслідування віруючих.* — «Український вісник» [самвидавний журнал з України], ч. VII-VIII, 1974, весна. Париж-Балтимор-Торонто, ПУДФ і «Смолоскип», 1975, стор. 140-145.
- Сабол С., о., ЧСВВ, *В соті роковини о. Августина Волошина.* — Календар «Світла». Торонто, В-во оо. Василян, 1974, стор. 73-77.
- Сас-Кревада, *Переслідування Церкви в Україні (3 нагоди 33-річчя її знищення).* — «Нива», ч. 1-3. Торонто, 1977, стор. 8-17.
- П. Сениця, *Останні дні життя, смерть і похорон С. Б. Митр. Андрея.* — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 302-310.
- , *Мучеництво Української Католицької Церкви.* — «Церковний календар-альманах на 1975 р.». Чикаго, В-во Братства св. А. Первозванного, 1975, стор. 57-64.
- , *Знищення Української Католицької Церкви в Румунській Епархії і на Закарпатті.* — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 382-406.
- [Сліпий Й., патр. і кард.] *Патріарх Йосиф в обороні У. К. Церкви.* — «Нива», ч. 5-8. Торонто, 1978, стор. 8-11.
- , *Лист і послання Митрополита Кир Йосифа до вірних з заслання [і з тюрми].* — У зб.: «Світильник Істини», частина друга, стор. 530-531.
- , *Українська Католицька Церква після 35-річного переслідування.* — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 408-416.
- Станиславський, *Митрополит у неволі.* — У зб.: «Світильник істини», частина друга, стор. 511-523.
- Табінський Петро, о. митрат. — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 881-882.
- [Тернопільський В., о.] *Пам'яті Ісповідника Віри о. В. Тернопільського.* — «Благовісник», рік IX, кн. 1-4. 1973, стор. 88-90.
- Хома І., о. д-р, *Холмське питання в переговорах з Римом (1880-1882) і в Державній Думі (1909-1912).* — «Богословія», том XLII, кн. 1-4. 1978, стор. 85-111.
- , *Собори екзархів у Львові 1940-1944.* — «Богословія», том XLIV, кн. 1-4. 1980, стор. 131-180.
- Хомяк М., *Боротьба Української Католицької Церкви проти Комунізму.* — «Логос», ч. 4, річник I. 1950.
- Чехович К., проф. д-р, *Моє життя і мої мрії.* — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 480-504.
- Черва В., *Попова бригада.* Норильськ: Спомини. — «Дзвони», ч. 1-2. Рим-Дітройт, 1980, стор. 29-34.
- Шептицький І. Л., граф, *Отець Климентій, орхимандрит Студитів.* — У зб.: «Світильник істини», частина третя, стор. 776-782.

ІНШИМИ МОВАМИ

- Birch, J., *The "Initsiativniki" of the Ukraine*. — "Religion in Communist Lands", Vol. 3, No. 6, London, 1975, November-December, pp. 20-24.
- , *The Church in Ukraine*. — In: Aspect of Contemporary Ukraine. New Haven, Human relations area files, 1955, pp. 243-261.
- , *Sowjetrussische Religionspolitik und die Ukrainische Katholische Kirche*. — "Nationalitätenpolitik Moskaus", No. 1 (3), München, 1958, pp. 11-25.
- , *Church and State in the Soviet Union*, — "International Journal", Vol. XIV, Summer, 1959, pp. 182-189.
- Bociurkiw, B. R., *The Uniate Church in the Soviet Ukraine*. A case Study in Soviet Church Policy. — "Canadian Slavonic Papers", Vol. VII, 1965, pp. 89-113.
- , *De-Stalinization and Religion in the U.S.S.R.* — "International Journal", Vol. XX, Summer, 1965, pp. 312-330.
- , *In the Catacombs: The Church in Western Ukraine*. — "The Tablet". London, April 16, 1966, pp. 444-445.
- , *Religion and Soviet Society*. — "Survey", No. 60, July, 1966, pp. 12-71; Reprinted in D.R. Little (ed.), *Liberalization in the U.S.S.R. Façade or reality*. Lexington, Mass., D.C. Heath, 1968, pp. 105-116.
- , *Religion and Atheism in Soviet Society*. — In: R.H. Marshall, Jr. and T. Bird (Eds.), *Aspects of Religion in the Soviet Union, 1917-1967*. Chicago, University of Chicago Press, 1970, pp. 45-60.
- , *The Shaping of Soviet Religious Policy*. — "Problems of Communism", Vol. XXII, Washington, May-June, 1973, pp. 37-51.
- , *The Rights of Religious Groups in the Soviet Union to Organize Their Activities and to Express Their Beliefs*. — In: Détente. U.S. Congress, House of Representatives, Committee on Foreign Affairs; Hearing before the Subcommittee on Europe. Washington, Government Printing Office, 1974, pp. 343-353, 405-448.
- , *Church-State Relations in the U.S.S.R.* — "Survey", No. 66, January, 1968, pp. 4-32; Italian translation: *I rapporti tra Chiesa e Stato in Unione Sovietica*. — "L'Est", No. 1, Milano, 1968, pp. 217-256; German translation: *Religion und Kirche in der Sowjetunion*. — "Digest des Ostens", Vol. XVII, No. 3, Königstein, 1974, pp. 67-72.
- , *Soviet Research on Religion and Atheism Since 1945*. — "Religion in Communist Lands", Vol. II, No. 1, January-February, 1974, pp. 11-16.
- , *La situazione religiosa nell'Ucraina sovietica*. — "Russia Cristiana", Vol. XVI, No. 141, Milano, May-June, 1975, pp. 43-65; German translation: *Die Lage der Kirchen in der sowjetischen*

- Ukraine*. — "Glaube in der 2 Welt", Vol. 4, No. 5, May, 1976 pp. 2-10.
- , *Religious Dissent and the Soviet State*. — In: B.R. Bociurkiw and J.W. Strong (Eds.), *Religion and Atheism in the U.S.S.R. and Eastern Europe*. London, MacMillan; Toronto, University of Toronto Press, 1975, pp. 58-90.
- , *Political Dimensions of Religious Dissent*. — In: *Religious Persecution in the Soviet Union*. Washington, U.S. Government Printing Office, 1976, pp. 8-26.
- , *The Catacomb Church: Ukrainian Greek Catholics in the U.S.S.R.* — "Religion in Communist Lands", Vol. 5, No. 1, New York, Spring, 1977; Reprinted in: *Religious Liberty and Minority Rights in the Soviet Union*. Washington, D.C., U.S. Congress, Commission on Security and Cooperation in Europe, 1977, pp. 255-260; German translation: *Die Katakombenkirche in der Ukraine*. — "Der Fells", Vol. 8, No. 5, Regensburg, May, 1977, pp. 146-148.
- , *Religion and Nationalism in the Contemporary Ukraine*. — In: G.W. Simmonds, *Nationalism in the U.S.S.R. and Eastern Europe in the Era of Brezhnev and Kosygin*. Detroit, University of Detroit Press, 1977, pp. 81-93.
- , *Religious situation in Soviet Ukraine*. — In: W. Dushnyck (Ed), *Ukraine in a Changing World*. New York, UCCA, 1977, pp. 173-194.
- , (Ed.), *La persecuzione religiosa in Ucraina*. — "Revista del Centro Studi Russia Cristiana", No. 2 (158), Milano, 1978, pp. 35-54.
- , *Religious Dissent in the Soviet Union*. Status, Interrelationships, and Future Potential. — In: R.D. Gastil (Ed.), *Freedom in the World*. Political Rights and Civil Liberties. Boston, G.K. Hall; New York, Freedom House, 1979, pp. 115-132.
- , *Die Sowjetische Religionspolitik in der Ukraine in historischer Perspektive*. — "Glaube in der 2 Welt", Vol. 8, No. 4, Zürich, April, 1980, pp. 1-11.
- , *How the Kremlin Wages Its Secret War on Religion*. — "The Sunday Star", Toronto, September 28, 1980.
- , *Soviet Religious Policy in the Ukraine in Historical Perspective*. — In: *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. II, No. 3, Philadelphia, Ecumenical Press, Temple University, June, 1982, pp. 1-21.
- Czubatyj, N., *Political Background of the Religious Persecution in the Ukraine by Moscow*. — "Ukrainian Quarterly", Vol. XI, New York, 1955, pp. 56-65.
- Dirscherl, D., *The Soviet Destruction of the Greek Catholic Church*. — "Journal of Church and State", Vol. XII, No. 3, 1970, pp. 421-439.
- De Vries, G., SJ., *Soppressione della Chiesa greco-cattolica nella Subcarpazia*. — "Civiltà Cattolica", Vol. II, No. 101, Rome, 1950, pp. 391-399.

- Die Ukrainische Kirche lebt. Ein Dokument aus der Verfolgung.* — "Der Fels", No. 5, Regensburg, 1972, pp. 146-149.
- Dobriansky, L. E., *Imperialism, Religious Persecution and Genocide.* — "Ukrainian Quarterly", Vol. XXXII, New York, 1976, pp. 236-247.
- Dunn, D. J., *The Disappearance of the Ukrainian Uniate Church. How and Why?* — "The Ukrainian Historian", Vol. 1-2 (33-34), 1972, pp. 57-65.
- , *Stalinism and the Catholic Church During the Era of World War II.* — "Catholic Historical Review", Vol. LIX, No. 3, October, 1973, pp. 405-417.
- , *Communist-Catholic Detente: Its Origins and Evolution.* — In: B. Eissenstadt, (Ed.), *The Soviet Union in the 70s and Beyond.* Boston, 1975, pp. 121-40.
- , *The Catholic Church and the Soviet Government, 1939-1949.* — "East European Quarterly", Boulder, 1977, pp. 107-116.
- Gott in der Ukraine — unzensuriert.* — "Glaube in der 2. Welt", Vol. 4, No. 5, Zürich, 1976.
- Grosschmidt, G., *The Kremlin and the Eastern Catholic Church.* — "Ukrainian Quarterly", Vol. IX, New York, 1953, pp. 324-334.
- Hrynioch I., prof. dr., *Die Zerstörung der Ukrainisch-Katholischen Kirche in der Sowjetunion.* — "Östkirchliche Studien", Würzburg, Augustinus-Verlag, März, 1973, pp. 3-38.
- Hvat, I., *The Ukrainian Catholic Church, the Vatican and the Soviet Union during the Pontificate of Pope John Paul II.* — "Religion in Communist Lands", Vol. XI, No. 3, London, Keston College, Winter, 1983, pp. 264-294.
- , *Increasing activity of the Ukrainian Catholic Church in the Western Ukraine.* München, Radio Liberty Research, March 16, 1983, RL 119/83, pp. 8.
- Il Papa Pio XII ed il Popolo Ucraino.* — In: *La Chiesa del Silenzio.* Roma, 1958, pp. 411-459.
- Lacko, M., SJ., *The Forced Liquidation of the Union of Uzhorod.* Part I: *The destruction of the diocese Mukacevo.* Part II: *The destruction of the diocese of Presov.* — "Slovak Studies", Vol. I, Roma, 1961, pp. 145-185.
- , *The Reestablishment of the Eastern Cath. Church in Czechoslovakia.* — "Diakonia", No. 2, 1969, pp. 136-155.
- , *Il ristabilimento della Chiesa greco-cattolica in Cecoslovacchia.* — "Unitas", No. 26, Roma, 1971, pp. 271-286; No. 27, 1972, pp. 19-28.
- Luznycky, G., *Martyrdom and Liquidation of the Ukrainian Catholic Church.* — "Ukrainian Quarterly", Vol. XXIX, New York, 1973, pp. 170-178.
- Mailleux, P., SJ., *Catholics in the Soviet Union.* — In: R. H. Marshall (Ed.), *Aspects of Religion in the Soviet Union, 1917-1967,* Chicago, University of Chicago Press, 1971, pp. 359-378.
- Markus, V., *Religion and Nationality: The Uniates of the Ukraine.* — In: B. R. Bociurkiw and J. W. Strong (Eds.), *Religion and*

- Atheism in the U.S.S.R. and Eastern Europe. Toronto-London, University of Toronto Press, 1975, pp. 101-122.
- , *The Suppressed Church: Ukrainian Catholics in the Soviet Union*. — In: R. T. de George and J. P. Scanlan (Eds.), *Marxism and Religion in Eastern Europe*. Dordrecht, D. Reidel Publishing Co., 1976.
- Mikus, J.A., *Jak Sudili Pr'asevskoho Episkopa Pavla Gojdica*. — "Byzantine Catholic World", April 21 — July 21, 1957.
- Mirski, J., *Wrazenia z ZSSR, 1970-1973*. — "Kultura", No. 11, Paris, 1973.
- Montani, A., *Il Cristo Distrutto dei Cattolici Ucraini*. — "Famiglia Cristiana", Roma, April 16, 1972.
- Moroziuk, R.P., *Antireligious Activity in Ukraine*. — "Ukrainian Quarterly", Vol. XXXVI, New York, 1980, pp. 48-64.
- Novak, T., *L'Ostpolitik du Vatican et l'église catholique ukrainienne*. — "L'Est Européen", Vol. XII, No. 124, Paris, 1973, pp. 12-25; No. 125, pp. 21-26.
- Pekar, A., *Persecution of Catholic Ruthenians*. — In: *The Silent Church*. New York, "Veritas", 1954, pp. 22-33.
- , *The Mock Trial of Bishop Gojdich*. — "Eastern Catholic Life", March 20, 1966.
- , *A Martyr of our time*. — "Eastern Catholic Life", Passaic, N.J., March 6 — April 3, 1966.
- , *He Suffered for the Name of Christ*. — "Eastern Catholic Life", April 3, 1966.
- , *The present day Confessors and Martyred Bishops of the Byzantine (Greek) Catholic Ruthenian Church. The Martyrs and Confessors of the Byzantine (Greek) Catholic Church in Review*. — "Byzantine Catholic World", February 10 and 24, 1985.
- Potemra, L., *The Ruthenians in Slovakia and the Greek-Catholic diocese of Presov*. — "Slovak Studies", Vol. I, Roma, 1961, pp. 199-220.
- Reynarowych, R., *The Catholic Church in the West Ukraine after World War II*. — "Diakonia", Vol. V, No. 4, 1970, pp. 372-387.
- Ruggeri, G., *I cattolici in Russia tornano a pregare nelle catacombe*. La drammatica testimonianza di un vescovo minatore costretto a lasciare l'Ucraina. — "Gente", Vol. XVII, No. 3-4, Milano, January 26, 1973, pp. 40-43.
- Shevciv, I., *First Post-War Victims of Communism*. — "Ukrainian Review", Vol. III, London, 1956, pp. 18-25.
- The Ukrainian Catholic Church and Communism*. — In: *The Black Deeds of the Kremlin: A White Book*. Vol. I: *Book of Testimonies*. Toronto, Ukrainian Association of Victims of Russian Communist Terror, 1953, pp. 511-527.

КНИЖКИ ПРОТИ УКЦ, АТИКАТОЛИЦЬКІ ТА ПРО
РЕЛІГІЙНЕ ЗАКОНАДАВСТВО,
ВИДАНІ В УРСР І СРСР

- Беляев В., Рудницький М., *Під чужими прапорами*. Київ, «Радянський письменник», 1958, 291 стор.
- Беляев В. П., *Я звинувачую!* Київ, В-во Політичної літератури України, 1980, 154 стор.
- Букович Д., *Павутиння омани*. Ужгород, В-во «Карпати», 1974, 128 стор.
- Гайдош А., Кирилук Л., *Документи розповідають*. Ужгород, В-во «Карпати», 1971, 189 стор.
- Голодний М. О., *Радянське законодавство про релігійні культу*. Київ, Політвидав, 1968, 111 стор.
- Грабовська А., *Небесна манна*. Львів, «Каменяр», 1969, 143 стор.
- Григорієв Ю. М., *Бузувіри*. Львів, «Каменяр», 1974, 80 стор.
- Євламπίєв В. В., *Сонце гасить свічки*. Львів, «Каменяр», 1974, 144 стор.
- Даниленко С. Т., *Дорогою ганьби і зради*. Київ, В-во «Наукова думка», 1970, 360 стор.
- Дмитрук К., *Свастика на сутанах*. Київ, Політвидав, 1973, 340 стор.
- Дмитрук К., *Під чорними сутанами*. Київ, Т-во «Україна», 1975, 47 стор.
- Діяння собору Греко-католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946*. Збірник. Львів, Видання президії собору, 1946, 176 стор.
- Добрецова В. В., *Націоналізм і релігія на службі антикомунізму*. Львів, «Вища школа», 1976, 204 стор.
- Добривчєв В., *У тіні святого Юра*. Львів, В-во «Каменяр», 1970, 216 стор.
- Кашуба М. В., *З історії боротьби проти унії XVII-XVIII ст.* Київ, «Наукова думка», 1976, 172 стор.
- Мигович І. І., *Уніатська Церква і український буржуазний націоналізм*. Київ, «Вища школа», 1981, 144 стор.
- Правда про Унію*. Редакційна колегія: В. Ю. Маланчук, М. М. Олексюк, Ю. Ю. Сливка. Львів, В-во «Каменяр», 1968, 424 стор.
- Петляков П. А., *Уніатська Церква — ідейний ворог трудящих*. Львів, «Вища школа», 1976, 156 стор.
- Сафронова Н. О., *Уніатська церква і фашизм*. Львів, «Вища школа», 1981.
- Шиш А., *Антигуманний характер моралі уніатства*. Київ, В-во Політичної літератури України, 1973, 120 стор.

ІНШИМИ МОВАМИ

- Беляев В., *Формула яда*. Москва, «Советский писатель», 1970, 272 стор.
- Галан Я., *С крестом или с ножом*. Памфлети. Москва, Госполитиздат, 1962.
- Даниленко С. Т., *Униати*. Москва, Библиотека «Современные религии», Политиздат, 1972, 223 стор.
- Дмитрук К. Е., *С крестом и презубцем*. Москва, Издательство политической литературы, 1979, 224 стор.
- Католицизм в СССР и современность*. Материалы научной конференции 17-18 декабря 1969 г. Вильнюс, АН ЛССР, Отдел философии, права и социологии при Институте истории, 1971.
- Куроедов В. А., *Религия и закон*. Москва, «Знание», 1970.
- Куроедов В. А., Панкратов А. С., *Законодательство о религиозных культах* (Сборник материалов и документов). Москва, Юриздат, 1971.
- Kuroedov, V. A., *Church and Religion in the U.S.S.R.* Moscow, "Progress", 1977.
- Львовский Церковный Собор*. Документы и материалы, 1946-1981. Москва, Издание Московской Патриархии, 1982, 224 стор.
- Мчедлов М. П., *Католицизм*. Москва, Библиотека «Современные религии», Политиздат, 1970.
- , *Католицизм*. Москва, Издательство Политической литературы, 1974.
- Onyshchenko, O. S., prof. (Ed.), *Uniate Church: Forcible establishment, natural failure*. Kiev, Politvidav Ukraini Publishers, 1983, pp. 201.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абрагамович Андрій, о., студит, 108
Агафагангел, єп. РПЦ, 546, 547
Адамкович Антоній, о., 369
Айнштайн, 703, 704
Аквінський Тома, 694, 699
Амман, А. М., о., 777
Андрашко, 307
Андрейчук Петро, о., 108
Андреотті Юлій, 27, 28
Андропов Юрій, 523, 531, 557, 559, 560
Антоненко, 609
Антоненко П.З., 509, 510, 517-521
Антоній, правосл. єп., 403
Антоній, єп. РПЦ, див. Пельвецький Антоній, о.
Антонович Євген, о., 108
Анчевський Йосиф, о., 733
Аристотель, 694, 703
- Бабенко, 563, 565-575
Бабій Володимир, о., 108
Бабус, 613
Базяк, львівський архиєп. лат. обр., 332, 333
Бажанський Михайло, 11
Балагурак Володимир Г., о., ЧСВВ, 108
Балан Іван, єп. Рум. ГКЦ, 350
Бандера Андрій, о., 108
Барагура В., 782
Баран С., 77
Бараник Северіян, о., ЧСВВ, 109, 179
Барвінський Василь, 393, 459
Барда Фр., польськ. єп., 327, 335, 343, 348
Барладяну, 554
Батьо Поланя, о., 109
Бачинський Д., о., 109
Бачинський Даниїл, о., 109
Бачинський Даниїл Даниїлович, о., 109
Бахталовський, о., 686, 688, 689
Бахталовський Корнель, о., 109

Бахталовський Роман, о., 87, 88
Бахталовський С., о., 777
Бейліс, 749
Белей Василь, о., 62, 109
Бенш, кс., 341
Бердник Олесь, 573, 762
Береза, 443
Березний Андрій, о., 109
Берест Роман М., о., 110
Берія Лаврентій, 503, 505, 509, 513
Беца, о., 81
Белов Юрій, 539, 544, 567
Белявська, 323
Беляев В., 780, 791
Берут, 418
Биковець Олександр, о., 11
Бистрицький Станіслав, 671
Бібіков, 518
Бігун Іван, о., 358
Білик Олексій, о., 69, 110, 240
Білик Роман Я., о., 110
Білінський Леонтій С., о., 110
Біскайкін, 537
Блажейовський Дмитро, о., д-р, 11, 57
Блонарович Михайло, о., 110, 180
Бобак Микола, о., д-р, 85, 355
Бобик Михайло, о., 110
Бобіта Михайло, о., 110
Боболя Андрій, о., 398
Бобрецький Євтимій, о., ЧСВВ, 110
Богачевський Теодор, о., 110
Богданас, 541, 542
Божейко Роман, о., 111
Бойко А., 534, 535
Бойчук Авксентій, о., д-р, 111
Бокотей Степан, о., 111
Боліновський Василь, о., 111
Бомбова Єва, 368
Бондар Роман Й., 555, 560
Бондаренко, 543
Бордун А.І., 611
Борецький Ісидор, єп. УКЦ, 277
Бориславський Микола, о., 111
Борисяк Діонісій, о., студит, 111
Боровой Віталій, о., свящ. РПЦ, 412
Босіков Євген, нікополіт. єп., 743
Босс Давид Я., 542, 543
Боцюрків Богдан, Р., 11, 782
Боцян Йосиф, єп. УКЦ, 381
Бочковська Є., 563, 564

Боярський Омелян, о., 111
Бреві Джованні, о., італ. свящ., 83, 465, 782
Брежнев Леонід, 538, 564, 568
Бриковскі Ришард, 640
Бродій Андрій, 307
Броницький В.У., 615
Броніслав, кс., 457
Будзінський Григорій Г., о., студит, 9, 67, 83, 84, 96-99, 112, 239, 499-501, 507, 511, 513, 517, 522, 651, 652, 654, 656, 665, 783
Будка Микита, еп. УКЦ, 55, 60, 65, 69, 81, 103, 205, 223, 226, 227, 239, 240, 242, 261-263, 286, 709
Бузалка, чехо-слов. еп., 370
Буйняк Юрій, о., 369
Букович Д., 790
Буковінські, кс., 456
Буковський, 545
Букатко Гавриіл, архиеп. УКЦ, 277
Булат Іван, о., 111
Булик Полікарп П., о., ЧСВВ, 111, 179
Булов, 638
Булянда, о., 335
Бурнадз Микола Л., о., 112, 180
Буткевич Неля, М., 558, 561-563, 565-575
Бутова Єлена, 538
Буть Юзеф К., 540, 541, 555
Бучацький В., о., 112
Бучинський Йосиф, о., 112
Бучко Іван, архиеп. УКЦ, 49, 277, 684

Ваврик М., о., 777
Вайда М., 783
Валерія, с., 85
Валій Іван, пряшівський еп., 354
Вальницький Іван, о., 112
Вапрович Степан, о., 112
Варлаам, еп. РПЦ, 77, 314
Василишин Петро, о., 86, 686
Василик, еп. УКЦ, 94, 717
Василик Володимир, 87, 685
Василина Роман, 90
Василів Степан, о., 112
Василькевич Мокій, о., 112, 334
Васько Петро, о., 112
Великий А.Г., о., ЧСВВ, 777
Величко Михайло, о., 113
Величковська Варвара, 436
Величковська Емілія, див. Емілія, с.
Величковський Василь В., еп. УКЦ, 85-89, 103, 423, 425, 438, 634, 686-688, 777, 783, 784
Венгринович, о., 336

Венгринович Володимир, о., 113
Венгринович Омелян, о., 75
Венгринович Орест, о., 113
Венгринович Степан, о., 113
Веніямін, митр. РПЦ, 71
Вепрук-Вепрович, о., 113
Вербицький, 561
Вербовецький Василь, о., 113, 180
Вербящук Степан, о., 113
Вергун Петро, о., д-р, 113, 181, 182, 242, 440
Верховинець М., 777
Веселий Володимир, о., 114
Вехтер, 263
Вишинський Андрій, 79
Війтович Яків, о., 114
Віктор, о., див. Котів Іван, о.
Віллебрандс Ян., кард., 85, 88, 412, 413
Вінницький Ілля, 599
Вінницький Михайло, о., 114, 591-610
Вінницький Орест, 598, 607
Вінс Петро, 559
Вінченцо Бернардо, о., 93, 723
Віталій, ієромон., 216
Вічай, Йосиф А., 576, 577
Вовк Анатоль, 11
Вовк Петро, о., 114
Власій, бр., студит, 114
Возний, 534
Возняк Євген, о., 114
Войташко, чехо-словацький єп., 370
Войтович Петро, о., 114
Войтович Петро, 11
Волинець Михайло, о., 114
Володимир Великий, князь, 515, 522, 709, 713
Володін Анатолій, 534, 544
Волосенко, 534
Волосянко Микола, о., 86, 686
Волошин Августин, о. д-р, 70, 71, 98, 115, 183, 779, 785
Волошин Микола, о., 115
Волянович Петро, о., 115
Вольф Юхим, 442, 447, 783
Воробій Михайло, о., 115
Воробкевич Лев, о., 115
Вороновський Йосиф, о., 86, 686
Воронцов Єлевтерія, архієп. РПЦ, див. Єлевтерія, архієп. РПЦ
Врана Алойс, о., 354, 355, 365-367
Враніцький Олег, О., 555

Гавриляк Г., 90
Гавришкевич Ілля, о., 115

Гайдош А., 790
Гайдук Іван, о., 116
Гайдукевич Володимир, о., 324
Галан Ярослав, 69, 99, 239, 609, 791
Галаневич, о., 720
Галій Василь, о., 116
Галькевич Тадей, о., 116
Гамерський, 328
Ганицький Іван, о., 116
Ганнуся, 84
Ганушевський Михайло, о., 116, 183
Гарасовський Андрій, 11
Гаррер Карло, 449
Гашак Михайло, о., 116, 322, 326
Гегельський, о., 730
Гегель, 703
Герич Ю., 254, 258
Герман, о., студит, 116
Германюк Максим, митр. УКЦ, 11, 277
Герцен А.І., 749
Гімлер Г., 65
Гірка Іван, о., 87
Гірняк Йосиф, о., 116, 181, 463, 464
Гітлер, 516, 695
Гладилович Іван, 393
Глінка Лев, о., д-р, 117
Глібовицький Теофіль, о., 117
Глукар Маргарита, див. Тереля Маргарита
Гльонд, польськ. кард., 76, 324, 325, 328-330, 336, 338, 339, 341,
347
Гнида, 593, 602
Гнус М., 617
Годунько Йосиф, о., 117, 240
Гоза Андрій, о., 117, 343
Голдош Ладіслав, 79
Голинський Антін, о., 117, 182
Головацький Родіон, о., д-р, ЧСВВ, 11
Головач Микола, о., 117
Голодний М.О., 790
Голоскевич Г., 10
Гопко Василь, єп. УКЦ, 55, 77, 82, 85-87, 91, 104, 242, 351-353,
356, 362, 365, 368-370, 372, 783, 784
Горадчук, о., 90
Горбовий Володимир, 538
Гординський Святослав, 640
Гординський Юліян, о., 117
Горинь, 662
Горін Євстахій, о., 118
Горняк Августин, єп. УКЦ, 278
Горняткевич Іван, о., 118

Городецький І., 777
Городецький Петро, о., 86-88, 117, 684, 686, 688
Городиський Іван, о., ЧСВВ, 117
Горська Алла, 559
Горюн, 443, 503
Госу Юлій, еп. Рум. ГКЦ, 350
Готра Іриней, о., ЧСВВ, 118, 377, 380, 449
Гошко Юрій, о., 118
Граб Степан, о., д-р, 118, 185, 329, 330, 333
Грабар А., 307
Грабець Роман, о., 118
Грабовська А., 790
Градюк Віталій В., о., ЧСВВ, 65, 118
Гранківський Юліан, о., 119
Гребеняк Ярослав, о., 119
Грень Михайло, о., 119
Гривніна, 567
Григоренко Петро М., ген., 560, 573
Григор'єв І.М., 611
Григорієв Ю.М., 790
Григорій XIII, папа, 770
Григорович Степан, о., 119
Гриник Василь, о., 76, 91, 119, 241, 242, 245, 253, 321, 346-348, 417, 420, 676, 777, 783
Гриник Микола, о., д-р, 119
Гринцишин, о., 730
Гринцишин Михайло, еп. УКЦ, ЧНІ, 11, 783
Гринчук Славцьо, 716
Гриняк, о., 730
Гриньох Іван, о., д-р, 783
Грицай Йосиф, о., 119
Грицеляк Микола, о., 86, 119, 242, 686
Грицик Партеній, о., студит, 120
Громов, рад. ген., 537
Гуза Олексій, о., 120
Гузар Любомир, о. д-р, архим., студит, 6, 11, 20, 94, 758
Гузар Ярослав, 636
Гук Михайло, о., 120
Гупак В.П., 556, 560
Гура Ярослав С., о., 120, 326, 335
Гурка (Боса) Ганна, 715
Гусак Густав, 79, 86
Гучко Василь, о., 120
Гучко Іван, 76
Гучко Панкратій, о., 76, 80, 120

Габро Ярослав, еп. УКЦ, 277
Гайсенберг, 703
Галянт Микола, о., 62, 120
Гарліні, 635

Гастарі, 635
Гете, 394
Глемп Юзеф, польськ. кард., 96, 673, 680
Гойдич Павло, єп. УКЦ, 55, 80-82, 84-86, 104, 242, 318, 351-360,
362-365, 369, 370
Горчинський Омелян, о., 120
Горчинський Ростислав І., о., 120
Гоцманов, 632
Грегем Біллі, 657
Гробауер Франц, 385, 389, 783
Гуль Петро, о., 120
Гультінович Г. польськ. архiep., 677
Гуньовський Олекса, о., 121, 182
Гургула Анатолій, о., 94, 121, 466, 763
Гусев Сергій В., 633

Дакерс, 549
Дам'янович Петро, о., 121, 295
Даниленко С.Т., 790, 791
Данилків Іван, о., 121
Данило, галицький король, 327
Данилович Степан, о., 121, 295, 298
Данте, 543, 694
Дацько Константин, о., 121
Де Вохт, о., 65, 239
Дейнека Микола, о., 86, 686
Демко Михайло, 307
Демчук Володимир, о., 121
Дем'янчук Іван, о., 68, 121
Денько Микола, о., д-р, 76, 325, 342
Деремашко, 71, 246, 248
Дехтерев Олексій, єп. РПЦ, 80, 82
Димікіс, о., 378
Дідух Іван, о., 121
Діоклетіян, 532
Діонісій, бр., студит, 122
Діонісій, о., 96, 651, 652, 665
Дзерович Ю., о., 62
Дзуровчик Михайло, о., 121
Дзюбина Степан, о., 121, 336
Дзюбинська Марія, 593, 596, 605
Дзюрбан (Дзюбан), 685
Дзямко Михайло М., 576, 577, 659
Дорашай В.М., 611
Дороцький Михайло, о., 122
Дочило Мирон, о., 122
Дорош, 728
Достоевський, 694
Дмитраш І., о., 69
Дмитренко Софрон, о., 122

Дмитрук К., 790, 791
Добрецова В.В., 790
Добрит Станіслав, о., 70
Добричев В., 790
Добрянський Микола, о., 122
Добрянський Михайло, 783
Добрянський-Нісевич М., о., 122
Домагала, кс., 340
Домінік, св., 775
Доротея, с., 333
Достоевський, 694
Дребітко Діонізій Д., о., 122
Дубанич Михайло, М., 577
Дубик Мирія, с., 84
Дубчек Олександр, 86, 88, 352
Дулишкович Віктор, о., 122, 183
Дуда Ольга, 715
Дурдела Омелян, о., 122
Дурневич Федір, о., 122, 295
Дуткевич Євген, о., 264
Духевич, кс., 336
Дюк, 516, 521
Дюришин М., 80
Дяк Василь, о., 122, 329
Дятлов, 535

Егрешій Іван, о., 295, 298
Емілія, с., 437

Євлампієв В.В., 790
Євсєєв, 539
Євтушенко, 499, 500
Егрешія Іван, о., 123
Елевтерій, архиеп. РПЦ, 78, 79, 81
Елеш Корнило, о., 123, 295
Єремєєва, 537
Єсип Роман, С., о., 93, 95, 96, 139, 611-613, 719, 727

Жарецький Олексій, о., 456-458
Жарченко, 60, 213
Ждан Іван, о., 123, 183
Желтвай Юліян, о., 123
Желудков С., 620
Жердєєв Н.І., 615
Жігородський, кс., 377
Жолубако М.В., 611
Жук Віталій, 540, 542
Жук Михайло, о., 123
Жуківський Михайло, кс., 123
Жуковський Аркадій, 778

Жупанський Павло, о., ЧСВВ, 123

Заверуха Іван, о., 123
Заворотнюк Михайло, о., 123
Задворняк Петро, о., 123
Закс Валерія, 564, 565
Запашний Юрій, 536, 538
Зарицький Олексій, о., 124
Затік'ян Степан, 538
Заяць Микола, о., 123
Зезенєєв Альберт Л., 555
Зеленєв Лев, 544
Землицький Микола, о., 124
Зінкевич Надія, 11
Зінченко, 684
Злупко Андрій, о.,
Зомборі Микола, о., 124
Зятік Іван, о., ЧНІ, 124

Іван ХХІІІ, папа, 26, 27, 32, 103, 410-413
Іванник Тарас, 593, 594, 596, 604, 605
Іванник Юрій, 593, 594, 596, 604, 605
Іванов, 504
Іванчо Віктор, о., 124
Іванчо Юліян, о., 124
Іванчук Микола, о., 124
Івасюк Володимир, 563, 658
Іваськевич, о., ЧНІ, 124
Ігнатій, о., див. Солтис Ігнатій, о.
Іздрік Андрій, о., 124
Ільків Микола, о., 124
Ільницький А., о., 303
Ільницький, о., 125
Ім'яков, 569
Інокентій IV, папа, 327
Іоан, митр. РПЦ, 503
Іщак Андрій, о., д-р, 125, 203

Йоан ХХІІІ, папа, див. Іван ХХІІІ, папа
Йоан (Соколов), митр. РПЦ, 73, 74, 257, 258, 273
Йосиф, ієромон., 216
Йосифа, с., студитка, 125
Йоташ Маріян, о., ЧСВВ, 125

Кабанова О.О., 544, 591
Кабаций Р., о., 303
Каваців Василь М., о., 95, 96, 125, 611-613, 615
Каваців Йосафат, о., 93, 718
Кавунніков, 563, 564
Кастанович Діонісій, о., 66, 70

Казновський Антін, о., 125, 184
Каленюк Зенон А., о., 125
Каленюк Омелян, о., 125
Калинюк, о., 326
Калужняцький Орест, о., 126
Калядін, 462
Кальвін Жан, 772
Камінський Йосафат Йосиф, о., ЧСВВ, 126
Камінський Тадей, о., 126
Кант, 694, 703
Кантонінська С.М., 591
Капустін, 563, 565-575
Караванський Святослав, 539
Кармазин-Каковський В., 778
Кароль Євген, о., 126
Карпатський С., 783
Карпінський Олександр, 636
Карпов, 297
Картер Джіммі, 568, 569, 660, 754
Карцуб Андрій, о., 126
Катерина II, цариця, 749
Катруся, с., 437
Качмарук Антін, 636
Каширін, 533
Кашуба Маріян, о., 126
Кашуба М.В., 790
Квапінський Віктор, о., 70
Кебуз Іван, о., 126
Керенський, 379, 380
Керничний Павло П., о., д-р, ЧСВВ, 126
Кипріян Іван, о., 127, 461-463
Кирилюк Л., 790
Кисілевський Даниїл В., о., 127
Кілікія, патр., 740
Кладочний Йосиф, о., д-р, 65
Кливак Ілля, о., 127
Климишин Микола, 11
Кліцан Казимир, о., 127
Кліщ Михайло, о., 127, 542, 544
Клок фон, 442
Ключик Антін, о., ЧСВВ, 127
Кнейчук Ярослав, о., 127
Кнєж Осип, о., 369
Книш Степан, о., 127
Княжинський Антін, 439, 441, 783
Кобрин Василь, 91, 97, 98, 608, 610, 616, 617, 638, 639, 654, 656
Ковалик Зенон, о., 127, 184
Ковалюк Тимотей, о., 127
Ковальський, о., 240
Ковальський Олександр, о., 127

Ковальчук І.М., 560
Ковачовичова-Пушкарьова Б., 778
Коверко Максимілян, о., 128
Ковтюк Теодор, о., 128
Когут Маркіян, о., ЧСВВ, 128
Когутич Теодор, о., 128
Когутяк Юрій Ю., о., ЧСВВ, 128, 184
Козак Михайло, о., 128
Козицький П., о., 88
Козловський Василь, о., 128
Колакович Т., о., 80
Колтонюк Мирон, о., 128
Колянковський Олексій, о., 128
Комар Степан, о., 129, 185
Комаринський Василь, о., 129
Комедат Володя, 444, 445
Кондратович Іриней, о., 80
Конколювський Степан, о., 68, 129
Конрад Микола, о., д-р, 129, 203
Константинопольський Патріярх, 74
Конюшко Володимир, о., 129
Копистянський Степан, о., 68, 129
Кордуба Мирон, о., 129
Кордуба Петро О., о., 129
Корниляк Платон, еп. УКЦ, 11, 277
Короленко В.Г., 749
Королюк Степан, о., 129
Король Євген В., о., 129
Король Карло, о., 337
Корчак В., 568
Корякін Н.Я., 615
Корятович Федір, кн., 317
Косович Микола, о., 129
Костельник Богдан, 64
Костельник Гарвіл, о., д-р, 64, 67, 69, 70, 74, 77, 79, 239, 241,
248-250, 254, 256-260, 262, 264, 269, 270, 272, 301, 303, 314, 347,
502-504, 509, 518, 750
Костишин Володимир, о., 129
Кот І., о., 778
Котик Євген І., о., 129
Котик Іван, о., 67, 130, 239, 455
Котис Омелян, о., 130
Котів Іван, о., 67, 130, 239, 455
Котов Леонид, 542
Коциловський Йосафат, еп. УКЦ, 55, 65, 72, 75, 78, 98, 105, 241,
242, 286, 325, 328, 330-334, 344, 417-420, 709, 778
Кравець В., 688, 689
Кравчук Л.М., 96
Красівський Зіновій, 539, 541, 544, 567, 572
Кривий Іван М., о., 90, 130

Кривуцький Павло, 636
Крив'як Я., 784
Криницький Юліян, о., 130
Криса Йосиф, о., 130
Крупа Б.М., 591
Крупа Сильвестер, о., 130
Круть, 537
Круцько Андрій, о., 131
Крючков, 541
Кубаєвич Дмитро, о., 131
Кудла, кс., 343
Кудрик Борис, 393
Кудрявцев Євген, 542
Кузик Дарія, 11
Кузич Іван, о., д-р, 131, 242
Кукобака Михайло, 543
Кулик Василь, о., 131
Кулинич Володимир, 596, 605
Кулинич Ольга, 593, 596, 605
Культицький Мілентій П., 671
Кульчицький Володимир, 537
Куницький, о., 240
Куницький Йосиф, о., 131
Куницький Леонтій, о., д-р, 131
Кунцевич Йосафат, полоцький архієп., 398
Купина Іван, о., 131
Курєдов В.А., 791
Курчаба Филімон, о., 86, 686
Кучеренко Надежда, 565
Кушаковський Ігор Н., 541
Кушпїт Микола, о., 131

Лаба Василь, о., д-р, 778
Лабєцький Маріян, о., 131
Лазарук Ярослав, о., 132
Лакота Григорій, єп. УКЦ, 55, 65, 75, 82, 105, 169, 242, 286, 325,
330, 331, 473, 474, 709
Лев В., 779
Левицький Іван, 59
Левицький Марко, 11
Левицький Роман, о., 132
Левицький Ярослав, 248
Левітан, 446
Левітін-Краснов Анатолій Е., 748
Левкіпер Яша, 444, 445
Легеза Євген, о., 132
Легеза Петро, о., 132
Легеза Степан, о., 132
Лемішка Лідія, 11
Леміщук Йосиф, о., 132

Лемцьо Володимир, о., 132
Ленець, о., 68
Ленін Володимир, 636, 686
Ленчик Василь, 11, 784
Леоні П'єтро, о., 384, 385, 439, 784
Леонтьєва Єлена, 544
Лепкий Віссаріон, о., студит, 132
Лесів Ярослав, 537
Лиско Володимир, о., д-р, 132, 186
Лиско Роман, о., 132, 186
Лисняк Марія М., с., 132, 186
Лисько Ярослав, о., 132
Лициняк Василь, о., 335, 336
Лігорій Альфонс, 775
Лінтур Петро, 73, 295, 296, 301, 304
Лісовський Йосиф, 335
Ліськевич Микола, о., 132
Літвінов, 544
Ліщинський Йосиф, о., 132
Лобора, 638
Лом-Лопата Іван Ф., 543
Ломоносов, 694
Лончина Василь, о., 133, 187
Лопадчак І., о., 86, 686
Лостен Василь, єп. УКЦ, 11
Лужницький Григор, 778
Лукаевич Денис, о., 133
Луц Роман Д., 555, 566
Луцк Порфірій, о., ЧСВВ, 133
Луцький Михайло, о., 133
Лучків Іван, о., 133
Лучинський Йосиф, о., ЧСВВ, 133, 186
Любачівський Мирослав І., кард., Верх. архiep. і митр. УКЦ, 6,
11, 43, 46, 283, 289
Любович Іван, о., 133
Люксембург Роза, 560
Лютак Маріян М., о., ЧСВВ, 133
Лютер Мартин, 773
Лютій Микола, о., 134
Лятишевський Іван, єп. УКЦ, 55, 69, 83, 106, 170, 240, 242, 243,
261-263, 286, 405, 709
Ляшко, 635
Львівський, 784
Львов, кн., 380
Льойоля Ігнатій, 771

Мазяр, 333
Мазяр Петро, о., 134
Майер Ганс, 97, 657
Макарій (Оксюк), митр. РПЦ, 69, 70, 74, 77, 80, 81, 241, 257, 314

Максименко Зоя Я., 563-565
Максимець Володимир, о., д-р, 134
Максимів Олександр, 587
Максимова Галина, 587
Маланчук Володимир, еп. УКЦ, 277
Маланчук В.Ю., 790
Малиновський Анатоль, о., 134
Малиновський Олександр, о., 324
Малишевський, 685
Малкін А.І., 616
Малльоне А., 62, 63
Мандзик Степан, о., 134
Малявський, 516
Малярчик Олексій, о., 134
Мальчинський Олександр, о., 134
Маргич Христофор М., о., 134
Марина Юстинія, патр. Рум. ПЦ, 349
Марко, ієромон., див Амман, А.М., о.
Маркс, 662, 752
Маринович Микола, 554
Мармаш Володимир, о., 135
Мартин, о., студит, 135
Мартинець Йосиф, еп. УКЦ, 277
Мартиняк Іван, о., 680
Марусин Мирослав, архiep. УКЦ, 11
Матвійко Василь, о., 135
Матейко Іван, о., 135
Матейча Юрій, о., 135
Матичак Михайло, о., 135
Матковський В., о., 86
Матусевич Микола, 554
Матушкин, 594, 603
Мах, 370
Махаєв Єлім, 541
Мацієвич Олександр, о., 335
Масюк Микола, о., 135
Мацьків Володимир, о., 335
Медведєв, 535
Мекелита Петро, о., 135
Мелик-Пашаєва Н.М., 616
Мелимуха Юрій, о., 135
Мелешко, 684
Мельник Михайло, о., (згодом еп. РПЦ), 69, 73, 74, 79, 241, 259,
269, 270
Мельничин Андрій, о., 135
Мельничин Микола, о., 136
Мельничук Петро, о., 778
Менцінський Юрій, о., 136
Мехліс, Л.З., рад. ген, 66, 73, 291, 298, 299
Мешко Оксана, 559

Мигаль Тарас, 511
Мигович І.І., 790
Микитюк Лука В., о., 136
Николай, митр. РПЦ, 71, 91
Никола І., рос. цар, 398, 401, 502, 517, 749, 750
Микула Михайло, о., 136, 295
Микулович Володимир, о., 136
Михайленко Ганна, 94
Михайлишин Ганна, 715
Михайлишин Михайло, 715
Михайлов В.І., 611
Мікель-Анджело, 694
Мілек Кароль, кс., д-р, 338, 339, 342
Мілюков, 380
Міня І., о., 303
Мішкольцій Тіберій, о., 136
Могила Петро, київськ. митр., 31, 32
Мокривський Матвій, о., 136
Молодовець Микола, о., 136
Молотов В., 71, 199, 259
Мондик Антоній, о., протоігум., ЧСВВ, 76, 136, 310
Мондій М., о., 303
Мономах Володимир, князь, 26
Мороз Валентин, 764
Москаль Роберт, еп. УКЦ, 11
Мриглод Петро, о., 136
Музика, 684
Музичка Іван, о., д-р, 472, 778
Мураній І., о., 137
Мураній Микола, о., 92, 137, 187
Мухнацький Яків, о., 137
Мчедлов М.П., 791
Мягкий Юліян, о., 137
Мячін Микола З., 634

Набережний Іван, о., 188, 189, 784
Навроцька Романа, 11
Нагаєвський І., о., д-р, 778
Нагурський Я., 784
Назарко І., о., 778
Назаров, 426
Наливайко, 559
Некледа, 565
Неруцєв Н.Ф., 616
Нерцєсов Степан А., 634
Нєстор, еп. РПЦ, 72, 74, 76, 304, 314
Нємцанович Антоній, о., екзарх, 60, 63, 201, 203, 209
Николай, о., 547
Нищій Євген, о., ЧСВВ, 137
Німії Василь, о., 137, 190

Німилович Дмитро, о., 137
Німилович Теодор, о., 137
Нісевич Микола, о., 137
Новак Йосиф, о., 137
Новак Стефан, праш. єп., 354
Новіцький Е., кс., 339, 340
Новосад Володимир, 594, 603
Новосад Ганна Р., 592-595, 598, 599, 601-604
Новосад Іван, о., 62
Новосад Марія Ю., 594, 603
Нурийський Бенедикт, 770
Нярадій Діонісій, крижев. єп., 354

Обрубов, 538
Овсянко, о., див. Волосянко Микола, о.
Овчаренко, 635
Огієнко Іларійон, митр. УГПЦ, 778
О'Коннел, 448
Олександр, молд. госп., 327
Олексадр I, рос. цар, 749
Олександр III, рос. цар, 502, 749
Олексій, патр. РПЦ, 68-70, 74, 76, 77, 81, 240, 241, 273, 287, 305,
349, 361, 420, 503, 515, 663, 736
Олександрович, о., 62
Олексюк М. М., 790
Олеяр Полікарп, о., ЧСВВ, 138, 187
Оліярник Ганна, 715
Ондрушко Франциск, 362, 367
Онуферко Теодосія, 140
Оренчук Ілля, о., 138, 187
Оришкевич, о., 88, 687
Орищук, о., ЧНІ, 138
Орлов Юрій, 573
Орос Петро, о., 81, 138, 189
Ортинський Іван, о., 723
Ортутай Євген, о., 138, 295, 198, 303
Ортутай Степан, о., 138
Осадца Аполінарій, о., 138
Осадца Михайло, о., 138
Осип Роман, о., див. Єсип Роман
Осіпова Лідія, 565
Осташевський Йосиф, о., 139, 784
Осташевський Роман, 784
Ощипко Василь, о., 139, 189

Павло VI, папа, 32-34, 91, 94, 350, 553, 562, 756, 763
Павлик П., о., д-р, 784
Павло Іван II, папа, 97, 283, 586, 660, 672, 673, 677, 680, 710
Пайташ Володимир, 340
Пакош Антін, о., 139, 343

Паліїв, 336
Палявський Ю., 97
Пальце Маргарита Ф., 555
Панкратов А.С., 791
Панчишин Павло П., о., ЧСВВ, 139
Панчук Григорій, 11
Пап, о., 81
Партеній, бр., студит, 139
Пасіка Долин, 671
Пасіка Іван, о., 139
Пасіка Олена, 671
Паславський, о., 326
Паславський Михайло, о., 140
Пастух Петро, о., 140
Пасулька Євген, о., 140, 295, 298
Патрило І., 778
Паукштіс, о., 457
Пацула Ісаак К., 632
Пачеллі, див. Пій XII, папа
Пекар Атанасій, о., д-р, ЧСВВ, 11, 212, 448, 778, 784
Пелех, о., 87, 685
Пелех Модест, о., ЧСВВ, 140
Пельвецький Антоній, о. (згодом єп. РПЦ), 69, 73, 74, 77, 241,
257, 259, 269, 270, 314
Пельман, 444-446
Перхач Андрій, о., 140
Петерс Й., о., 783
Петляков П.А., 790
Петраш-Січко Стефанія, див. Січко-Петраш Стефанія
Петрик Євген, о., 140
Петро І, рос. цар, 655, 659
Петров І.Ю., рад. ген., 66, 73, 298, 299
Пиріжок Петро, о., 86, 87, 685, 686
Пій X, папа, 102, 201, 212
Пій XI, папа, 288
Пій XII, папа, 10, 62, 64, 72, 82, 83, 203, 204, 240, 275, 281, 283,
286, 289, 324, 325, 410, 465, 709, 733, 739, 747, 755, 777
Пімен, патр. РПЦ, 624
Платонов, 534
Плахотнюк, 569
Плахта Михайло, о., 140
Плешков, 539
Плющ Леонід І., 558, 569
Полянський Іван, о., 343
Попель, о., 337
Попович Василь, о., 141, 191
Попович Дмитро, о., 141, 295, 298
Попович І., о., 303
Породко Володимир, о., 141
Поточняк Антін, о., 141

Похіл Василь, о., 141
Прашко Іван, єп. УКЦ, 11, 277
Пребуш, 561
Прийма Мирон, о., 141
Притуляк Микола, о., 141
Прихода Василь, 421, 422, 784
Прокопів Володимир, о., 90
Прокопчук Іван, о., 141
Процюк Григорій, о., д-р, 65
Проць Йосиф, о., 142, 191
Пряшівчанин, 784
Пужак Володимир, о., 142
Пунько Олександр, о., 77
Пушкар І., 778
Пушкаш Василь, о., 142
П'ясецький Микола, о., 142

Радигін А., 538
Райх Йосиф, о., 142
Ратич, о., 251, 428, 689
Ратич Степан, о., 142
Рафаель, 694
Рахлецький Микола, о., 142, 193
Решетило Роман, о., д-р, 142, 242
Решетило Степан С., о., ЧСВВ,
Романюк Йосафат, о., 680
Ридош Володимир, о., 143
Ріббентроп, 199
Ріпецький, о., 321
Рішка, 546
Роборецький Андрей, єп. УКЦ, 277
Рогатинський Йосафат, о., ЧСВВ, 143
Родич П.І., 616
Розбіцький, 549
Розумійко Макарій, о., ЧСВВ, 143, 449, 450
Ройкович М., о., 369
Романишин П., о., 779
Романович Ірина Т., 555, 560
Романовський Володимир, о., 143
Романюк Василь, о., 619, 623
Романюк П.О., 611
Ромжа Антоній, о., 143
Ромжа Нестор, о., 143
Ромжа Теодор, єп. УКЦ, 55, 65, 66, 68, 70, 71, 73, 75-78, 106, 171,
172, 242, 292, 294, 296-300, 302-309, 311-319, 778, 784
Ромоскано Казимир, о., 70
Росович Володимир, див. Галан Ярослав
Руданський Степан, 517, 518
Руденко Микола, 554, 558-560, 567, 573
Рудницька Мілена, 385, 779

Рудницький М., 790
Рудь Степан, о., 143
Ружицький, о., 257, 314
Русин Петро, 537, 538
Русинко Атаназій, о., 143
Русинко Микола, о., 143, 295, 298
Рутський Веніамин, київськ. митр., 31, 32, 38
Ручу Олександр, еп. Рум. ГКЦ, 350

Сабо А., о., 143
Сабо Йосиф, о., 144
Сабов Теофан, о., ігум., 66, 294
Сабол Севастіян, о., ЧСВВ, 80, 350, 361, 779, 785
Сава, еп. РПЦ, 659
Саварин Ніль, еп. УКЦ, 277
Савка, о., 335
Савчин Маркіян, о., ЧСВВ, 144
Садовський Володимир, о., 144
Сазонов, 545, 556
Сампара Степан, о., д-р, 144
Саннікова Олена, 96, 97, 579, 581, 582, 586, 589
Саноцький Петро, о., д-р, 144
Сапеляк Андрій, еп. УКЦ, 277
Сапіга, польськ. кард., 323, 329, 330, 335
Сас-Жураковський Мирон, о., 144
Сатмарій Іван, о., ігум., 76, 310
Сас-Кревда, 785
Сарохман Ольга, 593, 594, 596, 604, 605
Сарохман Наталія, 593-596, 604, 605
Сафронова Н.О., 790
Сахаров Андрей, ак., 93, 94, 570, 572-574, 752
Свйонтек, кс., 336, 337
Сегеді Йоаким, еп. УКЦ, 278
Сейфутдінов Алімх, 536
Семашко Й., еп. РПЦ, 502
Сембай Тимотей, о., 144
Сембратович Анатолій, о., 144
Семенюк Микола, о., 144, 192
Семенюк Роман, 538
Семків Богдан, о., 144
Семчишин Михайло, о., 144
Сенета Діонізій, о., д-р, 145, 326
Сенета Іван, о., 145
Сениця П., 785
Середа, 561
Сеньковський Яким І., о., ЧСВВ, 145, 193
Сергій, еп. РПЦ, 77, 314
Серединський Теодор, о., 321
Сємацький, о., 379
Сивак Григорій, о., 145

Сивак Порфірій П., о., 145
Сидорчук І.А., 539
Синишин М., 90
Сідий Іван Т., о., ЧСВВ, 145
Сільвай І., о., 137
Сільвай Костянтин, о., 145
Сільвестрині Ахільо, о., 753, 755
Сімончик, 508, 510, 512
Сітко, 594, 602
Сірецький Антін, о., 145
Січинський В., 779
Січко Василь, 658
Січко Володимир, 658
Січко-Петраш Стефанія, 96, 651, 652, 665
Січко Петро, 658, 659, 662
Сіяк, о., 145
Скиба Теофан І., о., 145, 303
Склеккович Василь, о., 145
Скобельський Андрій, о., 146
Скоробогатий Іван, о., 146
Скрутень Володимир, о., 146
Сливка Ю.Ю., 790
Сліпа Анастасія, 204
Сліпий Йосиф, кард. і патр. УКЦ, 5, 6, 9, 21, 28, 42, 44, 45, 55, 60, 62, 64-67, 69, 78, 83-85, 90, 91, 99, 102, 104, 119, 125, 137, 140, 201-205, 209, 223, 237-243, 246, 254, 261-263, 276, 279, 281, 283, 286, 377, 381, 382, 384-397, 399-405, 409-413, 440, 456, 457, 467, 469, 473, 480, 481, 485, 504, 518, 680, 709, 710, 714, 723, 726, 750-752, 754, 758, 766, 778, 779, 784, 785
Сліпий Роман, 22
Слічний Іван, В., 548, 555
Слонський Юліян, о., 146
Слюзар Володимир Є., о., 146
Слюсарчик Адам, о., д-р, 146
Смаль, о., 88, 687
Смірнов, 544
Собко, 547, 548
Сов'як Ярослав, о., 146
Смоктій І.А., 617
Снессаренко, 535
Согор Лев, о., 146
Сокол Іван, о., 90
Соколян, о., 90
Солженіцин Олександр, 571, 753
Соловій Мелетій, о., 382, 779
Солтис Ігнатій, о., 96, 97, 146, 651, 652, 665
Сотенсков Б.В., 611
Сорокевич Іван, о., 147
Сорокін Микола, 563, 564
Спірін, 537, 538

Сталін Й., 70, 74, 83, 267, 292, 293, 302, 328, 447, 571, 608 636, 663, 664

Станімир Василь, о., 147

Станіславський, 392, 405, 785

Стернюк В., о. (згодом єп. УКЦ), 86, 88, 425, 686, 722

Станкевич, 545, 556

Станканинець Антон, о., 147

Стеблецький С., 779

Степа, польськ. єп., 334-337

Стецьків, о., 335

Стойка Олександр, мукачівський єп. УКЦ, 305

Страатен ван Веренфрід, о., 766

Ступницький Іван, перем. єп., 327

Сулик Стефан, митр. УКЦ, 11

Сулятицький Михайло, о., 147

Сурганов, 544

Сухий Володимир, о., 147

Сучу Іван, єп. Рум ГКЦ, 350

Сушко Володимир, 11

Сярок Станіслав, о., д-р, 147

Табінський Петро, о., 147, 785

Тальце М.Ф., 566

Тарасов, 727

Тарновський Самуїл І., 440

Тарчевський, 533, 534

Татаринський Іван, о., 148

Твардовський Б., польськ. архієп., 65

Тегза Микола, о., 148

Телеп Михайло, о., 148

Телішевський, 636

Теодорович Павло П., о., ЧСВВ, 148

Тереля Борис, 577, 659

Тереля Йосиф 9, 17, 91, 92, 96, 97, 98, 523, 533, 535, 536, 538, 539, 546, 549, 553, 556-559, 567, 568, 571, 572, 576-580, 583-589, 651-655, 660, 662, 665, 756, 763

Тереля Маргарита, 549, 555

Тереля Мар'яна, 568, 577

Тереля Наталка, 541

Тереля Олена, 92, 545, 555, 557, 558, 576

Терешкун, Іван, о., 148

Тернопільський Володимир, о., 148, 785

Тиктор Григорій, о., 148

Тимкевич Олександр, о., 148

Тимко, 556

Тимошук, 548, 549

Тимчук Єроним, о., д-р, 148

Тихий Олексій, 554

Тілка, 544

Тіссеран Євген, кард., 64, 202-204, 209, 514

Тітов В., 544
Толстой Лев, 502, 518, 694
Томашек Франціс, чеськ. сп., 86
Третяк, о., 88, 687
Трешневський Роман, о., 148
Тронько, 635
Груш, о., 240
Груш Йосиф, о., 149
Тур В.В., 591
Турияниця Іван, 73, 296, 300, 304
Тюльпанов, 67, 73, 291, 293, 294, 297, 298, 300

Урбан VIII, папа, 226, 677

Фарміга Маріян, о., 149
Федевич Ілля, о., 149
Феделеш Кирило, о., 149, 193
Федеркевич Ігнатій, о., 149
Федорак М., о., 90
Федорик Йосиф, еп. УКЦ, 55, 93, 106, 519, 521, 723
Федоришак Григорій, о., 149
Федорів Юрій, о., д-р, 778
Федорко Степан, о., 149
Федоров Леонід, о., 102
Федюк Януарій, о., студит, 149
Фезекаш Іван, о., 369
Фелес Іван, 545
Фенцик Ст., 303
Фіголь Володимир, С., о., д-р, 149
Філарет, екзарх РПЦ, 16
Фінашин Микола П., 632
Фірлінгер Зденек, 79, 361
Фіцалович Юліян, о., 150, 193
Фокін Олександр А., 555
Форд Джералд, 103
Френчу Валеріян Т., еп. Рум. ГКЦ, 350
Фургон Павло, 560

Хабаров, 565
Харина Володимир, о., 150
Хархаліс Євстахій, о., 150
Хиляк Євген, о., 335, 336
Хиляк Йосиф, о., 337
Хіра Олександр, еп. УКЦ, 55, 71, 93, 97, 106, 173, 174, 442-448,
783, 784
Хмара, 445, 446
Хмельовський Богдан, 327
Хмільовський Микола, о., 150
Ходченко П., 70, 241, 265, 270, 271, 509, 512-514, 654, 663
Холодний Петро, 636

Хома Віктор, о., 150
Хома Іван, о., д-р, 202, 203, 472, 778, 785
Хомин Роман Р., о., студит, 150
Хомишин Григорій, єп. УКЦ, 55, 69, 76, 107, 116, 175, 240, 242,
261-263, 286, 421-423, 431, 473, 709, 778, 784
Хомяк М., 785
Хорунжикевич В.І., 591
Храновський А.А., 606
Хрущов Микита С., 268

Царгородський, Патріарх, 273
Царьов, 544, 555
Царьова, 540
Цебровський Віктор, о., 150
Цегельський, о., 686
Цегельський Ігнатій К., о., д-р, 86, 88, 150
Цегельський Микола С., о., 151
Цегельський Михайло, о., 102
Цезар Юлій, 776
Цісарж Честір, 79
Цішек Волтер, 455
Цьох Й., 509, 514, 516, 519

Чайковський Теофіль, о., 151, 194
Чаниж Теодор, о., 151
Чарнецький Микола, єп. УКЦ, 55, 60, 63, 65, 69, 83, 84, 107, 176,
177, 201, 203, 205, 209, 223, 239, 240, 242, 243, 261-263, 286, 385-
389, 393, 439-441, 474, 608, 709, 784
Чащина, 500
Чейпеш Іван, о., 151, 194
Чекан Іван, о., д-р, 151
Чемеринський Ярослав, о., 151
Чепіль Йосиф І., о., д-р, ЧСВВ, 151
Чепіль Семен, о., 152
Чепічка, 80
Черва В., 785
Червінчак Василь, о., 152
Чехович К., 785
Чехут Павло, о., 152
Чижмар Степан, о., 152, 295
Чолій Роман, о., 87, 88, 684, 687
Чорненька Марія, 715
Чорновіл Вячеслав, 88, 635, 637, 662
Чорняк Іван, о., д-р, 152, 238, 766
Чубатий, о., 248
Чубатий Володимир, о., 152
Чубатий Микола, 779
Чубатий Теодор, о., 152
Чулюкін, 579, 580, 584
Чургович Юрій, о., 152

Чучман Петро, о., 152

Шабо Андрій, о., 152

Шабо Йосиф, о., 153

Шалаш Степан, о., 153

Шатобрян, 694

Шафранський, о., 377

Шах С., 778

Шахматов А., ак., 380

Швед Марія, с., 153

Шевельов, 696

Шевченко Тарас, 288, 542

Шевчик Іван, о., 153

Шевчук, 684

Шевчук Василь, о., 153

Шелест Петро, 686

Шептицький Андрей, митр. УКЦ, 9, 10, 23, 24, 30, 32, 36, 41, 43-45, 59, 64, 65, 69, 101, 102, 108, 199-209, 211, 213, 215-217, 219-221, 227, 228, 232, 233, 238, 239, 257, 262, 266, 280, 281, 285, 323, 328, 377, 378, 379, 380, 382, 418, 459, 460, 708, 713, 734, 758, 775-779, 784, 785

Шептицький Климентій, о., архим., екзарх, студит, 30, 60, 63, 64, 66, 67, 153, 195, 201, 203, 205, 209, 239, 297, 382, 459, 474, 519, 783, 785

Шептицький І.Л., 785

Шептицький Лев, 61

Шерегій Андрій, о., 153

Шеремета Степан, о., 153, 326, 328

Шестінський, 541, 545, 555

Шичітка Матей, о., ЧСВВ, 153

Шиш А., 790

Шмондюк Йосиф, еп. УКЦ, 277

Шпак І., 307

Штефан А., 779

Штикало А.В., 593, 602

Шульмінський (Паллотин) Станислав, о., 154

Шумило Ростислав, о., 154

Шумкін, 685

Шуфлят Петро, о., 324

Шухевич Роман, ген. УПА, 239

Щепанюк Микола, о., 59, 154

Щирба Леонід Б., о., 154

Щирба Ярослав, о., 154

Щуровський Орест, о., 154

Юзеф, кс., 457

Юзич Степан, о., 154

Юрик, о., 689

Юрлов Дмитрій, 542

Юстин Роман, о., ЧСВВ, 154

Яворський Йосиф, о., 154

Яворський Степан, о., 325

Якимів Іван, 636

Якунін Г., 620

Янів Бронислав, 636

Яницький Степан, 466

Ярема Іван, о., 155

Яримович, о., 155

Яримовичі, 633

Ярка Володимир М., о., 155

Ярмош, 533, 534

Яців Нестор, о., 155

Яцків І., о., 778

Яхимович Йосиф, о., 155

ПОКАЖЧИК ІМЕН ЛАТИНСЬКОЮ АЗБУКОЮ

Bilon, P., 779

Birch, J., 786

Bird, T., 786

Blažejevskij, D., 779

Vociurkiw, B.R., 780, 786-788

Bohm, H., 780

Borschak, E., 780

Boysak, B., 780

Brevi, G., 780

Brezhnev, 787

Brunello, A., 780

Buzalko, Bishop, 781

Cheptyckyj, A., Metropolitan, див. Sheptyckyj, A., Metropolitan

Chubaty, N., 780, 787

Ciszek, W.S., 780

Cousins, N., 780

Czubatyj, N., див. Chubaty, N.

Daim, N., 780

De Frosting, H., 780

De George, R.T., 789

Derrick, B., 780

De Vries, W., SJ, 780, 787

Dirscherl, D., 787

Dobriansky, L.E., 788

Duchnovič, A., 780
Dunn, D.J., 788
Dushnyk, W., 780, 787

Eissenstadt, B., 788

Galter, A., 780
Gastil, R.D., 787
Glinka, L., 780
Gojdich, P., Bishop, 780, 781, 789
Gojdič, P., Bishop, див. Gojdich, P.
Grosschmidt, G., 788
Gussoni, L., 780
Hrynioch, I., 780, 788
Hvat, I., 788

John Paul II, Pope, 780, 788

Kazymyra, B., 781
Kennedy, J.F., 780
Kocylowsky, J., Bishop, 781
Kolarz, W., 781
Korolevskij, C., 781
Kosygin, 787
Krushchev, N., 780
Kubiniy, J., STD, 781
Kuroedov, V.A., 791
Kuzyk, D., 781

Labunka, M., 781
Lacko, M., SJ, 781, 788
Lencyk, W., 781
Little, D.R., 786
Luznyckyj, G., 781, 788

Madey, J., 781
Mailleux, P., SJ, 788
Markus, V., 788
Marshall, R.H., 781, 788
Mikus, J.A., 781, 789
Mirski, J., 789
Mole, W., 781
Montani, A., 789
Moroziuk, R.P., 789
Mydlovsky, L., 781
Mykula, W., 781

Nazarko, I., 781
Nicholas, I., 781
Novak, T., 789

Onyshchenko, O.S., 791

Pekar, A., OSBM, 781, 789

Pisoni, E., 782

Potemra, L., 789

Prokoptschuk, G., 782

Punyko, A., 782

Reynarowych, R., 789

Romzha, Th., Bishop, 781, 782

Rudnytzky, L., 781

Ruggeri, G., 789

Scanlan, J.P., 789

Senyk, S., 782

Shevciv, I., 789

Sheptytzkyj, A., Der Metropolit, див. Sheptyckyj A., Metropolitan

Sheptyckyj, A., Metropolitan, 780, 781, 782

Sichynsky, V., 782

Slipyj, J., Cardinal, 780, 782, 787, 788

Strong, J.W., 780, 788

Symchych, S.P., 779

Szeptyckyj, A., Metropolit, див. Scheptyckyj, A., Metropolitan

Terelya, Y., 782

Vojtassak, Bishop, 781

Yasen, B., 782

Zubek, Th., 782

СЕЛЕКТИВНИЙ ПОКАЖЧИК УСТАНОВ, НАЗВ, ПОДІЙ

Адвентисти, 748

Акція «П» (Акція «православ'я» в ЧССР), 351, 368, 370, 372

Апостолят терпіння, 107

Апостольська Столиця, 27, 32, 34, 39, 51, 52, 60, 62-64, 67, 68, 73, 76, 87, 92, 103, 202, 203, 205, 209, 211, 216, 233, 266, 272, 273, 276, 281-283, 285, 286, 324, 341, 342, 351, 363, 368, 401, 410, 411, 444, 448, 453, 459, 502, 521, 556, 607, 622, 660, 674, 678, 687, 688, 707, 709-711, 713, 735, 739, 743, 747, 754, 755, 757, 759, 760

Апостольські екзархати, 203

Апостольська адміністрація Волині, Полісся і Підляшша, 54, 65, 199

Апостольська адміністрація Вроцлавщини, 338

Апостольська адміністрація Гданська, 338

Апостольська адміністрація Лемківщини (латинського обряду), 343, 348

Апостольська адміністрація Лемківщини (східнього обряду, греко-католиків), 54, 56, 65, 126, 199

Апостольська адміністрація Любуської землі, 339

Апостольська адміністрація східніх Прус, 338, 341

«Архиепархияльні відомості», 61, 62, 200, 207, 221, 222, 225, 769

Баптисти, 748

«Безбожник» (атеїстичний журн.; появлявся в УРСР), 62

Бельгійки, сс. (Чин монахинь), 687

Бенедектинці, оо. (монаший Чин), 770

Берестейський собор (1596 р.), 64, 71-74, 88, 89, 241, 256, 257, 265, 272, 276, 282, 304, 309, 361, 379, 443, 502, 509, 514, 518, 605, 707-709, 713, 733, 749-751, 765, 770

Берестейська унія, див. Берестейський собор (1596 р.)

«Благовісник» (Пряшів), 104

«Благовісник» (укр. кат. журн.; появлявся у Львові), 35, 37

«Богословіє» (укр. кат. журн.), 60, 102, 103, 202, 203

Богословська Академія (греко-католицька) у Львові, 23, 60, 61, 73, 102, 103, 108, 113, 117, 125, 129, 134, 144, 147, 150, 152, 200, 202, 203, 205, 240

Богословське Наукове Товариство (БНТ), 60, 101, 102, 105, 106, 117, 120, 123, 125, 153, 202

Братство Матері Безустанної Помочі, 423

Василіяни, оо., див. ЧСВВ
Василіянки, 79, 88, 101, 110, 132, 149, 199
Ватикан, див. Апостольська Столиця
Ватиканський Собор II, 26, 27, 31-33, 103, 243, 274, 677, 679, 680, 765
Велико-Варадинська греко-кат. єпархія (в Румунії), 350
«Весник» (Московської патріархії), 74
«Відгомін любови», 766
«Відомості архієпархіяльні», див. «Архієпархіяльні відомості»
Візантія, 710
Вінницька єпархія РПЦ, 546
Вірменська католицька Архідієцезія (у Львові), 70

Греко-католицька Церква в Румунії, 77, 349
Греко-католицька Церква (на Україні) див. Українська Католицька Церква
Греко-католицька Церква в ЧССР, 78, 84-86, 88, 104, 351, 356, 358, 361, 368, 371-373
Греко-католицькі Церкви, 776
Григоріянський календар, 770
«Гурток охорони пам'яток церковного мистецтва та дерев'яного будівництва у південносхідній Польщі», 96

Гожівська духовна семінарія (лат. обр.), 340

Декрет про Східні Католицькі Церкви, 680
«Дзвони» (укр. кат. журнал), 770
«Діючий Комітет Греко-католицької Церкви» (в ЧССР), 86, 372
Домініканці, оо. (монаший Чин), 771

Євангелики, 771
Єговісти (Свідки Єгови), 748
Єзуїти (монаший Чин), 771
Єззархат Білорусії, 60, 201, 209
Єззархат Волині, Підляшша і Полісся (а згодом і Холмщини), 60, 201, 209
Єззархат Великої України, 60, 201, 209
Єззархат Росії і Сибіру, 201, 209
Єфеський собор, 740

Закарпатська єпархія, див. Мукачівська єпархія
Закарпатська Православна Церква, 294, 306
Замойський синод (1720 р.), 206, 223
Західньо Українська Народна Республіка (ЗУНР), 106
«Журнал Московської Патріархії», 71

Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви (на Україні), 96-99, 112, 146, 587, 651, 652, 663-665
Ініціативна група по возз'єднанню Греко-католицької Церкви з [Російською] Православною Церквою, 70, 71, 73, 74, 79, 241,

- 245, 247-250, 255, 256, 259, 264-266, 268-272, 275, 301, 509, 514, 520, 654, 655, 663
- Ініціативники, 748
- Інститут Східніх Наук, 740
- Істинно Православна Церква (ІПЦ), 542, 543, 748
- Ісусовці, оо. (монаший Чин), 734
- Йосифітки, сс. (Чин монахинь греко-кат. обр.), 73, 88, 199, 333, 687
- Йосифітки, сс. (Чин монахинь латинського обр.), 72
- Кальвіністи, 772
- Камедули, оо., 342
- Капуцини (монаший Чин), 772
- Кармеліти (монаший Чин, латинського обр.), 72, 333, 334, 342, 772
- Католицька Акція, 106, 772
- Католицька Акція Української Молоді (КАУМ), 772
- Католицька Церква, 32, 34, 68, 85, 90, 238-240, 249, 304, 305, 313, 341, 347, 349, 363, 372, 397-399, 411, 436, 502-506, 508-515, 517-520, 562, 589, 609, 622, 653-655, 661, 691, 707, 714, 723, 726, 736, 739, 755, 759, 765, 776
- Католицька Церква в Болгарії, 742
- Католицька Церква грецького обряду (на Україні), див. Українська Католицька Церква
- Київська митрополія, 237, 282, 327, 502, 517
- Київська уніятська митрополія, див. Київська митрополія
- Київсько-Галицька митрополія, 31, 33, 38
- Клузьська (греко-католицька) єпархія, 350
- «Комітет для повороту греко-католиків на православ'я» (в ЧССР), 80
- Комітет захисту католицької віри, див. Центральний Комітет Українських Католиків (на Україні)
- Комітет захисту прав віруючих України, див. Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви
- Комітет Української Католицької Церкви, див. Центральний Комітет Українських Католиків (на Україні)
- Комітет Українських Католиків, див. Центральний Комітет Українських Католиків (на Україні)
- Конгрегація для Східніх Церков, див. Священна Конгрегація для Східніх Церков
- Константинопольський IV собор, 740
- Краківська духовна семінарія оо. Місіонарів, 340
- Лугожська (греко-католицька) єпархія, 350
- Лютерани, 773
- Львівська Архиепархія 44, 54, 56, 64, 65, 71, 90, 116, 155, 199, 205-207, 218, 220-224, 228, 231, 233, 269
- Львівська греко-католицька Митрополія, 502

- Львівська духовна семінарія, 23, 60, 72, 102, 103, 107, 116, 118, 125, 133, 143, 144, 149, 150, 205, 238, 381, 664, 766
- Львівська митрополича Капітула, 103, 140, 142, 147, 223
- Львівська митрополича Консисторія, 72, 103, 110, 117, 120, 123, 129, 130, 131, 135, 150, 769
- Львівський синод (1891 р.), 206, 223, 231
- Львівський «собор» (8-10 березня 1946 року), 16, 74, 85, 94, 98, 99, 241, 245, 254-258, 265, 272, 273, 275, 282, 283, 287, 305, 502-505, 507, 508, 510, 512-515, 518, 521, 654, 655, 663, 688, 709, 710, 726, 750, 758
- Львівські Архипархіяльні Собори (синоди), 61, 62, 108, 205-208, 216, 218, 220-224, 226, 228-232, 238, 239
- «Львівсько-архипархіяльні відомості», див. «Архипархіяльні відомості»
- Львівсько-Тернопільська єпархія РПЦ, 91
- Маркіянки, сс. (черниці лат. обр.), 72
- Мармарошська (греко-католицька) єпархія, 349
- Маріяни (Марійське товариство), 773
- «Мета» (укр. кат. часопис), 88, 773
- Митрополичий Ординаріат (МО), 10, 62, 200, 774
- «Місіонар» (укр. кат. журн.), 140
- Московська патріархія, 7, 34, 74, 78, 94, 274, 275, 758
- Мукачівська єпархія, 54, 56, 65, 106, 107, 140, 242, 308, 442, 443
- Мукачівська єпископська Капітула, 80, 150, 327
- Мукачівська єпископська Консисторія, 107, 136
- «Наука и религия» (рос. атеїстичний журн.), 10, 19, 89
- Наукове Товариство ім. Шевченка (НТШ), 102, 125, 155
- Нез'єдинена Церква, див. Російська Православна Церква
- «Нива» (укр. кат. журн.), 60, 202, 203, 774
- Нікейський собор, 740
- «Нова зоря» (укр. кат. часопис), 774
- Організація Українських Націоналістів (ОУН), 80, 536
- Папський синод IV, 756
- Патріархат Української Католицької Церкви, 31-33, 36, 37, 99, 103
- Перемиська духовна семінарія 60, 72, 105, 131, 138, 140, 142, 143, 242, 340
- Перемиська (греко-католицька) єпархія, 54, 56, 65, 74-76, 105, 155, 199, 207, 233, 269, 324, 347, 348, 640
- Перемиська єпископська Капітула, 76, 105, 142, 245, 321, 334, 343, 344, 417
- Перемиська єпископська Консисторія, 72, 73, 112, 119, 143, 327
- Перемиська єпископська Курія (лат. обр.), 334
- Перемиська капітульна бібліотека, 326, 348
- Перемиська (греко-кат.) митрополія, 327
- Покутники, 95, 96

Польський Латинський Костел (Церква), 344, 345
«Поміч для Церкви в потребі», 766
Православна Церква, 266, 281, 770, 776
«Про Руссія», 775
Пряшівська греко-католицька гімназія, 355
Пряшівська (греко-католицька) єпархія, 54, 56, 86, 87, 104, 242,
351, 352, 356, 358, 368
Пряшівський синод, див. Пряшівський «собор»
Пряшівський «собор», 351, 352, 361, 368, 372, 373
П'ятидесятники, 748

Рада в справах релігій при Раді Міністрів СРСР (чи УРСР), 70,
74, 75, 77, 86, 95, 270-273, 509, 514
Рада для справ Руської (Російської) Православної Церкви при
Раді Міністрів СРСР (чи УРСР), див. Рада в справах релігій
при Раді Міністрів СРСР (чи УРСР)
Редемптористи, оо., див. ЧНІ
Рим, див. Апостольська Столиця
Римо-католицька Церква (польська), 674, 679
Римо-католицька Церква східнього обряду, 715
Російська Православна Церква (катакомбна), 589
Російська Православна Церква (РПЦ), 7, 14-16, 43, 49, 56, 59, 67,
68, 70, 72-74, 76-80, 85, 86, 88, 90, 94, 98, 202, 240, 241, 249, 256,
257, 259, 266, 268-270, 273, 274, 282, 286, 287, 294, 296, 304, 305,
314, 315, 345, 361, 363, 373, 401, 428, 443, 499, 500, 502, 503, 505,
507, 510, 514, 515, 517, 519, 520, 522, 620, 661, 663, 674, 686, 689,
709, 711, 714, 720, 726, 736, 749
Румунська Православна Церква, 79, 349
Руська Православна Церква, див. Російська Православна Церква

Святий Престол, див. Апостольська Столиця
Священна Конгрегація для Східніх Церков, 103, 202, 680, 740
Селезіяни, оо. (монаший Чин), 333, 370
Синод Української Католицької Церкви (1980 р.), 35, 37, 94, 241,
755
Службниці, сс. (Чин монахинь Пресвятої Диви Марії Непороч-
ного Зачаття), 79, 84, 199, 219, 334
Собори екзархів, 62, 64, 201-203, 209
Станіславівська духовна семінарія, 60, 72, 105, 106, 111, 112, 116,
126, 138
Станіславівська єпархія, 54, 56, 65, 71, 199, 269
Станіславівська єпископська Капітула, 106, 111
Станіславівська єпископська Консисторія, 72, 111, 116, 142
Столиця св. Петра, див. Апостольська Столиця
Студити, оо. (Студитський Устав), 29, 30, 102, 114, 122, 125, 132,
135, 139, 149, 150, 153, 199, 216, 219, 426, 459, 775
Східні Церкви, 742

Тарнівська єпархія (лат. обр.), 335, 336
«Товариство Ісуса», див. Єзуїти

- Ужгородська духовна семінарія, 106, 107, 115, 313, 664
 Ужгородсько-Мучаківська єпархія РПЦ, 304
 Ужгородська унія (1646 р.), 88, 89
 Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), 7, 59, 285, 421, 752, 753
 Українська Галицька Армія (УГА), 108, 111-113, 119, 121, 125, 127, 129, 131, 133, 142, 148, 150, 151, 153, 461, 636
 Українська Католицька Народна Партія, 776
 Українська Католицька Церква (УКЦ), 5, 7-10, 13-18, 20-23, 27, 30, 34, 36-43, 49, 51, 54, 59, 61, 62, 64, 67, 68, 70-74, 76-80, 83, 85, 87-90, 92-99, 104, 106, 112, 119, 120, 125, 127, 130, 133, 138, 139, 142, 144, 147, 152, 153, 199, 207, 208, 216, 221, 233, 237-243, 245, 252, 254, 256, 259-263, 265-268, 270, 273-276, 279-287, 289, 291-294, 296, 299, 303, 305, 306, 308, 309, 311-315, 321-324, 342, 344, 345, 347, 358, 386, 395, 397, 399, 400, 402, 404, 405, 409, 420, 421, 428, 431, 460, 503, 505-508, 517, 519-522, 553, 556, 562, 571, 576, 586, 589, 600, 605, 609, 612, 614, 619, 652, 658, 659, 663, 664, 673, 674, 676-680, 683, 686, 687, 689, 707-711, 713, 715, 721, 723, 726, 733, 735-737, 739, 748, 749, 751-755, 757-760, 762, 763, 765, 766
 Українська Парляментарна Репрезентація, 116
 Українська Повстанча Армія (УПА), 67, 76, 80, 113, 135, 146, 150, 153, 239, 246, 250, 251, 322, 344, 420, 464
 Українська Православна Церква (УПЦ), 7, 8, 15, 36, 505, 621
 Українська Християнська Організація (УХО), 776
 Українська Християнсько-народна Партія, 149
 Українська Церква, див. Українська Католицька Церква
 Українське Національно Демократичне Об'єднання (УНДО), 116, 131, 148
 Український Вільний Університет (УВУ), 113, 115, 126
 Український Католицький Союз (УКС), 776
 Український Католицький Університет св. Климента Папи (УКУ, Рим), 23, 29, 31, 103, 106, 199
 Українські Січові Стрільці (УСС), 92, 132, 134
 Унія, див. Берестейський собор (1596 р.)
 Уніятська Церква (на Україні), див. Українська Католицька Церква
- Феліціанки, сс. (Чин монахинь), 344
 Флорентійський собор, (1439 р.), 740, 776
 Фогарашська (греко-католицька) єпархія, 350
 Франціскани (монаший Чин), 343, 776
- Халкедонський собор, 740
 Холмська єпархія, 502, 733
 «Християнин» (підпільна друкарня релігійних видань в СРСР), 555, 584
 «Хроніка Литовської Католицької Церкви» (самвидавний журнал, появляється в Литві), 96, 726
 Царгородські собори, 740

- Центральний Комітет Німецьких Католиків, 657
Центральний Комітет Українських Католиків (на Україні), 586, 587, 651, 654-656, 662
- Церква (як установа), 8, 13, 15-17, 19, 20, 22-28, 30-37, 40, 41, 43-45, 60, 61, 107, 119, 124, 127, 199, 202, 204, 205, 208, 211, 212, 217, 219, 220, 222, 224, 230, 231, 233, 237, 238, 240-242, 254, 256-260, 266, 268, 272, 274, 276, 282, 284-286, 288, 304-308, 317, 319, 326, 420, 453, 459, 474, 476, 481-484, 504, 519, 520, 554, 585, 595, 596, 604-606, 619, 620, 622, 651-653, 659, 661, 664, 665, 688, 689, 691, 707, 708, 713, 714, 722, 726, 734, 735, 737, 738, 743, 745-747, 751, 752, 760-765
- «Церква в потребі», 94, 243
- Церква східнього обряду, 743, 745
- ЧНІ (Чин Найсвятішого Ізбавителя), 79, 84, 107, 114, 124, 138, 199, 216, 239, 426, 608, 631, 687, 775
- ЧСВВ (Чин св. Василя Великого), 27, 72, 75, 76, 80, 85, 104-106, 108-111, 118-120, 123, 126, 128, 132-134, 136, 138-140, 143, 145, 147, 148, 151, 153-155, 199, 216, 219, 246, 251, 302, 308, 310, 311, 334, 377, 426, 437, 687, 770
- Юліанський календар, 776

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ І ДОКУМЕНТІВ

- 157 Митр. А. Шептицький
158 Тлінні останки митр. А. Шептицького в катедрі св. Юра
159 Патр. і кард. Й. Сліпий
160 Митр. Й. Сліпий на засланні
Митр. Й. Сліпий у 1950-их роках
Митр. Й. Сліпий перед виїздом на Захід
Митр. Й. Сліпий після звільнення
161 Єп. М. Будка
162 Єп. В. Величковський
163 Єп. В. Гопко
164 Єп. В. Гопко в домовині
165 Єп. П. Гойдич
166 Стовп на могилі єп. П. Гойдича
167 Єп. Й. Коциловський
168 Єп. Й. Коциловський на засланні
Могила єп. Й. Коциловського
169 Єп. Г. Лакота
170 Єп. І. Лятишевський
171 Єп. Т. Ромжа
172 Єп. Т. Ромжа після смерті
Тлінні останки єп. Т. Ромжі в каплиці
173 Єп. О. Хіра
174 Єп. О. Хіра перед смертю
Єп. О. Хіра у 1955-их роках
Тіло єп. О. Хіри переносять до церкви в Караганді
175 Єп. Гр. Хомишин
176 Єп. М. Чарнецький в Сибірі
177 Єп. М. Чарнецький
178 Українські засланці в Казахстані
Українські каторжани в Красноярському краю
179 о. Северіян Бараник, ЧСВВ
о. Полікарп Булик, ЧСВВ
о. П. Булик на смертному ложі
180 о. Михайло Блонарович
о. Лев Бурнадз
о. Василь Вербовецький з Ярославом Сов'яком
181 о. д-р Петро Вергун
о. д-р П. Вергун напередодні Другої світової війни
Пам'ятник на могилі о. д-р П. Вергуна на Сибірі
о. Йосиф Гірняк

- 182 о. Антін Голинський
о. Олекса Ґуньовський
Українські каторжани біля могили о. д-р П. Вергуна
- 183 о. Михайло Ганушевський
о. д-р Августин Волошин
о. Іван Ждан
о. Віктор Дулишкович
- 184 о. Антін Казновський
о. Зенон Ковалик
о. Юрій Когутяк, ЧСВВ
о. Ю. Когутяк на засланні
- 185 о. д-р Степан Граб
о. Степан Комар
Похорон о. д-р С. Граба
- 186 Мати ігуменя Марта Лисняк, ЧСВВ
о. Роман Лиско
о. Володимир Лиско
о. Йосиф Лучинський, ЧСВВ
- 187 о. Василь Лончина
о. Микола Мураній
о. Полікарп Олеяр, ЧСВВ
о. Ілля Оренчук
- 188 Тлінні останки о. Івана Набережного
Похорон о. І. Набережного
- 189 о. Іван Набережний
о. І. Набережний підчас богослужіння
о. Василь Ощипко
о. Петро Орос
- 190 о. Василь Німий
Родина біля домовини о. В. Німого
- 191 о. Василь Попович
о. Йосиф Проць
Родина біля домовини о. В. Поповича
- 192 о. Микола Семенюк
Пам'ятник на могилі о. М. Семенюка в Сибірі
о. М. Семенюк в домовині
- 193 о. Яким І. Сеньковський, ЧСВВ
о. Микола Рахлецький
о. Юліян Фіцалович
о. Кирило Феделеш
- 194 о. Теофіль Чайковський
о. Іван Чейпеш
Монахи Студитського Уставу
- 196 Великдень на Україні.
- 407 Папа Іван ХХІІІ складає подяку Богові за звільнення
митр. Й. Сліпого.
- 408 Митр. Й. Сліпий на беатифікації Анни Сетон 17 березня
1963 р.

ФАКСИМІЛЕ ДОКУМЕНТІВ

- 415 Факсиміле документа звільнення митр. Й. Сліпого
487 Факсиміле Різдвяного послання митр. Й. Сліпого, 1954 рік
491 Факсиміле Великопосного послання митр. Й. Сліпого, 1954 рік
495 Факсиміле поштівки митр. Й. Сліпого, яка дійшла на Захід в 1956 р.
523 Факсиміле постанов про оштрафування о. Г. Будзінського в роках 1961-1983
551 Факсиміле першої сторінки відкритого листа Й. Терелі до Ю. Андропова
552 Факсиміле останньої сторінки відкритого листа Й. Терелі до Ю. Андропова
627 Факсиміле третьої сторінки скарги віруючих с. Руське Поле

ЗРУЙНОВАНІ ЦЕРКВИ, КАПЛИЦІ І МОГИЛИ

- 643 Українська греко-католицька церква в Києві.
Місце, де стояла церква у с. Германовичі.
Церква у с. Германовичі.
644 Зруйновані стрілецькі могили на Личаківському цвинтарі, 1971 р.
Зруйновані могили на Личаківському цвинтарі, 1971 р.
645 Каплиця у Зарваниці, 1939 рік.
Руїни Зарваницької каплиці, 1960 рік.
646 Віруючі на місці зруйнованої Зарваницької каплиці.
647 Стрілецькі могили на Янівському цвинтарі у Львові, 1939 р.
Стрілецькі могили на Янівському цвинтарі під час руйнування, 1971 рік.
648 На місці колишніх стрілецьких могил на Янівському цвинтарі у Львові, 1972 рік.
На місці зруйнованої стрілецької могили на цвинтарі у Тернополі, 1976 рік.

З М І С Т

- 5 Від Видавництва
- 13 Передмова — Архимандрит Любомир (Гузар)
- 21 Завіщення Блаженнішого Патріярха Йосифа
- 43 Слово Верховного Архиепископа і Митрополита
УКЦ Мирослава Івана Любачівського

РОЗДІЛ I

МАТИРОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, 1939-1984

- 49 Втрати Української Католицької Церкви, 1939-1947 рік:
  - 49 1. Підсумки втрат УКЦ на етнічній території України
  - 51 2. Зміна правового положення українського католицизма
  - 54 Детальний підсумок втрат УКЦ на етнічній території України за 1943-1979 роки:
    - 54 1. Єпархії
    - 54 2. Апостольські адміністрації
    - 55 3. Митрополит і єпископи
    - 56 4. Кількість священників у єпархіях
    - 56 5. Парафії
    - 57 6. Церкви
    - 57 7. Монастирі
  - 59 Хронологія ліквідації Української Католицької Церкви: ув'язнення владик, священників, монахинь і монахів; діяльність катакомбної УКЦ; нищення церков і монастирів; репресії; боротьба віруючих за релігійні права
- 101 Українські католицькі владика, священники, монахи і монахині: замордовані, розстріляні, ув'язнені, заслані в СРСР і східньо-європейських комуністичних країнах, 1939-1984:
  - 101 Українські католицькі владика
  - 108 Українські католицькі священники, монахи і монахині

РОЗДІЛ II

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ, 1939-1941

- 199 Українська Католицька Церква під час першої більшовицької окупації 1939-1941:
- 200 Створення екзархатів і собори екзархів
- 203 Вибір наслідника на митрополичий Престіл
- 205 Львівські архієпархіальні собори
- 208 Німецька окупація
- 211 Митр. Андрей Шептицький про радянську владу в Західній Україні
- 213 Протест проти насильства над совістю дітей, лист до тов. Жарченка
- 216 Виступи митр. А. Шептицького на захист УКЦ і вірних:
  - 216 Лист до Верховних настоятелів монастирів
  - 219 Лист до жіночих монаших згромаджень
- 221 Промова митр. А. Шептицького на відкритті Львівського архієпархіального собору
- 228 Промова митр. А. Шептицького на закритті Львівського архієпархіального собору
- 233 Митр. А. Шептицький про більшовицькі репресії в Західній Україні

РОЗДІЛ III

ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УРСР І СХІДНЬО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ КОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

- 237 Про ліквідацію УКЦ, 1944-1946:
- 238 Другий і найважчий період УКЦ
- 241 Ув'язнення Перемиських єпископів
- 242 Суд над українською католицькою ієрархією
- 242 Ліквідація УКЦ на Закарпатті
- 243 Пастирська праця митр. Йосифа на засланні
- 243 В обороні катакомбної Церкви

ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

- 245 Священик В. Гриник про ліквідацію УКЦ та про т.зв. «Львівський собор»
- 254 Свідчення очевидця про т.зв. «Львівський собор»

- 259 Звернення українських католицьких священників до уряду СРСР
- 261 Повідомлення про арешт української католицької ієрархії
- 264 Лист голови «Ініціативної групи»
- 265 Звернення «Ініціативної групи» до Ради Народних Комісарів УРСР
- 270 Відповідь П. Ходченка «Ініціативній групі»
- 272 Постанови [Львівського] собору
- 274 Послання українських католицьких владик у 20-ліття ліквідації УКЦ
- 279 Патріярх Йосиф Сліпий у тридцятьліття насильної ліквідації УКЦ
- 282 Осудження т.зв. «Львівського собору» з 1946 року
- 284 Верх. архiep. і митр. Мирослав І. Любачівський: Послання у 40-ліття ув'язнення ієрархії УКЦ

***ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ***

- 291 Р.Н.: Голгофа УКЦ в Карпатській Україні
- 318 Свідчення про смерть ep. Т. Ромжі

***ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В ПОЛЬЩІ***

- 321 Українці-католики і духовенство в Польщі, 1944-1948
- 347 Українські вимоги до Апостольського делегата для греко-католиків у Польщі

***ЛІКВІДАЦІЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В РУМУНІЇ***

- 349 Ліквідація греко-католицької Церкви в Румунії

***ЛІКВІДАЦІЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
У ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ***

- 351 Ep. В. Гопко про ув'язнення і смерть ep. П. Гойдича
- 358 Священик І. Бігун про суд над ep. П. Гойдичем
- 361 Повідомлення уряду ЧССР про ліквідацію ГКЦ
- 362 Ф. Ондрушко про ув'язнення і смерть ep. П. Гойдича
- 368 Є. Бомбова про ліквідацію ГКЦ на Пряшівщині та про ув'язнення ep. В. Гомка

- 372 Резолюції в справі привернення прав ГКЦ в Чехо-Словаччині

РОЗДІЛ IV

УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ ВЛАДИКИ

І ДУХОВЕНСТВО В УВ'ЯЗНЕННІ І НА ЗАСЛАННІ

СПОГАДИ І СВДЧЕННЯ

- 377 Спогад про заслання митр. А. Шептицького в Росію
- 381 Із спогадів митр. Йосифа Сліпого
- 384 Спогади політв'язнів про ув'язнення митр. Й. Сліпого
- 384 Спогад о. П'єтро Леоні
- 385 Спогад проф. Франца Гробауера
- 390 Спогад політзасланця про митр. Й. Сліпого
- 392 Станиславський: Митр. Й. Сліпий у неволі
- 409 Обставини звільнення митр. Й. Сліпого
- 417 Св. В. Гриник: Свідчення про перше ув'язнення єп. Й. Коциловського
- 421 В. Прихода: Спогад про єп. Гр. Хомишина
- 423 Спогад єп. В. Величковського
- 439 Д-р А. Княжинський: Спогад про єп. М. Чарнецького
- 442 Ю. Вольф: Спогад про єп. О. Хіру
- 448 Останній лист єп. О. Хіри
- 449 Розповіді про ув'язнення українських священиків монахів і монахинь:
- 449 Спогад о. І. Готри
- 450 Розповідь про ігумена о. Макарія Розумійка
- 451 Розповідь про українську католицьку парафію в Сибірській тайзі
- 455 В. Цішек: Розповідь про св. І. Котіва
- 456 Кс. Буковінські: Спогад про св. О. Жарецького
- 459 Розповідь архим. К. Шептицького
- 461 Смерть св. І. Кипріяна
- 463 Лист св. Й. Гірняка з Караґанди
- 465 Лист українських дівчат до Папи Пія XII
- 466 Про смерть св. А. Гургулі

РОЗДІЛ V

ЛИСТИ Й ПОСЛАННЯ МИТР. ЙОСИФА СЛІПОГО З УВ'ЯЗНЕННЯ І ЗАСЛАННЯ

- 469 Послання з січня 1947 р.

- 471 Послання з січня 1954 р.
474 Лист з березня 1954 р.
481 Лист з лютого 1961 р.

РОЗДІЛ VI

УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ ДІЯЧІ В УРСР, 1958-1984

ЛИСТИ І ЗВЕРНЕННЯ СВЯЩЕНИКА ГРИГОРІЯ БУДЗІНСЬКОГО

- 499 Лист до ген. прокурора СРСР, 1958 рік
501 Лист до ген. прокурора СРСР, 1966 рік
508 Листи до радянських газет:
508 До ред. газети «Вільна Україна», 1 лютого 1983 р.
511 До ред. газети «Вільна Україна», 23 лютого 1983 р.
513 До ред. газети «Радянська Україна», 2 липня 1983 р.
517 До ред. газети «Вільна Україна», [1984]

СПРАВА УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО ДІЯЧА ЙОСИФА ТЕРЕЛІ

- 531 Відкритий лист Й. Терелі до Ю. Андропова
553 Лист Й. Терелі до Папи Павла VI, 3 червня 1977
557 Звернення О. Терелі до Міжнародної Асоціації Психіатрів, травень 1977
559 Три роки Дніпропетровської спецтюрми Й. Терелі
576 Й. Тереля на волі
579 О. Саннікова: У день жалоби...
586 Звернення О. Саннікової до Папи Павла II

РЕПРЕСІЇ І СУДИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ СВЯЩЕНИКАМИ І ВІРУЮЧИМИ

- 591 Справа св. Михайла Вінницького
598 Скарга О. Вінницького у справі його брата св. М.
Вінницького
608 Про св. М. Вінницького
611 Суд над священиками В. Кавацівом та Р. Єсіпом
615 Переслідування віруючого В. Кобриня

ЛИСТИ І СКАРГИ СВЯЩЕНИКІВ І ВІРУЮЧИХ

- 619 Лист св. В. Романюка до ред. газ. «Оссерваторе
Романо», 1977 р.
624 Звернення вірних Закарпатського села

РОЗДІЛ VII

НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ І РЕЛІГІЙНИХ ПАМ'ЯТНИКІВ

- 631 Розповідь про зруйнування дзвіниці в Тернополі
- 635 В. Чорновіл: В обороні стрілецьких могил
- 638 Заява В. Кобрини в справі нищення церков
- 640 Українські католицькі церкви зруйновані в Польщі

РОЗДІЛ VIII

ІНІЦІАТИВНА ГРУПА ЗАХИСТУ ПРАВ ВІРУЮЧИХ І ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

- 651 Заява про створення «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви»
- 652 Заява Й. Терелі Центральному комітетові КПУ про створення «Ініціативної групи»
- 654 Прохання Комітету захисту католицької віри (лист до МВС УРСР)
- 657 Звернення Й. Терелі до Голови німецьких католиків
- 663 Звернення «Ініціативної групи захисту прав віруючих і Церкви» до уряду УРСР

РОЗДІЛ IX

ПОЛЯКИ-КАТОЛИКИ В УКРАЇНІ ТА УКРАЇНЦІ- КАТОЛИКИ В ПОЛЬЩІ

- 669 Звернення католиків-поляків Вінницької області
- 673 Звернення українців-католиків Польщі до єпископської Конференції Польщі

РОЗДІЛ X

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ І ВІРУЮЧИХ В УРСР

- 683 Становище Української Католицької Церкви в Україні, 1968-1969
- 690 Українці-католики Стрия домагаються своїх релігійних прав
- 692 Лист віруючих до редакції журналу «Наука и религия»
- 707 Становище Української Католицької Церкви в Україні, 1979-1980
- 726 Церква в радянських республіках: Україна

РОЗДІЛ XI

ВИСТУПИ НА ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ І ЇЇ ВІРУЮЧИХ

- 733 Папа Пій XII на захист УКЦ:
- 733   3 Енцикліки 1945 року
- 739   Енцикліка 1952 року
- 748 Російський діяч виступив в обороні УКЦ
- 752 Патріарх і кар. Й. Сліпий на захист УКЦ:
- 752   Слово на Трибуналі ім. А. Сахарова
- 754   Звернення до католицьких діячів і держав світу
- 758   Церква мучеників

ДОДАТКИ

- 769 Пояснення релігійних назв, термінів, окремих слів
- 777 Бібліографія
- 793 Іменний покажчик
- 821 Селективний покажчик установ, назв, подій
- 829 Список фотографій і документів

